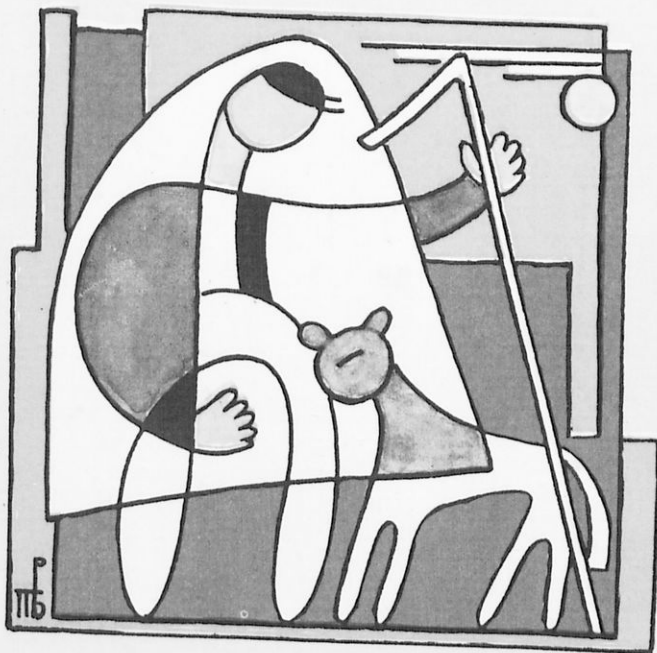

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ/

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

002
311E
ET2B
66

ΣΗΛΩΘΗΚΑΝ Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, 1. ΠΑΤΑΝΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΕΙΜΕΝΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Οργ. Ευδ. Βιβλίων
3202 1982

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Μέ τό βιβλίο Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ όλοκληρώνεται ή εργασία πού άρχισε στό ΚΕΜΕ τό 1976 μέ στόχο τήν αναμόρφωση καί τόν έκσυγχρονισμό του μαθήματος των Νέων Έλληνικών στό Γυμνάσιο.

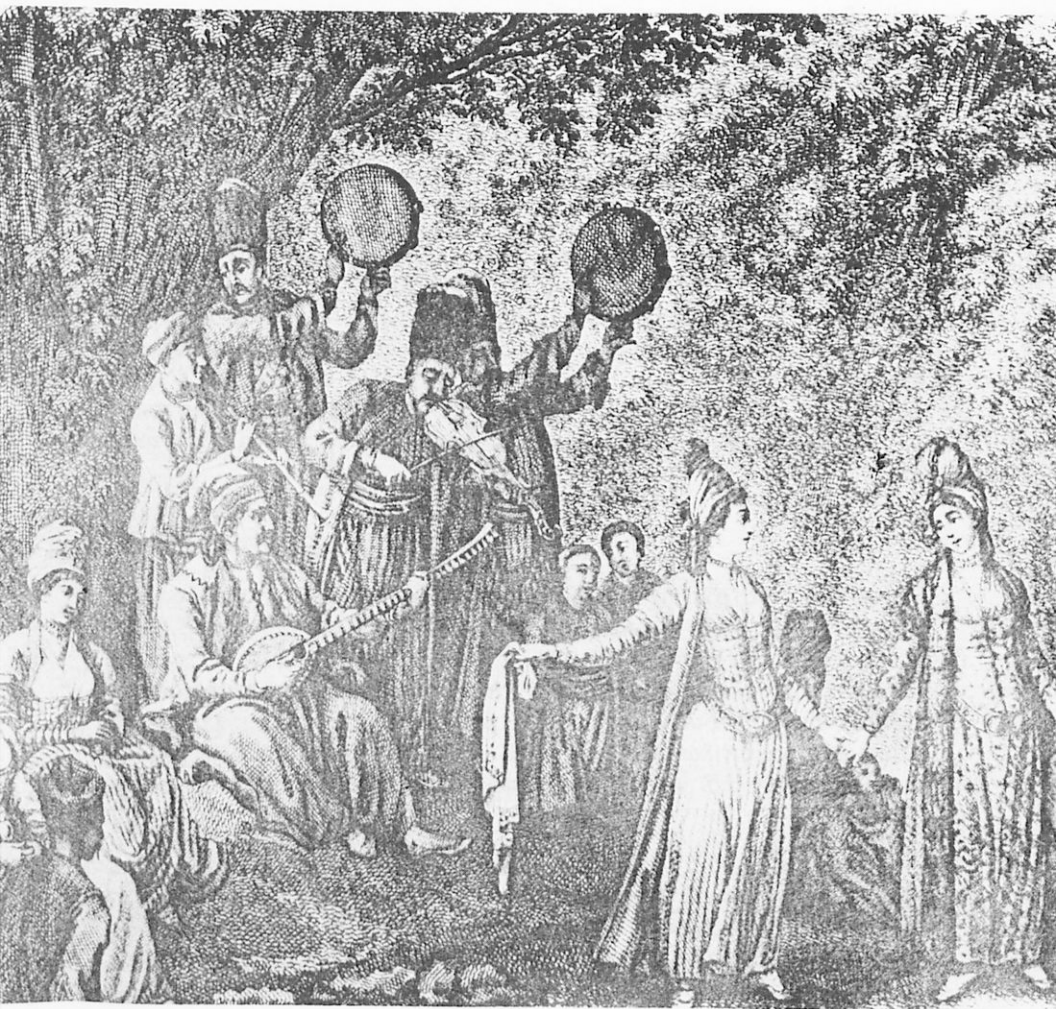
Τό βιβλίο αυτό σέ σύγκριση μέ τά αντίστοιχα Κείμενα Α΄ καί Β΄ παρουσιάζει άρκετά κοινά σημεία: έπιλογή κειμένων μέ ποιοτικά άξιόλογο περιεχόμενο, συμβολή στη διδακτική διαδικασία, φροντίδα γιά τήν είκονογράφηση, πού σ΄ αυτό τό βιβλίο έμπλουτίζεται περισσότερο μέ ποικίλα ντοκουμέντα, όπως αυτόγραφα συγγραφέων, φωτογραφίες ή χαλκογραφίες έποχής, έξώφυλλα πρώτων εκδόσεων κ.ά. Η ουσιώδης διαφορά έγκειται στη διάταξη της ύλης, πού έδω έγινε μέ σειρά ιστορική - γραμματολογική καί όχι σέ θεματικές ένότητες. Έτσι τό βιβλίο διαιρείται σέ επτά μεγάλες περιόδους, όσες καί οι περίοδοι της λογοτεχνίας μας. Σέ κάθε περίοδο ή καί σέ κάθε τμήμα της στην περίπτωση πού ή περίοδος υποδιαιρείται, προτάσσεται μία κατατοπιστική εισαγωγή γιά τήν έποχή, τά ρεύματα, τίς ιδέες, τά έργα, τά είδη, τά πρόσωπα καί ακολουθεί ή άνθολόγηση των κειμένων. Μέ τόν τρόπο αυτό ό μαθητής τελειώνοντας τό Γυμνάσιο θά έχει αποκτήσει μία ολοκληρωμένη ιδέα γιά τή λογοτεχνία, τήν ιστορική της εξέλιξη καί τούς κυριότερους εκπροσώπους της. Συνήθως ή περίοδος κλείνει μέ ένα δοκίμιο άμεσα ή έμμεσα σχετικό μέ αυτή καί μέ γενικές έρωτήσεις γιά έμπέδωση των διδαχθέντων.

Σέ παράρτημα δίνονται όρισμένα έκλεκτά κείμενα από τήν παγκόσμια λογοτεχνία. Έπειδή ή διάταξη έγινε μέ σειρά ιστορική, τά βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων μπήκαν στό τέλος. Στό τέλος ύπάρχει επίσης καί ένας άρκετά διεξοδικός συγκριτικός χρονολογικός πίνακας μέ τούς κυριότερους σταθμούς από τήν έλληνική λογοτεχνία, τήν έλληνική ιστορία καί τήν ξένη λογοτεχνία καί ιστορία.

Οί διδάσκοντες θά πρέπει νά έπιμείνουν στά σημαντικότερα κείμενα της κάθε περιόδου φροντίζοντας ώστε νά σχηματίσουν οι μαθητές μία όσο γίνεται πληρέστερη είκόνα γιά τήν κάθε περίοδο καί γιά τήν όλη διαδρομή της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

« Ἡ ἐπιλογή καὶ ἡ διδακτικὴ ἐπεξεργασία τῶν κειμένων ἐγίνε μέ
τὴν ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ κ. Ἀλεξ. Καρανικόλα.

Α. 'Από τά Δημοτικά μας τραγούδια

Από το Διευκρινιστικό έγγραφο της ΕΠΕΑΕΚ

Σκηνή από λαϊκό πανηγύρι.

Μέ τόν ὄρο **Νεοελληνική Λογοτεχνία** ἐννοοῦμε τό σύνολο τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων (γραφτῶν καί προφορικῶν) σέ γλῶσσα νεοελληνική. Γιά νά ἀνήκει συνεπῶς ἓνα ἔργο στή νεοελληνική λογοτεχνία πρέπει: πρῶτο, **νά εἶναι λογοτεχνικό**, δηλαδή νά ἔχει αἰσθητική ἀξία. Τέτοια ἀξία δίνει στό ἔργο ἡ φροντισμένη μορφή, μέ τήν ὁποία ἀπεικονίζεται τό πνευματικό καί ψυχικό περιεχόμενο τοῦ ἀνθρώπου (σκέψεις, ἐπιθυμίες, συναισθήματα κτλ.)· δεύτερο, **νά εἶναι νεοελληνικό**, νά χρησιμοποιεῖ δηλαδή ὡς ἐκφραστικό ὄργανο τή νεοελληνική γλῶσσα, ὅπως τήν ξέρουμε ἀπό τή λαϊκή μας παραγωγή (δημοτικά τραγούδια, μῦθοι, παραμῦθια, παραδόσεις κτλ.) ἢ ἀπό τή λόγια ἐκείνη παραγωγή, πού χρησιμοποιεῖ ὅμως μιά γλῶσσα παρόμοια, στό τυπικό καί τή σύνταξη, μέ τή γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Μέ βάση τά στοιχεῖα αὐτά μποροῦμε νά τοποθετήσουμε τίς ἀρχές τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας γύρω στόν 9ο αἰῶνα. Τήν ἐποχή αὕτη ἡ ἑλληνική γλῶσσα, ἀφοῦ πέρασε ἀπό ἓνα προπαρασκευαστικό στάδιο, πού κράτησε πολλούς αἰῶνες, εἶχε πιά διαμορφώσει τά κύρια χαρακτηριστικά της καί δέ διέφερε πολύ ἀπό τή σημερινή, τή νεοελληνική γλῶσσα. Τά πρῶτα μνημεῖα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, πού διασώθηκαν σ' αὕτη τή γλῶσσα, εἶναι τά δημοτικά μας τραγούδια.

Τά δημοτικά μας τραγούδια

1. Προέλευση. Τά δημοτικά τραγούδια ἔχουν τή ρίζα τους στά ἀρχαῖα λαϊκά τραγούδια. Πολλά δέ διαφέρουν ἀπό ἐκεῖνα παρά μόνο στή γλῶσσα: π.χ. τό ἀρχαῖο λαϊκό τραγούδι, πού ἀναφέρεται σέ ἓνα ἔθιμο, **τά χελιδονίσματα**, καί ἀρχίζει μέ τό στίχο: *ἦλθε ἦλθε χελιδών*, ἔχει ἐπιζήσει ὡς τίς μέρες μας μέ τά ἴδια λόγια: *ἦρθεν ἦρθε χελιδόνα*. Ἔτσι χιλιάδες χρόνια ἡ λαϊκή ποίηση, ὅπως καί ὁλος ὁ λαϊκός πολιτισμός (παροιμίες, ἔθιμα, μῦθοι, παραμῦθια κτλ.) ἐκφράζουν μέ τόν ἴδιο τρόπο τή λαϊκή ψυχή.

2. Χαρακτηριστικά τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τό δημοτικό τραγούδι, στή μορφή πού γίνεται πλατιά γνωστό, δέν εἶναι δημιούργημα ἑνός ξεχωριστοῦ ἀτόμου· πλάθεται ἀπό τό λαό καί ἐκφράζει τοὺς πόθους καί τίς λαχτάρες, τά ἰδανικά καί τό πνεῦμα ἑνός λαοῦ. Ἡ ἀρχική σύλληψή του βέβαια γίνεται ἀπό ἓνα ἄτομο πού ἔχει τό χάρισμα τῆς στιχουργίας.

Στή συνέχεια όμως αυτό τό αὐτοσχέδιο τραγούδι τό παίρνει ὁ λαός, τό προσαρμόζει ἀδιάκοπα στήν καλαισθησία καί τίς διαθέσεις του, καί ξεχνιέται ἐντελῶς ὁ πρῶτος δημιουργός του. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού τό δημοτικό τραγούδι δέ διασώζεται σέ μιά μόνο μορφή, ἀλλά σέ πολλές, ἀνάλογα μέ τόν τόπο, **παραλλαγές**.

Ἄλλο χαρακτηριστικό τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ δεσμός του μέ τή μουσική καί τό χορό. Ἀκόμη καί σήμερα, πού τά δημοτικά τραγούδια καταγράφηκαν ὡς ποιήματα, παρατηροῦμε ὅτι ποτέ ὁ λαός, σέ ἓνα γλέντι ἢ στά πανηγύρια, δέν τά ἀπαγγέλλει· τά συνοδεύει μέ μουσική καί ἄλλοτε μέ μουσική καί χορό συγχρόνως [Δηλαδή ἄλλα τραγούδια τά τραγουδάει ὁ λαός, τήν ὥρα πού κάθεται στο τραπέζι καί γλεντάει (**τῆς τάβλας**) ἢ τρηνυρνᾷ στούς δρόμους, καί ἄλλα τά τραγουδάει καθῶς χορεύει (**χορευτικά**)].

Ὡς ποιητικά δημιουργήματα τά δημοτικά τραγούδια ξεχωρίζουν γιά τήν τολμηρή σύλληψη τοῦ θέματος, τή ζωντανή καί παραστατική ἀπεικόνιση τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ κόσμου, τήν ἀνάγλυφη πλαστικότητα τῶν εἰκόνων καί τήν πυκνότητα καί λιτότητα τοῦ λόγου. Εἰδικότερα, στά δημοτικά τραγούδια παρατηροῦμε τολμηρές **προσωποποιήσεις**: τά βουνά, τά δέντρα, τά ἄλογα, τά πουλιά, κάθε ἄψυχο καί ἔμψυχο μιλοῦν ὅπως οἱ ἄνθρωποι, συμπάσχουν καί παίρνουν μέρος στή δράση. Ὁ λόγος εἶναι **λιτός** καί **πυκνός**: ἀποφεύγονται συνήθως τά πολλά καί περιττά ἐπίθετα —προτιμοῦνται τά ρήματα καί τά οὐσιαστικά. Ἀποκλείεται ἡ μακρά ὑπόταξη τῶν προτάσεων· κάθε στίχος ἢ δίστιχο ἔχει αὐτοτέλεια καί ὁλοκληρώνει ἓνα νόημα. Ἔτσι στά δημοτικά τραγούδια δέν παρατηρεῖται τό φαινόμενο τοῦ **διασκελισμοῦ**, ἡ συνέχιση δηλαδή τοῦ νοήματος σέ δυό ἢ περισσότερους στίχους, ὅπως στούς προσωπικούς ποιητές:

*Καλότυχοι οἱ νεκροί πού λημονᾶνε
τήν πίκρα τῆς ζωῆς. ὄντας βυθίσει
ὁ ἥλιος...*

Λ. Μαβίλης, «Λήθη»

Τέλος παραλείπονται τά ἀσήμαντα καί ὅσα εὐκόλα ἐννοοῦνται, καί ἔτσι ἡ δράση προχωρεῖ μέ γοργότερο ρυθμό:

*Ἀρβανιτιά τήν πλάκωσε στοῦ Δημοουλᾶ τόν πύργο.
«Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δέν εἶναι ἐδῶ τό Σούλι...»*

Ἄλλη τεχνική, πού παρατηρεῖται συχνά στά δημοτικά τραγούδια εἶναι νά ἐπαναλαμβάνεται ἡ νά ὁλοκληρώνεται τό νόημα τοῦ πρώτου ἡμιστίχιου στό δεύτερο:

Τό Μάη ἐπαντρεύτηκε, τό Μάη γυναίκα πήρε.

Νά κατακάτσει ό κουρνιαχτός, νά σηκωθεί ή άντάρα.

Ἐπίσης παρατηρεῖται

(1) ή χρήση στερεότυπων ἐκφράσεων, ὅπως: *τρία πουλάκια κάθονται, ἀκόμα ό λόγος ἔστεκε, πολύ τοῦ κακοφάνει·*

(2) τό θέμα τῶν **ἄσκοπων ἐρωτημάτων**:

Μήν ό Καλύβας ἔρχεται, μήν ό Λεβεντογιάννης;

(3) τό θέμα τοῦ **ἀδύνατου**:

*Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νά τρέμει τό γιοφύρι
κι ἄν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νά πέφτουν οἱ διαβάτες.*

Ὁ πιό συνηθισμένος στίχος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ό **ἱαμβικός δεκαπεντασύλλαβος**.

3. Διαίρεση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τά δημοτικά τραγούδια μποροῦμε νά τά χωρίσουμε σέ τρεῖς κύκλους:

α. σ' αὐτά πού ἀναφέρονται σέ θρύλους, στοιχειά, δράκοντες, ἑξαφανίσεις καί ἀναγνωρίσεις κτλ. καί ὀνομάζονται **παραλογές**.

β. σ' αὐτά πού ἔχουν φανερό **ἱστορικό χαρακτήρα** ἢ **ἱστορική προέλευση** (ἀκριτικά, ἱστορικά, κλέφτικα)· καί

γ. σ' αὐτά πού ἀναφέρονται σέ διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς (τραγούδια τῆς ἀγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, κάλαντα, παιδικά, βαϊτικά, ἀποκριάτικα καί λοιπά ἑορταστικά· τραγούδια τῆς ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, ἐπαγγελματικά, τῆς δουλειᾶς, σατιρικά).

Σήμερα δημοτικά τραγούδια σχεδόν δέ δημιουργοῦνται. Ἐοθησαν μαζί μέ τίς ἀπομονωμένες κλειστές κοινωνίες, πού εὐνοοῦσαν τή γέννησή τους. Τήν τελευταία δημιουργική τους ἄνθιση τή γνώρισαν τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας μέ τό κλέφτικο τραγούδι. Ἐντούτοις καί στίς μέρες μας δέν ἐκτοπίστηκαν ὁλότελα οὔτε, πολύ περισσότερο, ἀχρηστεύτηκαν· ἀντίθετα ἐξακολουθοῦν νά ζοῦν, νά συγκινοῦν καί νά προβάλλονται, γιατί ἀποτελοῦν τήν πιό γνήσια ἐκφραση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Παραλογές

Οι παραλογές είναι πολύστιχα αφηγηματικά τραγούδια. Μοιάζουν δηλαδή με μικρά έπη, όπως και τα άκριτικά, με τη διαφορά όμως ότι δεν εξυμνούν ήρωικά κατορθώματα, αλλά αφηγούνται τις δραματικές κυρίως περιπέτειες της ανθρώπινης ζωής με τόν τὸν τρόπο τῶν παραμυθιῶν. «Θά μπορούσε κανείς νά πει ὅτι μοιάζουν σάν μιά τεχνικά καμωμένη περίληψη ἑνός παραμυθιοῦ, συχνά δραματικοῦ, βαλμένη σέ στίχους», παρατηρεῖ σχετικά ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς. Ἀπό τὸ χαρακτηριστικό αὐτό φαίνεται ὅτι οἱ ὑποθέσεις στίς παραλογές μπορεῖ νά εἶναι καί τελείως πλαστές, φανταστικές. Κυρίως ὅμως οἱ ὑποθέσεις αὐτές ἀντλοῦνται ἀπὸ τρεῖς πηγές: α) ἀπὸ ἀρχαίους μύθους, νεώτερες παραδόσεις, δεισιδαιμονίες, μαγικές τελετές κτλ., ὅπως εἶναι τοῦ *Νεκροῦ Ἀδελφοῦ*, τοῦ *Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας* κ.ἄ.· β) ἀπὸ περιστατικά τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δηλαδή ἀπὸ κοινωνικά γεγονότα δραματικά καί φοβερά (ἄτυχοι ἔρωτες, προσοδασίες, φόνοι, ἐκδικήσεις, ναυάγια πλοίων κτλ.)· καί γ) ἀπὸ ἐθνικές καί ιστορικές μνήμες πού ἀναφέρονται σέ πολέμους, σφαγές, λεηλασίες κτλ.

Οἱ παραλογές, ἐκτός ἀπὸ τὰ γενικά γνωρίσματα τεχνικῆς πού παρατηροῦμε σέ ὅλα τὰ δημοτικά τραγούδια, ἔχουν δικά τους ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τό κυριότερο γνώρισμα τῆς τεχνοτροπίας τους εἶναι ἡ δραματοποίηση τῆς ἀφήγησης. Αὐτὴ πετυχαίνεται: α) μέ τὴ γρήγορη δράση (ὁ ἀφηγητὴς δέν ἐπιμένει σέ λεπτομέρειες, ἀλλὰ συνδέει μόνο τὰ κύρια ἐπεισόδια μεταξύ τους)· β) μέ τὸ διάλογο, πού μπαίνει στὰ καίρια ἰδίως σημεῖα τῆς διήγησης. Ἄν δέν ὑπάρχουν πραγματικά πρόσωπα, εἰσάγονται συμβατικά, κυρίως πουλιά. Μέ αὐτὸ τὸν τρόπο ἔχουμε καλύτερα αἰσθητικά ἀποτελέσματα.

Στὴν προσωπικὴ ποίηση ἡ παραλογὴ παίρνει τὴ μορφή τῆς **μπαλάντας** (βάλισμα).

Τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας

Τὸ τραγούδι στηρίζεται στὴν πανάρχαια δοξασία, πού εἶναι διαδεδομένη σέ πολλοὺς λαούς, ὅτι γιὰ νά στεριώσει ἓνα κτίσμα, πρέπει νά ἐντοιχιστεῖ στὰ θεμέλιά του ἓνα ζωντανό πλάσμα. Τέτοιες δοξασίες μᾶς φέρνουν πίσω στὴν ἐποχὴ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν.

Τὸ τραγούδι διασώθηκε σέ πολλές παραλλαγές. Στίς περισσότερες τὸ γεῶφρι πού δέ στεριώνει εἶναι τῆς Ἄρτας. Σέ ἄλλες εἶναι τῆς Τρίχας, τῆς

Ἑλλάδας (Σπερχειοῦ), τῆς Ἀλεξάνδρας, τῆς Μπαρμπαραῖας, τοῦ Ρεθύμνου, τῆς Λάρισας, τῶν Ἀδάνων κτλ. ἀνάλογα μέ τὴν περιοχὴ, ὅπου τραγουδιόταν τὸ τραγούδι.

Τὸ τραγούδι εἶχε πλατιά διάδοση ὃχι μόνο στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τὶς βαλκανικὲς καὶ κεντροευρωπαϊκὲς χῶρες.

ἀράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητάδες,
γιοφύρι-ν-ἐθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.
Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες:

— Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
ὀλημερίς νά χτίζουμε, τὸ βράδυ νά γκρεμιέται!
Πουλάκι ἐδιάθη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στοῦ ποτάμι,
δέν ἐκελάηδε σάν πουλί, μηδὲ σά χελιδόνι,
παρὰ ἐκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα:

— Ἀ δέ στοιχειώσετε ἀνθρωπο, γιοφύρι δέ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πόρχεται ἀργά τ' ἀποταχύ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μέ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι:
Ἄργα ντυθεῖ, ἀργά ἀλλαχτεῖ, ἀργά νά πάει τὸ γιόμα,
ἀργά νά πάει καὶ νά διαθεῖ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Καὶ τὸ πουλί παράκουσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε:

— Γοργά ντυσου, γοργά ἀλλαξε, γοργά νά πᾶς τὸ γιόμα,
γοργά νά πᾶς καὶ νά διαθεῖς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Νά τηνε κι ἐξανάφανεν* ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ῥαγίζεται ἡ καρδιά του.

Ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει:

— Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
μά τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος*;

— Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρια,
καὶ ποιός νά μπεῖ καὶ ποιός νά βγεῖ τὸ δαχτυλίδι νά 'βρει;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νά πά σ' τὸ φέρω,
ἐγὼ νά μπῶ, κι ἐγὼ νά βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά 'βρω.

ἐξανάφανεν: φάνηκε νά ἐρχεται.

βαργωμισμένος: βαρυγλωμισμένος, λυπημένος.

- Μηδὲ καλά κατέβηκε, μηδὲ στή μέση ἐπῆγε·
- Τράβα, καλέ μ', τόν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
τί ὅλον τόν κόσμο ἀνάγειρα καί τίποτες δέν ἦβρα.
- “Ένας πιχάει* μέ τό μυστρί, κι ἄλλος μέ τόν ἀσθέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καί ρίχνει μέγα λίθο.
- ‘Αλίμονο στή μοίρα μας, κρίμα στό ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ‘χτισε τό Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τόν ‘Αφράτη*,
κι ἐγώ ἢ πλιό στερνότερη τῆς ‘Αρτας τό γιοφύρι.
‘Ὡς τρέμει τό καρυόφυλλο, νά τρέμει τό γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τά δεντρόφυλλα, νά πέφτουν οἱ διαβάτες.
- Κόρη, τόν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μή λάχει καί περάσει.
Καί αὐτή τόν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δίνει:
- “Αν τρέμουν τ’ ἄγρια βουνά, νά τρέμει τό γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ’ ἄγρια πουλιά, νά πέφτουν οἱ διαβάτες,
τί ἔχω ἀδερφό στή ξενιτιά, μή λάχει καί περάσει.

Ἑρωτήσεις

1. Τό τραγοῦδι εἶναι χωρισμένο σέ τρεῖς σκηνές. Νά ἐπισημάνετε τίς εἰκόνες πού ἀπαρτίζουν τὴν καθεμιά.
2. Στό τραγοῦδι ἄλλα γεγονότα δίνονται μέ ἀφήγηση καί ἄλλα μέ διάλογο. Γιατί;
3. Νά βρεῖτε τά μαγικά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στό τραγοῦδι καί συντελοῦν στήν ἐξέλιξη τοῦ δράματος.
4. Νά ἐπισημάνετε τὴ δραματική σύγκρουση πού συντελεῖται στήν ψυχὴ τῶν ἡρώων καί τά στάδια πού περνᾷ αὐτή.

πιχάει: ἐπιχέει, ρίχνει μέ τό μυστρί λάσπη.

‘Αφράτης: Εὐφράτης, ὁ ποταμός.

Τοῦ Κύρ Βοριά

Τραγουῖδια μέ τόν κύρ βοριά μᾶς σώθηκαν σέ τρεῖς τύπους: στόν πρῶτο ὁ βοριάς βυθίζει πλοῖο πού δέ λογάριασε τήν ὁρμή του· στό δεύτερο βυθίζει πλοῖο, γιατί ἕνας ἐβραῖος, πού τάχτηκε νά γίνει χριστιανός ἄν σωνόταν, ἄλλαξε γνώμη, ὅταν νόμισε πῶς γλίτωσε ἀπό τόν κίνδυνο τοῦ ναυαγίου· στόν τρίτο τέλος τιμωρεῖται βοσκός πού ἀψήφισε καί περιφρόνησε τό βοριά.

Τά τραγουῖδια τοῦ κύρ βοριά εἶναι ἀπό τά πιό γνωστά. Τό δικό μας, πού ἀνήκει στόν πρῶτο τύπο, τό λέγαν καί γιά μοιρολόγι σέ μνημόσυνα ναυτικῶν, πού πνίγηκαν σέ ναυάγιο.

κύρ Βοριάς παράγγειλε νοῦλῶ τῶν караβιώνε:

«Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα* πού κινᾶτε,
ἐμπάτε στά λιμάνια σας, γιατί θέ νά φυσηῶ,

ν' ἀσπρίσω κάμπους καί βουνά, νά κρυώσω κρυές βρυσοῦλες,
κι ὅσα 'βρω μεσοπέλαγος, στεριάς θέ νά τά ρίξω».

Κι ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα λιμάνια πιάνουν,
τοῦ κύρ Ἀντριᾶ τό κάτεργο μέσα βαθιά ἀρμενίζει.

«Δέ σέ φοβοῦμαι, κύρ Βοριά, φυσήσεις δέ φυσήσεις,
τί ἔχω καράθι ἀπό καρυά* καί τά κουπιά πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προούντζινες* κι ἀτσάλενα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετάξι,
ἔχω καί карабόσκοина ἀπό ξανθῆς μαλλᾶκια·

κι ἔχω καί ναῦτες διαλεχτούς, ὅλο ἄντρες τοῦ πολέμου,
κι ἔχω κι ἕνα ναυτόπουλο, πού τούς καιρούς γνωρίζει,
καί ἐκεῖ πού στήσω μιά φορά τήν πλώρη, δέ γυρίζω».

«Ἀνέβα, βρέ ναυτόπουλο, στό μεσιανό κατάρτι,
γιά νά διαλέξεις τόν καιρό, νά ἴδεις γιά τόν ἀέρα».

Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

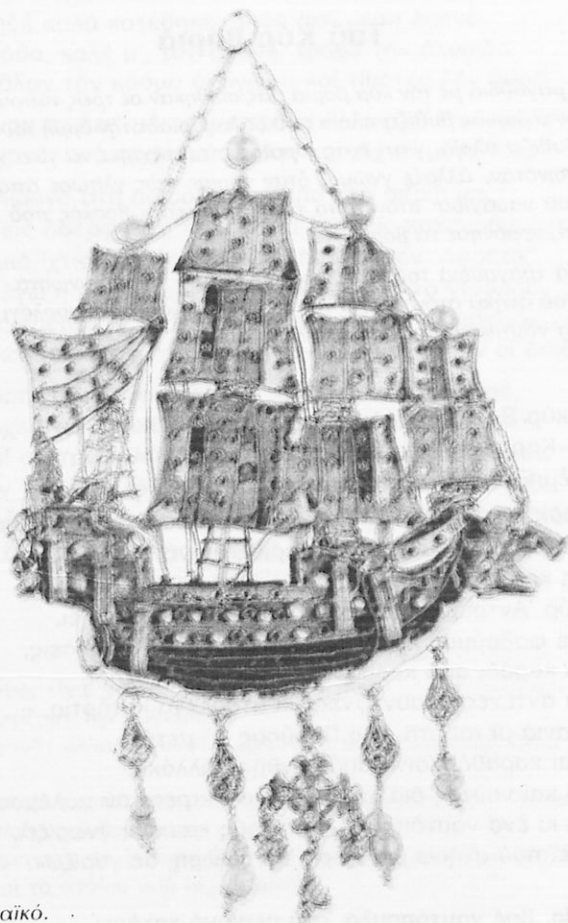
«Τό τί εἶδες, βρέ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλά πού πήγες;

— Εἶδα τόν οὐρανό θολό καί τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τή μπόρα πού ἄστραψε καί τό φεγγάρι ἐχάθη,

κάτεργο: πολεμικό καράθι, κρατικό ἢ πειρατικό.

ἀπό καρυά: ἀπό ξύλο καρυδιάς.

ἀντένες μπρούντζινες: κεραίες πλοίου μπρούντζινες.

Καράβι λαϊκό.

καί στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνά ἀστραχαλάζι* πέφτει».
Ὡστε νά εἰπεῖ νά καλοεἰπεῖ, νά καλοκουβεντιάσει,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε καί τό τιμόνι τρίζει,
ἀσπρογουαλίζει ἡ θάλασσα, σιουρίζουν τὰ κατάρτια,
σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τό καράβι,
σπιλιάδα* τοῦ ῥθε ἀπό τή μιά, σπιλιάδα ἀπό τήν ἄλλη.

ἀστραχαλάζι: ἀστραπή καί χαλάζι.

σπιλιάδα: ριπή ἀνέμου ἢ κύμα.

σπιλιάδα από τὰ πλάγια του κι ἔξεσανίδωσέ το.
Γιόμισε ἡ θάλασσα πανιά, τό κύμα παλικάρια,
καί τό μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάγει.

“Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
μά μιά μανούλα ἐνοῦ παιδιοῦ παρηγοριά δέν ἔχει.
Βάνει τίς πέτρες στήν ποδιά, τὰ τρόχαλα* στόν κόρφο,
πετροβολάει τή θάλασσα καί τροχαλάει* τό κύμα.

«Θάλασσα, πικροθάλασσα καί πικροκυματοῦσα,
ποῖνιξές τό παιδάκι μου, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχω.

— Δέ φταίω ἡ δόλια θάλασσα, δέ φταίω ἐγώ τό κύμα,
μόν' φταίει ὁ πρωτομάστορας πού φτιάνει τὰ καράβια,
καί τὰ πελέκαγε φτενά* καί τὰ γυρίζει ὁ ἀέρας,
καί χάνω τὰ καράβια μου πού εἶναι δικά μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλικάρια μου, ὅπου μέ τραγουδοῦνε».

Ἑρωτήσεις

1. Τό τραγούδι ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς ἐνότητες. Μέ βάση τὰ κυριότερα στοιχεῖα τους νά δώσετε ἕναν τίτλο γιά τήν καθεμιά.
2. Τό τραγούδι βασίζεται σέ μιά σύγκρουση. Ποιά εἶναι αὕτη καί τί ἐκπροσωπεῖ κάθε στοιχεῖο της;
3. Στό τραγούδι κυριαρχεῖ ὁ διάλογος. Ποιό εἶναι τό αἰσθητικό ἀποτέλεσμα πού δημιουργεῖ;
4. Νά ἀναγνωρίσετε στό τραγούδι τὰ χαρακτηριστικά τῶν παραλογῶν, μέ τή βοήθεια καί τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος.
5. Νά συγκρίνετε τήν παραλογή μέ τούς στίχους 301-342 τοῦ εἰρηστικῆς Οδύσσειας καί νά βρεῖτε τίς ὁμοιότητες.

τρόχαλα: μικρές πέτρες.

τροχαλῶ: ρίχνω πέτρες.

φτενά: λεπτά, ἀδύνατα.

Ἀκριτικά

Τὰ γνήσια ἀκριτικά τραγούδια τὰ διακρίνει ἥρωική πνοή καί ἐπικός χαρακτήρας. Ἐξυμνοῦν τοὺς ἥρωισμούς καί τὰ κατορθώματα τῶν θρυλικῶν ἀκριτῶν, πού φρουροῦσαν τὰ σύνορα (ἄκρα) τοῦ Βυζαντίου, καί ἐξαίρουν τὴν προσωπική λεβεντιά τους πού ξεπερνᾷ πολὺ τὰ συνηθισμένα ἀνθρώπινα μέτρα, φτάνοντας τὰ ὅρια τοῦ ὑπερφυσικοῦ. (Βλέπε καί Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τάξη Β΄, σελ. 315.)

Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ

Τὸ τραγούδι εἶναι κρητικὴ παραλλαγή τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ. Τοποθετεῖται χρονολογικά στὴν ἀκμὴ τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν (10ος καί 11ος αἰώνας). Διαφέρει ἀπὸ ἄλλες παραλλαγές, γιατί σ' αὐτὸ ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ ἀποδίδεται σὲ ἐνέδρα (χωσιὰ) τοῦ χάρου.

Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καί τριζοῦν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θά τότε σκεπάσει,

πῶς θά σκεπάσει τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δέν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
χαράκι* ἄμαδολόγανε* καί ριζιμιὰ* ξεκοῦνειε.
Στό βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
στό γλάκιο* καί στό πῆδημα τὰ λάφια καί τ' ἀγρίμια*.

Ζηλεύγει ὁ Χάρος μέ χωσιὰ*, μακρὰ τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καί τὴν ψυχὴ του πῆρε.

χαράκι: μεγάλη πέτρα.

ἄμαδολογᾷ: παίζω ἀμάδες (παιγνίδι μέ μικρές πέτρες).

ριζιμιό: μεγάλος βράχος βαθιὰ ριζωμένος στὴ γῆ.

βίτσιμα: τίναγμα τοῦ κορμιοῦ πρὸς τὰ πάνω.

γλάκιο: τρέξιμο.

ἀγρίμι: ἐδῶ: ἀγριοκάτσικο.

χωσιὰ: ἐνέδρα.

βιγλίζω: παρατηρῶ ἀπὸ ψηλά, παραφυλάω.

Ερωτήσεις

1. Στο ψυχομαχητό του Διγενή συμπαραστέκεται και συμμετέχει όλη ή πλάση (γῆ, οὐρανός κτλ.). Τί δείχνουν αυτά και ποιο είναι τό αισθητικό τους αποτέλεσμα;
2. Πώς παρουσιάζεται ὁ Χάρος καί γιατί;
3. Πώς κατατάσσονται τά ἀνιστορούμενα μέσα στό τραγούδι. Εἶναι δικαιολογημένη ἡ κατάταξη αὐτῆ;
4. Πώς ἐναρμονίζεται στό τραγούδι ὁ θρῆνος καί ὁ ὕμνος;
5. Στό τραγούδι ἐναλλάσσονται βασικά τρεῖς χρόνοι ρημάτων (ἐνεστώτας, παρατατικός, ἀόριστος). Γιατί;

Ίστορικά δημοτικά τραγούδια

Τά τραγούδια αὐτά ἔχουν θέμα τους κάποιο συγκεκριμένο γεγονός, ἔθνικό ἢ κοινωνικό (πολεμικές συγκρούσεις, πολιορκίες καί ἀλώσεις πόλεων, θανατηφόρες ἐπιδημίες, σεισμούς, ἐπιδρομές βαρβάρων, αἰχμαλωσίες, ἀρπαγές παιδιῶν ἢ γυναικῶν κτλ.). Ἐκτός ἀπό ἐλάχιστα, πού μιᾶνε γιά εὐχάριστα περιστατικά, ὅλα τά ἄλλα ἐξιστοροῦν θλιβερά γεγονότα.

Στά ἱστορικά μπορούμε νά κατατάξουμε καί τά σατιρικά πού ἔχουν πολιτικό χαρακτήρα. Τέτοια σατιρικά τραγούδια μᾶς παραδόθηκαν ἀκόμα ἀπό τή βυζαντινὴ ἐποχή. Ἐπίσης ἀπό μιά ἄποψη ἱστορικά εἶναι καί τά ἀκριτικά καί τά κλέφτικά. Σέ διάκριση ὅμως ἀπό αὐτά, τά καθαρά ἱστορικά ἀναφέρονται στίς λεπτομέρειες τοῦ γεγονότος πού ἐξιστοροῦν: δίνουν τόν τόπο, τό χρόνο, τίς ἰδιαίτερες συνθήκες, τά πρόσωπα πού παίρνουν μέρος, τή διαδοχὴ τῶν περιστατικῶν κτλ.

Τό παλιότερο ἱστορικό τραγούδι εἶναι ἓνα ποντιακό μέ τίτλο: *Τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ* (1118-1140). "Ἄλλα ἱστορικά τραγούδια εἶναι οἱ *θρῆνοι*. Τέτοιοι θρῆνοι εἶναι: *Τό κοῦρσοσ τῆς Ἀνδριανόπολης, τῆς Ἁγίας - Σοφίας, τῆς Τραπεζούντας, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου* κ.ἄ. Εἶναι ἀλήθεια ἀξιοθαύμαστο, ὅπως λέει ὁ Ν.Πολίτης, ὅτι τά τραγούδια αὐτά γεννήθηκαν σέ ἐποχὴ πού τό ἔθνος, μετὰ τό πάρσιμο τῆς Πόλης, ἔχανε τά πάντα, καί ἀπό πούθενά δέ φαινόταν καμιά ἐλπίδα σωτηρίας. Ὅμως ἀμέσως μετὰ τήν ἄλωση ἀναφτερώνονται οἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους ὅτι θά ξαναπάρουν οἱ Ἕλληνες μέ τό σπαθί ὅ,τι μέ σπαθί ἔχασαν.

Τῆς Ἀγία - Σοφίᾱς

ημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι ἡ ἀγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι, μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξηνταδυὸ καμπάνες, κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.

Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης, κι ἀπ' τὴν πολλή τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες. Νά μποῦνε στό χερουβικό καὶ νά 'βγει ὁ βασιλέας*, φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα: «Πάψετε τὸ χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια, παπάδες πάρτε τὰ γιερά καὶ σεῖς κεριά σθηστήτε, γιατί εἶναι θέλημα θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει. Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νά 'ρτουνε τριά καράβια· τὸ 'να νά πάρει τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ βαγγέλιο, τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια τράπεζά μας, μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιά καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν». Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε κι ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες. «Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζεις, πάλι μέ χρόνους, μέ καιροὺς, πάλι δικά μας εἶναι».

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ θρήνος ἀρχίζει μέ μιὰ ἐπιβλητικὴ ἡχητικὴ εἰκόνα (στ. 1-2). Πῶς ἐκφράζεται καὶ πῶς δίνονται οἱ διαστάσεις της; Γιά νά ἀπαντήσετε, ἐξετάστε προσεκτικὰ τὰ ρήματα καὶ τὰ οὐσιαστικὰ πού τὰ συνοδεύουν.
2. Νά βρεῖτε τίς ὑπερβολές καὶ τὰ ἐξωλογικὰ στοιχεῖα τοῦ τραγουδιοῦ. Ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος τους;
3. Νά συγκρίνετε τίς προστακτικὲς *πάψετε, πάρτε, σθηστήτε* μέ τὸ παραινετικὸ *ἄς χαμηλώσουν*. Γιατί χρησιμοποιήθηκαν;
4. Στὸ τραγούδι δίνονται δυὸ χρησμοί. Τί ἐκφράζει ὁ καθένας; Μέ τὴν ἀπάντηση θά δώσετε τὸν κεντρικὸ πυρήνα τοῦ τραγουδιοῦ.
5. Ἡ ἐκκλησία δέν περιγράφεται. Παρόλα αὐτὰ οἱ διαστάσεις της δίνονται παραστατικά. Μέ ποιὸ τρόπο;

καὶ νά 'βγει ὁ βασιλέας: ἀπὸ τὴ φράση τοῦ «χερουβικοῦ ὕμνου» «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεχόμενοι», πού ψάλλεται, ὅταν πρόκειται νά βγοῦν τὰ ἅγια. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἡ τελευταία λειτουργία στὴν Ἀγία - Σοφία διακόπηκε, τὴ στιγμὴ πού ψαλλόταν ὁ χερουβικός ὕμνος.

Νικ. Γύζης: *Τό παιδομάζωμα.*

Τό παιδομάζωμα

Από τα πρώτα ακόμη χρόνια της τουρκικής κατοχής οι Έλληνες ήταν υποχρεωμένοι, εκτός από τα εισοδήματα (για τα οποία πλήρωναν άβάσταχτους φόρους), να δηλώνουν τα αρσενικά παιδιά τους στα μητρώα που τηρούσαν οι δημογέροντες. Από τα παιδιά αυτά διαλεγαν οι κατακτητές τα πιο όμορφα και γερά, 6-7 ετών στα πρώτα χρόνια της σκλαβιάς και 10-15 ετών αργότερα, για να τα κάνουν γενίτσαρους. Στην αρχή η επιλογή γινόταν κάθε πέντε χρόνια, αργότερα όμως κάθε χρόνο. Οι στρατολόγοι —άξιωματικοί γενίτσαροι ή άλλοι ειδικοί υπάλληλοι— συμπεριφέρονταν με απερίγραπτη σκληρότητα. Από τους ευπορούς αρπάζαν ολόκληρες περιουσίες, για να απαλλάξουν τα παιδιά τους, ενώ από τους φτωχούς παίρναν όχι μόνο ένα παιδί, όπως όριζε ο νόμος, αλλά περισσότερα και τα πουλούσαν για λογαριασμό τους. Από τη στρατολογία απαλλάσσονταν οι παντρεμένοι γι' αυτό πολλοί γονείς πάντρευαν τα παιδιά τους σε μικρή ηλικία (8 ή 10 χρόνων). Το παιδομάζωμα, που ήταν ο πιο φοβερός φόρος αίματος του Γένους, καταργήθηκε το 1632 από το σουλτάνο Μουράτ Δ'.

νάθεμά σε, βασιλιά, και τρισανάθεμά σε
μέ το κακόν όπδκαμες, και το κακό που κάνεις.
Στέλνεις, δένεις τους γέροντας, τους πρώτους, τους παπά-
δες,

νά μάσεις παιδομάζωμα, νά κάμεις γενιτσαρους.
Κλαίν οι γονέοι τα παιδιά κι οι αδερφές τ' αδέρφια,
κλαίγω κι εγώ και καίγομαι και όσο ζω θά κλαίω,
πέρσι πήραν τό γιόκα μου, φέτο τόν αδερφό μου.

Ερωτήσεις

1. Ποιό είναι το πρόσωπο που μιλάει και ποιά ή συναισθηματική του κατάσταση;
2. Νά ξεετάσετε την επιλογή των λέξεων και τη σχέση που έχουν αυτές μεταξύ τους στους δύο πρώτους στίχους. Τι παρατηρείτε;
3. Νά εξηγήσετε πώς κλιμακώνεται ο πόνος και πού φτάνει στην κορύφωσή του;
4. Ποιά είναι ή διάρθρωση (δομή) του ποιήματος;

Του Δράμαλη

Τό τραγούδι αναφέρεται στη γνωστή έκστρατεια του Μαχμούτ πασά (Δράμαλη) εναντίον της Πελοποννήσου. Όπως είναι γνωστό ό τρομε-

ρός στρατός του Δράμαλη στο πέρασμά του από την Ανατολική Στερεά ως την αργολική πεδιάδα δε συνάντησε καμιά αντίσταση. Μόνο στους Μύλους της Λέρνης ο Κολοκοτρώνης με τα παλικάρια του προσπάθησε να αναχαιτίσει την προέλασή του. Έπειδή ήταν δύσκολη μία κατά μέτωπο επίθεση, οι Έλληνες βάλθηκαν να καταστρέψουν όσα τρόφιμα μπόρεσαν και έφεραν το Δράμαλη σε δύσκολη κατάσταση. Προβλέποντας ο Κολοκοτρώνης ότι θα αναγκαστεί ο Δράμαλης από έλλειψη εφοδίων να υποχωρήσει στην Κόρινθο, έστειλε το Νικηταρά με 2.500 άνδρες να πιάσει τα στενά των Δερβενακίων. Και όταν στις 26 Ιουλίου 1822 ο στρατός του Δράμαλη επιχείρησε να περάσει από τα στενά, έπαθε μεγάλη πανωλεθρία. Όσοι κατόρθωσαν να φτάσουν στην Κόρινθο, αποδεκατίστηκαν από τις στερήσεις και τις αρρώστιες, και ο ίδιος ο Δράμαλης πέθανε από τη λύπη του.

ύσα, μαίστρο δροσερέ κι αέρα του πελάγου,
νά πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τῇ μάνα.
Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
στό Δερβενάκι κείτονται, στό χῶμα ξαπλωμένοι.

Στρῶμά 'χουνε τῇ μαύρῃ γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καί-γι' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τῇ λάμψῃ.

Κι ἓνα πουλάκι πέρασε καί τό συχνορωτᾶνε:

«Πουλί πῶς πάει ὁ πόλεμος, τό κλέφτικο ντουφέκι;

— Μπροστά πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης,
καί παραπίσω οἱ Ἕλληνες μέ τὰ σπαθιά στά χέρια».

Γράμματα πάνε κι ἔρχονται σῶν μπέηδων τὰ σπιτία.

Κλαῖνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καί τὰ τζαμιά γιά Τούρκους,
κλαῖνε μανούλες γιά παιδιά, γυναῖκες γιά τοὺς ἄντρες.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοί στίχοι τονίζουν ιδιαίτερα τό μέγεθος τῆς συμφορᾶς;
2. Τό ποίημα ἐκτός ἀπό τό ἥρωικό πνεῦμα διαπνέεται καί ἀπό εὐγένεια αἰσθημάτων. Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε τὰ στοιχεῖα πού δείχνουν αὐτά τὰ αἰσθήματα καί τόν τρόπο, μέ τόν ὁποῖο ἐκφράζονται;
3. Τί φανερώνουν οἱ στίχοι:
— Μπροστά πάει... μέ τὰ σπαθιά στά χέρια.

Μοιρολόγια

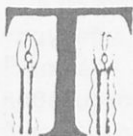
Τό ἔθιμο νά κλαῖνε οἱ ἄνθρωποι τά πρόσωπα πού ἔχασαν, καί ἰδιαίτερα τοὺς νέους, εἶναι παλιό ὅσο καί ὁ θάνατος. Ἔτσι στήν Ἰλιάδα ὁ Ἀχιλλέας θρηνεῖ τόν Πάτροκλο καί οἱ Τρῶες τόν Ἕκτορα. Ὁλος ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπινος πόνος, οἱ θρηνητικές κραυγές μπροστά στόν πεθασμένο πῆραν συγκεκριμένη μορφή στά θρηνητικά αὐτά τραγούδια πού τὰ ὀνομάζουμε **μοιρολόγια**.

Τά μοιρολόγια καταστάλαξαν στή μορφή πού τὰ ξέρουμε κυρίως κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας. Σήμερα τέτοια τραγούδια, ἀλλά σέ διαφορετικό μέτρο (ὄχτασύλλαβο ἱαμβικό), συναντοῦμε μόνο στή Μάνη. Πολύ σπάνια μπορεῖ κανεῖς νά ἀκούσει καί σ' ἄλλες περιοχές τῆς πατρίδας μας μοιρολόγια, σέ ἱαμβικό ὅμως δεκαπεντασύλλαβο.

Τά μοιρολόγια, ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους, μποροῦν νά καταταχτοῦν σέ διάφορες κατηγορίες. Ἔτσι ἔχουμε μοιρολόγια πού ἐκφράζουν τίς ἀρετές τοῦ νεκροῦ ἢ καί ἀλληγορικά, στά ὅποια ὁ νεκρός παρομοιάζεται μέ τόν ἥλιο, τή σελήνη, μέ ἄστρο, μέ δέντρο κτλ. Ἄλλα μιᾶνε γιά τό Χάρο καί τόν κάτω κόσμο: σ' αὐτά ὁ θάνατος περιγράφεται ὅχι σύμφωνα μέ τίς χριστιανικές ἀντιλήψεις, ἀλλά ὡς *ἀδίκητής* καί *κουρσάρης* ἄσπλαχνος, καθάλα σέ κατάμαυρο ἄλογο. Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀδῆ· θυμίζει τόν ἐφιαλτικό κάτω κόσμο τῶν ἀρχαίων, ὅπως μᾶς τόν περιγράφει ὁ Ἀχιλλέας στήν Ὀδύσεια.

Σέ ἄλλα μοιρολόγια ἐκφράζεται ἡ ματαιότητα τοῦ κόσμου· καλοτυχίζονται τά ἄψυχα καί κυρίως τά βουνά καί οἱ κάμποι, ἀναζητιέται τό ἀθάνατο νερό ἢ τό νερό τῆς Ἀρνησιᾶς, ἐκφράζεται ὁ πόνος γιά τοὺς ζωντανούς, τή μητέρα, τό παιδί πού ὀρφάνεψε κτλ. Τέλος ὁ θάνατος συσχετίζεται καί μέ τήν πίκρα τῆς ξενιτιάς καί πολλά τραγούδια μέ τέτοιο περιεχόμενο χρησιμοποιοῦνται ὡς μοιρολόγια.

1

ώρα, οὐρανέ μου, βρόντησε. τώρα, οὐρανέ μου, βρέξε, ρίξε στοὺς κάμπους τῇ βροχῇ καί στά βουνά τό χιόνι, στοῦ πικραμένου τήν αὐλή τρία γυαλιά φαρμάκι· τό 'να νά πίνει τήν αὐγή, τ' ἄλλο τό μεσημέρι,

τό τρίτο τό πικρότερο στό δειπνο, ὅταν δειπναεῖ.

2

ἶχα μηλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αὐλή μου, καί τέντα κατακόκκινη τό σπίτι σκεπασμένο καί κυπαρίσσι ὁλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη, εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στό σπίτι κρεμασμένο.

Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη

κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη.
τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπεσε κι ἔτσακίστη,
τ' ἄσημοκάντηλο ἔσθησε, τό σπίτι δέ φωτάει.

3

Τιά πές μου τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ κάτου κόσμου;
Εὐτοῦ βιολιά δέν παίζουνε, παιγνίδια δέ βαροῦνε.
εὐτοῦ συδυό* δέν κάθονται, συντρεῖς* δέν κουβεντιάζουν.
εἶναι κι οἱ νιοὶ ξαρμάτωτοι κι οἱ νιές ξεστολισμένες.
καὶ τῶν μανάδων τὰ παιδιὰ σά μῆλα ραβδισμένα*.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ ποιές κατηγορίες μοιρολογίων ἀνήκουν τὰ τρία αὐτὰ τραγούδια;
2. Πῶς ἐκφράζεται ὁ πόνος στό κάθε τραγούδι;
3. Στό τραγούδι 2 νά συγκρίνετε πῶς ἐνιωθε ἡ χαροκαμένη πρὶν καὶ πῶς μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀγαπημένου της προσώπου.
4. Τί θέλει νά πετύχει στό τραγούδι 3 τὸ χαροκαμένο πρόσωπο περιγράφοντας τὸν κάτω κόσμο;
5. Ποιό ἀπὸ τὰ τρία μοιρολόγια εἶναι ἀλληγορικό καὶ πῶς ἐκφράζεται ἡ ἀλληγορία του;

συδυό, συντρεῖς: δυό δυό, τρεῖς τρεῖς μαζί.
ραβδισμένα: ριγμένα στή γῆ μὲ ράβδι.

Τά ἔμορφα τραγούδια μας, ἡ ἀναπνοή τῆς φυλῆς μας.

χω τὴν ἰδέα πῶς, ὅσο ἀποξενώνεται ἡ καρδιά μας ἀπὸ τὰ λαϊκά τραγούδια μας, τόσο περισσότερο φανερώνουμε πῶς ξεμακρυνόμαστε ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς φυλῆς μας καὶ πῶς κρυώνει μέσα μας τὸ ζεστό καὶ καθαρό αἷμα ποὺ πήραμε ἀπὸ τοὺς πατεράδες μας. Γιά μᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς εἶναι ἐκεῖ μέσα, κι ἂν λιγοστεύει ἡ ὄρεξή μας κι ἡ δίψα μας νὰ πιοῦμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ δροσερὴ νερομάνα, αὐτὸ θὰ πεῖ πῶς τὸ πνεῦμα μας εἶναι ἀρρωστημένο καὶ πασκίζουμε νὰ τὸ ζωογονήσουμε ψεύτικα, μέ βλαβερὰ καὶ ξενόφερτα πιοτά, ποὺ συνεργοῦνε στὸ νὰ ξεφυλιστοῦμε μίαν ὥρα ἀρχύτερα. καὶ νὰ μὴν ἀπομείνει ἀπάνω μας τίποτα ἀπὸ τὸν πνευματικὸ χαρακτήρα μας. Αὐτὰ τὰ φαρμακερὰ πιοτά μᾶς τραβᾶνε σάν τὸν μπεκρη, που δεν ἔχει πιά ζωὴ μέσα του καὶ ποὺ θαρρεῖ πῶς θὰ ζωντανέψει πίνοντας καὶ μπεκρολογώντας, ἐνῶ, ἴσια ἴσια, σιγὰ σιγὰ τὸν φαρμακώνουνε, ὡς νὰ τὸν πεθάνουνε. Ἔτσι γίνεται καὶ μέ τὰ πνευματικὰ πιοτά ποὺ λέγω. Μά πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαθασμένους μας τὸ ἔχουνε γιὰ καύχημα τὸ ὅτι δὲν καταδέχονται νὰ ξεδιψάσουνε στὶς δικές μας δροσερές βρυσοῦλες, κι ὀλοένα πίνουνε ἀπὸ τὰ ξένα καὶ θολὰ βαλτόνερα, ποθώντας νὰ βγάλουνε ἀπὸ μέσα τους ὅ,τι δικό μας ἔχουνε καὶ νὰ διαλυθοῦνε, σάν κάποιοι καινούριοι βουδιστές, μέσα στὸ σκοτεινὸ χάος τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς νιρβάνας*.

Ἄνθρωπος ποὺ δὲ νιώθει στὰ κατάβαθα τῆς καρδιάς του τὰ λαϊκά μας τραγούδια, δὲν εἶναι σέ θέση νὰ νιώσει ἀληθινὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα. Μπορεῖ νὰ τὴν καταλαβαίνει σάν ἓνα πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ καθέκαστο, δηλαδὴ νὰ τὴν καταλαβαίνει ἀπὸ τὴν ὑλικὴ μεριά, δὲ νιώθει ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὸ «τιμιώτατον», δηλαδὴ τὴν πνευματικὴ φωτοχυσία της, ποὺ τὴν κάνει αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση ξεχωριστὴ ἀνάμεσα στὶς λογῆς λογῆς ἐπαναστάσεις ποὺ γινῆκανε.

Τὸ γένος τὸ δικό μας εἶναι πονεμένο, πιό πονεμένο ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης. Γιά τοῦτο, ὅ,τι κι ἂν κάνουμε, ἔχει μέσα του κάποια μεγάλη σφραγίδα, γιατί μέ τὸν πόνο ξεσκεπάζονται στὸν ἄνθρωπο τὰ μεγάλα μυστήρια τοῦ κοσμοῦ, ἀν ἐκεῖνος που πονα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ

νιρβάνα: ἀπάθεια, ἐκμηδένιση.

πίστη. Τά τραγούδια τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἀγνά ἀγριολούλουδα πού φυτρώσανε ἀπάνω στίς καθαρές καί βασανισμένες βραχόπετρες, ὅπου τίς δέρνει ὁ πόνος, μά πού φεγγοβολᾶνε σάν διαμάντια ἀπό τόν ἥλιο καί πού ξεπλένουνται ἀπό τήν καθαρή βροχούλα.

Ἡ φτώχεια μᾶς ἔκανε νά ζοῦμε ἀπλή ζωή, μέ λιγοστά πράγματα, καί δέν μᾶς ἄφησε νά ξεμακρύνουμε ἀπό τή φυσική ζωή, ἀλλά μᾶς ἔκανε νά βυζαίνουμε ὀλοένα ἀπό τήν καθαρή βρυσούλα πού θρέφει μ' ἀληθινή θροφή τήν καρδιά τ' ἀνθρώπου. Σ' αὐτό συνέργησε καί τό καλό ἀγέρι πού ἔχει ἡ πατρίδα μας κι ἡ ἡμεράδα πού ἔχουνε τά βουνά κι οἱ θάλασσές της, ὥστε νά μᾶς φαίνεται σάν μάνα πονετικιά, πού μᾶς βασιτά ὀλοένα στήν ἀγκαλιά της.

Στά χρόνια τῆς σκλαβιάς οἱ ἄνθρωποι ἦτανε ἀγράμματοι καί ζοῦσανε στά βουνά, ἀφοῦ πολλοί εἶχανε γιά σπίτια τίς σπηλιές καί τά στρουγκολίθια*. Πολιτείες δέν εἶχανε, εἶχανε μοναχά κάτι μικρά χωριά, τά περισσότερα μέ λίγα σπίτια τό καθένα. Μέ τούτη τήν ἀπλή ζωή πού περνοῦσανε εἶχανε καί ψυχή ἀπλή. Καί μήν πει κανένας πῶς ἦτανε πονηροί, γιατί στούς τέτοιους φυσικούς ἀνθρώπους, ὁ ἀπό μέσα ἀνθρωπος εἶναι ἀπλός σάν τό μωρό, ἄς ἔχει καί πείσμα καί σκληρότητα, ἄς εἶναι καί φονιάς ἀκόμα. Τήν ἀγνότητα ἀπό τόν ἄνθρωπο τή βγάζει ἐκείνη ἡ παρά φύση κακία, πού φωλιάζει στή χαλασμένη καί στήν πολύξερη ψυχή, αὐτή τόν ξεραίνει καί τόν κάνει ἀναίσθητον.

Ἔκανα γνωριμιά μέ ληστάδες καί μέ βουνίσσιους φονιάδες· καί, μ' ὅλα ταῦτα, στό βάθος τῆς καρδιάς τους ἦτανε ἀθῶοι, πιστεύανε εὐκολα σ' ὅ,τι τούς ἔλεγα, καί θαυμάζανε σάν τά μωρά τό 'να καί τ' ἄλλο, ταπεινοί οἱ κακόμοιροι, παρεκτός ὅσοι ἦτανε διαστρεμμένοι. Ἕνας ληστής, τόσο κολλήθηκε σέ μένα, πού δέν ἔκανε δίχως ἐμένα, ἔφταξε νά μέ φοβάται καί νά μ' ἀγαπᾷ μαζί, ἐπειδῆς ἦτανε γι' αὐτόν μεγάλο μυστήριο τό νά ζωγραφίζω μέ τό χέρι μου ἀγίους κι ἀνθρώπους καί δέντρα καί βουνά κι ὅλα ὅσα βρίσκονται στόν κόσμο, ἐνῶ, στήν ἀρχή, τόν φοβόμουν αἰσθῶ.

Αὐτές οἱ ἀπλές ψυχές κι οἱ εὐκολόπιστες, ἀπ' ὅξω φαίνονται ἄγριες καί φοβερές. Τούς ἄλλους, τούς ψευτογλυκοπρόσωπους καί τούς ὑποκριτές νά φοβᾶσαι. Οἱ βουνίσσιοι εἶναι οἱ νήπιοι πού λέγει τό Εὐαγγέλιο. Γιά τοῦτο ὁ ληστής γίνεται πιό εὐκολα ἅγιος, ἐνῶ ὁ χαλασμένος, ὁ πολύξερος, δέ γίνεται ποτέ, κι ἄς μήν ἔχει πειράξει κανέναν στά φανερά. Θυμήσου τόν ληστή πού σταυρώθηκε μαζί μέ τόν Χριστό, πῶς ἔκλαψε γι' αὐτόν, ἐπειδῆς, ὅπως εἶπε, ἄδικα σταυρώθηκε ὁ Χριστός, ἐνῶ αὐτός

στρουγκολίθι: βραχοσπηλιά, πού τή χρησιμοποιοῦν οἱ βοσκοί γιά μαντρί, γιά στούγκα.

Φ. Κόντογλου: Άρματωλοί και κλέφτες.

κι ὁ σύντροφός του βασανίζονταν δίκαια. Σέ τέτοιες ψυχές μπαίνει ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, γιατί ὁ Χριστός, πρὶν ἀπ' ὅλα, ζητᾷ ἀπλὴ καρδιά.

Λοιπὸν οἱ τέτοιοι τσομπανάρεοι κάνανε τὰ πιὸ καλὰ τραγούδια καὶ τίς παροιμίες, κι ἡ γλώσσα τους ἔχει κάποιες χάρες πού δέν τίς ἔχει ἡ δική μας, ἡ γραμματισμένη, καὶ ζωγραφίσανε μοναστήρια καὶ ρημοκλήσια, κι ὅλα ὅσα κάνανε εἶναι τὰ πιὸ ἀληθινὰ καὶ τὰ πιὸ ἀγνὰ. Καί τ' ἀξιωθῆκανε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀπλότητα πού εἶχανε, πού τοὺς ἔκανε νὰ μὴ βλέπουνε θολὰ καὶ ταραγμένα τὸν κόσμον τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴς δέν παραγεμίσανε τὴν ψυχὴ τους μὲ ἀφύσικα καὶ μὲ πολὺπλοκα πράγματα.

Στὰ τραγούδια πού κάνανε βλέπουμε κάποιαν ἀλήθεια καὶ μιὰν ἐντέλεια, πού δέν τὴ φτάνουνε ποτές οἱ σπουδασμένοι ποιητάδες μὲ τὰ πολὺπλοκα ἐργαλεῖα τους. Γιατί οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι εἶναι τ' ἀληθινὰ παιδιά τῆς φύσης κι ἔχουνε ἀνταπόκριση μαζί της, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι τὰ προγόνια* της, κι ὅ,τι φτιάξουνε αὐτὰ τ' ἀληθινὰ παιδιά της δέν εἶναι φτιαστό, ἀλλὰ εἶναι ἀληθινὸ καὶ καθαρὸ, σάν τὰ ἴδια τὰ βουνὰ καὶ σάν τὴ θάλασσα καὶ σάν τὸν ἀγέρα πού φυσᾷ καὶ σάν τὸν πρίνο πού φυτρώνει στὸ κράκουρο* καὶ σάν τὸ ὄρνιο πού κόβει βόλτες ἀπάνω ἀπὸ μιὰν ἔρημη ράχη. Θαρρεῖς πὼς καὶ τὰ ζαρκάδια καὶ τὰ πρόβατα κι οἱ πέρδικες καὶ τὰ δέντρα καὶ τ' ἄλλα φυσικὰ πλάσματα, θαρρεῖς πὼς καὶ κεῖνα θὰ ταιριάζανε τέτοια τραγούδια, σάν κι αὐτὰ πού κάνανε τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εἶχανε λαλιά. Μῆτε πένα πιάσανε στὰ χέρια τους, μὴδὲ χαρτί, μὴδὲ μελάνι. Ἀπὸ τὴν καρδιά τους ἀνέθηκε ὅτὸ στόμα, κι ἀπὸ τὸ στόμα βγήκε, ὅπως λαλεῖ τὸ πουλί, κι ὕστερα μαθεύτηκε παντοῦ, καὶ τὸ 'πανε οἱ κούκοι στὰ βουνὰ καὶ οἱ πέρδικες στὰ πλάγια. Κι ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἀπόμεινε στὸν κόσμον καὶ τραγουδιέται, γενεές γενεῶν.

Τί θαυμαστὸ πράγμα νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ μιλᾷ ὁ ἄνθρωπος σάν ἀπὸ μέρος ὅλων τῶν πλασμάτων! Ἀληθινὰ, νιώθεις πὼς αὕτὴ εἶναι μιὰ θεϊκὴ χάρη, πού τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, πού τὸν κατὰστησε βασιλέα ἀπάνω σ' ὅλα. Ὁ Ἀδάμ πρωτοέβαλε ἀπάνω στὸ κάθε ζῶο τ' ὄνομά του, κι ὕστερ' ἀπάνω σ' ὅλα τὰ κτίσματα. Πρωτύτερα δέν εἶχανε ὀνόματα, δέν τὰ 'νιωθε κανένας πὼς ὑπάρχουνε, παρεκτός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἥλιος, τ' ἄστρα, ἡ μέρα, ἡ νύχτα, ἡ αὐγὴ, τὸ βασίλειον, τὰ νερά, τ' ἄνθια, τὰ βουνὰ, τὰ σύννεφα κι ὅλη ἡ δόξα τῆς πλάσης.

Σάν ξεφυλίστηκε ὁ ἄνθρωπος, βγήκε ἀπὸ τὸν φυσικὸν δρόμον καὶ γίνθηκε γραφιάς, σάν κι ἐμᾶς, κι ἄρχισε νὰ κάνει πράγματα φτιασιδωμένα, χωρὶς ἐκεῖνη τὴ δροσιά καὶ τὴν ἀγνὴ εὐωδία.

πρόγονι: παιδί πού γεννήθηκε ἀπὸ προηγούμενον γάμον.

κράκουρο: βραχώδης τόπος.

Πρό εκατόν πενήντα, διακόσια χρόνια, όλη ή οίκουμενή είχε πολλά σκολειά σέ κάθε χώρα, καί σπουδάζανε οί άνθρωποι. Σπουδάζανε καί καλά πράγματα, μά κοντά στά λίγα καλά μαθαίνανε περισσότερα κακά. Λοιπόν πονήρεψε ό κόσμος κι έχασε τήν άρχαία απλότητα. Μοναχά ή Έλλάδα είχε άπομείνει άγράφματη, περιζωσμένη από έθνη πού είχανε χάσει τήν παρθενική τούτη απλότητα. Θαρρούσε κανένας πώς ήτανε μαντρωμένη μ' έναν φράχτη, γιά νά μή μπούνε μέσα στόν Παράδεισό της τά πονηρά δαιμόνια. Οί άνθρωποι, έδώ πέρα, ζούσανε σάν νά 'χανε χίλια χρόνια πίσω, στά χρόνια του Μεγ' - Άλέξαντρου καί του Χριστού, σέ καιρό πού, δίπλα τους, ή 'Ιταλία, ή Γαλλία καί τ' άλλα τά έθνη της Εύρώπης είχανε γίνει σχεδόν όπως είναι σήμερα. Καί μ' όλα ταύτα, έδώ πέρα, στά βουνά καί στίς κλεισούρες, πού ζούσανε άνθρωποι μισόαγριοι, άνθιζε άκατάλυτο τό άρχαίο δέντρο της Δωδώνης, καί λαλούσε όλοένα ή βρύση που 'χε πιεί ό Όμηρος κι ό Τέρπανδρος κι ό Ησίοδος κι ό Ρωμανός ό Μελωδός κι ό Μηνάς ό Καλλικέλαδος*. Δίχως χαρτί καί δίχως μελάνι τραγουδιόντανε όσα τραγουδιούνται, τό πώς έρχεται ό άνθρωπος στόν κόσμο, τό πώς άγαπά, τό πώς πεθαίνει, τό πώς μακαρίζεται.

Ποιά άλλη φυλή στόλισε τή ζωή της μέ τέτοια άμάραντα λουλούδια; Σέ ποιά χώρα τραγουδούσανε καί ψέλνανε όλοι, από τόν μικρόν ως τόν μεγάλο; Πού τεχνουργέψανε, σάν μέ κάποιο κοφτερό σμιλári, τέτοια τραγούδια παλικαρία, τέτοια έρωτικά, τέτοια νανουρίσματα, τέτοια μοιρολόγια, πού νά ραγίζει ή γής από τήν πίκρα; Πουθενά! Γιατί, όπως λέγει τό Εύαγγέλιο, εκείνοι πού δέν πήγανε στό σκολειό, γινήκανε δασκάλοι σέ κείνους πού τό ξεσκολίσανε. Κανένας δέν ήξερε νά γράψει τ' όνομά του σέ τούτον τόν παρθένον τόπο, κι ώστόσο σάν μαγνήτης έσερνε τούς σπουδασμένους της γής καί ζέσταινε τήν καρδιά τους πού 'χε παγώσει από τήν πολλή σπουδή, καί βρίσκανε ξεκούραση κουθεντιάζοντας μέ τούς τσομπανάρους οί κουρασμένοι κι οί φορτωμένοι τήν ταφόπετρα της σοφίας καί της έπιστήμης, κι αλλάζανε τά στενοβράκια τους μέ τήν παλιόκαπα, γιά ν' άπογευτούνε τήν άληθινή ζωή καί νά πιούνε από τίς βρυσούλες καί νά κοιμηθούνε στά σκληρά γιατάκια* τών κλεφτών.

Θαρρείς πώς ή πλάση είχε στερέψει στ' άλλα μέρη καί πώς δέ γύριζε πιά μηδέ ό ήλιος, μηδέ τό φεγγάρι, καί πώς ή γής είχε γίνει ένας ξέρακας* καί πώς μοναχά στή φτωχή τήν Έλλάδα βαστούσε άκόμα, σάν καί

Μηνάς ό Καλλικέλαδος: Άθηναίος λόγιος καί ρήτορας (4ος μ.Χ. αϊ.).

γιατάκι: κατάλυμα.

ξέρακας: ξεραμένο, άπανθρακωμένο δέντρο (έδώ: μεταφορικά).

πρῶτα, ἡ βλογημένη τάξη τοῦ κόσμου. Ὁ φτωχός ὁ Λάζαρος καθότανε μακάριος στήν ἀγκαλία τοῦ Ἀβραάμ κι ὁ πλούσιος τόν παρακαλοῦσε νά πάγει νά τόν δροσίσει μέ τό βρεγμένο δάχτυλό του.

Ἄν αὐτό δέ λέγεται ζωή, τότε ποιά εἶναι ἡ ζωή; Ρωτῶ νά μάθω. Καί τό πιό παράξενο εἶναι πῶς ὁ πιό παμπάλαιος λαός, πού 'χε ζήσει χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὁ παππούς κι ὁ πρόπαππός τους, ἦτανε μπροστά τους ὁ πιό νιός, παλικάρι ἀπάνω στ' ἄνθος του, τριγυρισμένος ἀπὸ ψυχές μαραζιάρικες κι ἀγουρογερασμένες, ρουπάκι* καμένο ἀπὸ τ' ἀστροπελέκια, πού πέταγε καινούρια φύτρα καί χρυσοπρασίνιζε καί λουλούδιζε ἀνάμεσα σέ κλαριά ξερά, κι ἄς ἦτανε χτεσινά καί προχτεσινά φυτουργήματα.

Σέ ἀπορία βρίσκεται κανένας, τί νά πρωτοπεῖ γι' αὐτά τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας καί πῶς νά τὰ παينέψει καί πῶς νά τὰ περιεργαστεῖ, γιὰ νά κάνει τόν ἄλλον νά τὰ νιώσει. Μά ὅποιος τὰ νιώθει, τὰ νιώθει. Σ' ὅποιον δέν τὰ νιώθει, δέ φελα κανένας ἐξηγάτορας. Εἶναι σάν τόν ἥλιο, σάν τό φεγγάρι, σάν τ' ἀστέρια, σάν τή χαρά τοῦ καλοκαιριοῦ. Ὅποιος δέν ἔχει ἥλιο στὸν τόπο του, σάν νιώσει αὐτά τὰ τραγούδια, θά δεῖ τόν ἥλιο καί θά ζεσταθεῖ. Ὅποιος δέν ἔχει ἐλπίδα, μ' αὐτά θά παρηγορεθεῖ. Ὅποιος δέ βρίσκει μπάλαμο στὸν πόνο του, θά γλυκαθεῖ. Ὅποιος δέ δροσίστηκε μέ τὰ μεγάλα ποτάμια, πού σηκώνουνε τίς ἀντάρες, ἄς ἔρθει νά δροσιστεῖ ἀπὸ τή βρυσούλα πού τρέχει καί κρυφοτραγουδᾷ, κρυμμένη στήν πλαγιά πού 'ναι φυτρωμένη μέ πρινάρια καί μέ σκίνα. Ὅποιος δέν ἔρωτεύτηκε, θάν ἔρωτευτεῖ. Μ' ἓναν λόγο, ὅποιος δέν εὐρῆκε καμιά γεύση στή ζωή, θά ζήσει μ' αὐτά τὰ τραγούδια. Μά, πρωτύτερα, πρέπει νά πετάξει ἀπὸ πάνω του τήν κακή συνήθεια νά ζητᾷ συννεφιασμένες φιλοσοφίες, γιὰ νά χωθεῖ στό σκοτάδι τους καί στὸν λαθὺρινθο, πού θαρρεῖ πῶς θά τόν βγάλει στό φῶς. Τό φῶς εἶναι μπροστά του, ἀπλό, καθαρό.

Ἐδῶ δέν ἔχει πολλά λόγια. Λίγα καί καλά. Μέ πέντε δέκα λιθάρια χτίζει ἓναν πύργο, μέ δυό τρία πουρνάρια κάνει ἓνα δάσος, μέ τρία λουλούδια μοσκοβολᾷ ὁ τόπος. Πεντ' ἔξι ἄνθρωποι πού κουβεντιάζουνε, ἓνα λημέρι ταμπουρωμένο μέ ξερολιθιά, δυό πουλιά πού πετᾶνε ἀπὸ πάνω, ἓνα μνημούρι πού 'ναι κοντά σ' ἓνα ρημοκλήσι, καί κάτι γίδια πού βοσκᾶνε, αὐτά φτάνουνε γιὰ νά νιώσεις ὅλη τήν πλάση. Γιατί ὁ οὐρανός κι ἡ γῆ καί τοῦτος ὁ κόσμος κι ὁ ἄλλος κι ὅλα τὰ πλάσματα, εἶναι παρόν. Δέ μιᾶνε μοναχά οἱ ἄνθρωποι, μιᾶνε καί τ' ἄρματα τους, τὰ τσαπράζα, τὰ βουνά, τ' ἄλογα, οἱ πέρδικες, τὰ ἔλατα, τὰ σκαθάρια, ὁ

ρουπάκι: ἀγριοβελανιδιά.

πεθαμένος από τό κιβούρι του, ὅλος ὁ κάτω κόσμος, οἱ ἅγιοι, τὰ νέφε-
λα. Ἀκόμα καί κείνα πού δέ μιλᾶνε, καταλαβαίνεις πώς καί κείνα εἶναι
παρόν. Καί τὰ τωρινά καί τὰ περασμένα καί τὰ μακρινά καί τὰ κοντινά.
Ἕνα πράγμα θαυμαστό, πού δέν μπορείς νά ψάξεις καί νά βρεῖς ἀπό
ποῦ γίνεται!

Τρία λόγια λέγει τό τραγούδι κι ἀντιλαλοῦνε στήν ψυχή σου χιλιάδες
πράγματα. Ἄκου τοῦτα τὰ πέντε λόγια:

*Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιόνται,
μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νά λειτουργιοῦνται.
Πρέπει νά κρέμονται ψηλά σέ πύργο ἀραχνιασμένο,
σκουριά νά τρώει τ' ἄρματα κι ἡ γῆς τόν ἀντρειωμένο.*

Εἶδες τί λιγολογία καί τί κάστρο ἀκατάλυτο! Καί τέτοιο μυστήριο!
Ὅλη ἡ οἰκουμένη θαρρεῖς πώς ἔχει στή μέση αὐτόν τόν πύργο. Καί
βλέπεις τίς παμπάλαιες πέτρες του καί τ' ἄρματα πού τὰ τρώγει ἡ σκου-
ριά, κρεμασμένα μέσα σέ κείνη τήν ἡσυχία, καί νιώθεις πώς περνᾶνε
χρόνια τῶν χρονῶν, πώς βγαίνει καί βασιλεύει ὁ ἥλιος καί τό φεγγάρι, κι
ἡ γῆς χειμωνιάζει καί καλοκαιριάζει, κι οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται καί γερ-
νᾶνε, καί τ' ἄρματα κάθονται ὀλοένα κρεμασμένα, δίχως νά τὰ σιμῶνει
κανένας, δίχως νά τὰ δεῖ κανένας, ἀραχνιασμένα. Κι ὁ πεθαμένος κεί-
τεται ξαπλωμένος στό κιβούρι του, σταυροχεριασμένος, μέ τό εἰκόνη-
σμα ἀπάνω στό στήθος του. Κι ἡ γῆς τόν τρώγει σιγά σιγά, κι ἡ σκουριά
τρώγει τ' ἄρματά του, μέρα καί νύχτα. Ὁ καιρός, ὁ φθονερός γέρος
πού ὀχτρεύεται ὅλα τὰ πράγματα, ζωντανά κι ἄψυχα, τὰ τρώγει ὅλα μέ
τό κοφτερό δόντι του, τόν ἀντρειωμένο, τ' ἄρματα, τόν πύργο.

Ἄλλά κοίταξε πόσο ἀδυνάτισε ὅλη τούτη ἡ βουβή ἐνέργεια μ' αὐτά
τά πολλά λόγια πού ἔγραψα, μπροστά στό τραγούδι πού ἔκανε αὐτός ὁ
βουνίσσιος, ὁ τσομπάνος, ὁ νήπιος, γιατί βρισκότανε ὁ ἴδιος μέσα σ' αὐ-
τό τό κυκλογύρισμα τοῦ κόσμου! Γι' αὐτό ἔχουνε ρίζες βαθιές τά λόγια
του, μέσα στά ἔγκατα τῆς γῆς καί μέσα στά ἔγκατα τοῦ καιροῦ. Καταλα-
βαίνεις πώς τά λόγια δέν εἶναι κούφια στολίδια, ἀλλά εἶναι σάν ἀκριβά
πετράδια, σάν ἀσήμι, σάν μάλαμα. Μαζί μέ τήν παλικαριά νιώθεις σε-
μνότητα, τρυφεράδα, πόνεση, φρονιμάδα, βαθύν στοχασμό, κι ὅλα εἶναι
καλά μετρημένα.

Τά πουλιά εἶναι πολύ συνηθισμένα στά τραγούδια μας. Αὐτά τά που-
λιά κάθονται καί κουβεντιάζουνε. Τρία πουλάκια κάθονται δῶ χάμω,
ἄλλα τρία πάρα πέρα, κι ὀλοένα τηρᾶνε ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, καί κλαῖνε
γιά τίς συμφορές τῶν ἀνθρώπων καί χαίρουνται γιά τίς χαρές τους.
Ὅποτε βρεθῶ στά βουνά, κοιτάζω τά πουλιά πού μέ βλέπουνε ἀπό μα-
κριά, καθισμένα σ' ἓνα κλαράκι, εἴτε σέ μία πέτρα, ἀγναντεύοντας μα-

κριά, και θαρρῶ στ' ἀλήθεια πῶς κουβεντιάζουμε· καί, σάν σιμῶσω, πε-
τάνε κουβεντιάζοντας καί πάνε νά καθήσουνε πάρα πέρα. Σάν νά 'ναι
μοιρολογίστρες, σάν νά 'ναι κάποιες ψυχές πού φυλάνε στά σταυρο-
δρόμια καί μαθαίνουνε· τί γίνεται στὸν κόσμο.

Τρεῖς περδικούλες κάθονται στήν ἄκρη στοῦ Καρβούνη.

Ἡ μιά τηράει τοῦ Φονιά, ἡ ἄλλη τηράει τή Λάστα,

ἡ τρίτη ἡ καλύτερη μοιρολογάει καί λέει:

*«Ἀλέξη, κάτσε φρόνιμα, νά πᾶς νά προσκυνήσεις,
πέντε πασάδες ἔρχονται, μέσ στοῦ Φονιά θά βγοῦνε.»*

*«Ἐγώ σᾶς τό εἶπα μιά βολά, σᾶς τό εἶπα τρεῖς καί δέκα,
Τούρκους ἐγώ δέ σκιάζομαι, πασάδες δέ φοβᾶμαι.»*

Ἡ χαροκαμένη μάνα εἶναι καί κείνη πολυτραγουδισμένη.

*«Μάνα μέ τούς πολλούς ὑγιούς, μέ τούς ἐννιά λεβέντες,
πῶς δέ γελᾷ τ' ἀχείλι σου, δέ χαίρετ' ἡ καρδιά σου;»*

*«Πῶς νά γελᾷ τ' ἀχείλι μου, νά χαίρετ' ἡ καρδιά μου;
Τά δυό παιδιά μου φυλακή καί τ' ἄλλα δυό στρατιῶτες,
καί τ' ἄλλα δυό κλεφτόπουλα, κλέφτες καπετανέγοι.»*

*Ἐθγῆκαν τ' ἀποσπάσματα καί κυνηγᾶν τούς κλέφτες,
καί συναπαντηθήκανε οἱ κλέφτες κι οἱ στρατιῶτες.*

*Ρίχνει ἀδερφός τόν ἀδερφό, ἡ μιά μεριά τήν ἄλλη,
κι ἔμειν' ἡ μάνα μοναχή, στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένη.*

Ἄλλος μεγάλος καημός εἶναι ἡ ξενιτιά:

Ἡ ξενιτιά κι ἡ ἀρφανιά κι ἡ λύπη εἶναι τὰ τρία.

Κεῖνα τὰ τρία ζ' γιάσανε σ' ἓνα βαρύ στατέρι,*

βαρύτερ' εἶν' ἡ ξενιτιά, βαρύτερα τὰ ξένα.

.....
Γιά κοίταξε κι ἀκόμα ἔνα:

*Δέν εἶν' καί τοῦτο θάμασμα, παράξενο μεγάλο,
πού ζέψανε τόν Κωσταντή μέ τό βουβάλι ἀντάμα;*

Νά κουβαλᾷ τὰ μάρμαρα ἀπ' τό Μαρμαροχώρι,

νά φτιάξουν τήν Ἀγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι;

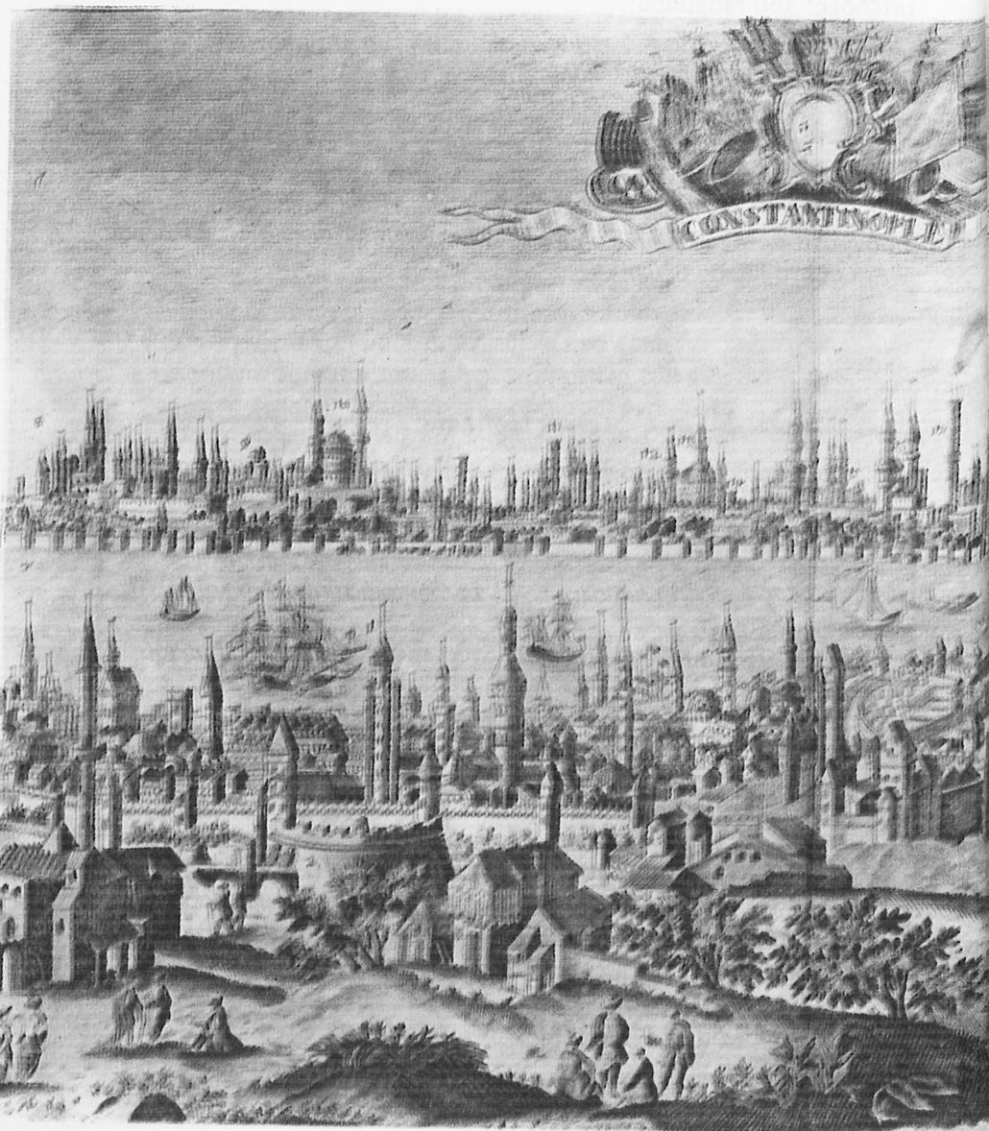
Ὅπου 'ναι λάσπες καί νερά, τραβάει τό βουβάλι,

κι ὅπου 'ναι λιανολίθαρα, τραβᾷ ὁ Κωσταντάκης.

Μιά Τουρκοπούλα ἀγνάντευε ἀπέ τό παραθύρι,

τοῦ Κωσταντάκη μίλησε, τοῦ Κωσταντάκη λέει:

στατέρι: καντάρι, ζύγι.

**Β.
Η λόγια παραγωγή
Πρώτη περίοδος
(1000-1600)**

Ἡ Κωνσταντινούπολη.
Χαλκογραφία τοῦ 16ου-17ου
αἰώνα.

1. Τό ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα

Τά τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, τὰ ἀκριτικά, εἶχαν πλατιά διάδοση καί ἀγαπήθηκαν πολύ ἀπό τό λαό. Γι' αὐτό παρατηρεῖται μιά τάση γιά λόγια ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν πού παίρνει τήν τελική της μορφή στό ἔπος τοῦ *Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα*. Μέ βάση δηλαδή τὰ ἀκριτικά τραγούδια κάποιος λόγιος ποιητής ἔγραψε ἕνα πολύστιχο ποίημα, ὅπου κατέγραψε συστηματικά ὁλόκληρη τή ζωή τοῦ ἥρωα καί ὄχι μόνο τίς διηγήσεις καί τούς θρύλους γύρω ἀπό τίς παλικαριές του. Ἡ ἀρχική μορφή τοῦ ἔπους γράφτηκε πιθανότατα στό πρῶτο μισό τοῦ 11ου αἰῶνα καί ἀποτελεῖ τό πρῶτο γραπτό μνημεῖο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀπό αὐτό ἀργότερα δημιουργήθηκαν καινούρια ἀκριτικά δημοτικά τραγούδια.

Τό ἔπος διαιρεῖται σέ ὀκτώ **λόγους** καί εἶναι γραμμένο σέ γλῶσσα ἀνάμεικτη, ὅπως φαίνεται ἀπό τό παρακάτω ἀπόσπασμα, πού ἀναφέρεται στή συνάντηση τοῦ Διγενῆ μέ τόν ἀρχηγό τῶν ἀπελατῶν, τό Φιλόπαππο:

*Ἄν καυχῇθεῖς, νεώτερε, νά γίνεις ἀπελάτης,
τήν ράβδον ταύτην ἔπαρε καί κάτελθε εἰς βίγλαν,
καί ἂν νηστεῦσαι δύνασαι ἡμέρας δεκαπέντε,
μηδ' ὕπνον εἰς τὰ βλέφαρα λάβεις τῶν ὀφθαλμῶν σου,
καί μετὰ ταῦτα ἀπελθὼν λέοντας νά σκοτώσεις
καί πάντων τὰ δερμάτια ἂν φέρεις ἐδῶ πάντα,
καί πάλιν ἐάν δύνασαι εἰς βίγλαν νά κατέβεις,
ὅταν περνοῦν οἱ ἄρχοντες μετὰ πολλοῦ τοῦ πλήθους
ἔχοντας νύμφην καί γαμβρόν νά ἐμβεις εἰς τό μέσον,
νά πάρεις νύμφην καί γαμβρόν, ἐνθάδε νά ἐλθεῖτε,
ἢ νά πάρεις τήν νεόνυμφον, ἐδῶ νά τήνε φέρεις,
τότε, πληροφορήθητε, νά γίνεις ἀπελάτης.*

2. Προδρομικά

Στήν ἴδια περίπου ἀνάμεικτη γλῶσσα, ἀλλά σέ ἐντελῶς διαφορετικό κλίμα ἀπό τό ἥρωικό τοῦ ἔπους, εἶναι γραμμένα μερικά ποιήματα πού μᾶς παραδόθηκαν μέ τό ὄνομα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου ἢ Πτωχοπρόδρομου, τὰ *Προδρομικά*. Γράφτηκαν στά μέσα περίπου τοῦ 12ου αἰῶνα στήν

Κωνσταντινούπολη. Ἡρώας τους εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητής πού διεκτραγωδεῖ τὰ βάσανά του στὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητάει τὴν προστασία του. Χωρὶς νὰ ἔχουν μεγάλη λογοτεχνικὴ ἀξία, κινοῦν πολὺ ἔντονα τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ τὴ λαϊκὴ θυμοσοφία τους, τὸν ἠθογραφικὸ πλοῦτο καὶ κυρίως γιὰ τὴ σάτιρά τους.

Σὲ ἓνα ποίημα ἀπεικονίζεται ἡ κατάντια τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων:

*Παιδί μου, μάθε γράμματα, ἂν θέλεις νὰ φελέσεις·
βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου; πεζὸς ἐπεριπάτει
καὶ τώρα βλέπεις γέγονεν χρυσοφτερνιστηράτος*,
ἀλογοτριπλοεντέλινος καὶ παχυμουλαράτος.
Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά πλὴν μετὰ κόπου πόσου·
ἀφοῦ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμί καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάναν,
ὕβριζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρῶν:
ἀνάθεμα τὰ γράμματα, Χριστέ κι ὁποῦ τὰ θέλει.*

Σὲ ἄλλο ὁ Πτωχοπρόδρομος εἶναι καλὸ γέρος καὶ γράφει **κατὰ ἡγουμένων**:

*Ἐκεῖνοι τὰ νομίσματα συνάγουσιν ἀπλήστως,
ἡμᾶς δὲ κατηχίζουσιν περὶ φιλαργυρίας.*

Ἄλλα ποιήματα διεκτραγωδοῦν τὰ βάσανα τῆς συζυγικῆς ζωῆς:

*Φοβοῦμαι γάρ τὸ στόμα της, φοβοῦμαι τὴν ὀργή της·
τό «κύρι, οὐκ ἔχεις προσοχήν», τό «κύρι, πῶς τό λέγεις;»*

.....
*ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς καὶ ἀσβολωμένους·
οὐκ ἔβαλα ἀπὸ κόπου σου τατίκιν εἰς ποδάριν.*

Στὸ ἴδιο κλίμα θυμοσοφίας κινοῦνται καὶ οἱ στίχοι τοῦ **Μιχαὴλ Γλυκά** πού διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀδικη φυλάκισή του:

*Ἐλάττισεν ὁ γαῖδαρος καὶ δέρουσι τό σάγμα,
νά γίνει καλοπαίδευτον, ἄλλο νὰ μὴ λακτίσει.*

Τὴ διάθεση αὐτὴ τὴ βρίσκουμε ἀκόμη σὲ ἓνα πλῆθος ἄλλα σατιρικά, διδακτικά ἢ φυσιογνωστικά καὶ ἀλληγορικά στιχουργήματα, πού σημειώνουν τὴ μεταβολὴ στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ὑπογραμμίζουν τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος πού γκρεμίζει τίς συμβατικότητες καὶ στρέφεται στὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση, στὴν ἐλεύθερη σκέψη καὶ ἔκφραση.

Στὴν ἴδια ἐποχὴ (12ος αἰ.) ἀνήκει καὶ ὁ Σπανέας, ἓνα παραινετικὸ ἠθο-

χρυσοφτερνιστηράτος: μὲ χρυσὰ σπιρούνια.

πλαστικό ποίημα. Σ' αυτό ένας πατέρας διδάσκει στο γιό του τους κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθεί στη ζωή του:

*Μή προλαμβάνει η γλώσσα σου ποτέ τόν λογισμόν σου,
πολλούς από συναρπαγής* απώλεσεν η γλώσσα·
γι' αυτό, παιδί μου, πρόσεχε πρώτον καλά και σιώπει,
και τότε λάλει όλιγοστά και μεμελετημένα...*

3. 'Η Φραγκοκρατία (1204-1453)

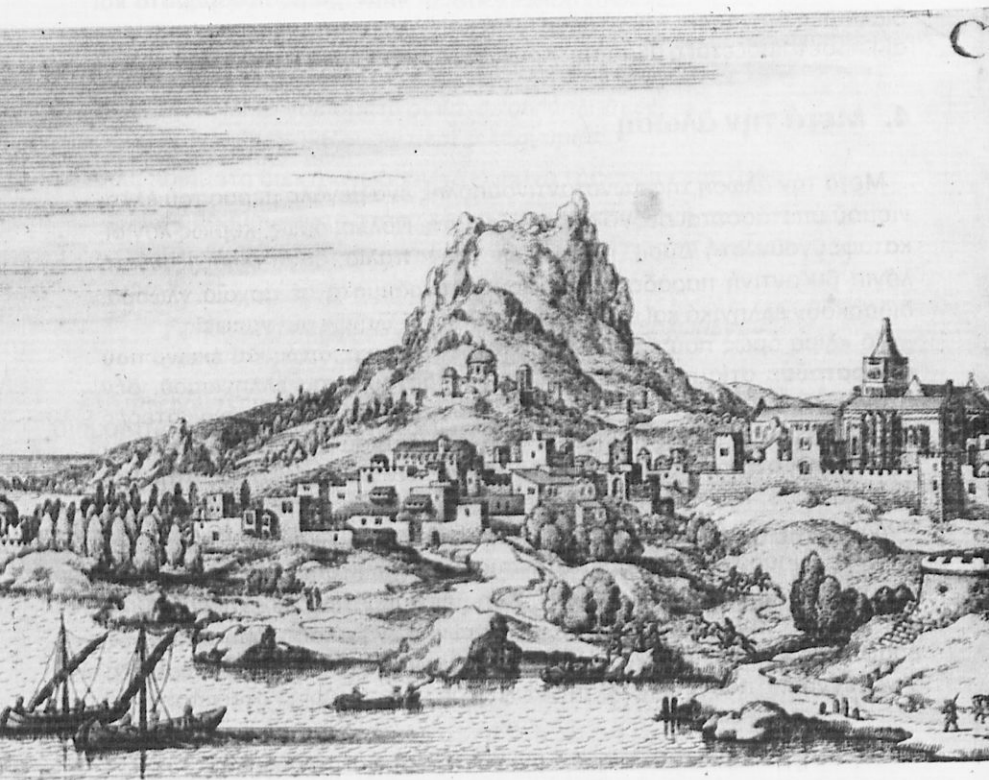
Η περίοδος αυτή, γράφει ο Λίνος Πολίτης, «έχει ιδιαίτερη σημασία για τη λογοτεχνική παραγωγή· ή επιμειξία των δύο πολιτισμών, του βυζαντινού και του δυτικού, στάθηκε ιδιαίτερα γόνιμη και αποδοτική». Έτσι δημιουργούνται λογοτεχνικά έργα με χαρακτήρα λαϊκό που συνδυάζουν το ακριτικό με το ιπποτικό πνεύμα, όπως είναι τα **έμμετρα μυθιστορήματα** και διάφορες **Διηγήσεις**. Μετά τα έργα αυτά και άλλα μεταγενέστερα (του 16ου αι.) προετοιμάζεται ή ακμή της Κρητικής Λογοτεχνίας (1600-1669).

4. Μετά την άλωση

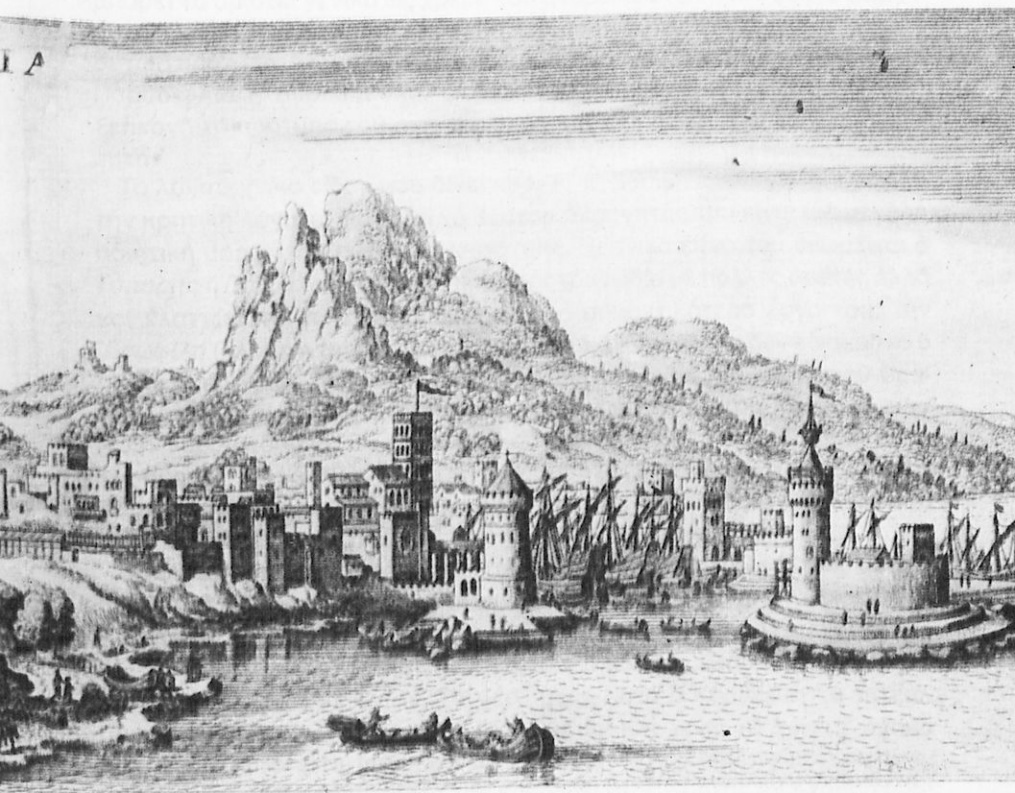
Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης ένα μεγάλο μέρος του ελληνισμού υποτάσσεται στον Τούρκο δυνάστη. Πολλοί όμως, κυρίως λόγιοι, καταφεύγουν στη Δύση, προπάντων στην Ιταλία, όπου συνεχίζουν τη λόγια βυζαντινή παράδοση: γράφουν επιγράμματα σε αρχαία γλώσσα, διδάσκουν ελληνικά και εκδίδουν αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

Τό κλίμα όμως που επικρατούσε στο εξωτερικό, όπως και **έκείνο που επικρατούσε** στις περιοχές του τουρκοκρατούμενου ελληνισμού, δεν ήταν ευνοϊκό για την ανάπτυξη της λογοτεχνίας. Πολύ ευνοϊκότερες συνθήκες είχαν δημιουργηθεί στις περιοχές που εξακολουθούσαν να βρίσκονται στην κατοχή των Φράγκων και των Βενετών, όπως στην Κύπρο, τη Ρόδο, την Κρήτη και τα Έφτάνησα. Η ξένη αυτή κατοχή, παρά τα πολλά αρνητικά στοιχεία της, είχε και τις θετικές επιδράσεις της: με τη μεγάλη εμπορική δραστηριότητα συσσωρεύτηκε σημαντικός πλούτος στα νησιά, δημιουργήθηκε μορφωμένη άριστοκρατία που ενδιαφέρθηκε για την ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών και ακόμη οι συχνές έπαφές με την Ιταλία είχαν ως αποτέλεσμα να μεταδοθεί το πνεύμα της Αναγέννησης που μπόλιασε τη λογοτεχνία με καινούργια στοιχεία.

συναρπαγή: απροσεξία, απερισκεψία που προέρχεται από βιασύνη.

Γ. Κρητική Λογοτεχνία
Ὁ 17ος αἰώνας

Ε. Κρητική Λογοτεχνία
Ο ΓΙΩΣ ΠΙΩΝΑ

Χάνδακας (Ήράκλειο). Χαλκογραφία.

Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ - ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ ἄνθιση τῆς λογοτεχνίας πού παρατηρεῖται στὶς φραγκοκρατούμενες καὶ βενετοκρατούμενες περιοχές κορυφώνεται στὴν Κρήτη καὶ ἰδιαίτερα στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1600 ὡς τὸ 1669. Καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικὸ, γιατί ἡ Κρήτη εἶχε παλιὰ ποιητικὴ παράδοση ἀπὸ τὸ 10ο ἀκόμα αἰῶνα καλλιιεργεῖται ἐκεῖ μὲ ἐπιτυχία ἡ ἀκριτικὴ ποίηση καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος τραγουδιῶν, τὰ **ριζίτικα**.

Τὸ καλλιιεργημένο αὐτὸ ποιητικὸ ἔδαφος δέχεται καὶ ἀφομοιώνει δημιουργικά τίς ξένες ἐπιρροές. Ἔτσι τὸ ἀνθρωπιστικὸ κλίμα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πού κρατοῦσε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἀκόμη χρόνια, πλουτίζεται μὲ καινούρια στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ἡ ἐξιδανίκευση τῆς γυναίκας, ἡ προβολὴ τοῦ ἔρωτα μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ κυρίως τὸ ἵπποτικὸ πνεῦμα, πού μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ γενικά ὡς χρέος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτὸ του. Γι' αὐτὸ, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἔργα τῆς περιόδου αὐτῆς ἀκολουθοῦν κάποτε δυτικὸ πρότυπο, ἔχουν πιὸ πλούσιο ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο ἀπὸ αὐτά. Παράδειγμα ἡ *Βοσκοπούλα*, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μεταγενέστερα ἔργα, πού ξεπερνᾶ τὸ πρότυπό του στὴν αἴσθηση τῆς φύσης καὶ τὴν ψυχικὴ ἀγνότητα.

Τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος πού δίνει κυρίως τὴ βασικὴ φυσιογνωμία σὲ ὅλη τὴν κρητικὴ λογοτεχνία εἶναι τὸ **θέατρο**. Εἰσηγητὴς του εἶναι μιὰ μεγάλη ποιητικὴ μορφή, ὁ **Γεώργιος Χορτάσης**. Νεανικὸ ἔργο του θεωρεῖται ὁ *Γύπαρης ἢ Πανῶρια*, μιὰ ποιμενικὴ ἱλαροτραγωδία μὲ πολλὰ ἀρετὲς ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα, πού θὰ ἐκλείψουν στὸ σημαντικότερο ἔργο του, τὴν *Ερωφίλη* (βλέπε παρακάτω, σελ. 52). Ἀλλὰ ὁ Χορτάσης δέν εἶναι μόνον ὁ συγγραφέας μιᾶς ἀπὸ τίς πιὸ σημαντικὲς τραγωδίες τοῦ κρητικοῦ θεάτρου, εἶναι καὶ ὁ ποιητὴς τῆς καλύτερης κωμωδίας, τοῦ *Κατσούρμπου* (1595-1600), πού ἔχει ὠραῖα κωμικὰ εὐρήματα καὶ γοητευτικὲς φανταστικὲς σκηνές. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα εἶναι γραμμένες καὶ δυὸ ἄλλες κωμωδίες, ὁ *Φορτουνάτος τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φόσκολου* (1665-66) καὶ ὁ *Στάθης* (1645), ἀγνωστοῦ ποιητῆ.

Τὸ πιὸ ἄρτιο ὅμως καὶ τὸ πιὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ κρητικοῦ θεάτρου εἶναι ἡ *θυσία τοῦ Ἀβραάμ* (1635) πού θεωρεῖται ὡς νεανικὸ ἔργο τοῦ **Βιτσέντζου Κορνάρου** (βλέπε παρακάτω, σελ. 48). Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει ὅλες τίς ἀρετὲς τῶν μεγάλων ἔργων: ὠραία σύνθεση, πλαστικότητα εἰκόνων, βαθιὰ ψυχολογικὴ ἀνάλυση προσώπων. Τὰ χαρίσματα αὐτά ὁ Κορνάρος τὰ τελειοποιεῖ στὰ ὠριμα χρόνια του (1640-1660) καὶ μᾶς δίνει τὸ ἀριστοῦργημα του, τὸν *Ερωτόκριτο*, πού εἶναι καὶ τὸ τελευταῖο καὶ σημαντικότερο ποίημα τῆς κρητικῆς ἀκμῆς. Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρ-

κους (1669) ή άκμή αϋτή, πού ήταν καί άκμή τής νεοελληνικής 'Αναγέννησης, κόβεται άπότομα, γιά νά συνεχιστεΐ στίς άρχές του 19ου αιώνα μέ τήν 'Επτανησιακή Σχολή (Χριστόπουλος, Βηλαράς, Σολωμός).

Βοσκοπούλα

(άπόσπασμα)

Τό ποίημα είναι ποιμενικό ειδύλλιο καί άποτελείται άπό 476 στίχους. 'Ενας βοσκός συναντᾷ στήν έξοχή μιᾷ βοσκοπούλα καί θαμπώνεται άπό τήν όμορφιά της. 'Η άγάπη του συγκινεί τή νέα καί συμφωνούν νά άνταμώνουν μετά άπό ένα μήνα. Στο διάστημα όμως αϋτό άρρωσταίνει ό νέος καί όταν κατορθώνει τελικά νά γυρίσει, μαθαίνει άπό τόν πατέρα της ότι ή νέα έχει πεθάνει άπό τόν καημό της. 'Απαρηγόρητος φεύγει στά βουνά καί θρηνεί τόν άτυχο θάνατο τής αγαπημένης του. 'Η Βοσκοπούλα είχε μεγάλη διάδοση καί έγινε κήμα του λαού όχι μόνο στήν Κρήτη αλλά καί σέ άλλα νησιά (Μήλο, Νάξο, Χίο, 'Εφτάνησα). Τό άπόσπασμα είναι ή άρχή του ποιήματος.

'μεγάλην έξοριά*, σ' ένα λαγκάδι,
μιάν ταχινήν* έπήγα στό κουράδι*,
σέ δέντρη, σέ λιθάδια, σέ ποτάμια,
σέ δροσερά καί τρυφερά καλάμια.

Μέσα στά δέντρη κείνα τ' άνθισμένα,
πού βόσκαν τά λαφάκια τά καημένα,
στή γή τή δροσερή, στά χορταράκια,
πού γλυκοκιλαδοϋσαν τά πουλάκια,

πανώρια λυγερή, πανώρια κόρη
ώσαν καλή καρδιά κι ώραία στά θώρη*,
έβλεπε* κάποια πρόβατα δικά τση*
κι έλαμπε σάν τόν ήλιο ή όμορφιά τση.

έξοριά: έρημιά, μακρινό μέρος.

θώρη: θωριά, όψη.

βλέπω: προσέχω, έπιτηρώ.

ταχινή: πρωινό.

κουράδι: κοπάδι.

τση: της.

Ξανθά 'σαν τὰ μαλλιά τῇ κεφαλῇ τῇ,
καμάρι καὶ στολίδι τό κορμί τῇ,
κι ἡ φορεσιά, πού φόρειεν, ἦτον ἄσπρη
κι ἔλαμπε σάν τόν οὐρανό μέ τ' ἄσπρη.

Η' ΒΟΣΚΟΠΟΥ' ΛΑ
ἢ ἄμορφῃ ἢ τῷ ὀνομασμένῃ
Εἰς τύπον καὶ εἰς φαρδύωσιν τῶρα
μεωρὶ βαλμένη

Μὲ ἔξοδες τῷ ἄγενικῷ Νικολᾷ
τῷ ἐκ Κρήτης
Δρυμνιτῆρος τοῦ πικλιωτῆ
ὁ Α' ποκορωμῆτης

Κοντὰ εἰς τὸν φιλέλληνα Ἀντωνί τὸν Πινέλλι
Σιωθεὶς μὲν ὁ μὸρφα μὲ μετρημένα μέλη.

Ε' Ν Ε Τ Ι Η' Σ Ι Ν .

Ε' τεῖ ἀπὸ Θεόγονίας. ϑ χ κ ζ'
Con Privilegio.

Ἐξώφυλλο ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοση τῆς
«Βοσκοπούλας».

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητὴς κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ μιὰ εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα. Μπορεῖτε

νά βρεῖτε μέ ποιές λέξεις ἢ εἰκόνες μᾶς δίνει τήν αἴσθηση τῆς φύσης καί τήν ὁμορφιά τῆς κόρης;

2. Οἱ δύο πρῶτες στροφές περιγράφουν τή φύση. Οἱ δύο τελευταῖες τήν ὁμορφιά τῆς κόρης. Ὑπάρχει καμιά σχέση ἀνάμεσα στίς δύο αὐτές εἰκόνες;
3. Ποιό ἰδανικό τύπο ὁμορφιᾶς περιγράφει ὁ ποιητής καί μέ ποιά μέσα τό κατορθώνει;

Βισσέντζος Κορνάρος

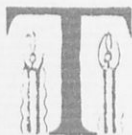
Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ

(ἀπόσπασμα)

Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ ἔχει ὑπόθεση τό γνωστό ἐπεισόδιο τῆς Π. Διαθήκης. Ὅπως ἐκεῖ ἔτσι κι ἐδῶ ὁ Θεός, γιά νά δοκιμάσει τήν πίστη τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ παραγγέλλει μέ ἕναν ἄγγελο νά θυσιάσει τό μονάκριβο γιό του, τόν Ἰσαάκ. Ἀναπαραστάσεις τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ γίνονταν καί κατά τό μεσαιῶνα (μεσαιωνικά μυστήρια), ὅμως ἐκεῖνες εἶχαν καθαρά θρησκευτικό χαρακτήρα καί τούς ἔλειπε τό δραματικό στοιχεῖο. Ὁ Κορνάρος ἀντίθετα κατορθώνει νά δώσει στό ἐπεισόδιο θεατρικό χαρακτήρα καί νά πλάσει γνήσιους ἀνθρώπινους τύπους: ὁ Ἀβραάμ παίρνει τήν ἀπόφασή του ὕστερα ἀπό ἔντονη ἐσωτερική πάλη· ἡ Σάρρα σπαράζει, ὅταν μαθαίνει τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ· ὁ Ἰσαάκ ξεσπᾷ σέ θρήνο. Ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι τό ἔργο δέν ἔχει τίποτε κοινό μέ τά μυστήρια, ἀλλά κινεῖται στό πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης, πού ἀπελευθέρωσε τόν ἀνθρώπο πνευματικά καί ἠθικά.

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τή σκηνή, ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τόν Ἰσαάκ λέγοντάς του ὅτι θά πᾶνε νά κάνουν θυσία σ' ἕνα περιβόλι μακριά.

ΙΣΑΑΚ

ίς εἶν' ἐπά; τίς μοῦ μιλεῖ; τίς μέ κουνεῖ; ἄς μ' ἀφήσει·
νυστάζω καί ζαλίζομαι, κι ἦρθε νά μέ ξυπνήσει.

ΑΒΡΑΑΜ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
δουλειά σέ θέλω βιαστική, γιά κείνο σέ σπουδάζω*.

κανακάρης: χαϊδεμένος, μοναχογιός.
σπουδάζω: πιέζω κάποιον νά βιαστεί.

ΙΣΑΑΚ

Μή μέ ξυπνήσεις καί ἄσι με, ὕπνο γλυκύν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσομε*, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μή μέ ξυπνᾶς, νά μέ χαρεῖς, νά ζήσεις, ἀφεντάκη*,
μή μέ πειράξεις, ἄφης με νά κοιμηθῶ δαμάκι*.

ΑΒΡΑΑΜ

Θωρῶ καί πλιά παρά ποτέ ὁ ὕπνος τό ζαλίζει·
τάχα γροικᾶ τό τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τό παιδάκι μου, νά πᾶμ' εἰς περιθόλι,
θυσία θέ νά κάμομε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

ΙΣΑΑΚ

Ὡφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καί μέ τήν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

ΑΒΡΑΑΜ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στό Θεό μας
καί κάμε πέτρα τήν καρδιά στόν ἀπομισεμό* μας·
κι ἀνιμένε μας νά 'ρθομε, κι ἄν τύχη νά γυρίσω
ὁμάδι* μέ τόν Ἰσαάκ, νά σέ παρηγορήσω.

ΣΑΡΡΑ

Μέ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,
μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στά σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
ὅπ' ἀνιμένουν τῇ φλακῆς τήν πόρτα νά κτυπήσει,
νά ἔμπει μέσα ὁ δῆμιος, νά τοὺς πισταγκωνίσει,
νά τῶσε* δώσει θάνατον ἄγριον, ματωμένο.

ἄς θέσομε: ἄς ξαπλώσουμε.

ἀφεντάκης: πατερούλης.

δαμάκι: λιγάκι.

παραμανίζω: θυμώνω, παραλογίζομαι.

ἀπομισεμός: ἀναχώρηση.

ὁμάδι: μαζί.

ἀνιμένω: περιμένω.

ἐγδοχή: ἐκδοχή, προσδοκία.

τῶσε: τοὺς.

μέ τέτοιους άντεροσπασμούς* σήμερον άνιμένω·
μέ τέτοιον άποκτυπημόν, όντα μου κατακρούσι*,
θέλ' άνιμένει τό πικρό μαντάτο νά μου ποϋσι.

ΑΒΡΑΑΜ

Έλα νά πάμε, τέκνο μου, μή στέκομε, νά ζήσεις,
νά ξεφαντώσεις σήμερο καί νά καλοκαρδίσεις.

ΙΣΑΑΚ

Ό λογισμός μου δέν μπορεῖ κι ό νοϋς νά τό γρικήσει,
γιά ποιά άφορμήν ή μάνα μου δέν ήρθε νά μέ ντύσει.
Έσύ ποτέ δέ μ' έντυσες, βαριέσαι τά κοπέλια,*
άμ έντυνέ με ή μάνα μου μέ χάχα καί γέλια.
Καί τώρα ποιά 'ν' ή άφορμή κι μάνα μου μ' άφήκε,
κι είδα την μέ βαριά καρδιά στήν κάμαρα κι έμπήκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μας όρδινιάζει* τό φαητό πού θέ νά μας έδώσει,
νά πάρουμε στή στράτα μας ψωμί, κρασί καί βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καί πέ μου το, πατέρα μου, πού μελετᾷς νά πάμε;
στό σπίτι δέ γυρίζομε άπονωρίς νά φάμε;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θέ νά κάμομε, κι εῖναι μακρά δαμάκι
εις ένα τόπον όμορφο, εισέ ψηλό βουνάκι·
γιά κείνο εῖν' ή μάνα σου σάν κακοκαρδισμένη,
γιατ' εῖπα της ξωμένομε*, καί μή μας άνιμένει.

ΙΣΑΑΚ

Πήγαιν' όμπρός, πατέρα μου, κι έγώ άκλουθῶ σου όπίσω,
μά θέ νά δῶ τή μάνα μου, πρί παρά νά κινήσω.

άντεροσπασμός: σπασμός τών σπλάχνων, άγωνία.

κατακρούω: χτυπῶ τήν πόρτα.

κοπέλι: παιδί.

όρδινιάζω: βάζω σέ τάξη, ταχτοποιῶ.

ξωμένω: μένω όλη τήν ήμέρα.

ΣΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι άπαντοχή μου,
παρηγοριά και ζήση μου, άγωμε* στην εύκή μου.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα, τά τόσα σου φιλιά σ' έγνοια πολλή μέ βάνου,
τά μάτια σου πού τρέχουσι και δυό ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εύρε ξαφνική και κλαίς και δέν άρνεύγεις*
κι από τά νύχια ως την κορφή όλον μέ πασπατεύγεις;

ΣΑΡΡΑ

Δέν έχω, γιέ μου, τίβοτις, μή γνιοιάζεσαι, νά ζήσεις,
καλόκαρδος εις τό βουνί άμε νά προσκυνήσεις.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου στην ξεφάντωση πά νά σου φέρω μήλα
και κλωναράκια τώ δεντρῶ μέ μυρισμένα φύλλα.
ά λάχει και άλλο τίποτας όμορφο, σου τό φέρνω,
κι ά μέ γυρέψει ό δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*.

ΣΑΡΡΑ

Τούτα τ' άπίδια μου 'χασιν από τά ψές δοσμένα
και ξαργιτού τά φύλαγα, παιδάκι μου, γιά σένα.
και βάλε τα στό στήθος σου και φάτα όντε διψάσεις.
ώσάν τό μέλ' είναι γλυκιά, πιάσ' νά τά δοκιμάσεις.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιās* και κλαίς και δέν άρνεύγεις
είντα κακό μου μελετās κι είναι μου προφητεύγεις;
Παράξενο μου φαίνεται, σ' έγνοια μεγάλη μπαίνω.
τάχ' ανεβαίνω τό βουνί, μά κάτω δέ γιαγέρνω*.

άγωμε: έδῶ: πήγαινε.

άρνεύγω: ήσυχάζω, ειρηνεύω.

ταχιά: γοργά.

γιαγιέρνω: επιστρέφω.

λουκτουκιῶ: θρηνώ σπαρακτικά.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Σάρρας καὶ ποιέει ἐπιπτώσεις ἔχουν σ' αὐτὴ οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Ἰσαάκ;
2. Νὰ βρεῖτε στὴν τελευταία ἐνότητα τὰ στοιχεῖα ποὺ δείχνουν τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἰσαάκ.
3. Μὲ ποιούς ἐκφραστικούς τρόπους ἀποδίδει ὁ ποιητὴς τὴν ψυχικὴ κατάσταση τῆς Σάρρας;

Γεώργιος Χορτάσης

Ἑρωφίλη

(ἀπόσπασμα)

Ἡ Ἑρωφίλη εἶναι ἡ πιό παλιά καὶ πιό σημαντικὴ τραγωδία τοῦ κρητικοῦ θεάτρου. Γράφτηκε γύρω στὰ 1600 καὶ ἔχει ὡς πρότυπο μιὰ ἀντίστοιχη τραγωδία τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, χωρὶς ὅμως τίς φρικαλεότητες τοῦ προτύπου της. Ἡ ὑπόθεσή της ξετυλίζεται στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ σὲ μιὰ φανταστικὴ Αἴγυπτο, ποὺ ἔχει ὅμως ἑλληνικὸ χαρακτήρα. Τὰ κύρια πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶναι: ὁ Φιλόγονος, βασιλιάς τῆς Μέμφιδας (Αἴγυπτου), ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀφοῦ σκότωσε τὸν ἀδελφό του· ἡ κόρη του Ἑρωφίλη· καὶ ὁ Πανάρετος, ἕνα ὄρφανό βασιλόπουλο, ποὺ τὸ πῆρε ὁ Φιλόγονος στὸ παλάτι καί, ὅταν μεγάλωσε, ἐκτιμώντας τὸ βασιλικὸ ἦθος καὶ τὴν παλικάριά του, τὸν διόρισε στρατηγὸ τοῦ. Ὁ Πανάρετος, μεγαλώνοντας μέσα στὸ παλάτι, ἐρωτεύεται τὴν Ἑρωφίλη καὶ τὴν παντρεύεται κρυφὰ ἀπὸ τὸν πατέρα της. Τό μαθαίνει ὅμως ὁ βασιλιάς καὶ ἐξω φρενῶν διατάζει νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετο καὶ προσφέρει ὡς γαμήλιο δῶρο στὴν Ἑρωφίλη τὸ κεφάλι καὶ τὴν καρδιά τοῦ ἀγαπημένου της. Ἡ Ἑρωφίλη δὲν ἀντέχει τὸ μεγάλο χτύπημα καὶ αὐτοκτονεῖ. Ὁ χορὸς τῶν νεανίδων ὀργισμένος ἀπὸ τὴ διπλὴ αὐτὴ συμφορὰ θανατώνει τὸν ἀπάνθρωπο βασιλιά ποδοπατώντας τον.

Ἡ τραγωδία αὐτὴ ἔχει πέντε πράξεις καὶ τέσσερα ἰντερμέδια*. Στὸ ἀπόσπασμά μας, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο μέρος ἀπὸ τὸ χορικὸ τῆς Δ' πράξης, ὁ χορὸς ὑμνεῖ τὸν ἥλιο.

ἰντερμέδια: ἐμβόλιμα τραγούδια μὲ δική τους ὑπόθεση, ἄσχετη μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς τραγωδίας.

κτίνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπού* μέ τή φωτιά σου τή μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει σ' μιά κι εἰς ἄλλη
 μερά* κι ὅλη τή γῆ ἢ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτέ τή στράταν τση νά σφάλει.
 Κι ὄντα* μᾶς ἐμακραίνεις τή θωριά σου,
 μέ χιόνια καὶ βροχές τή γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νά μπορού νά ζιοῦν τὰ πλάσματά σου.
 Καί πάλι σά σιμώσεις κι ἀρχινήσεις
 τὰ χιόνια νά σκορπᾶς καὶ νά ζεσταίνεις
 τὸν κόσμο, ὅλη τή γῆ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά*, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά*, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσί πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τά* δέ θωρεῖ στή γῆ ποτέ τό φῶς σου,
 μά βρίσκονται στά βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρός τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ* ἐσύ τὰ κάνεις ὅλα, γῆ ἀπό σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νά χαθεῖ ποτέ μπορεῖ κιανένα;

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ βασικὴ ἰδέα πού κυριαρχεῖ στό χορικό;
2. Στό χορικό κάθε τριστιχο (**τερτσίνα**) ἀπαρτίζει καὶ μιά ἐνότητα, πού ὑμνεῖ τὸν ἥλιο. Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε ποιά ἰδιότητα τοῦ ἡλίου ὑμνεῖται σέ κάθε ἐνότητα καὶ μέ ποιές εἰκόνες ἐκφράζεται;

ἀπού: ὅπου, πού.

μερά: μεριά.

ὄντα: ὅταν.

ἄθους: ἀνθούς.

πωρικά: ὀπωρικά, λαχανικά.

ρουμπιά: ρουμπίνια.

τά: ὅσα.

γῆ: ἡ.

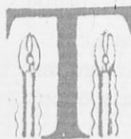
Ἑρωτόκριτος

(ἀποσπάσματα)

Ὁ Ἑρωτόκριτος εἶναι πολυστίχο ἀφηγηματικό ποίημα. Ὁ ποιητής του μέσα σέ 10.000 περίπου στίχους ἐξιστορεῖ τίς φάσεις πού πέρασε ἡ ἀγάπη δυό νέων, τῆς Ἀρετούσας καί τοῦ Ἑρωτόκριτου, ὥσπου νά καταλήξει στό εὐτυχισμένο τέλος, τό γάμο. Κατά τήν ἐξιστορήση αὐτή δίνεται ἡ εὐκαιρία στόν ποιητή νά ἀφηγηθεῖ καί τίς «ταραχές τῶν ἀρμάτων» καί «τοῇ φιλίας τίς χάρες». Ἡ βασιλοπούλα Ἀρετούσα ἀγάπησε ἓνα ἀπό τά ἀρχοντοπούλα τοῦ παλατιοῦ, τόν Ἑρωτόκριτο. Ἡ κοινωνική ὁμως διαφορά ἐμποδίζει τό γάμο καί ὁ Ἑρωτόκριτος ἐξορίζεται. Πρίν φύγει ὁ νέος ἀρραβωνιάζεται μυστικά μέ τήν Ἀρετούσα καί ὀρκίζονται αἰώνια ἀγάπη καί πίστη. Ὁ βασιλιάς θέλει νά παντρεύει τήν κόρη του μέ τό ρηγόπουλο τοῦ Βυζαντίου, ἀλλά ἡ Ἀρετούσα ἀρνιέται, καί ὁ πατέρας της τήν κλείνει σέ μιά σκοτεινή φυλακή μαζί μέ τή νένα πού τήν ἀνάθρεψε.

Στόν τρίτο χρόνο ἀπάνω ὁ βασιλιάς τῶν Βλάχων εἰσβάλλει στό βασίλειο τοῦ Ἡράκλη καί προκαλεῖ καταστροφές. Ὁ Ἑρωτόκριτος μεταμορφωμένος σέ Σαρακηνό σπεύδει νά βοηθήσει τό βασιλιά, τόν σώζει ἀπό βέβαιη αἰχμαλωσία καί ἀλλάζει τήν πορεία τοῦ πολέμου. Οἱ δυό βασιλιάδες ἀποφασίζουν νά κριθεῖ ἡ τύχη τοῦ πολέμου μέ μονομαχία. Διαλέγονται ἀπό τούς Βλάχους ὁ Ἄριστος, ἀνεψιός τοῦ βασιλιά Βλαντίστρατου, καί ἀπό τούς Ἀθηναίους ὁ Ἑρωτόκριτος (μεταμορφωμένος πάντα). Στήν ἄγρια καί σκληρή πάλη (κονταροχτύπημα, ξιφομαχία) σκοτώνεται ὁ Ἄριστος, ἀλλά καί ὁ Ἑρωτόκριτος πληγώνεται βαριά. Οἱ ἐχθροί νικημένοι ἀποχωροῦν.

Γιά τίς ὑπηρεσίες τοῦ Ἑρωτόκριτου ὁ βασιλιάς προτείνει νά τοῦ χαρίσει τό μισό βασίλειο. Ὁ Ἑρωτόκριτος ὁμως δέχεται καί ζητάει σέ γάμο τήν Ἀρετούσα. Αὐτή ἀρνιέται. Ὅταν ὁμως φανερώνεται ποιοῦς εἶναι, παντρεύονται μέ τή συγκατάθεση τοῦ βασιλιά καί τῇ χαρᾷ ὄλων.

οὐ κύκλου τά γυρίσματα*, π' ἀνεβοκατεβαίνου,
καί τοῦ τροχοῦ, π' ὠρες ψηλά κι ὠρες στά βάθη πηαίνου
μέ τοῦ καιροῦ τ' ἀλλάματα, π' ἀναπαημό δέν ἔχου,
μά στό καλό κι εἰς τό κακό περιπατοῦν καί τρέχου,

τοῦ κύκλου τά γυρίσματα: οἱ μεταβολές τῆς τύχης.

καί τῶν ἀρμάτων οἱ ταραχές, ὄχθητες καί τὰ βάρη,
 τοῦ ἔρωτα οἱ μπόρεςες* καί τῇ φιλιᾷ ἡ χάρη,
 αὐτάνα μ' ἐκινήσασι τῇ σήμερον ἡμέρα
 ν' ἀναθιβάλω* καί νά πῶ τὰ κάμαν καί τὰ φέρα
 σ' μιάν κόρη κι ἕναν ἄγγουρο*, πού μπερδευτήκα ὁμάδι
 σέ μιὰ φιλιάν ἀμάλαγη* μέ δίχως ἀσκημάδι·

(Α, στιχ. 1-10)

2

Η ἤρχισε κι ἐμεγάλωνε τό δροσερό κλωνάρι,
 κι ἐπλήθαινε στήν ὁμορφιά, στή γνώση καί στή χάρη·
 ἐγίνηκε τῆς ἡλικιᾶς, παντόθες ἐγροικήθη,
 πῶς γιά νά τό 'χουν θάμασμα στόν κόσμον ἐγεννήθη·
 καί τ' ὄνομά τ' ἐγλυκύ τό λέγαν Ἀρετούσα,
 οἱ ὁμορφιές τ' ἦσαν πολλές, τὰ κάλλη τ' ἦσαν πλούσα·
 χαριτωμένο θηλυκό τήν ἤκαμεν ἡ φύση,
 κι ἴσια τ' ἐν εὐρίσκετο σ' Ἀνατολή καί Δύση·
 μ' ὅλες τσί χάρες κι ἀρετές ἦτονε στολισμένη,
 εὐγενική καί τακτική*, πολλά χαριτωμένη·

(Α,στιχ. 57-66)

3

Η ἦτονε δεκοκτώ χρονῶ, μά 'χε γερόντου γνώση,
 τὰ λόγια ντοῦ 'σανε θροφή κι ἡ ἀρμηνειά* ντου βρώση·
 καί τ' ὄνομα τοῦ νιούτσικου Ρωτόκριτο τό λέγα,
 ἦτονε τς ἀρετῆς πηγή καί τς ἀρχοντιᾶς ἡ φλέγα*
 κι ὅλες τσί χάρες, πού οὐρανός καί τ' ἀστρὴ ἐγεννήσα,
 μ' ὅλες τόν ἐμοιράνασι, μ' ὅλες τόν ἐστολίσα.

(Α, στιχ. 79-84)

οἱ μπόρεςες: ἡ δύναμη.
 ἀναθιβάλλω: θυμοῦμαι.
 ἄγγουρος: νέος ἄντρας.
 ἀμάλαγος: ἀγνός, ἀμόλυντος.
 τακτικός: μέ τάξη, συνετός.
 ἀρμηνειά: συμβουλή.
 βρώση: τροφή.
 φλέγα: φλέβα.

Κι ἀγάλι ἀγάλι ἢ πεθυμιά μ' ἔβανε μέσ στά βάθη
 κι ἤκαμε ρίζες καί κλαδιά, βλαστούς καί φύλλα κι ἄνθη (...)
 Τό σιγανό μέ τόν καιρό προθυμερόν* ἐγίνει
 κι ἤβανε ὁ ἔρωτας κουρφά* τὰ ξύλα στό καμίνι.

Κι ὥσάν ἀπό μικρόν αὐγὸ μικρόν πουλὶν ἐθγαίνει,
 τρεμουλιασμένο κι ἄφαντο*, καί μέ καιρὸ πληθαίνει,
 κάνει κορμί, κάνει φτερά, καθ' ὥρα μεγαλώνει
 καί πορπατεῖ, χαμποπετὰ καί φτερουγοξαπλώνει,
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπὸ μικρό, πού 'τον ὄντεν ἐφάνει,
 κορμί, φτερά καί δύναμη καί μεγαλότῃ* κάνει,
 τό ἴδιο γίνει κι εἰς ἐμέ στήν ἄπραγῃ* μου νιότη...

(Α, σιχ. 301-313)

Λεῖ του: 'Εγὼ δέν τό 'θελα νά πάεις εἰς τὰ ξένα,
 οὐδέ μακρά νά ξοριστεῖς ποτέ δίχως μ' ἐμένα,
 μά ὅπου βρεθεῖς νά 'μαι κι ἐγώ, κι ὅπου κι ἂν πᾶς νά μ' ἔχεις
 σύντροφο, καί τῇ γνώμῃ μου καλά τήνε κατέχεις*.

Μ' ἀπεῖς* κι ὀρίζεις κι ἔτσι θές στή χώρα ν' ἀπομείνω,
 νά σ' ἀλαφρώσω μέ γραφές τό λογισμόν αὐτεῖνω,
 τάσσω* σου κι ὅλον τόν καιρό ἄλλο νά μὴ γυρέψω,
 μά σ' ὅ,τι μάθω σ' ὅ,τι δῶ μαντάτο νά σοῦ πέψω*,
 καί κατὰ πῶς τὰ πράματα ἀλλάσσουν καί περνοῦσι,
 τὰ γράμματά μου νά 'ρχουνται νά σοῦ τό μολογοῦσι*.
 κι ἄμε, καί μὴν πρिकाίνεσαι, θῶρειε καλά ἴντα* κάνεις,
 μὴ βάνεις λογισμούς κακοῦς, κι ἄδικα ν' ἀποθάνεις,
 καί μέ καιρόν οἱ δυσκολιές ὀλπίζω νά τελειώσου.

προθυμερόν: πρόθυμα.

κουρφά: κρυφά.

ἄφαντος: ἀφανής, ἀσήμαντος.

μεγαλότῃς: μέγεθος.

ἄπραγος: ἀνήμερος.

κατέχω: ξέρω.

ἀπεῖς: ἀφοῦ.

τάσσω: ὑπόσχομαι.

πέψω (τοῦ ρ. *πέμπω*): στέλνω.

μολογῶ: μηνῶ, πληροφορῶ.

ἴντα: τί.

Θεόφιλος: Ἐρωτόκριτος καί Ἀρετούσα.

νά πάψουσιν οἱ ταραχές καί τ' ἄγρια νά μερώσου·
γιατί εἶδαμε τά βάσανα εἰσέ πολλούς κι ἐπάψα.
τό καλοκαίρι δροσερό καί τό χειμῶνα κάψα.

(Γ, στιχ. 1667-1682)

Ἑρωτήσεις

1. Στό ἀπόσπασμα 1 ὁ ποιητής ὀρίζει τό θέμα του. Ποιό εἶναι αὐτό;
2. Πῶς χαρακτηρίζει ὁ ποιητής τήν ἀγάπη τῶν δυό νέων;
3. Στά ἀποσπάσματα 2 καί 3 ἔχουμε τό χαρακτηρισμό τῆς Ἀρετούσας καί τοῦ Ἑρωτόκριτου. Ποιά γνωρίσματά τους τονίζει ὁ ποιητής καί μέ ποιές ἐκφράσεις;
4. Στό ἀπόσπασμα 4 ὁ ποιητής παρουσιάζει τήν ἐξέλιξη τῆς ἀγάπης. Νά παρακολουθήσετε τά στάδιά της καί νά ἐπισημάνετε τά ἐκφραστικά μέσα, μέ τά ὁποῖα ἀπεικονίζεται.
5. Στό ἀπόσπασμα 5 μιλάει ὁ φίλος τοῦ Ἑρωτόκριτου, ὁ Πολύδωρος. Ποιά εἶναι τά αἰσθημάτων του καί ποιοί στίχοι κυρίως τά ἐκφράζουν;

Τό ἀπόσπασμα αὐτό δείχνει τήν τελευταία φάση τῆς μονομαχίας μεταξύ Ἀριστοῦ καί Ἑρωτόκριτου.

Κεῖνοι πού στέκουν καί θωροῦ τήν ἀναπνία κρατίζου,
τό στόμα εἶναι σωπαστό, τά μάτια δέ σφαλίζου.
Δέ στρέφονται νά δοῦν ἄλλου, τοῦτη ἡ δουλειά ἡ μεγάλη
δέν τούς ἀφήνει νά θωροῦ σέ μία μερά οὐδ' εἰς ἄλλη,
μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
στόν κόσμον ἄλλος πόλεμος σάν τοῦτο δέν ἐγίνη.
Ἄριστος, πού 'χε πεθυμιά τέλος νά δεῖ στή μάχη,
κι εἰς ἔτοιον κίντυνο βαρύνει τό 'λπιξε νά λάχει,
ἤριξε τό σκουτάρινον του, καί μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
σφίγγει, σηκώνει τό σπαθί, τό κοφτερό μαχαίρι,
καί κατεβάζει κοπανιά, στήν κεφαλῇ ξαμώνει*,
'ς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τό σιδερόν ἁμόνι.
Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρῶκριτος καί βάνει ὀμπρός νά δώσει
εἰς τό σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νά μή τότε λαθῶσει·
σά νά 'χεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
στόν κάμπο πέφτει τό μισό, τ' ἄλλο μισό πομένει,

ξαμώνω: ζυγώνω.

σκουτάρι: ἀσπίδα.

καί κατεβαίνει στό λαιμό τ' ἀλόγου, 'ς δυό τό κόβγει,
μπλιό δέν ἐγύρεψε ἄχερα μηδέ ταγή* νά τρώγει.
'Ο Ρώκριτος ὡσάν αἰτός ἀπό τή σέλα βγαίνει,
πεζέφνει, καί τόν "Αριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
'Εκεῖνος πάλι, νά θωρεῖ πεζόν ἔτοιον ὄχθρόν του,
γιά τά πρεπά* τῆς ἀντρειάς πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
'Εμάνισε παρά ποτέ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καί λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καί γιά ντροπή μου τό κρατῶ, νά σοῦ τό μολοήσω,
τόση ὥρα νά σέ πολεμῶ, καί νά μὴ σέ νικήσω·
περμάζωξε τήν ἀντρειά, βάλε τή δύναμή σου,
λέω σου δά παρά ποτέ βαρίσκω, καί βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθεῖς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρίν βραδιάσει
ένας μας θέ νά σκοτωθεῖ, κι ὁ Ρήγας του νά χάσει,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καί πρίχου* χαμηλώσει,
γῆ* αὐτό γῆ τοῦτο τό σπαθί τό τέλος θέλει δώσει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχική κατάσταση τῶν θεατῶν καί τῶν δυό ἀντιπάλων (τοῦ "Αριστου καί τοῦ Ἐρωτόκριτου); Νά ἐπισημάνετε τά χωρία πού τή φανερώνουν.
2. Νά χαρακτηρίσετε τό ἦθος τοῦ Ἐρωτόκριτου καί τοῦ "Αριστου. Ποιές ὁμοιότητες καί διαφορές βρίσκετε;
3. Ὁ στίχος:
"Αριστος πού 'χε πεθυμιά τέλος νά δεῖ στή μάχη
εἶναι σημαδιακός γιά τήν ἔκβαση τῆς μονομαχίας. Γιατί;
4. Ποιές ἀπερισκεψίες τοῦ "Αριστου ἔδωσαν τή νίκη στόν Ἐρωτόκριτο;
5. Προσέξτε τήν τεχνική τοῦ στίχου. Ποιές ὁμοιότητες βρίσκετε μέ τό στίχο τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν:

ταγή: βρόμη.

πρεπά: αὐτά πού πρέπει, ἡ τιμή τοῦ πολεμιστῆ.

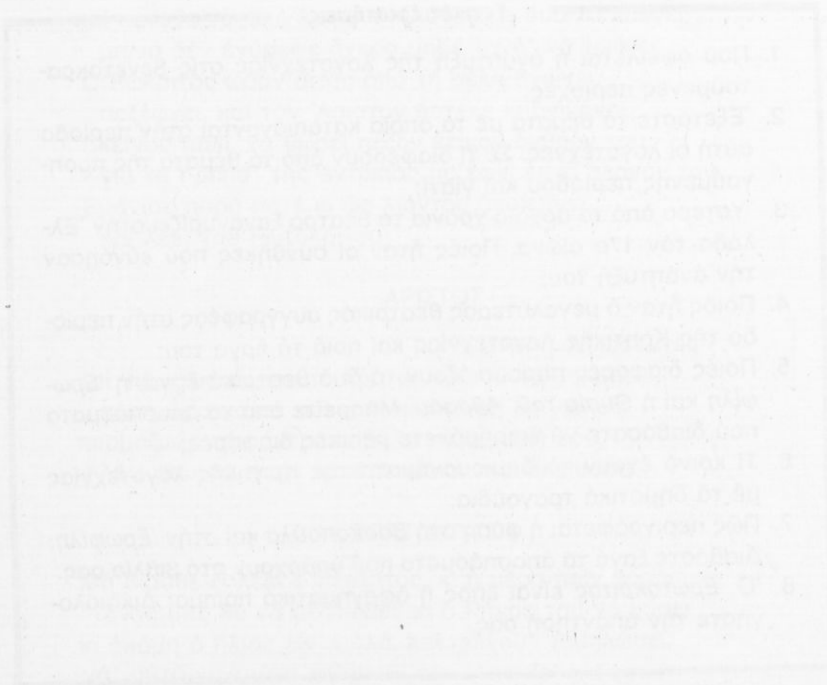
βλεπίσου: φυλάξου.

πρίχου: προτοῦ.

γῆ: ἡ.

Γενικές έρωτήσεις

1. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας στὶς βενετοκρατούμενες περιοχές;
2. Ἐξετάστε τὰ θέματα μέ τὰ ὁποῖα καταπιάνονται στὴν περίοδο αὐτὴ οἱ λογοτέχνες. Σέ τί διαφέρουν ἀπὸ τὰ θέματα τῆς προηγούμενης περιόδου καὶ γιατί;
3. Ὑστερα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια τὸ θέατρο ξαναγυρίζει στὴν Ἑλλάδα τὸν 17ο αἰῶνα. Ποιὲς ἦταν οἱ συνθῆκες πού εὐνόησαν τὴν ἀνάπτυξή του;
4. Ποιὸς ἦταν ὁ μεγαλύτερος θεατρικὸς συγγραφέας στὴν περίοδο τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας καὶ ποιὰ τὰ ἔργα του;
5. Ποιὲς διαφορὲς παρουσιάζουν τὰ δύο θεατρικὰ ἔργα, ἡ *Ἐρωφίλη* καὶ ἡ *Θυσία τοῦ Ἀβραάμ*. Μπορεῖτε ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα πού διαβάσατε νά ἐπισημάνετε μερικές διαφορές;
6. Τί κοινὸ ἔχουν τὰ δημιουργήματα τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας μέ τὰ δημοτικὰ τραγούδια;
7. Πῶς περιγράφεται ἡ φύση στὴ *Βοσκοπούλα* καὶ στὴν *Ἐρωφίλη*; Διαβάστε ξανά τὰ ἀποσπάσματα πού ὑπάρχουν στό βιβλίό σας.
8. Ὁ *Ἐρωτόκριτος* εἶναι ἔπος ἢ ἀφηγηματικὸ ποίημα; Δικαιολογῆστε τὴν ἀπάντησή σας.

Δ. Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Άδαμάντιος Κόραης (Έθνικό Ιστορικό Μουσείο).

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ
(1669-1820)

Μέ τόν ὄρο **διαφωτισμός*** ἐννοοῦμε τή μεγάλη πνευματική κίνηση, πού ξεκίνησε κυρίως ἀπό τήν Ἀγγλία καί τή Γαλλία τό 17ο αἰ. καί κορυφώθηκε στά μισά τοῦ 18ου αἰ. Οἱ διαφωτιστές πίστευαν ὅτι ἡ σκέψη μέ τήν κατάλληλη μάθηση (φωτισμός), ἀπαλλαγμένη ἀπό τίς προλήψεις, θά χάριζε στόν ἄνθρωπο τήν πραγματική εὐτυχία. Πολιτικές συνέπειες τῆς κινήσεως αὐτῆς ἦταν ἡ Ἀμερικανική Ἀνεξαρτησία (1776) καί ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση (1779).

Ἐπανάσταση (1779).
 Ὁ διαφωτισμός εἶχε τὸν ἀντίκτυπό του καὶ στὸν ἑλληνικό χώρο. Τὸ 17ο καὶ 18ο αἰ. Ἕλληνες ἀπὸ τὶς βενετοκρατούμενες καὶ τουρκοκρατούμενες περιοχὲς σπουδάζουν στὴ Δύση καὶ μεταλαμπαδεύουν τὰ **φῶτα** στὴν πατρίδα τους. Ἡ περίοδος **1669-1820** ὀνομάζεται **νεοελληνικός διαφωτισμός**. Παρατηρεῖται τότε ἔντονο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα, μεταφράζονται ξένα βιβλία, ἐκδίδονται οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, γράφονται πρωτότυπα ἔργα, ἰδρύονται σχολεῖα καὶ εἰσάγονται νέες μέθοδοι διδασκαλίας. Ἡ πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ Γένους ὡδήγεῖ τελικὰ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ νεοελληνικός διαφωτισμός ὑποδιαιρεῖται σέ δύο ὑποπεριόδους: ἡ πρώτη ἀπὸ τὸ **1669-1774**, ὁπότε μέτῃ συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ - Καϊναρτζή** ἡ Ρωσία ἀναλαμβάνει τὴν προστασία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας· ἡ δευτέρη ἀπὸ τὸ **1774-1820**, πού παρουσιάζει ἐντονότερη πνευματικὴ κίνηση.

Κατά την πρώτη περίοδο στο βενετοκρατούμενο έλληνισμό αναπτύχθηκε η έντεχνη πεζογραφία και συγκεκριμένα η **έκκλησιαστική ρητορική**. Πρώτοι ανέλαβαν το φως του Γένους οι **έκκλησιαστικοί ρήτορες**, τούς οποίους ο λαός όνόμασε **διδασκάλους του Γένους**. Τά κηρύγματα τους σέ άπλή γλώσσα βρίσκουν άπήχηση στο λαό και άφυπνίζουν την εθνική συνείδηση. Σημαντική θέση ανάμεσά τους κατέχουν ο **Φραγκίσκος Σκούφης**, πού έδρασε κυρίως στά Έπτάνησα και ο διάδοχός του **Ήλιος Μηνιάτης**. Στόν τουρκοκρατούμενο πάλι έλληνισμό η πνευματική κίνηση συγκεντρώνεται γύρω από τό Πατριαρχείο και τούς **Φαναριώτες***. Οί Φαναριώτες ένδιαφέρονται γιά τήν έκπαίδευση και άσχολούνται μέ τήν πολιτική. Κατέχουν τήν έξουσία στίς παραδουνάβιες χώρες,

Διαφωτισμός: Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού διαφωτισμού ήταν ο Λόκ, ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, οι έγκυκλοπαιδιστές Νταλαμπέρ, Ντιντερό, ο Ρουσό κ.ά.

Ἀπό τό Φανάρι: συνοικία τῆς Πόλης, ὅπου βρίσκεται τό Πατριαρχεῖο.

σπουδάζουν στη Δύση και μέ την ποικίλη τους δράση εργάζονται για την πνευματική αφύπνιση του υπόδουλου έλληνισμού. Γράφουν όμως σέ αρχαΐζουσα γλώσσα. Έδω πρέπει νά αναφέρουμε ότι και ό έλληνισμός της διασποράς, πού ζει και δρ ά στίς πλούσιες έλληνικές παροικίες του έξωτερικού, μοχθεί για τόν ίδιο σκοπό.

Στήν πρώτη περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού ανήκει και ό **Κομάρς ό Αιτωλός**, πού αγωνίστηκε νά διαδώσει την παιδεία και νά αφυπνίσει την έθνική συνείδηση του Γένους. Στά κυρύγματα του χρησιμοποίησε τή λαϊκή γλώσσα.

Στή δεύτερη περίοδο επικρατεί μιά τάση για κριτική και πνευματική καλλιέργεια. Η επίδραση των Φαναριωτών εξασθενίζει και οι σχέσεις μέ τή Γαλλία γίνονται πυκνότερες. Στή ρητορική διακρίνονται οι Κερκυραίοι **Ευγένιος Βούλγαρης** και **Νικηφόρος Θεοτόκης**. Αυτή την εποχή δημιουργήθηκε και τό πρόβλημα σέ ποιά γλώσσα έπρεπε νά μεταφράζονται τά ξένα βιβλία. Οι αρχαϊστές (**Νεόφυτος Δούκας**, **Παναγιώτης Κοδρικάρς** και **Αθανάσιος Πάριος**) προτιμούσαν την αρχαΐζουσα και οι δημοτικιστές (**Ίώσηπος Μοισιόδακας**, **Δημήτριος Καταρτζής**) τή δημοτική. Σημαντικότερη φυσιογνωμία ήταν ό **Καταρτζής**, ό όποιος έγραψε δοκίμια για τή γλώσσα και μετέφρασε ξένα βιβλία. Μέ αυτόν αρχίζει ουσιαστικά ή ιστορία του δημοτικισμού.

Στόν **κύκλο του Καταρτζή** ανήκουν οι **Γρηγόριος Κωνσταντάρς** και **Δαυινήλ Φιλίππιδης**, οι συγγραφείς της *Γεωγραφίας Νεωτερικής*. Μαθητής επίσης του Καταρτζή ήταν και ό **Ρήγας**, ό όποιος δέχτηκε όλα τά ρεύματα της εποχής του. Πρέπει νά αναφέρουμε έδω και ένα αξιόλογο βιβλίο πού κυκλοφόρησε τό 1806, την *Έλληνική Νομαρχία*. Είναι ένα διαφωτιστικό πολιτικό δοκίμιο, πού άπηχει τίς φιλελεύθερες και δημοκρατικές ιδέες της εποχής του. Στόν ίδιο κύκλο, ανήκει και ό **Αθανάσιος Χριστόπουλος** από την Καστοριά. Ό **Χριστόπουλος** και ό **Βηλαράς** θεωρούνται πρόδρομοι του Σολωμού. Αυτή την περίοδο στα Έπτάνησα ζούν οι προσολωμικοί ποιητές· κυριότερος εκπρόσωπός τους είναι ό **Αντώνιος Μαρτελάος**.

Τέλος, κορυφαίος εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμού είναι ό **Αδαμάντιος Κοραής**. Στή γλωσσική διαμάχη πήρε τή μέση θέση· επιζήτησε τό γλωσσικό καλλωπισμό της λαϊκής γλώσσας. Σημαντική προσφορά του για την πνευματική αναγέννηση του έθνους ήταν οι έκδόσεις του των αρχαίων συγγραφέων, πού κυκλοφόρησαν στή σειρά *Έλληνική Βιβλιοθήκη*. Φιλόλογος μέ εύρωπαϊκό κύρος συμπεριέλαβε στίς εκδόσεις αυτές μακρά προλεγόμενα, όπου εκθέτει τίς γλωσσικές, παιδαγωγικές και πολιτικές του θέσεις.

Τά Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου

Ὁ Ρήγας ἐμπνευσμένος ἀπό τίς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως συνέλαβε ἕνα ἐθνικοαπελευθερωτικό σχέδιο γιά ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό συνέταξε τὸ ἐπαναστατικό του μανιφέστο, ποὺ περιελάμβανε τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ Θούριο. Διαβάζουμε τὰ δέκα πρῶτα ἄρθρα ἀπὸ τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου:

Ἄρθρον 1. — Ὁ σκοπὸς ὁποῦ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμάχωνθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας* καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὄχι νὰ συναντιτρώγονται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἕνας.

Τότε ἔκαμαν βασιλέα διὰ νὰ ἀγρυπνεῖ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσει κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. — Αὐτὰ τὰ Φυσικά Δίκαια εἶναι: πρῶτον, τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα σι-ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἕνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σί-γουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς τὴν πάρει ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὁποῦ ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἐγγίξει ἀλλ' εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. — Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικόν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσει τινάς, ὁποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτός διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἤγουν* δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχός περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

Ἄρθρον 4. — Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρα ἀπόφασις, ὁποῦ μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγένεν· ἤγουν*, ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτός λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους

χώρα: κωμόπολη, πόλη.

ἤγουν: δηλαδή.

παιδεύω: τιμωρῶ.

μας εἰς τό νά παιδεύσει. Καί πάλιν ἄλλος, ὁποῦ ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νά ἐξουσιάζομεν τά ὑποστατικά μας, κανένας λοιπόν δέν ἔχει τήν ἄδειαν νά μᾶς πάρει δυναστικῶς* τίποτες· αὐτός εἶναι Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοί μας τόν δεχόμεθα καί τόν θέλομεν. Ὁ Νόμος ἔχει πάντοτε νά προστάξει ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καί ὠφέλιμον εἰς τήν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καί νά ἐμποδίζει ἐκεῖνο ὁποῦ μᾶς βλάπτει.

"*Ἀρθρον 5.* — "Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νά ἐμβοῦν εἰς ἀξίας* καί δημόσια ὀφφίκια*. Τά ἐλεύθερα γένη δέν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τās ἐκλογάς των, παρά τήν φρόνησιν καί τήν προκοπήν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καί προκομμένος διά μίαν δημοσίαν δούλευσιν*, ἡμπορεῖ νά τήν ἀποκτήσει. Ἐξ ἐναντίας δέ, μήν ὄντας ἄξιος, ἀλλά χυδαῖος, δέν πρέπει νά τῷ δοθεῖ διότι, μήν ἡξεύροντας πῶς νά τήν ἐκτελέσει, προσκρούει καί βλάπτει τό κοινόν μέ τήν ἀμάθειαν καί τήν ἀνεπιδεξιότητά του.

"*Ἀρθρον 6.* — Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκεῖνη ἡ δύναμις ὁποῦ ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τό νά κάμει ὅλον ἐκεῖνο, ὁποῦ δέν βλάπτει εἰς τά δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτη ἔχει ὡς θεμέλιον τήν φύσιν, διατί φυσικά ἀγαπῶμεν νά εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τήν δικαιοσύνην, διατί ἡ δίκαια ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τόν Νόμον, διατί αὐτός προσδιορίζει, ἕως ποῦ πρέπει νά εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τό ἠθικόν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τό ρητόν: *Μὴν κάμεις εἰς τόν ἄλλον ἐκεῖνο ὁποῦ δέν θέλεις νά σέ κάμουν.*

"*Ἀρθρον 7.* — Τό δίκαιον τοῦ νά φανερώνομεν τήν γνώμην μας καί τούς συλλογισμούς μας, τόσον μέ τήν τυπογραφίαν, ὅσον καί μέ ἄλλον τρόπον· τό δίκαιον τοῦ νά συναθροίζόμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Τουρκισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ καί τά λοιπά, δέν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τήν παροῦσαν διοίκησιν.

"Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτά τά δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπό Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὁποῦ ἀπεδιώξαμεν.

"*Ἀρθρον 8.* — Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκεῖνη ἡ διαφέντευσις*, ὁποῦ δι-

δυναστικῶς: βία.

ἀξία: τιμητική θέση.

δημόσια ὀφφίκια: δημόσια ἀξιώματα.

Μὴ κάμεις... κάμουν: μετάφρ. τῆς φράσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς: ὁ οὐ μοῖσις ἐτέρῳ μὴ ποιήσεις.

δούλευσις: ὑπηρεσία.

σιγουρότης: ἀσφάλεια.

διαφέντευσις: ὑπεράσπισις.

Θαν. Παγώνη: Ρήγας.

δεται από όλον τό ἔθνος καί τόν λαόν εἰς τόν κάθε ἄνθρωπον διά τήν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καί τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάψει τινάς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἥ πάρει ἀδίκως τίποτες ἀπ' αὐτόν, ὅλος ὁ λαός πρέπει νά σηκωθεῖ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καί νά τόν ἀποδιώξει.

Ἄρθρον 9. — Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νά διαφεντεύει* τήν κοινήν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καί ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς ταύτην τήν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως* καί τῆς δυναστείας* τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοί διοικοῦν καλῶς, νά τοὺς διαφεντεύει· εἰ δέ κακῶς, νά τοὺς ἀποβάλλει.

Ἄρθρον 10. — Κανένας ἄνθρωπος νά μήν ἐγκαλεῖται* εἰς κριτήριον*, νά μή φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρά καθὼς διορίζει ὁ Νόμος·

διαφεντεύω: ὑπερασπίζω.

κατάθλιψις: καταπίεση.

δυναστεία: βία.

ἐγκαλοῦμαι: καταγγέλλομαι.

κριτήριον: δικαστήριον.

ήγουν, όταν πταίσει ο άνθρωπος και όχι κατά την φαντασίαν και θέλησιν του κριτού. Κάθε κάτοικος όμως, όταν κραχθεῖ εἰς τήν κρίσιν, ἤ κατά νόμον πιασθεῖ ἀπό τούς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νά ὑποταχθεῖ εὐθύς καί νά πηγαίνει νά κριθεῖ· διατί, ἂν ἀντισταθεῖ καί δέν θέλει νά πηγαίνει εἰς τήν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καί ἀρκετόν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζει κανέναν ἄνθρωπον καί ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μέ τό κακόν καί δέν ὑπακούει νά πηγαίνει, ὄντας σίγουρος, ὅτι δέν παιδεύεται, ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τά φυσικά δίκαια; (Νά τά ὀνομάσετε χρησιμοποιώντας μία λέξη γιά τό καθένα.
2. Ποιές εἶναι οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες; (Νά τίς ὀνομάσετε χρησιμοποιώντας μία λέξη ἢ μία φράση γιά καθεμιά).
3. Νά ἀναπτύξετε τό περιεχόμενο τοῦ ἀρθροῦ 5.
4. Νά δώσετε σύντομους τίτλους στά ἀρθρα 1,9 καί 10.

Θέσμιος ἐγρόθυρος συλλογῆς,
συλλογῆς καί.

Εἰς τήν ἐκτέλεσιν
ἐξουσίας

Αὐτόγραφο τοῦ Ρήγα.

Κοσμάς ὁ Αἰτωλός

Ἀπὸ τίς Διδαχές

Ξεχωριστή θέση στό νεοελληνικό διαφωτισμό ἔχει ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἑθναπόστολος καί ἅγιος. Ἀφιέρωσε τή ζωή του νά τριγυρνάει τήν Ἑλλάδα ἀπό χωριό σέ χωριό καί νά κηρύττει, νά διδάσκει, νά συμβουλεύει προσπαθώντας νά ξυπνήσει τίς συνειδήσεις, γιά τήν ἀνύψωση τοῦ λαοῦ καί γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Οἱ περιοδεῖες του κράτησαν εἴκοσι περίπου χρόνια (1760-1779). Στίς διδαχές του ἔδινε σημαντική θέση στήν παιδεία καί συνετέλεσε νά ἰδρυθοῦν ἀμέτρητα σχολεῖα. Γιά τή σημασία πού ἔδινε στά γράμματα, μιλοῦν τά παρακάτω ἀποσπάσματα.

χετε σχολεῖον ἐδῶ εἰς τήν χώραν σας νά διαβάζουν τά παιδιά; —Δέν ἔχομεν, ἅγιο τοῦ Θεοῦ. —Νά μαζευτεῖτε ὅλοι σας νά κάμετε ἓνα σχολεῖον καλόν, νά βάλετε καί ἐπιτρόπους νά τό κυβερνοῦν, νά βάνουν διδάσκαλον νά μανθάνουν ὅλα τά παιδιά γράμματα, πλούσια καί φτωχά.

Καλύτερον, ἀδελφέ μου, νά ἔχεις ἑλληνικόν σχολεῖον εἰς τήν χώραν σου, παρὰ νά ἔχεις βρύσες καί ποτάμια· διότι οἱ βρύσες ποτίζουν τό σῶμα, τά σχολεῖα ὅμως ποτίζουν τήν ψυχήν. Καί ὡσάν μάθεις τό παιδί σου γράμματα, τότε λέγεται ἄνθρωπος.

Διά τοῦτο πρέπει νά στερεώνετε σχολεῖα ἑλληνικά νά φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι· διότι διαβάζοντας τά ἑλληνικά, τά ἡῦρα ὁπού λαμπρύνουν καί φωτίζουν τόν νοῦν τοῦ μαθητοῦ ἀνθρώπου. Καθώς φωτίζει ὁ ἥλιος τήν γῆν ὅταν εἶναι ξαστεριά καί βλέπουν τά ὀμμάτια μακριά, ἔτσι βλέπει καί ὁ νοῦς τά μέλλοντα· ἀπεικάζουν* ὅλα τά καλά καί τά κακά, φυλάγονται ἀπό κάθε λογῆς κακόν καί ἁμαρτίαν. Διότι τό σχολεῖον ἀνοίγει τήν ἐκκλησίαν. Τό σχολεῖον φωτίζει τούς ἀνθρώπους.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τίς φράσεις πού δείχνουν τήν ἰδέα πού ἔχει γιά τήν παιδεία ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.
2. Γιατί ἡ δράση τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ ἀνήκει στήν κίνηση πού ὀνομάζουμε Διαφωτισμό;

Δανιήλ Φιλιππίδης - Γρηγόριος Κωνσταντᾶς

Γεωγραφία Νεωτερική (Τό Πήλιο)

"Ένα από τὰ σημαντικότερα βιβλία τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ εἶναι ἡ Γεωγραφία Νεωτερική*, γραμμένη ἀπὸ τοὺς ἐξαδέλφους Δ. Φιλιππίδη καὶ Γρηγ. Κωνσταντᾶ καὶ προορισμένη γιὰ σχολικὴ χρῆση. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου ἀνῆκαν στὸν κύκλο τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ καὶ ἐργάστηκαν γιὰ τὴ διάδοση τῆς παιδείας στὸ ὑπόδοιλο Γένος.

"Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς Γεωγραφίες ποὺ τυπώθηκαν τὸ 18ο αἰ. περιγράφουν τὸ χῶρο σὲ συνάρτηση πάντοτε μὲ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ δύο συγγραφεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ ξένα βοηθήματα, βασίστηκαν σὲ πληροφορίες ποὺ συγκέντρωσαν καθὼς καὶ στὴν ἐμπειρία τους ἀπὸ προσωπικὲς παρατηρήσεις. "Εἶσι γιὰ τὴν ἰδιαίτερὴ τους πατρίδα π.χ., τὴ Μαγνησία, δίνουν περισσότερες πληροφορίες. "Ο Κ. Θ. Δημαρὰς χαρακτήρισε τὸ βιβλίο: «κείμενο φωτεινὸ, σχεδὸν ἰσάξιο νὰ συγκριθεῖ μὲ τὸ "Υπόμνημα τοῦ Κοραῆ καὶ σχεδὸν ἰσότιμο μὲ τὴ Νομαρχία».

Ηχερσόννησος αὕτῃ εἶναι τὸ Πήλιο ὄρος τὸ πολυθρύλητο εἰς τοὺς ποιητάς, βουνὸ ὄχι τόσο ὕψηλό, μήτε κορυφούμενο κωνικῶς εἰς ὕψος, ἀμὴ ἐκτεταμένο κατὰ μάκρος ὡσάν χτένι. Αἱ ἄκρες του εἶναι κατὰπυκνες ἀπὸ δένδρα μεγάλα ὅλο ὀξιές (φηγούς)· παρακάτω εἶναι στολισμένο καὶ μὲ ἄλλα διάφορα δένδρα, μάλιστα μὲ μεγάλους πλατάνους, καὶ καστανιές ἀπὸ τές ὁποῖες εἰς μερικὰ μέρη εἶναι δάση ὀλόκληρα· τὰ κάστανα ὅμως δέν εἶναι τόσο καλά. Ποτίζεται ἀπὸ πλῆθος νερά εἰς τόσον ὅπου δέν εὐρίσκεται ἔκτασι μιᾶς ὥρας ὅπου νὰ μὴν ἔχει νερό. Πλεὸ παρακάτω εἶναι κατὰφυτο ἀπὸ δένδρα διάφορα, κερασιές, μηλιές, ἀπιδιές, δαμασκηνιές, καρυδιές, συκές, ἀμπέλια, καὶ ἄλλα, μάλιστα ἀπὸ συκαμινές*.

Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ κάρπιμα καὶ ἐπικερδὴ δάση φωλεύουν 24 χωριά, διὰ τὰ ὁποῖα θέλομεν εἰπεῖ παρακάτω κομμάτι πλατύτερα, μὲ τὸ νὰ εἶναι πατρίδα μας, καὶ ἔχομεν ὀλίγη ἰδέα αὐτῆς, καὶ χρέος νὰ εἰποῦμεν ἐκεῖνο ὅπου ἡξεύρομεν διὰ νὰ τὸ μάθουν καὶ ἄλλοι ὅπου δέν τὸ ἡξεύρουν, πρὸς τούτοις νὰ δώσομεν καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς λοιποὺς λογιστάτους* μας· ἂν μᾶς μιμηθοῦν καὶ ἄλλοι, καὶ περιγράψῃ καθένας τὸν τό-

Νεωτερική: σύγχρονη.

συκαμινιά: μουριά.

λογιότατος: ἐδῶ: μορφωμένος.

πο όπου ἐγεννήθηκε, ὄχι μαθηματικῶς μήτε μέ ἀκρίβεια γεωγραφική, διορίζοντας δηλαδή μήκη καί πλάτη —ἐπειδὴ αὐτό ἡ δυστυχία τοῦ ἔθνους μας δέν τό συγχωρεῖ ἀκόμη— ὄχι λέγω μαθηματικῶς καί γεωγραφικῶς, ἀμὴ διηγηματικῶς, ἱστορώντας καθένας τί χώρες καί χωριά ἔχει ὁ τόπος του, τί διοίκηση, πόσες ψυχές κάθε χωριό, τί ἀνθρώπους, τί ἦθη, τί θρησκεία, τί δένδρα, τί εἰσοδήματα, τί ζῶα, ποιά θάλασσα τόν γειτονεῦει, μέ ποιά ἄλλη ἐπαρχία συνορεύει, λέγοντας ἀφιλοπροσώπως ὅ,τι ἀξιάπαινο, ἢ ἀξιοκατηγόρητο ἔχουν οἱ συμπατριῶται του, καί τ. καί τ. αὐτό ἂν φιλοτιμηθοῦν αὐτήν τήν καλή καί ἐπαινετή φιλοτιμία καί τό κάμουν ὅλοι, νά όπου ἀποχτοῦμεν καί ἡμεῖς μιά χωρογραφία τοῦ τόπου μας, πράγμα ἀναγκαιότατο, καί ὠφελιμότατο εἰς ὅλους, καί ἂν ὄχι μέ τόση πολυμάθεια καί ἀκρίβεια, μά ποιό ἔσotáθηκε στήν ἀρχή, ἡ στήν παλιγγενεσία* του σοφό· ὁ χρόνος καλυτερεύει ὅλα, καί φθάνει μόνο νά ἀρχίσει ἓνα ἔθνος νά ἀγαπᾷ νά μαθαίνει νά περιεργάζεται, νά ἐξετάζει καί νά μὴν καταφρονεῖ ἐκεῖνα όπου εἶναι εὐκόλα νά μάθει.

Μέσα εἰς τά πυκνότατα δάση εἶναι τά χωριά, γεμάτα καί αὐτά ἀπό νερά ψυχρότατα, καί καθαρότατα. Τά χωριά αὐτά εἶναι καθὼς εἶπαμεν 24 καί μερικοὶ μαχαλάδες*, χωριά καί αὐτοὶ μικρότερα καί ὑποκείμενα εἰς ἄλλα μεγαλύτερα.

Αὐτά τά χωριά διαιροῦνται εἰς βακούφια*, καί εἰς χάσια*. Τά βακούφια εἶναι 14 χωρὶς τοὺς μαχαλάδες τους, τά ὅποια ἔχουν μιά διοίκηση ξεχωριστή, καί ὑπόκεινται ὅλα εἰς τὴ Μακρινίτζα, τό μεγαλύτερο, τό ὁποῖο τὸ γνωρίζουν ὡς μητρόπολή τους, ἔχοντας καί καθένα ξεχωριστά τοὺς προεστοὺς του. Αὐτό τό πρωτεῖο τό εἶχε προτύτερα ἓνα ἄλλο χωριό όπου ὀνομάζεται Ἀργαλαστή, καί αὐτό ἀκόμη καί ἔως τώρα εἶναι γραμμένο εἰς τοὺς βασιλικούς κώδικας.

Ἡ διοίκηση αὐτῶν τῶν βακουφιῶν ἐκ φύσεως καί καθ' ἑαυτὴν εἶναι καλή, ὡσάν όπου αὐτά ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πόλη, καί ἔχουν πάντοτε προστάτας δυνατοὺς. Τοῦρκος δέν ἔχει ἐξουσία νά ἔμβει εἰς αὐτά καί νά ἐνεργήσῃ τὴ θηριώδη βαρβαρότητά του. Κτίζουν ἐκκλησίες ὅταν θέλουν. Τά δοσίματά* τους εἶναι προσδιορισμένα καί πολλὰ

συγχωρῶ: ἐπιτρέπω.

ἀμή: ἀλλά (σύνδ. ἀντιθ.).

παλιγγενεσία: ἀναγέννηση.

μαχαλάς: συνοικία, ἐνορία (λέξ. τουρκ.).

βακούφια: ἐκκλησιαστικά κτήματα.

χάσια: δημόσια κτήματα.

ὡσάν όπου: ἐπειδὴ.

τό δόσιμο: ὁ φόρος.

προσδιορισμένος: κανονισμένος, ὀρισμένος.

ελαφρύ, ασαφές το σκοτάδι με το καθήκον, με την
ρισμένη χαρατζοχαρτίων*, τὰ ὅποια κοντά ὅπου τὰ παίρνουν μέ τήν τι-
μή ὅπου τὰ παίρνουν εἰς τήν Κωνσταντινούπολη, εἶναι καί ὀλίγα, καί
μόλις φθάνουν εἰς τοὺς ἄνδρας.

Τὰ κοινά ὅπου ἀφοροῦν γενικῶς ὅλα τὰ βακούφια, διοικοῦνται σχε-
δόν ἀπό τοὺς προεστούς τῆς Μακρινιτζας, τὰ μερικά ἀπό τοὺς προε-
στούς τῆς κάθε χώρας, οἱ ὅποιοι ἐξαρτῶνται ἀπό τοὺς Μακρινιτζιώτας,
ἄλλοι περισσότερο καί ἄλλοι ὀλιγότερο κατὰ τήν ἀξιότητα καί ἀναξιοτή-
τά τους. Παίρνουν ἕναν μπουσταντζή* ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, τόν
ὁποῖο τόν βαστοῦν εἰς τήν Μακρινιτζα, καί δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦν τές δου-
λειές τους, παιδεύουν τοὺς ἀτάκτους, καί βαστοῦν τήν ἀριστοκρατία
τους.

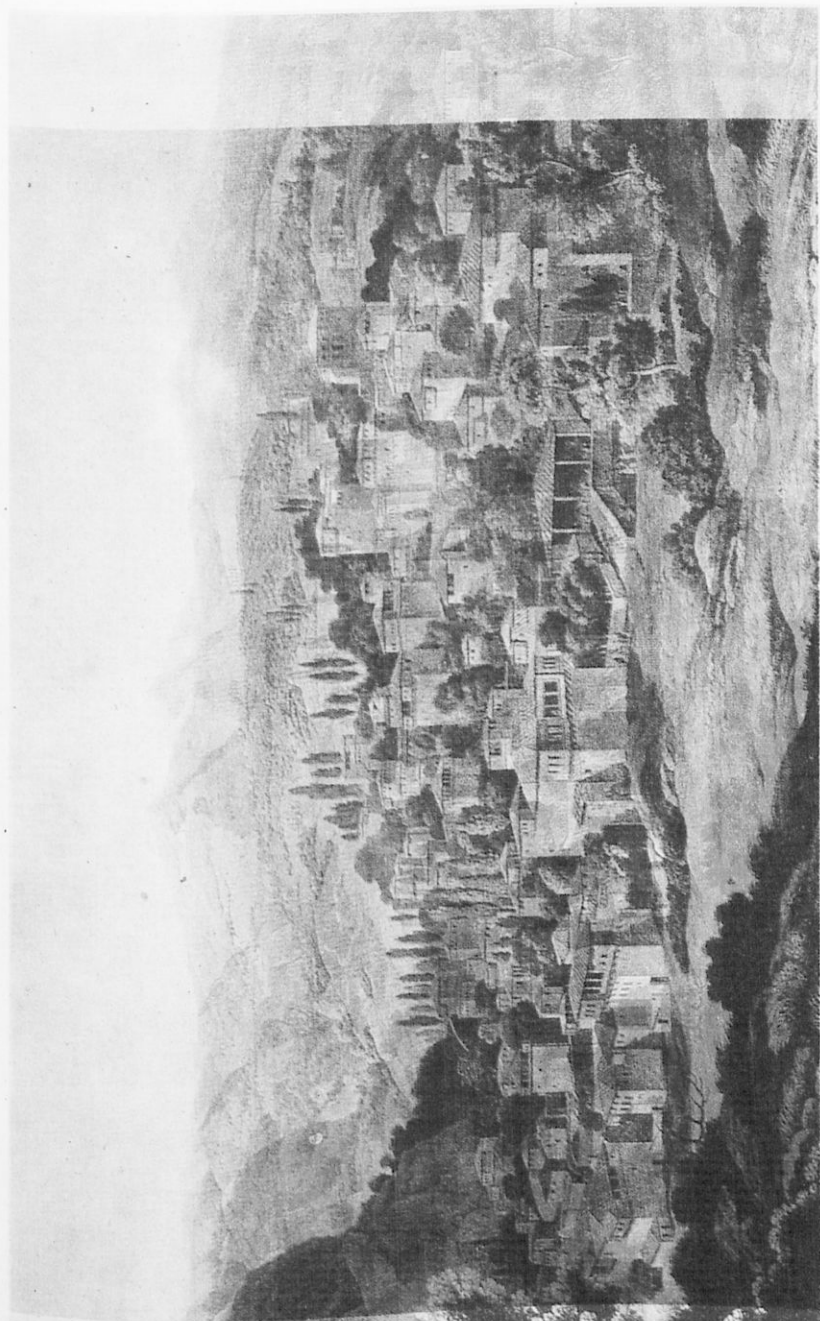
Αὐτός ὁ μπουσταντζής ἔχει καί ἄλλους ὀλίγους μαζί του σά δούλους
του, καί ἀπ' αὐτοὺς παίρνουν τὰ ἐπίλοιπα βακούφια διὰ ζαπτζήδες*
τους· ἔτι λοιπόν διοικούμενοι οἱ βακουφιώται, ἤμποροῦσαν νά εἶναι εὐ-
τυχέστεροι καί ἀπό ἐκείνους ὅπου εἶναι ὑποκείμενοι εἰς Εὐρωπέϊκες
διοικήσεις, ἀλλά φεῦ! ἡ ἀμάθεια, καί τὰ ἀκόλουθά της, αἱ κακίες καί
ἀναξιοότητες τῶν προεστῶν τοὺς κάμνουν καί αὐτοὺς μέ τὰ τόσα τους
προνόμια νά εἶναι δυστυχεῖς ὡσάν τοὺς λοιπούς ὑπηκόους τῆς Τουρ-
κίας· διὰ τί τὰ ἄλλα χωρὶς φωνάζοντας καθημερινά πῶς κατατρῶγονται
ἀπὸ τοὺς Μακρινιτζιώτας, οἱ Μακρινιτζιώται βάνοντας τὰ δυνατά τους
πάντοτε νά τὰ ταπεινώνουν, καί κατατρέχοντας καί ξεχωριστά ἕνας τόν
ἄλλον μοναχοί τους διὰ τὰ πρωτεῖα, γίνονται δυστυχεῖς ὅλοι, αὐτοὶ εὐ-
ρισκόμενοι πάντοτε εἰς ἀλληλομαχίες ὅπου καί καμιὰ φορά καί σκοτῶ-
νονται, ἐκεῖνα τυραννόμενα τρόπον τινά ἀπ' αὐτοὺς. Καί μέ αὐτά τί θά
κατορθώσουν τέλος πάντων; Θά χάσουν τὰ pronómia τους, καί θά φέ-
ρουν τήν πατρίδα τους εἰς τήν κατάσταση τῶν γειτόνων τους. Ἄν ὁδη-
γοῦνταν ἀπὸ τόν ὀρθό λόγο, ἂν ἦταν τό πρῶτο τους κινητήριο τό κοινό
συμφέρο, τό ὁποῖο εἶναι ἀληθινά καί τό ἴδιο τοῦ καθενός, ἔπρεπε νά
εἶναι οἱ πλεό εὐτυχισμένοι ἄνθρωποι τῆς Τουρκίας, καί ἤμποροῦσαν νά
κάμουν πολλά καλά εἰς τόν τόπο τους· ἐπειδὴ ἡ φύση τοὺς ἐπρόβλεψε
μέ ἕναν τόπο ὅπου δέν ἔχουν νά προσκλαυθοῦν* τίποτες δι' αὐτόν, ἡ
τύχη μέ μιὰ ἐλευθερία, μέ τόσα pronómia ὅπου οἱ γειτονές τους τοὺς
ζηλεύουν, καί τοὺς μακαρίζουν· μά ὅλα αὐτά τὰ καλά τῆς φύσεως καί

χαρατζοχαρτί: ἡ ἀπόδειξη τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (χαράτσι).

μπουσταντζής: Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος, ὑπεύθυνος γιὰ τήν εἰσπραξὶ τῶν
φόρων.

ζαπτζής: χωροφύλακας.

προσκλαίγομαι: παραπονοῦμαι, κλαίγομαι.

Ψηφισμα του 1834 που ορίζει την Ακρόπολη ως Πόλη

Ἡ Πортаριάτου Πηλίου σέ χαλκογραφία τοῦ 1819 - 1821.

τῆς τύχης χάνονται μέσα εἰς τό χάος τῆς ἀμαθείας τους, καί τῶν παθῶν τους ὅπου ἀπ' αὐτήν προέρχονται, καταραμένης μητρὸς κοσμοφθόρα γεννήματα.

Τά χάσια ὅπου εἶναι ὀλιγότερα δέν συστήνουν ὅλα ἓνα σῶμα καθὼς τὰ βακούφια· ἐπειδὴ κάθε ἓνα ἔχει ξεχωριστά τὸν ἐδικό του προστάτη, καί εἶναι δεμένα ἄλλα ἄλλου, καί ἄλλα ἄλλου. Οἱ προστάται τους δέν δείχνουν εἰς αὐτά καμιά ὑπεράσπιση καθὼς οἱ τῶν βακουφίων, καί εἶναι ἀκολουθῶς ὑποκείμενα εἰς πολλά κακά, καί ξέφραγα, διὰ νά εἰπῶ ἔτζι, εἰς τό νά ἐμβαίνει κάθε ἓνας νά ἐξασκεῖ τὴ θηριότητά του. Τούτων τὰ δοσίματα δέν εἶναι διορισμένα, ἀμὴ κρέμονται ἀπὸ τὴ φαντασία τῶν ἀκορέστων Τούρκων, οἱ ὅποιοι τὰ ἐπιφορτίζουν κατὰ τοὺς καιροὺς καί τὰ θελήματά τους ὅσα θέλουν. Εἰς αὐτά ἀκόμη δέν εἶναι ἡ ἐλευθερία ὅπου εἶναι εἰς τὰ βακούφια διὰ νά κτίσουν ἐκκλησίες, ἢ νά ἐπισκευάσουν χαλασμένες, καί νά φορέσουν ὅ,τι θέλουν, καί νά μὴν πολυλογῶ, δοκιμάζουν ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῆς τυραννίας τῶν κρατούντων.

Μ' ὅλον τοῦτο ἂν οἱ προεστοὶ τοῦ κάθε χωριοῦ ἦταν κομμάτι προκομμενέστεροι καί πρακτικότεροι, πλέο σύμφωνοι, πλέο φιλοπάτριδες, καί ὀλιγότερο φίλαυτοί*, ἤμποροῦσαν καί αὐτά νά ἔχουν σχεδὸν τὴν ἀνάπαυση τῶν βακουφίων, ὡσάν ὅπου εἶναι εἰς τὸν ἴδιο τόπο, καί ἀνακατωμένα μέ αὐτά, καί κατὰ μέρος ἔχουν τὰ ἴδια προνόμια, ἔξω ἀπὸ τό νά κτίζουν ἐκκλησίες, καί τὰ δοσίματα ὅπου εἶναι ἀπροσδιόριστα, τὰ ὅποια καί αὐτά ἤμποροῦσαν νά τὰ φέρουν εἰς καλύτερη κατάστασι, ἂν ἦταν ἄξιοι καί σύμφωνοι τόσο καί ὅλων τῶν χασίων μαζί, καί ξεχωριστά τοῦ καθενός.

Αὐτὰ λοιπὸν μὴν ἔχοντας ὅλα μαζί ἓνα σύστημα, ἀμὴ καθένα ξεχωριστά τό δικό του, ἔχουν καί τὴ διοίκησή τους ξεχωριστή τό καθένα, ἢ ὅποια τό ὅλον εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ καί ἀναμεταξύ τους καί μέ τὰ βακούφια, ὡσάν ὅπου καί αὐτά μισθωτοὺς Τούρκους παίρνουν διὰ ζαπτζήδες, καί ἀπὸ τοὺς προεστοὺς κρέμεται ἡ κυβέρνησις τῶν πραγμάτων. Ἡ διοίκησις λοιπὸν συνοπτικότερα τέτοια εἶναι.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιά μέθοδο συμβουλευέουν οἱ συγγραφεῖς τοὺς μορφωμένους νά γράψουν βιβλία Γεωγραφίας; Γιά ποῖο σκοπὸ;
2. Ποιά προνόμια εἶχαν τὰ βακούφια; Ποιές ἄλλες περιοχές εἶχαν προνόμια κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας;
3. Ποιές πληροφορίες γιὰ τοὺς προεστοὺς δίνουν οἱ συγγραφεῖς;
4. «Ἄν ὁδηγοῦνταν ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγον... εἰς τὸν τόπον τους»: στό χωρίο αὐτό

φίλαυτοι: ἐγωιστές.

διατυπώνεται μία βασική άποψη του διαφωτισμού. Να αναπτύξετε τό περιεχόμενό του.

5. Έκτός από τή Γεωγραφία διαβάσατε καί άλλα κείμενα τής περιόδου αὐτῆς γραμμένα σέ ἀπλή γλῶσσα· ποίό ἀπό τά κείμενα αὐτά πλησιάζει περισσότερο τή δημοτική;

Ἀνώνυμος ὁ Ἕλληνας

Νά ἐλευθερωθοῦμε μόνοι μας (Ἀπόσπασμα ἀπό τήν Ἑλληνική Νομαρχία)

Ξέρουμε ἀπό τή Νεώτερη ἱστορία μας ὅτι ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21 ἀποφασίστηκε, ὅταν οἱ Ἕλληνες κατάλαβαν ἀπό τήν ἱστορική τους πείρα ὅτι δέν ἔπρεπε νά περιμένουν ξένη βοήθεια. Αὐτή τήν πολιτική, νά στηριχθεῖ δηλαδή τό ἔθνος στίς δικές του δυνάμεις, ἐκφράζει στό ἀπόσπασμα ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας.

Κως, τέλος πάντων, προσμένετε νά μᾶς δώσει τήν ἐλευθερίαν κανένας ἀπό τοὺς ἀλλογενεῖς* δυνάστας*; "ὦ Θεέ μου! Ἐως πότε, ὦ Ἕλληνες, νά πλανώμεθα τόσον ἀστοχάστως; Διὰτὶ νά μὴν στρέψομεν καί μίαν φοράν τοὺς ὀφθαλμούς μας εἰς τά ἀπελθόντα, διὰ νά καταλάβομεν εὐκολότερα καί τά μέλλοντα;

Ποῖος ἀγνοεῖ, ὅτι ὁ κύριος στοχασμός τῶν ἀλλογενῶν δυνάστων εἶναι εἰς τό νά προσπαθήσουν νά κάμουν τό ἴδιόν των ὄφελος μέ τήν ζημίαν τῶν ἄλλων;

Καί ποῖος στοχαστικός ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νά πιστεύσει, ὅτι ὅποιος ἀπό τοὺς ἀλλογενεῖς δυνάστας ἤθελε κατατροπώσει τόν ὀθωμανόν, ἤθελε μᾶς ἀφήσει ἐλευθέρους; Ὡ, ἀπάτη ἐπιζημίος! Μὴν εἰσθε, ἀδελφοί μου, τόσον εὐκολόπιστοι. Ἀναγνώσετε τήν ἱστορίαν καί μάθατε, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἔταξαν τῶν Ἑλλήνων καί διαυθέντευσιν* καί ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐμβῆκαν εἰς τήν Ἑλλάδα, εὐθύς τήν ἐκήρυξαν ἐπαρχίαν τους. Ἰδετε καί τά τωρινά παραδείγματα, ὁπού ἡ πολυποίκιλος στροφὴ τῆς γαλλικῆς στάσεως μᾶς παρασταίνει. Ὁ δυνάστης των μέ ταξίματα μεγάλα καί μέ τοιαῦτα μέσα, ἀπόκτησεν ὅσα κατὰ τό παρόν ἔχει*, καί

ἀλλογενής: ξένος.

δυνάστης: τύραννος.

*Ἰδετε... ἔχει: τό νόημα εἶναι ὅτι ὁ Ναπολέων ἔκανε κατακτητικούς πολέμους μέ τὴν ἰσχυροποίησιν ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦτο Ἑκπαίδευσης Πολιτικῆς διοίκησης.
τό προοίμιο ὅτι ἀπελευθέρωνε τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ

Ἡῶτοι Λόγος Περὶ

Ἐλευθερίας.

Διὸ ἀποδιδνύεται, πόσον ἵσται καλυωτέρη ἡ Νομαρ-
χία Διοίκησις ἀπὸ τῆς λοιπῆς, ὅτι εἰς αὐτὴν μόνον
φυλάσσεται ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐν
Ἐλευθερίᾳ, ὅπως ὡν μεγάλων πατορθωμάτων αὐτὸς
πρόξενος, ὅτι τὰς αὐτῆς Ἑλλὰς πρέπει τὸ σκευρὶν
ψητὰς ἀλλοτρίους νῆς, ποῖσι ἐτάθησαν αἱ ἐνὶ πύλαις
μέχρι τῆς σήμερον τῆς ἐνὶ πύλαις διωλυνταὶ ὅπως
αὐταὶ ἐκείναι ἐπὶ μὲλλον τὴν Ἐλευθερίαν,

Συντεθεὶς τε καὶ Τύποις ἐκδοθεὶς ἰδίῳ
ἀναλώμασι πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων.

ΠΑΡΑ ΑΝΟΝΙΜΟΤΟῦ ἙΛΛΗΝΟΣ

Ἐν Ἰταλίᾳ. 1806.

Ἐξώφυλλο ἀπὸ τὴν 1η ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας.

πῶς ἐσεῖς νομίζετε νὰ σᾶς δοθεῖ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς;
Πῶς νὰ μὴν εἰπεῖ τινάς, ὅτι ὄνειρεύεσθε ἔξυπνοι; Καὶ εἰς τί, παρακαλῶ
σας, θεμελιώνετε τὰς ἐλπίδας σας; Εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν ἀλλογενῶν δυ-
νάστων ἴσως; Ἐλπίζετε νὰ κινηθοῦν εἰς σπλάγχχνος ἐκεῖνοι διὰ τὰς δυσ-
τυχίας τὰς ἰδικὰς μας;

Δέν ἡξεύρετε, ὦ Ἕλληνες, ὅτι ἡ ἀρετὴ τὴν σήμερον δέν εὐρίσκεται εἰς τοὺς θρόνους; Δέν ἡξεύρετε, ὅτι οἱ Ἕλληνες μισοῦνται δοῦλοι, ἐπειδὴ ἤθελε τοὺς φθονῆσαι* ἐλευθέρους κάθε μεγάλη δυναστεία* ἀπὸ τὰς παρούσας τῶν ἀλλογενῶν; Ἀλλά, τέλος πάντων, ὑποθέτοντας κα- νένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δυνάστας ὅπως οὖν* φιλέλληνα, δέν ἡξεύρετε, ὅτι μόνος του δέν ἡμπορεῖ νά κάμει τό οὐδέν, καί ὅτι οἱ ἐπίτροποί του ἢ εἶναι ἐχθροί μας, ἢ εἶναι ἀδιάφοροι, ἢ, τέλος πάντων, ἄσωτοι καί διεφ- θαρμένοι τά ἦθη; Τί στοχάζεσθε, τέλος πάντων, ἂν ἡ Ἑλλάς ἐλευθερω- θεῖ ἀπὸ τόν ὀθωμανικόν ζυγόν διὰ χειρὸς ἄλλου δυνάστου, νά γίνει ἀληθῶς εὐτυχής; Ὡ ἀλήθεια, ἀλήθεια! Διατί δέν ἀπομακραινεις τοιαύ- την ἀπάτην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας; Διατί δέν τοὺς μανθάνεις, ὅτι ὅσοι πα- τῶσιν εἰς θρόνον εἶναι ὅλοι τύραννοι;

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιὰ ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ ὁ συγγραφέας νά πείσει τοὺς Ἕλληνες ὅτι δέν πρέπει νά περιμένουν τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τοὺς ξένους;
2. Ποιό δημοτικὸ τραγούδι ἐκφράζει τὴν προσδοκίαν ξένης βοήθειας γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ;
3. «Οἱ Ἕλληνες μισοῦνται δοῦλοι, ἐπειδὴ ἤθελε τοὺς φθονῆσαι ἐλευθέρους κά- θε μεγάλη δυναστεία...». Ποιό εἶναι τὸ νόημα τῆς φράσης; Ἀπὸ ποιῆς μεγά- λες δυνάμεις ἐκφράζεται ὁ μισελληνισμός τὴν περίοδο αὕτη καί γιατί;
4. Ὁ συγγραφέας ἐπηρεάζεται ἀπὸ τίς φιλελεύθερες καί δημοκρατικές ἰδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως; σέ ποιὰ σημεῖα τοῦ ἀποσπάσματος φαίνεται αὐτό;

ἤθελε τοὺς φθονῆσαι: θὰ τοὺς φθονοῦσε.
δυναστεία: κυριαρχία, κράτος.
ὅπως οὖν: σχετικά.

Ὁ Παπα-Τρέχας

Ὁ Παπατρέχας εἶναι ἓνα αὐτοτελές ἀφήγημα τοῦ Κοραΐ ποῦ τό συμπεριέλαβε σά Προλεγόμενα τῆς Ἰλιάδας. Χαίρεται ὁ ἀναγνώστης τίς ἀφηγηματικές ἱκανότητες τοῦ Κοραΐ σ' αὐτό τό κείμενο καί τή λογοτεχνική του χάρη. Μέ τή συμπαθή μορφή τοῦ Ἑλληνα ἱερέα ὁ Κοραΐς καταπιάνεται γιά ἄλλη μιά φορά μέ τό θέμα τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, ποῦ μέ τόση ἀφοσίωση καί συνέπεια ὑπηρέτησε. Τό παρακάτω ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τά Προλεγόμενα τῆς ραψωδίας Α.

Η συναναστροφή μου εἶναι μέ τόν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρά τ' ἄλλα του πολλά προτερήματα καυχᾶται, καί ὅτι εἰς ὅλην τήν νῆσον δέν εὐρίσκεται Παπᾶς νά ἀναγνώσκη παρ' αὐτόν ἐγρηγορώτερα τά καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων τόν ὄρθρον, τόν συνέβη νά περνισθῇ εἰς τήν ἀνάγνωσιν τόσο σφοδρά, ὥστε νά σθέσῃ τήν λαμπάδα. Ὄταν τήν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρόν εἰς τήν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νά πηδήσῃ ψαλμόν ὁλόκληρον, τόν μακρότερον, παρά τό ὄνειδος νά μακρύνῃ τόν καιρόν τῆς ἀναγνώσεως ὑπέρ τό σύνηθες.

Δέν ἐξεύρω, ἂν διὰ τήν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἥ διὰ τήν φυσικήν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τά σκωπτικά* παρωνύμια, ὁ Βολισσινός Ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπό τούς πολίτας τῆς Χίου Παπα Τρέχας· καί τό παρωνύμιον ἤρесе τόσο εἰς τόν παρονομαζόμενον, ὥστε δέν σ' ἀκούει πλέον ἐάν τόν καλέσῃς μέ τό κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρός τούτοις καί εἰς ἐξηκοντατέσσαρα ταξίδια, καί φαντάζεται ἑαυτόν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπό τόν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει ὅτι τά ἔκαμεν εἰς αὐτά τῆς νήσου τά ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρίς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διά νά σέ δώσω, φίλε, μικρόν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπό τά ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρό μῆνῶν Ἀγγλος τις περιηγητής, μέ σκοπόν νά ἀνακαλύψῃ κανέν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσόν διατριβῆς* τοῦ Ὁμήρου εἶχε σιμά καί δύο του μικρά παιδάκια. Μόλις τ'

σκωπτικός: κοροϊδευτικός, σατιρικός.
διατριβή: ἐδῶ διαμονή.

σεν ἔκστατικός;

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἔκστασίς του ἐγένινεν ἀπολίθωσις.

Δέν ἐμπόρει νά χωρήσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσέως ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρά παιδάρια ἦτο δυνατόν νά λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτόν ἄγνωστον. Δέν ἐξεύρω πλέον, ποίαν γλῶσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νά λαλῶσι τῶν Ἀγγλῶν τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι γελαῶς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπα Τρέχα ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐάν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τό στόμα του τοὺς λόγους τούτους:

— Τὰ διαβολόπουλα, τόσον μικρά νά μιλοῦν ἐγγλέζικα!

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλῃς, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπα Τρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὥς σε τό λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δέν ἐμπορεῖς νά στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόφρων ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μέ ποίαν ψυχῇς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεῖ, ὅταν εὐτυχῶσι, νά ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δέν εἶναι εἰς αὐτόν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δέν ἔλαβε· δέν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δέν δοκίμαζε εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νά ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δέν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νά μάθῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ*. Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσόν, καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μέ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὀμηρὸς ἦτο χριστιανός:

— Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑννεακοσίου σχεδόν πρό Χριστοῦ.

Τί μέ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο;

— Ὁ θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα.

Μέ τό πρῶτο ἐνόει φανερά ὁ φιλόφρων Παπαῖς, ὅτι ὁ θεὸς δέν θέλει καταδικάσῃν τὸν Ὀμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ

Σελεπῆς: Πρόκειται γιὰ τὸν Ἰω. Τσελεπή, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἰκαρία καὶ ἦταν διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Χίου (1812-1815).

Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπό τήν ἀγχίνοιάν* σου τήν ἐξηγη-
σιν. Ποίαν εἶπέ με, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὀμήρου ἢ ποιήσεις μέ τήν θαυ-
μαζομένην ἀπό τόν Δαυίδ ποιήσιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλάς τοιαύτας
ἀπορίας μέ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητά εἰς
πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δέν βλέπει καμμίαν
προσαρμογήν.

Μέ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκου-
σε τάς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καί τῆς
δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διά τήν σύνταξιν, μέ εἶπε, δέν εἶμαι καλός νά κρίνω τῆς δαπάνης
ὅμως τό πρᾶγμα μέ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς Δέσποτά μου;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δέν λείπει μή-
τε πλοῦτος, μήτε ζήλος ὑπέρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ ἀείμνη-
στος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἑδαπάνησεν, ὡς μέ λέ-
γεις, χρήματα πολλά, νά συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καί ὅλην αὐτοῦ τήν
ζωήν, νά ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτά τάς χρειαζομένας εἰς τόν Ὅμηρον ἐξηγή-
σεις, εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τόν
ἅγιον..., τόν ἅγιον..., τόν ἅγιον... (ἀπαριθμήσας ὀκτώ ἢ δέκα ἀπό τοὺς
ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σέ γνωρίσῃν χάριν*, ἐπειδὴ τοὺς
δίδεις ἀφορμήν νά δείξωσι πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα
ιερὸν εἰς τήν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς, ἀπεκρίθη, ἀπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα προσωπικῶς,
ἀληθῶς ἄνδρας ἱερούς καί σεβασμίους, μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ
καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νά κάμω τώρα ὅ,τι δέν
ἐκαμα τήν περασμένην ὅλην μου ζωήν· ἢ θέλεις, Δέσποτά μου, διὰ δε-
καπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νά κατασταθῶ ψωμοζήτης;

— Ἄλλ' ἐάν εἰς τοῦτο, μέ λέγει, ἀντιπαθῆς, δέν θέλεις, ἐλπίζω, ἀπο-
στραφῇν τήν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νά πάθω τήν
ὁποῖαν αὐτός ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λα-
λοῦντα τήν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἐκδοσιν τοῦ
Ὀμήρου ποῖαν ἀπό τῆς Βολισσοῦ τόν Ἐφημέριον ἔπρεπέ τις νά ἐλπίζῃ
βοήθειαν; Χωρὶς νά δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μέ προβάλλει

ἀγχίνοια: εὐστροφία, ἐξυπνάδα.

Εὐστάθιος: ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (12ος αἰ. μ.Χ.). Ἐγράψε, ἐκτός ἀπὸ
ἄλλα, καί σχόλια στὰ ὁμηρικὰ ἐπη μέ τίτλο: *Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου*

Ἰλιάδα.

θέλουν σέ γνωρίσῃν χάριν* ὅτι τοῦ χορηγοῦν ἐγγνωμοσύνη.

ἔλαβον ἀπὸ τοῦ νοτίου τοῦ Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σέ δίδω· πλείοτε ἂν εἶχα, πλείοτε μετὰ χαρᾶς ἤθελα σέ δώσῃν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὁμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφοράν τοῦ καλοῦ Παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καί μ' ἔφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἐκδοσὶν ταύτην τοῦ Ὁμήρου, «Βολισσινὴν ἐκδοσιν», ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἄκουσε ἄλλο θαυμαστότερον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι τόσοι ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, ὥστε ἡ πολλὰ μικρά των ἐκκλησία ἐμπορεῖ νὰ χωρέσῃ τριπλασίους αὐτῶν· μ' ὅλον τοῦτο τινὲς ἀπὸ τοὺς προεστώτας, οἱ πλουσιώτεροι, ἐπεθύμησαν νὰ πλατύνωσι τὴν οἰκοδομήν. Ἐκοινώνησαν τὴν γνώμην αὐτῶν εἰς τὸν Ἐφημέριον, καὶ οὗτος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ συναθροίσωσι πρῶτον τὴν χρειαζομένην δαπάνην, διὰ νὰ τελέσωσι κατ' αὐτὴν καὶ τὸ ἔργον. Ἀφοῦ ἔμαθε συναγμένα τὰ ἀργύρια ὁ σεβάσμιος οὗτος Παπᾶς, μίαν τῶν Κυριακῶν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, τοὺς εἶπε:

— Τέκνα μου, ὁ θεὸς δὲν κατοικεῖ εἰς πέτρας καὶ ξύλα, ἀλλ' εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν. Τῆς ἐκκλησίας τὸ μέγεθος βλέπετε ὅτι δὲν εἴμεθα ἀρκετοὶ νὰ τὸ γεμίσωμεν. Ἀπὸ σᾶς οἱ περισσότεροι δὲν ἐξεύρουν μῆτε νὰ ἀναγινώσκωσι, μῆτε νὰ γράφωσι· πράγμα ἀσυγκρίτως ἀρεστότερον εἰς τὸν θεόν ἢ θέλαμεν πράξειν, βάλλοντες εἰς τόκον τὰ συναγμένα ἀργύρια, διὰ νὰ πληρῶνεται ἀπ' αὐτόν ἐτησίως διδάσκαλος γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως, καὶ τὸ περισσεῦον νὰ μοιράζεται εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς μας, ὧσων ἡ πτωχεὶα δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀργίας, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ἐλευθερωθῶμεν καὶ ἀπὸ τὸ ὄνειδος ὅτι μόνοι ἡμεῖς εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀγαπῶμεν τὴν ψωμοζητίαν.

Τί λέγεις εἰς τοῦτο, φίλε; Δὲν σέ φαίνεται ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς τῆς Βολισσοῦ φρονιμώτερος καὶ θεοσεβέστερος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἔκοψε τὰ σιτηρέσια τῶν διδασκάλων, διὰ νὰ οἰκοδομῇ λαμπράς ἐκκλησίας;

Ἀφῆνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου

δείγματα, φοβούμενος τό ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καί ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τό ὁποῖον μέ φαίνεται ἀσυγχώρητον νά σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεῖς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τήν νῆσον, ζητῶν νά ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν Ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλός σου Παπα Τρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτόν νά τόν προβάλλῃ νά δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τήν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τό ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καί γυναῖκες μέ δάκρυα παρακαλοῦντές με νά τό ἐμποδίσω. Ἀφῆνω σε, φίλε, νά στοχασθῇς πόσῃ ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμέ τόν μεσίτην τό κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καί μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτόν διὰ τί ἀπεφάσισε νά παραιτηθῇ τήν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην ἀπόκρισιν:

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τόν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νά βάλῃ εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμέ νά διδάσκῃ καί νά κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα ν' ἀνταποκριθῶ; Συνέκλαυσα κ' ἐγώ μέ τοὺς Βολισσινούς, καί ἐπρόσμενα μέ λύπην τῆς ψυχῆς μου τήν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τήν ὁποίαν καί ἠθέλαμεν πάθειν, ἐάν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δέν ἐπρόφθαναν νά λάβωσι τόν λόγιον ἱερέα εἰς ἐφημέριον, καί ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τόν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν Παπα τό ἔργον τοῦτο, δέν τό κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Ἐρωτήσεις

1. Ὁ Κοραῆς δίνει μέ τόν Παπατρέχα τό πρότυπο τοῦ ἀγαθοῦ ἱερέα στό ἔθνος του· ποιές ἀρετές του τονίζει;
2. Ποιές πράξεις τοῦ ἱερέα ἐκφράζουν τήν ἀγάπη του γιά τήν παιδεία καί ποιές τό ἠθικό του ἀνάστημα; (Νά βρεῖτε καί νά σχολιάσετε τὰ σχετικά χωρία).
3. Στό κείμενο αὐτό ὁ Κοραῆς χρησιμοποιεῖ μέ τή μορφή ἐπιστολῆς τήν ἀφήγησιν, τό διάλογο καί τό σχόλιο. Τί πετυχαίνει μέ αὐτά τά μέσα;

Ἰωάννης Βηλαρᾶς

Ὁ ξένος

Οἱ στίχοι εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα Σύρε, γραφὴ μου στό καλὸ.

ξένος δέ στοχάζεται καὶ δέ λαμπροφοράει*,
τί 'ναι σέ λύπη χωρισμοῦ, τ' ἀχείλι δέ γελάει.
'Ο ξένος γκιώνης γίνεται, καί σ' ἐρημιές φωλιάζει,
τὸ ὦχ, τὸ ἄχ νυχτημερίς λυπητερά φωνάζει.
'Ο ξένος ἔρημο πουλί, δίχως φωλιά καὶ ταίρι,
ἀπὸ τὸ δέντρο στό κλαρί τίς νύχτες παραδέρει.
'Ο ξένος ξένα περπατάει, τηράει καὶ βλέπει ξένα,
τὸ φίλο πού γνωρίζεται γυρεύει στά χαμένα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές ὁμοιότητες μέ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι βλέπετε στό ἀπόσπασμα;
2. Πῶς ὀνομάζεται ἡ ὁμοιοκαταληξία τοῦ ποιήματος καὶ σέ ποιά ἄλλα ποιητικά κείμενα τῇ συναντήσατε;

Ἐπίγραμμα στή βρύση τοῦ ἱατροῦ Τσαπραζλή

Σέ ὁμορφες τοποθεσίες τῶν ἐσοχῶν ὑπάρχουν βρύσες, συνήθως μαρ-
μάρινες, πού ἐγιναν μέ δαπάνες ιδιωτῶν, γιὰ νά δροσίζονται καὶ νά
ξεκουράζονται οἱ περαστικοί. Πολλές τέτοιες βρύσες ἔχουν ἐπιγραφές.

ἴνε, διαβάτη, χορταστά τό καθαρό νερό μου.
Κάθου, ξαπόστασε κοντά στή ρίζα τῶν δεντρῶν μου.
'Ο Τσαπραζλής μ' ἀνάστησε καί μ' ἔχει παραγγέλει
νά θεραπεύω δροσερή τό διψασμένο ἀχείλι,

καθὼς ὅχ τόν 'Ασκληπιό κι ἐκεῖνος ἔχει μάθει,
γιὰ νά γιατρεύει τοῦ κορμιοῦ τούς πόνους καὶ τὰ πάθη.

λαμπροφορῶ: φορῶ γιορτινά, καινούρια ρούχα.

γκιώνης: νυχτοπούλι με ὑπνητική φωνή.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

1. Μέ ποιό τρόπο συνδέει ο Βηλαράς την προσφορά της βρύσης με τό επάγγελμα του ιδρυτή της; Γιατί κάνει αυτό τό συσχετισμό;
2. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά ενός επιγράμματος;

Ἀθανάσιος Χριστόπουλος

Φίλε Στέφανε...

Ὁ Χριστόπουλος ἔγραψε ἐλαφρά καί κομψά ποιήματα γιά τόν ἔρωτα καί τό κρασί, στά ὁποῖα μιμεῖται τά ἀνακρεόντεια* ποιήματα τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Παρόμοια ποιήματα ἔγραψαν πολλοί Εὐρωπαῖοι ποιητές, ὅπως οἱ Ἱταλοὶ Μεταστάσιο καί Μόντι, ὁ Γάλλος Ἀντρέ Σενιέ κ.ἄ. Ἡ κίνηση αὐτή ὀνομάζεται ἀνακρεοντισμός καί ἐντάσσεται στή λογοτεχνική σχολή τοῦ ἀρκαδισμοῦ*. Τό παρακάτω ποίημα ἀνήκει στά βακχικά τοῦ Χριστόπουλου.

ίλε Στέφανε*, νά ζήσεις
πού διδάχνεις ὅτ' ἡ φύσις
δέν τό θέλει τό κενό.

Μά τή μόνη μας φιλία
(ἡ ἀλήθεια εἶναι μία)

μετ' ἐσένα συμφωνῶ.

Νά μήν εἶν' κενό στήν φύσιν,

νά μή 'ν' ἄδειο εἰς τήν κτίσιν,

νά μή τύχει πουθενά.

ἀνακρεόντεια ποιήματα: ἀποδόθηκαν ἐσφαλμένα στόν Ἰωνα ποιητή τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ἀνακρέοντα.

ἀρκαδισμός ἢ Ἀρκαδία: μέ τό φιλολογικό αὐτό ὄρο ἐννοοῦμε μιά σχολή λογοτεχνική πού πῆρε τό ὄνομά της ἀπό μιά κατεξοχή ποιμενική περιοχή τῆς Ἑλλάδας. Ἰδανικό της εἶναι ἡ ἐπιστροφή στή φυσικότητα καί ἀπλότητα. Ἡ κίνηση ἐμφανίστηκε στήν Ἱταλία καί εἶχε διαδοθεῖ στήν Εὐρώπη τήν περίοδο τοῦ διαφωτισμοῦ.

φιλε Στέφανε: Εἶναι ὁ Στέφανος Δούγκας φυσικομαθηματικός καί φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἦταν φίλος τοῦ Χριστόπουλου. Ὁ Δούγκας εἶχε γράψει μιά μελέτη, ὅπου ὑποστήριζε τή θεωρία ὅτι δέν ὑπάρχει κενό στή φύση. Καί ὁ Χριστόπουλος ἔγραψε μέ τό ἴδιο θέμα, μιά πραγματεία, γιά νά ἀντικρούσει τίς ἀψευδίες τοῦ Δούγκα.

Οἱ βαρέλες νά 'ν' γεμάτες,
νά γεμίζουν τές κανάτες
μέ κρασί παντοτεινά.
Νά 'ν' γεμάτα τά κροντήρια,
οἱ γαβάθες*, τά ποτήρια,
τά λαήνια, τά σταμνιά,
τά ἀνώγια, τά κατώγια,
τά βαθύτατα χαμόγια
* και ἡ κόχ' ἢ καθεμιά.

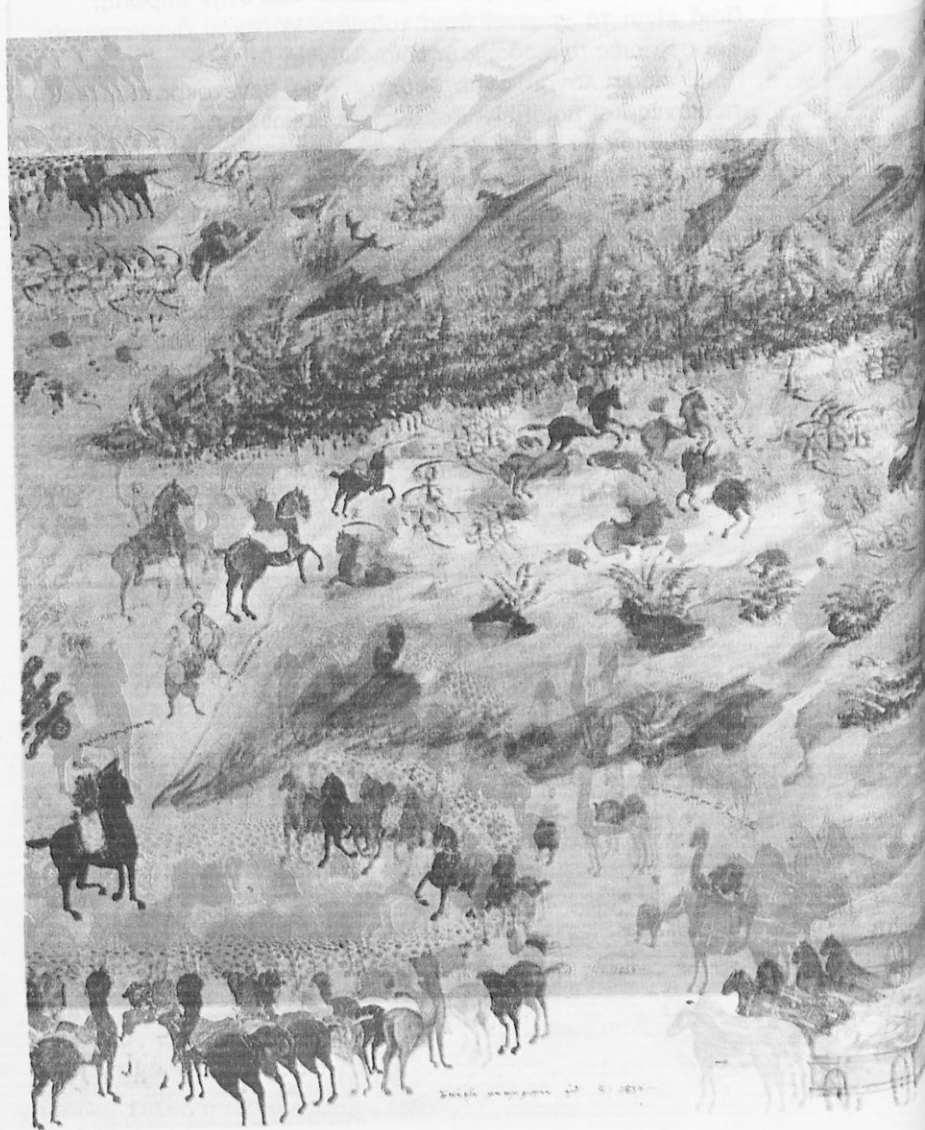
Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής κατορθώνει νά δώσει ἓνα εὐθυμο καί εἰρωνικό τόνο στό ποίημα χρησιμοποιώντας μιά ἀντίθεση· ποιά εἶναι αὕτη;
2. Δικαιολογήστε τή φράση τῆς εἰσαγωγῆς «ἐλαφρά καί κομψά ποιήματα» ἀπό τό περιεχόμενο καί τή μορφή τοῦ ποιήματος.

γαβάθα: ξύλινο ἢ πήλινο ποτήρι, καυκί.

Γενικές ερωτήσεις

1. Τί έννοοῦμε μέ τόν ὄρο διαφωτισμός;
2. Ποιοί εἶναι οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι του στήν Εὐρώπη;
3. Ποιά εἶναι τά χρονικά ὅρια τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ καί σέ ποιές περιόδους ὑποδιαιροῦνται;
4. Ποιό εἶδος λόγου ἀναπτύσσεται στίς βενετοκρατούμενες περιοχές καί ποιοί εἶναι οἱ ἀντιπρόσωποι του; Ποιά γλώσσα χρησιμοποιοῦν καί ποιά ἐπίδραση ἔχουν στό λαό;
5. Σέ ποιές περιοχές ἀναπτύσσουν τή δράση τους οἱ Φαναριῶτες καί σέ ποιά γλώσσα γράφουν τά βιβλία τους;
6. Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς δεύτερης περιόδου τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ;
7. Ποιό πρόβλημα σχετικά μέ τή γλώσσα τῶν μεταφράσεων δημιουργεῖται τήν περίοδο αὐτή καί ποιές τάσεις ἐμφανίζονται;
8. Ὁ Καταρτζής καί ὁ κύκλος του.
9. Ποιά κείμενα περιελάμβανε τό μανιφέστο τοῦ Ρήγα;
10. Μέ ποιά κείμενα μπορεῖ νά συγκριθεῖ ἡ Ἑλληνική Νομαρχία;
11. Ποιός εἶναι ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπος τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ καί ποιά θέση πῆρε στό γλωσσικό ζήτημα;

Ε.

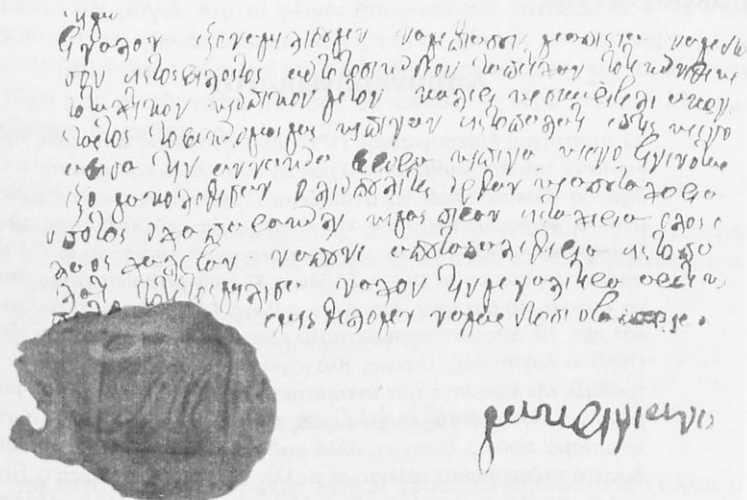
‘Ο 19ος αιώνας ως τό 1880

- α. ‘Απομνημονεύματα**
- β. ‘Επτανησιακή Σχολή**
- γ. Φαναριώτες καί Ρομαντική
Σχολή τών ‘Αθηνών**

Παν. Ζωγράφος: *Πόλεμος τῶν Βασιλικῶν.*

Ο 19ος ΑΙΩΝΑΣ ΩΣ ΤΟ 1880

Ο δέκατος ένατος αιώνας είναι ο πιο σημαντικός για το έθνος μας, γιατί περιλαμβάνει τον αγώνα του Εικοσιένα, που έφερε την άπελευθέρωση της Ελλάδας. Από λογοτεχνική άποψη είναι το ίδιο σημαντικό, γιατί περιλαμβάνει αντίστοιχα την πνευματική αναγέννηση του τόπου. Θα εξετάσουμε στον αιώνα αυτό: α) τα **Ύπομνημονεύματα** και τους συγγραφείς τους β) την **Επτανησιακή Σχολή** και γ) τη **Ρομαντική Σχολή των Αθηνών**. Σταματάμε στο 1880, που είναι ένας σταθμός της λογοτεχνίας μας, γιατί τότε εμφανίζεται η Νέα Αθηναϊκή Σχολή.

Αυτόγραφο του Μακρυγιάννη.

α. Τά Ύπομνημονεύματα

Τά Ύπομνημονεύματα είναι ιστορική διήγηση ή έκθεση γεγονότων που ο συγγραφέας τους τά έζησε ως αυτόπτης μάρτυρας ή πήρε κι ο

ἴδιος μέρος σ' αὐτά. Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι τὰ ἀπομνημονεύματά ἔχουν προσωπικό χαρακτήρα καί γι' αὐτό δέν εἶναι ἱστορία ἀλλά μόνον ἱστορική πηγή, πού βοηθάει στή μελέτη καί τήν κατανόηση τῶν γεγονότων. Τή λογοτεχνία ἐνδιαφέρουν τὰ ἀπομνημονεύματα πού εἶναι γραμμένα μέ ζωντανό ἀφηγηματικό τρόπο. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή τὰ πιό ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ **Κολοκοτρώνη** (σέ καταγραφή Γεωργίου Τερτσέτη), τοῦ **Κασομούλη** καί προπαντός τοῦ **Μακρυγιάννη**. Ἔτσι θά ἀφήσουμε τοὺς ἄλλους ἀπομνημονευματογράφους (Περραιβό, Ξάνθο, Σκουζέ, Βάμβα, Φωτάκη, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό κ.ἄ.) καί θά δώσουμε ἀποσπάσματα μόνο ἀπό αὐτούς τοὺς τρεῖς. Εἶναι βέβαια αὐτονόητο ὅτι ὅλα τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στὸν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα καί στήν κατάσταση πρὶν καί μετὰ ἀπ' αὐτόν.

Μακρυγιάννης

Ἀπομνημονεύματα

Ὁ στρατηγός Μακρυγιάννης (1797-1864) εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνα. Ἀλλὰ καί μετὰ τήν ἀπελευθέρωση ἐξακολούθησε νὰ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς ἀπολυταρχίας καί εἶναι ὁ κύριος ἐμπνευστής καί ὁ ἀρχηγός τοῦ κινήματος τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843, πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀποκτήσει ἡ Ἑλλάδα τὸ πρῶτο της σύνταγμα (1844). Σὲ ἡλικία 33 ἐτῶν μαθαίνει γράμματα, γιὰ νὰ γράφει «τὸ βίο του», ὅπως λέει ὁ ἴδιος. Τὰ χειρόγραφα του τὰ ἀνακάλυψε, τὰ ἀποκατέστησε μέ πολύ κόπο, τὰ σχολίασε καί τὰ ἐξέδωσε (1907) ὁ λογοτέχνης Γιάννης Βλαχογιάννης. Ἀργότερα αὐτὸ τὸ ἔργο τράβηξε τήν προσοχή τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας ὅχι μόνο γιὰ τίς ἱστορικές πληροφορίες πού περιέχει καί γιὰ τὸν ἀγνό πατριωτισμὸ πού τὸ διαπνέει, ἀλλὰ καί γιατί φανερώνει ἓνα πηγαῖο καί δυνατὸ πεζογραφικὸ ταλέντο μέ πολλές ἀφηγηματικές ἀρετές. Τὸ ἀπλό καί ἀνεπιτήδευτο ὕφος του θεωρήθηκε ὑποδειγματικὸ καί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιό ἀξιόλογους λογοτέχνες μας, μέ πρῶτο τὸ Σεφέρη, ἀναγνώριζον τὸ Μακρυγιάννη γιὰ δάσκαλό τους. Καί εἶναι πραγματικά, γιατί ὁ Μακρυγιάννης ἀποτελεῖ τήν καθαρότερη ἐκφραση τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας.

[Ἡ ἀπάντηση στό Δεριγνύ]

κεῖ ὁπού ἴφκιανα τίς θέσες εἰς τούς Μύλους ἦρθε ὁ Ντερνύς* νά μέ ἰδεῖ. Μοῦ λέγει: «Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτές οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θά κάμετε μέ τόν Μπραῖμη αὐτοῦ; —

Τοῦ λέγω, εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες κι ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατός ὁ Θεός ὁπού μᾶς προστατεύει· καί θά δεῖξομεν τήν τύχη μας σ' αὐτές τίς θέσες τίς ἀδύνατες. Κι ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τό πλῆθος τοῦ Μπραῖμη, παρηγοριόμαστε μ' ἓναν τρόπο, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τούς Ἕλληνες πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχή καί τέλος, παλαιόθεν καί ὡς τώρα, ὅλα τά θερία πολεμοῦν νά μᾶς φᾶνε καί δέν μποροῦνε· τρῶνε ἀπό μᾶς καί μένει καί μαγιά. Καί οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νά πεθάνουν· κι ὅταν κάνουν αὐτήν τήν ἀπόφασιν, λίγες φορές χάνουν καί πολλές κερδαίνουν. Ἡ θέση ὁπού εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιαύτη· καί θά ἰδοῦμεν τήν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μέ τούς δυνατούς. — «Τρέ μπιέν»*, λέγει κι ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ Μακρυγιάννης ἦταν ἀγράμματος. Ὡστόσο αὐτή ἡ ἀπάντησή του φανερώνει ὅτι ξέρει καλά τό νόημα τῆς ἐλληνικῆς Ἱστορίας. Σέ ποιές φράσεις φαίνεται αὐτό;
2. Τί σημαίνει ἡ φράση «τρῶνε ἀπό μᾶς καί μένει καί μαγιά»;
3. Ποιά ἐλληνική ἀρετή ἐξαίρεται κυρίως ἐδῶ;

[Εἶστε πολλά ὀλίγοι]

κατza νά φάγω ψωμί. Ἦρθαν τέσσεροι ἀξιωματικοί Γάλλοι μ' ἀνθρώπους ἀπό τή φεργάδα νά πάρουνε μέσα τίς τουλοῦμπες* καί τ' ἄλλα τους τά πράγματα, νά μή χαθοῦνε ὁπού θ' ἄνοιγε ὁ πόλεμος. Κράτησα τούς ἀξιωματικούς καί φάγαμεν μαζί. Μοῦ λένε: «Εἶστε πολλά ὀλίγοι κι αὐτῆνοι πολλοί, οἱ

Τοῦρκοι, καί ταχτικοί*· κι αὐτήν ἡ θέση εἶναι ἀδύνατη. Ἐχει καί κανόνια ὁ Μπραῖμης καί δέν θά βαστάξετε. — Τούς λέγω, ὅταν σηκώσαμεν τήν σημαία ἀναντίον τῆς τυραγνίας, ξέραμεν ὅτ' εἶναι πολλοί αὐτῆνοι

Ντερνύς: Ὁ φιλέλληνας Γάλλος ναύαρχος Δεριγνύ.

Τρέ μπιέν: πολύ καλά (Γαλλ.)

τουλοῦμπα: ἡ ἀντλία, τρόμπα.

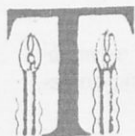
ταχτικοί: ἐκπαιδευμένοι, ὁργανωμένοι.

καί μαθητικοί* κι ἔχουν καί κανόνια κι ὅλα τὰ μέσα· ἐμεῖς ἀπ' οὐλα εἴμαστε ἀδύνατοι· ὅμως ὁ Θεός φυλάγει καί τούς ἀδύνατους· κι ἂν πεθάνομεν, πεθαίνομεν διὰ τὴν πατρίδα μας, διὰ τὴν θρησκεία μας, καί πολεμοῦμεν ὅσο μποροῦμεν ἀναντίον τῆς τυραγνίας· κι ὁ Θεός βοηθός. Αὐτός ὁ θάνατος εἶναι γλυκός, ὅτι κανένας δέν θά γένει ἀθάνατος· κι ὅταν ὁ Χάρος θά ῥθει νά μᾶς πάρει, ὅταν θέλει, ἄρρωστους καί δυστυχεῖς, καλύτερα σήμερα νά πεθάνομεν». Μέ φίλησε ἓνας ἀπ' αὐτούς καί τόν φίλησα κι ἐγώ. Ὑστερα φύγαν.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ βασιζέται ἡ γνώμη τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν καί ποῦ βασιζει ὁ Μακρυγιάννης τῇ δικῇ του γνώμῃ;
2. Ποιά εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μακρυγιάννη;
3. Τό περιστατικό αὐτό, καθώς καί τό προηγούμενο, ἐγινε κατὰ τὴν ὁχύρωση τῶν Μύλων τῆς Λέρνης, κοντά στό Ἄργος, πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη. Δικαιώθηκε ὁ Μακρυγιάννης ἀπὸ τό ἀποτέλεσμα τῆς μάχης;

[Τό τραγούδι]

ὅτε ἔκατξε ὁ Γκούρας καί οἱ ἄλλοι καί φάγαμεν ψωμί· τραγουδήσαμεν κι ἐγλεντήσαμεν. Μέ περικάλεσε* ὁ Γκούρας κι ὁ Παπακώστας νά τραγουδήσω· ὅτ' εἶχαμεν τόσον καιρόν ὅπου δέν εἶχαμεν τραγουδήσει —τόσον καιρόν, ὅπου* μᾶς ἔβαλαν οἱ ἴδιοι* καί ἔγγιχτήκαμεν* διὰ νά κάνουν τούς κακοὺς τοὺς σκοπούς. Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἓνα τραγούδι:

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε
Ἑλληνά μου, βασίλεψε καί τό Φεγγάρι ἐχάθη
κι ὁ καθαρὸς Αὐγερινὸς πού πάει κοντὰ τὴν Πούλια,
τά τέσσερα κουβέντιαζαν καί κρυφοκουβεντιάζουν.
Γυρίζει ὁ ἥλιος καί τοὺς λέει, γυρίζει καί τοὺς κρένει:
«Ἐσές ὅπου βασίλεψα πίσω ἀπὸ μιά ραχοῦλα,

μαθητικοί: ἐξασκημένοι.

περικάλεσε: παρακάλεσε (ἰδιωμ.)

ὅπου: ἐδῶ: ἀπὸ τότε πού...

ἴδιοι: ἰδιοτελεῖς, συμφεροντολόγοι.

ἔγγιχτήκαμεν: ἀγγιχτήκαμε, κακοκαρδιστήκαμε.

ἄκ'σα γυναῖκεια κλάματα κι ἀντρῶν τὰ μοιργιολόγια
γι' αὐτὰ τὰ ῥωικά κορμιά στὸν κάμπο ξαπλωμένα,
καί μέσ' στοῦ αἵμα τό πολὺ εἶν' ὅλα βουτημένα.
Γιὰ τὴν πατρίδα πήγανε στὸν Ἄδη τὰ καημένα.

Ὁ μαῦρος ὁ Γκούρας ἀναστέναξε καί μοῦ λέγει· «Ἀδελφέ Μακρυγιάν-
νη, σέ καλὸ νὰ τὸ κάμει ὁ Θεός· ἄλλη φορά δὲν τραγουδήσες τόσο
παραπονεμένα. Αὐτὸ τὸ τραγούδι σέ καλὸ νὰ μᾶς βγεῖ. — Εἶχα κέφι,
τοῦ εἶπα, ὁποῦ δὲν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν». "Ὅτι εἰς τὰρδιά*
πάντοτες γλεντούσαμεν. Ἄρχισε ὁ πόλεμος κι ἄναψε ὁ ντουφεκισμός
πολὺ. Πῆρα τοὺς ἀνθρώπους μου, πῆγα ἐκεῖ, καθὼς ἤμουν διορισμένος·
καί στάθηνκα καμπόσο καὶ πολεμήσαμεν. Ἦφερα ἀπόξω γύρα τὰ πόστα.*
Πῆγα εἰς τὸ κονάκι* μας ὅ, τι ξπαιρνε νὰ βασιλέψει τὸ φεγγάρι, νὰ βγά-
λω τὸν πεζό* διὰ τὴν κυβέρνησιν. Ἐρχονται μοῦ λένε: «Τρέξε, σκοτώθη
ὁ Γκούρας εἰς τὸ πόστο του. Ἐριξε ἀναντίον τῶν Τούρκων· ἀπάνω εἰς
τὴν φωτιά τὸν βάρεσαν εἰς τὸν ἀμήλιγγα* καὶ δὲν μίλησε τελείως». Πῆ-
γα, τὸν πήραμεν εἰς τὸν ὦμο καὶ τὸν βάλαμε σ' ἓνα μπουντρούμι. Τὸν
συγύρισε ἡ φαμελιά τοῦ καὶ τὸν χώσαμεν.

Ἑρωτήσεις

1. Νὰ βρεῖτε τίς ἐνότητες τοῦ ἀποσπάσματος καὶ νὰ δώσετε ἓνα σύντομο τίτλο
σέ κάθε ἐνότητα.
2. Τὰ περιστατικά γίνονται πάνω στὴν πολιορκημένη Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν.
Πόσες καὶ ποιές διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ Μακρυγιάν-
νη βλέπουμε στὸ ἀπόσπασμα;
3. Ὁ Μακρυγιάννης, ὅπως βλέπουμε, «συνθέτει» δημοτικὰ τραγούδια. Μᾶς
βοηθάει αὐτὸ νὰ καταλάβουμε πῶς γεννιέται ἓνα δημοτικὸ τραγούδι;
4. Στὰ δημοτικὰ τραγούδια ὑπάρχουν ὀρισμένοι «κοινοὶ τόποι», σταθερὰ μοτί-
βα, στὰ ὁποῖα ὁ δημιουργὸς προσθέτει τὰ νέα στοιχεῖα. Ποιοὶ εἶναι ἐδῶ οἱ
κοινοὶ τόποι καὶ ποιά τὰ νέα στοιχεῖα;

τὰρδιά: τὰ ὀρδιά (ἐν. τὸ ὀρδί), τὰ προσωρινὰ στρατιωτικὰ καταλύματα.

πόστο: ἐπικαιρὴ θέση.

κονάκι: κατοικία. Ἐδῶ: τόπος προσωρινῆς διαμονῆς.

τὸν πεζό: τὸν πεζοπόρο, ταχυδρόμο.

ἀμήλιγγα: μηλίγγι, μυαλό.

[Στό πανηγύρι τ' Ἀγιαννιοῦ]

γινα ὡς δεκατέσσερων χρονῶν καὶ πῆγα εἰς ἕναν πατριώτη μου εἰς Ντεσφίνα. Ἦταν γιορτὴ καὶ παγγύρι τ' Ἀγιαννιοῦ. Πήγαμεν εἰς τὸ παγγύρι· μᾶδωσε τὸ ντουφέκι του νὰ τὸ βαστῶ. Ἐγὼ θέλησα νὰ τὸ ρίξω, ἐτζακίστη. Τότε μ' ἐπιασε σέ ὅλον τὸν κόσμον ὁμπρὸς καὶ μέ πέθανε εἰς τὸ ξύλο. Δέν μ' ἔβλαθε τὸ

ξύλο τόσο, περισσότερον ἢ ντροπὴ τοῦ κόσμου. Τότε ὅλοι τρῶγαν καὶ πίναν καὶ ἐγὼ ἔκλαιγα. Αὐτὸ τὸ παράπονον δέν ἡῦρα ἄλλον κριτὴ νὰ τὸ εἰπῶ νὰ μέ δικιώσει, ἔκρινα εὐλογον νὰ προστρέξω εἰς τὸν Ἅι Γιάννη, ὅτι εἰς τὸ σπίτι* του μᾶγινε αὐτὴν ἢ ζημία καὶ ἢ ἀτιμία. Μπαίνω τὴν νύχτα μέσα εἰς τὴν ἐκκλησιά του καὶ κλειῶ τὴν πόρτα κι ἀρχινῶ τὰ κλάματα μέ μεγάλες φωνές καὶ μετάνοιες· τ' εἶναι αὐτὸ ὁπούγινε σ' ἐμένα, γομάρει εἶμαι νὰ μέ δέρνουν; Καὶ τὸν περικαλῶ νὰ μοῦ δώσει ἄρματα καλὰ κι ἀσημένια καὶ δεκαπέντε πουγγιά χρήματα καὶ ἐγὼ θὰ τοῦ φκιάσω ἕνα μεγάλο καντήλι ἀσημένιον. Μέ τίς πολλές φωνές κάμαμεν τίς συμφωνίες μέ τὸν ἅγιον.

Ἑρωτήσεις

1. Νὰ σχολιάσετε τὴ φράση: «Δέ μ' ἔβλαθεν... ντροπὴ τοῦ κόσμου».
2. Σέ ποιό τόνο μιλάει ὁ Μακρυγιάννης στὸν Ἅγιο;
3. Ὁ τόνος αὐτός δείχνει ἀσέβεια ἢ βαθιὰ πίστη; Νὰ δικαιολογήσετε τὴ γνώμη σας.

[Τὰ ἀγάλματα]

Ἰχα δυὸ ἀγάλματα περίφημα, μιά γυναῖκα κι ἕνα βασιλόπουλο, ἴδια· φαίνονταν οἱ φλέβες, τόση ἐντέλειαν εἶχαν. Ὅταν χάλασαν τὸν Πόρο, τὰ ἔχαν πάρει κάτι στρατιῶτες, καὶ στ' Ἄργος θὰ τὰ πουλοῦσαν τῶν Εὐρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν... Πῆρα τούς στρατιῶτες, τούς μίλησα: «Αὐτά, καὶ δέκα χιλιάδες τάλαρα νὰ σᾶς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδεχτεῖτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Γι' αὐτὰ πολεμήσαμε».

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς φράσης «γι' αὐτὰ πολεμήσαμε»;

[Εἴμαστε στό ἐμεῖς...]

Κί ὅσα σημειῶνw τά σημειῶνw γιατί δέν ὑποφέρnw νά βλέπω τό ἄδικον νά πνίγει τό δίκιον. Διά κείνο ἔμαθα γράμματα εἰς τά γεράματα καί κάνw αὐτό τό γράψιμον τό ἀπελέκτο, ὅτι δέν εἶχα τόν τρόπον ὄντας παιδί νά σπουδάξw· ἦμουν φτωχός κι ἔκανα τόν ὑπηρέτη καί τιμάρευα ἄλογα κι ἄλλες πληθος δουλειές ἔκανα, νά βγάλw τό πατρικό μου χρέος, ὁπού μᾶς χρέωσαν οἱ χαραμῆδες* καί νά ζήσω κι ἐγώ σέ τούτην τήν κοινωνίαν, ὅσο ἔχω τ' ἄμανέτι* τοῦ Θεοῦ εἰς τό σῶμα μου. Κι ἀφοῦ ὁ Θεός θέλησε νά κάμει νεκρανάστασι εἰς τήν πατρίδα μου, νά τήν λευτερώσει ἀπό τήν τυραγνίαν τῶν Τούρκων, ἄξιωσε κι ἐμένα νά δουλέψω κατά δύναμη λιγότερο ἀπό τό χερότερον πατριῶτη μου "Ἕλληνα. Γράφουν σοφοί ἄντρες πολλοί, γράφουν τυπογράφοι ντόπιοι καί ξένοι διαβασμένοι γιά τήν Ἑλλάδα —ἐνα πράμα μόνον μέ παρακίνησε κι ἐμένα νά γράψω, ὅτι τούτην τήν πατρίδα τήν ἔχομεν ὅλοι μαζί καί σοφοί κι ἁμαθεῖς καί πλούσιοι καί φτωχοί καί πολιτικοί καί στρατιωτικοί καί οἱ πλέον μικρότεροι ἄνθρωποι· ὅσοι ἀγωνιστήκαμεν, ἀναλόγως ὁ καθείς, ἔχομεν νά ζήσομεν ἐδῶ. Τό λοιπόν δουλέψαμεν ὅλοι μαζί, νά τήν φυλάμεν κι ὅλοι μαζί καί νά μήν λέγει οὔτε ὁ δυνατός «ἐγώ», οὔτε ὁ ἀδύνατος. Ξέρετε πότε νά λέγει ὁ καθείς «ἐγώ»; "Όταν ἀγωνιστεῖ μόνος του καί φκιάσει ἢ χαλάσει, νά λέγει ἐγώ· ὅταν ὁμως ἀγωνίζονται πολλοί καί φκιάνουν, τότε νά λένε «ἐμεῖς». Εἴμαστε εἰς τό «ἐμεῖς» καί ὄχι εἰς τό «ἐγώ». Καί εἰς τό ἐξῆς νά μάθομεν γνώση, ἂν θέλομεν νά φκιάσομεν χωριόν, νά ζήσομεν ὅλοι μαζί. Ἐγραψα γυμνή τήν ἀλήθεια, νά ἰδοῦνε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζονται διά τήν πατρίδα τους, διά τήν θρησκείαν τους, νά ἰδοῦνε καί τά παιδιά μου καί νά λένε: «Ἐχομεν ἀγῶνες πατρικούς, ἔχομεν θυσίες», ἂν εἶναι ἀγῶνες καί θυσίες. Καί νά μπαίνουν σέ φιλοτιμίαν καί νά ἐργάζονται εἰς τό καλό τῆς πατρίδας τους, τῆς θρησκείας καί τῆς κοινωνίας.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ τό ἀπόσπασμα αὐτό τελειῶνει ὁ Μακρυγιάννης τά Ἀπομνημονεύματα. Ποιοί εἶναι οἱ λόγοι πού τόν κάνουν νά μάθει γράμματα στά γεράματα καί ποῖο εἶναι τό μήνυμα πού ἔχει νά μεταδώσει; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις.
2. Τί σημαίνει ἡ φράσι «εἴμαστε στό ἐμεῖς καί ὄχι στό ἐγώ»;

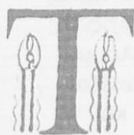
χαραμῆδες: αὐτοί πού τρῶνε ἄδικα τό βίος τοῦ ἄλλου.

ἄμανέτι (καί ἄμανάτι): ἐνέχυρο γιά τήν ἐξασφάλισι ἑνός χρέους. Τό νόημα εἶναι ὅτι ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε τή ζωή γιά νά κάνουμε τό χρέος μας.

Ἀπομνημονεύματα

Τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπάρχουν χάρις στὸν Ἑφτανησιώτη λογοτέχνη Γεώργιο Τερτσέτη. Οἱ δύο ἄνδρες εἶχαν συνδεθεῖ ἀπὸ τὴ γνωστή δίκη (1834), ὅταν ἡ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία θέλησε γιὰ πολιτικούς λόγους νὰ καταδικάσει σὲ θάνατο τὸ Γέρο τοῦ Μοριά καὶ ὁ Τερτσέτης, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς δικαστές, ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει τὴ θανατικὴ καταδίκη. Μετὰ τὴν ἀμνήστευσή του (1836) ὁ Κολοκοτρώνης πείθεται ἀπὸ τὸν Τερτσέτη νὰ ἀφηγηθῇ τὰ ἀπομνημονεύματά του καὶ ἀρχίζει ἔτσι ἡ «Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836». Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπαγορεύει καὶ ὁ Τερτσέτης γράφει. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ δίνουμε παρακάτω δύο χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ δεῦτερο περιέχει γενικὲς σκέψεις τοῦ Κολοκοτρώνη σχετικὰ μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα.

[Τὸ Μισολόγγι ἐχάθη]

Ἦν ἡμέραν τῶν Βαΐων ἔκαμαν γιουρούσι στὸ Μισολόγγι* οἱ ἥρωες τοῦ Μισολογγίου, σέ τόσες χιλιάδες ἀσκέρι, σέ τόσα κανόνια, χαντάκια, καθαλαριά, ἐγλίτωσαν 2000, καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἐγινε θύμα. Μᾶς ἦρθε εἰδήσις, μεγάλη Τετράδῃ, εἰς τὸ δειλινό, πού εἶχε παύσει ἡ Συνέλευσις, καὶ εἴμεθα εἰς κάτι ἴσκιους. Μᾶς ἦλθε εἰδήσις ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη. Ἔτσι ἐβάλαμεν τὰ μαῦρα ὄλοι, μισὴ ὥρα ἐστάθη σιωπὴ πού δὲν ἔκρινε κανένας, ἀλλ' ἐμέτραε καθένας μὲ τὸν νοῦν του τὸν ἀφανισμόν μας. Βλέποντας ἐγὼ τὴν σιωπὴν, ἐσηκώθηκα εἰς τὸ πόδι, καὶ τοὺς ὁμίλησα λόγια διὰ νὰ ἐμψυχωθῶν. Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη ἐνδόξως, καὶ θὰ μείνει αἰώνας αἰώνων ἢ ἀνδρεία. Ἐάν βάλομεν τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύσομε, θὰ πάρομεν τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρομεν τὸ ἀμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ἄλων. Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Τί νὰ κάμομεν τώρα, Κολοκοτρώνη;» «Τί νὰ κάμομεν;» τοὺς λέγω. «Τὴν αὐγὴν νὰ κάμομεν συνέλευσιν, νὰ αποφασίσωμεν κυβέρνησιν πέντε, ἔξι, ὀκτῶ ἄτομα διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξωμεν καὶ ἄτομα νὰ αποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνονται μὲ τὰ ἐξωτερικὰ (πού

γιουρούσι στὸ Μισολόγγι: πρόκειται γιὰ τὴν Ἑξοδο (10 Ἀπριλίου 1826).

Θ. Βρυζάκης: *Ἀνάπηρος τοῦ Ἀγώνα.*

τότε ήτο περασμένος καί ό μινίστρος* Κάνιγγ* είς τήν Κωνσταντινούπολιν), ή έπιτροπή τής συνελεύσεως διά τά έξωτερικά νά δίδει λόγον είς τήν Κυβέρνησιν, καί είς τόν λαόν, καί ήμείς οί άλλοι νά σκορπίσομεν είς τές έπαρχίες καί νά πιάσομεν γενικώς τά άρματα, ώς τά πρωτοπιάσαμεν είς τήν Έπανάστασιν».

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιό τρόπο συμπυκνώνει ό Κολοκοτρώνης τήν άπήχηση πού είχε ή είδηση γιά τό πέσιμο του Μεσολογγίου;
2. Πώς άντιδρά ό Κολοκοτρώνης καί ποιές πλευρές τής προσωπικότητάς του φανερώνει ή άντίδρασή του;

['Ο κόσμος μᾶς έλεγε τρελούς...]

κόσμος μᾶς έλεγε τρελούς. 'Ημείς άν δέν είμεθα τρελοί δέν έκάναμεν τήν έπανάστασιν, διατί ήθέλαμεν συλλογισθεΐ πρώτον διά πολεμοφόδια, καθαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυριτοθήκες μας, τά μαγαζιά μας, ήθέλαμεν λογαριάσει τήν δύναμιν τήν έδική μας, τήν τούρκικη δύναμη. Τώρα όπου ένικήσαμεν, όπου έτελειώσαμεν μέ καλά τόν πόλεμό μας, μακαριζόμεθα, έπαινόμεθα. 'Αν δέν εύτυχούσαμεν ήθέλαμεν τρώγει κατάρες, αναθέματα. 'Ομοιάζομεν σάν νά είναι είς ένα λιμένα πενήντα έξήντα καράβια φορτωμένα, ένα από αυτά ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει είς τήν δουλειά του μέ μιά μεγάλη φορτούνα, μέ μεγάλο άνεμο, πηγαίνει, πουλεΐ, κερδίζει, γυρίζει όπίσω σών. Τότε άκούς όλα τά έπίλοιπα καράβια καί λέγουν : «'Ιδού άνθρωπος, ιδού παλικάρια, ιδού φρόνιμος καί όχι σάν έμείς όπου καθήμεθα έτσι δειλοί, χαϊμένοι»· καί κατηγοροΰνται οί καπεταναίοι ώς άνάξιοι. 'Αν δέν εύδοκιμούσε τό καράβι ήθελε είποΰν: «Μά τί τρελός νά σηκωθεί μέ τέτοια φορτούνα, μέ τέτοιο άνεμο! νά χαθεΐ ό παλιάνθρωπος, έπήρε τόν κόσμο είς τό λαιμό του».

'Η άρχηγία ενός στρατεύματος έλληνικού ήτον μία τυραννία, διατί έκαμνε καί τόν άρχηγό, καί τόν φροντιστή, καί νά του φεύγουν κάθε ήμέρα καί πάλιν νά έρχονται, νά βαστάει ένα στρατόπεδον μέ ψέματα, μέ κολακειές, μέ παραμύθια, νά του λείπουν καί ζωοτραφίες καί πολεμοφόδια, καί νά μήν άκούν καί νά φωνάζει ό άρχηγός,

μινίστρος: ύπουργός.

Κάνιγγ: 'Υπουργός Έξωτερικών τής 'Αγγλίας καί γνωστός φιλέλληνας.

κριτής: δικαστής.

ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ ἀρχιστράτηγος διατάσσει τοὺς στρατηγούς, οἱ στρατηγοὶ τοὺς συνταγματάρχας, οἱ συνταγματάρχαι τοὺς ταγματάρχας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἔκανε τὸ σχέδιό του καὶ ξεμπέρδευε. Νὰ μοῦ δώσει ὁ Βελιγκτὼν* 40.000 στράτευμα, τὸ ἐδιοικοῦσα· ἀλλ' αὐτοῦνοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἕλληνας δὲν ἤμποροῦσε οὔτε μιά ὥρα νὰ τοὺς διοικήσει. Κάθε Ἕλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του καὶ ἔπρεπε γιὰ νὰ κάμει κανεὶς δουλειά μὲ αὐτοῦς, ἄλλον νὰ φοβερίζει, ἄλλον νὰ κολακεύει, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἑρωτήσεις

1. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ κείμενο νὰ βρεῖτε τίς δυσκολίες πού παρουσίαζε ὁ ἐλληνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας.
2. Γιατί ὁ κόσμος «τοὺς ἔλεγε τρελοῦς»; Δέχεται αὐτὸν τὸ χαρακτηρισμὸ ὁ Κολοκοτρώνης;
3. Ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἄλλες παρόμοιες «τρέλες» ἡ ἐλληνικὴ Ἱστορία; Ποὺ ἔχουν τὴ βάση τους;
4. Πρέπει ὅλα καὶ πάντοτε νὰ τὰ μετράει κανεὶς μὲ τὴν ψυχρὴ λογικὴ; Νὰ ἀπαντήσετε ἀφοῦ συγκρίνετε τὸ κείμενο μὲ τὰ δύο πρῶτα κείμενα τοῦ Μακρυγιάννη.

Νικόλαος Κασομούλης

Ἀπὸ τὰ Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα

Τὸ ἔργο τοῦ Κασομούλη «Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833» ἐκδόθηκε τὸ 1940 σὲ τρεῖς τόμους μὲ ἐπιμέλεια, εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ δίνουμε ἓνα ἀπόσπασμα σχετικὸ μὲ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Κασομούλης ἦταν μέσα στὸ πολιορκημένον Μεσολόγγι καὶ ἔζησε ὅλες τίς ὥρες τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἀγῶνα του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μαρτυρία του ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία.

Ημέραν παρ' ἡμέραν αὐξάνουσα ἡ πείνα, ἔπεσεν καὶ ἡ πρόληψις καὶ ὅλα* τοῦ νὰ τρώγουν ἀκάθαρτα, καὶ ἄρχισαν ἀναφανδὸν πλέον νὰ σφάζουν ἄλογα, μουλάρια καὶ γαϊδούρια καὶ ἀκόμη νὰ τὰ πουλοῦν μία λίρα τὴν ὁκά οἱ ἰδιοκτῆται των —καὶ ποῦ νὰ προφτάσουν; Τρεῖς ἡμέρες ἀπέρασαν καὶ ἐτελείωσαν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα.

καὶ ὅλα: ἀκόμα καί.

Βελιγκτὼν: Οὐέλινγκτων. Ἀγγλος στρατηγὸς πού νίκησε τὸ Ναπολέοντα.

...Ὁ συνεργάτης τοῦ κ. Γ. Μεσθενέα, τυπογράφου, καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν μας, ἔσφαξε καὶ ἔφαγεν μίαν γάταν, καὶ ἔβαλεν καὶ τὸν ψυχογιὸν τοῦ Στορνάρη καὶ ἐσκότωσεν ἄλλη μίαν. Τοῦτος ὑπέμνησε* εἰς τοὺς ἄλλους νὰ πράξουν τὸ ἴδιον καὶ εἰς ὀλίγες ἡμέρες γάτα δὲν ἔμεινεν. Ὁ Ἅγιο-μαυρίτης ἱατρός Στεφανίτης ἐμαγείρευσεν τὸν σκύλον τοῦ μέ λᾶδι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχαμεν ἀρκετὸν καὶ ἐπαινοῦσεν τὸ φαγὶ τοῦ ὅτι ἦτον τὸ πλέον νοστιμότερον. Οἱ στρατιῶται πλέον αὐθαδίασαν καὶ ἄρπαζαν ὁποιονδήποτε σκύλον ἢ γάταν ἔβρισκαν εἰς τὸν δρόμον.

... Ἀρχίσαμεν περὶ τὰς 15 Μαρτίου, τὶς πικραλῆθρες, χορτάρι τῆς θαλάσσης· τὸ ἐβράζαμεν πέντε φορές ἕως ὅτου ἔβγαινεν ἡ πικράδα, καὶ τὸ ἐτρώγαμεν μέ ξίδι καὶ λᾶδι ὡσάν σαλάτα. Ἐδόθησαν καὶ εἰς τοὺς ποντικούς, πλὴν ἦτο εὐτυχὴς ὅστις ἐδύνατο νὰ πιάσει ἕναν. Βατράχους δὲν εἶχαμεν, κατὰ δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς θροφῆς αὖξαναν αἱ ἀσθένειαι, πονόστομος καὶ ἀρθρίτις.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρισκόμασθην ὅταν μᾶς ἔφθασεν τὸ γράμμα τῶν ἀπεσταλμένων μας εἰς Ναύπλιον* νὰ βαστάξομεν 12 ἡμέρες καὶ νὰ φάγομεν ἐνανάγκη ἕνας τὸν ἄλλον. Μέ αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπολέμησαν οἱ ἀθάνατοι τῆς Κλείσσοβας* 13 ὥρες. Μετὰ πέντε ἡμέρες ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Κλείσσοβας, ἀρχίσαντες οἱ Τοῦρκοι νὰ μᾶς κτυποῦν, ἐπανάλαμβανον τὸ «τί κάθεστε, τί περιμένετε καὶ δὲν παραδίδεσθε;» Ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰπεῖ ὁ Γιάννης Βαῖρακτάρης ὅτι ἕως ὅτου ἀκούγει τὰ γαῖδούρια ὅτι ἀγκαρίζουν, συνθήκην νὰ μὴ ἐλπίζει, ἄρχισε νὰ τὸν καλεῖ καὶ νὰ τὸν λέγει.

— Ὡρὲ καπετάν Γιάννη, οὔτε γαῖδούρια ἀκούγομεν, οὔτε σκυλιά· τί τὰ ἐκάμετε; Ἰδέτε τὴν κατάστασίν σας. Εἴσθε φίλοι μας καὶ εἴσθε παλικάρια, καὶ σὰς θέλομεν τὸ καλόν: Παραδοθεῖτε νὰ γλιτώσετε! Εἰδέ*, αὐτοῦ θὰ ἀναλύσετε* ὅλοι, καὶ ἄλλο διάφορον* δὲν ἔχετε.

— Πόσες φορές προσκυνᾷς τὴν ἡμέραν, ὥρὲ Τοῦρκε; τὸν λέγει ὁ Βαῖρακτάρης.

— Πέντε, ἀποκρίνεται ὁ Τοῦρκος.

ὑπέμνησε: ἐδῶ: ὑπέδειξε μέ τὸ παράδειγμά του.

Ναύπλιο: Στὸ Ναύπλιο βρισκόταν ἡ κυβέρνησις.

Κλείσσοβα: Νησάκι στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, προπύργιο τῆς ἄμυνας στὴ διάρκεια τῆς Β' πολιορκίας. Ἐδῶ ἀναφέρεται στὴν ἀντίστασιν τῆς φρουρᾶς τῆς Κλείσσοβας κατὰ τὴν 25η Μαρτίου 1826, ὅπου ἀπέκρουσε ἐντεκα συνολικὰ τουρκοαιγυπτιακὲς ἐπιθέσεις.

εἰδέ: διαφορετικά.

θὰ ἀναλύσετε: θὰ λιώσετε.

διάφορο: κέρδος.

— Πρόσθεσε, λέγει, καί ἄλλες δύο, καί παρακάλει τόν Θεόν νά μή φθάσομεν εἰς ἐκείνην τήν ὥραν.

— Διατί; ἐρωτᾷ ὁ Τοῦρκος.

— Ἔτυχε, τόν λέγει ὁ Βαϊρακτάρης, καμίαν φοράν νά ἰδεῖς πῶς θερίζουν οἱ ἐργάται εἰς τὰ χωράφια τ' ἀστάχια;

— Ναί, ἀποκρίνεται.

— Καθώς ἐκεῖνοι ἐμβαίνουν μέ τὰ δρεπάνια, λέγει καί ἐβγαίνουν θερίζοντας ἀπό τήν μίαν ἄκραν ἕως τήν ἄλλην, ἔτσι θά σᾶς κάμομεν καί ἡμεῖς —καί αὐτό ὅπου λέγεις, δέν γίνεται.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση στό Μεσολόγγι;
2. Πῶς προσπαθοῦν οἱ Τοῦρκοι νά τήν ἐκμεταλλετοῦν;
3. Τί δείχνει ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἑλληνα;
4. Νά διαβάσετε καί νά συσχετίσετε τούς Ἑλεύτερους Πολιορκημένους (Β,1) τοῦ Σολωμοῦ μέ αὐτό τό ἀπόσπασμα.

Παλιά Ζάκυνθος (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

β. Ἡ Ἑπτανησιακὴ Σχολή

Τὰ Ἑπάνησα δὲ γνώρισαν ποτὲ τουρκικὴ κατοχή. Ἐμειναν ὅμως γιὰ πολλοὺς αἰῶνες κάτω ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς κυρίως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Γάλλους, τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ —γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα— τοὺς Ρώσους. Εἶχαν ἔτσι τὴ δυνατότητα νὰ ἔρθουν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν Ἰταλικὸ καὶ νὰ ἀναπτύξουν μιὰ ἐντελῶς ξεχωριστὴ πνευματικὴ δραστηριότητα, πού ἐκδηλώθηκε τόσο στὴ μουσικὴ καὶ στὴ ζωγραφικὴ, ὅσο καὶ στὴ λογοτεχνία. Οἱ λογοτέχνες πού ἐκφράζουν αὐτὴ τὴ δραστηριότητα παρουσιάζουν ὀρισμένα κοινὰ χαρακτηριστικὰ στὰ θέματα καὶ στὸ ὕφος, πού δείχνουν κοινὲς τάσεις καὶ ἀναζητήσεις καὶ πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοὺς κατατάξουμε στὴν ἴδια **σχολή**, ὅπως λέμε. (Σχολὴ στὴ λογοτεχνία, ὅπως καὶ στίς ἄλλες τέχνες, ὀνομάζεται ἓνα σύνολο καλλιτεχνῶν οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν κοινὰ χαρακτηριστικὰ, στὰ θέματα καὶ στὴν τεχνοτροπία.) Ἐτσι ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῶν Ἑπτανήσων στὴ διάρκεια τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα εἶναι γνωστὴ στὴν Ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας μας μὲ τὸ ὄνομα **Ἑπτανησιακὴ Σχολή**.

Σὲ κάθε σχολή, εἴτε γιὰ λογοτεχνία πρόκειται εἴτε γιὰ ἄλλη τέχνη, ὑπάρχει συνήθως ἓνας ἡγέτης, ἓνας «δάσκαλος», αὐτὸς δηλαδὴ πού

ἀποτελεῖ τή βάση καί τήν ἀνώτερη ἔκφραση τῆς σχολῆς καί πού ἡ τέχνη του χρησιμεύει ὡς πρότυπο. Γιά τήν Ἑπτανησιακή Σχολή ἡγέτης εἶναι ὁ **Διονύσιος Σολωμός**. Μέ κέντρο λοιπόν τό Σολωμό μπορούμε νά διακρίνουμε τούς Ἑφτανησιώτες λογοτέχνες σέ α) **προσολωμικούς**, πού ἀνήκουν στό Διαφωτισμό, ζοῦν πρὶν ἀπὸ τό Σολωμό καί προετοιμάζουν κατὰ κάποιο τρόπο τό δρόμο του, ὅπως εἶναι ὁ **Ἀντώνιος Μαρτελάος**, ὁ **Νικόλαος Κουτούζης** κ.ἄ. β) **σολωμικούς**, πού εἶναι σύγχρονοι ἢ καί μεταγενέστεροι ἀπὸ τό Σολωμό καί πού ἔχοντας αὐτόν γιά πρότυπο προσπαθοῦν νά ἀκολουθήσουν τό δρόμο του. Αὐτοὶ ἀπαρτίζουν τήν κυρίως Ἑπτανησιακή Σχολή καί εἶναι ὁ **Ἀντώνιος Μάτσης**, ὁ **Γεώργιος Τερτσέτης**, ὁ **Ἰούλιος Τυπάλδος**, ὁ **Ἰάκωβος Πολυλάς**, ὁ **Γεράσιμος Μαρκοράς**, ὁ **Γεώργιος Καλοσγούρος** κ.ἄ. ὡς τό **Λορέντζο Μαβίλη**. Καί γ) **ἐξωσολωμικούς**, δηλαδή λογοτέχνες πού, ἂν καί εἶναι Ἑφτανησιώτες καί ἀνήκουν στήν ἴδια ἐποχή, βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τήν ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ. Τέτοιοι λογοτέχνες εἶναι ὁ **Ἀνδρέας Κάλβος**, ὁ **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** καί —λιγότερο— ὁ **Ἀνδρέας Λασκαράτος**.

Ἡ Ἑπτανησιακή Σχολή καλλιεργεῖ βασικά τήν ποίηση, λυρική, ἐπικο-λυρική καί σατιρική. Ἡ πεζογραφία τῆς εἶναι σχετικὰ φτωχή καί περιορίζεται κυρίως στό κριτικό δοκίμιο. Γιά τή συμβολή τῆς στό θέατρο πρέπει νά ἀναφέρουμε τό *Βασιλικό* τοῦ **Ἀ. Μάτσης**, γραμμένο τό 1830, πού εἶναι τό πρῶτο θεατρικό μας ἔργο μέ κοινωνικο περιεχόμενο. Τά θέματα τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς στήν ποίηση εἶναι ἡ **πατρίδα**, γιά τήν ὁποία οἱ Ἑφτανήσιοι λογοτέχνες ἐκφράζουν τή λατρεία καί τήν ἀφοσίωσή τους, ἡ **φύση**, γιά τήν ὁποία ἐκδηλώνουν τήν ἀγάπη καί τό θαυμασμό τους καί ὁ **ἔρωτας** στήν πιό ἀγνή κι ἐξευγενισμένη μορφή του. Αὐτά συνιστοῦν τό περιεχόμενο. Γιά τή μορφή τό πρῶτο καί κύριο γνώρισμα εἶναι ἡ **δημοτική γλῶσσα**, τήν ὁποία οἱ Ἑφτανησιώτες λογοτέχνες ὄχι μόνο υἱοθετοῦν καί καλλιεργοῦν, ἀλλά καί θεωρητικά τήν ὑποστηρίζουν μέ διάφορες μελέτες, ἄρθρα, διαλόγους συνεχίζοντας τό πιό προοδευτικό ρεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἐπίσης οἱ Ἑφτανησιώτες ποιητές εἶναι **ὀλιγογράφοι** σέ σχέση μέ τούς Φαναριώτες καί τούς Ἀθηναίους ρομαντικούς καί ἐπεξεργάζονται μέ ἰδιαίτερη φροντίδα τό στίχο τους ἐπιδίδοντας νά δώσουν στό ποίημα ὅσο γίνεται πιό ἁσογη μορφή μέ ἀπλότητα, εἰλικρίνεια, μουσικότητα καί χωρίς ρητορικές ἐξάρσεις. Ἡ εὐγένεια καί ἡ πνευματικότητα χαρακτηρίζουν γενικά τήν ποιότητα τοῦ ἔργου τους.

Διονύσιος Σολωμός

Ἀπὸ τὸν Ὕμνο εἰς τὴν Ἑλευθερίαν

Στροφές 87-96

Τὸν Ὕμνο εἰς τὴν Ἑλευθερίαν, ὅπως ξέρουμε, τὸν ἔγραψε ὁ Σολωμός τὸ 1823 σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν. Εἶναι ἓνα μεγάλο ποίημα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 158 τετράστιχες στροφές. Σ' αὐτό ὁ Σολωμός: α) Χαιρετίζει τὴν ἀναγεννημένη καὶ ἀγωνιζόμενη ἑλληνικὴ ἑλευθερία, β) Κάνει μιὰ ἀναδρομὴ στοὺς παρελθόντες καὶ εἰκονίζει τὴν κατάστασιν τῆς ἑλευθερίας - Ἑλλάδας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. γ) Μιλάει γιὰ τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ γιὰ τὸν ἀντίκτυπο τῆς στοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ στοῦ ἐξωτερικοῦ. δ) Ἀνασυν-

θέτει ποιητικά τὰ σημαντικότερα γεγονότα πού συνέβησαν στά δύο πρώτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως: Τριπολιτσά, Κόρινθος, Μεσολόγγι, ἀπαγχονισμός Γρηγορίου Ε', πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας. ε) Καλεῖ τοὺς Ἕλληνες νά διώξουν τή διχόνοια καί νά ὁμονήσουν, ἐνῶ συγχρόνως καλεῖ τοὺς χριστιανούς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης νά βοηθήσουν τοὺς ἀγωνιζόμενους ὁμόθρησκους Ἕλληνες. Τό ἀπόσπασμα ἀναφέρεται στήν Α' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καί συγκεκριμένα στήν ἀποτυχημένη τουρκική ἐπίθεση τήν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1822.

88

ἦγες* εἰς τό Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ
μέρα πού ἄνθισαν οἱ λόγκοι
γιά τό τέκνο τοῦ Θεοῦ.

92

Ἀγρικαίει τὴν ψαλμωδία
ὅπου ἐδίδαξεν αὐτή·
βλέπει τή φωταγωγία
στούς Ἀγίους ἐμπρός χυτή.

89

Σοῦ ἦλθε ἐμπρός λαμποκοπώντας
ἡ θρησκεία μ' ἓνα σταυρό,
καί τό δάκτυλο κινώντας
ὅπου ἀνεῖ* τόν οὐρανό,

93

Ποιοί εἶν' αὐτοί πού πλησιάζουν
μέ πολλή ποδοβολή,
κι ἄρματ', ἄρματα ταραίζουν;
Ἐπέταχτηκες ἐσύ.

90

σ' αὐτό, ἐφώνησε, τό χῶμα
στάσου ὁλόρθη, Ἐλευθεριά·
καί φιλώντας σου τό στόμα
μπαίνει* μέσ στήν ἐκκλησιά.

94

Ἄ! τό φῶς πού σέ στολίζει,
σάν ἡλίου φεγγοβολή,
καί μακρόθεν σπινθηρίζει,
δέν εἶναι, ὄχι, ἀπό τήν γῆ.

91

Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
καί τό σύγγεφο τό ἀχνό
γύρω γύρω τῆς πυκνώνει
πού σκορπάει τό θυμιατό.

95

Λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τό χέρι, φῶς τό πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

πῆγες: τό ὑποκείμενο εἶναι ἐσύ, ἡ ἐλευθερία.

ἀνεῖ: ἀνοίγει.

μπαίνει: τό ὑποκείμενο τῶν ρημάτων ἕως καί τῆ στρ. 92 εἶναι ἡ θρησκεία.

Τό σπαθί σου ἀντισκῶνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σάν τόν πύργο μεγαλώνεις,
καί εἰς τό τέταρτο κυτᾶς.

Ἄπ' τά κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά!*

Ἑρωτήσεις

1. Νά παρακολουθήσετε λεπτομερειακά τίς εἰκόνες τοῦ ἀποσπάσματος.
2. Ποιές ζωντανές μορφές συναντιῶνται στίς τέσσερις πρῶτες στροφές τοῦ ἀποσπάσματος καί τί θέλει νά δείξει ὁ ποιητής μέ αὐτή τή συνάντηση;
3. Στό ὅλο εἰκονοπλαστικό σύστημα ὑπάρχει μιὰ ζωηρή ἀντίθεση ἀτμόσφαιρας. Ποιά εἶναι αὐτή καί πῶς δημιουργεῖται;
4. Στίς στροφές 94 καί 95 κεντρική θέση κατέχει ἡ λέξη φῶς πού συνοδεύεται καί ἀπό λέξεις μέ παρεμφερή σημασία. Τί ἀποτέλεσμα πετυχαίνει μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ ποιητής;
5. Νά συγκρίνετε τή στροφή 96 μέ τήν πρώτη στροφή τοῦ Ἑθνικοῦ μας Ὕμνου. Τί ὁμοιότητες παρουσιάζει;

Ἡ σκιά τοῦ Ὁμήρου

Τό ποίημα ἀνήκει στή ζακυνθινή περίοδο τοῦ Σολωμοῦ (1818-28) καί ἔχει σωθεῖ ἀποσπασματικά. Ὁ Σολωμός καί σέ ἄλλα ποιήματά του ἀναφέρει τόν Ὅμηρο (ὁ ὁδηγός, ὠδή στή σελήνη). Μετέφρασε μάλιστα καί μερικούς στίχους ἀπό τό Σ τῆς Ἰλιάδας.

λαμπε ἀχνά τό φεγγαράκι, —εἰρήνῃ
ὅλην, ὅλη τή φύση ἀκίνητοῦσε,
καί μέσα ἀπό τήν ἔρημη τήν κλίνῃ
τ' ἀηδόνι τά παράπονα ἀρχινοῦσε.

τριγύρω γύρω ἡ νυχτική γαλήνῃ
τῇ γλυκύτατῃ κλάψα ἠχολογοῦσε.
ἀπάντεχα* βαθύς ὕπνος μέ πιάνει
κι ὁμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Ἑλευθεριά: Τῇ στροφῇ αὐτῇ ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητής κάθε φορά πού ἀλλάζει θεματική ἐνότητα.

ἀπάντεχα: ἀναπάντεχα, ἀπρόσμενα.

Στό ἀκρογιάλι ἀναπαύσονται* ὁ γέρος·
στά παλιά τά ρούχα τά σχισμένα
γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα
κι αὐτός εἰς τό πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
τά μάτια ἐστριφογύριζε σθησμένα*·
ἀγάλι 'γάλι* ἀσηκώθη ἀπό χάμου
καί ὥσάν νά 'χε τό φῶς του ἦλθε κοντά μου

Ἑρωτήσεις

1. Νά προσέξετε τήν εἰκόνα τῆς νύχτας. Τί εἶδους ἀτμόσφαιρα δημιουργεῖ ὁ ποιητής καί μέ ποιά τεχνικά μέσα τό κατορθώνει;
2. Ποιές εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες πού συνθέτουν τή συνολική εἰκόνα τοῦ οὐνείρου τοῦ ποιητή;
3. Τί σημαίνει ὁ τελευταῖος στίχος;
4. Νά συγκρίνετε τή μορφή τοῦ ποιήματος μέ τό ποίημα τοῦ Σολωμοῦ Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (Κεῖμ. Νεοελ. Λογοτ. Β, σελ. 139). Τί κοινό ἔχουν;

Ἀπό τοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους

Σχεδιάσμα Β, Ἀπόσπασμα 1.

Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι εἶναι ἓνα μεγαλόπνοο ποίημα, πού ἀπασχολοῦσε τόν ποιητὴ κοντά εἴκοσι χρόνια καί πού ἔμεινε τελικὰ ἀποσπασματικό. Ἡ ἀφετηρία καί ἡ βάση του βρίσκεται στὴν ἥρωική ἀντίσταση καί θυσία τῶν Μεσολογγιτῶν καί εἶναι γραμμένο σὲ τρεῖς διαφορετικές μορφές, τρία σχεδιάσματα. Τὸ ποίημα τελικὰ γίνεται ἓνας ὕμνος τοῦ ἀνθρώπου, πού κρατᾷ ζωντανή τὴ θέλησή του γιὰ ἀντίσταση καί γιὰ ἀγώνα. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος, προσηλωμένος σὸ χρέος του, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντιστέκεται, νὰ ἀγωνίζεται καί νὰ εἶναι ἐτοιμος γιὰ θυσία, μένει ἐλεύθερος, ἀκόμη κι ἂν εἶναι πολιορκημένος ἀπὸ χίλιους ἐχθρούς.

ἀναπαύσονται: ἀναπαυόταν (ιδίωμ.)

σθησμένα: κατὰ τὴν παράδοση ὁ Ὀμηρος ἦταν τυφλός.

ἀγάλι ἀγάλι: σιγά σιγά.

κρα τοῦ τάφου σιωπῇ στὸν κάμπο* βασιλεύει·
λαλεῖ πουλί, παίρνει σπυρί, κι ἡ μάνα τὸ ζηλεύει.
Τά μάτια ἡ πείνα ἐμαύρισε· στὰ μάτια ἡ μάνα μνέει*·
στέκει ὁ Σουλιώτης* ὁ καλὸς παράμερα, καὶ κλαίει·

«Ἐρμο τουφέκι σκοτεινὸ, τί σ' ἔχω 'γὼ στὸ χέρι;
ὁπού σύ μου 'γινες βαρὺ, κι ὁ 'Αγαρηνός* τὸ ξέρει »

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητὴς δέ μιλάει γιὰ τὴν πείνα. Τὴ δείχνει. Πῶς;
2. Ποιὸ εἶναι τὸ παράπονο τοῦ Σουλιώτη καὶ ποῦ ὀφείλεται;
3. Ποιὸς εἶναι ὁ τόνος ποῦ κυριαρχεῖ στὸ ἀπόσπασμα;

μικρὸς προφίτης ερρεῖε δὲ κορατὰ τὰ ματὰ,
ὡς σὲ κρεῖσσεν ποῖσεν τὰ γυμναστὰ ἴπυ·
ὡς γὰρ τὰ πύλαις Καλῇ, ἡ ἀντικρινὴ μεγαλὴ;
κρεῖσσεν ὡς ἀντικρινὴ τρυπὴ σκυγαί' οὐκ ἔστιν
πρεσβυτέρου τοῦ δει' ἵππου γιὰ τὴν φυτικὴν αἰσθη-
σιν ὁμορφονόμοιο — ὡς ἀντικρινὴ ἀντικρινὴ.

D. Solomòs.

Αὐτόγραφο τοῦ Διον. Σολωμοῦ.

κάμπο: τοῦ Μεσολογγίου.

μνέει: ὀρκίζεται.

Σουλιώτης: ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὸ Μεσολόγγι εἶχαν κλειστῇ καὶ Σουλιῶτες.

Ἀγαρηνός: Τοῦρκος.

Αἰεὺχαί

Ἡ ὥδῃ ἀνήκει στὰ Λυρικά (Παρίσι 1826) καὶ γράφτηκε τὸ 1825. Τὸ ἔτος αὐτὸ εἶναι κρίσιμο γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση. Ὁ Ἱμπραὶμ ἐρμηνεύει τὴν Πελοπόννησο καὶ σκορπίζει τὸν πανικὸ, ἐνῶ παράλληλα, στὸ διπλωματικὸ τομέα, κορυφώνεται ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας γιὰ τὴν ἐπιρροή στὴν Ἑλλάδα. Τελικὰ οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ στρέφονται πρὸς τὴν Ἀγγλία καὶ ὑπογράφουν ἔγγραφο (24 Ἰουλίου 1825) μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦν ἐπίσημα τὴν ἀγγλικὴ προστασία. Ἐναντίον τῆς προστασίας αὐτῆς καὶ κάθε ἄλλης «προστασίας» ἐκδηλώνεται μὲ πάθος σ' αὐτὴ τὴν ὥδῃ τὸ ὁ Κάλθος.

α. Τῆς θαλάσσης καλύτερα
φουσκωμένα τὰ κύματα
νά πνίξουν τὴν πατρίδα μου
ὥσάν ἀπελπισμένην
ἔρημον βάρκαν·	ε. Ἄν ὁπότεν πεθαίνει
πονηρὸς βασιλεὺς
ἔσθην' ἡ νύκτα ἔν' ἄστρον
ἤθελον μείνει ὀλίγα
οὐράνια φῶτα.
β. Στὴν στεριάν, στὰ νησιά
καλύτερα μιά φλόγα
νά ἰδῶ παντοῦ χυμένην
τρώγουσαν πόλεις, δάση,
λαοὺς καὶ ἐλπίδας·	στ. Τὸ χέρι ὁποῦ προσφέρετε
ὥς προστασίας σημεῖον
εἰς ξένον ἔθνος, ἐπνίξε
καὶ πνίγει τοὺς λαοὺς σας
πάλαι, καὶ ἀκόμα.
γ. Καλύτερα, καλύτερα
διασκορπισμένοι οἱ Ἕλληνες
νά τρέχωσι τὸν κόσμον
μέ ἐξαπλωμένην χεῖρα
ψωμοζητοῦντες·	ζ. Πόσοι πατέρες διδουσιν
ὄχι ψωμί, φιλήματα
στά πεινασμένα τέκνα τους
ἐνῶ λάμπουν στὰ χεῖλη σας
χρυσὰ ποτήρια!
δ. Παρά προστάτας νά ἔχωμεν.
Μέ ποτέ δέν ἐθάμβωσαν
πλοῦτη ἢ μεγάλα ὀνόματα
μέ ποτέ δέν ἐθάμβωσαν
σκῆπτρων ἀκτίνες.	η. Ὅταν ὑπὸ τὰ σκῆπτρα σας
νέους λαοὺς καλεῖτε
νέους ἰδρώτας θέλετε
ἔσεῖς διὰ νά πληρώσετε
πλουσιοπαρόχως,

- θ. τὰ ξίφη ὅπου φυλάγουσι
τὰ τρέμοντα βασιλεία σας
τὰ ξίφη ὅπου τρομάζουσι τὴν
ἀρετὴν
καὶ σφάζουσι τοὺς λειτουργ-
γούς της.
- ι. Θέλετε θησαυρούς
πολλοὺς διὰ ν' ἀγοράσητε
κρότους χειρῶν* καὶ ἐπαίνους
καὶ τ' ἄπιστον θυμίαμα
τῆς κολακείας.
- ια. Ἡμεῖς διὰ τὸν σταυρόν
ἀνδρείως ὑπερμαχόμεθα
καὶ σεῖς ἐβοηθήσατε
κρυφά τοὺς πολεμοῦντας
σταυρόν κι ἀλήθειαν.
- ιβ. Διὰ νὰ θεμελιώσητε
τὴν τυραννίαν τιμᾶτε
τὸν σταυρόν εἰς τὰς πόλεις σας
καὶ αὐτόν ἐπολεμήσατε
εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- ιγ. Καὶ τώρα εἰς προστασίαν μας
τὰ χέρια σας ἀπλώνετε!
τραβήξετε τα ὀπίσω·
βλέπει ὁ Θεὸς καὶ ἀστράπτει
διὰ τοὺς πανούργους.
- ιδ. Ὅταν τὸ δένδρον νέον
ἐθασάνιζον οἱ ἄνεμοι
τότε βοήθειαν ἤθελεν·
ἐνδυναμώθη τώρα
φθάνει ἡ ἰσχὺς του.
- ιε. Τὸ ξίφος σφίγξαι, Ἕλληνες
τὰ ὀμμάτια σας σηκώσατε
ἰδοὺ εἰς τοὺς οὐρανοὺς
προστάτης ὁ Θεὸς
μόνος σᾶς εἶναι.
- ιστ. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς καὶ τ' ἄρματα
μᾶς λείψωσι, καλύτερα
πάλιν νὰ χρεμετίσωσι
στόν Κιθαιρώνα Τούρκων
ἄγριαι φοράδες,
- ιζ. παρά... Ἐ, ὅσον εἶναι
τυφλὴ καὶ σκληροτέρα
ἢ τυραννίς, τοσοῦτον
ταχυτέρως* ἀνοίγονται
σωτήριοι θύραι.
- ιη. Δέν μέ θαμβώνει πάθος
κανένα· ἐγὼ τὴν λύραν
κτυπάω, καὶ ὀλόρθος στέκομαι
σιμὰ εἰς τοῦ μνήματός μου
τ' ἀνοικτόν στόμα.

Ἑρωτήσεις

1. Νὰ βρεῖτε τίς ἐνότητες τῆς ὁδῆς καὶ νὰ ἀποδώσετε σύντομα τὸ περιεχόμενο τῆς καθεμιάς.
2. Τὸ ποίημα ἐπιγράφεται *εὐχαί*. Γιατί;
3. Ἀφοῦ ἐπισημάνετε στό ποίημα τίς εὐχές τοῦ ποιητῆ (ἀποδίδονται μέ τὸ συγκριτικὸ ἐπίρρημα «καλύτερα») νὰ βρεῖτε: α) Ποιοὶ εἶναι οἱ δύο ὅροι τῆς

κρότους χειρῶν: χειροκροτήματα.
χρεμετίζω: χλιμιντριζώ.
ταχυτέρως: ταχύτερα.

συγκρίσεως κάθε φορά. β) Πώς εκφράζεται ὁ πρῶτος καὶ πῶς ὁ δεύτερος ὅρος τῆς συγκρίσεως. γ) Ποιό εἶναι τὸ νόημα ὅλων τῶν εὐχῶν.

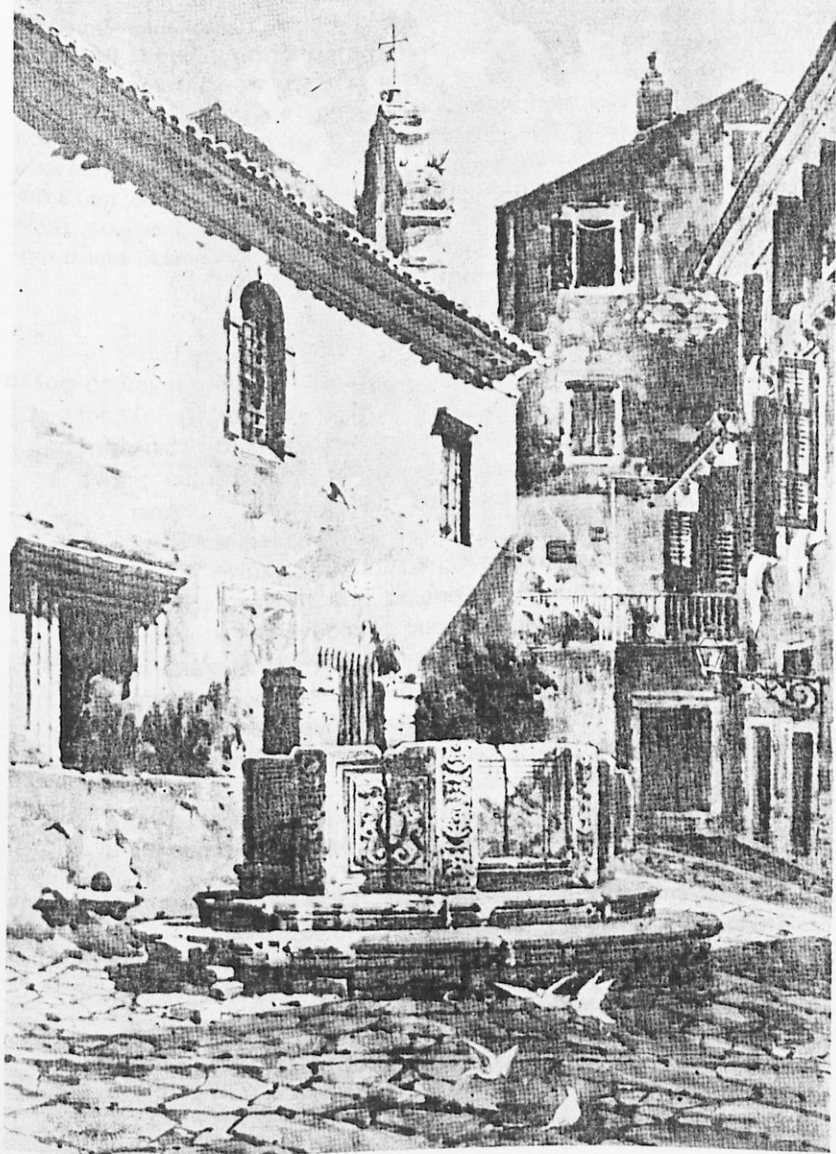
4. Ἡ ποιήση γενικά καὶ ἡ ποίηση τοῦ Κάλθου εἰδικότερα εἶναι βασικά εἰκονοπλαστική. Μὲ βάση τίς εἰκόνες νά βρεῖτε πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τοὺς ξένους ἡγεμόνες.
5. Τί προτρέπει ὁ ποιητής τοὺς Ἕλληνες;
6. Νά ἀναλύσετε τὴ στροφή ιζ. Πῶς συνδέεται μὲ τὸ ποίημα;
7. Συμφωνεῖτε γενικά μὲ τίς θέσεις τοῦ ποιητῆ;
8. Πῶς παρουσιάζεται ὁ Κάλθος στίς στροφές πού μιλάει ἄμεσα γιὰ τόν ἑαυτό του καὶ ποιὰ εἰκόνα σχηματίζετε ἐσεῖς γι' αὐτόν ἀπὸ ὅλη τὴν ὥδή;
9. Ἔργασία: Νά διαβάσετε ἄλλη μιὰ ὥδή τοῦ Κάλθου καὶ νά σημειώσετε τίς παρατηρήσεις σας: α) γιὰ τὴ γλῶσσα β) γιὰ τὴ στροφή γ) γιὰ τὴ θέση τοῦ ἐπιθέτου.

Εἰς τὸν ἱερὸν λόχον.

αἶ' μὴ βρέξῃ σφετέρῃ	αἶ' τὸ δροσίον παύσεται
τὸ δύναντον, καὶ ὁ αἶαντος	μὲ τ' ἀργυρᾶ τῆς δαίμονα
σικηροῖς αἶ' μὴ διαρροῖσι	ἢ ροδόπιδος περ.
τὸ χῶμα τὸ μακάριον	καὶ αὐτὸν αἶ' ξεφυτρώνουν
σὺν δὲν διασάτῃ.	αἰώνια τ' ἄνθι.

Αὐτόγραφο τοῦ Α. Κάλθου.

Α. Γιαλλινᾶς: Κρεμαστή - Κέρκυρα.

Ἀπό τόν Ὅρκο

Ὁ Ὅρκος εἶναι ἓνα μεγάλο ποίημα (1110 στίχοι), πού πρωτοδημοσιεύθηκε τό 1875. Ὑπόθεσή του εἶναι ἡ κρητική ἐπανάσταση τοῦ 1866 καί τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδιοῦ. Κεντρικά πρόσωπα, ὁ Μάνθος καί ἡ Εὐδοκιά, δυό νέοι πού πρόκειται νά παντρευτοῦν, μά πού ἡ ἐπανάσταση τούς χωρίζει. Ὁ Μάνθος παίρνει μέρος στόν ἀγώνα, ἐνῶ ἡ Εὐδοκιά καταφεύγει στήν ἐλευθέρη Ἑλλάδα. Ἡ ἀγάπη γιά τήν πατρίδα, ὁ ἔρωτας, ἡ θυσία συνθέτουν τή δραματική πλοκή τοῦ ποιήματος πού ὁ Παλαμᾶς χαρακτήρησε ἄσμα ἁσμάτων τοῦ σύγχρονου ἡρωϊσμοῦ. Παρά τόν ἐπικό του χαρακτήρα ὁμως ὁ Ὅρκος ἔχει καί ὁμορφα λυρικά κομμάτια, ὅπως τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Ἰχε νυχτώσει. Τ' οὐρανοῦ βαθύτατῃ μαυρίλα
τῇ χλόῃ τοῦ κάμπου ἐσκέπαζε καί τοῦ βουνοῦ τά φύλλα·
μαυρολογοῦσαν τά νερά κι οἱ βράχοι τῆς θαλάσσης·
ἄστρο χλομό δέν ἔφεγγε στήν ἐρημιά τῆς πλάσης·

καί μόνον ἔκανε, κρυφά περνώντας τό φεγγάρι
μιάν ἄκρη ἀπό τά σύννεφα λάμψη ἀργυρή νά πάρει.
Φωνή δέν ἄκουες· πούπετα* δέν ἔβλεπες διαβάτη·
εἶχε τόν ὕπνο ἀποδεχτεῖ καλύβι καί παλάτι·
δέν ἐσπαρνοῦσαν* τά πουλιά, πού σύσκοτα εἶχαν βάλει,
σκέπη θερμή, τήν ἴδια τους φτερούγα στό κεφάλι·
ἦταν τό χόρτο, τό κλαρί κι ὁ ἀνθός τήν ὥρα ἐκείνη
τοῦ μαμουδιοῦ προσκέφαλο, τῆς πεταλούδας κλίνη·
τ' ἀρνί στή μάντρα ἐπλάγιαζε, τ' ἀγρίμι στή μονιά* του.
Ὅλα τά πλάσματα, Θεέ, στόν ἴσκιο σου ἀποκάτου.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά γενική εἰκόνα καί ποιά ἀτμόσφαιρα δημιουργεῖ ὁ ποιητής σ' αὐτό τό ἀπόσπασμα;
2. Μέ ποιές ἐπιμέρους εἰκόνες δημιουργεῖ ὁ ποιητής τή γενική εἰκόνα καί τήν ἀτμόσφαιρα;
3. Μποροῦμε νά πούμε ὅτι στόν τελευταῖο στίχο συμπυκνώνεται ὅλο τό περιεχόμενο τοῦ ἀποσπάσματος;

πούπετα: πουθενά.

ἐσπαρνοῦσαν: σπαρταροῦσαν.

μονιά: φωλιά ἄγριων ζώων.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

Ἀπὸ τὸν Φωτεινὸ

Ὁ Φωτεινός (1879) εἶναι τὸ τελευταῖο καὶ ὠριμότερο ἔργο τοῦ Βαλαωρίτη, πού ὅμως ὁ θάνατος δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὸ τελειώσει. Ἡ ὑπόθεσή του βασίζεται σὲ ἓνα ἐπεισόδιο τοῦ 1357 στή φραγκοκρατούμενη Λευκάδα, πού ὁ ποιητὴς τὸ ἀναπλάθει ἐλεύθερα: Ὁ Φωτεινός, ἑβδομηντάρης ἀγρότης, παλιὸς κλέφτης καὶ πολέμαρχος, πετροβολεῖ καὶ πληγώνει τὰ σκυλιὰ τοῦ αὐθέντη τῆς Λευκάδας Γρατσιοάνου Τζώρτζη, γιατί τοῦ χαλᾶνε τὰ σπαρτά. Οἱ συνοδοὶ τοῦ ἄρχοντα τὸν συλλαμβάνουν καὶ τὸν χτυποῦν ἀλύπητα. Τὸ ἐθνικὸ φιλότιμο τοῦ γέρου πληγώνεται καὶ ἀρνεῖται νὰ ζητήσει συγχώρεση. Στὴν περήφανη στάση του ἀνήκει καὶ τὸ ἀπόσπασμα πού δίνουμε. Μετὰ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ καὶ τὴν τιμωρία του, ὁ Φωτεινός ἐτοιμάζει τὴν ἐπανάσταση. Τὸ ποίημα, πού εἶναι χωρι-

ομένο σέ τρία μέρη (ἄσματα), «ἔχει χαρακτήρα ἑλληνικό καί ἱστορικό» (Γ. Σαθβίδης) καί τονίζει τήν ἀσυμβίβαστη πάλη τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῆς ξένης κυριαρχίας.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ν ἐξεράθη τό κλαρί, πάντα χλωρή εἶν' ἡ ρίζα.
Καί μένει πάντα ζωντανό, ἢ ρόβι* φάγ' ἢ βρίζα*,
αὐτό τό βόδι τό μανό*, π' ὅσο βαθιά ρουχνίζει*
τόσο εὐκόλα μυγιάζεται κι ἀνεμοστροβιλίζει,
καί πού τό κρᾶζουνε Λαό. Θά σπάσει τό καρίκι*
καί θά προβάλει μέ φτερά μιά μέρα τό σκουλήκι.
Τότε, πουλί τό σερπετό, ποιός ξέρει πού θά φτάσει!...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

Δεῖξε μου αὐτό τό λείψανο πού θά βρικολακιάσει!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Ἐγώ... ὁ φτωχός ὁ Φωτεινός, ὁ γέρος ὁ ξεσκλητάρης*,
πού ρίχνω ἐδῶ τό σπόρο μου γιά νά μοῦ τότε πάρεις.
Ἐγώ πού μέ τόν ἴδρωτα τά χῶματα ζυμῶνω
γιά νά τρώγει ἄλλος τό ψωμί. Πού τρέχω καί κεντρῶνω*
τήν ἀγριλίδα τοῦ βουνοῦ καί πού δέν ἔχω λάδι
ν' ἀνάφτω τό καντήλι μου καί ζῶ μέσα στόν ἄδη.
Ἐγώ πού μέ τά νύχια μου ἀναποδογυρίζω
τό λόγγο καί τά ριζιμιά*, γιά νά σᾶς τά στολιζώ
μέ κλήματα πού δέν τρυγῶ, καί πού ποτέ δέν ἔχω
λίγο κρασί κεφαλιακό* τῇ γλώσσα μου νά βρέχω.
Ἐγώ ὁ φτωχός ὁ μυλωνάς, πού ζῶ σ' αἰῶνια ζάλη

ρόβι: ρόβη ἢ ὄροβος, φυτό κτηνοτροφικό.

βρίζα: σικαλη.

βόδι μανό: τεμπέλικό, ὀκνηρό.

ρουχνίζει: ξεφουσαίει, ρουθουνίζει.

καρίκι: σκληρό τσούφι. Ἐδῶ: τό κουκούλι τοῦ μεταξοσκώληκα.

ξεσκλητάρης: κουρελής.

κεντρῶνω: μπολιάζω.

ριζιμιά: πέτρες βαθιά ριζωμένες.

κρασί κεφαλιακό: τό κρασί πού βγαίνει πρῶτο τό καθαρό.

καί παίρνω κέρδο, πλερωμή, προσφάγι τήν πασπάλη*.
Πού δέν όρίζω τό παιδί, πού πάντα ζώ μέ τρόμο,
καί πού δέ βρίσκω έδω στή γή γιά νά μέ κρίνει νόμο.
Αυτός, αυτός είν' ό Λαός. Τ' άψυχο τό κουφάρι
αυτό 'ναι τό καματερό*, τό ψόφιο τό κριάρι...
Μή ρίξεις άλλο φόρτωμα στήν έρμη του τήν πλάτη...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

Συμμαζώξε τή γλώσσα σου τή φιδινή, χωριάτη,
μή μου ξανάφτεις τή χολή. Γονάτισε μπροστά μου
καί ζήτησε συχώρεση γιά τά λαγωνικά* μου...
Δέ θές, άντάρτη, δέν άκούς;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Καλύτερα τό βρόχο*
παρά τά γόνατα στή γή... "Αρα... κατάρα τό 'χω...
θά 'φηναν λάκκωμα βαθύ, καί θά 'τουν μέγα κρίμα
τιμή νά θάψω κι όνομα μέσα σ' αυτό τό μνήμα.

*Νοιώτω για τέ σαλιδά μου,
στα' σφαίρα χαλασμό!...*

A. Βαλαωρίτης

Αυτόγραφο του Άρ. Βαλαωρίτη.

πασπάλη: ή άχνη του άλευριού, ή σκόνη καί μεταφ. κάτι έλάχιστο.
καματερό: βόδι που όργώνει.
λαγωνικά: κυνηγετικά σκυλιά.
βρόχος: θηλιά.

Ἑρωτήσεις

1. Στό απόσπασμα πού εἶδαμε ὁ Φωτεινός ταυτίζεται μέ τό λαό. Ποιές εἶναι κατά τόν ποιητή οἱ συνθήκες ζωῆς τοῦ λαοῦ τῆς Λευκάδας κάτω ἀπό τό καθεστώς τῆς ξένης φεουδαρχίας; Νά ἀπαντήσετε ἀφοῦ ἐπισημάνετε στό κείμενο τίς σχετικές ἀντιθετικές εἰκόνες καί τίς μεταφορικές ἐκφράσεις.
2. Τί πιστεύει ὁ ποιητής γιά τό λαό καί μέ ποιό τρόπο ἐκφράζει αὐτή τήν πεποίθησή του;
3. Πῶς παρουσιάζεται ὁ χαρακτήρας τοῦ Φωτεινοῦ; Νά ἀπαντήσετε στηρίζοντας τούς χαρακτηρισμούς σας στίς πράξεις καί στά λόγια του.
4. Τό ποίημα ἀπό τεχνική ἄποψη ἔχει ὀρισμένες ὁμοιότητες μέ τόν Ἑρωτόκριτο καί μέ τό Δημοτικό τραγούδι. Ποιές εἶναι αὐτές;

Ἀντώνιος Μάτσης

Ἀπό τό Βασιλικό

Ὁ Βασιλικός εἶναι θεατρικό ἔργο.* Ἐνα «ἐξοχο νεοελληνικό ἔργο», ὅπως τό χαρακτηρίσε ὁ ἱστορικός τοῦ θεάτρου μας Γιάννης Σιδέρης. Γράφτηκε στή Ζάκυνθο στή 1830, ἀλλά ἡ δράση του τοποθετεῖται στή 1712. Τά Ἐφτάνησα βρίσκονταν τότε κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῶν Ἑνετῶν καί τό κοινωνικό τους σύστημα ἦταν τό φεουδαρχικό. Ἐκπρόσωπός του στό ἔργο μας ὁ ἄρχοντας Δάριος Ρονκάλας. Περήφανος ἐκφραστής τῆς οἰκογενειακῆς καί κοινωνικῆς του ὑπεροχῆς, ἐξουσιάζει μέ τή δύναμη καί τή βία καί ὑπερασπίζεται τά συμφέροντά του μέ σκληρότητα. Φτάνει μάλιστα στό σημεῖο νά θέλει νά κλείσει τήν κόρη του Γαρουφαλιά σέ μοναστήρι, γιά νά μή ἀναγκαστεῖ νά τῆς δώσει προίκα. Ἡ ὅλη του στάση καί ἡ συγκεκριμένη του ἀπόφαση τόν φέρνουν σέ ἀνοιχτή ἀντίθεση μέ τό γιό του Δραγανίγο, νέο μέ προοδευτικές καί ἀνθρωπιστικές ἰδέες τῆς ἐποχῆς του. Δύο ἰδεολογίες καί δύο ἠθικές ἐρχονται ἔτσι σέ σύγκρουση, στήν ὁποία νικοῦν τελικά οἱ νέες ἰδέες. Βέβαια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀγγελος Τερζάκης, ὁ Μάτσης «προβάλλει ἰδέες τοῦ καιροῦ του σέ μιᾶ ἐποχή παλιότερη, γιά νά δώσει στό ἔργο δραματική δύναμη· ἀλλά καί γιά τήν ἐποχή τοῦ Μάτσης, οἱ ἰδέες αὐτές, δοσμένες μάλιστα ἀπό ἕναν ἀριστοκράτη, ὅπως ἦταν ὁ Μάτσης, εἶναι

***Σημείωση:** Γιά τήν ἐπιτυχία τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τοῦ θεατρικοῦ ἀποσπάσματος εἶναι προτιμότερο οἱ μαθητές νά ἔχουν προπαρασκευαστεῖ στήν ἀνάγνωσή του.

«ἐπαναστατικά προσοδευτικές». Αὐτές οἱ ἰδέες σέ συνδυασμό μέ τήν ἀφογή δομή τοῦ ἔργου, τή σφιχτοδεμένη δράση του πού προχωρεῖ κλιμακωτά πρὸς τήν κορύφωση, τοὺς ζωντανούς χαρακτήρες καί τή φυσική γλώσσα δίνουν στό Βασιλικό μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες θέσεις στό νεοελληνικό δραματολόγιο. Τό ἔργο χωρίζεται σέ πέντε πράξεις καί κάθε πράξη ἀποτελεῖται ἀπὸ σκηνές.

ΠΡΑΞΗ ΠΕΜΠΤΗ

Σκηνή δεύτερη

Ρονκάλαινα καί αὐτός

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Σάν εἶδα πού ἄργησες ἐβγήκα — ἐδῶ εἰμαι. Ἀκόμη δέν ἡσύχασες! Δέν σου φθάνει; Τί ἔχεις καί τόσο ἀδημονᾷς;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀδημονάω; Ὀνειρεύεσαι. Ἐσυλλογόμεναι μέ τί τρόπο νά σᾶς κάμω νά βάλτε μυαλό κι ἐσέ καί τόν υἱό σου καί τήν θυγατέρα σου. Θά ἀκούσουμε τώρα τί θά ἔβγει ἀπὸ τό τρούπιαι του κεφάλι. Ἐκαμα νά τοῦ μιλήσω νά εἴσασθε καί οἱ δύο παρών.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Συχνά τοῦ κάνεις παρόμοια κραξίματα ὄχι διά ἄλλο παρά διά νά τόν ὀνειδίζεις*, διατί πάντα κάνεις τό ἐνάντιαι ἀπ' ὅ,τι σου πεῖ. Μά κάνε* μὴν τονε πιάνεις μέ τό κακό καί μὴν τόν ἀκοῦς. Εἶναι νέος καί μπορεῖ νά σφάλλει. Ὀρμήνεψέ τον. Ὅχι νά τόν ἀποπαίρνεις καί νά τόν βρίζεις.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Νά τόν ὀρμηνεύσω; Τό ἀστόχησες πῶς εἶναι γεννημένους ἀπὸ σέ καί εἶναι ὀλόφτυστος ἡ ἀναθεματισμένη; Ἀλλά ἐγώ τώρα ἀλημονάω ὅλα τά περασμένα. Ἡ ὑπόθεση διά τήν ὁποία θά σᾶς μιλήσω ἀγγιάει* κι ἐσέ, κι ἐκεῖνον, ὄχι λιγότερο ἀπὸ μέ, καί διά τοῦτο νά λάβετε κάνε εἰς τούτην τήν περίσταση λίγη γνώση νά μὴν ἀντισταθεῖτε εἰς τή θέλησή μου.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἐμέ εἶναι τοῦ κακοῦ* νά τά λές. Δέν εἶμαι πάντα πρόθυμη εἰς ὅ,τι μου πεις; Ἐπειτα τί ἀξίζουσ εἰς ἐμέ οἱ ἀντίστασες;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τό καλό, τό ξέρω, δέν ἀξίζεις νά τό κάμεις, μά ἀξίζεις καί βάνεσαι ἐπιταυτοῦ νά τό ἐμποδᾷς. Μάλιστα εἰς τά πράματα τῆς φαμελιάς*... Σώπα τώρα, διατί ἐπλάκωσε ὁ Δραγανίγος, κι ἔχε γνώση.

ὀνειδίζω: κοροϊδεύω.

κάνε: τουλάχιστον.

ἀγγιάει: ἀφορᾷ.

τοῦ κακοῦ: τοῦ κάκου, ἄδικα, μάταια.

φαμελιά: οἰκογένεια.

Σκηνή τρίτη

Δραγανίγος και αὐτοί.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Έδῶ εἶμαι, τί ὀρίζεις;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀφοῦ σ' ἔκραξα, κάτι θά ὀρίζω. (Ὀλίγο θυμωμένος.) Κάθισε.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἀρχίνησες;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ὅπως προστάξεις! (Κάθονται ὅλοι.)

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σῶπα! (Τῆς γυναικός του.) Ἀκούετε μέ προσοχή. Ὅσα κατ' ἀρχάς θά σοῦ πῶ (στρεφόμενος πρὸς τὸν υἱόν του) πρέπει νά τά γνωρίζεις, ἀλλά εἶναι χρεῖα* νά σοῦ τά ξαναθυμίσω. — Τό σπίτι μας, ἡ φαμελιά* μας, εἶναι μία ἀπό τές παλαιότερες τούτου τοῦ νησιοῦ, κι ἔχει ἀκόμη ὅλη τὴν πιθανότητα, ὡς ἔχουμε πατροπαραδότως, πῶς καί οἱ προπάτορές μας, πού ἤλθαν εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ἦταν καί αὐτοὶ ἀπό τές παλαιότερες φαμελιές τοῦ τόπου τους. Ὡστε ὄχι μονάχα δέν ἡξεύρουμε πότε ἡ φαμελιά μας ἄρχισε νά εἶναι ἀπό τές ἀρχοντικές, ἀμμή* δέν ἡξεύρουμε πότε δέν ἦτον. Ἀπὸ τό ἄλλο μέρος τό ἀρχοντικό αἷμα (μέ ἔμφαση) ποτέ δέν ἐμαγαρίστηκε μέ τοῦ χυδαίου λαοῦ, διατί εἰς τές παντρεῖες τους οἱ προπάτορες ἐζήτησαν πάντα τό αἷμα διὰ πρῶτο προτέρημα τῆς νύμφης, καί δέν ἐνώθηκαν εἰς γάμον ποτέ παρά μέ ὁμοίους τους, πιστοὶ εἰς τὸν παλαιόν λόγον «βοῦρλο μέ βοῦρλο, σπάρτο μέ σπάρτο». Καί πολλές φορές ἔλαβαν γυναῖκες πού τές ἔλειπαν ἄλλα προτερήματα, πού κάνουν ἐπιθυμητὴ μία νύμφη, ἀλλά ποτέ τό αἷμα.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἦγουν* τές ἔλειπε ἡ φρόνηση, ἡ ἐξυπνάδα, ἡ καλὴ ἀνατροφή, ἡ καλοσύνη, ἡ εὐμορφία...(Μέ χαμόγελο.)

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βέβαια κανεῖς δέν ἐπιθυμáει γυναῖκα πού νά τῆς λείπουν ὅλα αὐτά τά προτερήματα. Ἀλλ' ὅταν δέν εἶχαν νά διαλέξουν, δέν ἐστάθηκαν μεγαλόψυχοι ἂν τὴν ἐπροτίμησαν παρά νά μαγαρίσουν τό αἷμα τους;

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ναί, μά ὅξω ἀπὸ τό προικιό, διατί πολλοὶ ἐπῆραν γρίες μ' ἓνα δόντι, σάν ἐμέ τώρα, διὰ νά πάρουν πολλά προικιά. Μά λέει ὁ παλαιός λόγος «καλὰ εἶν' τά χίλια πέρπερα* κὶ ἡ κακοειδῆ* γυναῖκα — τά χίλια πέρπερα πετοῦν, κὶ ἡ κακοειδῆ ἀπομένει».

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Δίχως νά προσέξει εἰς τά λόγια τῆς γυναικός του.) Καί δέν

χρεῖα: ἀνάγκη.

ἀμμή: ἀλλά (ἰδιωμ.).

ἡγουν: δηλαδή.

πέρπερα: εἶδος νομίσματος.

κακοειδῆ: κακόμορφη.

πρέπει νά τούς εἶμαστε εμεῖς καί οἱ μεταγενέστεροί μας ὑπόχρεοι, πού μᾶς τό ἐφύλαξαν καθαρό, καί ἡμποροῦμε νά βαστοῦμε ψηλά τό κεφάλι, διατί δέν ἔχουμε γραμμένη στό πρόσωπο τούτην τήν ἐντροπή; (Κτυ-
πώντας μέ τήν παλάμη του τό πρόσωπόν του.)

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἐγώ δέν ἔχω διά...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τί δέν ἔχεις; Δέν εἶναι χρεία νά μοῦ ἀρχινᾷς...

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μά τούτη τήν μεγαλοψυχιά δέν τήν ἔλαβες τοῦ λόγου σου.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Πού κάθε λίγο ἔχεις νά κάμεις μέ τό προικιό μου.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μ' ὅλον πού δέν ἦτον λίγο διά ἐκείνους τούς χρό-
νους.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα, σοῦ λέω.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Καί πού μ' ἐκραζες πάντα πανούκλα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀκοῦς; Νά σωπάσεις.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μ' ὅλον πού δέν ἐπέρναα στά νιάτα μου διά ἄσχημη.
Τώρα ἐγέρασα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Θέλεις, λέω, ἢ δέν θέλεις νά σωπάσεις καί ν' ἀκοῦς; (Μέ
θυμό.)

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μά ἂν δέν χρειάζομαι παρά διά νά στέκω βουθή σάν
περουκοκέφαλη*, ἀφῆσέ με νά φύγω.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Στάσου αὐτοῦ, βουβαίνου καί ἄκουε. Καθώς δέν ἐμαγάρι-
σαν ποτέ τό αἶμα τους, ἔτσι ἐβάσταξαν πάντα ἀλώθιαστη* τήν ὑπόληψη
τους. Τήν παραμικρή ὕβρη, τήν παραμικρή προσβολή, πού τούς ἔγινε,
τήν ἐκδικήθησαν πάντα εἰς τρόπον πού ἔμεινε ὁ τρόμος τῆς ἐκδίκησης
καί εἰς τούς μεταγενέστερους τοῦ ὕβριστή, καί δέν ἄφησαν ποτέ, πού
νά μήν δείξουν τά δόντια τους εἰς ὅλες τές περιστάσεις, πού ὑποπτεύ-
θηκαν μήν τούς πάρουν διά δειλούς.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἄκουσα μάλιστα μία φορά, καί ἂν δέν σφάλω ἀπό τό
στόμα σου, μίαν διήγηση πού βεβαιώνει αὐτό. Τοῦ πάππου μου τοῦ
ἐφάνη πώς ἕνας πτωχός ἄνθρωπος — ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτον μεθυ-
σμένος — τοῦ ἔδωσε ἕνα φάσκελο, καί ὁ καλός μου πάππος ἐδιόρισε*
τούς δούλους του καί ἔμβασαν ἐκεῖνον τόν δυστυχῆ εἰς τό κατώ μας
καί τοῦ ἐξεβόλιασαν* τά δάκτυλα. Εἶχε ὁ ἄθλιος πεντέξι ἀνήλικα, πού

περουκοκέφαλη: ξύλο πού κρεμοῦσαν τήν περούκα.

ἀλώθιαστη: ἀκηλίδωτη, καθαρή.

ἐδιόρισε: διέταξε.

ἐξεβόλιασαν: ἐξάρθρωσαν.

ἐπρόσμεναν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν του νὰ φάνε ψωμί. — Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς συγχωρέσει. Ὅμως ἂν ὀρίζεις νὰ μοῦ εἰπεῖς τίποτε, ὡς φαίνεται νὰ μ' ἔκραξες, πρέπει πρὶν ὑπάγομεν ἐμπρὸς νὰ εἴμαστε σύμφωνοι. Ἐγὼ τὴν ὑπόληψη τῶν ἀνθρώπων τὴν θεμελιῶν εἰς τές καλές πράξεις καὶ ὄχι...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Καὶ τί καλύτερη πράξη ἀπὸ τὸ νὰ παιδέψεις ἐκείνους πού σέ βλάπτουν;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἀλλὰ δέν πρέπει...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Δέν ἡξέρεις τί λές.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μὰ διατί δέν τὸν ἀφήνεις κι ἐκείνον νὰ σοῦ μιλήσει;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἐσέ σοῦ λέω νὰ μὴ βγάνεις ἄχνα, ἀκοῦς; (Τῆς γυναίκος του.) Κι ἐσέ (τοῦ υἱοῦ του) δέν ἔχω χρεία ἀπὸ τές μωροσοφίες* σου. Δέν σ' ἔκραξα νὰ μέ συμβουλευσεις, διατί τὸ μυαλό σου, καὶ νὰ γεράσεις, θὰ εἶναι πάντα ἀνεπιτήδειο* διὰ συμβουλή. Σ' ἔκραξα νὰ σοῦ φανερώσω μίαν ὑπόθεση τοῦ σπιτιοῦ μας, διὰ τὴν μοναχὴ αἰτία πού, διὰ δυστυχία μου, κάνεις μέρος τῆς φαμελιάς μου. Διὰ τοῦτο μὴν παραγληγορέψεις νὰ δίνεις τὴν γνώμη σου.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἐγέραςε πάντα ὁ ἴδιος.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἡ μεγάλη μου ὑπομονή, γρία, σ' ἐπαραθάρρεψε. (Μέ θυμό.)

ΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἀφοῦ μ' ἐστύλιωσες ἐδωπά, δέν μπορῶ νὰ στέκω σάν ξύλο.

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Δίνοντάς της μία ματιά ἄγρια, ἀκολουθᾷ νὰ λέγει.) Λοιπὸν τό σπίτι ἐστάθη πάντα εὐγενικό καὶ τιμημένο, ἀλλὰ δέν ἐπρώτεψε πάντα εἰς τὰ πλοῦτη, καὶ αὐτὸ διὰ νὰ μὴν ξεπέσει ἀπὸ τὴν παλαιή του ὑπόληψη. Τὰ βάσανα ἐμίκρυναν εἰς διάφορους καιροὺς τὸ ἔχει τῆς φαμελιάς, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προπάτορές μας τὸ ἄξησαν* πάλι, ἄλλα βάσανα τὸ ἐμίκρυναν, καὶ ἐγὼ, μπορῶ νὰ παινεθῶ, πὼς μπερδεμένος πάντα μέ βάσανα ὄχι μόνον δέν ὀλιγόστευσα τὸ εἶναι της, ἀλλὰ μάλιστα τὸ ἐπέρσευσα. Ἐξαναπῆρα μέ τὴν κρίση πολὺ πράμα κοντιτισιονάδο* καὶ ὅλο τὸ ξένο, πού ἦτον εἰς τὰ τέσσερά μας μετόχια τὸ ἐπῆρα, ἄλλο μέ τὸ καλὸ, καὶ ἄλλο μέ τὸ κακὸ. Διὰ νὰ 'πιτύχω, ἐχρειάσθηκε νὰ μεταχειρισθῶ ὅλην μου τὴν προκοπὴ καὶ σχεδὸν ὅλη τὴ δύναμη τῆς ὑπόληψός μου. Ἦσουν μεγάλος καὶ πλατύς, μὰ δέν ἡδυνήθηκες μήτε εἰς τούτους τοὺς ὕστερους χρόνους, πού ἀρχينوῦν στήν ἡλικία μου νὰ μέ βαραίνουν οἱ κόποι

μωροσοφίες: ἀνοησίες πού δείχνουν γιὰ σοφίες.

ἀνεπιτήδειο: ἀκατάλληλο.

ἄξησαν: αὔξησαν, μεγάλωσαν.

κοντιτισιονάδο: ἐδῶ: κανονισμένο μέ παλιές συμφωνίες.

κι οί ἔγνοιες, νά μου δώσεις τήν παραμικρή βοήθεια. Μόνον ἡ αὐγή καί τό βράδυ σ' εὐρίσκει πάντα νά φυλλολογᾷς*. Θά ἰδῶ, δύστυχε, τί καρπό θά λάβεις ἀπ' αὐτά τά φυλλολοῖσματα! Μά τί; Δέν τονέ βλέπω ἀπό τώρα; Δέν βλέπω πού ὅλοι σέ περιγελοῦν κι ἐμπρός σου; Δέν σέ ἐρώτησε προχθές ὁ ἐξάδελφός σου, σάν νά 'θε' ἦσουν μικρό παιδί, ἄν ἐμέτρησες ἀκόμη τά ἄστρα, κι ἐσύ δέν ἔλαβες μήτε καρδιά* νά τοῦ ἀποκριθεῖς;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ποῖος ἀποκρένεται τῶν γαῖδουριῶν, ὅταν γκαρίζουν, παρά μόνον τ' ἄλλα γαῖδούρια;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Μά σύ, ἄν δέν μοιάζεις τῶν γαῖδουριῶν στό γκάρισμα, τοὺς μοιάξεις στήν ὑπομονή, καί αὐτό μέ κάνει νά προβλέπω εἰς τί βαθμό ταπεινώσης θά καταντήσῃ τό σπίτι ἀφοῦ ἐγώ τ' ἀπαρτήσω, ἐπειδὴ ὁ γιός μου κάνει παντοίους τρόπους νά τοῦ χαλάσῃ τήν ὑπόληψή του, νά γκρεμίσει ἀπό τά θεμέλια τό παλαιότατο κτίριο, πού ἐγώ ἐστερέωσα περισσότερο καί εὐπρέπισα.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Φανέρωσέ μου, παρακαλῶ, τί κάνω, πού νά βλάθῃ τήν ὑπόληψη τοῦ σπιτιοῦ μας;

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Καλέ δέ μου λές τί κακά κάνει, πού ἀρχίνησες νά τόν ψάλλεις καί δέν ἔχεις καί παμό;

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Τῆς γυναικός του.) Σώπα σύ καί δέν ἡξέρεις τί σοῦ γένεται. (Τοῦ υἱοῦ του.) Ἄν ἀρχίνα νά μετρήσω τά σφάλματά σου, τά ἄπρεπά σου φερσίματα, ἐβλεπες πῶς εἶναι ἀλογάριαστα. Φθάνει σου τώρα μόνο νά σοῦ πῶ, πῶς δέν θέλεις νά μου δώσεις καμιά βοήθεια εἰς τέσ ὑπόθεσές μας.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Πολλές φορές ἐδοκίμασα, ἀλλ' ὅ,τι κάμω τό λέγεις κακά γεναμένο, καί κάνεις τό ἐναντίον.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τό λέω κακά γεναμένο, διατί εἶναι κακά. Κάνω τό ἐνάντιο, διατί τό ἐνάντιο πρέπει νά κάμω. Καί τοῦτο προέρχεται διατί δέν καταδέχεσαι νά πράξεις καθὼς πράζω ἐγώ.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Δέν ἤμπορῶ νά πράξω ἀλλέως ἀπ' ὅ,τι ὁ νοῦς μου καί ἡ καρδιά μου μου ὑπαγορεύουν.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Καί ἡ καρδιά σου καί ὁ νοῦς σου περισσότερο εἶναι στρεβλά καί στρεβλά σοῦ καλαναρχοῦν*, καί ἄν ἤθελες νά παίρνεις ἐμέ διὰ ξόμπλο* δέν ἦτον χαϊμένη ἡ ἐλπίδα νά διορθωθοῦν. Μά ἄν δέν παίρνεις

φυλλολογᾷς: φυλλομετρᾷς, διαβάζεις.

καρδιά: θάρρος.

καλαναρχοῦν: κανοναρχοῦν, ὑπαγορεύουν.

ξόμπλο: παράδειγμα.

μήτε ποτέ μέ ζέση κανένα πράγμα πού σου διορίσω; "Αν δέν σου παραγγέλλω τό παραμικρό καί νά βαλθεῖς μέ πόθο νά τό τελειώσεις; "Αν ὅ,τι σου πῶ τό ἀλησμονᾶς; Δέν σου ἐπαράγγειλα νά εὐρεῖς τόν βαφία καί νά τόν κάμεις νά μᾶς δώσει τό ὑποστατικό* του; Τό ἐματαθυμήθηκες;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Μάλιστα, ἐπῆγα εὐθύς καί ἐπάσχισα μέ κάθε τρόπο νά τόν καταπείσω, ἀλλά δέν ἠμπόρεσα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βολετό νά μήν ἡῦρες ἐκεῖ, πού ὅλη μέρα φυλλολογᾷς, κανένα ρητόρεμα νά τόν καταπείσεις. "Ε! ντροπή σου. "Εγώ δέν καταδέχουμαι νά τόν εὐρω, οὔτε νά τόν κράξω εἰς τό σπίτι, ἀφοῦ μία καί δύο τό ἀρνήθηκε τοῦ παραστάτη μου καί σ' ἄφησα κι ἐσέ νά πᾶς νά τόν εὐρεῖς πρὶν πάρω ἄλλα μέτρα, διὰ νά σέ ἰδῶ τί ξέρεις νά κάμεις, ἀλλιῶς ἤθελε ἰδεῖς ἂν δύο μου λόγια ἐφθάναν ἢ ὄχι νά τόν καταπείσουν.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Λοιπόν, κράξε τον κι ἡ ἀφεντιά σου, σέ παρακαλῶ...

ΔΑΡΕΙΟΣ — "Αποφάσισα νά μεταχειρισθῶ μία ρητορική, πού εἶναι ἀλάθευτη, ἐπρόσταξα νά τοῦ ξεκλώσω* καί ἀμπέλι καί λιοστάσι, καί νά τοῦ γκρεμίσουν καί τό καλύβι. Πῶς σου φαίνεται; (Χαμογελώντας.)

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Κρίμα μεγάλο εἰς ἓνα φτωχόν ἄνθρωπον. Σέ παρακαλῶ μήν τό κάμεις.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ποῖος τοῦ λέει νά μή μοῦ τό δώσει; Νά τοῦ τό πλερώσω!

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Δέν τό κάνει ὁ δύστυχος διὰ νά μήν τό λάβουμε ἐμεῖς. "Αν κανένας πλούσιος, πού νά 'χει μετόχια καί ὑποστατικά πολλά, ἤθελε ἀρνηθεῖ νά δώσει ἓνα κομμάτι ὑποστατικό μακρά ἀπό τά μετόχια του, καί πού ἴσως δέν ἐγνώριζε τήν τοποθεσία πού εὐρίσκετο, ἠμποροῦσες νά πεῖς πῶς ἀρνεῖται νά τό δώσει διὰ νά μή σου κάμει μίαν χάρη, καθὼς ὅλη μέρα οἱ ἄρχοντες ἀνάμεσόν τους πράζουν. "Αλλά ὁ δύστυχος ὁ βαφίας τοῦτο τό μικρό ὑποστατικό τοῦ ἀπόκτησε ὁ πατέρας του, καί δέν ἔχει ἄλλο ἀπό αὐτό. «"Εχω εὐχαρίστηση», μοῦ ἔλεγε, «τόν τρυγητή νά πηγαίνω κι ἐγώ μέ τήν φαμελιά μου διὰ λίγες ἡμέρες εἰς ἐκεῖνο τό καλυθάκι διὰ νά τρώγω δύο σταφύλια καί νά ξεχλιαίνω* ὀλίγο. Νά ἔλθει ἓνας τρυγητής καί νά μήν πᾶω καθὼς ἐσυνήθισα ἀπὸ παιδί, ἤθελε μοῦ δώσει πολλή πίκρα. "Ο μαῦρος ὁ πατέρας μου μοῦ ἀπόκτησε ἐκεῖνο τό πραγματάκι κι ἐπιθυμῶ νά τ' ἀφήσω κι ἐγώ τῶν παιδιῶν μου. Πάλι παρεμπρός βλέπουμε». "Ετσι μοῦ ἔλεγε κι ἐγώ δέν εἶχα στόμα νά τοῦ πῶ τίποτες ἄλλο. "Η ἀφεντιά σου μία φορά δέν εὐχαριστήθης νά ξεκλώ-

ὑποστατικό: ἀγρόκτημα.

ξεκλώσωσιν: ξεριζώσωσιν.

τρυγητής: ὁ Σεπτέμβριος.

ξεχλιαίνω: δροσιζομαι.

σεις μία ρίζα ἐλιά, πού ἦτον στὸν ὄχθον τοῦ ἀμπελιοῦ μας κι ἐπλάκωνε τὸ ἀμπέλι τοῦ γειτόνου μας, μ' ὅλον πού σοῦ ἔκαμε ἐκεῖνος τόσες παρακάλεσες, καί σοῦ ἔλεγε νά σοῦ τήν πλερώσει τὸ διπλό, καί νά πάρεις καί τὰ ξύλα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βέβαια καί δέν εὐχαριστήθηκα, μάλιστα εἶπα τοῦ σέμπρου νά τήν κροπίσει καί νά τήν καλλιεργήσει διά νά φουντώσει, νά τοῦ πλακώσει τὸ ἀμπέλι περισσότερο.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Κι ἔτσι πράζοντας παραπονεῖσαι διατί ὁ βαφίας δέν μᾶς δίνει τὸ ὑποστατικό τους;

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Θυμωμένος.) Μά πῶς; Ἀστόχησες ἀπὸ τί φαμελιά γεννιέσαι ἐσύ, καί ποῖος εἶναι ὁ βαφίας; Δέν βάνεις καμία διαφορὰ ἀνάμεσα ἄρχοντες καί χυδαίους; Μποροῦν ἐκεῖνα, πού τοῦτοι κυριεύουν, νά ἔχουν στερεότητα; Μποροῦν νά μελετήσουν πατρογονικό τους; Τί πῶς; Καί αὐτοὶ καί τὸ ἔχει τους εἶναι καταγραμμένα εἰς κανένα κατάστιχο*; Καί δέν εἶναι ἀνακατωμένα καί συγχισμένα σάν εἰς τὸ χωράφι τ' ἀγριολάχανα; Ἄχ! μά πῶς ὅταν δέν γνωρίζεις τὰ πρῶτα πράγματα, πού πρέπει νά γνωρίζει ὁ καλογεννημένος, μπορεῖς ποτέ νά μιλήσεις ἢ νά πράξεις σωστά; Ὡ φαμελιά ἀμαγάριστη τοῦ Ρονκάλα! Καί πῶς θά ὑποφέρεις νά σέ παρρησιάζει* ἓνας τέτοιος ἀπόγονος, πού δέν γνωρίζει τὰ δικαιώματά σου, πού δέν θέλει νά σοῦ φυλάξει τήν ὑπόληψή σου!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἶναι οἱ ἀρχές στίς ὁποῖες πιστεύει ὁ ἄρχοντας καί πού ἔχουν αὐτές οἱ ἀρχές τήν προέλευσή τους καί τή βάση τους;
2. Ποιά εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Δαρείου Ρονκάλα: α) γιὰ τοὺς ἄρχοντες β) γιὰ τὸ λαό γ) γιὰ τίς γυναῖκες δ) γιὰ τὴ μόρφωση.
3. Ποιά ἔννοια ἔχουν οἱ λέξεις τιμὴ καί ὑπόληψη γιὰ τὸν ἄρχοντα καί ποιά γιὰ τὸ γιό του;
4. Στὸ εἰσαγωγικό σημεῖωμα γράψαμε ὅτι συγκρούονται στὸ ἔργο δυὸ ἠθικές. Πῶς τὸ ἀντιλαμβάνεσθε τώρα αὐτό;
5. Στὸ εἰσαγωγικό σημεῖωμα γράψαμε ἐπίσης γιὰ «ζωντανούς χαρακτήρες». Μπορεῖτε τώρα νά αἰτιολογήσετε τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸν τρόπο πού μιλοῦν καί συμπεριφέρονται τὰ πρόσωπα στὴ σκηνή;
6. Πῶς φαντάζεσθε ἐσεῖς τὴ σκηνικὴ παρουσία τῶν προσώπων;

κατάστιχο: ὑπαινιγμός στὸ libro d' oro, τὸ χρυσὸ βιβλίο στὸ ὁποῖο ἦταν γραμμένοι οἱ ἀριστοκράτες.

νά σέ παρρησιάζει: νά ἐμφανίζεται καί νά μιλάει γιὰ λογαριασμὸ σου.

Ἄνδρέας Λασκαράτος

Ὁ ἀδιάκριτος

Ὁ Λασκαράτος πιστεύει ὅτι ἡ σπηλίτευση τῶν ἀτομικῶν ἐλαττωμάτων καί τῶν κοινωνικῶν ἀδυναμιῶν εἶναι ὠφέλιμη ὅπως ὠφέλιμη εἶναι καί ἡ ἐξύμνηση τῶν καλῶν πράξεων. Μὲ τὸ βιβλίον του Ἰδοῦ ὁ ἄνθρωπος (Κεφαλλονιά 1886) παρουσιάζει —κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Θεόφραστου— μιά σειρά ἀπὸ ἀνθρώπινους χαρακτήρες προσπαθώντας νὰ εἰσδύσει στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεως τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ παρουσιάζουμε τὸν τύπον τοῦ ἀδιάκριτου.

ἀδιάκριτος ἀπαντώντας σε σὸ δρόμον, σοῦ παίρνει τὸ ἄνθος ὅπου βαστᾷ καὶ τὸ κάνει δικό του· ὑποθέτοντάς σου εὐχαρίστηση μεγάλη νὰ δώσεις τὸ ἄνθος σου εἰς ὑποκείμενον ὡς τὸ ἐδικόν του. Κατ' αὐτόν εἶν' ἐκεῖνη μία τιμὴ πού σοῦ κάνει. Ἄλλα μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐννοεῖ μήτε τόσο· καὶ μόνον τοῦ ἀρέσει τὸ ἄνθος σου.

Ἐμβαίνει σὴ συναναστροφή με πάταγον καὶ ἀρχίζει ὁμιλίαν ἀδιαφορώντας ἂν ἦταν πρωτύτερα ἀρχινημένη ἄλλη. Ἐνδέχεται δὲ νὰ φέρει ἔμπρός καὶ ὁμιλίες ἀνάρμοστες εἰς τὴν παρουσίαν μάλιστα Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων.

Ἀντισκόθει* ἄλλους διὰ νὰ μιλήσει αὐτός. Ἄλλ' ἂν κανεῖς ἀντισκόψει αὐτόν, τὸν ἐπιπλήττει με αὐστηρότητα.

Δέν εὐχαριστεῖται νὰ εἶναι μέλος τῆς συναναστροφῆς, ἀλλὰ θέλει νὰ κυριαρχεῖ ἀπάνου σ' ὅλους καὶ ὅλοι νὰ περιστρέφονται τριγύρω του.

Ἐπισκέφτεται τούς φίλους γέ σιγμῆς ὅπου τούς γνωρίζει ἐνασχολημένους εἰς ἐνδιαφέροντα πράγματά τους· καὶ παραπονεῖται με πικρίαν ἂν δέν ἀφήσουνε τὴ δουλειά τους, διὰ νὰ καθίσουνε με αὐτόν νὰ μιλήσουνε διὰ τὴν ψυχρά ἢ διὰ τὴ ζέστα τῆς ὥρας, διὰ τὰ φαγητὰ τῆς ἡμέρας· νὰ μένουνε κάθε τόσο ἄφωνοι νὰ κοιτάζονται· ν' ἀνασκαμνισθεῖ καὶ νὰ βαρεθεῖ σέ πολλή ὥρα ἔπειτα ν' ἀσκωθεῖ νὰ φύγει.

Καλεσμένος σέ συμπόσιον τραβάει σὸ πιάτο του τὰ καλύτερα κομμάτια, ἀδιαφορώντας διὰ τὲς Κυρίες ὅπου τοῦ παρακάθονται.

Συνταξιδεύοντας με ἄλλους, βγάνει καὶ καπνίζει, χωρὶς νὰ τόνε ἔγνοιᾷς ἂν ὁ καπνὸς ἐνοχλεῖ τούς συνταξιδιώτες του.

Εἰς τὸν περίπατον, σταματᾷ κάθε τόσα βήματα· ὑποχρεώνοντας ἔτσι

ἈΝΤΙΣΚΟΘΕΙ: διακόπτει

καί τό σύντροφό του νά σταματᾷ κι αὐτός, ἐναντίον εἰς τήν εὐχαρίστησή του καί χωρίς δίκιο.

Σέ βλέπει μέ ἄλλους καί σοῦ κάνει ἐρώτησες ἄκαιρες στές ὁποῖες ὄχι μόνο δέν ἤμπορεῖς νά ἀποκριθεῖς, ἀλλά καί αὐτές οἱ ἴδιες ἐρώτησες του σέ στενοχωροῦν καί σέ πνίγουνε.

Σέ ξέρει γιά τās Ἀθήνας; σέ παρακαλεῖ νάν τοῦ πάρεις μία μικρή παραγγελία. Καί σοῦ στέλνει μιὰ κάσα ροζόλια* γιά τόν δεῖνα Τμηματάρχη καί ἓνα μπότι ξίδι γιά τή δεῖνα Κυρία.

Ἄν ξένος, καλένεται μόνος του ἢ ἐμμέσως σέ ὑποχρεώνει νά τόν φιλοξενήσεις διά ὀλίγες ἡμέρες... Μά τότε παίρνει κατοχή στό σπίτι σου καί δέν ἐνθυμεῖται πλέον νά ξεκολλήσῃ. «Ἡ Κυρία σου, φίλε μου, τοῦ λές τότε, πρέπει νά σέ ἀποζήτησε ἡ καημένη! Τήν ἀπαράτησες!...» Ἄλλ' αὐτός σοῦ ὑπόσχεται νά τῆς γράψῃ νά ῥθει!

Ὁ ἀδιάκριτος ἔχει χρεῖαν ἀπό μίαν ταχτικήν σειράν καλῶν καί ἀποτελεσματικῶν μαθημάτων. Ὅποιος τόν βοηθήσῃ στή μαθήτευσή του, ὠφελεῖ αὐτόν κι εὐεργετῇ καί τήν κοινωνίαν.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ βασίζεται ἡ περιγραφή τοῦ χαρακτήρα;
2. Ἀπό ποιές ἐξωτερικές ἐκδηλώσεις διακρίνῃ κανεῖς τόν ἀδιάκριτο;
3. Ποῦ νομίζετε ὅτι ὀφείλεται ἡ ἀδιακρισία του;
4. Νά παρατηρήσετε τή μέθοδο τοῦ Λασκαράτου. Μπορεῖτε μέ τήν ἴδια μέθοδο νά παρουσιάσετε κι ἐσεῖς ἓνα χαρακτήρα;

Λορέντζος Μαβίλης

Ἀφιέρωση

Ἀπό τὰ ποιήματα ποῦ ἔγραψε ὁ Λ. Μαβίλης, τὰ περισσότερα εἶναι δεκατετράστιχα (σονέτα), στά ὁποῖα συνδυάζει τήν ἀγνή λυρική διάθε-

τό ροζόλι: κεφαλλονίτικο λικέρ.

ση μέ μιά ὑπερβολική φροντίδα στήν ἐπιλογή τῶν λέξεων καί τήν πλαστική ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

έτα, Ἀγάπη, στά οὐράνια καί χαιρέτα
τή μάνα μου καί δείχ' της τά φτωχά μου
τοῦτα τραγούδια κι ἐπειτα ἐδῶ χάμου
βλογημένα ἀπό αὐτήν ξανάφερέ τα·

μ' ἓνα χαμόγελό της χρύσωνέ τα,
καί σάν πετράδια ἀτόφωτα*, σάν ἄμμου
χρυσοῦ κλωνιά χαρές καί βάσανά μου
θά γυαλίσουν μέσ στ' ἄτεχνα σονέτα.

Σάν ἀλκυόνα*, Ἀγάπη, μέ φτεροῦγες
ἀπλωμένες διαβαίνεις ἱριδένια*
κατάστρωτες μέ φῶς ἀνέρες ροῦγες*.

Στῆς ζωῆς τ' ἄγριο πέλαο νεραϊδένια
χαρίζεις καλοσύνη, ὅθε φωλιάζεις,
καί μ' ὄνειρα οὐρανοῦ τό ἀσπρογαλιάζεις*.

Ἑρωτήσεις

1. Νά μελετήσετε τίς δυό πρῶτες στροφές καί ν' ἀπαντήσετε στά ἐξῆς ἐρωτήματα: α) Τί ζητάει ὁ ποιητής ἀπό τήν Ἀγάπη; β) Ποιά συνέπεια ἔχει αὐτό γιά τά τραγούδια του;
2. Πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τήν Ἀγάπη στήν τρίτη καί πῶς στήν τέταρτη στροφή;
3. Νά τοποθετήσετε τίς λέξεις τῆς τρίτης στροφῆς στήν κανονική συντακτική τους σειρά.
4. Οἱ εἰκόνες καί ὀρισμένες λέξεις τῆς τρίτης καί τέταρτης στροφῆς μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἐκφράζουν ποιητικά τά πιό ἀγνά αἰσθήματα τοῦ ποιητή; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.

ἀτόφωτος: αὐτόφωτος, αὐτός πού ἔχει, πού ἐκπέμπει δικό του φῶς.

ἀλκυόνα: θαλασσοπούλι.

ἱριδένιος: αὐτός πού ἔχει τά χρώματα τῆς ἱρίδας (τοῦ οὐράνιου τόξου).

ροῦγα: δρόμος.

ἀσπρογαλιάζω: ἔχω χρῶμα ὑπόλευκο (σχεδόν ἄσπρο)· ἐδῶ τό ρῆμα εἶναι ἐνεργητικό μεταβατικό· τό ἀσπρογαλιάζεις (ἐνν. τό πέλαο)· δίνεις στό ἄγριο πέλαο τῆς ζωῆς μιά ἀπόχρωση σχεδόν ἄσπρη μέ «ὄνειρα οὐρανοῦ».

Σολωμός

(ἀπόσπασμα)

Εἶναι μερικά —τυχαῖα καθὼς φαίνεται— περιστατικά, πού ἔρχονται σέ ὀρισμένη στιγμή νά συνειδητοποιήσουν κάτι πού ἀπό καιρό ἔχει ὠριμάσει μέσα μας καί νά μᾶς βοηθήσουν νά πάρουμε μιά γενναία ἀπόφαση. Τέτοιο ἀποφασιστικό γεγονός στάθηκε γιά τό Σολωμό ἡ συνάντησή του μέ τόν Σπυρίδωνα Τρικούπη. Εἶναι γνωστή, ἔχει πολλές φορές ἀναφερθεῖ καί πολλές φορές παρεξηγηθεῖ, εἶναι ὅμως μιά συνάντηση ἐξαιρετικά σημαντική, καί γι' αὐτό θά τήν ἀναφέρουμε ξανά μέ δυό λόγια.

Ὁ Τρικούπης* ἔρχεται στή Ζάκυνθο καλεσμένος στά Ἐφτάνησα ἀπό τό λόρδο Γκίλφορντ*, τόν ἐμπνευσμένον αὐτόν ἐρασιτέχνη, πού ὁραματίστηκε ν' ἀναστήσει τήν παλιά παιδεία στήν Ἑλλάδα. Εἶχε δεῖ στήν Κέρκυρα τίς *Rime improvvisate**, τά ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ πού τοῦ τύπωσαν οἱ φίλοι, καί ζήτησε στή Ζάκυνθο νά τόν γνωρίσει. Μίλησαν γιά τήν ποίηση, γιά τή γλώσσα, γιά χίλια δυό ἄλλα. Ὁ Σολωμός τοῦ διάβασε τήν ἰταλική του «Ὡδή γιά πρώτη λειτουργία». Ὁ Τρικούπης ὅμως ἔμεινε στοχαστικός καί σέ λίγο τοῦ εἶπε τά γνωστά λόγια: «Ἡ ποιητική σας ἰδιοφυΐα σᾶς ἐπιφυλάσσει μιά ὥραία θέση στόν ἰταλικό Παρνασσό*. Ὅμως οἱ πρῶτες θέσεις ἐκεῖ εἶναι κιόλας πιασμένες. Ὁ ἑλληνικός Παρνασσός δέν ἔχει ἀκόμη τόν Δάντη* του». Κι ὅταν ὁ Σολωμός τοῦ ἀντίτεινε πῶς δέν ξέρει καλά τά ἑλληνικά, ὁ Τρικούπης ὄχι λιγότερο εὐστοχα τοῦ ἀπάντησε: «Ἡ γλώσσα πού βυζάζατε μέ τό μητρικό τό γάλα εἶναι τά ἑλληνικά. Εἶναι εὐκόλο νά τά ξαναφέρετε στή μνήμη σας». Πραγματικά οἱ δυό φίλοι ἄρχισαν νά μελετοῦν μαζί· σέ μιά βδομάδα ὁ Σολω-

Τρικούπης: εἶναι ὁ Σπυρίδων Τρικούπης (1788-1873) ὁ ἱστορικός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Γκίλφορντ: Ὑπατος ἀρμοστής στά Ἴονια νησιά (1766-1827). Ἰδρυσε τήν Ἴονιο Ἀκαδημία. Φίλος τοῦ Τρικούπη καί τοῦ Καποδίστρια.

Rime improvvisate: στίχοι αὐτοσχέδιοι ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ (1822).

Παρνασσός: μεταφρ. ἡ ποίηση (ἐπεὶδὴ ὁ Παρνασσός ἦταν ἀφιερωμένος στόν Ἀπόλλωνα καί τίς Μοῦσες).

Δάντης: Ὁ μεγαλύτερος Ἰταλός ποιητής (1265-1321). Ἐγγραψε τή *Θεία Κωμωδία*.

μός του διαβάζε την «Ξανθούλα» και ύστερα από λίγο άρχιζε νά γράφει τόν «Υμνο».

Η συνάντηση αυτή, πού την ξέρουμε από τόν ίδιο τόν Τρικούπη πολλά χρόνια αργότερα, είναι εξαιρετικά σημαντική. Όχι πώς αυτή στάθηκε ή αποκλειστική αιτία γιά ν' αφιερωθεί ό Σολωμός στην ελληνική ποίηση, όπως είπαν μερικοί. Είναι απολύτως εξακριβωμένο πώς από πρίν κιόλας είχε άρχισεί νά γράφει ποιήματα ελληνικά καί πώς είχε στρέψει όλη του τή φροντίδα γιά νά μορφώσει μία νεοελληνική γλώσσα ποιητική. Οί μεταφράσεις του από τόν Μεταστάσιο*, άλλα ποιήματα, καί πρό παντός, ή «Τρελή Μάνα» ξέρουμε πώς είχαν γραφτεί πιά πρίν. Έτσι, καί την αντίρρηση του Σολωμού πώς δέν ξέρει τά ελληνικά πρέπει νά την πάρουμε *cum grano salis**. Ό άνθρωπος πού έχει γράψει κιόλας τά θαυμάσια έξάστιχα της «Τρελής Μάνας» καί πού μέσα σέ μία βδομάδα στιχουργεί την «Ξανθούλα», δέν είναι βέβαια άνθρωπος πού δέν ξέρει τή γλώσσα του. Μόνο πού τή γλώσσα αυτή δέν την έχει πρόχειρη καί αυθόρμητη —είναι μία «μνήμη παλαιή, γλυκιά κι άστοχισμένη»*, πού τώρα μέ την παρότρυνση του Τρικούπη ξανάρχεται στή θύμηση καί ξεχύνεται λεύτερη.

Αν επέμεινα νά αναφέρω τή συνάντηση αυτή, είναι γιατί έχει κάτι τό έντελώς συγκινητικό, πού κάνει κανέναν νά πιστεύει πώς πίσω από τυχαία —καθώς φαίνεται— περιστατικά κλώθει μία μοίρα τούς άόρατους ιστούς της. Ό καθένας από τούς νέους πού συναντήθηκαν στή Ζάκυνθο αντιπροσωπεύει καί κάτι, έχει πίσω του μία παράδοση καί μία ιστορία διαφορετική. Ό νεώτερος, ό Σολωμός, είκοσι πέντε χρονών, είναι ό προικισμένος νέος, ό ποιητής μέ την εύρωπαϊκή ανατροφή, πού έχει πίσω του τά Έφτάνησα μέ την ταραγμένη τους ιστορία των τελευταίων χρόνων καί μέ τή μακρόχρονη βενετοκρατία. Ό άλλος, μεγαλύτερος, τριάντα πέντε χρονών, είναι γιός αγωνιστή από τό Μεσολόγγι, έχει σπουδάσει κι αυτός στην Εύρώπη, στό Λονδίνο, ύπότροφος του Γκίλφορντ, έχει μελετήσει την ποίηση κι έχει εκδώσει κι ένα ποίημα στό Παρίσι, τό «Δήμο». Έχει κατέβει από την άρχή της Έπανάστασης στην Ελλάδα κι έχει βρεθεί μέσ στον άγώνα. Κι αυτό είναι πού αντιπροσωπεύει τώρα. Έρχεται στή Ζάκυνθο σάν σταλμένος από την αγωνιζόμενη Ελλάδα νά φέρει τό μήνυμά της στον ποιητή: «ή Ελλάδα δέν έχει άκόμη τόν Δάντη της». Δυό κοσμοί διαφορετικοί έρχονται σ' έπαφή. Κι ή έπαφή αυτή στάθηκε γόνιμη, ήταν τό έξωτερικό κίνητρο πού ώθησε τό

Μεταστάσιος: Έταλός ποιητής (1698-1782).

Cum grano salis: μέ κόκκο άλατιού (φράση λατινική).

μνήμη παλαιή γλυκιά κι άστοχισμένη: στίχος από τόν Κρητικό του Σολωμού.

Σολωμό νά υπερνικήσει καί τούς τελευταίους του δισταγμούς καί ν' αφιερωθεῖ ὁλόκληρος στήν υπόθεση τῆς Ἑλλάδας, νά τῆς χαρίσει τόν ποιητή πού εἶχε ἀνάγκη καί πού ζητοῦσε. Τό μέλλον τοῦ Σολωμοῦ εἶναι πιά καθορισμένο· θά γίνει Ἕλληνας ποιητής.

Ἡ Ἀθήνα τοῦ 1861.

γ. Οἱ Φαναριῶτες καί ἡ Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν

Στά δύσκολα χρόνια πού ἀκολούθησαν τήν ἀπελευθέρωση, ἐγκαταστάθηκαν στήν πρωτεύουσα τοῦ νεαροῦ ἐλληνικοῦ κράτους οἱ λόγιοι τῆς Πόλης, τοῦ Φαναριοῦ, κι ἀποτέλεσαν τή βάση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του. Τήν ἐποχή αὐτή στήν Εὐρώπη — καί ἰδιαίτερα στή Γαλλία — ἀκμάζει **ὁ ρομαντισμός**. Ὁ ρομαντισμός εἶναι ἓνα πνευματικό κίνημα πού ἀρχίζει νά ἀναπτύσσεται κατά τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. μέ τίς νέες συνθηκες ζωῆς πού εἶχαν δημιουργηθεῖ στήν Εὐρώπη. Ἀποτελεῖ ἔντονη ἀντίδραση α) στό ὀρθολογιστικό πνεῦμα τοῦ διαφωτισμοῦ β) στόν κλασικισμό τῶν περασμένων αἰώνων, καί ἐκφράζει μιὰ νέα ἀντίληψη γιά τή ζωή καί γιά τήν τέχνη. Ἡ ἀντίληψη αὕτη συνίσταται στήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ καί στήν ἀντικατάστασή του ἀπό τή **φαντασία** καί τό **συναίσθημα**. Ἔτσι ὁ κανόνας, ἡ τάξη, τό μέτρο, ἡ ἀρμονία καί ἡ ἰσορροπία, πού διακρίνουν τήν κλασική (καί τήν κλασικιστική) τεχνοτροπία, ὑποχωροῦν, γιά νά παραχωρήσουν τή θέση τους στήν ἐλευθερία, τή θελημένη ἀκαταστασία, τόν ἐνθουσιασμό καί τό πάθος τοῦ ὑποκειμένου, τήν προσωπική δημιουργική ἐκφραση.

Ὁ ρομαντισμός δείχνει ἰδιαίτερη προτίμηση σέ ὀρισμένα θέματα (ὁ

Θεός, ή φύση, τό έγώ, ή έλευθερία, ή περιπέτεια) καί σέ όρισμένα «σκη- νικά» (τά έρείπια, τό φεγγάρι, ή βροχή, τό παρελθόν, τό τοπικό χρώμα). Τέλος καλλιεργεί στίς ψυχές μιά μελαγχολία χωρίς συγκεκριμένο άντι- κείμενο άναφοράς. Γι' αυτό ό ρομαντισμός όνομάστηκε «άρρώστια του αιώνα». Λογοτεχνικά έμφανίζεται στή Γερμανία μέ τό **Γκαίτε** (Βέρθε- ρος), στήν Άγγλία μέ τό **Μπάιρον**, στήν Ιταλία μέ τόν **Μαντζόνι** καί στή Γαλλία μέ τό **Λαμαρτίνο** καί τόν **Ουγγώ**.

Οί Φαναριώτες έπηρεάζονται κυρίως από τό γαλλικό ρομαντισμό, πού τόν μεταφυτεύουν κακότεχνα στόν έλληνικό χώρο καί γίνονται έτσι οί δημιουργοί της λεγόμενης Ρομαντικής Σχολής τών Άθηνών. Κυριότε- ροι εκπρόσωποι είναι οί άδελφοί **Άλέξανδρος** καί **Παναγιώτης Σούτσος** (ό 'Οδοιπόρος του Π. Σούτσου, ένα μεγάλο ποίημα μέ δραματική μορ- φή, γνώρισε μεγάλη έπιτυχία στήν εποχή του καί έγκαινίασε τό ρομαν- τισμό στήν Ελλάδα), ό Άλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ό 'Ηλίας Τανταλί- δης (στήν Πόλη), ό Θεόδωρος 'Ορφανίδης, ό 'Ιωάννης Καρασούτσας, ό Γεώργιος Ζαλοκώστας, ό Δημοσθένης Βαλαβάνης, ό Δημήτριος Παπαρ- ρηγόπουλος, ό Σπυριδών Βασιλειάδης καί τέλος, ό πιό δημοφιλής, ό **Άχιλλέας Παράσχος**. Αύτοί καί μερικοί άλλοι συνθέτουν τή Ρομαντική Σχολή τών Άθηνών ή τήν παλιά Άθηναϊκή Σχολή, όπως λέγεται, πού διαρκεί πενήντα χρόνια περίπου, δηλαδή από τήν άπελευθέρωση ως τό 1880.

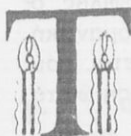
Άν καί ό ρομαντισμός είναι ένα σπουδαίο κίνημα, πού άπελευθερώ- νει τόν άνθρωπο καί άνοίγει νέους όρίζοντες για τή σκέψη, στήν Ελλάδα δέν μπήκε σέ σωστή βάση καί δέν πήρε καλό δρόμο. Χαρακτηρίζεται από **ύπερβολές**, πού δέν άνταποκρίνονται σέ γνήσια ψυχική διάθεση καί πού εκφράζονται μέ τρόπο ρητορικό καί ψεύτικο, καί από τήν **καθα- ρεύουσα γλώσσα**, πού οί ρομαντικοί υίοθετούν καί ύποστηρίζουν. Όπως παρατηρεί ό Λίνος Πολίτης «σήμερα άπωθούν καί τά δυό». Μέ τόν τρόπο αυτό οί ρομαντικοί απέκοψαν τό έθνος από τή λαϊκή του βάση καί ήρθαν σέ αντίθεση τόσο μέ τήν Κρητική όσο καί μέ τήν Έπτα- νησιακή Σχολή.

Έξίσου άσήμαντη μέ τήν ποίηση παρουσιάζεται καί ή πεζογραφία. Μετά τό 1850 έμφανίζονται έργα μέ κάποια αξία, όπως ό **Θάνος Βλέκας** (1855) του Παύλου Καλλιγᾶ καί λίγο άργότερα ή **Πάπισσα 'Ιωάννα** του Έμμ. Ροΐδη, στήν όποία βλέπουμε περισσότερο τήν είρωνεία καί τή σά- τιρα ενός σπινθηροβόλου πνεύματος. Τελευταία αξιόλογα έργα αυτής της περιόδου, πού έχει περισσότερο γραμματολογική παρά ποιοτική αξία, είναι ή **Στρατιωτική ζωή έν Έλλάδι**, έργο άγνωστου συγγραφέα καί ό **Λουκής Λάρας** του Δημ. Βικέλα.

Ἄγνωστος συγγραφέα

Ἡ στρατιωτική ζωή ἐν Ἑλλάδι

Τό βιβλίον αὐτό πρωτοεκδόθηκε τό 1870. Ὁ ἄγνωστος συγγραφέας του, ὑπαξιωματικός τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀφηγεῖται τίς ἐμπειρίες του καί τίς περιπέτειές του ἀπό τήν ἡμέρα ποῦ ἦρθε στήν Ἀθήνα καί κατατάχθηκε μόνιμος ἐθελοντής. Ἡ ἀφήγηση γίνεται σέ πρώτῳ πρόσωπο καί εἶναι γραμμένη μέ ἐλαφριά σατιρική διάθεση. Μαζί μέ τίς ἐμπειρίες του δίνει μιά γλαφυρή εἰκόνα γιά τή στρατιωτική κατάσταση ἀλλά καί γιά τά ἥθη τῆς ἐποχῆς γενικότερα. Ἔτσι τό βιβλίον γίνεται μιά μοναδική μαρτυρία γιά τήν κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά μέσα τοῦ περασμένου αἵωνα. Στό ἀπόσπασμα παρακολουθοῦμε ἕνα ἐπεισόδιον ἀπό τήν καταδίωξη τῶν ληστῶν, ποῦ τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν μιά ἀπό τίς πληγές τοῦ τόπου μας.

Τήν ἐπιούσαν* ἐν μέρος τοῦ ἀποσπάσματος ἔμεινεν εἰς τό χωρίον, διότι ὑπῆρχε φόβος τάς ἡμέρας ἐκείνας μή τό πατήσουν οἱ λησταί, καί οἱ ἐπίλοιποι, ἐνωθέντες μέ ἐπτά ἐπικουρικούς* χωροφύλακας, ἐξετελέσαμεν καί πάλιν παγάναν*. Ἀλλ' ἦτο φαίνεται πεπρωμένον νά φθάνομεν πάντοτε ἀργά, καί νά εὐρίσκομεν πάντα ὅσα ἀφηνον οἱ λησταί εἰς τήν κρύπτην των, ἐκείνους ὅμως ὄχι· καθότι καί τήν ἡμέραν ἐκείνην ἀνεκαλύψαμεν ὀλημέριον*, εἰς τό ὁποῖον πρό μιᾶς ἡμέρας εὐρίσκοντο, ὡς ἀπό πολλά σημεῖα ἐνόησαμεν.

Μετά τήν ἀνακάλυψιν αὐτήν, καταβαίνοντες ράχην βουνοῦ σκεπτικοί καί κατηφεῖς*, ἐστάθημεν αἰφνης ὅλοι, μαγευθέντες ἀπό φωνήν ἐνός τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀποσπάσματος, εἰπόντος,

«Γιά τους! γιά τους!»

Ἐμπροσθέν μας ἦτο ἄλλο βουνόν. Εἰς τήν κορυφήν αὐτοῦ, γυμνήν

τήν ἐπιούσαν: τήν ἐπόμενη μέρα.

ἐπικουρικός: βοηθητικός.

παγάναν: τρόπος κυνηγιοῦ ἢ καταδίωξης. Οἱ στρατιῶτες ἢ οἱ κυνηγοί χωρίζονται σέ δεκαπέντε μέ εἴκοσι βήματα ἀπόσταση ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο καί προχωροῦν σέ δάσος, σέ βουνό ἢ σέ ἀνώμαλο ἔδαφος ποῦ ὑποτίθεται ὅτι κρύβεται ὁ καταζητούμενος ἢ τό θήραμα.

ὀλημέριον: λημέρι.

κατηφεῖς: κατσουφιασμένοι.

από δένδρα, δέκα περίπου φουστανελοφόροι όπλισμένοι έχόρευον, μή προσέχοντες ποσῶς* εἰς ἡμᾶς. Παρατηρήσαμεν τοῦτο κατόπιν τῆς φωνῆς ἐκείνης τοῦ συντρόφου μας.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπῆρχεν ὅτι οἱ χορευταί ἐκεῖνοι ἦσαν λησταί. Φουστανέλα, κάπα, φέσιον, καί ὅλα των τά φορέματα ἦσαν κατάμαυρα. Καί ἐγώ, ὅστις ποτέ ἕως τότε δέν εἶχον ἰδεῖ ληστήν, τοὺς ἐγνώρισα· ἄλλωστε καί φιλοσοφία μεγάλη δέν ἐχρειάζετο νά ἐννοήσῃ τις, ὅτι δέκα ὀπλοφόροι κατάμαυροι εἰς τήν κορυφήν βουνοῦ γάμους δέν ἐόρταζον.

«Κρυφθεῖτε παιδιά! ἐμβεῖτε εἰς τά κλαδιά», εἶπεν ὁ ἐνωμοτάρχης τῶν χωροφυλάκων.

Προτοῦ νά κρυφθῶμεν ὅμως οἱ λησταί μᾶς εἶδον. Ἐπαυσαν τότε τόν χορόν των, καί ἤρχισε μεταξύ αὐτῶν καί ἡμῶν διάλογος ἄξιος τῶν ὀμηρικῶν χρόνων. Ἐπὶ κλασικῆς γῆς κλασικαί σκηναί.

«Χοῦ, χοῦ! τά κοράκια!» ἔλεγον οἱ λησταί.

«Γιά τήν καρμαγκιόλα σᾶς ἔχω, ἐν ἀπό ἑνα», ἔλεγεν εἰς τῶν χωροφυλάκων.

«Πόσα κεφάλια εἰσθε γιά τόν ντορβά*»;» ἐφώναζεν ἐρωτῶν ὁ μπαρμπα - Τζούγκας*.

«Σιωπή, στρατιῶτα, σιωπή!» τοῦ ἔλεγεν ὁ Κοντοπερήφανος*, σφίγγων τοὺς γρόνθους. «Ὅταν εἶναι ὁ ἀποσπασματάρχης παρῶν οἱ στρατιῶται δέν ὁμιλοῦν. Ἐγώ θά τοὺς ὁμιλήσω».

Ἐθεσε τότε τās χεῖρας δεξιὰ καί ἀριστερά τοῦ στόματος καί ἐζήτησε μέ μεγάλην φωνήν ἀπό τοὺς ληστές νά τῷ δεῖξουν τόν ἀρχηγόν των.

«Ἐγώ εἶμαι, ὡρέ κοντοπίθαρο», εἶπε προβάς* ἄνθρωπος μικρόσωμος μέ φωνήν ἰσχνήν. «Κόπιασε νά μέ πιάσεις, ἂν σοῦ σφίγγει».

Μεταξύ ἡμῶν εὐρίσκετο ὁ δεκανεύς Δούκας. Ὁ δεκανεύς αὐτός ἦτο ὁ πρῶτος σκοπευτής εἰς τό Τάγμα μας. Εἰς τήν Χαλκίδα εἶχε ποτέ* κόψει ἀπό τήν μέσσην ὀβελόν* διὰ τῆς σφαίρας τοῦ ὅπλου του, εἰς ἀπόστασιν ἐπτακοσίων βημάτων. Τό ὄπλον του ἦτο χαρακτῶν τυφέκιον *μινιέ*, ἐξ ἐκείνων τά ὁποῖα τότε ἐθεωροῦντο ὡς τά ἄριστα, καί μέ τά ὁποῖα

ποσῶς: καθόλου.

ντορβάς: μικρό σακί (Τουρκ. λ.).

μπαρμπα - Τζούγκας: μόνιμος στρατιώτης πού τόν ἔλεγαν ἔτσι γιατί ἦταν ὁ πιό ἡλικιωμένος.

Κοντοπερήφανος: ψευδώνυμο πού δίνει ὁ συγγραφέας στό λοχία πού ἦταν ἀρχηγός τοῦ ἀποσπάσματος.

προβάς: βγαίνοντας μπροστά (ρ. προβαίνω).

ποτέ: κάποτε.

ὀβελός: σούβλα, βέργα.

μόνον οἱ ὑπαξιωματικοί εἰς τόν ἑλληνικόν στρατόν ἦσαν ὀπλισμένοι. Καθ' ὃν καιρόν ὁ ὁμηρικός ἐκεῖνος διάλογος ἐγένετο, ὁ Δούκας ὀπισθεν δένδρου κρυπτόμενος, κάτι ἔκαμνε μέ τήν κάναν τοῦ ὅπλου του· νομίζω ὅτι τό ἐξεκένωσε καί πάλιν τό ἐγέμισεν. Ἀφοῦ ὁ λήσταρχος ὁμίλησε, «Θά σοῦ δείξω», ἤκούσαμεν τόν Δούκαν νά λέγει, «πῶς κοπιάζομεν ἡμεῖς ἀπό τό 2ον Τάγμα», καί ἀμέσως μετά τοῦτο νά πυροβολεῖ.

Ἡ ἀπόστασις θά ἦτο τουλάχιστον ὀκτακοσίων μέτρων, καί ὁμως ἡ σφαῖρα τοῦ Δούκα εἰς τόν κενόν δέν ἔπεσεν· ὑποθέτω τοῦτο, διότι εἶδον τοὺς ληστές ἀμέσως νά γίνωσιν ἐπίσης ἄφαντοι ὥς ὁ λαγῶός τῆς ἐνέδρας μας. Ἄν ὅλοι τοῦ ἀποσπάσματος ἤμεθα ὀπλισμένοι μέ χαρακτηριστικά μινιέ, καί ἂν ὑπῆρχον ἀκόμη μεταξύ μας πέντε ἕξ σκοπευταί ὥς ὁ Δούκας, οἱ λησταί, οἱ ὅποιοι οὔτε καν ἐφαντάζοντο τότε ὅτι σφαῖρα τυφεκίου ἐδύνατο νά φθάσει τόσον μακράν, θά ἔδιδον ἐκείνην τήν ἡμέραν λόγον τῶν πράξεών των.

Πῶς εἰς τοσαύτην* ἀπόστασιν ἡ φωνή ἔφθανε καί ὁ σπουδαῖος ἐκεῖνος διάλογος ἐλάμβανε χώραν μεταξύ δύο ὁμάδων, τῶν ὁποίων ἑκατέρα ἐπεθύμει νά κόψει ὅλας τῆς ἄλλης τά κεφαλάς, τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπό τήν φύσιν τῶν θέσεων καί ἀπό τήν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου. Ἀπέναντι τοῦ βουνοῦ τῶν ληστῶν ἦτον ἄλλο, ἐπὶ τῆς ράχης τοῦ ὁποίου εὕρισκόμεθα, καί ἐν τῷ μέσῳ κοιλάς στενή. Τῶν ληστῶν τό βουνόν ἦτο χαμηλότερον τοῦ ἰδικοῦ μας, καί ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπό μέρους των· ὥστε ἐκείνων ἡ φωνή ἔφθανεν εἰς ἡμᾶς καθαρά καί ἄνευ βραδύτητος· ἡμῶν ἡ φωνή ἔφθανεν ἐπίσης εἰς αὐτούς, πλὴν ἀργά καί ἴσως συγκεχυμένη. Ἄλλ' οἱ λησταί ἔχουν τό ἀκουστικόν τύμπανον μᾶλλον ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εὐαίσθητον.

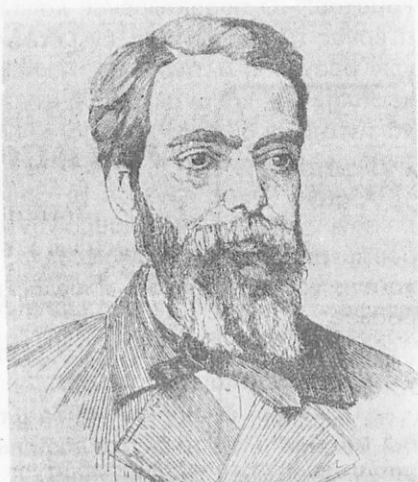
Ἑρωτήσεις

1. Σέ πόσες καί ποιές διαφορετικές σκηνές ξετυλίγεται ἡ ἀφήγησις;
2. Γιατί ὁ συγγραφέας χαρακτηρίζει τό διάλογο ἄξιο τῶν ὁμηρικῶν χρόνων;
3. Ποιές πληροφορίες μᾶς δίνει τό κείμενο γιά τήν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης;

τοσαύτη: τόσο μεγάλη.

Τό ξεστούπωμα

Μέ τό μικρό αὐτό διήγημα παρουσιάζουμε ἕνα δείγμα γραφῆς τοῦ Ροΐδη. Τό διήγημα εἶναι γραμμένο τό 1898. Παρόλο πού ἡ Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή ἔχει ἤδη ἐπιβληθεῖ καί ἡ δημοτική γλῶσσα ἔχει ἀρχίσει νά ἐπικρατεῖ στό λογοτεχνικό χώρο, ὁ Ροΐδης γράφει στήν καθαρεύουσα, πού τή χειρίζεται μέ πολλή φροντίδα καί φιλοκαλία.

ἥλιος ἐμεσουράνει κάθετος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐνῶ ἀνηρχόμην μετὰ ὀμηλίκου δωδεκαετοῦς συμμαθητοῦ μου τόν ἀνήφορον, τόν ἄγοντα εἰς γείτονα τῆς Ἑρμουπόλεως ἐξοχήν, καλουμένην Πισκοπιό, ἥ, σχολαστικῶς, Ἐπισκοπεῖον. Ὡς πάντες γνωρίζουσι, τά βουνά τῆς Σύρου εἶναι γυμνότερα τοῦ Ἀδάμ, τό χόρτον εἶναι τελειῶς ἄγνωστον καί ἡ βλάστησις περιορίζεται εἰς ψωριώσας τινάς τό φθινόπωρον φασκομηλέας καί ἡλιοκαεῖς κατά τό θέρος ἀκάνθας.

Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων προηγεῖτο ἡμῶν, κατάξηρος κι ἐκεῖνός, ψωραλέος ὄνος, σύρων ἐπιπόνως* βαρέλαν ὕδατος, τοποθετημένην ἐπὶ εἰδους διτρόχου χειραμάξης ὑπὸ τήν ὁδηγίαν γραίας χωρικής. Τό πρόσωπον αὐτῆς δέν ἐβλέπαμεν, ἀλλά μόνην τήν ράχιν, ἥτις* τοσοῦτον* εἶχε κυρτωθῇ ὑπὸ τό βάρος τῶν ἐτῶν καί τῶν μόχθων, ὥστε ἐσχημάτιζε ὀρθήν σχεδόν μέ τά σκέλη της γωνίαν.

Τόν ὄνον, τήν βαρέλαν καί τήν γραῖαν εἶχαμεν ἀκολουθήσει μηχανικῶς, ἀπό τήν παρά τούς πρόποδας τοῦ λόφου βρύσιν μέχρι τῆς ἐγγιζούσης κορυφῆς αὐτοῦ, ἀσθμαίνοντες* καί ἄφωνοι ἐκ τῆς ζέσσης καί τοῦ

ἐπιπόνως: μέ κόπο.

ἥτις: ἡ ὁποία.

τοσοῦτον: τόσο πολύ.

ἀσθμαίνοντες: λαχανιασμένοι.

καμάτου*. Ὁ πυρακτωμένος κονιορτός* ἔκαιεν ὡς θερμή στάκτη τὰς πτέρνας τῶν ποδῶν μας, ἐνῶ ἐτύφλωνε τοὺς ὀφθαλμοὺς μας τῶν λευκῶν βράχων ἢ ἀκτινοβολία. Παντός εἶδους μυῖγαι ἐβόμβουν περὶ τὴν κεφαλὴν μας καὶ αἱ ἀκρίδες ἐπερίμεναν σχεδὸν νὰ τὰς πατήσωμεν, διὰ νὰ τιναχθῶσι δι' ἐνὸς πηδήματος εἰς μακράν ἀπόστασιν, ἀνοίγουσαι ὡς ριπίδιον* τὰ κόκκινα ἢ γαλανὰ των πτερὰ.

Ἡ γραῖα ἔσυρε πάντοτε τὸ καπίστρι, ὡς νὰ ἤθελε νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπίπονον πρόθασιν τοῦ ἀσθμαίνοντος ὑποζυγίου της· οἱ κακῶς προσηρμοσμένοι τροχοὶ ἔτριζαν πενθίμως καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν βαρέλιον ἐξηκολούθει νὰ ταλαντεύεται πρὸς δεξιάν καὶ ἀριστεράν ὡς μεθυσμένος βρακάς*.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ μεσημβρινὸς δαίμων μοῦ ἐνεφύσησεν ἰδέαν, ἥτις μ' ἔκαμε νὰ γελάσω.

— Γιαννακό, ἐπιθύρισα εἰς τὸ ὠτίον τοῦ συντρόφου μου, δεικνύων διὰ τοῦ δακτύλου τὸ ἐκ στουπίου πῶμα τῆς βαρέλας· δέν θά ἦτο νόστιμον ν' ἀνοίξωμεν τὴν βρύσιν;

Ἡ ἰδέα μου τόσον τοῦ ἤρεσε, ὥστε τὸν ἔκαμεν ἀμέσως νὰ λησμονήσῃ τὴν κούρασίν του· ἐπλησίασε ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν εἰς τὸ βαρέλι, ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ σώματος, ἐστράφη τότε νὰ μέ κοιτάξῃ, ἐξέφραξε μετὰ ἐνθαρρυντικόν νεῦμα μοῦ τὴν ὀπήν* καὶ τὸ νερόν ἐξεχύθη ὡς κρυστάλλινος κρουνός* ἐπὶ τῆς κονιορτώδους ἀτραποῦ.

Περιττόν νὰ εἶπω ὅτι, εὐθύς μετὰ τὸ πραξικόπημα, εὐρέθη καὶ πάλιν πλησίον μου ὁ Γιαννακός, ἢ ὅτι οἱ τέσσαρες πόδες μας ἦσαν ἔτοιμοι εἰς φυγὴν. Κατεσκοπεύαμεν τὴν γραῖαν, ἥτις ὅμως δέν ἐστράφη, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦτο βαρὴκοος ἢ δυστυχής.

Ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει ἡ χύσις, τὸ βῆμα τοῦ ὄνου ἀπέβαινε ταχύτερον· τὸ κενῶθέν βαρέλι ἀντὶ νὰ βαρυταλαντεύεται ὡς μεθυσμένος, ἐχόρευεν εὐθύμως κατὰ τὰ ἀνωμαλίας τῆς ὁδοῦ μεταξύ τῶν δύο τροχῶν, οἵτινες ἀνακουφισθέντες κι ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ ὑπερβολικόν βάρος ἔπαυσαν νὰ τρίζωσιν ἀπαισίως. Μετ' ὀλίγον, ἀντὶ νὰ σύρεται ὁ ὄνος ὑπὸ τῆς γραΐας, ἤρχισε νὰ σύρῃ ἐκείνος τὴν γραῖαν. Τοῦτο ἦτο τόσον ἀσύ-

κάματος: κούραση.

κονιορτός: σκόνη.

ριπίδιο: βεντάλια.

πρόθασις: πορεία.

βρακάς: αὐτὸς ποὺ φοράει βράκα.

ὀπή: τρύπα.

κρουνός: ἑδῶ: ροή.

νηθες, ὥστε τήν ἔκαμε νά ὑποπτεύσῃ ὅτι κάτι ἔκτακτον εἶχε συμβῇ. Ἔσταμάτησε, ἀφῆκε τό κάρων νά προχωρήσῃ ἐν ἡ δύο βήματα καί εἶδε τήν ἄφρακτον τρύπαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέσταζαν αἱ τελευταῖαι ρανίδες* τοῦ τόσο ἐπιμόνως μετακομισθέντος ὕγρου. Τότε μόνον ἔστρεψε τήν κεφαλὴν καί μᾶς εἶδε καί εἶδομεν καί ἡμεῖς τό πρόσωπόν της. Ὁμοιάζεν ἑκατοντούτις, κάτισχνος*, ξηρά καί μαύρη ὡς μούμια τῆς Αἰγύπτου. Ἐπεριμέναμεν φωνάς, ὕβρεις, κατάρας ἢ καί πετροβόλημα. Οὐδέ λέξιν ὁμως μᾶς εἶπεν, ἀλλ' ἠρκέσθη νά στενάξῃ· ἀδύνατον ὁμως εἶναι νά λησμονήσω τό ἄφωνον παράπονον τοῦ βλέμματος αὐτῆς, ὅταν ἐπέρασεν ἔμπροσθέν μας ἐπιστρέφουσα νά μεταγεμίσῃ τό βαρέλι της εἰς τήν μακράν ἀπέχουσιν βρύσιν. Τόν Γιαννακόν ἔτυχε νά ἐπανίδω εἰς τήν Αἶγυπτον μετὰ εἴκοσιν ὅλα* ἔτη καί οὐδ' ἐκεῖνος τό εἶχε λησμονήσει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό κείμενο τίς εἰκόνες καί τή διαδοχική σειρά τους.
2. Μέ ποιά ἐκφραστικά μέσα δίνει ὁ συγγραφέας α) τό τοπίο β) τή γριά γ) τή ζέστη.
3. Γιατί ὁ συγγραφέας καί ὁ φίλος του δέν ξεχνοῦν αὐτό τό περιστατικό; Ἡ παρουσία του στή μνήμη τους συνδέεται μέ τήν ἀντίδραση τῆς γριάς;
4. Νά διαβάσετε πάλι τά χαρακτηριστικά τοῦ κλασικοῦ δηγήματος πού διδαχτήκατε στή Β' τάξη (Κειμ. Νεοελλ. Λογ. Β, σελ. 100) καί νά τά ἐπαληθεύσετε στό συγκεκριμένο διήγημα.

ραινίδες: σταγόνες.

κάτισχνος: υπερβολικά αδύνατος.

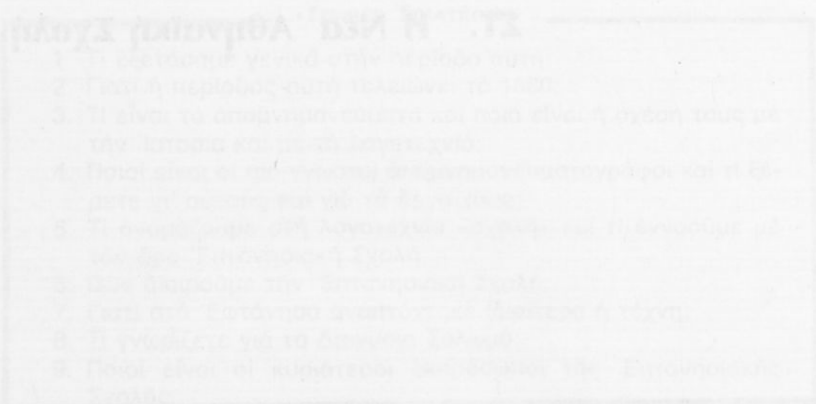
ὅλα: ὁλόκληρα.

Γενικές Έρωτήσεις

1. Τί εξετάσαμε γενικά στην περίοδο αυτή;
2. Γιατί ή περίοδος αυτή τελειώνει τό 1880;
3. Τί είναι τά απομνημονεύματα καί ποιά είναι ή σχέση τους μέ τήν Ίστορία καί μέ τή λογοτεχνία;
4. Ποιοί είναι οί πιό γνωστοί απομνημονευματογράφοι καί τί ξέρετε γι' αυτούς καί γιά τό έργο τους;
5. Τί ονομάζουμε στή λογοτεχνία «σχολή» καί τί έννοοῦμε μέ τόν όρο Έπτανησιακή Σχολή;
6. Πώς διαιρούμε τήν Έπτανησιακή Σχολή;
7. Γιατί στά Έφτάνησα αναπτύχτηκε ιδιαίτερα ή τέχνη;
8. Τί γνωρίζετε γιά τό Διονύσιο Σολωμό;
9. Ποιοί είναι οί κυριότεροι εκπρόσωποι τής Έπτανησιακής Σχολής;
10. Ποιά είναι τά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής Έπτανησιακής Σχολής;
11. Νά αναφέρετε μερικά σπουδαία έργα λογοτεχνών τής Έπτανησιακής Σχολής.
12. Τί ξέρετε γιά τό κίνημα τοῦ ρομαντισμοῦ;
13. Τί είναι ή Ρομαντική Σχολή τών Άθηνών καί ποιοί είναι οί κυριότεροι εκπρόσωποί της στήν ποίηση καί στήν πεζογραφία;
14. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τής Ρομαντικής Σχολής τών Άθηνών;

ΣΤ. Ἡ Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολή

Γ. Ροῖλός: *Οἱ ποιητές.*

ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

Τό 1880 ή 'Αθήνα είναι τό μοναδικό μεγάλο πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς 'Ελλάδας. Μετά τήν ἐπανάσταση, ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο εἰσαγωγικό σημείωμα, στήν ποίηση καί στήν πεζογραφία κυριάρχησε ὁ ρομαντισμός. Κατά τήν περίοδο ὅμως τοῦ 1880-1922 παρατηροῦνται σημαντικές ἀλλαγές στήν ἐθνική, πολιτική, κοινωνική καί πνευματική ζωή τῆς 'Ελλάδας, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ σπουδαιότερες εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) 'Ο Χαρ. Τρικούπης κι ὁ 'Ελευθ. Βενιζέλος προσπαθοῦν νά ὀργανώσουν ἐσωτερικά τό νέο ἑλληνικό κράτος. 2) Ἀναπτύσσεται τό ἐμπόριο καί ἡ βιομηχανία. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτή ἔχει ὡς συνέπεια τή μετακίνηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τίς ἀγροτικές περιοχές στίς πόλεις καί ἰδίως στήν 'Αθήνα, ὅπου οἱ συνθῆκες ζωῆς ἀλλάζουν. Γιά τούς πεζογράφους, ἐπομένως, προστίθεται νέο ὕλικό, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦν τά θέματά τους. 3) Ἡ 'Ελλάδα διπλασιάζεται. Ὑστερα ἀπό τήν ἡττα τοῦ 1897, τήν ἐπανάσταση στό Γουδί (1909), ἐπακολουθοῦν οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι (1912-13). Δυό ὅμως σημαντικά γεγονότα θά ἔχουν ὀδυνηρές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ ἔθνους μας· ὁ ἐθνικός διχασμός κι ἡ μικρασιατική καταστροφή. 4) Ἐκτός ἀπό τήν ἐθνική παρατηρεῖται καί μιά σημαντική πνευματική ἀναγέννηση. Οἱ ποιητές στήν ἀρχή καί οἱ πεζογράφοι ἀργότερα ἐγκαταλείπουν τήν καθαρεύουσα καί χρησιμοποιοῦν τή δημοτική γλῶσσα. Πίστευαν πῶς ὅεν μπορεῖ νά ὑπάρξει πνευματική ἀναγέννηση τοῦ τόπου, ἂν ὁ λαός δέ μάθει νά μεταχειρίζεται σωστά τή γλῶσσα του. Σ' αὐτό τούς βοήθησε κι ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης τῆς λαογραφίας ἀπό τό Ν. Γ. Πολίτη, πού ἔδειξε πῶς ὁ νεοελληνικός λαϊκός πολιτισμός εἶναι πλούσιος κι ἀνεκμετάλλετος ἀκόμη. Μέ πρωτοβουλία ἐπίσης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου εἰσάγεται, γιά σύντομο ὅμως χρονικό διάστημα, ἡ δημοτική γλῶσσα στήν ἐκπαίδευση. Ἐπικεφαλῆς τῆς μεγάλης αὐτῆς προσπάθειας γιά τήν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ τόπου ἦταν ὁ ποιητής **Κωστής Παλαμᾶς** κι ὁ καθηγητής τῆς γλωσσολογίας στό Παρίσι **Γιάννης Ψυχάρης**, πού θά κάνει τήν ἐμφάνισή του μέ τό *Ταξίδι μου* (1888), ὑποστηρίζοντας μέ πάθος τή δημοτική γλῶσσα.

Παρακάτω θά δώσουμε μιά συνοπτική εἰκόνα γιά τήν ἐξέλιξη τῆς ποίησης, τῆς πεζογραφίας, τοῦ θεάτρου καί τῆς κριτικῆς.

α) Ποίηση. Ἡ ποίηση ἐλευθερώνεται ἀπό τήν καθαρεύουσα καί τό ρομαντισμό. Ἡγετική φυσιογνωμία αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς εἶναι ὁ Κωστής Πα-

λαμᾶς, πού μέ τήν ποίησή του θά ἐκφράσει ὅλες τίς ἀνησυχίες καί τούς ὁραματισμούς τῆς γενιᾶς του καί θά γίνηι ἡ ποιητική συνείδηση τῆς φυλῆς του. Παράλληλα ὅμως θά ἐκφράσει τή νοσταλγία του γιά τά παιδικά του χρόνια, θά τραγουδήσει τόν ἔρωτα καί θά διοχετεύσει τόν πόνο του γιά τίς οἰκογενειακές του συμφορές καί τήν ἀγάπη του γιά τή φύση.

Κατά τή χρονική περίοδο πού ἐξετάζουμε δυό κυρίως λογοτεχνικά ρεύματα κυριάρχησαν στήν ἐλληνική ποίηση, ἀφοῦ προηγουμένως ἀκμάσανε στήν Εὐρώπη: ὁ **παρνασσισμός** κι ὁ **συμβολισμός**.

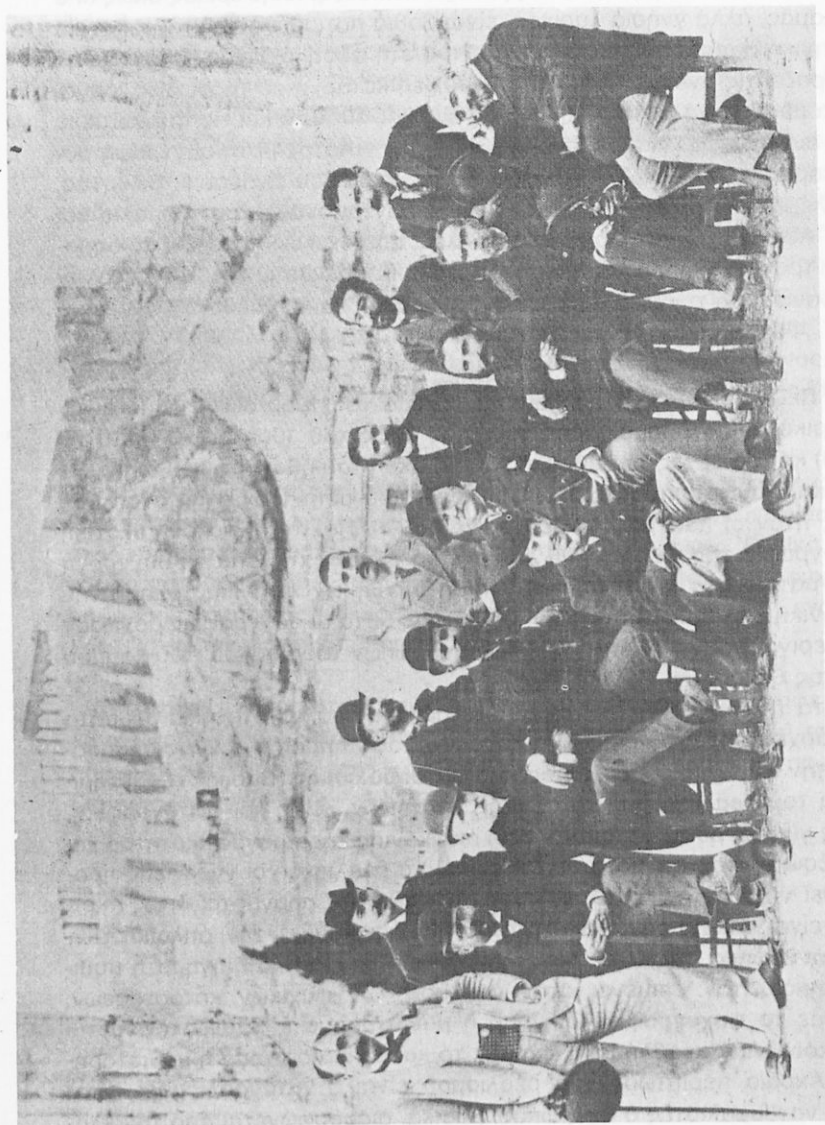
Ὁ **παρνασσισμός** ἀναζητάει τήν ἔμπνευσή του στούς χαμένους πολιτισμούς τῆς ἀρχαιότητας καί ἰδίως στόν ἀρχαῖο ἐλληνικό. Οἱ παρνασσικοί ποιητές ἀγαποῦν τόν ἡχηρό καί ρωμαλέο στίχο, ἐπιμένουν στήν πλαστική του ἐπεξεργασία καί τήν πλούσια ὁμοιοκαταληξία, προσπαθοῦν νά δώσουν στά ποιήματά τους τήν ὁμορφιά τοῦ ἀγάλματος. Ἀπό τά ποιήματά τους ὅμως αὐτά λείπει συνήθως ἡ ζωή κι ἡ ἀνθρώπινη τρυφερότητα. Τή σχολή τοῦ Παρνασσισμοῦ ἀκολούθησαν σέ πολλά τους ποιήματα ὁ Κ. Παλαμᾶς (κυρίως στή συλλογή του *Πατρίδες*), ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, ὁ Κ. Βάρναλης καί κυρίως ὁ Ι. Γρυπάρης.

Ὁ **συμβολισμός** εἶναι ἀντίθετος μέ τίς ἀρχές τοῦ παρνασσισμοῦ. Βασικά του χαρακτηριστικά εἶναι:

1) Ἡ **μουσικότητα** τοῦ στίχου κι ἡ **ὑποβλητικότητα**. Κατά τούς συμβολιστές οἱ λέξεις ἔχουν ἀξία ὄχι μόνο γιά τό νόημά τους, ἀλλά καί ὡς ἤχοι. Μποροῦν ἐπομένως νά χρησιμεύσουν, μέ τήν κατάλληλη τοποθέτησή τους μέσα στό ποίημα, σέ μουσικούς συνδυασμούς. Τήν πραγματικότητα, ἐπίσης, (ἐξωτερική ἢ ἐσωτερική) δέν μπορούμε νά τήν περιγράψουμε μέ ἀκρίβεια, ἀλλά νά τήν ὑποβάλουμε συγκεχυμένα.

2) Ἡ συσχέτιση ἀνάμεσα στήν ψυχική κατάσταση τοῦ ποιητῆ καί τά πράγματα, πού γίνονται σύμβολα τῆς λύπης του, τῆς χαρᾶς του κτλ. Τή σχολή τοῦ συμβολισμοῦ ἀκολούθησαν ἢ ἐπηρεάστηκαν ἀπ' αὐτή κυρίως οἱ Κ. Χατζόπουλος, Γιάννης Καμπύσης, Λ. Πορφύρας, Ζ. Παπαντωνίου, Ἀπ. Μελαχροινός, Μ. Μαλακάσης (συμβολιστές, ἐπίσης, εἶναι καί οἱ ποιητές τῆς δεκαετίας τοῦ '20 μέ '30 Κ. Καρυωτάκης, Ν. Λαπαθιώτης, Τ. Ἄγρας, Μ. Παπανικολάου).

Παράλληλα, πρέπει νά σημειώσουμε πώς κι ἄλλοι ποιητές ἔγραψαν ἢ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Παλαμᾶ ἢ κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή του. Ἐντελῶς διαφορετική ποίηση ἔγραψε ὁ **Κ. Π. Καβάφης**, πού ἦταν ἐγκατεστημένος στήν Ἀλεξάνδρεια. Ἔσπασε τά καθιερωμένα σχήματα στή

Φωτογραφία τής γενιάς του '80.

γλώσσα, στο στίχο και στα θέματα κι επιβλήθηκε με τη λιτότητα των έκφραστικών του μέσων· ο **Άγγελος Σικελιανός**, πληθωρικός όπως κι ο Παλαμάς, αλλά γνήσια λυρικός, είναι βαθιά ποτισμένος από την αρχαία ελληνική παράδοση και τη λατρεία του στη φύση· ο **Νίκος Καζαντζάκης** εκφράζει τις πνευματικές του ανησυχίες καταρχή με τραγωδίες, αργότερα με τη μεγάλη ποιητική του σύνθεση *Ὁδύσσεια* και τις ταξιδιωτικές του έντυπώσεις, για να καταλήξει, μετά την Κατοχή στη συγγραφή μυθιστορημάτων. Άλλοι ποιητές αυτής της περιόδου είναι οι: Γ. Βιζυηνός, Ι. Πολέμης, Άρ. Προβελέγγιος (ταλαντεύονται ανάμεσα στην παλιά και νέα Αθηναϊκή Σχολή), ο Κ. Κρυστάλλης, που έχει ως πηγή του τό δημοτικό τραγούδι, ο Άλ. Πάλλης κι ο Άργ. Έφταλιώτης, που υπηρέτησαν με φανατισμό την υπόθεση του δημοτικισμού και συνδέθηκαν φιλικά με τό Γ. Ψυχάρη.

β) Πεζογραφία. Όπως είδαμε, στα μέσα του 19ου αιώνα ακμάζει τό ιστορικό μυθιστόρημα. Πρός τό τέλος όμως του 19ου αιώνα (μετά τό 1880) και τίς αρχές του 20ου, αρχίζει ή άκμή του **ήθογραφικού διηγήματος και μυθιστορήματος**. Βασικοί λόγοι που όδήγησαν στην ανάπτυξη τους ήταν οι λαογραφικές εργασίες του Ν. Πολίτη, ή νατουραλιστική πεζογραφία της Δύσης, που έπαιρνε τά θέματά της από τη σύγχρονη πραγματικότητα και ή αποκατάσταση συνθηκών ειρηνικής ζωής στην ελληνική ύπαιθρο. Με τά διηγήματά τους αυτά οι συγγραφείς αρχίζουν να περιγράφουν την άπλή ζωή των ανθρώπων του βουνού, του κάμπου και της θάλασσας.

Κατά τη χρονική περίοδο που έξετάζουμε δυό λογοτεχνικά ρεύματα κυριάρχησαν στην ελληνική πεζογραφία, αφού προηγουμένως ακμάσανε στην Εύρώπη, ο **ρεαλισμός** κι ο **νατουραλισμός**. Βασικά χαρακτηριστικά του ρεαλισμού είναι τά εξής: πιστή (όχι όμως και φωτογραφική, όπως γίνεται με τό νατουραλισμό) απεικόνιση της πραγματικότητας και του έσωτερικού κόσμου του ανθρώπου· ό ρεαλιστής συγγραφέας προσπαθεϊ να περιγράψει τόν κόσμο, τη ζωή και τά πράγματα, όπως ακριβώς είναι στην πραγματικότητα. Όταν απεικονίζει την άπλοϊκή ζωή των ανθρώπων της ύπαιθρου, έχουμε τό **ήθογραφικό** διήγημα ή μυθιστόρημα, όταν έπιμένει στην ανάλυση των ψυχικών καταστάσεων, έχουμε τό **ψυχογραφικό** διήγημα ή μυθιστόρημα κι όταν αναφέρεται στα κοινωνικά προβλήματα, έχουμε τό **κοινωνικό** διήγημα ή μυθιστόρημα. Άκραία περίπτωση του ρεαλισμού είναι ο **νατουραλισμός**. Κατά τούς νατουραλιστές ό άνθρωπος, βασικά, διαμορφώνεται από την κληρονομικότητα, την επίδραση του περιβάλλοντος και τίς περιστάσεις. Ό

καλλιτέχνης, επομένως, πρέπει να δίνει μια πιστή εικόνα της πραγματικότητας, όποια κι αν είναι αυτή, και να επιμένει και στίς πιο έπουσιώδεις λεπτομέρειες.

Από τους Έλληνες πεζογράφους οι περισσότεροι ακολούθησαν τις αρχές του ρεαλισμού. Θεωρούνται σήμερα θεμελιωτές της νεοελληνικής πεζογραφίας και με τα διηγήματά τους μας δίνουν μια ζωντανή εικόνα από τη ζωή των απλών ανθρώπων της εποχής τους. Οι πεζογράφοι αυτοί είναι οι Δημήτριος Βικέλας, Γεώργιος Βιζυηνός, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος Μωραΐτιδης, Ανδρέας Καρκαθίτσας, Γιάννης Ψυχάρης, Αλέξανδρος Πάλλης, Αργύρης Εφταλιώτης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Ιωάννης Κονδυλάκης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Χρήστος Χριστοβασίλης, Αντώνης Τραυλαντώνης, Μιχαήλ Μητσάκης, Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Κώστας Παρορίτης, Παύλος Νιρβάνας, Κώστας Κρυστάλλης, Κωνσταντίνος Χριστομάνος, Δημοσθένης Βουτυράς, Ίων Δραγούμης, Πηνελόπη Δέλτα, Σπύρος Μελάς κ. ά.

γ) Θέατρο. Η θεατρική παραγωγή δεν είναι εφάμιλλη με την ανάπτυξη της ποίησης και της πεζογραφίας. Οι θεατρικοί συγγραφείς είναι φανερά επηρεασμένοι από το Νορβηγό θεατρικό συγγραφέα Έρρίκο Ίψεν και το νατουραλισμό. Θεατρικά έργα έγραψαν οι έξης: Δημήτριος Κορομηλάς, Δημήτριος Κόκκος, Γιάννης Καμπύσης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Παντελής Χόρν, Σπύρος Μελάς κ.ά.

δ) Κριτική. Εκτός από τον ποιητή Κωστή Παλαμά, που έγραψε αξιόλογες κριτικές μελέτες, σημαντικό ρόλο στην πνευματική ζωή του τόπου διαδραμάτισαν με το κριτικό τους έργο ο Φώτος Πολίτης και ο Γιάννης Άποστολάκης.

Μεσολόγγι

Τό ποίημα είναι τό δεύτερο ἀπό τά δώδεκα σονέτα πού ἔχουν τό γενικό τίτλο Πατρίδες καί περιλαμβάνονται στό πρῶτο μέρος τῆς συλλογῆς Ἀσάλευτη ζωή. Στά σονέτα αὐτά ὁ ποιητής μᾶς μιλάει γιά τίς φυσικές καί πνευματικές του πατρίδες πού τόν διέπλασαν ἔτσι ὅπως εἶναι. Ἄν καί κάθε σονέτο ἔχει τή δική του αὐτοτέλεια, παρουσιάζουν τό κοινό στοιχεῖο ὅτι ἡ φύση καί ἡ ἱστορία σ' αὐτά μετατρέπονται σέ σύμβολα μέ τά ὁποῖα ἐκφράζεται ἡ ψυχή τοῦ ποιητῆ. Ἡ κίνηση αὐτή γίνεται ἀνοδικά, ἀπό τό τοπικό καί ὕλικό στό οἰκουμενικό καί πνευματικό. Ἀπό ἄποψη τεχνοτροπίας τά σονέτα σημαδεύουν τή στροφή τοῦ Παλαμᾶ στόν παρνασσισμό μέ ἐξαίρεση τό Μεσολόγγι, πού κινεῖται πιο πολύ στό κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ.

τή νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαϊστράλι
ἀπό θαλασσινή δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μέ τή Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σέ μάχη μέ τή ρήχη* βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τό ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπό τῆς τρίκορφης Βαράσσοβας* τά ὕψη,
σάν ἀπό πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά ὀλόστρωτα νερά τήν ὄψη της θά σκύψει·

μά τήν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καί πουθενά δέ γνώρισα· μόνο τή θλίψη·
καί τή σπίθα τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει γίνει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχική κατάσταση τοῦ ποιητῆ; Ποιές εἰκόνες τή συμβολίζουν;
2. Τί περίμενε νά βρεῖ ὁ ποιητής στό Μεσολόγγι; Πέτυχε νά τό βρεῖ; Ἄν ὄχι, γιατί; Ποιός εἶναι ὁ στίχος-κλειδί γιά τήν ἀπάντησή σας;

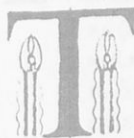
ρήχη: ἄμπωτη.

Βαράσσοβα: βουνό κοντά στό Μεσολόγγι.

3. Νά βρεῖτε τίς εἰκόνες τῆς ταραχῆς καί τῆς γαλήνης. Ἀντιστοιχοῦν στήν ψυχική κατάσταση τοῦ παιδιοῦ;
4. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος;

Τό σπίτι πού γεννήθηκα

Ὁ Παλαμᾶς συγκινήθηκε κυρίως ἀπό τή ζωή καί τίς περιπέτειες τοῦ ἑλληνισμοῦ καί ἀπό ἰδέες πού ἔχουν σχέση μέ πανανθρώπινα ἰδεώδη. Ἐκτός ὅμως ἀπό αὐτά τραγούδησε μέ λεπτό αἶσθημα προσωπικές του ἐμπειρίες, κυρίως τῆς παιδικῆς του ζωῆς. Τό ποιήμα μας ἀνήκει στήν τελευταία αὐτή κατηγορία.

Ὁ σπίτι πού γεννήθηκα, κι ἄς τό πατοῦν οἱ ξένοι,
στοιχείο εἶναι, καί μέ προσκαλεῖ, ψυχή, καί μέ προσμένει.
Τό σπίτι πού γεννήθηκα ἴδιο, στήν ἴδια στράτα
στά μάτια μου ὅλο ὑψώνεται καί μ' ὅλα του τά νιάτα.

Τό σπίτι, ἄς τοῦ νοθέψανε τό σχῆμα καί τό χρῶμα
καί ἀνόθευτο καί ἀχάλαστο, καί μέ προσμένει ἀκόμα!

Τῆς πόρτας του ἡ παλαική κορώνα ὦ! νά ἡ καμάρα!
Μόνο οἱ χορδές τῆς λείπουνε γιά νά γενεῖ κιθάρα,

νά συνοδέψει τοῦ σπιτιοῦ τ' ὀλόχαρο τραγούδι
πρός τό παιδί· γυρίζω ἀνθός, δροσιά, ξεπεταροῦδι*,

πάω στή φωλιά, στή γάστρα* μου, στό πρῶί μου, στό μαγνήτη,
στή ζέστα τῆς μητέρας μου, στό πατρικό ἅγιο σπίτι.

Ἄς ἦρθαν τά γεράματα κι ἄς κύλησαν οἱ χρόνοι
ἀπ' τό ψιμύθρι* τοῦ ἀλλασμοῦ κι ἀπ' τοῦ χαμοῦ τή σκόνη

καί ἀπείραχτο κι ἀνέγγιχτο στή Μοῖρα ἀγνάντια στέκει
κι ἀπό τόν κῆπο του γιά μέ χλωρά στεφάνια πλέκει.

Τοῦ κάκου οἱ ἐγνοίες, οἱ καιροί, πληγές καρδιῶν καί τόπων.
Τά μάτια μου ἄλλα, κι ἄλλα εἶναι τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

Ξεπεταροῦδι: πουλάκι πού μόλις ἀρχίζει νά πετᾷ· ἐδῶ: ξεπεταγμένο παλικάρι.

γάστρα: γλάστρα.

ψιμύθρι: ψιμύθι, φτιασίδι.

Ἐκ τῆς ἰσκιερῆς ἐμπατῆς* στή φωτισμένη σάλα
μέ τ' ἀκριβό ρολοί χρυσό στήν κρυσταλλένια γιάλα,

ὅλα βαλμένα ρυθμικά, γιορτιάτικα ντυμένα,
προσώπατα, ἀντικείμενα, μέ καρτεροῦν ἔμένα.

Στό πλάι τῆς δούλας τῆς πιστῆς ἡ ἀρχόντισσα γιαγιά μου
καί ἡ ρηγίσσα τῆς προκοπῆς, ἡ μάνα μου, — ὦ χαρά μου! —

τό στερνογενέννητο καρπό στήν ἀγκαλιά, καί πέρα,
μπρός σέ χαρτιά, τό φάντασμα γνοιασμένο τοῦ πατέρα.

Καί μέσ ἀπ' τούς ἀνασασμούς τοῦ ρόδου καί τοῦ дуόσμου,
καί ἡ ρηγίσσα τῆς προκοπῆς, ἡ μάνα μου, — ὦ χαρά μου! —

Τό σπῖτι πού γεννήθηκα, κι ἄς τό πατοῦν οἱ ξένοι,
στοιχειό, καί σάν ἀπάτητο, μέ ζεῖ καί μέ προσμένει.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ποιητής λέει ὅτι τό σπῖτι του παραμένει «ἀνόθευτο κι ἀχάλαστο», ἐνῶ ὅπωςδήποτε μετά ἀπό τόσα χρόνια θά ἔχουν γίνει σημαντικές ἀλλαγές;
2. Τί κάνει τόν ποιητή νά νομίζει πῶς τό σπῖτι του «τόν προσμένει ἀκόμη»;
3. Ἡ *καμάρα* τῆς πόρτας γίνεται στά μάτια τοῦ ποιητῆ *κιθάρα*. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἐξωραίζει, πού «μεταμορφώνει» τό σπῖτι καί ὅ,τι ἔχει σχέση μέ αὐτό; Νά βρεῖτε κι ἄλλα παρόμοια παραδείγματα.
4. Νά ἐξετάσετε τή στιχουργική τοῦ ποιήματος καί νά τή συγκρίνετε μέ τή στιχουργική τοῦ Ἑρωτόκριτου.

Ὁ ὁρὸς ὁρὸς

Ἐποτρύνῃ ὅς τ' ἐλπίς σ' ἐχάλας εἰς αὐτὴν Χέρα.

Ἐπὶ τῇ γυναικί, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς,
ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς,
ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς, ὅς τ' ἐλπίς.

Αὐτόγραφο τοῦ Κ. Παλαμά.

ἐμπατή: εἰσοδος.

Πατέρες (ἀπόσπασμα)

Μέσα στο ποιητικό έργο του ο Παλαμᾶς πολλές φορές παραγγέλλει στίς νέες γενιές νά συνεχίσουν τόν πνευματικό διαφωτισμό τοῦ λαοῦ καί νά ἀγωνιστοῦν γιά τήν προκοπή του. Τούς συμβουλεύει νά κρατήσουν ἀπό τήν παράδοση ὅ,τι συμφωνεῖ μέ τίς ἀλλαγμένες κοινωνικές συνθήκες, καί νά γκρεμίσουν ὅ,τι ἔχει ξεπεραστεῖ καί ἐμποδίζει τήν πρόοδο.

Παιδί, τό περιβόλι μου πού θά κληρονομήσεις,
ὅπως τό βρεῖς κι ὅπως τό δεῖς νά μήν τό παρατήσεις.
Σκάψε το ἀκόμα πιό βαθιά καί φράξε το πιό στέρεα
καί πλούτισε τή χλωρή* του καί πλάτηνε τή γῆ του,
κι ἀκλάδευτο, ὅπου μπλέκεται, νά τό βεργολογήσεις*,
καί νά τοῦ φέρεις τό νερό τό ἀγνό τῆς βρυσομάνας,
κι ἂν ἀγαπᾷς τ' ἀνθρωπινά κι ὅσα ἄρρωστα δέν εἶναι,
ρίξε ἁγιασμό καί ξόρκισε τά ξωτικά, νά φύγουν,
καί τή ζωντάνια σπεῖρε του μ' ὅσα γερά, δροσάτα.
Γίνε ὀργοτόμος*, φυτευτής, διαφεντευτής*. Κι ἂν εἶναι
κι ἔρθουνε χρόνια δίσεχτα, πέσουν καιροί ὀργισμένοι,
κι ὅσα πουλιά μισέψουνε σκιασμένα, κι ὅσα δέντρα
γιά τίποτ' ἄλλο δέ φελᾶν παρά γιά μετερίζι,
μῆ φοβηθεῖς τό χαλασμό. Φωτιά! Τσεκούρι! Τράβα,
ξεσπέρμεψέ το, χέρσωσε τό περιβόλι, κόφ' το,
καί χτίσε κάστρο ἀπάνω του καί ταμπουρώσου μέσα
γιά πάλεμα, γιά μάτωμα, γιά τήν καινούρια γέννα,
π' ὅλο τήν περιμένουμε κι ὅλο κινάει γιά νά ῥθει,
κι ὅλο συντρίμμι χάνεται στό γύρισμα τῶν κύκλων.

Ἑρωτήσεις

1. Τί συμβολίζει τό περιβόλι;
2. Νά βρεῖτε τίς κυριότερες κατά τή γνώμη σας συμβουλές τοῦ ποιητῆ καί νά ἐρμηνεύσετε τό περιεχόμενό τους.
3. Ποιά εἶναι ἡ καινούρια γέννα καί πιό τό γύρισμα τῶν κύκλων;
4. Ὁ ποιητής ἐνθαρρύνει κυρίως τούς διστακτικούς. Ἄν ξέρατε ὅτι τό ποίημα

χλωρή: χλωρίδα.

βεργολογῶ: κλαδεύω.

ὀργοτόμος: σκαφτιάς.

διαφεντευτής: ὑπερασπιστής.

γράφτηκε μετά τις νίκες μας στους Βαλκανικούς πολέμους, μπορείτε να καταλάβετε με ποιά όνειρα και πόθους του έθνους μας συνδέεται;

‘Ο Τάφος (άπόσπασμα)

‘Ο Τάφος αποτελείται από είκοσι τέσσερις ενότητες, «μοιρολόγια», και είναι έμπνευσμένος από το θάνατο του παιδιού του.

1

τό ταξίδι πού σέ πάει
ὁ μαῦρος καθαλάρης*,
κοίταξε ἀπ’ τό χέρι του
τίποτε νά μήν πάρεις,

2

κι ἂν διψάσεις, μήν τό πιεῖς
ἀπό τόν κάτω κόσμο
τό νερό τῆς ἀρνησιᾶς*
φτωχό κομμένο дуόσμο!

3

Μήν τό πιεῖς, κι ὀλότελα
κι αἰώνια μᾶς ξεχάσεις·
βάλε τὰ σημάδια σου
τό δρόμο νά μή χάσεις,

4

κι ὅπως εἶσαι ἀνάλαφρο,
μικρό, σά χελιδόνι,
κι ἄρματα δέ σοῦ βροντοῦν
παλικαριοῦ στή ζώνη,

5

κοίταξε καί γέλασε
τῆς νύχτας τό σουλτάνο*,
γλίστρησε σιγά κρυφά
καί πέταξ’ ἐδῶ πάνω,

6

καί στό σπίτι τ’ ἄραχνο*
γυρνώντας, ὦ ἀκριβέ μας,
γίνε ἀεροφύσημα
καί γλυκοφίλησέ μας!

‘Ερωτήσεις

1. Τί ἐκφράζει ὁ πατέρας ποιητής μέ τίς προτροπές πού ἀπευθύνει στό παιδί του;
2. Ὅλες οἱ προτροπές τοῦ ποιητῆ εἶναι παράλογες καί ἀπραγματοποίητες. Τί ρόλο παίζουν στήν ψυχική κατάσταση του;
3. Γιατί ὁ ποιητής ὀνομάζει τό σπίτι του ἄραχνο;
4. Πῶς τελικά παρηγοριέται ὁ πονεμένος πατέρας;
5. Νά ἐξετάσετε τή στιχουργική τοῦ ποιήματος.

ὁ μαῦρος καθαλάρης: ὁ Χάρος.
τό νερό τῆς ἀρνησιᾶς: τό νερό τῆς λησμονιάς.
τῆς νύχτας τό σουλτάνο: τό χάρο.
ἄραχνος: ἀραχνιασμένος, ἔρημος, ρημαγμένος.

‘Ο Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου (ἀπόσπασμα)

Στό μακρόπνοο αὐτό ποίημα ὁ Γύφτος συμβολίζει τήν ἑλληνική ψυχή (Π. Βλαστός), τόν ἄνθρωπο γενικά (‘Ι. Συκουτρής), τήν ἑλληνική ιδέα (Κ. Τσάτσος). ‘Ο ἴδιος ὁ ποιητής λέει: «Ίσα ἴσα γιατί σταμάτησα στό γύφτο, θά πει πῶς εἶμαι κι ἕνας γύφτος· ἡ ψυχή μου εἶναι καί τέτοια...». ‘Ο Γύφτος ξεκινώντας ἀπό τήν ιδέα νά ἀνανεώσει τή ζωή, γκρεμίζει ὅλες τίς συμβατικές ἀξίες καί τίς κοινωνικές προλήψεις. ‘Η ἀδιάκοπη μεταβολή, ἡ ἀντικατάσταση τοῦ παλίου μέ τό καινούριο, ἡ ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου ὅλου ἀπασχολεῖ σοβαρά τόν ποιητή. Σημειώνουμε πῶς τό ποίημα δημοσιεύτηκε τό 1907.

ουλεῦτε τον ξανά τόν κόσμο στή φωτιά
καί τά καλά του ξανανθίστε καί τά κρίματα
χτυπώντας τον μέ τό σφυρί καί μέ τ' ἄμόνι!

Περάστε ἀπάνου ἀπό τίς μάντρες τά μουλάρια σας,
φτερῶστε τα σάν τά σκουπόξυλα,
ὅταν οἱ μάγισσες τά καθαλάνε!
‘Ο κόσμος ἀκομμάτιαστος καί ἀπέραντος!
‘Όπου τελειώνουν οἱ στεριές,
τά πέλαγα ἀρχινάνε!

“Όσα βουνά κι ἄν ἀνεβεῖτε,
ἀπ’ τίς κορφές τους θ’ ἀγναντεῦτε ἄλλες κορφές,
ψηλότερες, μιάν ἄλλη πλάση ξελογιάστρα·
καί στήν κορφή σά φτάστε τήν κατάψηλη,
πάλε θά καταλάβετε πῶς βρίσκεστε
σάν πρῶτα κάτου ἀπ’ ὅλα τ’ ἄστρα.

Ἑρωτήσεις

1. Τί προτρέπει ὁ ποιητής καί πῶς δικαιολογεῖ αὐτή τήν προτροπή; Νά βρεῖτε τά σχετικά χωρία στό ποίημα.
2. Γιατί ὁ ποιητής διαλέγει τό γύφτο γιά σύμβολο; Τήν ἀπάντηση θά τή δώσετε, ἄν λάβετε ὑπόψη τή ζωή τοῦ γύφτου.
3. Ποιό εἶναι τό νόημα τῶν τριῶν τελευταίων στίχων; Συνδυάστε το μέ τό στίχο 7.

Κυρίη Παγλας.

Ο Παλαμάς και ο Σικελιανός στον τάφο του βασιωρίτη.

Στόν Ἀκροκόρινθο

Σέ πολλά ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ ἡ παράδοση καί τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ παρελθόντος σμίγουν μέ τήν παρούσα ζωή καί «μέ ὅλες τίς ἀνάσες τῆς ἐλληνικῆς γῆς» (Σεφέρης, *Δοκίμες*, σελ. 96). Ζοῦσε μέ τόση οἰκειότητα τήν ἐλληνική φύση, πού τήν ἀγγίζει —βουνά, μάρμαρα, ἀκρογιάλια— ὅπως ἕνας βοσκός ἀγγίζει τά γνώριμα ἀντικείμενα τῆς καλύβας του. Αὐτή τήν αἴσθηση μᾶς δίνει καί στό σονέτο τοῦ Στόν Ἀκροκόρινθο.

τόν Ἀκροκόρινθο ἔπεφτεν ἡ δύση
πυρώνοντας τό βράχο. Κι ευωδάτη
φυκιοῦ πνοή, ἀπ' τό πέλαο, εἶχε ἀρχίσει
νά μεθᾶ τό λιγνό βαρβάτο μου ἄτι...

Ἄφροί στό χαλινάρι· κι ἀπ' τό μάτι
τ' ἀσπράδι ὅλο φαινόταν· καί νά λύσει
τῇ φύχτα μου; ἀπ' τά γκέμια του γεμάτη,
πάλευε πρὸς τά πλάτη* νά χιμήσει...

Ἦτανε ἡ ὥρα; Ἦταν τά πλήθια μύρα;
Ἦταν βαθιά τοῦ πέλαγου ἡ ἀρμύρα;
ἡ ἀναπνοή ἡ ἀπόμακρη τοῦ δάσου;

Ἄ! λίγο ἀκόμα ἂν κράταε τό μελτέμι,
ἦξερα ἐγὼ πῶς σφίγγεται τό γκέμι
καί τά πλευρά τοῦ μυθικοῦ Πηγάσου*!

Ἑρωτήσεις

1. Στό ποίημα, ἄλογο καί καθαλάρης ἐπηρεάζονται βαθιά ἀπό τή φύση. Μπορεῖτε νά δείξετε:
 - α. τί συγκεκριμένα τούς ἐπηρεάζει;

πλάτη (τά): ἐδῶ: τά οὐράνια.

Πηγάσος: φτερωτό ἄλογο τοῦ Βελλεροφόντη. Σύμφωνα μέ τούς μεταγενέστερους μῦθους ἦταν τό ἄλογο πού μετέφερε τούς ποιητές ψηλά πάνω ἀπὸ τή γῆ. Συμβολίζει δηλαδή τήν ποιητική ἐμπνευση.

- β. τή σταδιακή τους μεταμόρφωση;
 γ. σέ τί τελικά μεταμορφώνονται;
2. Ἐξετάστε τίς ἐρωτηματικές προτάσεις στήν τρίτη στροφή. Δέχουν ἄγνοια; ἀπορία; ἤ τί ἄλλο;
 3. Ποιές στροφές ἀναφέρονται ἄμεσα στό ἄλογο; Ποιές στόν καθαλάρη; Ποιές καί στούς δυό μαζί;
 4. Ὑπάρχει σύνδεση τοῦ παλιοῦ μέ τό καινούριο; "Αν ναί, ποιά εἶναι αὐτή καί πῶς τήν πετυχαίνει ὁ ποιητής;
 5. Τί γενική αἴσθηση σᾶς προκαλεῖ τό ἀνέθασμα στόν Ἀκροκόρινθο μέ τό ἄλογο;

Τά γύρα μου

Τό ποίημα εἶναι ἡ ὄγδοη ἐνότητα ἀπό τό πολύστιχο λυρικό ποίημα Ἀλαφροῖσκιωτος, ὅπου ἀναπαρασταίνεται ὁ ἐλληνικός κόσμος, ὅπως τόν βλέπει ἕνας ὁραματιστής, ἕνας «ἀλαφροῖσκιωτος». Στήν ἐνότητα αὐτή ὑπάρχει μιὰ βαθύτατη αἴσθηση τῆς φύσης, μιὰ μυστική ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μαζί της, «τόσο πού νά γίνεται ἀπλά καί φυσικά οἰκείος ἀκόμη καί μέ τούς νεκρούς».

Γύρα στόν κάμπο, στά βουνά,
 παντοῦ, ὁ ἄδρός* ἀργάτης*.
 Δίπλα στ' ἀμπέλια ὁ πιστικός*
 ἀγρύπναε κι ὁ δραγάτης*.

Ὅλοῦθε ὁ ἰδρωμέτωπος
 κυθέριναγε χωριάτης.

Μέ παραμόνευε ἡ εὐκή
 τοῦ ζήτουλα στούς τράφους.
 Γνώριμους ἔβλεπα νεκρούς
 ἀπάνω ἀπό τούς τάφους.
 Παντοῦ ὁ λαός· κι ἀνέβηκα
 ὅσο ἀνεβαίνει ἡ μέρα,
 γιά νά χαρῶ τό διάπλατο
 τοῦ ἀπάνω κόσμου ἀγέρα.

ἄδρός: γεροδεμένος, τραχύς.

ἀργάτης: ἐργάτης.

πιστικός: μισθωτός βοσκός.

δραγάτης: ἀγροφύλακας.

Βουνά ξεσκάφτει τό τσαπί,
χτυπάει τό μελισσόχορτο,
ἀναπηδᾷ τό εὐώδισμα
στό λαγαρόν* αἰθέρα.

Παντοῦ ὁ λαός· καί λάτρεψα,
καί στή λαχτᾶρα μου εἶπα:
«Βάλε τό αὐτί στά χῶματα»·
καί φάνη μου πῶς ἡ καρδιά
τῆς γῆς βαριά ἀντιχτύπα.

Κι ἔβλεπα ἀπάνω ἀπ' τὴν κορφή,
βαθιά, τὴν πλάση πάσα,
τόν οὐρανόν ἀνάσαινα
καί δέ μοῦ ἀκούγονταν ἡ ἀνάσα.

Κάτου ζευγάρια ἀλάτρευαν*·
τ' ἄτια τ' ἀνεμοπόδα
στ' ἀλώνια — ἀπό τό πέταλο
καί τό στουρνάρι εὐῶδα
σπιθοβολώντας — ἔλαμπαν·
οἱ ἄθεμονιές ἐβάραιναν·
νά ξαναμποῦνε ἐπάλευαν
στούς σβώλους τά σκουλήκια·
ἀνακοχλάανε στίς ἐλιές
μιὰ βράση τά τζιτζίκια.

Ἔτρεμε ἡ χλόη ὀλούθενες.
Τό λυγερόν ἀγέρι
ἐσήμαινε αἰθερόρχον
ψηλά τό μεσημέρι·
στίς λαγκαδιές ἐσειόντανε
σάν πόταμος ἡ φτέρη.

Ἄσωτο γύρα πέλαγο.
Τό αἰθέριο σημαντήρι
στήν πλώρα ἐχτύπα ἢ στό πανί
τό τρεχαντήρι,

λαγαρός: διαυγής, λαμπικαρισμένος.
ἀλατρεύω: ἀλετρεύω, ὀργάνω.

ἐχτύπαε στοῦ ψαρᾶ τ' αὐτί,
πού τοῦ πελάου τῇ στρώση
κοιτώντας, ξάφνου ἓνα ἀλαφρό
ἀποκάρωμα* εἶχε νιώσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά γενική ἐντύπωση σᾶς προκαλεῖ τό ποίημα; Τί συναισθήματα σᾶς γεννᾷ;
2. Τό ποίημα ἔχει πλούσιο τό φυσιολατρικό στοιχεῖο. Τί τό ἰδιαίτερο παρατηρεῖτε στή φυσιολατρία αὐτή; Πῶς βλέπει τή φύση ὁ ποιητής;
3. Τί θέλει νά τονίσει ὁ ποιητής μέ τή φράση *παγτοῦ ὁ λαός*;
4. Στό εἰσαγωγικό σημείωμα ἐπισημαίνεται ἡ μυστική ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τή φύση. Μπορεῖτε νά βρεῖτε μέσα στό ποίημα τούς στίχους πού τό δείχνουν αὐτό;
5. Ὁ ποιητής συνδέει τό περιορισμένο φυσικό τοπίο μέ ὅλο τό σύμπαν. Μέ ποιούς στίχους τό πετυχαίνει καί πῶς;

Τρεχαντήρα

αταμεσίς ἀνέμου ἡ τρεχαντήρα*,
μέ τά πανιά της τόξα τεντωμένα,
τοῦ δοιακιου* τῇ στερνήν ἐπῆρε γύρα
στά γαλανά βουνά τά γυμνωμένα...

Κι ὁ αἶθεροδρόμος βόγκος πού ἐπλημμύρα
στά ξάρτια, στά πρυμνήσια, στήν ἀντένα
— δελφίνια παρατρέχανε ὀλοένα —
τήν ἔκρουε μέσ στό κύμα, ὀλόρτη λύρα!

Δίκοπη σπάθα ἐξέσκιζε ἡ καρίνα...

Κι ὁ ἀφρός στήν πρύμνα, χῶριος σέ δυό κρίνα
τῶν σταλιῶν* ἀνατίναζε τό σεῖστρο*...

ἀποκάρωμα: νάρκωση.

τρεχαντήρα: ἰστιοφόρο πλοῖο.

δοιάκι: τιμόνι (ἀρχ. οἶαξ).

σταλιά: στάλα, σταγόνα.

σεῖστρο: κουδουνίστρα, ντέφι.

Σάν, μ' ένα «λάσκα*!» — ό ήλιος μεσουράνει —
στών Σαλώνων έμπήκε τό λιμάνι
μέ τόν καταμεσήμερο μαΐστρο!

Ερωτήσεις

1. Πώς απεικονίζεται ή τρεχαντήρα στά διάφορα στάδια τής διαδρομής της, ώσπου νά φτάσει στό λιμάνι;
2. Νά βρείτε τίς όπτικές καί άκουστικές εικόνες του ποιήματος.
3. Ποιές λέξεις δίνουν τίς εικόνες αυτές; Είναι πετυχημένη ή έπιλογή τους; Γιατί;
4. Τό ποίημα φαίνεται καθαρά περιγραφικό. Έκφράζει όμως καί τή διάθεση του ποιητή. Μπορείτε, μέ τή βοήθεια καί του εισαγωγικού σημειώματος, νά τήν προσδιορίσετε;
5. Ό ποιητής άκολουθεί σέ γενικές γραμμές τήν παρνασσιακή τεχντροπία. Μπορείτε νά βρείτε τά κύρια γνωρίσματά της;
6. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορές πού χρησιμοποιεί ό ποιητής καί νά εξετάσετε τή λειτουργία τους μέσα στό ποίημα.

ἀπ' ἄ χαράματα καὶ εἰκοσιοχί' αἰ
Ὀχλῶν βρῆ τοῦ 1940, καὶ ὡς μετ' ἡσυχίας
λα καὶ αἰώνων, εἴτε μὴ σουμε, εἴτε, αἰ-
ριο πρὶν δ' αὖτε φέγγει πάντα ἀπ' ὅλο τοῦ πρᾶ-
κα καὶ γιγάντιον φᾶς σου, θά' θρῆσκύμαθαι
οὐδ' σπράχνα σου, ὦ θηλέα, αἰδάν-
τοι νεκροί!

Ὁμηροῦ Εὐκλείδου

λάσκα: ναυτικό παράγγελμα (προστακτική του ρημ. λασκάρω: χαλαρώνω).

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

Στήν ποίηση τοῦ Χατζόπουλου κυριαρχεῖ ἡ μουσικὴ διάθεση. Μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἢ τῶν ἰδίων λέξεων, μὲ τὴ συχνή χρήση τοῦ καί, μὲ τὴ θολή ἀτμόσφαιρα μέσα στὴν ὁποία τοποθετεῖ τὶς ποιητικὲς τοῦ εἰκόνες, προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει τὶς λεπτὲς καταστάσεις τῆς ψυχῆς του. Ἐνῶ στὴν πεζογραφία του — μὲ ἐξαίρεση κυρίως τὸ Φθινόπωρο — εἶναι ρεαλιστὴς καὶ παρουσιάζεται μὲ κοινωνικὲς ἀνησυχίες, στὴν ποίησίν του ἐκφράζει τὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ.

Πέρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιά

έρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιά
ρόδα καὶ φῶς καὶ εἶχες στοῦ χέρι
κρίνα λευκά καὶ στάχια ἀπ' τὸν ἀγρό·
καὶ σέ εἶδα καὶ εἶπα κι ἔφτασε
τό καλοκαίρι.

Μά ἦρθες καὶ σκόρπισες τὰ στάχια στοῦ νερό,
τὰ ρόδα στὸν ἀέρα·
καὶ μ' ἓνα κρίνο στάθηκες, ὥχρῃ
σὰ φθινοπώρου μέρα.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζεται ἡ γυναικεία μορφή στὴν πρώτη στροφή καὶ πῶς στὴ δευτέρῃ;
2. Ποιὰ εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ σὲ κάθε στροφή; (νὰ βασιστεῖτε στὴν ἀπάντησιν ποὺ δώσατε στὴν πρώτη ἐρώτησιν).
3. Νὰ δικαιολογήσετε τὴν ἀποψη ποὺ διατυπώνεται στοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματός: *Στὴν ποίηση τοῦ Χατζόπουλου κυριαρχεῖ ἡ μουσικὴ διάθεση.*

Καὶ πάντα προσμένω

αἱ πάντα προσμένω
καὶ φτάνει ἡ αὐγὴ·
καὶ μένω ὁ πλεγμένος
κισσὸς στὴν πηγὴ.

Καί μου είσαι τό ρεῖθρο*
πού κλαίει σιγαλά
καί μου είσαι τό νέφος
πού φεύγει ψηλά.

Καί μου είσαι τό δάκρυ
πού στάζει θολό
καί πάντα προσμένω,
μά δέ σέ καλῶ.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιές λέξεις καί μέ ποιά εἰκόνα δηλώνεται ἡ ἀναμονή τῆς πρώτης στροφῆς;
2. Νά μελετήσετε τά δίστιχα τῆς δεύτερης στροφῆς καί τό πρῶτο τῆς τρίτης. α) Τί εἶναι γιά τόν ποιητή τό πρόσωπο, στό ὁποῖο ἀπευθύνεται; β) Ποιά κατάσταση τῆς ψυχῆς του ἐκφράζουν τά δίστιχα;
3. Κυριαρχεῖ καί σ' αὐτό τό ποίημα ἡ μουσική διάθεση;

Μιλτιάδης Μαλακάσης

Ὁ Τάκη Πλούμας

Τό ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1926 στή β' ἐκδοση τῆς συλλογῆς Συντρίμματα. Ὁ Μαλακάσης, ὅπως ξέρουμε, γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1869. Ὁ Τάκη Πλούμας πρέπει νά πέθανε γύρω στίς 1885, ἐξήντα περίπου χρόνια μετά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση καί τούς ἀγῶνες τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἥρωική, ἐπομένως, ἐποχή τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21 ἔχει ὀριστικά περάσει. Οἱ Μεσολογγίτες ζοῦν εἰρηνικά κι ἡ μόνη εὐκαιρία, γιά νά δείξουν τή λεβεντιά τους, εἶναι οἱ γιορτές καί τά πανηγύρια. Ἐνα τέτοιο πανηγύρι ἦταν καί τοῦ Ἁγίου Συμεῶν (Ἀγίου Συμεών), πού γίνεται κάθε χρόνο τή γιορτή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί σήμερα ἀκόμη πολλοί ντύνονται ἀρματωμένοι καί πηγαίνουν στό μοναστήρι ἀπό τήν παραμονή. Τήν ἄλλη μέρα γυρίζουν στό Μεσολόγγι, μέ συνοδεία πολλῶν καθαλάρηδων. Οἱ ἀναμνήσεις λοιπόν τοῦ ποιητή εἶναι γεμάτες ἀπό τέτοιες εἰκόνας τῆς καθημερινῆς ἢ τῆς πανηγυριώτικης ζωῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Μεσολογγίου.

ρεῖθρο: ρυάκι, αὐλάκι δρόμου.

τά παιδικά μου χρόνια, ό πίο μεγάλος
ἀξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί
στά πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλος*,
πρῶτος στήν ὁμορφιά καί στήν ὀρμη.

Τί ὠραῖος! τόν θυμοῦμαι ἀστροβολοῦσε*
καβάλα στό φαρί* του, βυσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιονρντάνια* ἀπό βενέτικα φλουριά*.

Τοῦ Καπετάν Πασά φόραε τήν πάλα*
καί τό χαρμπί* τοῦ Μπότσαρη, καί δυό,
στοῦ σελαχιού* του ἀνάμεσα τή σπάλα,
πιστόλια ἀπό τ' Ἀλῆ τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη*
καί κάλτσες καί τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τά Γιάννενα φερμένη,
γαντζοῦδια* πρεβεζάνικα, ἀσημιά.

Ἔτσι σιαγμένος*, κι ἔχοντας στόν ὦμο
τό καριοφίλι*, χαίτη καί λουριά
στό χέρι του, ἐλαμπάδιζε* τό δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τήν Πύλη* τήν πλατιά.

παρ' ἄλλος: περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο.

ἀστροβολῶ: ἀκτινοβολῶ, λάμπω σάν ἀστέρι.

φαρί: (ἀραβική λέξη): ἄλογο πολεμικό ἢ γιά ἵππασία.

φέρμελη: γελέκι πού φοριέται μαζί μέ τή φουστανελά.

γιονρντάνια: περιδέραια, στολίδια.

φλουρί: χρυσό νόμισμα.

πάλα: σπαθί πλατύ καί κυρτό.

χαρμπί: διακοσμητικό μαχαίρι, πού κρέμεται στό σελάχι.

σελάχι: δερμάτινη ζώνη. Μπροστά ἔχει θήκες γιά ὄπλα, μαχαίρια κτλ.

ζυγιασμένη: σιαγμένη καλά.

γαντζοῦδια: κοσμήματα ἀπό πόρπες ἢ ἄλυσίδες.

σιαγμένος (τοῦ σιάζω): συγυρισμένος.

καριοφίλι: μακρύκανο τουφέκι.

λαμπάδιζω: περνῶ τό δρόμο σά λαμπάδα.

Πύλη: Βρίσκεται στό Β. τμήμα τῆς πόλης.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στό γρήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δινόμεουν νά τόν φτάνω, κι ἤμουν σάμπως
Νά 'χα φτερά κορμάκι ἀέρινο!

Κι ὡς τρέχαμε θυμᾶμαι τά κλεισμένα
στό τουνεζί* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σάν ἓνα
γνεφάκι* ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μέσ στό φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καθάλα,
σάν τόν 'Αι - Γιώργη, λίγο πιό μικρός.

"Ω! τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας
τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς!
Καί νά μετρῶ καί νά 'ναι ὁ Τάκη Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μέσ στή γῆς...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά στοιχεῖα μᾶς δίνει ὁ ποιητής στή στροφή 1 καί κατά τί διαφοροποιούνται οἱ στροφές 2-4, 5-8 καί 9;
2. Μέ ποιές εἰκόνες κατορθώνει ὁ ποιητής νά ζωντανέψει τή μορφή τοῦ Τάκη Πλούμα;
3. Πῶς ἐκφράζεται μέσα στό ποίημα ὁ θαυμασμός καί ἡ ἀγάπη τοῦ ποιητῆ γιά τόν Τάκη Πλούμα;

Ἰωάννης Γρυπάρης

Τό Μελτέμι*

Στό ποίημα αὐτό, πού ἀνήκει στή συλλογή Σκαρabaῖοι, μπορούμε νά παρακολουθήσουμε τήν τεχντροπία τοῦ Παρνασσισμοῦ, ἀπό τήν ὁποία ἐπηρεάσθηκε ὁ ποιητής.

ΤΟΥΝΕΖΙ: τυνησιακό, κόκκινο.

ΓΝΕΦΑΚΙ: συννεφάκι.

ΜΕΛΤΕΜΙ: Βόρειος ἢ βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. οἱ ἐτησίαι). Τόν Αὐγουστο φυσοῦν πολύ δυνατά μελτέμια.

δράσει* ὁ ἥλιος ὁ ἀψύς τ' ἀκόσιστο* χορτάρι,
στό κάμα* τό μεσημερνό ἀχνίζουν τά χαλίκια
καί πρὶν τὴν ὑστερνὴ δροσιά ἢ λάβρα* νά τοὺς πάρει
τὴν ἀρμυρὴ τοὺς μυρωδιὰ γύρω σκορποῦν τά φύκια.

Φωλιά καμίνι ἀφήνοντας καί τῆς στεριάς τ' ἀρείκια,*
παίρνουν τά φίδια, στό νερό, τίς σμυναριές* ζευγάρι
κι ὅπου διπλά καθρεφτιστά κοιμούνται τά καΐκια
μόνοι ἀνεμίζουν μάρμαρο τῇ θάλασσα οἱ γλάροι.

Ξάφνου κρυφός παροξυσμός*· τό κύμα λιανοτρέμει
κι ἀνάρια ἢ θάλασσα ἢ στρωτὴ στό σύγκρουο* μελανιάζει,
γιατί θεριό ἀπ' ἀνοιχτά πλακώνει, τό Μελτέμι.

Στὴν πρώτη ὁ γλάρος ρουφαλιά* ἀπὸ ψηλά χουγιάζει*
καί σπάνοντας μ' ἀφροδροσιά τό κύμα τό γεμάτο,
γυρνοῦν τά φίδια στὴ στεριά κι οἱ σμυναριές στὸν πάτο.

Ἑρωτήσεις

- μόνοι ἀνεμίζουν μάρμαρο τῇ θάλασσα οἱ γλάροι
Νά ἀναλύσετε τὴν εἰκόνα τοῦ στίχου.
- Τό *Μελτέμι* εἶναι μία θαλασσογραφία· ἀπὸ ποιές εἰκόνες ἀποτελεῖται;
- Ποιά ἀντίθεση παρουσιάζουν μεταξύ τους;
- Μέ ποιές λέξεις, φράσεις καί παρηχήσεις ἀποδίδει ὁ ποιητής: α) τὴν ἀφόρητη ζέση β) τὴ θαλασσοταραχὴ;
- Οἱ παρνασσικοὶ ποιητὲς ἐπιδιώκουν κυρίως τὴν τελειότητα στὴ μορφή. Ἔτσι ἡ τέχνη τοὺς ἔχει κάποια ψυχρότητα, γιατί φαίνεται ἀπρόσωπη, χωρὶς ὑποκείμενο. Ἀναγνωρίζετε αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ στό *Μελτέμι*; Δικαιολογεῖστε τὴ γνώμη σας.

ἀδράσσω: ἀδράχνω, ἀρπάζω μέ δύναμη· ἐδῶ μετφ. φλογίζω, πυρπολῶ.

ἀκόσιστος: ἀκοπος, ἀθέριστος.

κάμα: ὑπερβολικὴ ζέση, κάψα.

λάβρα: ἀφόρητη ζέση, καύσωνας.

ἀρείκια: ρεΐκια, εἶδος θάμνων.

σμυναριά: σμέρνα, εἶδος ψαριοῦ ποὺ μοιάζει μέ χέλι.

κρυφός παροξυσμός: ἐδῶ μετφ. κρυφὴ ἀναταραχὴ.

σύγκρουο: ρίγος, ψυχρὸ ρεῦμα.

ρουφαλιά: δίνη, ρουφήχτρα.

χουγιάζω: φωνάζω ἀπὸ μακριὰ δυνατὰ, γιὰ νά διώξω τά ζῶα. Ἐδῶ μετφ.

Κ. Π. Καβάφης

Τό πρώτο σκαλί

Τά μισά περίπου ποιήματα τοῦ Καβάφη ἔχουν ἓναν τόνο διδακτικό. Στήν κατηγορία αὐτή μπορούμε νά κατατάξουμε καί τό Πρώτο σκαλί. Σ' αὐτό ὁ ἐμπειρος ποιητής Θεόκριτος ἐνθαρρύνει ἓνα νέο ὁμότεχνό του.

ἰς τόν Θεόκριτο* παραπονιοῦνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητής Εὐμένης*·
«Τώρα δύο χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἓνα εἰδύλλιο* ἔκαμα μονάχα.

Τό μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.

Θεόκριτος: Βουκολικός ποιητής. Γεννήθηκε τό 305 περίπου π.Χ. στίς Συρακοῦ-
σες καί ἐζήσε ἄρκετά χρόνια στήν Ἀλεξάνδρεια.

Εὐμένης: πρόκειται μάλλον γιά φανταστικό πρόσωπο.

εἰδύλλιο: μικρό ποιημενικό ποίημα.

Ἀλίμονον, εἰν' ὕψηλὴ τὸ βλέπω,
πολύ ὕψηλὴ τῆς Ποιήσεως ἢ σκάλα·
κι ἀπ' τὸ σκαλί τὸ πρῶτο ἐδῶ πού εἰμαι
ποτέ δέν θ' ἀνεθῶ ὁ δυστυχισμένος».
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τὰ λόγια
ἀνάρμοστα καὶ βλασφημίες εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στὸ σκαλί τὸ πρῶτο, πρέπει
νά 'σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκαλί τὸ πρῶτο
πολύ ἀπὸ τὸν κοινὸ τὸν κόσμον ἀπέχει.
Εἰς τὸ σκαλί γιὰ νά πατήσεις τοῦτο
πρέπει μέ τὸ δικαίωμά σου νά 'σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν.
Καὶ δύσκολο στήν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καὶ σπάνιο νά σέ πολιτογραφήσουν.
Στὴν ἀγορά της βρίσκεις Νομοθέτας
πού δέν γελᾷ κανένας τυχοδιώκτης.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα».

Ἑρωτήσεις

1. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού βασανίζει τὸ νέο ποιητὴ; Τί διαπιστώνει καὶ ἀπελπίζεται τόσο;
2. Μὲ ποιά λόγια τὸν παρηγορεῖ ὁ Θεόκριτος; Τί τὸν συμβουλεύει νά προσέχει;
3. Γιατί εἶναι δύσκολο καὶ σπάνιο νά πολιτογραφηθεῖ κανεὶς εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν;
4. Σχολιάστε τοὺς δυὸ τελευταίους στίχους τοῦ ποιήματος.
5. Νά ἐξετάσετε τὴ δομὴ τοῦ ποιήματος καὶ τὴ διάρθρωση τῶν νοημάτων.
6. Νά συγκρίνετε τὴν τεχνικὴ τοῦ ποιήματος μέ τὴν τεχνικὴ ἑνὸς παραδοσιακοῦ καὶ ἑνὸς μοντέρνου ποιήματος.

Ἵπὲρ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας* πολεμήσαντες

Τὸ ποίημα ἐγκωμιάζει τοὺς τελευταίους ὑπέρμαχους τῆς ἑλληνικῆς

Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία: ἡ τελευταία προσπάθεια τῶν ἑλληνικῶν πόλεων νά ἐνωθοῦν καὶ νά διαφυλάξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.

ἐλευθερίας στή Λευκόπειρα τῆς Κορίνθου (146 π.Χ.). Ὁ ποιητής ἀποδίδει τὸ ποίημα σ' ἓνα φανταστικό πρόσωπο, τὸν Ἀχαιο (109 π.Χ.), ποὺ σχολιάζει τὰ γεγονότα τοῦ 146 π.Χ. Ἡ βασιλεία τοῦ Λαθύρου «εἶναι κι αὐτὴ μιὰ ταραγμένη ἐποχὴ ἐξευτελισμοῦ, κατάντιας καὶ ἀνεξάντλητης ραδιουργίας, ποὺ κορυφώνεται μέ τὴ φυγὴ τοῦ Πτολεμαίου ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐνῶ ἡ παντοδύναμη Ρώμη πυκνώνει τὰ δίκτυα τῆς γύρω ἀπὸ τὸ ἐλεεινὸ βασίλειο τῶν Λαγιδῶν» (Σεφέρης, Δοκιμές, 1962).

νδρεῖοι σεῖς ποὺ πολεμήσατε καὶ πέσατ' εὐκλεῶς*·
τούς πανταχοῦ νικήσαντας* μὴ φοβηθέντες.
Ἄμωμοι* σεῖς, ἂν ἔπταισαν ὁ Δίαιος* κι ὁ Κριτόλαος*.
Ὅταν θὰ θέλουν οἱ Ἕλληνες νὰ καυχηθοῦν,

«Τέτοιους βγάζει τὸ ἔθνος μας» θὰ λένε
γιά σας. Ἔτσι θαυμάσιος θὰ 'ναι ὁ ἔπαινός σας.

Ἐγρᾶφη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Ἀχαιοῦ·
ἑβδομον ἔτος Πτολεμαίου, Λαθύρου.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζει ὁ ποιητής τούς «ὑπὲρ τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας πολεμήσαντες»;
2. Ὁ ποιητής διαχωρίζει τὴ θέση τους ἀπὸ τὸν Δίαο καὶ τὸν Κριτόλαο. Γιατί;
3. Διαβάστε καὶ τὸ ποίημα Θερμοπύλες τοῦ Καβάφη. Τί κοινὸ παρατηρεῖτε;
4. Τὸ ποίημα εἶναι ἐπίγραμμα. Μπορεῖτε νὰ δώσετε τὰ στοιχεῖά του;

27 Ἰουνίου 1906, 2 μ.μ.

Τὸ ποίημα, ὅπως δείχνει κι ὁ τίτλος του, ἀναφέρεται σὲ πραγματικὸ γεγονός. Νὰ προσέξετε ἰδιαίτερα πῶς α) ἡ ἀγωνία τοῦ κρεμασμένου

εὐκλεῶς: ἔνδοξα.

τούς πανταχοῦ νικήσαντας: ἐννοεῖ τούς Ρωμαίους.

ἄμωμοι: ἀψεγάδιαστοι.

Δίαιος καὶ Κριτόλαος: στρατηγοί.

παιδιού εναλλάσσεται με την αγωνία της μητέρας και β) ο ποιητής παρουσιάζει το γεγονός ρίχνοντας περισσότερο το βάρος στους θρήνους της μητέρας.

άν τό 'φεραν νά τό κρεμάσουν	1
τό δεκαεφτά χρονῶ ἄθῳ παιδί,	2
ἡ μάνα του πού στήν κρεμάλα ἐκεῖ κοντά	3
σέρνονταν καί χτυπιοῦνταν μέσ στά χώματα	4
κάτω ἀπ' τόν μεσημεριανό, τόν ἄγριον ἥλιο	5
πότε οὐρλιαζε, καί κραύγαζε σά λύκος, σά θηρίο	6
καί πότε ἐξαντλημένη ἡ μάρτυσσα* μοιρολογοῦσε	7
«Δεκαεφτά χρόνια μονάχα μέ* τά 'ζησες παιδί μου».	8
Καί ὅταν τό ἀνέβασαν τήν σκάλα τῆς κρεμάλας	9
κι ἐπέρασάν το τό σκοινί καί τό 'πνιξαν	10
τό δεκαεφτά χρονῶ ἄθῳ παιδί,	11
κι ἐλεεινά κρεμνιοῦνταν στό κενόν,	12
μέ τούς σπασμούς τῆς μαύρης του ἀγωνίας	13
τό ἐφηβικόν ὥραϊα καμωμένο σῶμα,	14
ἡ μάνα ἡ μάρτυσσα κυλιόντανε στά χώματα	15
καί δέν μοιρολογοῦσε πιά γιά χρόνια τώρα·	16
«Δεκαεφτά μέρες μοναχά», μοιρολογοῦσε,	17
«δεκαεφτά μέρες μοναχά σέ χάρηκα παιδί μου».	18

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιούς στίχους ἐκφράζεται ἡ ὀδύνη τῆς μάνας γιά τόν ἄδικο χαμό τοῦ γιου της;
2. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ὀδύνη τῆς μητέρας στούς στίχους 4 καί 15, 8 καί 17-18;
3. Στήν ποίηση τοῦ Καβάφη βρῖσκουμε καί ἄλλες χαροκαμένες μητέρες. Εἶναι ἡ Θέτις στό ποίημα Ἐπιστία καί ἡ Ἑβραία ἀρχόντισσα στό ποίημα Ἀριστόβουλος, πού ἐκφράζουν τήν ὀδύνη τους μέ δάκρυα καί φωνές, μέ βίαιες ἢ δραματικές χειρονομίες. Διαβάστε ὅσοι μπορεῖτε τά ποιήματα καί νά συγκρίνετε τή συμπεριφορά τῆς κάθε μάνας μπροστά στήν τραγωδία πού τίς βρήκε. Ποιές ὁμοιότητες καί ποιές διαφορές βρῖσκετε;

Κ. Π. Καβάφης.

μάρτυσσα: μαρτύρισα.
μέ: (ιδιωμ.) ἀντί μου.

Κώστας Βάρναλης

‘Η θάλασσα

Στό ποίημα, πού αποτελεί τόν πρόλογο στό βιβλίο Τό φώς πού καίει, πλεονάζουν τά ρήματα, τά όποια εκφράζουν εϋχή (νά σ’ άγναντεϋώ, νά μή χορταίνω κτλ.). ‘Ο ποιητής δέν περιγράφει τί βλέπει μπροστά του, αλλά πώς θά ‘θελε νά βλέπει ό,τι ύπάρχει γύρω του ή απλώνεται μπροστά του. ‘Η έντονη αϋτή ψυχική διάθεση καθορίζει και τόν τόνο του ποιήματος.

ά σ’ άγναντεϋώ, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
άπ’ τό βουνό ψηλά
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα νά πλουταίνω
άπ’ τά μαλάματά* σου τά πολλά.

Νά ‘ναι χινοπωριάτικον άπομεσήμερ’, όντας
μετ’ άξαφνη νεροποντή
χιμάει μέσ’ άπ’ τά σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
ήλιος χωρίς μαντύ*.

Νά ταξιδεύουν στον άγέρα τά νησάκια, οι κάβοι*,
τ’ άκρόγιαλα σά μεταξένιοι άχνοι
και μέ τούς γλάρους συνοδιά κάποτ’ ένα καράβι
ν’ άνοίγουν νά τό παίρνουν οι ούρανοι.

Ξανανιωμένα άπ’ τό λουτρό νά ροβολάνε κάτω
τήν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
τά πεϋκα, τά χρυσόπευκα, κι άνθός του μαλαμάτου*
νά στάζουν τά μαλλιά τους τά μυριστικά.

κι άντάμα τους νά σέρνουνε τό φωτεινό χορό τους
ώς μέσα στο νερό

μάλαμα: χρυσάφι· εδώ μεταφορικά.

μαντύ: μανδύας (μτφ.).

κάβος: άκρωτήριο.

του μαλαμάτου: αντί μαλάματος.

τά ἔρημικά χιονόσπιτα — κι αὐτά μέσ στ' ὄνειρό τους
νά τραγουδᾶνε, ἀξύπνητα καιρό.

Ἔτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινέ ἔρωτά μου,
μέ μάτια νά σέ χαίρομαι θολά
καί νά 'ναι τὰ μελλούμενα στήν ἄπλα σου μπροστά μου,
πίσω κι ἀλάργα βάσανα πολλά.

Ὡς νά μέ πάρεις κάποτε, μαργιόλα* σύ,
στούς κόρφους σου ἀψηλά τούς ἀνθισμένους
καί νά μέ πᾶς πολύ μακριά ἀπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
μακριά πολύ κι ἀπό τούς μαύρους κολασμένους...

Ερωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε τό ποίημα νά καθορίσετε: α) Ἀπό πού ἀντικρίζει ὁ ποιητής τή θάλασσα καί τί κυρίως ἔχει ὁλόγυρά του; β) Πότε ἀκριβῶς εὐχεται ν' ἀγναντεύει τή θάλασσα καί γιατί; γ) Τί ἄλλο, ἐκτός ἀπό τή θάλασσα, ἀπλώνεται μπροστά του ἢ εὐχεται νά βλέπει; δ) Κατά τί διαφέρουν οἱ τελευταῖες δυό στροφές ἀπό τίς προηγούμενες;
2. Πῶς θέλει ὁ ποιητής νά βλέπει ὅ,τι ὑπάρχει γύρω του ἢ ἀπλώνεται μπροστά του; Νά συγκεντρώσετε ὅλα τὰ ρήματα πού ἐκφράζουν εὐχή καί νά προσέξετε τί τό ἰδιαίτερο προσθέτουν στίς εἰκόνες πού συνθέτουν.

Νίκος Καζαντζάκης

Ὁδυσσεάς

(ἀπόσπασμα)

Ὁ Ὁδυσσεάς εἶναι ἀπό τίς τραγωδίες τοῦ Καζαντζάκη, πού ἀντλοῦν τό θέμα τους ἀπό τήν ἀρχαία παράδοση. Σ' αὐτήν ὁ Καζαντζάκης πραγματεύεται τήν ἐπιστροφή τοῦ Ὁδυσσεά στήν Ἰθάκη καί τήν τιμωρία τῶν μνηστήρων. Στό ἀπόσπασμά μας ὁ Ὁδυσσεάς συναντιέται μέ τόν πιστό δοῦλο του Εὐμαιο. Ταλαιπωρημένος καί ἀγνώριστος τοῦ λέει ὅτι εἶναι ὁ Δαίδαλος καί ὅτι ἔφυγε ἀπό τήν Κρήτη, γιατί ποθοῦσε νά γυρίσει στήν Ἑλλάδα. Στή συνέχεια ἀναφέρει ὅσα διαβάζετε πῶς κάτω.

μαργιόλα: πλανεύτρα.

Ὑπό μῆνες πᾶνε πιά στῆς πλούσιας Πύλος
τ' ἄμμουδερά ἀκρογιάλια πού περνοῦσα
νοτιάς φυσοῦσε, ξέσπασεν ἡ μπόρα
κι ἀπό τὰ μαῦρα νέφελα χυνόταν
βαριά νεροποντή — κι ὀλοῦθε ὁ μέγας
μᾶς τρογυρνοῦσε κεραυνός τοῦ Δία...
Στό φῶς μιᾶς ἀστραπῆς βιγλίζω ἀπάντεχα
στή μέση τοῦ πελάγου τό Δυσσέα
γαλήνιος νά κρατάει σφιχτά τό δοιάκι,
κατάματα στυλώνοντας τή μπόρα!
«— Δυσσέα!», τοῦ κράζω, «πᾶς γιά τήν πατρίδα;...
Πιά μέσ στῆς θεᾶς τήν κλίνη δέ χωροῦσες;...»
Μ' αὐτός, μέ τό τιμόνι στήν παλάμη
καί τ' ἄρμυρά δαγκώνοντας μουστάκια
τήραε μπροστά, σκυφτός, καί δέν ἐστράφη!

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ Ὀδυσσεύς, μέσα στή νεροποντή καί τούς κεραυνούς, «γαλήνιος», «κατάματα στυλώνοντας τή μπόρα», «καί τ' ἄρμυρά δαγκώνοντας μουστάκια», δέν ἀπαντᾷ στήν ἐρώτηση, ἀλλά
τήραε μπροστά, σκυφτός, καί δέν ἐστράφη.
Τί θέλει νά δείξει ὁ ποιητής μέ τή στάση αὐτή τοῦ Ὀδυσσεύς;
2. Ὁ ποιητής δίνει παραστατικά τήν εἰκόνα τῆς μπόρας. Ποιά εἶναι ἡ λειτουργία τῆς μέσα στοῖς ποιήμα;
3. Νά ἐξετάσετε τή στιχουργική καί τή γλώσσα τοῦ ποιήματος. Τί παρατηρεῖτε;

Τό ξεκίνημα του Παλαμᾶ

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Κεφ. 3 «Ἡ ὥρα τοῦ ὄρθρου»
Τοῦ βιβλίου *Κωστής Παλαμᾶς* (1966, β' ἔκδοση).

Ἡ ὥρα τοῦ ὄρθρου

Ἐ τὸν τίτλο «Πῶς πρωτομπήκα στὴ δημοσιότητα» ὁ Παλαμᾶς, μέ τὴν ἀγιάτρευτη νοσταλγία του τῶν πρώτων χρόνων, κι ἄς ἦταν χρόνια τῆς ὀρφάνιας καὶ τῆς ὀδύνης, διηγιέται, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ τ' ἀκόλουθα: «Στὰ 1870, λίγο πρωτύτερα ἢ λίγο ὑστερότερα, ἔβλεπε τὸ φῶς στὴν Ἀθήνα τὸ περιοδικὸ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη». Ἡ διεύθυνσή του, ὕστερα ἀπὸ ἄλλους προηγούμενους, εἶχε πέσει στὰ χέρια τοῦ Νικολάου Ματαράγκα, ἀδελφοῦ τοῦ Παναγιώτη, ποιητῆ κι ἐκεῖνου. Τὰ ἄγνωστα αὐτὰ σήμερα ὀνόματα ἐκινούσαν παλμούς μέσα στὰ βάθη τῶν ἐννιά ἢ δέκα μόλις ἐτῶν τῆς ἡλικίας μου, κάθε φορά πού ἔφτανε ἡ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη», στό σπῆτι πού ἡμαστέ συνδρομηταί, ἡ ἔπεφταν στὰ μάτια μου στίχοι. Καὶ ὁ χειρότερος στιχοπλόκος μπορούσε νά μέ κρατήσῃ ἐκστατικό. Καὶ δέ θά εἶχα ἀκόμη ἀρχίσει νά στιχοουργῶ. Προετοιμαζόμουν. Ἡ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη» δημοσίευε στὴν τελευταία σελίδα τῆς αἰνίγματα μέ τίς λύσεις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν λυτῶν*. Μιά μέρα ἔπενε στὰ μάτια μου ἓνα. Πνευματικὴ ἀσχολία λογαριάζονταν ἡ λύση ἐνός αἰνίγματος. Νά λύσεις αἰνίγμα καὶ νά δημοσιευθεῖ τ' ὄνομά σου ἦτανε σά νά σέ βράβευε Ἀκαδημία. Φαντάσου λοιπόν τί λαμπρὸς οἰωνός* γιὰ μένα, ἓνα παιδάκι πού δέν εἶχε πατήσῃ τὰ δέκα χρόνια, νά λύσω ἓνα αἰνίγμα. Θυμοῦμαι, ἦτανε τὸ ἐξῆς: «Σκύρος - Σύρος - Κύρος». Ὁ ἀδερφός μου, πού ἀπὸ τότε εἶχε ἀρχίσει νά περιποιεῖται τῇ δόξῃ μου, ἔστειλε στὴν «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη» τὴ λύση του μέ τ' ὄνομά μου. ὦ! ἡ συγκίνηση τῆς προσδοκίας καὶ τῆς ἀγωνίας. Ὁ Πετράρχης* τὴν ἡμέρα πού θά τὸν ἐστεφάνωναν στό Καπιτώλιο δέν θά τῇ στοχαζόταν ἔτσι. Καὶ τέλος πάντων ἀνέτειλὲν ἡ ποθητὴ. Ἡ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη» ἔφτασεν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὰ αἰνίγματα μέ τοὺς λύτας των τὰ εἶχε, καὶ μέσα σ' αὐτὰ ἓνα ὄνομα: «Ἐκ Μεσοδογγίου ὁ

λύτης (ἀπὸ τὸ λύω): αὐτὸς πού λύνει ἓνα πρόβλημα, αἰνίγμα κτλ.
οἰωνός: προμήνυμα.

Πετράρχης (1304-1374): μεγάλος Ἰταλὸς ποιητής.

Κωνσταντίνος Μ. Παλαμᾶς... "Εσकुθα στὰ γράμματα τοῦ περιοδικοῦ μέ ἀπερίγραπτα χτυποκάρδια. Δέν τό πίστευα. Τά γράμματα, τυπωμένα, ἀπαρασάλευτα, παρ' ὅλη τους τή σιωπή μεγαλοφωνοῦσαν τοῦ κόσμου: «Κωνσταντίνος Μ. Παλαμᾶς». "Ημουν ἐγώ. Καί αὐτό εἶναι τό πρῶτο, ἐξακριβωμένο πιά, παρουσίασμά μου στή δημοσιότητα». 'Από τά 1870 περίπου ἴσαμε τά 1943! 'Εβδομήντα τρία ὀλάκερα χρόνια, πού ἔφεραν τό μικροσκοπικό ἐκεῖνο φιλόδοξο λύτη τοῦ παλιοῦ αἰνίγματος στήν κορφή ἑνός βιβλιοσρωτοῦ, συνθεμένου γραμμῇ τή γραμμῇ καί σελίδα τή σελίδα μέ τή λαχτάρα του, μέ τό πάθος του, μέ τή σοφία του. Μέ τή λύση ἑνός αἰνίγματος πρωτομπήκε στή δημοσιότητα ὁ Κωστής Παλαμᾶς. Μά πόσα ἄλλα αἰνίγματα, τεράστια, δέν κατόρθωσε νά λύσει, σά γνήσιος πνευματικός ἄνθρωπος πού στάθηκε σ' ὅλες τίς μέρες του! Δυό χρόνια ἀργότερα, ἀπό τά 1872 καί πέρα, ἀρχίζει ἡ περίοδος τοῦ παιδιατικού καί τοῦ ἐφηβικοῦ «παρασχισμοῦ*». 'Ο Παλαμᾶς παίρνει ἀγάλη ἀγάλη τή συνείδηση τοῦ στίχου καί τή συνείδηση τοῦ πεπρωμένου του μέσα στήν κούφια αἰσθηματολογία, τήν κούφια πολυρρημοσύνη*, τήν κούφια προγονοπληξία ἑνός τόπου πού ὕστερ' ἀπό κάμποσα χρόνια θ' ἀποκορύφωνε τό ξεστράτισμά του ἀπό τό φυσικό του δρόμο σ' ἕνα πόλεμο ἄθλιο, σάν τόν πόλεμο τοῦ 'Ενενήντα ἐφτά*. 'Ισαμε τό 1886 πού τυπώνεται ἡ πρώτη του ποιητική συλλογή, «Τά τραγούδια τῆς Πατρίδος μου», ὁ Παλαμᾶς ζεῖ τό κλίμα τῆς ἐποχῆς, μά κι ἀρχίζει νά νιώθει σύγκαιρα, πῶς χρέος του εἶναι ἡ ἄρνηση τῶν «ἀξιῶν» πού λατρεύονται ἀπό τό πολύ πλήθος κι ἀπό τοὺς ἀνεδαφικά μορφωμένους ὁλόγυρά του καί τό ἄνοιγμα νέων δρόμων καί στήν κοινὴ εὐαίσθησία, εἰδικότερα, καί στή νεοελληνικὴ ποίηση, γενικότερα. Τό διάστημα τῶν δεκατέσσερων χρόνων, ἀπό τό 1872 ἴσαμε τό 1886, αὐτὴ ἡ «ῥα τοῦ ὀρθου», εἶναι τό διάστημα τό πολυτιμότερο στήν ὅλη συγκρότηση τοῦ Παλαμᾶ. 'Η καθαρεύουσα ἐξασκεῖ κάποια δυσκολοξεπέραστη γοητεία ἀπάνου του. Οἱ Παράσχοι, καί μάλιστα ὁ λαοφίλητος 'Αχιλλέας, οἱ Σοῦτσοι, καί περισσότερο ἀπὸ τόν 'Αλέξανδρο ὁ Παναγιώτης, οἱ Ραγκαβῆδες, κυριότατα ὁ πολύμυθος καί πολύμορφος 'Αλέξανδρος, οἱ πεισιθάνατοι* — ἐννῶν τό Σπυριδῶνα Βασιλειάδη καί τό Δημήτριο Παπαρρηγόπουλο, ὁ σκονισμέ-

παρασχισμός: μίμηση τῆς ποιητικῆς τοῦ Γ. καί 'Αχ. Παράσχου πού ἦταν ρομαντικοὶ ποιητές.

πολυρρημοσύνη: φλυαρία.

'Ο Παλαμᾶς... ἐνενήντα ἐφτά: ὅλοι οἱ χαρακτηρισμοὶ ἀναφέρονται στοὺς ρομαντικούς ποιητές, πού ἐπηρέασαν τοὺς συγχρόνους τοὺς.

πεισιθάνατος: αὐτὸς πού παρακινεῖ κάποιον σὲ θάνατο (ἐννοεῖ τὴν ποίησή του πού μιλοῦσε ὅλο γιὰ τὸ θάνατο).

νος φωτοστέφανος πού μαρμαίρει* ὀλόγυρα στό κεφάλι τῶν σεβάσμιων εἰσηγητῶν τῶν πανεπιστημιακῶν διαγωνισμῶν*, αὐτῶν τῶν ἀτράνταχτων γιά πολύν καιρό προπύργιων τῆς νεοελληνικῆς δοκησιοφίας*, ἀκαλαισθησίας καί ἀσυναρτησίας, τό πνεῦμα τῆς μικροπολιτικῆς μεταφερόμενο καί στήν περιοχή τοῦ πνευματικοῦ βίου — ὅλα τοῦτα καί πολλά ἄλλα παρόμοια, δείγματα μιᾶς μούχλας πού σαπίζει τίς ρίζες τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς, βγαλμένης μόλις πρὶν ἀπό λίγο καιρό ἀπό τοὺς καπνούς καί τὰ αἵματα τοῦ Ἀγῶνα καί ἄξιας νά χαρεῖ τή ζωντάνια της, τὰ ἔζησε στά γεμάτα ὁ Παλαμᾶς· καί γιά τοῦτο κάποια χνάρια τους ἀπόμειναν μέσα του σάν ἀγάπες δυσκολοξέχαστες καί σά φαρμακερές νοσταλγίες. Μά σύγκαιρα μιὰ νέα λογοτεχνική συνείδηση παίρνει μορφή, μιὰ νέα γλώσσα, παρθενική, δροσάτη, ἀμόλυντη, ἡ γλώσσα τοῦ ζωντανοῦ λαοῦ, πού δέν καταλαβαίνει τό στόμφο* καί τή μεγαληγορία* τῶν λογιότατων, μά κατέχει τήν καθάρια αἴσθηση τοῦ ὁμορφου καί τοῦ ἀληθινοῦ, μιὰ γόνιμη ἄρνηση σέ ὅ,τι σάπιο καί ψεύτικο νόθευε καί κάρφωνε σέ ἀκίνητα ἐπίπεδα τήν πορεία τῆς ἐθνικῆς ἐξέλιξης, ἄρχιζαν νά πλάθονται μέσα σέ κείνα τὰ παλιά ἐλληνικά νιάτα.

μαρμαίρω: ἀκτινοβολῶ.

διαγωνισμῶν: ἀπὸ τό 1850 τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν προκηρύσσει κάθε χρόνο ποιητικό διαγωνισμό, πού τόν ἀθλοθέτησε ὁ πλούσιος ὁμογενὴς Ἀμβρόσιος Ράλλης.

δοκησιοφία: τό νά νομίζει κάποιος τόν ἑαυτό του σοφὸ (χωρὶς νά εἶναι).

στόμφος: πομπῶδες, ἐπιδεικτικὸ ὕφος.

μεγαληγορία: καυχησιολογία, κομπασμός.

Τό μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον

(ἀπόσπασμα)

Στό διήγημα ὁ μικρός Γιωργάκης, μαγεμένος ἀπό τίς διηγήσεις τοῦ παπποῦ του γιά βασιλοπούλες ποῦ «ἔχουν ἐξαιρετικήν τινα ἀδυναμίαν εἰς τὰ ραφτόπουλα» πηγαίνει στήν Πόλη νά μάθει τήν τέχνη. Εἰδοποιεῖται ὁμως σέ λίγο πῶς ὁ ἀγαπημένος του παππούς «παλεύει μέ τόν ἄγγελο» καί ἐπιστρέφει στό χωριό νά τόν συμπαρασταθεῖ. Μέ ἐκπληξη πληροφορεῖται ἀπό τή γιαγιά του πῶς «ὁ σουρτούκης, ὁ χουλούζης» παππούς — ὅπως τόν ἀποκαλοῦσε ἡ γιαγιά — «ἔλιαζε τήν κοιλιά του» πάνω στήν Μπαῖρα!

Η Μπαῖρα εἶναι τό πρὸς βορράν τῆς οἰκίας τοῦ παπποῦ μέγα βραχῶδες ὕψωμα, ἐφ' οὗ* ἄλλοτε ἦτον ἐκτισμένη ἡ ἀκρόπολις τοῦ τόπου, νῦν* δέ ὑψοῦται ἐπὶ τῶν πελασγικῶν αὐτῆς τειχῶν τό τουρκικόν διοικητήριον καί οἰκίαι τινές τῶν ἐγκρίτων* ὁθωμανῶν, γραφικώτατον παρέχουσαι θέαμα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν χρωμάτων καί τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ ρυθμοῦ αὐτῶν. Τά οἰκοδομήματα ταῦτα, προστατεύοντα τήν μεσημβρινήν τοῦ ὕψωματος πλευράν ἀπό τῶν βορείων καί τῶν ἀνατολικῶν ἀνέμων καί συγκεντροῦντα καί ἀντανακλῶντα τās ἐλευθέρας τοῦ ἡλιακοῦ φωτός ἀκτῖνας, παρέχουσι θαλπερόν* πρὸ αὐτῶν καταφύγιον καί κατ' αὐτόν ἀκόμη τόν χειμῶνα.

Ὁ παππούς, ὡσάκις ἐβαρύνετο* πλεον τὰ συναξάρια* τῆς γιαγιάς, ὑπεξέκλεπτεν ἐαυτόν* ἐπιτηδεῖως καί ἀνερριχάτο* τό ἄναντες* ἐκεῖνο βράχωμα, ὅπως καθήση ἐπὶ τινας ὥρας ὑψηλά εἰς τόν ἥλιον. Τήν ἐκλογήν τῆς θέσεως τήν ἐδικαιολόγει διαβεβαιῶν ὁ παππούς, ὅτι μαζί μέ τό θάλπος ἐκεῖ ἐπάνω ἀπελάμβανε καί τό μαγευτικόν θέαμα τοῦ πανοράματος τῆς χώρας.

Ὅλος ὁ κόσμος ἐν τούτοις ἐγνώριζεν ὅτι ὁ παππούς ἀνέβαινε τόσον

ἐφ' οὗ: ὅπου.

νῦν: τώρα.

ἐγκριτος: προύχοντας.

θαλπερός: ζεστός.

βαρύνομαι: βαριέμαι.

συναξάρια: ἐδώ: βρισιές.

ὑπεξέκλεπτεν ἐαυτόν: ξέφευγε.

ἀναρριχῶμαι: σκαρφαλώνω.

ἄναντες: ἀνηφορικό.

ύψηλά, διότι ενεκα τῶν ρευματισμῶν τῆς ἡ γιαγιά μόνον αὐτοῦ ἐπάνω δέν ἤμποροῦσε νά ἀναβῇ διὰ νά τόν περιμαζεύσῃ.

Ἐκεῖ ἐπάνω λοιπόν, εἰς τό ὑψηλότατον μέρος τῆς ἀκροπόλεως, ἔσπευσα ν' ἀναβῶ, κι ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς συνήθους, τῆς γνωστῆς αὐτοῦ θέσεως, εἶδον τόν παππούν καθήμενον εἰς τόν ἥλιον μέ τήν κουλουροειδῆ αὐτοῦ *σερβέταν** περὶ τήν κεφαλὴν, μέ τό λευκότατον αὐτοῦ ἐσώ-βρακον. Τό τσόχινόν του σαλιβάριον*, δέν ἐπέτρεπεν ἡ γιαγιά νά τό φορέσῃ εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς ἐορτάς καί τήν ἡμέραν τοῦ ὀνόματός τῆς. Εἰς τὰς χεῖρας του ἐκράτει ὁ παππούς μίαν κάλτσαν — τῆς γιαγιάς ὑποθέτω — πλέκων αὐτήν μέ μεγάλας πυξίνας* βελόνας, τὰς ὁποίας τόσον ἐπιτηδεῖως ἤξευρε νά κατασκευάζῃ καί νά χειρίζεται. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐνόμισα ὅτι ὄνειρεύομαι ἀκόμη.

Ἄλλ' ὑπὸ τοὺς σπεύδοντας πόδας μου κυλιόμενα τὰ χαλίκια καί τὰ χώματα τοῦ ἀνωφεροῦς ἐδάφους προεκάλεσαν τὴν προσοχὴν τοῦ γέροντος. Μόλις ἐσῆκωσε τό βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἐργοχείρου του καί μέ ἀνεγνώρισε:

*Γεωργάκη μου, ποιὰν ἀγαπᾷς
κι ὅλημερίς τὴν τραγουδᾷς;*

Αὐτό ἦτο τό δίστιχον, δι' οὐ μέ ὑπεδέχετο πάντοτε μέ ἀνοικτάς τὰς ἀγκάλας ὁ ἀγαθώτατος γέρων.

Αὐτό δέν ἦτο πλέον ἀπάτη. Δέν ἦτο φάντασμα. Ὁ παππούλης ἐβρόντηξε τόν ἄγγελον χαμαὶ καί τὴν *ἐσκαπούλησεν!** — ἐσκέφθην κατ' ἑμαυτόν. — Τί χαρά! τί ἀγαλλίασις!...

— Ἐπῆγες εἰς τὴν Πόλῃ, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παππούς, ὅταν ἐτελείωσαν αἱ περιπτύξεις καί τὰ φιλήματα καί ἐστέγνωσαν τὰ δάκρυά μου. Ἐπῆγες εἰς τὴν Πόλῃ; Εἶδες πολὺν κόσμον;

— Ναί, παππού. Εἶδα τὴν Σηλυβρία μέ τό Παραπόρτι* ἀψηλά ἀψηλά καί μέ κάτι μύλους πού ἔχουν φτερά καί γυρίζουν μέ τόν ἄνεμο.

— Ἄσ' τα αὐτά! εἶπεν ὁ παππούς. Ἐπέρασες ἀπὸ τῆ χώρα πού ψήν' ὁ ἥλιος τό ψωμί; Καί εἶδες τοὺς Σκυλοκεφάλους;

— Ὅχι, παππού, δέν τοὺς εἶδα. Πού εἶναι αὐτοὶ οἱ Σκυλοκέφαλοι;

— Νά, κομμάτι παρ' ἐδῶ ἀπὸ τὴν χώρα, πού ψήν' ὁ ἥλιος τό ψωμί. εἶπεν ὁ παππούς, σημειῶν τό *παρ' ἐδῶ* εἰς τὸν ὀρίζοντα διὰ δεικτικῆς χειρονομίας, ὡς κάμνουν οἱ γεωγράφοι, ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὰ μέρη περὶ ὧν διδάσκουσι.

σερβέτα: πετσέτα.

σαλιβάριον: βράκα, σαλβάρι.

πυξίνας: ἀπὸ ξύλου πύξου, ἀπὸ πυξάρι.

ἐσκαπούλᾳ: ξεφύγω, γλιτώνω.

Σηλυβρία, Παραπόρτι: παλιές Πύλες τοῦ τειχοκάστρου τῆς Πόλεως.

— 'Απ' ἔμπρός εἶναι ἄνθρωποι — ἐξηκολούθησεν ὁ παππούς — καί ἀπό πίσω σκύλοι. 'Απ' ἔμπρός μιλούν καί ἀπό πίσω γαυγίζουνε. 'Απ' ἔμπρός σέ καλοπιάνουν καί ἀπό πίσω σέ τρώνε! Γι' αὐτό, ψυχὴ μου, καλύτερα πού δέν ἐπῆγες.

— "ὦ! βέβαια καλύτερα! εἶπον ἐγώ. Καλύτερα πού δέν μ' ἔφαγαν κι ἐπῆγα στήν Πόλῃ μέ τό καῖκι. Νά ἴδεις δά, παππού, καί τῇ θάλασσῃ! "Ἐτσι ὡς πάνου γεμάτη νερό! καί μέσα στό νερό τὰ καῖκια. — Φοσσσο! φοσσσο! περπατοῦν μέ τὰ πανιά φουσκωμένα!

— "Ἄσ' τ' αὐτά! εἶπεν ὁ παππούς πάλιν. Ἐπέρασες ἀπό τῆς θάλασσας τόν ἀφαλό καί εἶδες τό νερό πού γυρίζει γύρω, γύρω, γύρω, σάν πού γυρίζ' ἡ γιαιγιά σου ἡ Χατζήδενα τήν ἄρμῃ στήν *μπακίρα**, καί γίνεται μιά τρύπα μέσ στήν μέση;

— "Ὅχι, παππού, δέν τό εἶδα!

— "Ὦχ! ψυχὴ μου, δέν εἶδες τίποτε λοιπόν!

— Καί ποῦ εἶναι αὐτό, παππού;

— Αὐτό εἶναι, ἔτοι κομμάτι παρ' ἐδῶ, εἶπεν ὁ παππούς, δεικνύων εἰς τόν ὀρίζοντα διὰ τῆς χειρός — ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται ἡ Φώκια, ἡ μάνα τ' Ἀλέξανδρου. Αὐτήν τὴν εἶδες κἂν, τὴν εἶδες;

— "Ὅχι, παππού, δέν τὴν εἶδα!

— "Ἀχ! ψυχὴ μου, ἀνεστέναξε βαθύτερον ὁ παππούς, τίποτε δέν εἶδες, τίποτε!

— Καί πῶς εἶναι ἡ Φώκια, παππού;

— Νά ἔτσι, — εἶπεν ὁ παππούς χειρονομῶν οὕτως, ὡς ἔαν εἶχε τὴν Φώκιαν ἐνώπιόν του καί μοί ὠριζεν ἀνατομικῶς τὰ μέλη της. — 'Από τόν ἀφαλό καί πάνου εἶναι ἡ ἐμορφότερη γυναικα, ἀπὸ τόν ἀφαλό καί κάτω εἶναι τό φοβερότερο ψάρι. Κάθεται στόν πάτο τῆς θάλασσας. Μά κεῖ πού σκιαχθεῖ κανένα καράβι πού περνᾷ ἀπὸ πάνω, κάνει μία χόπ! καί βγαίνει στήν ἐπιφάνεια, κάνει μιά χάπ! καί ἀρπάζει τό καράβι μέ τό χέρι της καί τό σταματᾷ. 'Απέ*, φωνάζει τόν καπετάνιο καί τόν ἐρωτᾷ: 'Αλέξανδρος ὁ βασιλεὺς, ζεῖ καί βασιλεύει; τρεῖς φορές τόν ἐρωτᾷ, ψυχὴ μου, καί τρεῖς φορές ὁ καπετάνιος σάν τῆς εἰπεῖ πῶς ζεῖ καί βασιλεύει, τόν ἀφήνει καί πάγει στήν δουλειά του. Σάν τῆς εἰπεῖ πῶς δέν ζεῖ, τόν βουλᾷ καί τόν πνίγει.

Καί ἀναποδίσας τὴν κάλτσαν τῆς γιαιγιᾶς καί σεῖσας αὐτήν, ὥστε νέ πέση τό ἐντὸς αὐτῆς κουθάριον, μοί ἔδειξε πῶς ναυαγοῦν τὰ πλοῖα ὁ παππούς, καί — γι' αὐτό, ἐπρόσθεσε, καλύτερα, ψυχὴ μου, πού δέν τὴν εἶδες.

μπακίρα: χάλκινο δοχεῖο.

ἀπέ: ὕστερα, κατόπιν.

— “Ω, βέβαια καλύτερα, παππού! γιατί, διές, πῶς θά ἐπήγαινα στήν Πόλη σάν ἐπνιγόμεουν; Νά ἴδεις δά, παππού, τί μεγάλη πού εἶναι ἡ Πόλη, καί τί λογῆς λογῆς ἄνθρωποι πού εἶν’ αὐτοῦ καί χανούμισσες καί βασιλοπούλ...

— “Ἀσ’ τ’ αὐτά! διέκοψεν ὁ παππούς πάλιν, ὡς ἐάν ὠμίλουν περὶ πραγμάτων κοινῶν καί τετριμμένων. Εἶδες τόν τόπο, πού εἶναι οἱ ἄνθρωποι οἱ μαρμαρωμένοι;

— “Ὅχι, παππού, δέν τόν εἶδα!

— “Αἶχ, ψυχὴ μου! Τίποτε δέν εἶδες στή ζωὴ σου, τίποτες!

— Καί ποῦ εἶν’ αὐτό, παππού;

— Αὐτό, εἶπεν ὁ παππούς ὡς ἄνθρωπος συγκεντρῶν τὴν μνήμην του, αὐτό εἶναι βαθιά μέσα σ’ ἓνα δάσος. Μέσα σ’ ἓνα σπήλαιο. Ἔτσι καθὼς ἔμβεις, ἀπ’ αὐτὴν τὴν μεριά, βλέπεις ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού ἔγιναν μάρμαρα. Γιατί αὐτοῦ μέσα εἶναι μιά μάγισσα, πού ὅποιον διεῖ πῶς περνα καὶ τὸν ἀγαπήσει, τὸν παραπλανᾷ νά ἔμβει αὐτοῦ μέσα καὶ τὸν κάμνει μάρμαρο καὶ τὸν ἔχει αὐτοῦ πέρα στημένο, γιὰ νά μὴ τῆς φύγει. Ὅποτε θέλει αὐτὴ, παίρνει τὸ ἀθάνατο νερό καὶ τοῦ στάζει τρεῖς κόμβους ἐπάνω στήν κορφή, καὶ ἐκεῖ στή στιγμὴ τὸ μάρμαρο μαλακώνει καὶ γίνεται ἄνθρωπος ἐμορφότερος ἀπὸ πρῶτα. Τότε κάθεται καὶ τρώγει καὶ πίνει καὶ διασκεδάζει μαζί του· σάν διασκεδάσει κι ὕστερα, μιά τὸν βλέπει καλὰ καλὰ στά μάτια καὶ τὸν κάμνει πάλι μάρμαρο. Γι’ αὐτό, ψυχὴ μου, καλύτερα πού δέν τὴν εἶδες!

Ποτέ δέν ἀμφέβαλλον ὅτι ὁ παππούς μου ἦτο κοσμογυρισμένος ἄνθρωπος. Ἀλλ’ ὅπωςδὴποτε ἐπέστρεφον καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μακρότερον — μετὰ τὸν Ἅγιον Τάφον — ταξίδιον, ἀπὸ τὴν Πόλιν. Εἶχον ἰδεῖ τόσα καὶ τόσα πράγματα. Ἐνόμιζον λοιπὸν ὅτι ἔφερον μετ’ ἑμαυτοῦ ἀφηγητικὴν ὕλην, ἱκανὴν νά ἀπασχολήσῃ ἐπὶ τινὰς τοῦλάχιστον ἡμέρας τὴν προσοχήν, ἂν οὐχὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ γέροντος. Ἀλλ’ ὅτε τὸν ἤκουσα νά προφέρῃ οὕτως ἀκαταδέκτως καὶ περιφρονητικῶς ἐκεῖνο τὸ «ἄσ’ τ’ αὐτά», νά διακόπτῃ τὰ σπουδαιότερά μου θέματα, ὡς ἐάν ἦσαν μηδέν δι’ αὐτόν, καὶ νά ἀντικαθιστᾷ ταῦτα δι’ ἰδίων τόσοσιν θαυμασῶν, τόσοσιν ἀγνώστων εἰς ἐμέ διηγημάτων, ἔπτυξα* κατησχυμένος ὑπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἀνεξαντλήτου κοσμογονίας αὐτοῦ καὶ δέν ἐτόλμησα πλέον νά εἶπω τίποτε.

Μετὰ πολλὴν ὥραν σιωπῆς, καθ’ ἣν ἡσθανόμην τὸν παπποῦν θριαμβεύοντα ἐπὶ τῆς ἀπειρίας μου, ὕψωσα ἐκ νέου τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς αὐτόν.

— Πολλὰ ταξίδια θά ἔκαμες εἰς τὴν ζωὴν σου, τῷ εἶπον. Καὶ ἐπρόφε-

ἐπιτοξα (ρ. πτύσσω): ζάρωσα, μαζεύτηκα.

ρα τὰς λέξεις μετὰ θαυμασμοῦ, πολλῆς μετέχοντος τῆς κολακείας.

Ὁ παππούς ἐξαφνίσθη. Προφανῶς ἡ ἐρώτησις τῷ ἤλθεν ἀπροσδόκητος. Ἐπὶ τινος στιγμᾶς μέ ἠτένισεν ὡς ἄνθρωπος σιγηλὰ διαμαρτυρόμενος κατὰ τινος συκοφαντίας. Εἶτα: — Ἐγώ; εἶπεν. Ἐγώ ταξίδια; Ἡ γιὰ σου ἡ Χατζήδενα!

Ἐν τῇ προφορᾷ τῶν λέξεων τούτων ὑπεννοεῖτο ὁλόκληρος ἱστορία. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ δέν ἐδειξα ὅτι ἐκατάλαβα τὴν σημασίαν αὐτῆς, ὁ παππούς προσέθηκεν τὴν ἱστορίαν χαμηλῇ τῇ φωνῇ:

— Μία φορά — τότε δέν ἦτον ἀκόμη Χατζήδενα —, Ψυχὴ μου, τῆς λέγω, ἐτάχθηκα νὰ πάγω στὴν Σαρακηνοῦ, στό πανηγύρι. — «Νὰ πᾶς, βέβαια, νὰ πᾶς», λέγει αὐτῇ. «Ἐ, τί σέ θέλω δῶ πέρα; Τί σέ θέλω; Νὰ κάθῃσαι νὰ μέ φυλάγεις;» — καὶ χαμηλώσας ἔτι μᾶλλον τὴν φωνήν, —

«ὁ τέτοιος καὶ τέτοιος καὶ τέτοιος», προσέθηκεν ὁ γέρων ἐκφραστικῶς. — Πολύ καλά, ἐξηκολούθησεν ἔπειτα. Σοῦ κάμνω, ψυχὴ μου, ὅλες τές ἐτοιμασίες. Ξουρίζουμαι, στολίζουμαι, σελώνω τ' ἄλογο, βάλω τὸ σταυρό μου νὰ καθαλικέψω — νὰ σου τὴν καὶ παρουσιάζεται.

— Καὶ χαμηλώσας τὴν φωνὴν οὕτως ὥστε μόλις ν' ἀκούεται ὁ παππούς:

— Μωρέ, πού νὰ πάθεις, πού νὰ δείξεις, πού θά πᾶς; εἶπε, μιμούμενος τῆς γιαιγιάς τὰ σχήματα. Ἐ; πού θά πᾶς;

— Στὴν Παναγία, ψυχὴ μου, στὴν Σαρακηνοῦ.

— Μωρέ θ' ἀφήσεις τὴν ἀγελάδα νὰ πᾶς στὴν Παναγία; Μωρέ, τέτοια καὶ τέτοια, τὸ πανηγύρι τὸ συλλογιέσαι, καὶ τὴν ἀγελάδα, τὴν γκαστρομένη τὴν ἀγελάδα δέν τὴν συλλογιέσαι; Πού εἶναι στὴν ἐβδομάδα τῆς, δέν τὴν συλλογιέσαι;

— Τώρα, θέλω νὰ τῆς συντύχω*, εἶπεν ὁ παππούς ἀναλαθὼν τὴν στάσιν του, μά πού δέν σ' ἀφήνει νὰ ῥθεις στὴν ἀράδα; Σάν εἶδα πού δέν τὰ βγάζω στό κεφάλι:

— Καλό, ψυχὴ μου, τῆς λέγω, ἐγώ — ἐβασκέστισα*.

— Ἄμ' ὁ κόσμος, ὁ κόσμος τί θά πεῖ; Πού ἔκαμες ἐτοιμασίες κι ἀγόρασες τὰ κεριά καὶ τὸ λάδι καὶ τὸ θυμίαμα! Καὶ τ' ἄλογο τί θά πεῖ πού τὸ καλίβωσες καὶ τὸ σέλωσες; Τ' ἄλογο θέλει δρόμο! εἶπεν ὁ παππούς κλείσας πρὸς ἐμέ ἐκφραστικῶς τὸν ὀφθαλμόν καὶ περιμένων νὰ τὸν ἐννοήσω. Καὶ περιμένων εἰς μάτην,

— Δέν καταλαμβάνεις; — ἀνεφώνησεν ἐπὶ τέλους — ὁ καθγὰς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα! — Τὴν ἐσῆκωσα, ψυχὴ μου, τὴν ἐκάθισα πάνω στ' ἄλογο, καὶ τὴν ἔστειλα στό πανηγύρι μέ τὸν ἀδελφό τῆς.

— Κ' ἐσύ, παππού:

συντύχω (συντυχαίνω: κουβεντιάζω, συναντῶ).

ἐβασκέττισα: βαρέθηκα.

— Έγώ, ψυχή μου, ἐφύλαγα μέσ στον σταβλο νά γεννήσει ἡ ἀγελάδα. Καί ἄφησε σύ, πού δέν ἐγέννησε, τό γδάρμα, προσέθηκεν ἔπειτα, ὡσάν νά ἔπταιε τό ζῶον διά τήν ἀποτυχίαν, μόνο μου ἐσήκωσε τ' *ὀγούρι** ἀπό τά ταξίδια, καί ὅσες φορές ἐκίνησ' ἀπό τότε γιά ταξίδι, ψυχή μου, βρέθηκεν ἐμπόδιο μέσ' στό δρόμο μου!

— Πῶς, παππού;

— Αἱ! εἶπεν ἐκεῖνος, ἀμηχανῶν πῶς νά συνδυάσῃ τά ὁδοιπορικά του ἀτυχήματα μέ τόν καθυστερήσαντα τοκετόν τῆς ἀγελάδος. Αὐτό κι ἐγώ δέν τό ξέρω. Μά, σάν εἶναι μέσα νεκατωμένη ἡ γιαγιά σου, ἡ Χατζήδενα, πᾶνε σύ πλιά νά 'βρεις λογαριασμό! Πῶς σοῦ τό κατέφερνε, ψυχή μου, πῶς σοῦ τό μαστόρευε — εἶναι νά χάσεις τό νοῦ σου! Ὅσες φορές ἐτοιμάσθηκα νά ταξιδεύσω — πότε 'έγεννούσε κάνα πράμα, πότε ξεπετοῦσε τό μελίσι, πότε 'ἄρρωστοῦσε κανένas, πότε ἤρχονταν *μουσαφίρης* — θαρρεῖς πού τά εἶχε παραγγεγμένα, ψυχή μου, ἴσα ἴσα τήν ὥρα πού ἔκαμνα τόν σταυρόν μου νά καθαλικέψω!

Τόσα χρόνια πανδρεμένος, ἐγώ ἔκαμνα τέσ ἐτοιμασίες κι ἐκείνη πηγαινε στό ταξίδι! Ἔτσι στό Ραιδεστό· ἔτσι στή Σηλυβρία· ἔτσι στή Μηδεῖα· ἔτσι παντοῦ. Ἐνα ταξίδι, ψυχή μου, αὐτό τό μελετοῦσα στά κρυφά, τό φύλαγα γιά λόγου μου. Καιρούς καί χρόνους ἐμάζευα τά μαδιά* καί τά ἔκρυβα ὅπου κι ὅπως ἤμποροῦσα. Σάν ἐμάζωξα πενήντα χιλιάδες γρόσια, τό βάλλω μιά μέρα στό *κέφι* καί φωνάζω τῇ γιαγιά σου — ὅταν τό εἶχα στό *κέφι* δέν τήν ἐγιόρταζα πολύ πολύ. — Τῆς λέγω, λοιπόν, ψυχή μου, ἔτσι δά μ' ἀπόφασῃ: — Χρουσή! ἐβάλθηκα νά πάγω σέ ταξίδι, κοίταξε μήν εἶναι κανένα πράμα ἐτοιμόγεννο ἢ ἄρρωστο ἢ χρειαζόμενο, καί κοίταξε μήν ἔμβει κανένas *μουσαφίρης* στό σπίτι, γιατί διές, τοῦ σπάζω τά πόδια του! Καί ὁ παππούς ἔκαμεν ὡς ἐάν ἐθαύμαζε τόν ἑαυτόν του πῶς τά ἐκατάφερε. Σέ ἤθελα, εἶπεν εἴτα πρὸς ἐμέ, νά τήν δεῖς πῶς τά ἐχρειάσθηκε! Τιμιουδιά δέν ἔβγαλε! Κι ἐγώ αὐτό ἤθελα. Στέλνω, ψυχή μου, στόν πνευματικό κι ἔρχεται κι ἐξομολογοῦμαι· φωνάζω τῇ γιαγιά σου μπροστά του καί τῆς γράφω ὅλο τόν βιόν ἐπάνω της. Φωνάζω τούς χωριανούς καί παίρνω συγχώρεση ἀπό τόν καθένα, γιατί, διές, ψυχή μου τό ταξίδι εἶναι τό μακρύτερο ταξίδι τοῦ κόσμου, κι ἐμεῖς ἔχουμε ζωὴ καί θάνατο.

Τήν ἄλλη μέρα τραβῶ τό ἄλογο καί κάμνω τόν σταυρό μου νά καθαλικέψω. Ἡ γιαγιά σου — τότε δέν ἦτον ἀκόμη Χατζήδενα — ἔσκυψεν ἀπό τήν θύρα νά μέ διεῖ· κι ἐγώ τό εἶχα *τσατισμένο*· κοίταξε! Μιά νά μ' ἔβγαζε τίποτε στή μέση, τό 'παρνεν ἡ εὐχή! Ἡ γιαγιά σου τό ἤξευρε·

ὀγούρι: γοῦρι, τοχειρό.

μαδιά: χρήματα.

δέν εἶπε λόγο. Κι ἐγὼ αὐτό ἤθελα. Σάν ἔκαμα τό σταυρό μου νά καθαλι-
κέψω.

— "Ἐλα, Χρουνσή, τῆς εἶπα, ἔχουμε ζωὴ καὶ θάνατο, συχώρα με καὶ
Θεὸς σχωρέσει σε! Ἐκεῖ, ψυχὴ μου, τὴν παίρνουν τὰ κλάματα, εἶπεν ὁ
παππούς τεταραγμένος, ὡς ἐάν συνέβαινε τό πράγμα ταύτην τὴν στιγ-
μὴν ἐνώπιόν του. Καὶ προσπαθῶν ὅσον τό ἐπ' αὐτῷ νά παραστήσῃ τὴν
μεγάλην τῆς συζύγου θλίψιν.

— "Ἀχ! πού νά μὴν ἔσωνα! Πού νά μὴν ἔδειχνα! εἶπεν ὁ παππούς μιξο-
κλαίων. Ἡ ἄτυχη! ἡ κακόμοιρη, ἡ ἀρίζικη*! πού θά χάσω τό ταίρι μου,
τόν νοικοκύρη μου! τόν ἀφέντη μου!

Καὶ ἐκπεπληγμένος ἐκ τῶν κοσμητικῶν τούτων του ἐπιθέτων ὁ παπ-
πούς. — Αὐτό, ψυχὴ μου, εἶπε, δέν τό ἐπερίμενα. Ὅλος ὁ κόσμος νά
χαλοῦσε — τό εἶχα τσατισμένο. Μά σάν εἶδα τὴ γιαγιά σου, τὴ γυναῖκα
μου, νά κλαίει, ἐκόπησαν τὰ ἡπατά μου! Πῶς νά τὴν ἀφήσω νά πάγω
στήν ἄκρια τοῦ κόσμου!

— Εἶμαι ταμένος στὸν Ἅγιο Τάφο, τῆς λέγω, ψυχὴ μου· πῶς νά κάμω
τώρα; Σάν δέν πάγω θά κριματισθοῦμεν.

— Σάν εἶσαι ταμένος, νοικοκύρη μου, ἀνδρόγυνο δέν εἴμασθε; Ἐνα
πράγμα εἴμασθε: Εἴτε σύ ἐπῆγες, εἴτ' ἐγώ, τό ἴδιο πράμα κάνει.

Τὰ δάκρυα στά μάτια τῆς! εἶπεν ὁ παππούς, ἀλλάξας τὸν τόνον τῆς
φωνῆς του, τί νά πῶ; Τὴν ἀνεβάζω, ψυχὴ μου, στ' ἄλογο, καὶ τὴν στέλνω
στὸν Ἅγιο Τάφο μέ τὸν ἀδερφό τῆς.

Ἀπὸ τότε καὶ νά πάγει, εἶπεν ὁ παππούς κροτῶν τὰς παλάμας ὡς ἐάν
τὰς ἐξεσκόνιζεν — ἀπὸ τότε καὶ νά πάγει δέν ἐδοκίμασα νά ταξιδεύσω.

— Καὶ τὸν κόσμο πού ἐγύρισες, παππού, τὰ μεγάλα ταξίδια πού ἔκα-
μες, θά τὰ ἔκαμες, λοιπόν, πρὶν πάρεις τὴ γιαγιά; Ὅριστε;

Ὁ παππούς ἀνέλαβε πάλιν τό ἐργόχειρόν του· θλιβερόν μειδίαμα
ἐκάθητο ἐπὶ τῶν χειλέων του.

— Πρὶν μέ δώσουν στὴ γιαγιά σου τὴ Χατζήδενά, εἶπε ταπεινώσας
τούς ὀφθαλμούς, δέν ἤμουν ἀγόρι.

— Ἀμ' τί, παππού, κορίτσι ἦσουν;

— Πές πῶς ἤμουνα κορίτσι, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παππούς μέ τό θλιβε-
ρόν του μειδίαμα, ἀφοῦ κι ἐγώ τό θαρροῦσα πῶς ἤμουνα, κι ὁ κόσμος
τό ἐπίστευεν.

Αἱ λέξεις μοὶ ἐνεποίησαν παράξενον ἐντύπωσιν. Ὁ παππούς ἐκράτει
εἰς τὰς χεῖρας του γυναικεῖον ἐργόχειρον· καὶ — μ' ὅλον τό λεβέντικόν
του ἀνάστημα — τό ἐπιμελῶς ἐξουρισμένον πρόσωπον, ὁ φιλαρέσκως
ἐπὶ τῶν ὀρίων τοῦ ἄνω χείλους ψαλιδισμένος μύσταξ, ἡ ὅλη τῆς μορφῆς

ἀρίζικος: ἄτυχος, κακορίζικος.

του έκφρασις μοί ἔφάνη τήν στιγμήν ἐκείνην ἐνέχουσα πολύ τό θηλυπρεπές καί γυναικεῖον.

— Ναί, ναί, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παππούς, ἀναστενάξας καί γενόμενος σύννους*. Ἐσεῖς ζεῖτε σέ χρυσοῦς καιροῦς τώρα, σέ χρυσοῦς καιροῦς! Ταξιδεύετε, σ' ὅ,τι ὦρα θέλετε, σ' ὅποια χώρα θέλετε. Καί τό κάτω κάτω, ψυχὴ μου, ξέρετε τί εἶστε. Ἐμεῖς ἐζούσαμε σέ βίσεκτους καιροῦς, δυστυχημένους χρόνους! Οἱ μάνες μας ἐγονάτιζαν μπρός στές εἰκόνες, ψυχὴ μου, καί ἔκλαιον στήν Παναγία ἢ νά τοὺς δώσει κορίτσι, ἢ νά σκοτώσει τό παιδί πού εἶχανε στά σπλάγχχνα τους, διὰ νά μή γεννηθεῖ ἀγόρι.

— Γιατί, παππού;

— Γιατί κάθε λίγο καί πολύ, εἶπεν ὁ παππούς ὁλονέν σκυθρωπότερος, ἔθβαινε, ψυχὴ μου, τό Γιαννιτσαριό — κάτι μεγάλοι καί φοβεροὶ Τουρκαλάδες, τ' ἀψηλά τὰ *καθούκια* μέ τὰ κόκκινα καβάδια*, — κι ἐγύριζαν ἀρματωμένοι στά χωριά, μέ τόν *ιμάμην** ἐμπρός, μέ τόν *τοελάτη* καταπόδι, κι ἐμάζωναν τὰ εὐμορφότερα, τὰ ἐξυπνότερα χριστιανόπαιδα, ψυχὴ μου, καί τὰ τούρκευαν.

— Γιατί, παππού;

— Γιά νά τὰ κάμουν Γιαννιτσάρους, εἶπεν ὁ γέρων ἀγανακτῶν. Γιά νά τὰ κάμουν σάν τόν ἑαυτό τους· νά ἔρχονται πίσω στή χώρα, σάν μεγαλώσουν καί ξεχάσουν πού εἶναι Ρωμιόπουλα νά σφάξουν τοὺς ἴδιους των γονεῖς πού τοὺς γέννησαν.

*Ἀνάθεμα τὴν ὦρα
τὴν πρώτην Ἀπριλιά,
πού βγήκε τό Ἰζάμι*
καί μάζωξε παιδιά!*

Ἐστέναξεν ἀπαγγείλας ὁ παππούς καί ἀπέμαξε* τὰ δάκρυά του.

— Γι' αὐτό, ἐξηκολούθησεν ἔπειτα, ὅταν ἐγεννήθηκα ἐγώ, ψυχὴ μου, καί μ' ἐβάπτισαν, μέ ἔβγαλαν *Γεωργιά*, πού θά πεῖ μοῦ ἔδωκαν θηλυκόν ὄνομα, καί μαζί μέ τό ὄνομα, καθὼς ἔβγαζαν τότε Κωνσταντινιά καί Θανασιά καί Δημήτρω ὅλο ἀρσενικά παιδιά, ψυχὴ μου, μέ θηλυκόν ὄνομα — καί μαζί μέ τό ὄνομα, μ' ἐφόρεσαν καί κοριτσιίστικα ρούχα.

σύννους: σκεφτικός.

καπούκι: ὄστρακο, ἐδῶ· ψηλὸ καπέλο.

καβάδι: χοντρό φόρεμα, εἶδος μανδύα.

ιμάμης: μουσουλμάνος ἱερέας.

τοελάτης: δήμιος.

ιζάμι: ἀποστολή.

ἀπόμαξε (ἀπομάσσω: σφουγγίζω, σκουπίζω).

“Όσα χρονάκια πέρασαν, ψυχή μου, τόσες φορές από την θύρα του σπιτιού μας δέν έβγῆκα σάν καψοκόριτσο .τού θάρρευα νά είμαι. Σάν ἔγινα καμιά δεκαριά χρονῶ, μέ πιάνει μιάν ἡμέρα — Θεός σχωρέσ' τονε — ὁ κύρης μου, μέ καθίζει στό σκαμνί, μέ κόφτει τές μεγάλες μου πλεξοῦδες, μοῦ βγάζει τά φουστανέλια καί:

— Διές ἐδῶ, μέ λέγει, Γεωργιά, ἀπό σήμερο καί νά πάγει εἶσαι *Γεώργης*, εἶσαι ἀγόρι· ἀπό αὔριο καί νά πάγει εἶσαι ἄνδρας, ὁ ἄνδρας τῆς Χρυσῆς πού παίζετε κάθε μέρα τές κοῦκλες καί τά πεντόβολα.

Αὐτό ἦταν ὅλο κι ὅλο πού μέ εἶπε, καί μ' ἐφόρεσε τ' ἀγορίστικα ροῦχα.

Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα, ψυχή μου, ἤλθαν τά βιολιά καί τά λαγοῦτα, καί μ' ἐπῆραν στήν ἐκκλησιά καί μ' ἔστεφάνωσαν μέ τὴ γιαγιά σου.

— Πῶς, παππού; “Ετσι μικρός πού ἦσουν;

— Ναί, ψυχή μου, εἶπεν ὁ παππούς συναπορῶν καί αὐτός. Ἀκόμα δέν ἔμαθα πῶς νά δένω τό καινούριο μου καθάδι, καί μ' ἔδωσαν καί γυναίκα γιά νά κυβερνήσω! Μά — εἶπεν εἷτα συνωφρυωμένος — ἔπρεπε νά γένει. Περισσότερον καιρό δέν ἤμποροῦσαν νά μέ κρύψουν· καί τό φερμάνι* ἔλεγε, πῶς μόνον τοὺς ἀνύπανδρους νά παίρνουν οἱ Γιαννίτσαροι. Μ' ἐπάνδρεψαν λοιπόν ἐν *πομπῇ καί παρατάξει*, καί ἔτσι, ψυχή μου, ἀντί νά μέ πάρει κανένας Γιαννίτσαρος — μ' ἐπῆρεν ἡ γιαγιά σου.

— Καί πού θά πεῖ, λοιπόν, παππού, ἐσύ δέν ἔκαμες κανένα ταξίδι στή ζωῇ σου! Μῆτε πρὶν πανδρευθεῖς, δέν ἐταξίδευσες;

“Ὁ παππούς ἐπὶ τινὰς στιγμάς ἐφάνη ἀμηχανῶν πῶς πρέπει ν' ἀπαντήσῃ. “Επειτα χαμηλώσας αἰδημόνως* τό βλέμμα.

— Τί νά σέ πῶ, ψυχή μου, εἶπε. Πρὶν πανδρευθῶ ἔκαμα ἓνα ταξίδι μά τί τά θέλεις — ἔμεινε κι αὐτό στή μέση. “Εμειν' ἀτέλειωτο...

— Πῶς, παππού; Πότε;

“Ὁ γέρων παρήτησε τό ἐργόχειρόν του χαμαί, καί τείνας τό βλέμμα πρὸς τόν ὀρίζοντα ἐφαίνετο ἑνασχολῶν σιγηλά τοὺς ὀφθαλμούς του μέ τὴν θέαν τῆς πρὸς ἡμῶν ἐκτεινομένης χωριογραφίας.

“Ὁ οὐρανός ἦτον ἀνέφελος· ὁ ἥλιος χαμηλά εἰς τόν ὀρίζοντα· καί τό ὑψηλόν τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς εὕρισκόμεθα, παρεῖχεν εἰς τόν θεατὴν λίαν ἀχανές καί ὁμως εὐπερίληπτον πανόραμα(...)

“Ὁ παππούς, ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐνησχολήθη μέ τό θέαμα τοῦτο, σιωπηλός καί ἀφηρημένος, ἐστήριξε τό βλέμμα ἐπὶ ἑνός τῶν ἀπωτέρων κωνοειδῶν χωμάτων εἰς τό βάθος τοῦ ὀριζοντος, καί δείξας διὰ τοῦ δακτύλου,

φερμάνι καί φερμάνι: σουλτανικὸ διάταγμα.
αἰδημόνως: ντροπαλά.

— Τὴν βλέπεις, ψυχὴ μου, εἶπεν, ἐκείνην τὴν *τούμβα*;
— Ποιάν, παππού;
— Νά, ἐκείνην τὴν ἀψηλότερη, ἀπὸ ὅλες τές ἄλλες, πού φαίνεται ἐκεῖ πού τελειώνει τῆς γῆς τὸ πρόσωπο.

— Τὴν βλέπω· ἐγγίζει τὸν οὐρανὸ μέ τὴν κορφή της, παππού.
— “Α! *χάκ!* εἶπεν ὁ παππούς εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἀπαντήσεως. Ὁ οὐρανὸς ἀκουμβᾷ πάνου της. Δέν ἀκουμβᾷ;

— Ναί, παππού! Ἡ γῆς τελειώνει αὐτοῦ πέρα καὶ ἀρχίζει ὁ οὐρανός.
— “Α! *χάκ!* ἀνεφώνησεν ὁ γέρον ἐτι μᾶλλον εὐχαριστημένος. Εἴτα προσηλώσας ἐπ’ ἐμοῦ υπερήφανον βλέμμα — ὡς ἐκεῖ πέρα, εἶπε, μ’ ἐβάσταξε νά ταξιδέψω.

Καί ἐπρόφερε τὰς λέξεις μέ ὕφος τόσον ἐναθρυντικόν*, ὥστε δέν ἠννόησα εὐθύς, ἐάν τοῦ παπποῦ τοῦ ἐβάσταξε νά ταξιδέψῃ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ἢ μέχρι τῆς *τούμβας*, ἐφ’ ἧς ἐφαίνετο ὁ οὐρανὸς στηριζόμενος.

Ὁ παππούς ἐξηκολούθησεν:

— Ἡ *τούμβα* φαίνεται ἀπὸ τό παράθυρό μας· ἀπὸ μικρὸ παιδί τὴν ἔβλεπα καὶ τό εἶχα ἓνα *μεράκι* — μιά μεγάλη ἐπιθυμία — νά ἦτανε βολετὸ νά πῆγαινα ἐκεῖ κάτω, ν’ ἀνέβω στὴν κορφή τῆς *τούμβας*, νά ἴμβῳ εἰς τὰ οὐράνια. Μά ἔλα πού ἤμουνα κορίτσι! Πῶς νά βγῶ μέσα στοὺς δρόμους;

Σάν μ’ ἔκοψε ὁ κύρης μου τὰ μαλλιά καὶ μ’ ἔβαλε καθάδι, καὶ μ’ ἔκαμεν, ἔτσι διὰ μιᾶς, ἀγόρι — ἐκείνοι ἐψαλίδιζαν χαρτιά καὶ ἐπλεκαν τοῦ γάμου τὰ στεφάνια — ἐγώ, μιά κλωθογυρνῶ τὴν ἄκρην ἄκρη, καὶ βγαίνω στὴν αὐλὴ. Τό ταξίδι εἶχα στὸν νοῦ μου, καὶ μόνο τό ταξίδι.

Μετά τινα σιωπὴν, καθ’ ἣν ὁ παππούς ἐφαίνετο συγκεντρῶν τὰς ἀναμνήσεις του.

— “Ἐξω ἀπ’ τ’ ὀρνιθαριό, εἶπεν, ἦταν ἓνα ξύλο στημένο, μέ κάτι ξυλάκια σταυρωτά, πάνω σ’ αὐτὸ καρφωμένα, γιὰ νά πατοῦν οἱ ὀρνιθες ν’ ἀναβαίνουν στές φωλιές των. Τό εἶχα ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς στό μάτι. Θά τ’ ἀκουμβήσω στό γυαλί τοῦ οὐρανοῦ, ἔλεγα μέ τὸν νοῦ μου, σάν σκάλα, θ’ ἀνέβω, θά τρυπήσω μιά τρύπα — θά ἴμβω μέσα. “Ἐτσι, ψυχὴ μου, σοῦ παίρνω τό ξύλο στὸν ὦμο, καί, σάν μέ διοῦν, ἄς μέ γράψουν.

Βγαίνω ἀπὸ τὴν αὐλὴ, στρίβω δεξιὰ καὶ — δρόμο! Ὁ κόσμος πού μ’ ἔβλεπε, ποῦ νά μέ γνωρίσει πῶς ἤμουν ἡ Γεωργιά ἡ θυγατέρα τοῦ Σύρμα! Ἦταν σάν νά ἦρθα πρώτη φορά στὸν κόσμον.

Ὡς καὶ ἡ Χρουσὴ ἡ γιαγιά σου, πού μέ εἶδεν ἔτσι μέ τό καθάδι μ’ ἔβαλε μπροστά μέ τές πέτρες. “Ὅχι τάχα πῶς μ’ ἐγνώρισε· μά ἔτσι τὰ

ἐναθρυντικός: περήφανος.

κατέτρεχεν από μιάς ἀρχῆς τ' ἀγόρια. Ἐγώ — δρόμο. Ἀπό τέτοιο ταξίδι ποῖός μπορεῖ νά μ' ἐμποδίσει; Βγαίνω στούς κήπους, μβαίνω στά χωράφια· περνῶ τόν ποταμό· τά μάτια καρφωμένα στήν *τούμβα* — καί δρόμο. Πάγω ἓνα μίλι, πάγω δυό. Μά — τί θαρρεῖς ψυχὴ μου; Ἡ *τούμβα*, ὅσο προχωρῶ, τραβιέται μακρύτερα! Ὁ οὐρανός, ὅσο κοντεύω, σηκώνεται τ' ἀψηλότερα! Ἄ! αὐτό, ψυχὴ μου, μ' ἔκοψε τά γόνατα! Κουρασμένος ἦμουν ἀπό πολύ πρωτύτερα, μά δέν μ' ἀποφάνηκε παρά σάν εἶδα πῶς ἡ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ ἐπῆγαιν' ὅλονέν μακρύτερ' ἀπό τὴν *τούμβαν*, πού ἐλογάριαζα νά τόν εὕρω. Τότε μοῦ ἐκόπηκε τό *χαθέσι**, καί ἔνιωσα, πῶς εἶμαι κουρασμένος, πῶς πεινῶ, πῶς τό ξύλο πού σηκώνω βαραίνει σάν μολύβι, πῶς ἄρχισε νά βραδυάζει καί — τί τά θέλεις, ψυχὴ μου; — τότες ἐγύρισα πίσω καί ἀφήκα τό ταξίδι ἀτελείωτο!

— Γιατί διές, ἐπρόσθεσεν εἴτ' ἀμέσως ὁ γέρων, ἐσυλλογισθῆκα κοντά εἰς τ' ἄλλα καί τόν κύρη μου. Αὐτός — Θεός σχωρέσ' τονε — δέν ἔμοιαζε τὴν γιαγιά σου τὴν Χατζήδενα.

— Πῶς, παππού;

— Χμ! εἶπεν ἐκεῖνος ἐκφραστικῶς μειδιάσας. Ἡ γιαγιά σου, ψυχὴ μου, μπουμπουνίζει, μά δέν βρέχει. Ὁ κύρης μου ἔβρεχε, μά δέν ἐμπουμπουνίζει! Γι' αὐτό, ψυχὴ μου, ἐγύρισα πίσω. Ἦταν τό *μόνο ταξίδι τῆς ζωῆς μου*, ἐπρόσθεσεν εἶτα σύννους ὁ γέρων, μά — ἔμειν' ἀτελείωτο!

— Καί τά πράγματα πού εἶδες, παππού, καί ξεύρεις; — ἡρώτησα ἐγώ τότε ἐν μεγίστῃ ἀπορίᾳ. Στὴν χώρα πού ψήν' ὁ ἥλιος τό ψωμί, ἐκεῖ κοντά πού ζοῦν οἱ Σκυλοκέφαλοι πότε ἐπῆγες, παππού;

— Ὡ! εἶπεν ἐκεῖνος τότε. Αὐτοῦ, ψυχὴ μου, δέν ἐπῆγα· μέ τ' ἀφηγήθηκεν ἡ γιαγιά μου, ὅταν μ' ἐμάθαινε νά πλέκω.

— Καί στῆς θάλασσας τόν ἀφαλό, παππού, πού βγαίν' ἡ Φώκια καί πιάνει τὰ καράβια καί τὰ ῥωτᾷ γιά τόν Ἀλέξανδρο τόν βασιλέα; Κι ἐκεῖ δέν ἐπῆγες;

— Ὅχι, ψυχὴ μου! κι αὐτό μ' ἀφηγήθηκ' ἡ γιαγιά μου.

— Καί τό σπῆλαιον, παππού, πού εἶν' ἡ Μάγισσα πού μαρμαρώνει τοὺς ἀνθρώπους, κι ἐκεῖ δέν ἐπῆγες;

— Ὅχι, ψυχὴ μου! Ἡ γιαγιά μου μέ τ' ἀφηγήθηκ' ἡ γιαγιά μου.

Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ αὐξουσα ἔντασις τῆς ἀπογοητεύσεώς μου ἀνά πάσαν αὐτοῦ ἀπόκρισιν. Ὅλη λοιπόν ἡ μεγάλη ἐκείνη ἰδέα μου περὶ τῶν ταξιδίων τοῦ παπποῦ, ὅλη μου ἡ πρὸς αὐτόν ὑπόληψις καί ἐμπιστοσύνη διὰ τὴν κοσμογνωσίαν καί πολυπειρίαν του περιωρίζετο ἔξαφνα εἰς τὰς διηγήσεις, δηλαδὴ τὰ παραμύθια, τὰ ὅποια ἤκουσεν ἀπὸ τὴν μάμμην

χαθέσι: εὐχαρίστηση.

του, καθ' ὃν χρόνον εἶχε τὴν ἀφέλειαν νά πιστεῦῃ ὁ πτωχός ὅτι ἦτο θηλυκοῦ καὶ οὐχὶ ἀρσενικοῦ γένους! Ἀπελπισία καὶ ἀγανάκτησις κατεῖχε τὴν καρδίαν μου.

— Καὶ τές βασιλοπούλες, παππού, καὶ αὐτές λοιπόν δέν τές εἶδες μέ τὰ μάτια σου; καὶ δέν ἔφαγες καὶ δέν ἐκουθέντιασες μαζί των;

— Ποιές βασιλοπούλες, ψυχὴ μου;

— Νά! αὐτές πού ἐρωτεύονται μέ τὰ ραφτόπουλα, καὶ ἀρρωστούν ἀπὸ τὴν ἀγάπη, καὶ στέλνουν τὸν πατέρα τους τὸν βασιλέα μέ τὴν κορῶνα, γὰ πάγει νά παρακαλέσει τὸν γαμβρό; Δέν θυμᾶσαι πού μέ τό 'λεγες; Δέν θυμᾶσαι τὴν χρυσόμαλλη Νεράιδα καὶ τὰ λευκονδυμένα νε-
ραιδόπουλα, πού τραγουδοῦν, παππού, καὶ γελοῦν καὶ χωρατεύουν, καὶ
ράφτουν τὰ νυφιάτικα χωρὶς ραφή καὶ ράμμα;

— Ἄχ! ψυχὴ μου! εἶπεν ὁ γέρων τότε λυπημένος. Αὐτό τό ἄκουσα ἀπὸ τὴν γιαγιά μου, ὅταν μ' ἐμάθαινε νά κεντῶ καὶ νά ράφτω! Μά θαρ-
ρῶ, ψυχὴ μου, πὼς μὴδ' ἐκείνη δέν τό εἶδε μέ τὰ μάτια της!

Τοῦτο διέλυσε καὶ τὴν ἐλαχίστην μου πλάνην!...

Ἄλλὰ λοιπόν αἱ κακουχίαι καὶ τὰ βάσανα, ὅσα ὑπέστην, καὶ ὅσα ἔμελ-
λον νά ὑποστῶ, μέ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα νά ἐπιστρέψω ποτέ εἰς τό χω-
ρίον μου μέ μίαν βασιλοπούλαν εἰς τό πλευρόν μου, ἐπῆγαιναν εἰς τὰ
χαμένα; ἐπῆγαν διὰ τίποτε; Καλά, παππού! Ἄν μέ διεῖς καὶ σύ ποτέ νά
ξαναπιᾶσω βελόνι, πές πὼς εἶμαι θηλυκός καὶ δέν τό ξεύρω!

Καὶ τὸν ἐνδιάθετον τοῦτον λόγον ἡτοίμαζόμην νά προφέρω, ἐλέγχων
συνάμα τὸν παππούν, διότι ἔγινεν αἰτία νά ὑπάγω εἰς τὴν Πόλιν νά κα-
κουχηθῶ ἐπὶ ματαίῳ. Ἄλλ' ὅτε, ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον τὸν
παππούν μέ τό ὄνειροπολοῦν αὐτοῦ βλέμμα διαρκῶς προσηλωμένον
μακράν ἐπὶ τοῦ κωνοειδοῦς ἐκείνου χώματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤλπισέ
ποτε νά εἰσέλθῃ εἰς τὰ οὐράνια, δέν ἤξεύρω ποῖα μυστηριώδης δύναμις
ἐδέσμευσε τὴν φωνὴν ἐπὶ τῆς γλώσσης μου.

Ὁ ἥλιος εἶχε κατέλθει πολὺ χαμηλότερα πρὸς τὴν δύσιν. Πᾶσα ὑπαρ-
ξις, πᾶσα ἐκδήλωσις ζωῆς ἀπεσύρετο σιγαλά καὶ βραδέως πρὸς τὰ ἐν-
δοτέρω τῆς πόλεως.

Ἡ ἔκφρασις τῆς χωριογραφίας μοὶ ἐφάνη τώρα μελαγχολικωτέρα,
θλιβερωτέρα. Ἡ καρδία μου ἐταράχθη ἐκ νέου. Μεταξὺ τῆς φυσιογνω-
μίας τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ὄχρου καὶ μαραμένου τοῦ παπ-
ποῦ προσώπου, ὅπως ἐφωτίζετο ὑπὸ τῶν τελευταίων τοῦ ἡλίου ἀκτί-
νων, ὑπῆρχε τόση ὁμοιότης, τόση στενὴ συγγένεια!...

Ὁ καημένος ὁ παππούς! ἐσκέφθην πρὸς ἐμαυτόν, ἐπάλαισε κι ἐνίκη-
σε τὸν ἄγγελον χωρὶς τῆς βοηθείας μου, ἀλλὰ ἐξητλήθη καὶ ἄδυνάτη-
σε τόσο πολὺ, πού, ἂν ξανακυλήσῃ, ἔτσι, καθὼς εἶναι, κανεῖς δέν τὸν
γλυτώνει.

— Ἄρχισε νά κάμνει κρύο, ψυχὴ μου — εἶπεν ὁ γέρων ἔξαφνα — ἔλα νά πᾶμε.

Τῷ ἔτεινα σιωπηλῶς τὴν χεῖρα καὶ ὑποστηρίζων αὐτόν ὅσον ἡδυνάμην, τὸν συνώδευσα εἰς τὴν οἰκίαν του.

Τὴν νύκτα ἐκείνην ἔκαμε τῷ ὄντι πολὺ ψύχος. Τῇ δὲ πρωΐᾳ τῆς ἐπιούσης παχεῖα πάχνη ἔκειτο λευκάζουσα ἐπὶ τῶν μεμαραμένων φύλλων τῶν καλυπτόντων τὸ ἔδαφος τοῦ κήπου μας. Μόλις ἀφυπνίσθην καὶ ἔδραμον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μου πάππου. Ἄλλ' ὅποια διαφορὰ ἀπὸ τῆς χθὲς μέχρι σήμερον! Πλήθος συγγενῶν καὶ οἰκείων συνωστίζοντο σοβαροὶ καὶ ἄφωνοι εἰς τὴν αὐλὴν, εἰς τὸ κατώγιον, εἰς τὴν σάλαν τῆς γαϊᾶς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἔκειτο μακρὺς ὁ παππούς. Ἐφαίνετο πὺς δὲν ἐξύπνησεν ἀκόμη.

Βαθεῖα εἰρήνην ἐβασίλευεν ἐπὶ τῆς μορφῆς του. Μία ὑπερκόσμιος αἴγλη ἐν εἵδει μειδιάματος βαθμηδὸν ἀποσβεννυμένου ἔπαιζε μέ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου του.

Ἡ γαϊᾶ μέ τὰς χεῖρας θηλυκωμένας περὶ τὰ γόνατά της, μέ τὸ ἀεληπισμένο της βλέμμα ἀπλανές ἐπὶ τῆς ὄψεως τοῦ παπποῦ, ἐκάθητο ὠχρά, βωβή, ἀκίνητος ὡς ἀπολιθωμένη παρά τὸ πλευρόν του. Ἡ ταλαίπωρος! Τί δὲν θὰ ἔδιδεν ὅπως τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦτο τὸ ταξίδιον. Διότι τὸ μειδίωμα τοῦ παπποῦ ἦτον ἡ λάμψις, ἦν ἔσυρεν ὀπίσω της ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀποδημοῦσα ψυχὴ του.

Διότι ὁ καημένος ὁ παππούς συνεπλήρωνεν *ἀληθῶς τώρα τὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον.*

(1884)

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὸς εἶναι ὁ κόσμος τοῦ παπποῦ καὶ γιατί γοητεύει τὸ παιδί;
2. Γιατί ὁ παππούς θεωροῦσε ἀσήμαντα ὅσα τοῦ διηγόταν ὁ ἐγγονός του; Τί συμπεράσματα βγάζετε ἀπ' αὐτό;
3. Ποιὰ εἶναι ἡ συναισθηματικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸν παπποῦ καὶ στοῦ παιδί; Ὑπάρχει καὶ στὴν ἐποχὴ μας μιά τέτοια σχέση;
4. Τί φανερώνουν οἱ στερεότυπες φράσεις τοῦ παπποῦ: *ἄσ' τα αὐτὰ καί: ἄχ! ψυχὴ μου, τίποτε δὲν εἶδες, τίποτε!* Ποιὸς ὁ ρόλος τους στὴν ἐξέλιξη τοῦ διηγήματος;
5. Σέ πόσες ἐνότητες μποροῦμε νά χωρίσουμε τὸ ἀπόσπασμα καὶ ποιό τὸ περιεχόμενο καθενιάς;
6. Παρατηρήστε τὴ γλώσσα τοῦ κειμένου. Τί διαπιστώνετε;

Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι

Τό διήγημα «ἀνήκει στή σειρά τῶν παιδικῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλά μέ τή μορφή τῆς ἀδικοθανatismένης Κοκκώνας καί τοῦ ἀτέλειωτου μοιραίου σπιτιοῦ τῆς, πού ὑψωνόταν σάν μάρτυρας τραγικός τῆς τύχης τῆς, παίρνει πλατύτερο περιεχόμενο» (Γ. Βαλέτας).

έν ἦτον δρόμος πλέον περαστικός εἰς ὅλον τό χωρίον. Ἀδύνατον νά μήν ἐπερνοῦσε κανεῖς ἀπ' ἐκεῖ, ὅστις* θά ἀνέβαιnen εἰς τήν ἐπάνω ἐνορίαν ἢ ὅστις θά κατέβαιnen εἰς τήν κάτω. Λιθόστρωτον ἀνηφορικόν ἀπό κάτω ἀπ' τῆς Σταματρίζαινας τό σπίτι ἔως ἐπάνω εἰς τόν ναόν τῆς Παναγίας τῆς Σαλονικιάς. Χίλια βήματα, κάθε βῆμα καί ἄσθμα*. Ἐφούσκωνεν, ἐκοντανάσαιne κανεῖς διά νά ἀναβῇ, ἐγλιστροῦσε διά νά καταβῇ!

Ἄμα ἐπάτει τις* εἰς τό λιθόστρωτον, ἀφοῦ ἄφηνεν ὀπίσω του τό μαγαζί τοῦ Καψοσπύρου, τό σπίτι τοῦ Καφτάνη καί τό παλιόσπιτον τοῦ γερο-Παγούρη μέ τήν τοιχογυρισμένην αὐλήν, εὗρίσκετο ἀπέναντι εἰς τό σπίτι τοῦ Χατζη - Παντελῆ μέ τόν αὐλόγυρον σύρριζα εἰς τόν βράχον. Κάτω ἔχασκε μέγας κρημνός, μονότονος, προκαλῶν σκοτοδίνην, σημειούμενος ἀπό ὀλίγους ἔρποντας θάμνους ἐδῶ κι ἐκεῖ, οἱ ὅποιοι θά ἐφαίνοντο εἰς τό σκότος τῆς νυκτός ἐκείνης ὡς νά ἦσαν κακοποιοί ψηλαφῶντες καί ἀναρριχώμενοι ἢ καί καλλικάντζαροι ἔλλοχεύοντες* καί

ὅστις: ὅποιος.

ἄσθμα: λαχάνισμα.

τις: κάποιος, κανένας.

ἐλλοχεύοντες (ἐλλοχεύω: στήνω καρτέρι, παραμονεύω).

καταδοκοῦντες* ὥς νά ἔλθῃ ἡ ὥρα νά εἰσβάλλουν εἰς τὰς οἰκίας διὰ τῶν καπνοδόχων. Τό κύμα ὑποκώφως ἐφλοίσβιζεν εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ κρημνοῦ, ὡς ἀκούραστος βορρᾶς φυσῶν ἀπό προχθῆς, μαλακῶσας τήν ἐσπέραν ταύτην, ἐξήπλωνε τές ἀποθαλασσιᾶς του ἕως τόν μεσημβρινόν τοῦτον μικρόν λιμένα, ὁ παγκρατής* χιονόμαλλος βασιλεὺς τοῦ χειμῶνος.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου, ἀριστερά εἰς τόν ἀνερχόμενον, διπλα εἰς τό σπίτι τοῦ γερο-Παγούρη καί ἀντικρίζουσα μέ τό τοῦ Χατζή - Παντελῆ, ὑψοῦτο ἀτελείωτος οἰκοδομή, μέ τέσσαρας τοίχους ὀρθοῦς μέχρι τοῦ πατώματος, μέ τὰς ξυλῶσεις χασκούσας ἕως τῆς ὀροφῆς, μέ τήν στέγην καταρρέουσαν, μέ φαιούς καί φθειρομένους τοὺς τοίχους, τήν ὁποίαν ἡ ἐγκατάλειψις, ὁ ἄνεμος καί ἡ βροχή εἶχον καταστήσει ἐρείπιον καί χάλασμα. Τά παιδιά ὅσα κατήρχοντο τήν μεσημβρίαν ἀπό τό ἓν σχολεῖον καί ὅσα ἀνῆρχοντο τήν ἐσπέραν ἀπό τό ἄλλο, διὰ νά ἀφήσωσι τὰ βιβλία εἰς τήν οἰκίαν, κλέψωσι τεμάχιον ἄρτου ἀπό τό ἐρμάριον καί τρέξωσιν ἀκράτητα, διὰ νά παίξωσιν εἰς τόν αἰγιαλόν*, τῆς ἐρριπτον ἀφθόνους πέτρας διὰ νά τήν ἐκδικηθῶσι τήν ἡμέραν δι' ὅσον τρόπον τοὺς ἐπροξένει, ὅταν ἐτύχαινε νά περάσωσιν.

Οἱ παπάδες, ὅταν ἐπέστρεφαν τήν παραμονήν τῶν Φώτων ἐν σώματι ἀπό τήν οἰκίαν τοῦ δημάρχου μέ τοὺς σταυρούς καί τὰς φωτιστήρας των, ἀγιάζοντες οἰκίας, δρόμους καί μαγαζιά καί διώκοντες τοὺς καλλικαντζάρους, ἐλησμόνουν νά ρίψωσι μικράν σταγόνα ἀγιασμοῦ καί εἰς τήν ἄτυχον ἐγκαταλελειμμένην οἰκίαν, τήν ὁποίαν δέν εἶχε χαρῇ ὁ οἰκοκύρης, ὅστις τήν ἐκτίσε, καί ἦτις* δέν εἶχεν ἀξιωθῇ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Τοιαύτη οἰκία ἐπόμενον ἦτο νά γίνῃ κατοικητήριον τῶν φαντασμάτων, ἄσυλον ἴσως τῶν βρυκολάκων, καί ἴσως ὀρμητήριον καί τόπος συγκεντρώσεως τῶν τυράννων τῆς ὥρας ταύτης, τῶν καλλικαντζάρων.

Δέν εἶχεν ἀξιωθῇ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Ὁ καπετάν Γιαννάκος ὁ Συρμαῆς, ἀνὴρ αἰσθηματικός καί γενναῖος, «μερακλής» ὅσον κανεῖς ἄλλος ἐκ τῶν συγχρόνων του, εἶχε γνωρίσει εἰς τό Σταυροδρόμι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τήν Κοκκώνα Ἀννίκαν, ὡραίαν, ὑψηλήν, μέ χρυσόξανθα μαλλιά, λευκήν καί μέ χαρακτήρας λεπτοτάτους. Ὁ πλοίαρχος ἡρραβωνίσθη ἐν τῇ βασιλευούσῃ καί κατῆλθε μέ τό καράβι εἰς τήν πατρίδα, ὅπου παρήγγειλε νά τοῦ κτίσουν, μέ σχέδιον κομψό καί

καταδοκοῦντες: περιμένοντας τήν κατάλληλην εὐκαιρία.

παγκρατής: κυρίαρχος.

αἰγιαλός: γιάλος.

ἦτις: ἡ ὁποία.

ἀσύνηθες ἕως τότε εἰς τὴν πολίχνην, τὴν μικράν ὠραίαν οἰκίαν, σκοπεύων μέ τὸ πρῶτον ταξίδιον νά φέρῃ ἐπιπλα ἀπὸ τὴν Βενετίαν, διὰ νά εὐπρεπίσῃ, νά στολίσῃ τὴν νεόκτιστον οἰκίαν καὶ τὴν κάμη ἀξίαν τῆς ἀβρᾶς Κοκκῶνας, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νά φέρῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν.

Ἄλλ' ἡ οἰκία δέν ἐμελλε νά τελειώσῃ καὶ ἡ Κοκκῶνα δέν ἐμελλε νά κατέλθῃ. Ἡ Κοκκῶνα, ὁκτῶ μῆνας μετὰ τὴν μνηστείαν, ἀπέθνησκε φθισικὴ εἰς τὸ Σταυροδρόμι, καὶ ἡ οἰκία ἔμεινεν ἀτελειώτος, ἔρημη καὶ ἄχαρη ἀνά τὸν λιθόστρωτον ἀνηφορικὸν δρόμον, σιμά εἰς τὸν κρημνῶδη βράχον. Ὡς ἀόρατος δέ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς καταρρεούσης οἰκίας, ὡς ἀόριστος τραγικὴ εἰρωνεία ἐπὶ τῆς τύχης τῆς, ἔμενε τὸ ὄνομα «Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπίτι».

Μνημούρια τοῦ Φερίκ-κιοῖ κι ὁλόρθα κυπαρίσσια...

Ἔχασα τὴν ἀγάπῃ μου καὶ λαχταρῶ περίσσια.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 185..., δύο παιδάκια κατήρχοντο μέ ζωηρά βήματα τὸ λιθόστρωτον καὶ οἱ πόδες των, ἀσυνήθιστοι εἰς τὰ πέδιλα, τὰ ὁποῖα εἶχον φορέσει ἴσως ἐκτάκτως τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, ἔκαμνον μέγα κρότον ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ ἐδάφους. Ἀμφότεροι* ἐκράτουν ἐλαφράς ράβδους. Ὁ εἰς ἐκράτει φανόν μέ τὴν ἄλλην χεῖρα. Ἦτο ἐβδόμη ὥρα. Νύξ ἀστροφεγγῆς καὶ ψυχρά. Σφοδρὸς ἄνεμος κατήρχετο παγετώδης ἀπὸ τὰ χιονισμένα βουνά. Ὁ ἄνεμος ἔκαμνε τὰ σφικτοκλεισμένα παράθυρα καὶ τὰς κλειδομανδαλωμένας θύρας νά στεναζῶσιν ὑπὸ τὴν ψυχράν πνοήν του. Τὰ παιδιά ἐμάλλωναν ὡς δύο γνήσιοι φίλοι.

— Ἐγὼ εἶδα π' σοῦ ἔδωκε ἓνα εἰκοσιπενταράκι, βρέ Ἀγγελή, ἔλεγε τὸ ἔν.

— Ὅχι μὰ τὸ θεριό, ἔλεγε τὸ ἄλλο, μιά πεντάρα μοῦ ἔδωκε. Νά τηνε. Καὶ ἐδείκνυε μεταξύ τῶν δακτύλων του μίαν πεντάραν.

— Ὅχι, ἐπέμενε τὸ ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἐκράτει τὸ φανάριον. Τό εἶδα ἐγὼ πού ἦταν εἰκοσιπενταράκι· δέ μέ γελᾷς.

— Ὅχι, βρέ Νάσο. Μιά πεντάρα, σοῦ λέω.

— Μ' ἀφήνεις νά σέ ψάξω;

— Θά σ' πέσει τὸ φανάρι.

Διὰ μιᾶς ὁ Νάσος ἄφησε τὸ φανάρι κατὰ γῆς καὶ ἡτοιμάζετο νά ψάξῃ τὸν Ἀγγελήν. Εἶχον λάβει τὸ μέτρον, ἐπειδὴ δέν ἐνεπιστεύοντο ἀλλήλους* (ἦσαν δεκαετεῖς τὴν ἡλικίαν), εὐθύς ἅμα κατήρχοντο ἀπὸ ἐκάστην* τῶν οἰκιῶν, ὅπου ἀνέβαινον κι ἐτραγουδοῦσαν τὰ Χριστούγεννα,

ἀμφότεροι: καὶ οἱ δύο.

ἀλλήλους: ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

ἐκαστος, η, ον: καθένας, ἰά, να.

Κ. Μαλέας: *Παντάνασσα τῆς Νάξου.*

νά κάμνωσιν εὐθύς μερίδιον* πεντάρα καὶ πεντάρα καὶ κανεῖς ἐκ τῶν δύο νά μὴν εἶναι «κάσα» μέχρι τέλους τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν φοράν ὁ Νάσος εἶχεν ὑποπτευθῇ τὸν Ἀγγελὴν.

Ἐν τῇ θέρμῃ τῆς λογομαχίας των, εἶχον λησμονήσει ὅτι ἔφθασαν ἤδη εἰς τὸ στενὸν τοῦ λιθοστρώτου, τοῦ ἄγοντος* εἰς τὴν ἐπάνω συνοικίαν, καὶ εὐρίσκοντο ὑποκάτω εἰς τὸ σπῖτι τῆς Κοκκῶνας, ὅπου ἔβγαιναν φαντάσματα. Ἐκεῖ εἶχον σταματήσει, καὶ ὁ Νάσος ἤρχισε νά ψάχνῃ τὸν Ἀγγελὴν. Ὁ Ἀγγελὴς, ἐνόσφ ὁ ἄλλος ἠρεύνα* τὰ θυλάκια* τῆς περισκελίδος του, ἴστατο* ἀδιάφορος, ἀλλ' ἅμα ἡ χεὶρ ἀνῆλθε καὶ ἤρχισε νά ψαύῃ τὸν κόλπον, ἔπιασεν ὁ ἴδιος τὸ γιλέκον του ἀριστερά πρὸς τὴν μέσῃ καὶ τὸ ἐσφιγγε μέ ὅλην τὴν δύναμίν του ἐμποδίζων τὴν χεῖρα τοῦ φίλου του νά φθάσῃ ἕως ἐκεῖ.

— Δέν μ' ἀφήνεις νά σέ ψάξω!

— Ἄφησέ με! Δέν ἔχω τίποτε.

— Εἶσαι ψεύτης!

Ὁ Ἀγγελὴς ὕψωσεν ἀπειλητικὴν χεῖρα.

— Εἶσαι ψεύτης καὶ κλέφτης!

Ἐλαφρὸς κόλαφος* ἠκούσθη καὶ συγχρόνως φωνὴ παραδόξου ὄντος μελανοῦ τὴν ὄψιν, μέ μαλλιά ἀνατσουτσουρωμένα*, μέ ἀλλόκοτα ράκη ὡς ἐνδυμασίαν, ἀντήχησε:

— Τί μαλώνετε, βρέ;

Τὰ δύο παιδιὰ ἀφήκαν συγχρόνως διπλὴν πεπνιγμένην κραυγὴν καὶ ἐδοκίμασαν νά τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἀφήνοντα τὸ φανάριον κατὰ γῆς. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον ὃν μέ τὸν πόδα ἀνέτρεψε τὸ φανάριον, τὸ ὁποῖον ἐσθῆσεν εὐθύς, καὶ μέ τὰς δύο χεῖρας συνέλαβεν ἀπὸ τοὺς βραχίονας τὰ δύο τρέμοντα παιδιὰ.

— Ποιὸς εἶναι κάσα, βρέ;

Τὰ δύο παιδιὰ ἤσπαιρον* κι ἐδοκίμαζον νά φύγουν.

— Μὴ φοβᾶσθε, δέν σᾶς τρώω. Δώστε μου τοὺς παράδες σας, γιὰ νά μὴ μαλώσετε καὶ σκοτωθεῖτε. Καλὰ πού βρέθηκα καὶ σᾶς γλίτωσα.

Ἐψαξε τίς τσέπες τῶν δύο παιδιῶν καὶ συγχρόνως τὰ ἔσυρε πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἰσογείου τῆς κατηρειπωμένης οἰκίας, ὁπόθεν εἶχεν ἐξέλθει.

μερίδιον: ἐδῶ μοιρασιά.

τοῦ ἄγοντος: πού ὁδηγοῦσε (ἄγω: ὁδηγῶ).

ἠρεύνα: ἐρευνοῦσε, ἔψαχνε.

θυλάκια: τσέπες.

ἴστατο: στεκόταν.

κόλαφος: ράπισμα, μπάτσος· ἐδῶ: κρότος.

ἀνατσουτσουρωμένα: ἀνακατεμένα.

ἤσπαιρον: σπαρταροῦσαν (ρ. ἀσπαίρω: σπαρταρῶ).

ὥς φαίνεται, τὸ παράδοξον ὄν. Ἐκεῖ ἔβαλε τὸν Νάσον ὑπὸ κράτησιν ὀπισθεν τῆς θύρας, ὡχύρωσε τὸ ἄνοιγμα μέ τὸ ἴδιον σῶμα του καὶ ἔψαξεν ἐν ἀνέσει τὸν Ἀγγελήν. Εὔρε δέκα πέντε ἢ εἴκοσι πεντάρες καὶ δεκάρες εἰς τὰ θυλάκιά του. Εἶτα* ἔψαξε τὸν Νάσον, εὔρεν ἄλλα τόσα καὶ εἰς αὐτοῦ τὸ θυλάκιον. Ἀκολουθῶς ἀπέπεμψε* τὰ δύο παιδιά.

— Πηγαίνετε τώρα καὶ μὴ φοβᾶσθε. Ἄλλη φορά νά μὴ μαλώνετε.

Ὁ Γιάννης ὁ Παλούκας δὲν εἶχε πῶς νά μεθύσῃ καὶ πῶς νά ἐορτάσῃ τὰ Χριστοῦγεννα ἐκείνην τὴν χρονιά. Ἦτο συνήθως ἄεργος, καὶ οἱ τεμπέλικες μικροδουλειές, τὰς ὁποίας ἐξετέλει κάποτε, κουβαλῶν νερό μέ τὴν στάμναν ἐκ τῆς οἰκίας, πότε ὑπηρετῶν τοὺς κηπουροὺς, τοὺς ἀλωνιστάς καὶ τοὺς ἐργάτας τῶν ἐλαιοτριβείων, πότε βοηθῶν τοὺς γριπάρηδες* εἰς τὴν ἀνέλκυσιν τοῦ μακροῦ ἀτελειώτου γρίπου* ἐπὶ τῆς μεγάλης ἄμμου εἰς τὸν αἰγιαλόν, δὲν τὸν εἶχαν «σηκώσει» κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Τί νά κάμῃ; Πῶς νά περάσῃ τέτοια χρονιάρα μέρα; Τί ἐσοφίσθῃ;

Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπίτι, τὸ ὁποῖον ἐφοβοῦντο τὰ παιδιά τῆς πολίχνης* καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἀγίαζαν οἱ παπᾶδες, ὅταν κατήρχοντο ἀπὸ τὴν ἄνω συνοικίαν μέ τοὺς σταυροὺς, ἦτο κατάλληλος σταθμός διὰ νά κρυβῇ κανεὶς καὶ νά περάσῃ ὥς καλλικάντζαρος, ἐπειδὴ τὸ ἐκαλοῦσαν οἱ μέρες, ἀφοῦ μάλιστα χάριν τῶν ἡμερῶν αὐτῶν θά τὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Παλούκας. Ἀπ' ἐκεῖ θά ἐπερνοῦσαν ὅλα τὰ παιδιά τῆς κάτω ἐνορίας, δηλαδὴ τὰ δύο τρίτα τῶν παιδιῶν τοῦ χωρίου, εἰς τὸ γύρισμά των ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἐνορίαν, ὅτε* θά εἶχαν ἱκανὰ κέρματα εἰς τὰ θυλάκιά των.

Ὁ Παλούκας δὲν ἐσκέφθη περισσότερον.

Ἐλαβε παλαιόν σιδηροῦν τηγάνιον, ἐμουντζουρώθῃ ὅλος εἰς τὸ πρόσωπον — μετέθεσε δηλ. δύο μῆνας πρωιμώτερον τὴν ἀποκριάν — ἐφόρεσε παλαιὰ ράκη, τὰ ὁποῖα ἐπρομηθεύθῃ κάπου, καὶ ἀπελθὼν, ἅμα ἐνύκτωσεν, ἐξεκάρφωσεν ἀθορύβως τὰς παλαιὰς σανίδας, τὰς σχηματίζουσας χιαστί* πρόχειρον φραγμόν εἰς τὸ ἰσόγειον τῆς ἐρήμου οἰκίας τῆς Κοκκῶνας, καὶ ἐχώθῃ μέσα. Μίαν ὥραν ὕστερον κατῆλθε διὰ τοῦ λιθοστρώτου ἢ πρώτη συνωρίς* τῶν ἀδόντων παιδιῶν, ὁ Νάσος καὶ ὁ

εἶτα: ἔπειτα.

ἀπέπεμψε: ἐδιώξε.

γριπάρηδες: αὐτοὶ ποὺ ψαρεύουν μέ γρίπο.

γρίπος: ἀλιευτικὴ συσκευὴ παρόμοια μέ τὴν τράτα.

πολίχνη: μικρὴ πόλη, χωριό.

ὅτε: ὅταν.

χιαστί: σὲ σχῆμα χί.

συνωρίς: ζευγάρι ἀπὸ ἄλογα ἢ πρόσωπα.

Ἀγγελῆς. Εἶδομεν πῶς ἤλθαν βολικά τὰ πράγματα, καί πῶς ὁ Παλούκας κατώρθωσε μάλιστα νά περάσῃ ὡς εἰρηνευτὴς μεταξύ τῶν παιδίων πού ἐμάλωναν.

Ἀφοῦ ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγελῆς ἐτράπησαν εἰς φυγὴν αἰσθανόμενοι πεῦγον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας των, κατῆλθον ἄλλα παιδιά, εἴτα ἄλλα. Ὁ Παλούκας ἤκουσε μακρόθεν τὸν κρότον τῶν βημάτων των, τὰς εὐθύμους φωνάς των καὶ ἐψιθύριζε:

— Μᾶς ἔρχεται ἄλλη ζυγιά.

Ἡ τελευταία ζυγιά, ἣτις κατῆλθε, συνίστατο ἀπὸ τὸν Στάμον καὶ ἀπὸ τὸν Ἀργύρην, δύο φρονίμους παιδας. Οὗτοι δὲν ἐμάλωναν, ἀλλ' ἐσχεδιάζαν μεγαλοφώνως τί νά κάμουν τὰ λεπτά ἐκεῖνα, πού θά ἐμάζωναν ἐκεῖνην τὴν βραδιάν.

— Νά φτιάσωμε κι ἓνα σκερπανάκι, βρέ.

— Νά κόψουμε μιά λεύκα.

— Νά πάρουμε φλαμούρι, νά κάμουμε καράβι.

— Νά βγάλουμε ἀπὸ τὸν πεῦκο τ' Ἀλμπάνη τὴν καρίνα καὶ τὰ στραβό-
ξυλα.

— Ἐσὺ θά εἶσαι μαραγκός, κι ἐγὼ πρωτομάστορας.

— Βρέ! Καλῶς τοὺς μαστόρους, ἠκούσθη ἔξαφνα μία φωνή.

Ὁ Παλούκας εἶχεν ἐξορμήσει τρίτην ἢ τετάρτην φοράν ἀπὸ τὴν κρύπτην του. Ὁ Στάμος καὶ ὁ Ἀργύρης ἀφῆκαν πεπνιγμένην κραυγὴν καὶ ἠθέλησαν νά φύγουν. Ἀλλ' ὁ Παλούκας ἐφήρμοσε τὴν μέθοδόν του καὶ τοὺς ἐλήστευσε.

— Εἶναι ἄλλη ζυγιά; ἠρώτησεν εἴτα.

Τὰ παιδιά τὸν ἐκοίταξαν μὲ ἀπλανῆ ὄμματα, ἀπολιθωμένα ἀπὸ τὸν φόβον. Ἀλλ' ὁ Στάμος, ὅστις ἦτο δωδεκαετής καὶ ξυπνητός, ἐνόησεν ἐν τῷ μεταξύ ὅτι δὲν ἦτο φάντασμα. Ὁ φόβος του ἐμετριάσθη καὶ μετέδωκε θάρρος καὶ εἰς τὸν Ἀργύρην.

— Εἶναι ἴκι ἄλλη ζυγιά; ἐπανέλαθεν ἀκαταλήπτως ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

— Τί ζυγιά; ἠδυνήθη ν' ἀρθρώσῃ ὁ Στάμος.

— Εἶναι ἄλλα παιδιά νά κατεβοῦν ἀπ' τὸν ἐπάνω μαχαλά;

— Δέν ξέρω, εἶπεν ὁ Στάμος.

Τὴν φοράν ταύτην ὁ Παλούκας εἶχεν ὀλιγωρήσει* νά σθήσῃ τὸν φανόν, διότι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας του ἐπέισθη, ὅτι δὲν θά τὸν ἀνεγνώριζαν τὰ παιδιά. Ἀλλ' ὁ Στάμος τὸν ἐκοίταξε τόσο καλὰ, ὥστε

*ὀλιγωρῶ: παραμελῶ.

«ἐγύριζε μέσ στό νοῦ του» ἄτι κάποιος ἦτο καί δέν ἀπεῖχε πολύ τοῦ νά τόν ἀναγνώρισῃ.

— Πέστε μου, βρέ, ἂν εἶναι κι ἄλλη ζυγιά, ἐπέμεινεν ὁ Παλούκας.

— Δέν ξέρουμε, ἐπανελάβεν ὁ Στάμος.

Τέλος ὁ Παλούκας ἀφῆκε τά παιδιά ἐλεύθερα.

Παρήλθον δέκα λεπτά τῆς ώρας καί γενναῖον πετροβόλημα ἤρχισε νά δέρνη τήν στέγην, τās ξυλώσεις καί τās δοκούς τοῦ ἀφατνώτου* πατώματος τῆς ἐρήμου οἰκίας. Πολλοί λίθοι μέ ὑπόκωφον γδοῦπον*, διερχόμενοι διά τῶν δοκῶν καί ἄλλοι διά τῆς θύρας, ἐπιπτον εἰς τό ἔδαφος τοῦ ἴσου.

Στράτευμα παιδιῶν εἶχεν ἐξορμήσει ἀπό τό προαύλιον τοῦ ναοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τριακόσια ἢ τετρακόσια βήματα ἀπέχοντος, καί ἐξετέλει φοβεράν ἔφοδον κατά τοῦ ἀσύλου τοῦ καλλικαντζάρου.

Τά πρῶτα ληστευθέντα παιδιά, ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγελῆς, ἀφοῦ ἔφθασαν ἀσθμαίνοντα εἰς τήν μικράν πλατεῖαν τήν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ, μή ἔχοντα πλέον διά τί πρᾶγμα νά μαλώσουν, ἔκαμαν ἀγάπην. Μετά φιλικωτάτην δέ συζήτησιν ἐκ συμφώνου ἀπεφάνθησαν ὅτι τό παράδοξον ὄν, τό ὁποῖον τούς ἐπῆρε τά λεπτά, ἀφοῦ δέν τούς ἐπῆρεν οὔτε τήν φωνήν οὔτε τόν νοῦν των, θά εἰπῇ ὅτι δέν ἦτο φάντασμα οὔτε βρυκόλακας, καί ἀφοῦ δέν ἐδοκίμασε νά τούς φάγῃ, θά εἰπῇ ὅτι δέν ἦτο οὔτε καλλικάντζαρος. Τί ἄλλο θά ἦτο λοιπόν;

Θά ἦτο ἄνθρωπος, χωρίς ἄλλο.

Ἡ δευτέρα ζυγιά τῶν παιδιῶν ἔφθασε μετ' οὐ πολύ, εἴτα ἡ τρίτη καί ἡ τετάρτη. Ὅλα τά ὁμοιοπαθῆ παιδιά δέν ἤργησαν νά συνεννοηθοῦν ὁμοῦ. Τέλος ὁ Στάμος, ὅστις ἦτο τελευταῖος μετά τοῦ Ἀργύρη, ἐπρότεινε, καί ὅλοι ἐψήφισαν, νά ἐκτελέσωσι τακτικήν νυκτερινήν ἔφοδον κατά τῆς οἰκίας.

Ὁ Παλούκας τήν στιγμήν ἐκείνην ἐδίσταζε καί εἶχεν ἀποφασίσει πλέον ν' ἀποσυρθῇ, ἀφοῦ εἶχε κάμει ἀρκετήν λείαν, ὅση θά ἤρκει διά νά μεθύσῃ τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ὡς καί τήν ἡμέραν τῆς Παναγίας καί τήν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀκόμη. Ἐνῶ δέ ἦτο ἔτοιμος νά φύγῃ καί πάλιν ἔμενεν, ἐπῆλθεν ἡ πρώτη πυκνή χάλαζα τῶν λίθων.

— Νά, μιά ζυγιά! ἐφώνησε φιλέκδικος* ὁ Στάμος.

— Νά, μιά ζυγιά! ἐπανελάβον ἐν χορῶ τά παιδιά.

Πέντε δευτερόλεπτα πρότερον, ἂν ἀπεφάσιζεν ὁ Παλούκας νά φύγῃ,

ἀφάτνωτος: χωρίς φατνώματα, σανιδώματα.

γδοῦπος: βρόντος.

φιλέκδικος: ἐκδικητικός.

θά ἦτο ἐκτός βολῆς. Δυστυχῶς ἦτο ἀργά τώρα.

Ἀπεφάσισε ν' ἀρπάξῃ μίαν σανίδα καί μεταχειριζόμενος αὐτήν ὡς σπάθην ἅμα καί ὡς ἀσπίδα νά ἐκτελέσῃ ἔξοδον διασχίζων τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλά δευτέρα ραγδαιοτέρα χάλαζα λίθων τόν ἔκαμε νά ὀπισθοδροῖ, ἤσῃ μέ δύο πληγὰς εἰς τήν κνήμην καί εἰς τόν βραχίονα.

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! ἐφώναξεν ἀδιάλλακτος ὁ Στάμος.

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! ἠλάλαζαν* τὰ παιδιά.

Ὁ Παλούκας ἐκόλλησεν εἰς τήν ἐσωτέραν γωνίαν τοῦ ἰσογείου, στηρίζας τὰ νῶτα εἰς τόν τεῖχον, ζαρωμένος ὑπό τινα δοκόν τοῦ πατώματος σύρριζα εἰς τόν τεῖχον βαλμένην. Ἀλλά κι ἐκεῖ μέγας λίθος κτυπήσας ἐπὶ τῇ τοίχῳ ἐλόξευσε καί τόν ἐπληξε μετὰ μετρίας βίας εἰς τόν ὦμον.

— Βρέ! ἀπό σπόντα! ἐμουρμούρισε γελῶν ἀκουσίως ὁ Παλούκας.

Εὐτυχῶς δι' αὐτόν, οἱ ἐχθροὶ δέν ἀπεφάσισαν νά ἔλθωσιν ἕως τήν θύραν τοῦ ἰσογείου. Λείψανον φόβου ὑπῆρχεν ἀκόμη, φαίνεται, εἰς τὸ βάθος τοῦ παιδικοῦ θράσους.

Τέλος, ἐπειδὴ ἡ μάχη παρετείνετο, ὁ Παλούκας, μετὰ φρόνιμον σκέψιν, ἀπεφάσισε ν' ἀναρριχηθῇ* εἰς τόν τοῖχον (ἐγνώριζε ποῦ ὑπῆρχαν ὀπαὶ ἀπὸ τὰ ἱκρία* καί τίς ξυλωσιές τῆς οἰκοδομῆς,) πατῶν ἀπὸ ὀπὴν εἰς ὀπὴν. Τό ἔκαμε ταχέως καί ἐπιτυχῶς, καί ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ πάτωμα, ἀόρατος εἰς τόν ἐχθρόν ὀπισθεν λειψάνου ξυλοτοίχου, ἀποφασιστικῶς ἐπῆδρυσεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐντός τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς τοῦ γέρο-Παγούρη.

Ἦταν ὡς δύο μπόγια ὑψηλά, ὄχι περισσότερον. Διότι τὸ ἔδαφος ἦτο ὑψηλότερον κατὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας σπιθαμάς ἔσωθεν τοῦ αὐλογύρου.

Ὁ Παλούκας ἔπεσε βαρὺς, ἐκτύπησεν εἰς τὸ γόνυ, ἀνετράπη, ἀνωρθώθη, ἔψαυσε τὰ μέλη του καί, βεβαιωθείς ὅτι δέν τοῦ εἶχε σπάσει κανέν κόκκαλον, ἐτράπη εἰς φυγὴν τρέχων πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ αὐλογύρου, ὅπου ἤξευρεν ὅτι ὁ περίβολος ἐκλείετο ἀπὸ ἀπλοῦν φράκτην συγκοινωνῶν πρὸς αὐλήν συγγενικῆς οἰκίας.

Ὁ γδοῦπος τῆς πτώσεώς του ἠκούσθη ἐκεῖθεν τοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς.

Ὁ Στάμος ἐφώναξεν «ἐμπρός!» καί δοκιμάσας τόν μάνδαλον τῆς θύρας τοῦ αὐλογύρου εἶδεν ὅτι ἡ θύρα ἦτο ἀνοικτή. Εἰσώρμησε πρῶτος καί τὰ παιδιά τόν ἠκολούθησαν.

Ἡ πτώσις τοῦ Παλούκα συνωδεύθη ἐκτός τοῦ γδοῦπου τῆς καί ἀπὸ

ἠλάλαζον: φώναζαν δυνατὰ (ρ. ἀλαλάζω).

ἀναρριχώμαι: σκαρφαλῶνω.

ἱκρία: σκαλωσιές.

ἄλλον κρότον, κρότον μεταλλικόν. Λεπτά τοῦ εἶχαν πέσει ἀπό τὴν τσέπην.

Ὁ Παλούκας δέν ἐγύρισεν ὀπίσω νά τὰ μαζέψῃ.

Ὁ Ἀγγελῆς, ἐν τῶν παιδίων, ἤκουσε ζωηρότατα τόν μεταλλικόν κρότον, ἀγροίκησε πολύ καλὰ τό μέρος εἰς τό ὁποῖον εἶχον πέσει τὰ κέρματα καί κύψας* ψηλαφῶν ἤρχισε νά τὰ μαζώνῃ μέ τὴν φούχταν ἐνῶ τὰ ἄλλα παιδιά ἔτρεχαν κατόπιν τοῦ φεύγοντος Παλούκα ρίπτοντα λίθους καί κρίζοντα:

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! Νά, κι ἄλλη ζυγιά!

Κρότος παραθύρου ἀνοιγομένου ἠκούσθη ἤδη εἰς τόν οἰκίσκον τοῦ γερο-Παγούρη, ὅστις ἀκούσας τὴν ἀκατανόητον ἔφοδον τὴν γενομένην τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τόν αὐλόγυρόν του ἤνοιξε τό παράθυρον καί ἠρώτα ἐκπληκτος:

— Τί εἶναι; Τί τρέχει;... Ποιός εἶναι;... Ποιοί εἶστε;... "Ε! δέν ἀκοῦτε;

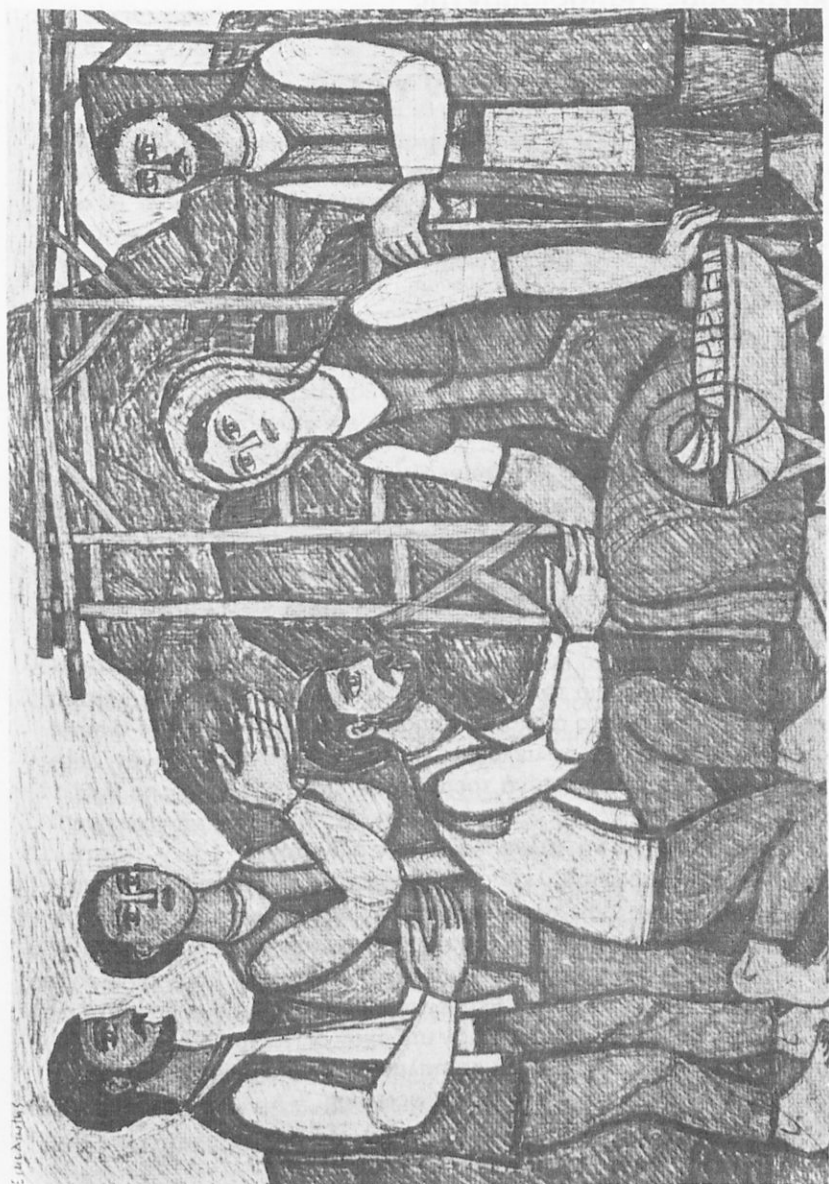
Ἐνῶ ὁ Ἀγγελῆς εἶχε μαζέψῃ ἤδη ὅλα τὰ λεπτά ὅσα ἤρε καί ἔφευγεν ὀπίσω διὰ τῆς μεσημβρινῆς θύρας, τὰ ἄλλα παιδιά κατεδίωκον πέραν τοῦ βορεινοῦ φράκτου εἰς τόν βρόντο τόν Παλούκαν, ὅστις εἶχε γίνῃ ἀφαντος ἤδη, ἐπαναλαμβάνοντα:

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! Νά, κι ἄλλη ζυγιά!

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τίς κύριες σκηνές τοῦ διηγήματος καί τίς εἰκόνες πού ἀπαρτίζουν τὴν καθεμιά.
2. Στό διήγημα μεγάλο μέρος ἀφιερώνεται στήν περιγραφή καί τὴν ἱστορία τοῦ σπιτιοῦ. Γιατί;
3. Ποιόν τύπο τῆς ἐποχῆς τοῦ Παπαδιαμάντη ἀντιπροσωπεύει ὁ Παλούκας;

κύψας: σκύβοντας (ρ. κύπτω).

Γ. Σικελιώτης: Γέννηση.

Ἄνθος τοῦ γιालοῦ

Σύμφωνα μέ τή λαϊκή ἀντίληψη μερικοὶ ἄνθρωποι διαθέτουν μιά μυστική δύναμη πού τούς κάνει νά βλέπουν τόν ἀόρατο κόσμο τῶν ἐξωτικῶν καί ἰδιαίτερα τίς νεράιδες. Εἶναι οἱ λεγόμενοι ἀλαφροῖσκιωτοι. Οἱ ἀλαφροῖσκιωτοι μποροῦν ἀκόμη νά ἀκοῦν μουσικούς ἤχους καί νά βλέπουν ἀντικείμενα καί φαινόμενα ἀπρόσιτα στίς αἰσθήσεις τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τέτοιοι ἀλαφροῖσκιωτοι ἀναφέρονται σέ πολλά ἔργα λογοτεχνῶν (στούς Ἐλεῦθερους Πολιορκημένους τοῦ Σολωμοῦ, σέ διάφορα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη κτλ.). Στό διηγημά μας τέτοιος ἀλαφροῖσκιωτος εἶναι ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ. Ἀς παρακολουθήσουμε τί βλέπει.

Επί πολλές νύκτας κατά συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ πού ἔδενε τήν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντά στά κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοῦς βράχους καί κάτω ἀπό ἕνα παλαιόν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τήν κάπα ἐπάνω στήν πλώρη τῆς ραρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτόν καί νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμές ὑψηλότερ' ἀπό τό κύμα, θεωρῶν τά ἄστρα καί μελετῶν τήν Πούλιαν καί ὅλα τά μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτά εἰς τό πέλαγος, ἔξω ἀπό τά δύο ἀνθισμένα νησακία, τά φυλάττοντα ὡς σκοποῖ τό στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικόν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νά τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τό βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τό κύμα, καί νά στέκῃ ἐπί ὥρας, φαινόμενον ὡς νά ἔπλεε, καί μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στά μυαλά ὅπως καί πᾶς θνητός. Ἀρκετόν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τήν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τούς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπό τό ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τό ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τό ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τό Καλύβι. Διατί; Κανείς δέν ἤξευρε. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικά*», ἢ καί δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιάς ἱστορίας εἰς τόν τόπον, ὁ Μάνος δέν ἔτυχεν εὐκαιρίας νά τούς ἐρωτήσῃ.

ἐπιπολῆς: (ἐπιρρ.) στήν κορυφή, στήν ἐπιφάνεια.

λαδικά: γριές φλύαρες καί κουτσομπόλες.

Ἔβλεπε, βραδίῃς τώρα, τό παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νά τρέμῃ καί νά φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τό πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δέν ἦτο ἐκεῖ κανεῖς φάρος.

Τί λοιπόν ἦτο τό φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδόν καθημερινῶς ἐπέρνα μέ τήν βάρκαν του ἀπό ἐκεῖνο τό πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τά δύο χλοερά νησάκια, καί δέν ἔβλεπε κανένα ἵχνος ἐκεῖ τήν ἡμέραν, τό ὅποιον νά ἐξηγῇ τήν παρουσίαν τοῦ φωτός τήν νύκτα, νά πλεύσῃ τά μεσάνυκτα, διακόπτων τόν μακάριον ὕπνον του καί τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καί τήν Πούλιαν, νά φθάσῃ πρὸς τά ἐκεῖ, νά ἰδῇ τί εἶναι, καί ἐν ἀνάγκῃ νά τό κυνηγήσῃ τό μυστηριώδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετῆς, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον* καί τόν Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθῃ τό νυκτερινόν ὄραμά του, διὰ νά τοῦ κάμῃ συντροφίαν εἰς τήν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνῃ ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νά δύσῃ περὶ τήν μίαν μετὰ τά μεσάνυκτα. Τό φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβός δίσκος κατέβαινεν ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νά κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μέ τήν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νά κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τά κωπιά. «ἔξεπλατίσθησαν», τό φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἐγένινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μέ τόν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δέν εἶναι φανάρι, δέν εἶναι καῖκι, ὄχι.

— Καί τί εἶναι;

— Εἶναι...

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δέν ἤξευρε τί νά εἶπῃ.

Τήν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καί πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τήν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τήν μυστηριώδη λάμψιν νά χορεύῃ εἰς τά κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τό ὄραμα ἔφευγε. Καί τέλος ἐγένετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμενας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μέ τήν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλά παλαιὰ βιβλία μέ τά ὀλίγα κολλυ-

ἐπίκουρος: βοηθός.

βογράμματα πού ἤξευρε, καί εἶχεν ὁμιλήσει μέ πολλές γραίας σοφάς, αἵτινες ὑπῆρξαν τό ἰάλοι. Ἐκάθητο ὅλην τήν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμά εἰς τό παράθυρόν του, βλέπων πρός τήν θάλασσαν, καί πότε ἐδιάβαζε τά βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρός τά ἄστρα καί πρός τά κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καί μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπό τό σπῖτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τήν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τό σπῖτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιά καί τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιός καί ὁ ἐγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νά λύσουν τήν βάρκαν καί νά κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διὰ νά κυνηγήσουν τό ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπό τήν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καί ράσον μακρύ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρός τά ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπό τό μέρος, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

— Γιά ποῦ, ἂν θέλει ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώνησεν. Εἶναι βραδιές τώρα πού τρέχετε ἔξω ἀπό τό λιμάνι, χωρίς νά γιαλεύετε*, χωρίς νά πυροφανίζετε* — καί τά ψάρια σας δέν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὀνειρέψε καί σκάφτετε πουθενά, γιά νά βρεῖτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τόν Κόκογιαν νά κατεβῇ παρακάτω καί νά ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δέν ἐδίστασε νά τοῦ διηγηθῇ τό ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετά προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

— Ἄμ ποῦ νά τά ξέρετε αὐτά ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τήν κεφαλὴν. Τόν παλαιόν καιρόν τέτοια πράγματα, σάν αὐτό πού εἶδες Μάνο, τά ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τά βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι. Ἐγὼ δέν βλέπω τίποτα. Τό ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτό πού λές πῶς βλέπεis;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μέ συστολήν κατωτέρα τῆς ἡλικίας του νά ὁμολογήσῃ ὅτι δέν ἔβλεπε τό φῶς, περί οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τήν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τό βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νά διηγῆται.

— Ἀκοῦστε νά σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ πού μέ βλέπετε ἔφθασα τή μανού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καί τή μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθεῖ πολλά πρωτινά, παλαικά πράματα, καθὼς κι αὐτό πού θά σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτό τό χάλασμα, τό καλύθι τῆς Λουλούδως, πού λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τόν παλαιόν καιρό ἐκατοικοῦσε μιά κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τήν εἶχαν ὀνοματίσει γιά τήν ἐμορφιά της — ἔλαμπε ὁ

γιαλεύω: ψαρεύω στό γιαλό.

πυροφανίζω: ψαρεύω μέ πυροφάνι.

Τὸ δ' εὐσεβεῖν τὰ μὲν εἰς ἐλπίδας ἁ-
 νο' μὴν σπληνῶν, σπληνῶν αὐτὸ μὴν
 πορφαλὴν χιχρῶν δένδρων, καὶ ἔν'
 εἶναι τὸ δυνάμει βαλῶν γούρνα σχη-
 νήσας, ὅς τ' ἐλπίδας αὐτῶν
 αὐτῶν ὅσον αὐτὸ ἐλπίδας μεγαρίδας,

Ἡλίας. Παπαδιαμάντης

Αυτόγραφο τοῦ Ἁλ. Παπαδιαμάντη.

ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτή — μαζί μέ τόν πατέρα της τόν γερο-Θεριά — ἐλ-
 ληνικά τόν ἔλεγαν Θερέα — ὅπου ἐκνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καί
 τὰ Στοιχεῖα μέ τήν ἀσημένια σαγίτα καί τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα
 βασιλόπουλο ἀπό τὰ ξένα τήν ἀγάπησε τήν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς
 ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νά πάει στό σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μέ
 ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσει τοὺς βαρβάρους, τήν ἡμέρα πού θά γεννηθεῖ ὁ
 Χριστός, θά ἔλθει νά τήν στεφανωθεῖ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά
 της στό κύμα, στόν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τήν
 προσευχή στά οὐράνια, νά βγεῖ νικητής τὸ βασιλόπουλο, νά ἔλθει ἡ
 μέρα πού θά γεννηθεῖ ὁ Χριστός, νά γυρίσει ὁ πιστικός* της νά τήν
 στεφανωθεῖ.

Ἐφτασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστός γεννᾶται. Ἡ Παναγία μέ ἀστραπτερό
 πρόσωπο, χωρίς πόνο, χωρίς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στή
 σπηλιά, τὸ ἐσῆκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μέ χαρὰ καὶ τὸ βάλε στό παχνί,

σεφέρι: ἐκστρατεία.

πιστικός: ἐδῶ: ἀρραβωνιαστικός

γιά νά τό κοιμίσει. "Ένα βοϊδάκι κι ένα γαϊδουράκι έσίμωσαν τά χνότα τους στό παχνί καί φυσοῦσαν μαλακά νά ζεστάνουν τό Θείο Βρέφος. Νά, τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μέ μακριά ἄσπρα μαλλιά, μέ τίς μαγκούρες τους, ένα βοσκόπουλο μέ τή φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι έπεσαν καί προσκύνησαν τό Θείο Βρέφος. Εἶχαν ἰδεῖ τόν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μέ χρυσογάλανα λευκά φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἄγγελούδια πού ἔψαλλαν: Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ! "Εμειναν γονατιστοί. μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπό τό παχνί, πολλήν ὥρα, καί λάτρευαν ἀχόρταγα τό θάμα τό οὐράνιο. Νά! τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

"Εφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καθάλα στίς καμῆλες τους. Εἶχαν χρυσές μίτρες στό κεφάλι, καί φοροῦσαν μακριές γοῦνες μέ πορφύρα κατακόκινη. Καί τ' ἀστεράκι, ένα λαμπρό χρυσό ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καί ἐκάθισε στή σκεπή τῆς σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μέ γλυκό οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτός τό σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοί γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τίς καμῆλες τους, ἐμβῆκαν στό σπήλαιο κι έπεσαν καί προσκύνησαν τό Παῖδί. "Ανοῖξαν τά πλούσια τά δισάκια τους, καί πρόσφεραν δῶρα: χρυσόν καί λίθον καί σμύρναν.

— Νά! τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

ἸΠέρασαν τά Χριστούγεννα, τελειώθηκε τό μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καί τό βασιλόπουλο δέν ἦλθε νά πάρει τήν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τό βασιλόπουλο. Τό φουσατό* του εἶχε νικήσει στήν ἀρχή, τά φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μέ ἀλαλαγμό τά κάστρα τῶν βαρβάρων. Τό βασιλόπουλο εἶχε χιμῆξει μέ ἀκράτητην ὀρμή ἐπάνω στό μούστωμα* καί στή μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μέ δόλο τό εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τά δάκρυα τῆς κόρης ἐπύκρναν τό κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοί τῆς ἐδιалύθηκαν στόν ἀέρα κι ἡ προσευχή τῆς ἔπесε πίσω στή γῆ, χωρίς νά φθάσει στό θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Ενα λουλουδάκι ἀόρατό, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στούς δύο αὐτοῦς βράχους, ὅπου τό λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλά μάτι δέν τό βλέπει. Καί τό βασιλόπουλο πού εἶχε πέσει στά χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νά γίνει σπῖθα, φωτιά τοῦ πελάγους, γιά νά φθάσει ἐγκαίρως, ὥς τήν ἡμέρα πού γεννᾶται ὁ Χριστός, νά φυλάξει τόν ὄρκο του πού εἶχε δώσει στή Λουλούδω.

φουσατό: στρατός.

μούστωμα: μεθύσι, ζάλη ἀπό μούστο.

Μερικοί λένε πώς τό "Άνθος τοῦ Γιαλοῦ ἐγένινεν ἀνθός, ἀφρός τοῦ κύματος. Κι ἡ σπιθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου πού εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, πού ἔλιωσε, σθῆσθηκε στά σίδερα τῆς σκλαβιάς καί κανεῖς δέν τὴν βλέπει πλέον, παρά μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τόν παλαιόν καιρόν καί οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στά χρόνια μας».

Ἑρωτήσεις

1. Στό διήγημα, ἐκεῖνο πού κυρίως μᾶς συγκινεῖ εἶναι ὁ *μύθος*, ἡ *ἀνθρώπινη περιπέτεια* — σπουδαία ἢ ἀσήμαντη — καί ἡ *τέχνη τοῦ συγγραφέα*. Στό "Άνθος τοῦ γιαλοῦ" τί σᾶς συγκίνησε περισσότερο καί γιατί;
2. Κάθε συγκίνηση περνᾷ ἀπό μερικά στάδια, ὥσπου νά κορυφωθεῖ σέ κάποιο σημεῖο. Μπορεῖτε νά βρεῖτε τὰ χωρία πού δείχνουν αὐτὴ τὴν κλιμάκωση καί τὴν κορύφωση;
3. Ὁ Λάμπρος τοῦ Κόκογια καί λιγότερο ὁ Φαφάνας δέν ἀμφισβητοῦν τό φῶς πού ἐβλεπε ὁ Μάνος. Πῶς τό δικαιολογεῖ αὐτό ὁ συγγραφέας;
4. Ὁ διάλογος τοῦ Μάνου μέ τό Φαφάνα εἶναι πολὺ σύντομος. Τί πετυχαίνει ὁ συγγραφέας μέ αὐτό;
5. Γιατί ὁ Παπαδιαμάντης βάζει τὴ Λουλούδω νά περιμένει τό βασιλόπουλο τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων;
6. Ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας τὴν καθαρεύουσα καί ποῦ τὴ δημοτική; Γιατί;
7. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Λάμπρου ἀκολουθεῖ τὴν τεχνικὴ τοῦ παραμυθιοῦ. Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε μερικά χαρακτηριστικά της;

Ἄνδρέας Καρκαβίτσας

Ὁ Ζητιάνος (ἀπόσπασμα)

Ἡ ὑπόθεση τῆς νουθέλας αὐτῆς διαδραματίζεται σ' ἓνα χωριό τῆς Θεσσαλίας, τό Νυχτερέμι. Ὁ συγγραφέας ἀπεικονίζει μέ ρεαλιστικὸ τρόπο τὴν ἀπελπιστικὴν κατάσταση τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου πού, μολονότι ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν ὑποταγμένοι σὸν πανίσχυρο μεγαλοτοπιφικὰ μπέη Ντεμῖς ἀγὰ καί νά ληστεύονται ἀπὸ κείνους πού περίμεναν βοήθεια: τοὺς εἰσπράκτορες καί τοὺς δικηγόρους. Τὴν ἄθλια αὐτὴν κατάστασιν ἐκμε-

ταλλεύεται μέ πονηριά ό γκραβαρίτης ζητιάνος Τζιριτόκωστας καί καταληστεύει τίς χωριάτισσες πού βυθισμένες στήν πρόληψη καί τή δεισιδαιμονία ζητούν τά θαυματοργά του βότανα. Έτσι ό ζητιάνος κατορθώνει νά άναστατώσει ένα όλόκληρο χωριό, πού ζει στήν εξαθλίωση, τήν άμάθεια καί τή δυστυχία.

Τζιριτόκωστας εγνώριζε πολύ καλά τή μαγική έπιρροή πού έχουν στίς γυναίκες τά μυστήρια καί τά σύμβολα. Από μακρινή παρατήρηση εγνώριζε πώς ό κόσμος αυτός, πού άνωθεν έστάλθηκαν οί ζητιάνοι νά τόν έκμεταλλεύονται μέ τήν πονηρία τους, έχει διάφορες άδυναμίες καί μυριοπρόσωπες ανάγκες. "Έπρεπε λοιπόν κάθε ζητιάνος νά παίρνει τά μέτρα του, γιά νά κολακέψει τίς άδυναμίες αυτές, νά συμπληρώσει τίς ανάγκες, άν ήθελε νά κερδίσει χρήματα. "Έπρεπε νά μελετά πρώτ' από ψηλά τό άπέραντο βασίλειό του κι έπειτα νά κατεβαίνει σ' αυτό καί ν' αρχίζει τό στάδιό του πάνοπλος καί άπολέμητος. Γιά τούτο ό Τζιριτόκωστας δέν έπεριοριζόταν μόνον στής ζητιανιάς τά καμώματα. Γιά κάθε άνθρωπον είχε καί ξεχωριστή μέθοδο ένεργείας. Σύμβουλό του είχε τό ναυτικό ρητό: «κάθε μακαράς* καί τό ξυλοφήλι* του». "Ιχνηλατούσεν*, έξέταζε κι εύρισκε τέλος τήν άδυναμían του καθένος. "Όπου έκαταλάβαινε πώς δέν ώφελούν οί χριστιανικές εύχές, έβανε σ' ένεργεια διαβολικά παραγγέλματα. "Όπου δέν ήμπορούσε ν' άπλώσει χέρι, άκόνιζε τή γλώσσα του. "Όταν δέν εύρισκε τούς έλεήμονες, έζητούσε τούς δεισιδαίμονες, τούς μωρούς. Είχε, ναι, στή γλώσσα του τό κλαψάρικο καί μονότονο ψυχολόγι· άλλ' είχε καί στή σακκούλα του γαργαλιστικό τό φιδόχορτο, τό σερνικοβότανο, τό σιδερόχορτο καί άλλα χίλια μύρια βότανα τής γής· είχε στόν νου τά ξόρκια καί στά μάτια τό βάσκαμα. Κι εγνώριζε πολύ καλά, πώς ή παραμικρή έπιτυχία τούτων ήταν άρκετή νά συμπληρώσει ένός καί δύο ταξιδιών έλεημοσύνες. Τό ήθος του ζητιάνου εγινεν άμέσως σπουδαίο καί σοβαρό. Τά καστανά μάτια του έπεφταν έδω κι εκεί ράθυμα, άφαιρεμένα, του άφαιρεμένου νου, του πλανημένου στά υπερκόσμια πιστές εικόνες. Τά μαλλιά του κεφαλιού καί τά ψαρά γένεια· ή έκφρασις του προσώπου καί του σωματός ή στάσις καί τών χειρών τά κινήματα· τά φορέματά του αυτά, τά ξεσχισμένα καί ιδιότροπα, έρχόταν κι έπρόσθεταν τό προφητικό τους μεγαλείο στή μυστηριώδη καί άκατανόητη δύναμη τών λόγων του. Δέν ήταν ό έξευτελισμένος ζητιάνος, ό

μακαράς: τροχαλία, καρούλι.

ξυλοφήλι: εξάρτημα του μακαρά.

ιχνηλατώ: άνιχνεύω.

ψειρής καί λιμασμένος, πού μέ κλαψάρικη φωνή ζητεί τά ξεροκόμματα καί τ' ἀποφάγια τῶν φτωχῶν. Ἦταν παντοδύναμος μάγος, πού ἐσυγκέντρωνε στά στιβαρά χέρια του δυνάμεις τῆς γῆς καί στοιχεῖα τοῦ αἰθέρος, ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς θνητούς. Καί ἦταν ἱκανός ν' ἀλλάξει ὄχι μόνον τὴν τύχην, ἀλλὰ καί αὐτὴ τὴν φύση τῶν ὄντων.

Ἡ Κρουστάλλω, στοῦ ἀνέλπιστον ἐκεῖνο ἡῦραμα*, πασίχαρη ἐκόλλησε κοντά του κι ἡθελεν ἀμέσως τώρα νά τό ἰδεῖ καί ν' ἀγοράσει τό βότανο, νά τό καταπιεῖ ἀμέσως, ἂν ἦταν εὐκολο· κι ἂν ἦταν δυνατόν, ν' ἀλλάξει τό ἔμβρυο πού εἶχε μέσα της, πρὶν τό βγάλει στὸν κόσμο.

— Ποῦ εἶναι το, νά τό ἰδῶ; ἐρώτησεν ἀνυπόμονη.

— Μά εἶναι ἀκριβό! εἶπεν ὁ Τζιριτόκωστας τονίζοντας τὴ λέξη.

— Ἀκριβό φτηνό, ἐγὼ τό θέλω! ἀπάντησε μ' ἐπιμονὴ ἡ Κρουστάλλω.

Ἐκαλοκάθησεν ἀνάμεσα στίς γυναῖκες κατάχαμα. Ἔσυρε τό σακούλι τοῦ ἐμπρός, ἄνοιξε μέ τρεμάμενα καί ἀργοκίνητα χέρια τίς σοῦφρες του, θέλοντας νά κεντῇσαι ὅσον ἡμποροῦσε περισσότερο τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν γυναικῶν, κι ἔβγαλεν ἔξω ἓνα μικρὸ σακουλάκι. Ἐπειτα ἔλυσε μέ τὴν ἴδια πάντοτε ἄργητα τό σακουλάκι καί, μέ προφύλαξη μεγάλης, λές κι ἐπιανεν ἅγια λειψάνα, ἔβγαλ' ἓνα ἓνα χαρτοδέματα μικρά μεγάλα καί τ' ἀπῆλθε κοντά του, φροντίζοντας ἀέρι νά μὴν τά βαρέσει καί ἥλιος νά μὴν τά ἰδεῖ.

— Ποιό εἶναι τό σερνικοβότανο; ἐξανάρωτησεν ἡ Κρουστάλλω.

Ἄλλ' ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νά δεῖξει τό πολύτιμο βοτάνι στά διψασμένα μάτια τῆς χωριάτισσας, φωνὴ ὀλότρεμη ἀπὸ συγκίνηση καί χαρὰ τοῦ ἐμπόδισε τό κίνημα.

— Ἡῦρα! Τό ἡῦρα!... Ἡῦρα το καί δέν τ' ἀφήνω!...

Ἡ Παναγιώτα, τοῦ Παπαρρίζου ἡ κόρη, ὀλόρθη, ἀναμαλλιασμένη, μέ μάτια σπιθοβόλα καί ἀγγελικάμωτο πρόσωπον, ἐχοροπηδοῦσε κρατῶντας ψηλά, στά ἐκπληχτα μάτια τῶν γυναικῶν ἐμπρός, ἓνα μαυροκόκκινον ἀραποσιτόκωνο*. Ἦταν ἐκεῖνος πού εἶχεν ἀσυνείδητα πάρει ἀπὸ τό κιουτσέκι* κι ἐξεφύλλιζε τόσην ὥρα μέ τά δάχτυλά της. Ἀλλὰ ὁ κόκκινος ἀραποσιτόκωνος εἶναι σπάνιος καί, σ' ἐκεῖνον πού τὸν εὖρει, ἂν εἶναι ἀνύπαντρος, προλέγει τό γρήγορο φθάσιμο λατρευτοῦ συντρόφου. Οἱ γυναῖκες γιὰ μιά στιγμή ἄφησαν τά βότανα τοῦ Τζιριτόκωστα κι ἔβρισαν ὅλη τὴν προσοχή τους στήν ἀξιοζήλευτη παρθένα. Ὅρθες τὴν ἐπεριτριγύρισαν καί ἄπλωναν τά χέρια κι ἐψηλαφοῦσαν τὸν κῶνο μέ σεβασμό κι ἐπιθυμία μεγάλη, ἐνῶ ἡ Παναγιώτα, ζηλότυπη, ἤθελε νά

ἡῦραμα: εὐρημα.

ἀραποσιτόκωνος: ὁ κῶνος τοῦ καλαμποκιοῦ, ἡ κουτσούνα.

κιουτσέκι: ὑπόστεγο ἀπὸ καλάμια.

προφυλάξει τὸ σπάνιο ἡῤρεμά της ἀπὸ κάθε ἀρπαχτική διάθεση "Ὅλες οἱ χωριάτισσες ἔδειχναν εὐχαρίστηση γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς παρθένας κι εὐχόνταν γρήγορα ν' ἀληθέψει ἡ καλοσημαδιά. Ἀπὸ τὴν ἔκφραση ὅμως τῶν ματιῶν ἐφαινόταν πῶς ἄλλα ἔλεγαν καὶ ἄλλα ἐπίστευαν οἱ Καραγκούνισσες.

— Μωρὲ μάτια μου! Ἡῤρεμα πού τὸ 'καμε! ἐψιθύρισε ἡ Ἀννέτα, ἡ κόρη τοῦ Μπιρμπίλη, μέ παίξιμο τῶν χειλιῶν κωμικότατο. Ἐκείνη νὰ βρίσκει τοὺς κούνους* κι ἄλλη νὰ παίρνει τὸ ἀγαπητικούς της!...

— Δῶς' το, μαρή, νὰ σ' τὸ φυλάξω! εἶπεν ἡ παπαδιά στὴ θυγατέρα της, ὁλόχαρη κι ἐκείνη γιὰ τὸ ἡῤρεμα τῆς κόρης.

— Μπά! ἔκαμεν ἡ Παναγιώτα δυσκολόπιστη. Δέν τὸ δίνω κανενοῦ!

Καὶ τὸ ἔκρυψε μέ λαχτάρα, σάν φυλάργυρος τὸν θησαυρό του, μέσα στὸν παρθενικὸν κόρφο της.

Ὁ ζητιάνος ἀπὸ τὴ θέση του ἔβλεπε τὴν ἀναστάτωση ἐκείνη τῶν γυναικῶν κι ἐγελοῦσε μακάριος. Τὸ ἐφευρετικὸ μυαλό του ἐσυλλογιζόταν πῶς καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἡῤρεμα τῆς Παναγιώτας πολλὰ ἤμποροῦσε νὰ κερδίσει. Καί, ὅταν ἐκατάλαβε πῶς ἔπαυσε τῶν γυναικῶν ἡ συγκίνησις, ἐφώνηξε μέ φωνὴ σοβαρὴ, πού ἔκαμε τίς γυναῖκες ὅλες νὰ συμμαζωχθοῦν πάλι περίγυρά του καὶ νὰ κρεμασθοῦν ἀπὸ τὰ χεῖλη του:

— Τὸ σερνικοβότανο; Ἐτοῦτο εἶναι!

Κι ἐμπρός στὰ θαμπωμένα μάτια τοὺς ἐξεδίπλωσεν ἓνα ξερό σταχτερό χορταράκι. Ἀλλὰ σύνωρα*, πλαγιάζοντας πίσω ἀπὸ τὴν Κρουστάλλω, ἐψιθύρισε, προφυλαχτικά δῆθεν, ἀλλ' ἀρκετὰ δυνατὰ, ὥστε ν' ἀκουσθεῖ ἀπ' ὅλον τὸν ὄμιλο τῶν γυναικῶν, στὸ αὐτὴ τῆς Παναγιώτας:

— "Ἐχω καὶ τ' ἀγαποχόρταρο!

Στὸν λόγο καὶ τὸ διαπεραστικὸ βλέμμα του ἡ κόρη ἐκοκκίνισε σάν τὴ φωτιά καὶ ἀπιστομήθηκε κατὰ γῆς, ἀνάμεσα στὰ φουστάνια τῶν ἄλλων γυναικῶν, μέ νευρικὸ καὶ ἀκράτητο γέλιο. Ἀλλ' ἡ Ἀννέτα τοῦ Μπιρμπίλη, ψηλομελάχρινη καὶ πυρωμένη λεβεντονιά, τολμηρότερη ἐπρόβαλε κι ἐρώτησε δυνατὰ:

— Ἐχεις, ἀλήθεια, τὸ ἀγαποχόρταρο;

— Ναί, εἶπεν ὁ Τζιριτόκωστας μέ ἀκλόνητη βεβαιότητα. "Ἐχω τ' ἀγαποχόρταρο, τὸ ἀγάπης τὸ βοτάνι, — π' ἄλλος τόπος δέν τὸ κάνει! Αὐτὸ πού τὸ 'χουν οἱ νεράϊδες καὶ τὸ φυλᾷν στό Μαυροβούνι, κάτω στὸ Μοριά, σέ μία σπηλιά δίκωχη - τρίκωχη, καὶ δέν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ φτάσει, οὔτε νὰ ἰδεῖ πῶς φυτρώνει. Καί, γιὰ νὰ τὸ βρεῖς, ἵπρέπει νὰ πιάσεις τρίμερο σκαντζοχεράκι, νὰ τὸ κλείσεις σέ φράχτη περίγυρα καλῇ.

κούνους: κῶνος.

σύνωρα: συγχρόνως, σύγκαιρα.

Ἡ μάνα του ἡ σκαντζοχερίνα, θέλοντας νά τό ἐλευθερώσει, θά περάσει κάμπους καί βουνά, λαγκάδια καί κράκουρα*, νά φέρει τό βοτάνι, νά τό βάλει στή φράχτη, ν' ἀνοίξει μοναχή της. Ἐκεῖ πρέπει νά εἶσαι κρυμένος, καθώς θά ἔρθ' ἡ σκαντζοχερίνα, νά τό πάρεις ἀπό τή μυτίτσα της πρὶν ἡγγίξει τό χῶμα. Μ' ἐκείνο τότε ἀνοίγεις κλειδαριές καί σιδερόπορτες καί τήν καρδιά τοῦ καλοῦ σου καί τ' ἀγαπητικοῦ σου!

Ἡ Παναγιώτα μέσ' ἀπό τά φουστάνια τῶν γυναικῶν ἄκουε τήν παντοδυναμία τοῦ βοτάνου καί δέν ἐγελοῦσε πλέον. Ἡ καρδιά της ἔπαλλε γοργά καί ἴδρωτας ἐπερίλουζε τό σῶμα της καί ψηλά καυτερά, σάν ἀπό θερμοκαυτήρια, κεντήματα αἰσθανόταν στά μάγουλα καί τήν ἄκρη τῆς μύτης της. Λιποθυμίας συμπτώματα ἐβάραιναν ἀσφυκτικά τά ναρκωμένα μέλη της καί τῆς ἔφεραν βαθεῖς τετράβαθους ἀναστεναγμούς. Ἐπίμονος καί ἀπαιτητικός ἦρθε πάλι στό νοῦ της ὁ Χαδούλης, τοῦ Τρίκα ὁ γιός, κι ἔσθησε ἀμέσως τή χαρά πού τῆς ἔφερε τοῦ ἀραποσιτόκωνου τό εὐτυχισμένον ἡῦρεμα.

Ὁ Χαδούλης ἦταν ἀρρεθωνιαστικός της πρὶν. Ὁ Παπαρρίζος καί ὁ Τρίκας, σέ στιγμή κρασοκατανύξεως κι αἰσθηματολογίας ἀκράτης, ἀποφάσισαν νά διατηρήσουν παντοτινή, στούς αἰῶνας νά τήν παραδώσουν ἀθάνατη καί ὀνομαστή τή φιλία τους. Καί, γιά τά τό κατωρθώσουν αὐτό, δέν εὐρῆκαν ἄλλο μέσον, παρά ν' ἀρρεθωνιάσουν τά παιδιά τους, πρὶν ἀκόμη ἀφήσουν καλά καλά τά σπάργανα. Ἡ κόρη μέ τό πρῶτο ψέλλισμα τῶν ὀνομάτων τῆς οἰκογενείας ἔμαθε νά ψελλίζει καί τοῦ ἀντρός της τ' ὄνομα. Πρὶν ἀκόμα αἰσθανθεῖ φόβο καί σεβασμό καί ἀγάπη στά πατρικά στήθη, γιά τά μεγάλα εὐεργήματα πού ἔκαναν μέ τή δύναμή τους στήν οἰκογένεια, τά αἰσθάνθηκε στόν Χαδούλη, πού ἔμελλε νά γίνει ὁ εὐεργέτης καί ὁ δεσπότης της. Τά ἴδια αἰσθήματα ἐκράτησεν ἡ παρθένα στά στήθη της καί ὅταν ἀκόμη ἐμεγάλωσε. Ὁ Χαδούλης ὅμως οὔτε μικρός, οὔτε ὅταν ἐμεγάλωσεν αἰσθάνθηκε τίποτα ἀπ' αὐτά. Ὅταν ἐκατάλαβε πώς ἔγινε στό χωριό ζηλευτός γαμπρός, ἐπάτησε τόν ἀρρεθῶνα του δίχως δισταγμό. Λίγα δεμάτια σανοῦ, πού ἐπρόσθεσεν ὁ Μπιρμπίλης στήν ἀρχική προῖκα του, τόν ἔπεισαν ἀμέσως ν' ἀρρεθωνιασθεῖ τήν Ἀννέτα.

Ἡ Παναγιώτα ἐπικράθηκε κατάκαρδα, ὅταν τό ἔμαθε. Περισσότερον ἐπικράθηκε γιά τήν προσβολή πού τῆς ἔγινε, παρά γιατί ἐματαιώθηκεν ἡ εὐτυχία της. Ἐφοβήθηκεν περισσότερο τήν κακογλωσσία τῶν συντοπιτῶν της, τ' ἀνήλεα* πειράγματα τῆς ἀντιζήλου της, παρά πού ἔχανεν ἀγαπημένο πρόσωπο. Τό πάθημά της, ἀντί νά τήν καταβάλει καί νά

κράκουρα: βραχῶδης τόπος.

ἀνήλεα: ἀσπλαχνα, ἀπάνθρωπα.

την αποθαρρύνει, τήν ἔκαμε περισσότερο τολμηρή. Δέν εἶχεν ἄλλη σκέψη, παρά πῶς νά ξαναφέρει στά πρῶτα του βήματα τόν Χαδούλη. Καί τόσον εἶχε τά αἰσθήματα συγχυσμένα μέσα της, ὥστε δέν ἤμπορούσε νά διακρίνει ἂν ἐζητοῦσε τοῦτο γιά ν' ἀποχτήσει τόν ἄπιστον ἐραστήν ἢ γιά νά τιμωρήσει μισητήν ἀντίζηλο. Τώρα, μόλις εἶδε τόν Τζιριτόκωστα καί ἄκουσε τοῦ βοτάνου τήν ἀκατανίκητη δύναμη, αὐτήν τή σκέψη ἔφερε στόν νοῦ της. "Ἦθελε νά εἶχε λίγο ἀπ' αὐτό, ἓνα φυλλαράκι μόνον, νά ποτίσει τόν Χαδούλη, νά τόν κάμει νά γυρίσει πίσω στήν πρώτη του ἀγάπη, νά μή τόν χάσει γιά τά λίγα τ' ἄχαρα. Ἀλλά ποιός ἡξεύρει πόσο θά τό πουλεῖ τό βοτάνι του ὁ ζητιάνος!...

"Ὅμως ἐκεῖνος ἐδιαλαλοῦσεν ἓνα μέ τ' ἄλλο τά βότανά του, ἔλεγε τή χρήση καί τήν παντοδυναμία τῶς μέ τέχνη καί ὑψηλή πλαστικότητα λόγου. Καί οἱ γυναῖκες ὅλες, στριμωμένες περίγυρά του, ἄκουαν καί τόν ἐκοίταζαν κατάματα, χωρίς νά βγάνουν ἄχνα, χωρίς μιλιά.

Ἑρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεκτικά τήν πρώτη παράγραφο τοῦ κειμένου καί ἀπαντήστε στίς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:
 - α. Γιατί ὁ ζητιάνος διάλεγε τά θύματά του ἀνάμεσα στίς γυναῖκες;
 - β. Ποιά μέσα χρησιμοποιοῦσε γιά νά τίς ἐξαπατήσῃ καί νά τίς ἐκμεταλλευστεῖ;
2. Τί ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἀφήγηση τοῦ ζητιάνου γιά τό ἀγαποχόρταρο;
3. Σέ ποιοῦ λογοτεχνικό ρεῦμα μπορεῖτε νά ἐντάξετε τό κείμενο; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας.

Οί Ἀρχαῖοι

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ *Τὸ ταξίδι μου*)

Μέ τό βιβλίό του αὐτό ὁ Ψυχάρης ἀναγνωρίζεται ὡς ἡγέτης τοῦ δημοτικισμοῦ. Τό ταξίδι μου δέν εἶναι τόσο ἓνα λογοτεχνικό βιβλίό, ὅσο ἓνα κήρυγμα τῶν γλωσσικῶν ἀποφθεων τοῦ Ψυχάρη. Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἓνας ὕμνος γιά τήν Ἀθήνα καί τόν ἀρχαῖο πολιτισμό.

Ἐ μέ μέλει τώρα νά πεθάνω! Μέ φτάνει ἡ ζωή, ἀφοῦ εἶδα τήν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καί στή Ρώμη μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρός τόπος καί γέμισε τή γῆς. Ἀπό δῶ μᾶς ἦρθαν καί νοῦς καί σκέψη κι ἰδέες. Αὐτή μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθήνα τή λέν καί ποτές ὄνομα στόν κόσμο, μέ τόσο λίγες συλλαβές, δέ σήμανε τόσο. Φτάνει τ' ὄνομά της νά πεῖς καί τά λές ὅλα. Μέ σέβας τό χῶμα της νά πατήσεις, ἐσύ πού ἔρχεσαι σέ τέτοια χώρα· τόν οὐρανό πού βλέπεις, τόν ἔβλεπαν καί τότες οἱ μεγάλοι· τόν ὀρίζοντα πού κοιτάζεις μέ τόση χαρά, τόν κοίταζαν τά μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτή τήν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερές ἰδέες, ἐθγαῖναν ποίηση καί φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στήν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τήν ἴδια θάλασσα θωροῦσαν πού θωρεῖς τώρα καί σύ.

Μέ πόση χάρη, μέ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ἡ φύση τοὺς λόφους καί τά βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στήν Ἀθήνα. Τί ὠραία, τί χαδευτική μορφή κατόρθωσε νά τοὺς δώσει! Μέ τί γλύκα, μέ πόση ἀγάπη ζουγράφισε κάθε γραμμή. Μέ πόσο ρυθμό καί μέτρο, μέ πόση ἀρμονία ἔγλυψε τή γῆς, ἔστρωσε τά περιγιάλια καί στορογγύλλωσε τοὺς γιαλοὺς! Στόλισε τήν Ἀθήνα μέ τίς πιό χαριτωμένες, μέ τίς πιό ἀπαλές της ὁμορφιές. Τήν ἔκαμε μέ πόθο καί χαρά, τή συγκύρισε σάν παιδί της. Τά ἄχει ὅλα ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σά νά βγῆκαν ἀπό τό χῶμα. σά νά εἶναι τοῦ τόπου νεννήματα, ἀφοῦ καί τά

πλάσματα τῆς φύσης ἔχουν τόση φαιδρότητα καί τέχνη.

Αἰώνια χώρα θά μείνεις — καί μή σέ μελεῖ! Μπορεῖ νά σέ καταπατήσουν οἱ βαρβάροι, μπορεῖ τά σκυλιά στόν Παρθενῶνα σου νά χυθοῦν. "Ήσυχη νά εἶσαι! Θά καταστραφοῦν τά σκυλιά καί θά χαθοῦν οἱ βαρβάροι· μιά μέρα θά δέρνονται καί θά κλαῖν τήν τόση τους τόλμη. Ἐσύ πάντα θά βασιλεύεις· ἐσύ θά στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σέ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατί ἐσένα πάντα σέ προσέχει τό πελώριο μάτι τοῦ Δία!

Ἐδῶ ζοῦσε λαός μοναδικός στήν ἱστορία. "Άλλος δέ θά βρεθεῖ πού νά τοῦ μοιάξει· μποροῦμε νά τό ἔχουμε κάυκημα καί δόξα, μόλον ὅτι καί μεῖς δέ θά τοῦ μοιάξουμε ποτές. Ὁ πιό πρόστυχος ἄνθρωπος ἐνιωθε μέσα του τί θά πεῖ τέχνη καί ποίηση, ἤξερε, χωρίς νά τοῦ τό μάθει κανεῖς, ποιό εἶναι τό καλό καί τ' ὠραῖο. Δέν εἶχε δάσκαλο παρά τῇ φύση. Γιά νά γίνουν ἔργα μεγάλα, δέ φτάνει ἓνας μόνο νά τά κάμει· χρειάζεται ἡ συνέργεια ὁλωνῶν· πρέπει νά τά καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νά τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαός ὅλος. Σέ κάθε πέτρα χάραξε τήν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σά βούλα μέσα σέ κάθε μάρμαρο, σέ κάθε στίχο. Στούς ναούς καί στά βιβλία, στοῦ Παρθενῶνα τό μέτωπο καί τίς κολόνες, μᾶς ἄφησε τήν καλύτερή του διδασχῇ. Μᾶς ἔμαθε τί θά πεῖ εἰλικρίνεια καί τέχνη. Ψευτιές ἐδῶ δέν ἔχει· δέν ἔχει πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιά πέτρα ἀπάνω στήν ἄλλη καί βγῆκε ὁ Παρθενός. Πιό ἀπλά μέσα, πιό ἀπονήρευτοι τρόποι δέ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δέ γύρευε νά θαμπώσει τόν κόσμο, νά μᾶς γελάσει μέ τέχνες, μέ σοφίες καί μέ γύρους. Δέν ἦταν ὁ σκοπός τους νά φαντάξουν. "Ένα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νά ποῦν τήν ἰδέα τους, πῶς νά τήν παραστήσουν ἀπλά καί φυσικά, γιά νά τήν καταλάβει ὁ καθένας· δέν τοὺς ἔμελε γιά τίποτις ἄλλο, κι ἴσια ἴσια γιατί δέν εἶχαν ἄλλο σκοπό κατόρθωσαν κι εἶχαν τόση τέχνη.

Τήν Ἀκρόπολη τήν εἶδα ὅπως βέβαια δέν τήν εἶδε κανένας ξένος· γιά τοῦτο σᾶς μιλῶ μέ τόση ζωηρότητα. Νά μάθετε τί τρέχει· ἴσως δέν τ' ἀποδείχνω, μά πολύ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι. Τά πῆγαμε πάντα καλά μαζί. Οἱ ἀρχαῖοι περήφανοι δέν εἶναι. Ὅταν ἦμουν παιδί στό σκολειό, δέ μ' ἔρχονταν τά λόγια τους· μέ φαίνονταν ὅλο πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἄλλο τίποτις δέν ἦταν παρά ἓνα σωρό δασκάλοι· ἔτσι τό θαρροῦσα, ἴσως γιατί δασκάλοι μέ τοὺς παράδιδαν· τοὺς εἶχα γιά κατσούφηδες, μαχμούρηδες, σκολαστικούς ἀθρώπους, καί νά πῶ τό κάτω κάτω, βαρετοὺς μέ τό παραπάνω. Λαχταροῦσα πότε νά φέξουν οἱ διακοπές. Ὅταν πῆρα μοναχός μου νά τοὺς σπουδάξω, ἄλλαξα γνώμη μέ μιᾶς. Κατάλαβα πού πιό γελαστοί, πιό καλῆς ψυχῆς ἀθρώποι δέ γίνονται. Τοὺς ἔβαλα μέσα στήν καρδιά μου — κι ἀπό τότες τά πᾶμε λαμπρά. Ἄμα ἀδειᾶσω λίγη

ώρα τό χειμώνα, — όταν πέφτουν ὄξω τά χιόνια πηχτά πηχτά καί κά-
θουμαι ἤσυχα κοντά στή φωτιά μου, — πολύ μ' ἀρέσει νά κουβεντιάζω
μέ τούς ἀρχαίους! Πιάνω ἓνα βιβλίο καί τά λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε
μαζί! Πόση χαρά μέ περεχύνουν τά λόγια τους! Πόσο θυμώνω, ἅμα θυ-
μώσουν· πόσο κλαίω, ἅμα δακρύνουν· πόσο μέ διασκεδάζουν τά παρα-
μύθια τους καί πόσο μέ γλυκαίνει τήν ψυχή ἡ καλή τους, ἡ ψηλή τους
φιλοσοφία καί ποίηση. Τά 'χουμε πολύ καλά μαζί. Δέν κάμνουν τόν πε-
ρήφανο· φτάνει νά τούς ἀγαπᾶς μέ τήν καρδιά σου, νά μήν τούς ἔχεις
γιά σοφολογιότατους καί μέ πολλή καλοσύνη σέ ξεσκεπάζουν τίς ιδέες
τους, σέ φανερώνουν τίς ὁμορφιές τους καί πιάνουν τά λόγια. Πολύ μ'
ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι! "Ὅλο πιθυμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμε καμιά μέρα...

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί αἰσθάνεται τόσο μεγάλη συγκίνηση ὁ Ψυχάρης όταν φτάνει στήν Ἀθή-
να;
2. Τί ιδιαίτερο παρουσιάζει τό τοπίο της; (Νά βρεῖτε τά σχετικά χωρία.)
3. Βρίσκει καμιά ὁμοιότητα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων ὁ Ψυχάρης μέ τούς
ὁραματισμούς τῆς γενιάς τοῦ δημοτικισμοῦ; (Προτοῦ ἀπαντήσετε νά μελετή-
σετε προσεχτικά τήν τελευταία παράγραφο.)

Στήν πατρίδα

*Εἶναι τό ἐπίγραμμα πού ἔγραψε ὁ Ψυχάρης γιά τήν ἐπιτύμβια πλάκα
τοῦ τάφου του, στή Χίο.*

Μιρολογίστρες Χιώτισσες, πατριώτισσές μου, μανάδες, ἀδελ-
φάδες, θυγατέρες μου ἐσεῖς ὅλες, ἂν τύχει μιά μέρα καί κατε-
βεῖτε στ' ἀκρογιάλι, ἂν τύχει καί περάσετε μπροστά στοῦ ἄσπρου
μου τό μνήμα, σταθεῖτε μιά στιγμή, τραγουδήστε μου ἓνα μοι-
ρολόι ἀπό κεῖνα πού σᾶς ἄκουσα νά τραγουδᾶτε, σάν ἤμουνα
παλικάρι καί πῆγα στά χωριά τῆς Μαστίχας, νά μάθω τή λαλιά σας. Τά
ρωμαίκα, ποιός ξέρει, μπορεῖ νά ξυπνήσουνε ἄξαφνα ὡς καί στόν τάφο,
τόσο τ' ἀγάπησα, τόσο βαθιά τά 'βαλα μέσα γιά μέσα στήν καρδιά μου,
τή ρωμαϊκή μου τήν καρδιά. Δέν εἶναι ἀνάγκη νά 'χει τό μοιρολόι σας
λόγια πολλά. Φτάνουνε δύο. Πεῖτε μονάχα πῶς γύρισα τόν κόσμο πέρα
πέρα, πῶς ἄφησα τή Γαλλία καί πῶς ἤρθα νά ξαποστάσω στοῦ ἡλίου μας
τό φῶς, τήν καλοσύνη τῆς Πατρίδας.

Ερωτήσεις

1. Νά βρείτε τά χωρία τοῦ ἐπιγράμματος πού ἐκφράζουν τήν πίστη τοῦ Ψυχάρη στή δημοτική μας γλώσσα.
2. Τί ἄλλο, ἐκτός ἀπό τή γλώσσα τοῦ λαοῦ μας, ἀγάπησε μέ πάθος ὁ ἡγέτης τοῦ δημοτικισμοῦ;

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Τό συννεφάκι

Τό διήγημα μέ πολύ ρεαλισμό δίνει μιά εἰκόνα ἀπό τή ζωή τῶν χωρικών, πού τά προϊόντα τους κινδυνεύουν πάντοτε ἀπό τίς παγωνιές ἢ τίς βροχές. Μέ ρεαλισμό, ἐπίσης, διαγράφεται κι ὁ χαρακτήρας τοῦ Πανάγαρη, τοῦ βασικοῦ ἥρωα τοῦ διηγήματος.

το μεγάλο κάμπο τό ζακυθινό, τό κτῆμα τοῦ Πανάγαρη εἶναι ἀπό τά μικρότερα. Ἕνα κομπό σπιτάκι κίτρινο, μέ δυό καμαροῦλες, ἀνάμεσα σέ ροδοδάφνες· μπρός του, δεξιά κι ἀριστερά στό μεγάλο στρατόνι, λίγ' ἀλώνια, καλοχαραγμένα καί περιποιημένα· δίπλα του ἓνα μικροσκοπικό ἀμπέλι μέ διαλεχτά σταφύλια φαγουλάρικα· καί πίσω του, ὡς πέρα στόν ἄλλο δρόμο, κάμποσ' ἀξινάρια γῆς, φυτεμένα ὅλο μέ σταφίδα. Ἡ σταφίδα του εἶναι πρώτης ποιότητος, χοντρόρωγη καί μαύρη καί γυαλιστερή σά βελουδένια, τρυγιέται ὅταν πρέπει, λιχνίζεται μέ μεγάλη προσοχή, ἀκριβοπουλιέται, κι ἔτσι τό μικρό κτῆμα τοῦ Πανάγαρη ἀξίζει σάν ἓνα μεγαλύτερο.

Δηλαδή ἀξίζε... γιατί σήμερα δέν ξέρω πιά τί γίνεται. Ἡ ἱστορία, βλέπετε, πού θά σᾶς διηγηθῶ, εἶναι παλιά. Πρέπει νά πέρασαν ἀπό τότες εἴκοσι χρόνια, ἴσως καί περισσότερα, μά δεκαπέντε μέσα στό νερό... Ἕ, ἐκεῖνη τήν ἐποχή ἡ σταφίδα δέν εἶχε καταντήσει ἀκόμα πράμα τοῦ ριζιμιοῦ. Οὔτε ὁ περονόσπορος ἔκανε τόση θραύση, οὔτε ἡ φυλλοξέρα, οὔτε ἡ παρακράτηση. Κι ἂν ἐσυμβούλευε τότε κανεῖς τό γερο-Πανάγαρη, — Θεός σχωρὲς τον! — νά ξεκουρβουλώσει* τό κτῆμα του καί νά τό κάνει λαχανόκηπο, θά τόν κοίταζε σάν τρελό μέ χαμόγελο, ἢ ἀγριεμένος θά τόν ἔφτυνε κατάμουτρα. Γιά τόν Πανάγαρη, ζακυθινή

ξεκουρβουλῶνω (καί ξεκουρμουλῶνω): ξεριζώνω τούς κορμούς τῶν ἀμπελιῶν.

σταφίδα από τό κτήμα του κι ἐγγλέζικη λίρα ήταν ἓνα καί τό αὐτό. Μὲ μοναχὴ τὴ διαφορά, πὼς τούτῃ ἐδῶ ἢ ξανθὴ ἤθελε λιγότερο τόπο ἀπὸ τὴ μαύρη. Μὰ κι αὐτὸ δὲν τό καταλάβαινε καλά, παρὰ σὰν ἄδιαζαν πιά τ' ἁλώνια κι ἐγέμιζε ἡ κρυφὴ γωνίτσα τοῦ *σκρινίου** τοῦ στερεοῦ, ποὺ τοῦ ἐχρησίμευε γιὰ κάσα... Ἔτσι, πολλές φορές πού ἀπὸ τό πέτρινο ἐξωτερικὸ κεφαλόσκαλο τοῦ σπιτιοῦ του, ἀγνάντευε μὲ κρυφὴ χαρὰ τό μαῦρο θησαυρό, ξαπλωμένο στ' ἁλώνια τὰ φλογισμένα, νὰ σιογοφαίνεται, στὰ μάτια του ἐπαιρνε θωριές χρυσωπές. Ἦταν μάλιστα στιγμές, πού τὸν ἐβλεπε νὰ λάμπει σὰ χρυσάφι ἀληθινό. Σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐμφταιγε, λίγο πολύ, κι ὁ μεγάλος χρωματιστὴς ὁ ἥλιος· μὰ ἡ ἰδέα πὼς σὲ λίγο θ' ἄλλαζε τὴ σταφίδα του μὲ λίρα, τὸν ἐκυρίευε σύψυχο καί τὸν ἔκανε νὰ βλέπει χρυσά, ἀκόμα καί τὴ νύχτα.

Δυὸ μεγάλους ἐχθροὺς εἶχε ἡ σταφίδα-λίρα: Τὸ σκουλήκι καί τὴ βροχή. Ὅσο γιὰ τό σκουλήκι, ἐφθανε τό καλὸ κι εὐσυνειδητο θειάφισμα τοῦ ἀμπελιοῦ, κι ὁ Πανάγαρης ἐπιστατοῦσε ὁ ἴδιος τὴν ἐργασία κι ἐφρόντιζε νὰ μὴ μείνει οὔτε φύλλο ἀθειάφιστο. Τὴ βροχὴ ὅμως μὲ τί νὰ τὴν πολεμήσει; Ἐδῶ πιά ἄς ἔβαζε τό χέρι του ὁ Θεὸς κι ἄς βοηθοῦσε ἡ Τύχη... Κάθε πρωὶ καί κάθε βράδυ, ὁ Πανάγαρης ρωτοῦσε τὸν οὐρανὸ μὲ ἀγωνία, κι ἀλίμονο ἂν ἐβλεπε κανένα ὑποπτο σημάδι!... Γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἐσοδεία, ἐκεῖνες τίς ὁκτῶ ἢ δέκα ἡμέρες, — ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Ἀλωνάρη ὡς τίς ἀρχές τοῦ Αὐγούστου — πού ἡ ὀψιμὴ σταφίδα ἦταν ἀπλωμένη στ' ἁλώνια, ἔπρεπε νὰ μὴν πέσει οὔτε ψιχάλα. Ὁ Πανάγαρης δὲν ἐφοβότανε μόνο τὴ μπόρα, τὸν ὄμβρο*, τὸν κατακλυσμὸ, πού κάποτε συνεπαίρνει ὁ ἀδικητὴς τὸν καρπὸ ἀπὸ τ' ἁλώνι στὸν τράφο*. Ἔτρεμε καί τὴ μικρότερη βροχὴ, ἀκόμα καί τὴν ὑγρασία, πού μποροῦσε ν' ἀνακόψει τό κανονικὸ ψήσιμο τῆς σταφίδας του καί ἀπὸ πρώτης ποιότητος νὰ τὴν κάμει παρακατινὴ, νὰ τὴν ἐξευτελίσει, νὰ τὴν καταστρέψει... Τὰ λιόπανα καί οἱ ψάθες πού τὰ εἶχε ἄφθονα γιὰ νὰ τὴν σκεπάζει σὲ τέτοιες κακές ὥρες, δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ λιγοστεύουν τὴ ζημία. Ὅχι καί νὰ τὴν ἐμποδίζουν. Αὐτὸ ἦταν μόνο στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Πανάγαρης πίστευε στὸ Θεὸ καί τὸν ἀγαποῦσε καί τὸν ἐλάτρευε ἀλλὰ μὲ τὴ λατρεία ἐκείνη πού προσφέρει κανεὶς σ' ἓναν ἄνθρωπο δυνατότερό του ὅταν τὸν εὐεργετεῖ, ἔτοιμος πάντα νὰ δυσαρεστηθεῖ μαζί του καί ν' ἀποσκιρτήσῃ, ἂν ποτὲ τυχόν ὁ λατρευτὸς του τοῦ ἔκανε κακὸ. Ἔτσι κι ὁ Πανάγαρης ὁ θεοφοβούμενος, ἔκανε προσευχές κι ἀνα-

σκρινίο: κιβώτιο.

ὄμβρος: βροχὴ.

τράφος: χαντάκι.

βε κεριά στίς ἐκκλησιές ὅσο δέν ἔβρεχε, γιά νά μή βρέξει. "Αν ἔβρεχε ὁμως στήν κρίσιμη ὥρα — κι αὐτό συνέβηκε κάμποσες χρονιές, μ' ὅλα τά κεριά — ὕστερ' ἀπό τή γυναίκα του, τά παιδιά του, τό σέμπρο του, τά κοπέλια του, καί κάποτε πρῶτ' ἀπ' ὅλους, ὁ Πανάγαρης ἔβριζε τό Θεό.

— Κακομοίρη μου, τοῦ ἔλεγε τότες ἡ γυναίκα του· ὁ Θεός θά σοῦ τό θυμηθεῖ καί νά ἰδεῖς πού θά βρέξει καί τοῦ χρόνου!...

Καί τότες ὁ Πανάγαρης ἔδερνε τή γυναίκα του.

...Ξημέρωσε Κυριακή αὐγουστιάτικη. Ἡ σταφίδα ὅλη ἀπλωμένη στ' ἀλώνια καί τό ψήσιμο σχεδόν τελειωμένο. Αὔριο κιόλας ὁ Πανάγαρης λογάριζε νά τήν σηκώσει σέ σωρούς, καί Τετάρτη ἢ Πέμπτη νά τή βάλει πιά στά σακιά καί νά τή στείλει στή χώρα. Ἦταν καταχαρούμενος, ἡσυχος, ὅπως ὅλοι οἱ ζακυθινοί σταφιδάδες, μικροί καί μεγάλοι, ἐκεῖνο τό χρόνο. Εἶχε γίνει σταφίδα λίγη καί καλή, κι ἡ περισσότερη εἶχε σηκωθεί κιόλας ἀπ' τ' ἀλώνια ἄβροχη. Καί οἱ τιμές πολύ καλές, κι ὁ καιρός ὥς τώρα λαμπρός...

Μά τό ψυχρό ἀεράκι τῆς αὐγῆς, πού θά 'ταν ἱκανό νά εὐφράνει κάθε ἄλλον ἄνθρωπο στή λαύρα τοῦ καλοκαιριοῦ, τόν Πανάγαρη τόν ἀνησύχησε. Μπά! κάπου κοντά, χτές, τή νύχτα, θά εἶχε βρέξει... Μήπως σήμερα ἢ αὔριο θά ἔβρεχε κι ἐδῶ;... Αὐτό μᾶς ἔλειπε τήν τελευταία ἡμέρα... νά πνιγοῦμε σέ μιά κουταλιά νερό, πού λέει ὁ λόγος... "Ὅχι δά!

Κατά τή συνήθειά του, ὁ Πανάγαρης ἀνέθηκε σ' ἓνα μικρό ὕψωμα καί παρατήρησε μέ προσοχή τόν οὐρανό, γύρω γύρω, ὅλο τόν ὀρίζοντα, καί ἀπάνω ὥς τό ζενίθ. Τίποτα. "Ελαμπε καταγάλανος, γελαστός, ἀγαθότατος. Οὔτε σύννεφο, οὔτε συννεφάκι, οὔτε καταχνιά. Κι ἓνα γύρω, τὰ μακρινά βουνά ξεχωρίζαν καθαρότατα.

Ὁ Πανάγαρης ἔκανε τό σταυρό του κι ἦταν ἔτοιμος νά κατεβεῖ, ὅταν ἄξαφνα τοῦ τράθηξε τό μάτι καί τήν προσοχή ἓνα σημαδάκι, ἓνα μαυραδάκι τόσο δά, ἓνας μικρός λεκές ἀπάνω στό ἀπέραντο γαλάζιο, πρὸς τὰ δυτικά, μὰ τόσο μικρός, πού ἄλλο μάτι, λιγότερο ἀνήσυχο ἢ γυμνασμένο ἀπό τὰ δικά του, δέν θά τόν ἔβλεπε ποτέ.

Ἦταν σύννεφο;... Ναί, χωρίς ἄλλο... Ἀλλά νά ἔφευγε ἢ νά ἐρχόταν; Καί τί εἶδους σύννεφο ἦταν;

Ὁ Πανάγαρης κάρφωσε τό μάτι του στό μαυραδάκι γιά κάμποση ὥρα μέ μεγάλη προσοχή, καί τό εἶδε σέ λίγο πιό μαῦρο καί πιό μεγάλο...

Τό σύννεφο πλησίαζε — κι ἦταν σύννεφο βροχῆς.

"Ελα, Χριστέ καί Παναγιά!...

Φοβήθηκε κάπως ὁ Πανάγαρης, σταυροκοπήθηκε μ' ἄλλο αἶσθημα τώρα, ἀλλά δέν μπορούμε νά ποῦμε καί πῶς τὰ χρειάστηκε. Ἐνα συγγε-

φάκι τόσο μικρό, τί ήταν ικανό νά κάνει; Ἡ ὄψη τ' οὐρανοῦ ἡ γελαστή τόν παρηγοροῦσε καί τόν ἡσύχαζε. Ὅχι, ὄχι, ὁ διάβολος νά σκάσει, ἡ σταφίδα του φέτος ήταν λίρα...

Ἐπῆγε μέ τή γυναίκα του καί τά παιδιά του στήν ἐκκλησιά, — στήν Ἀγία Παρασκευή, τό παρακλήσι τῆς γειτονικῆς βίλας, — ἀναψε ἕνα κερί στήν εἰκόνα, καί παρακάλεσε τό Θεό γιά τή σταφίδα. Καί μάλιστα, μέ κάποια πονηριά, σά νά ἤθελε νά τόν φιλοτιμήσει, τόν εὐχαρίστησε κιόλας γιά τή σωτηρία τῆς πού τήν εἶχε τάχα στά σίγουρα...

Εἶχε σταθεῖ μολοντοῦτο κοντά στήν πόρτα, καί σ' ὅλο τό διάστημα τῆς λειτουργίας, κοίταζε συχνά πυκνά τόν οὐρανό. Ἔ, τό κομμάτι πού φαινόταν ἀπό ἐκεῖ, ήταν καθαρότατο.

Ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησιά κι ἐξεκίνησαν γιά τό κτήμα. Ἀξαφνα, στό γύρισμα ἐνός δρόμου, ὁ μεγάλος γιός τοῦ Πανάγαρη, σήκωσε τό χέρι του κατά τόν οὐρανό κι ἐφώναξε·

— Πατέρα!... γιά τρα!... (Κοίταξε!)

— ὦ! τί εἶν' αὐτό;

Τό μαῦρο συννεφάκι εἶχε πλησιάσει κι εἶχε σταθεῖ ἴσα ἴσα ἀπάνω ἀπό τό κτήμα τοῦ Πανάγαρη...

Ὅλος ὁ ἄλλος οὐρανός ἀσυγνέφιαστος. Ἥλιος, χαρά Θεοῦ.

— Πίσω μου σ' ἔχω, Σατανά! ἔκανε ὁ Πανάγαρης, καί σαστισμένος, μ' ἕνα γέλιο πικρό, γεμάτο ἀνησυχία, ἐτάχυνε τό βῆμα.

Ὁ σέμπρος* κι ὅλα σχεδόν τά κοπέλια* του ἔλειπαν. Εἶχαν πάει στήν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ, δυό ὥρες δρόμο. Μόνο ὁ μικρός Κωνσταντής ήταν ἐκεῖ, κι ὑποδέχτηκε τ' ἀφεντικά μέ φωνές καί κινήματα φόβου.

— Τ' εἶναι πάλι τοῦτο; Μή θά 'χουμε καμιά μπόρα;

— Ἀμε καί σύ, πού εἶπες τόν κακό λόγο!... φώναξε ὁ Πανάγαρης. Ὅχι νά μήν ἔχουμε μπόρα! Νά, συγνεφάκι εἶναι καί θά περάσει.

Κι ἐσήκωσε τό χέρι του κι ἔδειξε τό σύννεφο.

Ἦταν στρογγυλό, σάν πελώριο *βουτούλι** ἀπό μπαμπάκι. Καταμεσῆς στό μικρό κτήμα, ἀπάνω ἀπό τό σπιτάκι μέ τίς ροδοδάφνες, καί ἀρκετά χαμηλά, μέ τό περισσότερο μέρος πρὸς τ' ἁλώνια. Στό κέντρο μολυθί, σχεδόν μαῦρο, στίς ἄκρες λευκό, χρυσωμένο ἀπό τόν ἥλιο. Τί περίεργο σύγνεφο!

Καί νά, ἴσα ἴσα τή στιγμή πού ἐσήκωσε τό χέρι του ὁ Πανάγαρης, λές καί τοῦ ἔδωκε τό σύνθημα, τό συννεφάκι ἔλαμψε στή μέση μέ μιά μικρή

σέμπρος: κολλήγας, αὐτός πού καλλιεργεῖ κάποιο κτήμα παίρνοντας μερίδιο ἀπὸ τά προϊόντα.

κοπέλι: παιδί, ὑπηρέτης.

βουτούλι: θύσανος, τουλούπα.

άστροπούλα μενεξεδένια, σχεδόν άθώρητη στό φώς τής ημέρας, κι άφησε μιά βροντή.

‘Ο Πανάγαρης άλαφιάστηκε*.

Τό θεριό, πού νόμιζε πώς θά περάσει ήσυχο, στεκότανε κι έμούγγριζε. “Α, πολύ κακό σημάδι!

Νά ή ώρα νά βρέξει!... Μικρό μικρό τό συννεφάκι, αλλά τό νερό πού μπουρούσε νά ρίξει τής έφτανε τής μαύρης σταφίδας του...

Καί νά, κι άλλη βροντή, ακόμα δυνατότερη.

‘Ο Πανάγαρης χύθηκε άλαλιασμένος. Τώρα πιά είχε ιδεί όλο τόν κίνδυνο, όλη τή συμφορά πού κρεμάστηκε κυριολεκτικά πάνω άπό τό θησαυρό του.

— Γλήγορα! πρόσταξε· λιόπανα καί ψάθες!

‘Ο μικρός Κωσταντής, ή γυναίκα του καί τά παιδιά του, μέ τά κυριακάτικα, αυτός ό ίδιος, έτρεξαν σάν άστραπή, νά πάρουν καί νά ξεδιπλώσουν τίς ψάθες πού ήταν σωριασμένες σ’ ένα άδειο άλώνι, «γιά καλό καί γιά κακό»...

‘Αλλά στήν ταραχή τους, μόλις πρόφτασαν ν’ άπλώσουν τήν πρώτη, καί τό σύννεφο ξέσπασε.

Δέν ήταν σύννεφο πού έβρεχε κεϊνο! Ήταν τουλούμι πού άδειαζε...

Τό κακό ήρθε τόσο ξαφνικό, τόσο ραγδαίο καί τόσο πολυθόρυβο, πού όλοι τους τά έχασαν... “Επειτα τί νά σκεπάσουν καί τί νά αφήσουν!... ‘Ο κατακλυσμός εκείνος ήταν ικανός νά συνεπάρει ακόμη καί τίς ψάθες... ‘Αλλά μολοντούτο, δέν ύποχώρησαν εύθύς νικημένοι· στάθηκαν στήν άρχή νά πολεμήσουν σάν τούς γενναίους, νά υπερασπισθούν τό θησαυρό τους άπό τά νύχια του θεριοϋ. Μουσκίδι όλοι τους, στραβωμένοι, άλαλιασμένοι, σαστισμένοι, μέ φωνές, μέ βρισιές, μέ βλαστήμιες, έτρεχαν άπό άλώνι σ’ άλώνι, άπλωναν, σκέπαζαν, διπλοσκέπαζαν, προσπαθοϋσαν νά σώσουν ό,τι ό,τι... Είχαν καταφθάσει καί καλοί γειτόνοι καί τούς βοηθοϋσαν... ‘Αμίλητος ό Πανάγαρης, σκοτεινός, εργαζότανε σάν τόν τελευταίο εργάτη. ‘Αλλά μπροστά στό κακό εκείνο, κάθε εργασία, κάθε ανθρώπινη βοήθεια ήταν άνώφελη, άνίσχυρη. Καί σέ λίγο, οί πιό ξένοι κι οί πιό δειλοί σταύρωσαν τά χέρια...

Σέ λίγο σταύρωσαν τά χέρια κι οί επίλοιποι.

“Εμεινε ν’ άγωνίζεται μέ τίς ψάθες καί μέ τά λιόπανα, μόνος ό Πανάγαρης, τελευταίος.

Τί έκανε καί αυτός; “Ενα τίποτα, μιά τρύπα στό νερό...

‘Η σταφίδα, ή χρυσή σταφίδα, είχε γίνει λάσπη. Οί τράφοι τών άλωνιών είχαν ξεχειλίσει άπό τό νερό τής βροχής, καί τό νερό αυτό έτρεχε

άλαφιάζομαι: τρομάζω.

θολό, ἀνακατωμένο μέ σταφίδα. Ὁ θησαυρός ἔφευγε, σκορπιζόταν, χανόταν. Κι ἂν ἔμενε στ' ἀλώνια καί τίποτα, θά ἦταν πιά γιά τό λαμπίκο...

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ἀντιμετωπίζει ὁ Πανάγαρης τήν κακοτυχία του καί πῶς τά ἄλλα πρόσωπα τῆς οἰκογενείας του;
2. Τί συμπεραίνετε ἀπό τή συμμετοχή τῶν γειτόνων στήν κακοτυχία τοῦ Πανάγαρη;
3. Νά χαρακτηρίσετε τόν Πανάγαρη (ὁ χαρακτηρισμός σας νά στηριχτεῖ σέ σχετικά χωρία τοῦ διηγήματος).
4. Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε τό διήγημα ἠθογραφικό; Γιατί;

Ἰωάννης Κονδυλάκης

Κακό συναπάντημα (ἀπόσπασμα)

Ἡ ὑπόθεση τοῦ διηγήματος ἔτυλιγεται στήν Κρήτη λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ Σιφογιάννης, ἄνθρωπος πολὺ ἐργατικός, τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα πηγαίνει στὸ ἀμπέλι του νὰ ἐργασθεῖ. Μάταια ἡ γυναίκα του προσπάθησε νὰ τὸν μεταπείσει. Στὸ δρόμο ὅμως συνάντησε τὸν ἀγὰ τοῦ Μοχοῦ, ὁ ὁποῖος, ὅταν βρισκόταν σέ ἄσχημη ψυχικὴ διάθεση, μποροῦσε νὰ σκοτώσει καί ἄνθρωπο. Ὁ ἀγὰς θυμωμένος γιὰ τὴν ἀσέβεια τοῦ Σιφογιάννη τὸν ἀνάγκασε ἀπειλώνοντας τὸν μέ τὸ πιστόλι του νὰ τουρκέψει. Ὑστερα ἀπὸ τό περιστατικό αὐτὸ ὁ Σιφογιάννης ἐπιστρέφει στὸ σπίτι του πολὺ λυπημένος.

! γυναίκα, γυναίκα, εἶπε μ' ἀναστεναγμό, καλὰ πού μοῦ 'λεγε, καί δέ σ' ἄκουσα. Νά ἡ ἁμαρτία πού μ' ἔφερε. Κι ἐδᾶ* εἶντα* θά κάμω;

Μιά στιγμή κίνησε γιὰ νὰ γυρίσει στὸ χωριό· ἀλλ', εὐθύς ἄλλαξε γνώμη καί τράβηξε κάτω πρὸς τ' ἀμπέλι, ὅπου πῆγαινε. Στὸ κεφάλι του ἦτο ἓνα φοβερό κι ἀξέμπλεχτο ἀνακάτωμα. Μιά φορά πού ὁ Μόχογλους τοῦ 'πε νὰ γίνεῖ Τουρκοῦς, πῶς μποροῦσε νὰ παρακούσει; Ἡ τιμωρία του θά ἦτο θάνατος, ἀφοῦ καί χωρὶς αἰτία σκότωνε. Ἀλλὰ καί

ἐδᾶ: τώρα.
εἶντα: τί.

νά χάσει τήν πίστη του ἔτσι; Ὁ πατέρας του κι οἱ πρόγονοί του μέ τόσα πού ὑπόφεραν ἐφύλαξαν τή θρησκεία των· κι αὐτός γιά μιά φοβέρα θ' ἄλλαξοπίστιζε; Πάλι ὅμως δέν εὗρισκε μέσα του αὐταπάρνηση μαρτυρική· κι ἅμα ἔφτανε στή σκέψη νά παρακούσει τόν τύραννο κι ἄς πέθαινε γιά τήν πίστη του, ξέφευγε καί ζητοῦσε τρόπο νά σώσει καί τήν πίστη του καί τή ζωή του. Νά πάει στόν Ἀγά καί νά πέσει στά πόδια του; Οὔτε θά τόν ἄφηναν νά μπεῖ στό κονάκι* του. Ἀλλά καί πάλι ἡ μπιστόλα θά τοῦ μιλοῦσε. Νά βάλει ἄλλον νά μεσιτέψει; Ποιόν; Ἀλλά κι ἀφοῦ μπροστά στό Μόχογλου δέχτηκε ὁ ἴδιος νά γίνει Τούρκος, μαρτύρησε πίστη στό Μουῖχαμέτη. Καί τώρα ἂν ἔμενε χριστιανός, ἦτο ὡς νά γύριζε ἀπό τήν τουρκική στή χριστιανική θρησκεία. Κι αὐτό θά ἦτο ἡ ἐσχάτη προσβολή κατὰ τῶν Τούρκων καί τῆς θρησκείας των. Μιά μόνη διέξοδο ἔβλεπε· νά εἶναι στό φανερό τούρκος καί στό κρυφό χριστιανός.

Ὁ Σιφογιάννης πέρασε ὅλο τ' ἀπόγευμα στ' ἀμπέλι του· κι ὅλη τήν ὥρα καταγινότανε σέ διάφορες μικροδουλειές, ἀλλά πραγματικῶς δούλευε τό μυαλό του καί βασανίζοτανε νά βγεῖ ἀπό τό φοβερό ἀδιέξοδο, πού τόν εἶχε βάλει ὁ Μόχογλους. Καί τρόπο νά γλιτώσει δέν εὗρισκε.

Μόνο μιά ἐλπίδα εἶχε· ὅτι ὁ Ἀγάς ἦτο μεθυσμένος, ὅτι τό μεθύσι του τόν ἔβγαλε σ' αὐτό πού τοῦ 'καμε κι ὅτι τήν ἄλλη μέρα θά τό λησμονοῦσε. Πῶς μπορούσε νά 'ναι σοβαρό ἓνα τέτοιο τούρκεμα; Εἶχε ἀκούσει πῶς κι ἄλλους χριστιανούς εἶχαν πρό ἐτῶν τουρκέψει μόνο μέ λίγα λόγια ἐνός ἱμάμη*, ἀλλά σ' αὐτή τήν περίσταση ἦτο τουλάχιστον ἓνας ἀντιπρόσωπος τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας. Πῶς νά θεωρηθεῖ λοιπόν ἀληθινό τό τούρκεμα πού 'γινε στό δρόμο κι ἀπό τούρκο πού δέν εἶχε κανένα ἱερατικό ἀξίωμα; Ἀλλ' ἂν τό πράμα δέν εἶχε τυπικό κύρος, εἶχε ὅμως πραγματικό. Ἀφοῦ τό 'θελε ὁ Μόχογλους κι ἡ μπιστόλα του νά γίνει τούρκος, ἦτον ἀναγκασμένος νά γίνει. Καί δέν ἦτο τό ἴδιο; Δέν θά πήγαινε πιά στήν ἐκκλησία, ἀλλά στό τζαμί, δέν θά λεγότανε Γιάννης, ἀλλά Τζαφέρης. Καί πάντα θά κολαζότανε. Μποροῦσε νά παραβεῖ τήν προσταγή τοῦ τυράννου καί χωρατά ἂν τοῦ τό 'καμε;

Ἐνῶ ἔτσι σκεπτότανε, ἀναστέναζε κι ἔλεγε:

— Ἀχι! Θέ μου, δέ λυπᾶσαι μπλιό τοοί χριστιανούς; Ἐξέχασές μας τοοί κακομοῖρηδες; Κι ἄρχισε κι ἔκλαιγε.

Σέ λίγες ὥρες ἀπογέραςε ἀπό τή ψυχική του ἀγωνία. Καί τόσο ἀποχυμένο* καί χλωμό ἦτο τό πρόσωπό του, ὅταν τό βράδῳ γύρισε στό σπίτι, πού ἡ γυναίκα του νόμιζε πῶς ἦτον ἄρρωστος.

κονάκι: ἐδῶ κατοικία.

ἱμάμης: μωαμεθανός ἱερέας.

ἀποχυμένο: ζαρωμένο.

— "Οἱ, δὲν εἰμ' ἀρρωστάρης, τῆς εἶπε· μόνο ἐκουράστηκα.

Σκεπτότανε νά μήν πεῖ στή γυναῖκα του τή συνάντησή του μέ τό Μόχογλου καί τά ὅσα ἀκολούθησαν, ἔως ὅτου θά 'βλεπε τρόπο νά ξεμπλέξει.

— 'Εκουράστηκες; εἶπεν ἡ Σιφογιάννεννα. Θωρεῖς τα δά; Καλά τό φοβούμουνε 'γώ. Μά, καλορίζικε ἄθρωπε, δέ φοβάσαι τήν ἁμαρτία, τέτοια σκόλη πού 'ναι;

— Αἱ, ὅ,τι γίνηκε, γίνηκε, εἶπεν ὁ Σιφογιάννης κι ἔπεσε σ' ἓνα πεζούλι τοῦ σπιτιοῦ. "Ἄλλη φορά δέ θά τό κάμω. Μά ὁ Θεός τό κατέει* πώς ἄ δέ δουλεῦγω καί καματερές* καί σκόλες*, δέ θά προφτάνω νά μπουκῶνω τσ' ἀγάδες, νά μ' ἀφήνουνε νά ζῶ.

'Ἡ Σιφογιάννεννα εἶχε ἀνάψει φωτιά κι ἐτοιμαζότανε νά μαγειρέψει. Δίπλα της στήν πυροστιά ἦτο ἓνα κιούπι, σκεπασμένο καί δεμένο μέ πανί.

— Κι εἶντα χαζιρεύεσαι* νά μαγειρέψεις; ρώτησε ὁ Σιφογιάννης.

— Σύγλυνα*. Αὐτά πού μοῦ 'πεψε τσί προημερνές* ἡ συντέκνισσα* ἀπού τό Λασίθι.

— Σύγλυνα; ξεφώνησε μέ τρομάρα ὁ Σιφογιάννης.

— Γιάειντα*; Φοβάσαι νά μή μᾶς ἐρθεῖ κιανεῖς Τοῦρκος μουσαφίρης; Θέ μου, βλέπε μας!

— 'Εγώ χοιρινό δὲν μπορῶ μπλιό* νά τρώω.

— Γιάειντα;

— Γιατί 'μαι Τοῦρκος.

'Ἡ γυναῖκα τόν παρατήρησε μέ ἀπορία. Τρελάθηκε ἡ χωράτευε;

— Τοῦρκος; Εἶντα λόγια 'ν' αὐτά, νοικοκύρη μου;

'Αποφάσισε καί τῆς διηγήθηκε πώς στό δρόμο τόν τούρκεψε ὁ Μόχογλους.

'Ἡ Σιφογιάννεννα ἔμεινε.

— Κι ἐδᾶ; εἶπε μέ μισή φωνή.

κατέω (κατέχω): γνωρίζω, ξέρω.

καματερή (μέρα): ἐργάσιμη (μέρα).

σκόλη: ἀργία, γιορτή.

χαζιρεύγομαι: ἐτοιμάζομαι (τούρκ. λέξη).

σίγλυνα: χοιρινό κρέας διατηρημένο στό λίπος του (παστό).

μοῦ 'πεψε: μοῦ ἔστειλε.

τσὶ προημερνές: πρό ἡμερῶν, τίς προάλλες.

συντέκνισσα: κουμπάρα.

γιαίειντα: γιατί.

μπλιό: ἐπίρρ. πιά, πλέον.

— Είντα μπορούμε νά κάμομε; Τουρκο μέ θέλει τουρκος θά γενῶ.

— Νουσουμπέτι* νά τοῦ 'ρθεῖ! καταράστηκε ἡ Σιφογιάννενα, ἀλλά καί φρόντισε νά χαμηλώσει τή φωνή της.

— "Α δέν κάμω τό θέλημά του, κατές* εἴντα θά γενεῖ.

Μέ βαθύ ἀναστεναγμό ἡ γυναῖκα εἶπε:

— "Ω Χριστέ μου!

"Επειτα:

— Κι εἴντα θά κάμεις ἐδᾶ;

— Πρῶτα πρῶτα θά πάψω νά λέομαι Γιάννης καί θά λέομαι Τζαφέρης. Θά φορῶ σαρίκι καί θά πῶ στό χωριό πῶς ἀπό σήμερο καί πέρα εἶμαι τουρκος.

Μείνανε συλλογισμένοι κάμποσα λεπτά. "Επειτα ἡ γυναῖκα εἶπε:

— Δέν πᾶς νά τό πéis τοῦ παπᾶ;

— Κι εἴντα μπορεῖ νά μοῦ κάμει κι ὁ κακορίζικος ὁ παπάς; Νά βρεῖ τό μπελά του κι αὐτός;

— Μιά βουλή* θά σοῦ δώσει.

Ὁ Σιφογιάννης πῆγε τήν ἴδια βραδιά καί ζήτησε γνώμη τοῦ παπᾶ. Ἄλλ' ὁ παπάς, ἕνας καλός καί μέ θάρρος χριστιανός, τοῦ ὑποσχέθηκε κατί περισσότερο· τή μεσολάβησή του:

— Θά πάω 'γῶ νά τόνε δῶ· κι ὁ Θεός νά δώσει νά τόνε βρῶ στοί καλές του. Μάνεν* τόνε βρῶ στά δαιμόνιά του, καί γιά σένα δέ θά κάμω πράμα* κι ἐμένα μπορεῖ νά μοῦ δώσει κιαμιά μπιστολιά. Ἡ γιαλῆθεια εἶναι πῶς ὄντεν* ἔρχεται στό χωριό δέ μοῦ ἀγγιγιομιλεῖ. Νά σοῦ πῶ κιόλας πολλά κακός δέν εἶναι... (εἶπε στ' αὐτί τοῦ Σιφογιάννη) μά 'ναι κουζουλός*... θαρρῶ πῶς πίνει κιόλας.

Ὅσο νά περιμένει τήν ἀπάντηση τοῦ παπᾶ, ὁ Σιφογιάννης δέ βγῆκε ἀπό τό σπίτι του. Ἄν ἔβγαине, ἔπρεπε νά βγάλει τή μαύρη πέτσα* καί ν' ἀρχίσει νά κάνει ἐξωτερικῶς τόν Τουρκο. Ἀφῆκε μιὰ μέρα καί τή δεύτερη πῆγε ὁ παπάς στό Μοχό νά 'βρει τόν Ἀγά. Κι ὅταν τό βράδου γύρισε, εἶπε στή Σιφογιάννενα ἀπό τήν πόρτα:

— Ἀνεζινιό, εἶν' ἀκόμ' ἀπό κεινά τά λασιθιώτικα σύγλυνα; Νά τά τηγανίσεις μ' αὐγά νά τά φᾶμε μαζί.

Κι ἀφοῦ μπῆκε κι ἔσπρωξε τήν πόρτα, εἶπε:

νουσουμπέτι (ἀλλιώως νταμπλάς): ἀποπληξία (τούρκ. λέξη).

κατές: κατέχεις, ξέρεις.

βουλή: συμβουλή.

μάνεν: μά ἂν εἶναι.

πράμα: τίποτε (χρησιμ. σέ ἀρνητικές προτάσεις ἰδιωμ.).

ὄντεν: ὅταν.

πέτσα: πετσέτα, κεφαλόδεσμος.

— Φέρε και κρασί. 'Ο αγάς μου παράγγειλε νά πιούμε και στην ύγεια του.

— Καλό μουζντέ* μάς φέρνεις, εύλοημένε; είπε ή γυναίκα. Δόξα σοι ό Θεός!

— Δοξασμένο νά 'ναι τ' όνομά του! είπε κι ό Σιφογιάννης κι έκαμε τό σταυρό του.

— 'Ο Θεός αλήθεια έκαμε και τόν έβρηκα στά καλά του, είπεν ό παπάς. Καί κατές* είντα μου 'πε; Σέ 'δε, λέει, πώς δέν είσαι καλός χριστιανός, γιατί πήαινες νά δουλέψεις μέρα σκόλη, και γι' αυτό 'βαλε στό νουό του νά σέ κάμει τούρκο.

— 'Η άμαρτία, μурμουούρισε ή Σιφογιάννενα.

— Δέ σās είπα πώς ό Μόχογλους δέν είναι κακός; Μαγάρι* νά 'σαν κι άλλοι Τούρκοι σάν κι αυτόν. Μόνο νά μήν είναι στά μεράκια και τά μπουριά* του. "Ωστε νά μέ δει*, ένωσε γιατί πήα κι άρχισε νά γελά. Στό ύστερα μου λέει: «Σάν τότε θές, έσύ παπά, χριστιανό, χάρισμά σου. "Ας μείνει στην πίστη σας. Καί καλά 'καμες κι ήρθες γλήγορα, γιατί, ά μαθητευότανε πώς έτούρκεψε, δέ θά μόριε μπλιό νά ξετουρκέψει.

Τόσο βάρος έφυγε από τό στήθος του Σιφογιάννη και τόση χάρη γνώριζε για τό γλιτωμό του, πού εύχήθηκε για τόν τύραννο:

— 'Ο Θεός νά του δώσει τσοί χρόνους πού μου 'κοψε!

Έρωτήσεις

1. Ποιό είναι τό δίλημμα του Σιφογιάννη;
2. 'Ο τρόπος πού σκέφτεται νά ξεπεράσει τή δυσκολία ό Σιφογιάννης ποιά ιδιότητα του χαρακτήρα του άποκαλύπτει;
3. 'Ο Κονδυλάκης στην ήθογραφία του αυτή δίνει τόν τύπο του κοινού Έλληνα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας: νά βρείτε τίς άδυναμίες του και τίς άρετές του.
4. Ποιά ιστορικά στοιχεία από τή ζωή κατά την Τουρκοκρατία παρατηρούμε στό κείμενο;
5. Μέ ποιά μέσα κατορθώνει ό Κονδυλάκης νά δώσει εύθυμο τόνο στό αφήγημά του;

μουντζές: είδηση, άγγελία (τούρκ. λέξη).
στά μπουριά του: θυμωμένος, όργισμένος.
μαγάρι: μακάρι.
ώστε νά μέ δει: μόλις μέ είδε.

Γλωσσική αὐτοβιογραφία

“Ὅπως τό λέει καί ὁ τίτλος, σ’ αὐτό τό κείμενο ὁ Νιρβάνας αὐτοβιογραφείται μέσω τῆς γλώσσας. Θυμᾶται δηλαδή πῶς μυήθηκε ἀπό μικρός στά μυστήρια τῆς καθαρεύουσας κι ἔμαθε νά μιλάει μέ πομπώδεις, μά χωρίς περιεχόμενο, ἐκφράσεις ἐντυπωσιάζοντας τοὺς ἀφελεῖς καί ἀποκτώντας φήμη «λογίου νέου». Καί θυμᾶται ἀκόμα πῶς τελικά ἀποφάσισε νά πετάξει ἀπό πάνω του ὅλη αὐτή τήν ψεύτικη πανοπλία ἀγκαλιάζοντας τήν ἀλήθεια τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Αὐτό τόν ἔκανε νά χάσει τή φήμη του, ἀλλά τόν ἔφερε κοντά στήν ἀληθινή σοφία πού εἶναι ἡ ἀπλότητα καί ἡ εἰλικρίνεια. Τό κείμενο ἀναφέρεται στό πρῶτο μέρος.

στερα ἀπό κάμποσο καιρό, ὁ πατέρας μου μέ πήρε μιά μέρα στά γόνατά του καί μοῦ εἶπε, πῶς εἶναι καιρός ν’ ἀρχίσω νά μαθαίνω γράμματα. Ἀφοῦ τό εἶπε ὁ πατέρας θά ἦτανε σωστό. Μέρα-μέρα, νύχτα-νύχτα. Εἶχα τήν ἰδέα καί τήν ἔχω ἀκόμα, πῶς ὁ πατέρας μου τά ἤξερε ὅλα, καλύτερα κι ἀπό τό Θεό.

Δέν τολμοῦσα ποτέ νά ρωτήσω τό γιατί. Ρώτησα μονάχα τή μητέρα μου: Γιατί θά τά μάθω τά γράμματα; Κ’ ἐκεῖνη φαίνεται, πῶς δέν ἤξερε καλά καλά τό γιατί. Μοῦ εἶπε μονάχα: «Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον». Δέν κατάλαβα τίποτε. Τό μόνο, πού ἔκανα, ἦτανε νά προσέχω ἀπό τότε στά ξύλα, ποιά εἶναι πελεκημένα καί ποιά ἀπελέκητα. Κ’ ἐπειδὴ βαρυνόμουνα τοὺς νεωτερισμούς, καί τά γράμματα μέ τρώμαζαν λιγάκι, μοῦ φαινότανε πῶς τά ἀπελέκητα ξύλα ἦσαν πιό ὁμορφα ἀπ’ τά πελεκημένα. Μά δέν τολμοῦσα νά τό πῶ.

Τήν ἄλλη μέρα ἦρθε ὁ δάσκαλος. Ἦτανε ἓνας νέος λιγνός, κιτρινιάρης, σπανός. Ἡ μητέρα μου τόν ἔλεγε δασκαλάκη. Αὐτός μοῦ ἄρρεσε. “Ὅπως ἤμουνα κι ἐγὼ παιδάκι, ὁ δασκαλάκης δέν μέ φόβιζε τόσο. Μοῦ φαινότανε σάν παιγνίδι.

Ὁ δασκαλάκης μοῦ ἔφερε κάτι πλάκες, τετράδια, πετροκόντυλα καί μολύβια. Τέτοια παιγνίδια δέν εἶχα ἰδεῖ ἀκόμη· τά πήρα στό χέρι μου, τά στριφογύριζα καί τά καμάρωνα. Ὁ δασκαλάκης πήρε δύο καρέκλες, τίς ἔβαλε κοντά στό τραπέζι, δίπλα δίπλα, κάθισε κοντά μου καί μοῦ εἶπε κάποια λόγια, πού δέν τά θυμᾶμαι. Δέν ξέρω γιατί; μά ὅταν ἄρχισε νά μοῦ μιλεῖ, θυμῆθηκα τό Ναπολιτάνο τόν ψαρά* καί μ’ ἐπίασαν τά γέλια. Ὁ δασκαλάκης μέ χάιδεψε στήν πλάτη μέ καλοσύνη, ἡ μητέρα μου μέ

ψαρά: “Ἐναν Ἴταλό ψαρά πού δέν τόν καταλάβαινε, γιατί μιλοῦσε ἰταλικά!

μάλωσε. Ὁ δασκαλάκης εἶπε τότε — τό θυμοῦμαι καλά:

— Μή τό μαλώνετε, κυρία. Ἔτσι εἶναι ὅλα τὰ παιδάκια. Ὄταν ἀρχίσουν νά μαθαίνουν ἑλληνικά, τοὺς φαίνονται παράξενα καί γελοῦνε. Ὑστερα συνηθίζουν.

Καί ξανάρχισε:

— Πρόσεξε, παιδί μου. Τά στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι εἴκοσι καί τέσσαρα τόν ἀριθμόν.

Ἐμένα μέ ξανάπιασαν τὰ γέλια.

— Πές το καί σύ, παιδί μου... ξαναεἶπε ὁ δασκαλάκης.

Τό ξαναεἶπα.

— Σιγά-σιγά θά συνηθίσεις. Δέν σοῦ τό εἶπα ἐγώ;

Ὁ δασκαλάκης εἶχε δίκιο. Συνήθισα. Μήπως δέν εἶχα συνηθίσει καί τό μουρουνόλαδο; Ὅχι μόνο συνηθισα, μά σέ λίγο καιρό ἐπαιζα στό δάχτυλα παρατατικούς, ὑπερσυντελικούς, μέσους μέλλοντας, δυικούς ἀριθμούς: τῷ ἀνθρώπῳ τοῖν ἀνθρώποιν, καί χίλια δύο πράματα, πού δέν τά θυμοῦμαι σήμερα. Ἀρχισα νά γίνομαι σοφός. Σέ μισό λεπτό ἐκκλινά τόν: ἀνθρωπο, σέ δύο λεπτά τό: τύπτω, τύπτεις. Ἡ γλώσσα μου γύριζε σάν σφοντύλι. Ἀπ' τὰ παιδιά εἶχα μάθει νά λέω γρήγορα κι ἄλλα πράματα: «Ἄσπρη πέτρα ξέξασπρη ἀπ' τόν ἥλιο ξεξασπρότερη, ἐκκλησιὰ πελεκητή, μαρμαροκοντυλοπελεκητή», καί ἄλλα. Μιά φορά μάλιστα, πού πῆρα τόν κατήφορο σ' ἓνα συνηρημένο: «χρῦσεος χρυσοῦς, τοῦ χρυσέου χρυσοῦ...» δέν ξέρω πῶς κόλλησα στό τέλος: «Καί ποιός τήν ἐμολυβοκοντυλοπελέκησε;...» μέ μιά γρηγοράδα καταπληκτική.

Ὁ δασκαλάκης μου χτύπησε μιά μέ τό χάρακα στό κεφάλι. Ἦτανε ἡ πρώτη φορά πού μέ ἔδριε.

Ὡστόσο ἤμουνα πρῶτος στή γραμματική. Πολλές φορές ἔλεγα μέσα μου: γιατί τάχα νά τά μαθαίνω ὅλα αὐτά τὰ πράματα; Μά ντρεπόμουνα καί νά ρωτήσω, μήπως μέ περάσουν γιά κουτό. Ἔτσι θά εἶναι, ἔλεγα. Πρέπει νά τά μάθω. Ὅπως πρέπει νά βγάζω τό καπέλλο μου ὅταν μπαίνω σ' ἓνα σπίτι, νά τρώω μέ τό πιρουνί καί ὄχι μέ τὰ χέρια, νά σηκώνομαι ὅταν μπαίνουν μεγαλύτεροί μου, καθῶς ἔλεγε ὁ πατέρας, ἔτσι ἔπρεπε νά μάθω καί τοὺς ὑπερσυντελικούς. Τό πῆρα ἀπόφαση. Τίποτε πιά δέν μου ἔκανε ἐντύπωση.

Πλησίαζε σέ λίγο κι ἡ πρωτοχρονιά, θυμοῦμαι. Τ' ἄλλα χρόνια, ἐκεῖνο τό πρῶι, πῆγαῖνα στόν πατέρα καί τή μητέρα μου, τοὺς φιλοῦσα τό χέρι καί τοὺς ἔλεγα: «Χρόνια πολλά, νά ζήσετε». Κι ἔπαιρνα τὰ δῶρα μου μ' ἓνα φιλί. Τώρα ὅμως ἤμουνα γραμματισμένος. Ὁ δασκαλάκης μου εἶπε πῶς πρέπει νά κάνω ἓνα γράμμα συγχαρητήριο στοὺς γονεῖς μου καί νά τό δώσω ὁ ἴδιος τό πρῶι πρῶι.

— Μά γιατί νά κάνω γράμμα; τοῦ εἶπα. Μήπως θά τό στείλω μέ τό

ταχυδρομείο; Δέν είναι καλύτερα νά τά πῶ;

— Όχι, παιδί μου, εἶπε ὁ δασκαλάκης. Δέν εἶσαι ἀκόμη δυνατός στά ἑλληνικά καί δέν θά μπορέσεις νά τά πείς. Πιάσε καί γράψε.

Μοῦ ὑπαγόρευσε, ἔγραψα, τό διόρθωσε, τό ἀντίγραφα καί τό ἄλλο πρῶί, τό πῆγα στόν πατέρα μου, χωρίς νά βγάλω λέξη. Στεκόμουν αὐτός σά στρατιώτης. Ὁ πατέρας μου διάβασε τό γράμμα καί δάκρυσε. Μέ φίλησε καί μοῦ ἔδωσε μιά λίρα. Πρῶτη φορά πού πῆρα τέτοιο μεγάλο δῶρο. Καί εἶπα μέσα μου: «Ξέρουν αὐτοί τί λένε. Οἱ ὑπερσυντέλικοι βγάζουν χρυσάφι». Ὁ πατέρας μου τό εἶχε φυλάξει τό γράμμα αὐτό σάν κειμήλιο. Εἶναι λίγος μάλιστα καιρός, πού τό βρῆκα στά χαρτιά του καί σᾶς τό διαβάζω, γιά νά κλάψετε καί σεῖς:

«Πότνιοι γεννήτορες,

Ἐπί τῇ πρώτῃ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀνάπλεως συγκινήσεως καί εὐγνωμοσύνης, ἀνθ' ὧν πολλά τε μέ ἠγαπήσατε, πολλά τε δ' εὐ ἐποίησατε, ἐπεύχομαι ὑμῖν ὑγείαν, εὐτυχίαν καί πᾶν τό καταθύμιον.

Ἑρρωσθε

Ὁ ἐσαεὶ εὐγνώμων υἱός.»*

Καί τό συγκινητικό αὐτό κείμενο ἔφερε τήν ὑπογραφή μου, μέ ὠραῖα, καλλιγραφικά γράμματα.

Ἀπό τότε, πρέπει νά τ' ὁμολογήσω, ἡ ἀγάπη καί ἡ ὑπόληψή μου γιά ὅλους τοὺς παρακειμένους καί τοὺς ὑπερσυντελικούς, μέ τή λάμψη τοῦ χρυσοῦ εἰκοσαφράγκου, αὐξήσε σημαντικά. Κι ὅταν ἀπό τά χέρια τοῦ δασκαλάκη παραδόθηκα στό σχολεῖο, ὄνειρό μου ἦταν νά μάθω νά γράφω γράμματα σάν ἐκεῖνα πού μοῦ ὑπαγόρευσε ὁ πρῶτος μου, ὁ σπανός δασκαλάκης.

Δέ ἄργησα νά τό καταφέρω. Μέ τῇ βοήθειᾳ τῶν κυρίων ἄρθρων τῆς «Παλιγγενεσίας», πού παίρνανε ἐκεῖνο τόν καιρό στό σπίτι, καί μέ κάτι σημειώσεις, πού κρατοῦσα ἀπό ὅλες τίς λέξεις, πού μοῦ χτυποῦσαν στό αὐτί ἀπό τόν Ξενοφῶντα, τόν Ἰσοκράτη καί τό Λουκιανό, ἔγινα «λόγιος νέος», ἀπό μαθητῆς τῆς πρώτης τοῦ Γυμνασίου. Οἱ ἐκθέσεις μου στό σχολεῖο ἔκαναν ἐντύπωση. Ἕνας καθηγητής μου καί ἀγαπητός μου φίλος τώρα μοῦ εἶχε γράψει κάτω ἀπό μιά ἐκθέσή μου: «Ξένης χειρός ὄξει»*. Θαρρῶ, πῶς τό βλέπω ἀκόμα μέ κόκκινα ζωηρά γράμματα. Ποτέ

Μετάφραση: Σεβαστοί μου ὄγονεῖς. Μέ τήν πρώτη τοῦ χρόνου, γεμάτος ἀπό συγκίνηση καί εὐγνωμοσύνη γιά τήν πολλή ἀγάπη καί τίς εὐεργεσίες σας πρὸς ἐμένα, σᾶς εὐχομαι ὑγεία, εὐτυχία καί κάθε ποθητό. Νά εἴστε καλά. Μέ παντοτινὴ εὐγνωμοσύνη, ὁ γιός σας.

..ὄξει: Μυρίζει ξένο χέρι. Δηλαδή δέν μπορεῖ νά τά ἔγραψες αὐτά μόνος σου.

στή φιλολογική μου ζωή δεν έλαβε τέτοιο θυμίαμα ή φιλοδοξία μου. Ή γλώσσα άρχισε νά ύψώνεται μπροστά μου σάν είδωλο. Τά στοιχεία τοῦ άλφαβήτου μου φαίνονταν σάν κάποιες νότες, μέ τίς όποιες έπαιζα μιά μουσική, πού λίγοι τήν ήξεραν. Ή τυπογραφική μελάνη άρχισε τόν ίδιο καιρό νά μου γαργαλίζει τή μύτη καί ό συγγραφεύς νά σκιρτά στά σπλάχνα μου.

Δέν είχα αισθανθεί τήν ανάγκη νά πω κάτι τι, οὔτε είχα τί νά πω. Ήθελα μόνο καί μόνο νά γράφω, όπως έγραφε ή «Παλιγγενεσία». Οί φράσεις, οί λέξεις, τά σχήματα τοῦ λόγου πετοῦσαν μέσα στό νοῦ μου. Ζητοῦσα ένα σῶμα νά τό ντύσω μέ τά ώραία αὐτά κυριακάτικα φορέματα. Ή ψυχή μου δηλαδή έμοιαζε σάν έμπορικό έτοιμῶν ένδυμάτων. Ήσαν όλα κρεμασμένα, ένα ένα μέ τή σειρά. Στό τέλος εύρισκα μιά έννοια, μιά κούκλα. Ή κούκλα παρουσιαζότανε μπροστά μου μέ πρόστυχα, φτωχικά ρούχα.

Είχα τήν αντίληψη πού είχε ό Σούτσος γιά τό Σολωμό*:

Ίδέαι πλούσιαι φτωχά ένδεδυμένοι

Τῆς έβγαζα τά κουρέλια της καί τήν έντυνα τά γιορτιάτικα. Παραδείγματος χάριν: «Ένα πρωί περπατούσαμε στό περιγιάλι». Τά έτοιμα ρούχα άμέσως σ' ένέργεια: «Ώραίαν τινά έβαδίζομεν παρά θίνα άλός». Κ' έτσι έβγαине ένα έργο. Οί έφημερίδες τοῦ τόπου μας τήν άλλη ήμέρα μου χαρίζανε τήν άθανασία.

Ό τίτλος τοῦ «λογίου νέου» μου άνήκε.

Ερωτήσεις

1. Ποιά έντύπωση κάνουν στό παιδί τά «έλληνικά»; Νά βρείτε στό κείμενο τίς σχετικές νύξεις.
2. Νά βρείτε εκφράσεις πού δείχνουν τήν ειρυνεία τοῦ συγγραφέα.
3. Ό Σούτσος καί ή ποίησή του καταποντίστηκαν, ένῶ ό Σολωμός καί ό Κάλβος πέρασαν στήν αιώνια ζωή. Τί συμπεραίνετε άπ' αυτό;

Σούτσος: Ό Παναγιώτης Σούτσος είναι ρομαντικός ποιητής. Αὐτός έγραφε γιά τό Σολωμό καί γιά τόν Κάλβο πώς είναι μέν μεγάλοι ποιητές αλλά παραμέλησαν πολύ τή γλώσσα, δηλαδή τήν καθαρεύουσα. Καί συνεχίζει:

Ίδέαι όμως πλούσιαι πτωχά ένδεδυμένοι
δέν είναι δι' αιώνιον ζωήν προωρισμένοι.

Κρυφά χαράματα

Τό Κρυφά χαράματα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Βλαχογιάννη Τά παλικάρια τὰ παλιά. Ὁ συγγραφέας γι' αὐτὰ τὰ διηγήματα, ὅπως καί γιά τὰ διηγήματα τῆς συλλογῆς του ποῦ ἔχει τίτλο Μεγάλα Χρόνια, ἀντλεῖ τὰ θέματά του ἀπό τόν ἥρωικό κόσμο τοῦ 1821.

Τά δυό γεροντάκια, ὁ παππούς ὁ ἐνένηντάρης καί ἡ κυρα-μάννα, ἀκόμα πιό τρανή στά χρόνια, λουφάζαν, καθῶς πάντα, στήν ισογεια κάμαρη, κατά τήν πίσω αὐλή. Καί πρὸς τό δρόμο, μέσ στο πλατύστενο τό μαγερειό, μέ τό γυμνό του πάτο ὁλόλευκο ἀπό τ' ἀσβεστοχυλίσματα*, σάν τοῖχο τήν παραμονή γιορτῆς, θροῖζαν, κι ἁλωνίζαν μέ τίς γλῶσσες οἱ ἀγγόνες κι οἱ ἀγγονίτσες, ὅχι λιγοστές, ἐφτά μέ τό συμπάθειο, θυγατέρες τοῦ Λιᾶ τοῦ Καστελλιῶτη, μέ τίς προῖκες ἑτοιμες, μιά χιλιάδα τάλαρα ἢ καθεμιά, καί μέ τὰ προικιά στο γιοῦκο εἶτε καί στὸν ἀργαλειό.

Στήν πίσω αὐλή, τοῦ Λιᾶ ἡ γυναίκα κάτι καταγίνεται, σκυμμένη ἐκεῖ στά λιγοστά λαχανικά. Ἑσυχία εἶναι τριγύρω, καί στο στενοδρόμι αὐτό τό πισινό μόνο κανένα σιγανό ναύτη περπάτημα τέτοιαν ὥρα ἀκούγεται, σέρνοντας ἀπὸ τό σπίτι στο λιμάνι.

Κοντεύει μεσημέρι, καί τοῦ Λιᾶ ἡ γυναίκα, ἐνῶ βοτανίζει ἐκεῖ, ἄξαφνα ἓνα ξάφνισμα τῇ συναρπάζει. Ἀπὸ τό τρίξιμο τῆς σκάλας ποῦ φέρνει στ' ἀπάνου πάτωμα, γύρισε νά δεῖ — καί τί εἶδε; Τό γέρο τόν παππού — ποῦ δέ σπάραζε ποτέ ἀπ' τήν κάμαρή του, χρόνια τώρα, μαζί μέ τῇ γριά, καί σωριαστός στο παραγώνι*, νόμιζες, ζητοῦσε θερμασιά χειμῶνα καλοκαίρι — τώρα, νά, μέ τὰ τέσσερα τόν εἶδε ἐκεῖ συρτά, σκαρφαλωτά στή σκάλα νά προβαίνει.

— Χριστός κι ἡ Παναγιά, ποῦ πάει;

Ἦταν ἀπὸ τὰ πιό παράξενα. Χρόνια εἶχε ὁ γέρος νά φανεῖ στ' ἀπάνου πάτωμα, τό ἴδιο κι ἡ γριά του. Ὅπου ὁ ὕπνος, ἐκεῖ καί τό φαῖ τους κι ὅλα, χώρια ἀπὸ τ' ἄλλο σπίτι. Ἀπὸ τότε ποῦ ἔχανε χάσει τό πρῶτο τους παιδί μέ τό καράβι, τοῦ γέρου χτίσμα, ἐκεῖ ποῦ ἀρμένιζε καί πάλευε μ' ἀνθρώπους καί στοιχειά, ἀπὸ τότε κλειστήκανε τὰ γεροντάκια, κατάδικα σέ φυλακή. Καί δέν ἦταν ἀπ' αὐτό μονάχα, ἦτανε καί τὰ βαριά τὰ γερατειά. Κι ἀπ' τῇ μικρῇ τήν κάμαρη δέν τό κουνοῦσαν πιά. Κι ὁ Λιάς ὁ

ἀσβεστοχυλίσμα: ἄσπρισμα, ἄσβέστωμα.

παραγώνι: ἡ γωνιά κοντά στο τζάκι.

γιός τους, δευτερόκλαδος* αυτός, κι ὅμοια ἄξιος μέ τόν ἄλλον, ἔφτιασε καράβι δεύτερο, πήρε γυναίκα, ἀνάστησε παιδιά — ὅλα θηλυκά τά βλοημένα, ἄς ἔχουνε καλή ζωή — πήγε κι-ἤρθε στό νησί, ἔστρωσε τραπέζιά, κι ἔσπησε τραγούδια, κι ἔκαμε χαρές καί χαροκόπια, μά τά γεροντάκια δέν τά κατάφερε ποτέ νά βγοῦν ἀπό τό καμαράκι.

Ἐδῶ καί λίγες μέρες εἶχε γυρίσει ἀπ' ἄλλο ταξίδι πάλι ὁ Λιάς, ἔφαγε κι ἤπιε σπίτι μέ τούς φίλους, μά εἶχε πάψει πιά νά γυρεῦει καί καλά νά καταφέρει τούς γέρους τοῦ γονιούς νά ξεκολλήσουν ἀπ' τήν τρύπα τους. Καί τώρα, νά το, ξαφνικά, τό γεροντάκι ἀκάλεστο, βγήκε ἀπό τήν τρύπα τοῦ καί πήρε δρόμο. Ποῦ, καί πῶς;

Τόν ἔτρεμε τοῦ Λιά ἡ γυναίκα τό γέρο πεθερό ἀπό μικρή νυφούλα. Γιατ' ἦταν αὐστηρός, σάν παλιός ναυτικός ὁ ἴδιος, καί δέν ἔπαιρνε ἀπό λόγια. Καί τώρα ἐκεῖνη δέν ἔβγαλε φωνή, ἂν καί φοβήθηκε τό γεροντάκι μήν πέσει καί τσακιστεῖ ἀπ' τή σκάλα. Κι ἔμεινε ἀπό πίσω τοῦ νά τόν κοιτάζει ὀρθή, βαστώντας κάτι σαλατικά στό χέρι. Ἔτσι τόν ἄφησε ὡς ἀπάνου ν' ἀνεβεῖ κι ὥστε νά κάμει τήν παλιόπορτα νά σειστεῖ ἀπό τά τρανταχτά τινάγματα, ὥπου ἤρθε ἀπό μέσα κάποιος νά τοῦ ἀνοίξει.

Ἀφοῦ τόν ἄφησε καί μπήκε, ἔτρεξε ἡ γυναίκα τό γύρο τοῦ σπιτιοῦ καί βγήκε στήν ἄλλη, τή μπροστινὴν αὐλή, κι ἐκεῖ ἀπό τό χαμηλό τοῦ μαγερειοῦ παράθυρο εἶπε τό χαμπέρι* τό τρανό στίς καλές της θυγατέρες.

Σύγκαира αὐτές μέ τ' ἄκουσμα, δείξανε τήν ἴδια πιθυμιά στό μάτια, καί θά τρέχαν τώρα ἀπό τίς σκάλες, ἀπ' τίς πόρτες, ἀπ' τίς χαραμάδες, πού ἄφηνε τό πάτωμα, νά κρυφοδοῦνε καί νά κρυφακούσουν, ἂν τῆς μάνας ἡ στεγνή ματιά κι ἡ ὄψη ἡ σοβαρή δέν τίς ἀντίκοβε. Καί μείναν ἐκεῖ ὅλες, κι ἡ μάνα τους μαζί, βουβές καί ξαφνισμένες σάν ὄρνιθες πού μαντεύουν κάπου τριγύρω τό γεράκι.

Ἀπ' τή μικρή τήν κάμαρη ἡ κυρα-μάνα κάτι ἀκουγότανε σά ν' ἀναδεύει, κάτι σάν νά κράζει μουγγωτά.

— Γέρο... ἔ, γέρο, ποῦ εἶσαι, λέω;

Ἔφτανε ἡ μιλιὰ της ὡς τῶν γυναικῶν τ' ἀφτιά.

Ἡ γριά ἀπογύρευε τό τρυφερό της ταίρι. Εἶχε ξαφνιστεῖ κι αὐτή ἀπὸ τ' ἀπίστευτο τό κάμωμά* τοῦ, πού τόν ἔχασε ἀπὸ τό πλευρό της.

Στήν πόρτα εἶχ' ἔρθει καί τοῦ ἀνοίξε, καί βρέθηκε μπροστά τοῦ ὁ γιός τοῦ ὁ Λιάς. Αὐτός, ὁ ἀλύγιτος θαλασσινός, πού τ' ἄτρομο τό μάτι τοῦ ἤξερε ν' ἀντισταθεῖ σέ κάθε φόβου ἀπάντημα, ἔδειξε τρόπο τώρα, κι

δευτερόκλαδος: δευτερότοκος.

χαμπέρι: εἶδηση, νέο.

κάμωμα: παράξενη συμπεριφορά.

ἔδειξε λαχτάρισμα· κι ὁ νοῦς του, μαθημένος πάντα ἀπ' τῶν κιντύνων τίς φοβέρες, πῆγε ἀμέσως, τάχα, σέ κάποια συφορά πού πλάκωνε στό σπίτι. Ἦτανε καί τοῦ ἄλλου καραβιοῦ τό χάσιμο, ἀντάμα μέ τόν ἀδερφό του, ἀκόμα ὄχι πολύ παλιό...

— Τί εἶναι, πατέρα; ἔκραξε δυνατά. Κάνα·κακό χαμπέρι;

Ἐκεῖνος ἀλαλος τόν ἔσπρωξε μέ τό 'να χέρι θέλοντας νά περάσει. Καί τότε, πίσω ἀπό τοῦ γιοῦ του τό κορμί, πού τοῦ 'φραζε τήν ὄψη, διάπλατη ἡ σάλα ἀνοίχτηκε, κι ὁ γέρος εἶδε... Στρωμένοι καταγῆς στό πάτωμα, τριάντα ναυτικοί, ἄντρες ἀπό τό δικό τους τό καράβι κι ἄλλοι, σέ δύο σειρές ἀραδιαστοί, ὅπως σέ φαγοπότι, δένανε φουσέκια.

Στάθηκε ὁ γέρος. Ἐδειξε σάν τότε ν' ἀποξύπνησε, καί σάν νά ὄνειριαζόταν* ὥς τήν ὥρα· τό γιό του κοίταξε μέ μάτια τεντωμένα, κόκκινα κι ὠμά ἀπ' τά χρόνια τά πολύπαθα, κι εἶπε αὐτά τά λόγια μονάχα μέ θυμό:

— Παιδί μου Λιά, τί πράματα εἶν' αὐτά;

— Γιά τό καράβι, πατέρα, εἶπε ὁ Λιάς λιγόλογος, μέ σεβασμό παιδιοῦ κι ὄχι ἄντρα ὅπως αὐτός... Κιντυνέσαμε τώρα στό γυρισμό... μᾶς πέσαν οἱ 'Αλιζερίνοι*, μά ὁ καιρός ἦτανε δικός μας. Καί τώρα τό ταξίδι μας θά 'ναι πιό μακρινό· εἴμαστε γιά τή Μπαρτσελόνα*, κι ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό μεγάλη τοίμασιά, καί στό δρόμο ποιός ξέρει τί μᾶς βρίσκει...

— Τίνος τά λές αὐτά, παιδί μου Λιά; εἶπε ὁ γέρος πάλι. Εἶναι γιά ταξίδι ὅλα τά μπαρουτία αὐτά, εἶναι γιά ταξίδι; Ἄλλα πράματα εἶν' αὐτά!

— Βλέπεις, πατέρα, εἴμαστε καί κομματιασμένοι στό νησί... Ἐχουμ' ὀχτρούς... Τό ντουφέκι τοιμάζεται ν' ἀνάψει πάλι...

— Τίνος τά λές αὐτά, παιδί μου Λιά; Καί δέν τό ξέρω 'γώ πώς φιλιωθήκατε ὅλοι, καί πώς ἔδεσες τό σπίτι μας στενά μέ τούς παλιούς ὀχτρούς μας;... Ἀλλάξατε καί λόγια γιά συμπεθεριά... μά ἄς εἶν' καλά ἡ μικρή ἡ ἀγγόνα πού 'ρχεται καί τά μαρτυράει ὅλα τῆς γριάς...

— Ὅχι πατέρα, δέν εἶν' ἀπ' αὐτό...

— Μέ γελαῖς, καί κρύβεσαι ἀπό μένα... Αὐτά δέν εἶναι πράματα καλά, παιδί μου Λιά...

— Μήν κλαῖς, πατέρα...

— Κυβέρνα τό κεφάλι σου... Ἐχεις ἑφτά παιδιά! Μή λησμονᾶς τό πῶς τ' ἀπόχτησες αὐτό τό πού 'χεις τώρα, τό καράβι... Θά χαλάσεις τό σπίτι σου, παιδί μου Λιά, θά πᾶς κι ἐσύ χαμένος μ' ἐμᾶς ὅλους...

— Πατέρα, σύχασε εἶπα! Μήν κλαῖς... ἀφοῦ τό θέλεις, δέν τό κρύβω,

ὄνειριαζόταν: ὄνειρευόταν.

'Αλιζερίνοι: 'Αλγερινοί.

Μπαρτσελόνα: λιμάνι τῆς Ἰσπανίας.

ναί... "Όλα τὰ δίνω, καί παιδιά καί σπίτι — φτάνει νά δοῦμε λευτεριά...

— "Άχ, ἄχ, παιδί μου Λιά, μέ φάγανε τὰ φίδια... τό κατάλαβα! "Άκουσα ἀπό 'κεῖ πού κοίτομαι... εἶπα· «τί θέλουν τ' ἀνεβάσματα, τὰ σύρε κι ἔλα σπίτι».

— Μήν κλαῖς... σοῦ τό 'πα τώρα· ὅλα εἶν' ἔτοιμα! Θά τό σηκώσουμε, πατέρα, γιά τήν πατρίδα ὅλα θά τὰ ρίξουμε στή θάλασσα... "Άς πᾶνε καί κορίτσια καί προικιά τους κι ὅλο τό σόι σύρριζα — γιά τήν πατρίδα!

Χοντρά δάκρυα κυλοῦν αὐλάκια ἀνάμεσα ἀπό τὰ σκαμμένα μάγουλα τοῦ γέρου. Μά τώρα ἡ ὄψη του χαμογελάει· ἔχει αὐτός ἄξαφνα γαληνέψει. Κοιτάζει τούς ἀνθρώπους πού σκυφτοί δουλεύουν, καί κάνουνε πῶς δέν ἀκοῦν. Σκουντᾶ ἔναντε μέ τό πόδι χαμογελαστά:

— 'Εσύ, βρέ ζουλάπι, κάνεις σάν τόν κουφό ἄστακό, ἔ; Μαναβέλα* πού σοῦ χρειάζεται, ζουλάπι! "Ἐλεγα κι ἐγώ... Βρέ, ἐμένα ἐσεῖς θά μέ γελάσετε, ζουλάπια; "Άς εἶναι, νά 'χετε τήν εὐκή μου... Κι ἐσύ, παιδί μου Λιά, νά 'χεις τήν εὐκή μου!

Τοῦ φιλεῖ ὁ Λιάς τό χέρι. Οἱ ἄλλοι σηκωτοί, καί σκύβουν τό κεφάλι καί περνοῦνε μέ τὰ χέρια σταυρωτά στά στήθια, καί φιλοῦν κι αὐτοί.

Σάν παλικάρι ὁ γέρος βγαίνει ἀπό τήν ἄλλη τώρα, τή μεγάλη πόρτα, καί κατεβαίνει ἀνάλαφρα σά νά ξανάνιωσε. Σέ λίγο βρίσκεται ἀπό τήν αὐλή στό μαγερειό. Οἱ γυναῖκες βάνουν ὅλες μιά φωνή ξαφνισμένη τάχα, μά χαρά γιομάτων γιά τόν ξένο πού φανίστηκε.

— Μπά, καλῶς τον τόν παππού! Μπά, καλῶς μᾶς ὄρισες! φωνάζουν τὰ κορίτσια.

— Σωπάτε σεῖς, ζουλάπια! λέει ὁ γέρος τάχα θυμωμένος· μά ἐσύ, βρέ νύφη, κρύβεσαι κι ἐσύ;... Τί στέκεστ' ὅλοι σας σά χάνοι... Κάνετε τόν κουτό, ἔ; Μαναβέλα!

— Τί, παππού; Δέν ξέρουμε τίποτα οἱ κακομοῖρες... λέει ἡ πιό μεγάλη ἀγγόνα μέ πονηρό χαμόγελο.

— Οἱ κακομοῖρες, ἔ; 'Αμή τό καζάνι μέ τό ρύζι, καί τό κριάς στό πλάι ἀπ' τή φωτιά; Δέν καταλαβαίνω 'γώ, ἔ; Μαναβέλα!

'Απότομα γυρίζει κι ἀπό 'κεῖ, καί φεύγει. Τῆς κυρα-μάνας ἡ κλάψα ἡ ἄπαυτη φτάνει ἀπό τό καμαράκι. Καί τῆς ἀποκρίνεται τώρα ἄλλη βροντερή φωνή:

— Γέρο, 'πού ἦσουν; Τί γίνηκες;...

— 'Εδῶ ἦμουνα, μ' ἔχασες; Κοίταξε μή μέ χάσεις, ζάχαρή μου... πού ἦμουνα — δική μου δουλειά! 'Εσύ νά μήν ἀνακατεῦσαι! Νά κοιτάξεις αὐτοῦ τή γωνιά σου καί τή στάχτη σου... 'Εγώ ξέρω πού ἦμουνα! Δέν ἔχω λόγο νά δώσω στίς γυναῖκες! Χίλιες φορές σοῦ τό κοπανάω, νά μήν

μαναβέλα: μανιβέλα (λέξη ἰταλ.), κονταρί. Εδῶ: ξυλοκόπημα μέ μανιβέλα.

ἀνακατεύεσαι στῶν ἀντρῶνε τίς δουλειές! Νά μάθεις νά σωπαινεις. Νά κάνεις λίγο τόν κουφό... Εἶσαι κουφή πού εἶσαι! "Ελα τώρα, σήκου, θά φᾶμε μέσα μέ τούς ἄλλους... "Εχουμε ξένους σπίτι μας!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιούς κινδύνους ἀντιμετώπιζαν οἱ ναυτικοί μας πού ταξίδευαν στίς θάλασσες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821; (Νά βρεῖτε τὰ σχετικά χωρία τοῦ κειμένου).
2. Τίς ναυτικές δυνάμεις τοῦ Ἀγῶνα ἀποτέλεσαν τὰ ἐμπορικά πλοῖα τῶν νησιωτῶν μας; ἐπιβεβαιώνεται αὐτό ἀπὸ τό διήγημα; Πῶς γινόταν ἡ μετατροπὴ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων σέ πολεμικά;
3. Ποιά ἦταν ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ παπποῦ; α) Ὃταν ζοῦσε ἀπομονωμένος στὴ γωνιά του; β) Ὃταν πῆγαινε νά συναντήσῃ τό γιό του; γ) Μετὰ τὴ συνάντησιν;
4. Ποιό γεγονός ἄλλαξε τὴ ζωὴ τοῦ παπποῦ; Μπορεῖ ἓνα ἰδανικό νά μεταβάλῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; Γιατί;

Κωνσταντῖνος Θεοτόκης

Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους

(Κεφάλαιο 3 - Ἀποσπάσματα)

Κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ κόντζες* Ἀλέξανδρος Ὀφιομάχος Φιλάρετος. Ἀντιπροσωπεύει τὴν παλιὰ τάξη τῶν εὐγενῶν, πού ξεπέφτει οἰκονομικά. Εἶναι παντρεμένος κι ἔχει δυὸ κόρες, τὴν Εὐλαλία καὶ τὴ Λουίζα, καὶ δυὸ γιούς, τὸ Γιώργη καὶ τὸ Σπύρο. Τὴν Εὐλαλία, πού εἶναι τό πιο ἀγνό πρόσωπο τοῦ μυθιστορήματος, ἀγαπάει ὁ Ἀλκης Σωζόμενος, νέος μέ ἰδανικά. Τὴν Εὐλαλία ὁμως ζητάει σὲ γάμο ὁ γιατρός Ἀριστείδης Στεριώτης, πού ξεκίνησε φτωχὸς καὶ τώρα εἶναι πλούσιος. Ἐνῆι στὰ

χέρια του όλα τὰ γραμμάτια* πού υπέγραψε κατα καιρούς ο Ἀλέξανδρος Ὀφιομάχος καί θέλει νά παντρευτεί τήν Εὐλαλία ὄχι γιατί τήν αγαπάει, ἀλλά γιατί ὁ γάμος θά τόν βοηθήσει κοινωνικά.

Βρισκόμαστε στό σπίτι τοῦ Ἀλέξανδρου Ὀφιομάχου, πού περιμένει μέσα στό γραφεῖο του τό Μίμη Χαντρινό. Νά προσέξετε α) Πόσο ἐπιμένει ὁ συγγραφέας στήν περιγραφή τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ γραφείου καί β) Πώς ξετυλίγει τό διάλογο ἀνάμεσα στόν Ὀφιομάχο καί τό Χαντρινό (καί στίς δύο περιπτώσεις ἔχουμε χαρακτηριστικά δείγματα ρεαλιστικῆς γραφῆς).

Ηταν ἀπόγιομα. Ὁ κόντες Ἀλέξανδρος Ὀφιομάχος Φιλάρετος, γερασμένος, σκυφτός, μικρότερος, ἀλλά μέ ὅσπρα μακριά γένεια, μέ χοντρά ροδοκόκκινα χεῖλη, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ γένους του, ἐπερπατοῦσε ἀνήσυχτα ἀπάνω κάτω στό γραφεῖο του, τυλιγμένος μέσα σ' ἓνα τρίπαλιο πανωφόρι, πού τό φοροῦσε ἀπό χρόνια πολλά γιά τό σπίτι τό χειμώνα. Ἐκείνην τήν ἡμέραν δέν ἔκανε ὅμως κρύο.

Τό δωμάτιο ἦταν μεγάλο, σ' ἓνα ἀρχαῖο, ἄφεγγο σπίτι, μέσα στά στενά τῆς χώρας*, εἶχε τέσσερα μεγάλα παράθυρα, ὅλα στόν ἴδιον τοῖχο, ἦταν ὅμως σκοτεινό, σά νά κλειοῦσε μέσα του σταχτύ, σκονισμένον ἀέρα, γιατί ἄλλα νεόχτιστα σπίτια πολύ ἐστενοχωροῦσαν τώρα ἀπ' ὅλες τές μεριές τό παλιό ἀρχοντικό τῶν Ὀφιομάχων, πού στά παλαιά χρόνια ὑψωνότουν μονάχο καί περήφανο ἀνάμεσα σέ φτωχικά μόνο χαμόσπιτα.

Κιτρινιασμένες κουρτίνες καί ξεθωριασμένοι χρωματιστοί μπερντέδες* ἐσκοτίνιαζαν ἀκόμη περισσότερο ἐκεῖνο τό δωμάτιο, καί ὁ ἀέρας ἦταν ἐκεῖ μέσα βαρὺς καί ὑγρός, καί τὰ χάρβαλα* πατώματα ἀνάδιναν μία μυρωδιά ἀπό μούχλα παλιά, ἀπό κλεισούρα κι ἀπό σκόνη. Ξεθωριασμένοι, ἄπαστροι*, γδαρμένοι καί νοτεροί ἦταν κι οἱ κίτρινοι τοῖχοι, καί τὰ ἐπιπλα ἦταν παλιωμένα κι ἀμελημένα, ἀγυάλιστα ἀπό καιροῦς, καί μολογοῦσαν ὡς κι ἐκεῖνα τόν ξεπεσμό τῆς ἀρχοντικῆς φαμελιᾶς.

Ξάγναντα στά παράθυρα, ἀκουμποῦσαν στόν τοῖχο δύο μεγάλα κάρυνα ἀρμάρια*, γεμάτα μουχλιασμένα βιβλία καί στή μέση, πές, τῆς κάμα-

γραμμάτιο: ἐμπορικό ἔγγραφο· μ' αὐτό ἀναλαμβάνει κάποιος τήν ὑποχρέωση νά πληρώσει σέ ἄλλον ἓνα χρηματικό ποσό σ' ὀρισμένο τόπο καί χρόνο.
κόντες: κόμης (τίτλος εὐγενείας).

χώρα: πόλη.

μπερντές: χοντρή κουρτίνα.

χάρβαλο (τό): καθετί ἐρεπιωμένο, ἄχρηστο.

ἄπαστρος: αὐτός πού δέν εἶναι παστρικός (=καθαρός), ἀκάθαρος.

ἀρμάρι: ντουλάπα.

ρας, μπρός σέ μιά χαμηλή, μικρή, τετράγωνη πολυθρόνα ήταν ένα τραπέζι από ξύλο άσπρο, μέ μαυρισμένα πόδια, στρωμένο όλο μέ χοντρά γαλάζιο χαρτί καί καταφορτωμένο μέ σκονισμένα χαρτιά, διπλωμένα του μήκρους καί δεμένα πολλά μαζί μέ σπάγγους· καί ανάμεσα στά χαρτιά ήταν ένα μικρό, κατηφορητό, κινητό γραφείο, πού τό ρούχο του μελανιές γεμάτο δέν ήταν πλιά πράσινο από χρόνια, κι ένα στρογγυλό, τζίγκινο καλαμάρι μέ δυό τρεῖς πένες καρφωμένες τριγύρω. Ένα άλλο άρμάρι, ένα άλλο τραπέζι στους πλαγινούς τοίχους καί μερικές καρέκλες παλιές καί περιέργες, αυτά ήταν τά έπιπλα τής κάμαρας, όπου περνούσε τές περισσότερες ώρες του ό γέροντας Όφιομάχος.

Στους τοίχους έδω κι εκεί έκρεμόνταν οί οικογενειακές του εικόνες, μαυρισμένες από τήν πολυκαιρία κι από τήν ύγρασία, μέσα σέ μαύρες ή σέ χρυσαυμένες κορνίζες θαμπές ως κι εκείνες· οί παλαιοί Όφιομάχοι, άρχοντες μέ δύναμη μεγάλη στόν τόπο καί πού τώρα έκοιμούνταν ήσυχα καί λησμονημένοι στό χώμα. Κάποιοι ήταν ξυρισμένοι καί μέ λευκές περούκες στό κεφάλι, άλλοι έφορούσαν χρυσοκέντητες στολές, κάποιος παλαιότερος μία σιδερένια άρματωσιά· κι ήταν κιόλας εκεί μερικές γυναικίες μορφές, ωραίες καί περήφανες, μέ άρμονικά χαμόγελα πάνω στά χοντρά τους χείλη, καί μία άλλη παράξενη ζωγραφιά, πού παράσταινε ένα φανταστικό δέντρο, μέ φύλλα σπάνια, μέ άφύσικους στριφτούς κλώνους κι όλο γεμάτο μικρούς μπλάβους κύκλους, όπου ήταν γραμμένα μ' άσπρο χρώμα όνόματα μόνο· ήταν τό γενεαλογικό δέντρο τών Όφιομάχων.

Μέσα στό σπíti έβασίλευε ήσυχία. Κι από τό δρόμο έρχότουں μόνο ό θόρυβος ένοϋ μαραγγού πού έρουκάνιζε σανίδες...

Έπερπατούσε εκείνο τό άπόγευμα πάλι ό γέρος άνήσυχος, έκάπιγιζε αδιάκοπα χοντρά σιγάρα, πού τά τύλιγε ό ίδιος καί πού τά δάγκανε ως στή μέση, καί κάθε τόσο έριχνε ένα βλέμμα στό χρυσό ρολόι τής τσέπης πού τό κρεμοϋσε πάντα από ένα καρφί στόν τοίχο, πάνωθε από τήν πολυθρόνα του, καί κάθε τόσο έσταματοϋσε κι έριχνε ένα άλλο βλέμμα σ' ένα μεγάλο κατάστιχο πού ήταν άνοιχτό πάντα στά σκονισμένα χαρτιά του, καί κάθε τόσο έκουνούσε πικρά τό κεφάλι. — Κάποιον έπρόσμενε.

«Θά 'ρθει... δέν μπορεί παρά νά 'ρθει... εῖναι ή ώρα του!...» εῖπε μέ τό νοϋ του. «Καί πού νά βρεθοϋν τώρα τά χρήματα... τόσα χρήματα!...» Κι έφερε τό χέρι στό μέτωπο σά νά 'θελε νά διώξει τίς βαριές φροντίδες πού του έρχόνταν στό κεφάλι καί γιά έκατοστή φορά έμεινε κάμποσες στιγμές σκυφτός άπάνου στό μεγάλο βιβλίο, σά νά τό σπούδαζε μέ προσοχή.

Μά ωστόσο καί τά παιδιά του είχαν μεγαλώσει. Δϋο νέοι καί δύο νέες,

πού κανένας τους δεν έκέρδιζε και πού όλοι τους έχρημαζόνταν χρήματα. Μάλιστα ό πρώτος, ό Γεώργης πού είχε στείλει στά Παρίσια είχε σκορπίσει άδικοιολόγητα άμέτρητο χρήμα. Καί τώρα δεν είχε ούτε αυτός έργο κανένα, καθώς ούτε κι ό δεύτερος, ό Σπύρος, ένας νωθρός και βαρύσκοπος νέος, πού μεταβιās είχε βγάλει τό γυμνάσιο και πού δεν είχε θελήσει ούτε κόσμο νά ιδει ούτε νά σπουδάξει έπιστήμη. Καί οί δυό του οί κόρες ήταν τώρα σ' ήλικία γάμου, ήθελαν έξοδα κι εκείνες, και αύριο μεθαύριο, πού θά τές έγύρευε κάποιος, θά 'ταν κι αυτές αιτία από μεγάλη στενοχώρια, γιατί ό γέρος δέ θά μπορούσε νά τές προικίσει.

(Περίληψη ανάμεσα στό α' και β' απόσπασμα)

Ό Άλέξανδρος Όφιομάχος, ενώ περιμένει τό Χαντρινό, σκέφτεται πώς θά πληρώσει τά 1500 φράγκα πού χρωστάει. Σκέφτεται ακόμη τί θά πούν ή γυναίκα του και τά παιδιά του, όταν μάθουν, ότι είναι τόσο χρεωμένος. Αναλογίζεται πόση δύναμη είχε κάποτε ό πατέρας του, πού όμως του άφησε μεγάλο χρέος. Τό χρέος αυτό κατόρθωσε νά τό πληρώσει μέ τό γάμο πού έκαμε: κατάφερε νά πάρει μία πλούσια κληρονόμα. Ό ίδιος όμως συνέχισε νά σπαταλάει σάν τόν πατέρα του. «Ό άγροτική περιουσία δεν έδινε γιά καιρούς τίποτα» τό χρέος του Όφιομάχου αύγάτισε, έγινε διπλό, τριδιπλό, πεντάδιπλο και μέ τά άφορα χρόνια όλο έγεννούσε. Κι ώστόσο ό άρχοντας έγέραζε χωρίς νά θελήσει νά θυσιάσει καμία του συνήθεια, κανένα του ελάττωμα, ξεπέφτοντας όμως πραγματικά από χρόνο σέ χρόνο, φροντίζοντας μόνο νά μήν πουλει τά χτήματά του, πασκίζοντας νά μήν φανει και νά μήν άκουστεί ό χαλασμός του».

λες αυτές οί φροντίδες του έτάραζαν τό νοϋ και τόν έρέθιζαν. Κι έπερπατούσε έτσι συλλογισμένος, άπάνου κάτω, στό θλιβερό του γραφείο. πού ανάδινε ως κι εκείνο τή μυρωδιά του ξεπεσμού... Έκοίταξε πάλι τήν ώρα, άγκίκησε ένα ρίγος στές πλάτες του, μέ τά χέρια του έσιαξε τό τρίπαλιο πανωφόρι του, σά νά θελε νά ζεσταθει, κι αυτήν τή στιγμή άκουσε τό κουδούνι της όξώπορτας ψηλά νά σημάνει. Μαντεύοντας ποιός ήταν, έπήγε ό ίδιος νά άνοιξει. Έβγήκε από τό γραφείο, έκατέθηκε τά λίγα σκαλιά της ξύλινης ύγρης σκάλας, μία στιγμή έμεινε άναποφάσιτος σηκώνοντας τό κεφάλι και κοιτάζοντας άπάνου. σά φοβισμένος μήν τόν έβλεπε κανένας, έσιασε πάλι τό παλιό του πανωφόρι, και τέλος άνοιξε.

— Γειά σου, είπε σοβαρά και περήφανα ο Όφιομάχος στον άνθρωπο που έμπαινε μέσα, ξανακλειώνοντας χωρίς κρότο την πόρτα.

— Σέ προσκυνώ, αφέντη! του αποκρίθηκε ταπεινά και σκύφτοντας εκείνος.

Ήταν ένας άνθρωπος πενήντα χρόνων, γερασμένος πλιά, ψηλός, λιγνός ξερακιανός, κίτρινος, με φρύδια αναγριεμένα, με μάτια που δέν είχαν βλέμμα, με μεγάλη γυρτή μύτη, φαλακρός και με κομμένα και κακοβαμμένα μαυρακόκκινα μουστάκια. Τά χέρια του ήταν μεγάλα· τά πόδια του ζαβά, κοκαλιάρικα και γεμάτα κόμπους. Κι ήταν ντυμένος με μαύρο σακάκι και με μαύρο λαιμοδέτη και μ' ένα βρωμερό, φαγωμένο, σταχτί πανταλόνι.

— Πάμε άπάνω! του ξανά 'πε σιγά ο Όφιομάχος με κατεβασμένο βλέφαρο και ξανασιάνοντας νευρικά τό παλιό πανωφόρι του, σά νά κρύωνε.

Κι εκείνην τή στιγμή άκούστηκε από τό ψηλότερο πάτωμα ή φωνή τής γριάς άρχόντισσας που 'λεγε:

— Έ, που είσαι; (έτσι έκραζε πάντα τόν Όφιομάχο ή γυναίκα του, γιατί έντρεπότουν, άπ' όταν ήταν νέα, νά τόν πει μέ τ' όνομά του.)

— Ποιός είμαι;

— Κανένας! τής έφώναξε από κάτω κοκκινίζοντας από τό θυμό του.

— Πώς κανένας;

— Κανένας γιά σās, και ξαναφώναξε σφίγγοντας τά λίγα του χαλασμένα δόντια... Ήρθε γιά μέ ό σιόρ Μίμης ό Χαντρινός, θέλει νά μέ κουθεντιάσει, έμέ κι όχι έσās... Κανέναν από σās!...

Ανέβηκαν και οι δύο στό γραφείο και χωρίς προοίμια ό γέρος, άφου έκλειδωσε τήν πόρτα και άφου έβαλε τόν άλλον νά καθίσει σιμά του μπρός στό τραπέζι, τόν έρώτησε σοβαρός:

— Τί θέλεις;

Ό άλλος του 'ριξε μέ τήν άκρη του ματιού του μίαν είρωνική ματιά κι έχαμογέλασε σαρκαστικά κάτω από τό κακοβαμμένο μουστάκι του. «Αφέντη,» του 'πε: «δέν τό ξέρεις;... Αύριο ξεπέφτει ένα χαρτί σου* κι ήρθα νά πάρω αυτά τά λίγα τά χρήματα... Δέν είναι ούτε μία πρόκα του παπουτσιού σου... Μικροπρέπειες!... Ήρθα νά τά πάρω σήμερα, γιατί δέ θέλω ν' άκούεσαι!

Κι έτσι λέγοντας έβαλε στή μέσα τσέπη του σακακιού του τό χέρι του κι έκαμε πώς ήθελε νά τραβήξει κάτι από μέσα. Μά ό άρχοντας δέν του άπαντούσε άμέσως· έφάνηκε μία στιγμή σκεφτικός· έχασε λίγο τό ρο-

ξεπέφτει ένα χαρτί σου: λήγει ένα γραμματίο σου (έπομένως πρέπει νά πληρωθεί τό χρηματικό ποσό, που αναγράφεται σ' αυτό).

δοκόκκινο κι ώραϊο χρώμα του καί τέλος ντροπαλά καί χαμηλόφωνα τοῦ ἀποκρίθηκε:

— Δέν τά 'χω, μωρέ, σήμερα, μά τήν ἀλήθεια!...

Ὁ Χαντρινός ἐπρόσμενε βέβαια αὐτήν τήν ἀπάντηση. Δέν ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἡ συνομιλία τους ἀρχιζε ἔτσι. Ἐθγαλε ἄδειο τό χέρι ἀπό τήν τσέπη, ἐκοίταξε μέ ἀπορία τό γέροντα, πού βαστοῦσε τώρα κατεβασμένο τό βλέφαρο καί τοῦ 'πε σκληρά, κάνοντας τόν κακοφανιμένο:

— Ἀφέντη, τό ξέρεις, ἐγώ εἶμαι ἄνθρωπός σου, ἐγώ ἀγαπάω τό σπίτι σου, ἐγώ ἔχω καλή καρδιά, μά πάρα πολύ καλή, καί κάθε μέρα χάνω γι' αὐτή τήν καλοσύνη μου... Ναί, μά τήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Θεός!... Ἀφέντη, τά θέλουν!...

— Κι ἀφοῦ δέν τά 'χω!... Ξαναπολογήθηκε ὁ γέρος στενοχωρημένος. Σφάξε με λοιπόν!...

— Τί λόγος, ἀφέντη!...

— Εἶναι χίλια πεντακόσια αὐτήν τήν φορά... πού νά τά 'βρω; Ἐκαμα αὐτές τές μέρες εἴκοσι γράμματα ἔξω... μὴ λές πού δέν ἐφρόντιζα!... Μά οἱ χωριάτες!... ὦ τώρα οἱ χωριάτες... παίρνουν μά δέ δίνουν... Κι εἶμαι σέ κακά νερά... καί ἡ σοδειά ἀργεῖ ἀκόμη!...

— Δέν τό ἀνανεώνουν, ἀφέντη!...

— Δέν τά 'χω, σοῦ λέω!... Δέ μέ πιστεύεις;

— Ἐγώ; διαμαρτυρήθηκε ὁ τοκογλύφος μ' ἓνα ταπεινό χαμόγελο· ἐγώ, ἀφέντη;... Μά πῶς νά κάμουμε;... Μέ θλίβει ἡ καρδιά, ναί, μά τήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Θεός!...

Κι ἐσταύρωσε τά χέρια του καί μέ περίλυπον ὕφος, σά νά στενοχωριοῦνται ἀληθινά, ἔακολούθησε: Γιατί εἶπαμε, ἀφέντη, ἡ καρδιά μου ἔχει πάρα πολλή καλοσύνη, εἶναι χρυσή... Καί μοῦ πονεῖ ἐμένα ἀκόμα πλιότερο νά σέ βλέπω σέ στενόχωρες ὥρες... Μά δέ φταίω ἐγώ... Γι' ἀγάπη σου, ἀφέντη, ἐγώ θά πάω λοιπόν νά περικαλέσω νά τό ἀναβάλουμε γιά ἕξι μῆνες, μά δέν πιστεύω νά μοῦ γίνεῖ ἡ χάρη. Θά πλέρωνες ἔτσι, ἀφέντη, μονάχα τά διάφορα*...

— Σήμερα οὔτε αὐτά, εἶπε περίλυπος ὁ γέρος. Δέν ἔχω νά σοῦ δώσω τίποτα...

— Μῆτε τά διάφορα; μῆτε κι αὐτά; Μά λοιπόν τότες δέν κάνομε τίποτα!... ὦ Θεέ μου!...

— Μῆτε ἓνα ὄβολο*! τοῦ ξανά 'πε ὁ Ὀφιομάχος μ' ἓναν ἀπηλπισμέ-

τά διάφορα: ὁ τόκος τῶν χρημάτων.

ὄβολο: πολύ μικρό χρηματικό ποσό. Μῆτε ἓνα ὄβολο = οὔτε μιά δεκάρα (θά λέγαμε σήμερα).

νον άναστεναγμό. Κι έσκέφτηκε μέ φρίκη τόν τρομερόν κατήφορο πού τόν έπαιρνε, τή βέβαιη καταστροφή πού όλοένα έσίμωναε καί πού έπεριτριγύριζε τό άρχαίο του σπίτι. Καί ό άλλος ώστόσο τόν έκοίταζε σοβαρός καί σά νά τόν έσυμπονοούσε στ' άλήθεια καί διστάζοντας του ξανά 'πε δειλά:

— 'Αφού εΐναι έτσι τά πράματα, άφέντη, άς έχω συμπάθιο, πρέπει ν' άρχίσεις νά πουλεις!...

Ό γέρος άλλαξε χρώμα· οί φλέβες του προσώπου του έφούσκωσαν· άκουσε άξαφνα τό θυμό νά βράζει μέσα του, αλλά ήμπόρεσε νά κρατήσει τόν έαυτό του. «— Νά πουλώ;» του 'πε πικρά. Κι ό λόγος αυτός τόν έκανε νά πονεί καθώς του 'βγαινε από τό στόμα, σά νά 'ταν βεργιά άπάνω στό κρέας του. Τό 'χε βέβαια συλλογιστεί καί ό ίδιος πώς έπρεπε τέλος νά φτάσουν εκεί τά πράματα, άφού, γιά τήν ώρα τουλάχιστο, δέν έπρόσμενε από πουθενά άλλοι βοήθεια· μά ή λέξη στό στόμα του τοκογλύφου τόν άτίμαζε, έξυπνούσε μέσα του ένα αΐσθημα αγάπης γιά τήν πατρική του κληρονομία πού ήθελε νά τή φυλάξει από κάθε άρπαγή, νά τή διατηρήσει αλιγότευτη καί όλόκληρη, ένα αΐσθημα στοργής γιά τό παλιό ρειπισμένο* σπίτι στή μακρινή έξοχή, όπου οί πρόγονοί του είχαν ζήσει σάν έξουσιαστές καί άφέντες καί πού ή άνέχειά* του τόν είχε κάμει νά τό άφήσει έλεεινά νά χαλάσει· γιά τό χτήμα τέλος πού τόσους αΐωνες ήταν τής φαμελιάς του καί πού είχε τό χρέος νά τό άφήκει κι αυτός στά παιδιά του, όπως τό 'χε λάθει από τόν πατέρα του... "Όχι, δέν ήθελε, δέν μπορούσε ό δύστιχος νά πουλήσει... Όχι, σήμερα τουλάχιστο δέν ήθελε νά αποφασίσει, κι άς ήξερε πώς ή ανάγκη θά έρχότουν πάλι έξουσιόστρα. "Αχ, τό 'βλεπε!... Τά ύποθηκιασμένα σπίτια του μετά βιάς έπλήρωναν τούς τόκους άπ' όσα τά εβάραιναν, ήταν σάν πουλημένα από τά τώρα... Θά έρχότουν βέβαια καί ή άράδα από τ' άλλα τά χτήματα, θά τά 'παιρναν οί χωριάτες, οί δουλοί του, θά κομματιαζόνταν τά περήφανα προστατικά* του... Ναί βέβαια όλα αυτά θά γενόνταν έτσι... αλλά τουλάχιστο όχι σήμερα!... "Όχι...

— Δέν πουλώ! είπε μέ άπόφαση...

— Καί τότες; έκαμε ό άλλος μέ μία χειρονομία καί ζαρώνοντας τό ώχρό μέτωπό του.

— "Ω, αν ήθελες έσύ... του άπάντησε γλυκά ό Όφιομάχος. "Επειτα άπ' όσα έκέρδισες δώ μέσα από τά χέρια μου... ω θ' ανανέωνες αυτό τό καταραμένο τό χαρτί ως κι από τήν τσέπη σου!... Δέ θά 'χες νά χάσεις

ρητισμένο: έρειπωμένο.

άνεχεια: φτώχεια.

προστατικό = ύποστατικό: ,ρόκτημα.

τίποτα από μέ... Καί ποιός ξέρει τί γίνεται αύριο... τί δρόμο παίρνουν τά πράματα... κι ἄξαφνα ἡ τύχη μᾶς ἀνεβάζει πάλι ἐκεῖ πού ἤμαστε πρῶ-
τα!... Μά ἐσύ μου φέρνεις ἀντίς δυσκολίες!...

Ὁ τοκογλύφος ἀπόμεινε ὀλομεμιάς σάν πεθαμένος! Ἐκοίταξε μέ τά μάτια του, πού δέν εἶχαν βλέμμα, τόν ἄρχοντα καί τοῦ 'πε: — Ἡ καρδιά μου πάει, σθῆνεται, ἀφέντη! Ναί, μά τήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Θεός... Λιώνει ἀπό τήν καλοσύνη της... Δέ θά τό 'κανα, λές, ἐγώ καί χωρίς νά μου τό πεις; Μά δέ μέ ξέρεις ἀκόμα, ἀφέντη;... Μόνο πού δέν ἔχω οὔτε ἐγώ ὁ φτωχός!... Λές πού ἐμεῖς οἱ μικροί ἀνθρώποι ἔχουμε τήν κατάστα-
σή σας;... Τί νά σοῦ κάμω, πού δέν ἔχω!... Καί φυσικό εἶναι... γιά νά 'χει κανείς, πρέπει νά 'ναι ἀδικητής, νά μήν εἶναι τίμιος... καί γώ ἀντίς... μά τά 'παμε τόσες φορές... εἶμαι ὁ τύπος ἐγώ, τῇ τιμῇ καί τῇ δικαιοσύ-
νης! ὦ ναί, μά τήν ἀλήθεια...

Ὁ γέρος τούτη τή φορά δέν ἐγέλασε μέ τήν ἀνθρώπια φλυαρία τοῦ τοκογλύφου καί τοῦ ἀποκρίθηκε στενοχωρημένος: — Νά σᾶς γρά-
ψω καί τόν τόκο!...

— Τόν τόκο... τόν τόκο, ἀφέντη;... Ἀλλά καί μέ τί ἀσφάλεια;

— Ἀσφάλεια;... Μ' ἐκείνην πού εἶχατε, μωρέ, ὥς τά σήμερα... Μέ τήν ὑπογραφή μου!... Τί ἄλλο;... (Καί τόν ἐκοίταξε μέ περιέργη περηφάνια). Σᾶς γράφω δύο χιλιάδες!... Σοῦ γράφω ὅσα θέλεις... Φτάνει νά τελειώ-
σει τώρα αὐτή ἡ ἱστορία!...

Κι ἐθύμωσε.

— Δύο χιλιάδες, ἀφέντη;...

— Μά ναί, παλιάνθρωπε!...Θέλεις καί περσότερα; Λέγε το... λέγε το γλήγορα!...

Ὁ τοκογλύφος ἐχαμογέλασε ταπεινά. Ἐβγαλε ἀπό τήν τσέπη του ἓνα χαρτί καί τοῦ τό 'δωσε νά τό ὑπογράψει. Ὁ Ὀφιομάχος ἀναστένα-
ξε, τό ξεδίπλωσε περίλυπος, ἔπιασε τήν πένα, ἔγραψε λίγα ψηφία, κι ἐπαράδωκε τέλος ντροπιασμένος τό χαρτί στόν τοκογλύφο, πού τό κοί-
ταξε καλά, τό δίπλωσε καί τό ξαναφύλαξε εὐχαριστημένος.

Ἡ τελευταία πράξη τῆς καταστροφῆς εἶχε ἀναβληθεῖ.

Ἑρωτήσεις

1. Νά μελετήσετε καλά τό πρῶτο ἀπόσπασμα καί νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
 - α) Πῶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τόν Ἀλέξανδρο Ὀφιομάχο στά ἐξωτερικά του χαρακτηριστικά;
 - β) Πῶς εἶναι σέ γενικές γραμμές τό ἐσωτερικό τοῦ γραφεῖου; Ποιά ἀτμόσφαι-
ρα ἐπικρατεῖ μέσα σ' αὐτό;

- γ) Ἡ περιγραφή τοῦ δωματίου ἔχει σχέση μέ τόν ξεπεσμό τοῦ Ὀφιομάχου·
 δ) Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε τήν περιγραφή ρεαλιστική; Ἄν νάί, ποιοῦ
 ρόλο παίζουν τά ἐπίθετα;
2. Νά μελετήσετε καλά τό δεύτερο ἀπόσπασμα καί νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
- α) Ἐκφράζει ὁ διάλογος τό χαρακτήρα τοῦ Ὀφιομάχου καί τοῦ Χαντρινοῦ;
 (νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας μέ σχετικά χωρία).
- β) Ἡ περιγραφή τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Χαντρινοῦ ἔχει σχέση μέ τό χαρακτήρα του;
- γ) Ποιά εἰκόνα σχηματίζουμε γιά τό γέροντα Ὀφιομάχο καί τό Χαντρινό;
3. Μέ ποιοῦ κοινωνικό πρόβλημα ἀσχολεῖται ὁ Θεοτόκης στό μυθιστόρημά του;
 (Νά συμβουλευτεῖτε καί τό εἰσαγωγικό σημείωμα.)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ὁ κ. τμηματάρχης ἔρχεται

Στό διήγημά του αὐτό ὁ Παπαντωνίου σαρκάζει τή γραφειοκρατία, πού εἶναι μιά πληγή τῆς δημόσιας ζωῆς τοῦ τόπου μας. Παρακολουθεῖστε μέ πόσο ψυχρή καί ἀντικειμενική ματιά περιγράφει τίς εἰκόνες τῆς ὑπαλληλικῆς ζωῆς.

κ. ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ, μπαίνοντας στό γραφεῖο του, δέκα ἡ ὥρα τό πρωῒ, βρῆκε μέσα τό λαμπρόν ἥλιο νά τοῦ ζεσταίνει τίς ἀναφορές, τίς ὑπογραφές καί τίς ἀναβολές. Πρέπει νά εἶναι κανεῖς παντοδύναμος προϊστάμενος σέ δυό τμήματα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν (εἶχαν τότε δικαιοδοσία σημερινῶν ὑπουργείων), νά ἀκυρώνει, νά ἐπικυρώνει, νά ματαιώνει, νά ἐξουσιάζει, γιά νά νιώσει τό χάδι τῆς ἡδονικῆς αὐτῆς ζέστης. Τό ἄπειρο συμπαθεῖ τούς δυνατούς! Μόλις ὁ κ. τμηματάρχης ἐλούστηκε στήν πρωινή χλιαρότητα κι ἄπλωσε στό πρώτο ἔγγραφο, ἐπίστεψε πώς ἡ πρόνοια τοῦ κόσμου τούτου ἔνα μόνο σκοπό ἔχει: νά τόν διατηρήσει τμηματάρχη στήν περιστροφική του καρέκλα. Εἴκοσι χρόνια τώρα, καθισμένος σ' αὐτή τήν καρέκλα, ἐξουσιάζει. Τρέμουν τήν ὑπογραφή του. Ὁ τελευταῖος γραφιάς τῆς ἐπαρχίας τόν νιώθει. Οἱ πιά δυνατοί πολιτευόμενοι ἔχουν τήν ἀνάγκη του καί τόν κολακεύουν. Ὁ ὑπουργός ὁ ἴδιος εἶναι μελιστάλαχος μπροστά του, ἀπ' τό φόβο μήπως τοῦ καταφέρει καμιά σιγανή

γραφειοκρατική μαχαιριά, τέτοιος πού είναι, ήσυχος σά βαθύ ποτάμι, όμιλητος σάν πηγάδι, κάτοχος τής ύπηρεσίας, μοναδικός γιά λύσεις καί γιά περιπλοκές, βαθύς γνώστης τής συλλογής Ζηνοπούλου καί Δηλιγιάννη. Μά ή φήμη του δέν ήταν τυχαίο πράγμα! Τήν έχτισεν ό ίδιος μέ τέχνη καί ύπομονή. Σοβαρός πάντα στόν άγνωστο, άπειλητικός στόν αδύνατο, γελαστός στό σοβαρό, προσεχτικός καί στό χαμόγελο καί στό κατσούφιασμά του, σήμερα διαχυτικός κι αύριο πάγος στό ίδιο πρόσωπο, άφιλος, άπιαστος, δημιούργησε γύρω του τό μυστήριο καί τό φόβο, κρατώντας τόν κόσμο σέ ύποταγή, σέ άβεβαιότητα καί σέ προσδοκία, καθώς οί ώραιες γυναίκες.

Μόνο ή κυρία τμηματάρχου δέν ήταν ένθουσιασμένη μέ τέτοια δόξα.

— Τί κερδίσαμε; έλεγε συχνά. Ξερή έξουσία καί παράσημα!

Τό είχε κρυφό παράπονο, πού ό άντρας της ήταν πολύ έντιμος. Κι ήταν αλήθεια τέτοιος ό παντοδύναμος τμηματάρχης. Πονούσε τό δημόσιο καί δέν καταχράστηκε ποτέ τή δύναμή του γιά νά τό ζημιώσει. Δέν κέρδισεν άλλο άπ' τίς τετρακόσιες ξερές δραχμές του μισθού του. «Γιατί σκοτώνεσαι τόσα χρόνια;» τόν ρωτούσε κάποτε χωρίς νά συμπληρώσει τή σκέψη της.

— Έσείς οί κότες, άπαντούσεν ό τμηματάρχης, δέ θά καταλάβετε ποτέ τί σημαίνει νά έξουσιάζει κανείς ανθρώπους!

Ή γυναίκα του δέν τό καταλάβαινε, μά κι αυτός θά ήταν αδύνατο νά τό έκφράσει. Είναι κάτι πού νιώθεται καί δέ λέγεται. Οί «φάκελοι»! Νά τούς άνοίγει! Νά τούς διαθάζει! Νά τούς παραπέμπει σ' άλλο γραφείο του κράτους... Νά ξανάρχονται... Νά περιμένουν τό νεύμα του... Άπειρες ύποθέσεις νά σταματούν έκει, νά ώριμάζουν άργά, σάν τά φρούτα στόν ήλιο... Ή εύτυχία τής άναβολής... Τό κέντρο!

— Νά μου φέρουν τόν φάκελον Άσπροποτάμου! είπε στόν κλητήρα.

Ή γραμματεύς β' τάξεως Κουτσόπετρος, κοντόσωμος, λιγνός καί καμπουριασμένος, έτρεξε μ' ένα σωρό χαρτιά στά χέρια. Ή τμηματάρχης τούς έριξε μιά ματιά: έπειτα, κοιτάζοντας έξαφνα στά μάτια τόν ύπάλληλο, είπε μέ αύστηρό ύφος:

— Έξέχασες, Κουτσόπετρε, όταν έδινες αύτήν έδω τήν έρμηνεία, πώς όλη σου ή ένέργεια άνατρέπεται από τό β' έδάφιον του άρθρου 6 του ΑΡΞΔ' νόμου καί άλλωστε προσκρούει εις τήν γνωστήν μας έγκύκλιον του 1886;

Ή γραμματέας προσπάθησε νά δικαιολογηθεί:

— Καί όμως έχεις παράπονα πού δέν προήχθης! Ή προαγωγή, Κουτσόπετρε, προϋποθέτει μιά μεγάλη τρύπα στήν καρέκλα! Νά τρυπήσεις τό κάθισμα έργαζόμενος! Έρμηνεία νόμου δέν γίνεται στό γόνατο...

Πώς; Δέν διασκεδάζομεν ἐδῶ... Ἡ ἐρμηνεΐα σου εἶναι ἐπιπολαΐα... Τὴν ἀνατρέπω! Ἀκυρώνω τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου Ἀσπροποταμίων! Ἀκοῦς; Ἄκυρον! Θά συμμορφωθῶμεν μέ τόν ΑΡΞΔ'. Νά μοῦ ἐτοιμάσεις τὴν ἀκυρωτικὴν ἀπόφασιν. Ἐντός τῆς σήμερον θά μοῦ τὴν φέρεις! Πήγαινε!

Ὁ Κουτσόπετρος χαϊρέτησε κι ἔφυγε χωρὶς ν' ἀνησυχῇσιν γιὰ τὴν ταπεινώσιν του. «Ὁ ταλαίπωρος δήμος Ἀσπροποτάμου δέν θά πιεῖ ποτέ νερό.» Αὐτὸ συλλογιζόταν σέρνοντας μαζί του τὸ βαρὺ φάκελο, γεμάτον ἐρμηνεΐα καὶ ἀναβολή. Αὐτὸς ἐνέκρινε, ὁ τμηματάρχης ἀκύρωσε. Καὶ οἱ δύο ἔχουν δίκιο! Ζήτημα ἐρμηνείας! Οἱ νόμοι χωροῦν καὶ τὰ μέν καὶ τὰ δέ... Μά ἡ δικὴ του ἐρμηνεΐα εἶναι τουλάχιστον νερό — ἐνῷ ἡ ἀκύρωσις; «Ταλαίπωρε δήμε Ἀσπροποτάμου!» Καί, φτάνοντας στό γραφεῖο του, ἄνοιξε τὸν νόμο ΑΡΞΔ', γιὰ νά κοιτάξῃ τὸ ἐδάφιον 2 πού ἔμελλε νά στοιχίσει σ' ἓνα δῆμο τόση ξηρασία.

Ὁ ἥλιος χυνόταν τόσο ἡδονικά στοὺς φακέλους καὶ στοὺς κώδικες, πού ὁ τμηματάρχης ἔνιωσε νά τὸν κυριεύει ἀκράτητο συναίσθημα παντοδυναμίας. Ἐκεῖνο τὸ πρωὶ τιμώρησε κάποιον γεωπόνον, ἀποφάσισε τὴν στασιμότητα τοῦ Κουτσόπετρου, ἐματαίωσε δύο χρήσιμα ἔργα ὁδοποιΐας, εἶπε «βόδι» τὸν κλητῆρα, ἐπρόγκιξεν ἓνα γραφέα, κι ὅταν ἐπῆγε γιὰ εἰσήγηση στὸν ὑπουργό, τοῦ ἀναποδογύρισε δύο σπουδαιότατα νομοσχέδια, πού εἶχε σχεδιάσει, ἐπειδὴ τὸν τρόμαξε μέ τὴ χρονολογία, τὰ ἄρθρα καὶ τὰ νούμερα πού ἔβγαλε μέσα ἀπὸ τὰ χίλια συρταράκια τῆς μνήμης του. Ποτέ ἄλλοτε δέν ἔνιωσε τόσο πολὺ πὼς εἶναι ἀπαραίτητος. Μά, ἐκεῖ πού πίστευε πὼς τὸ σύμπαν τὸν συλλογίζεται — ἀκριβῶς τὴν ὥρα πού πήγαινε νά καθίσει στὴν περιστροφικὴ καρέκλα —, δέν ξέρομε ποῖο μικροσκοπικὸ ἀγγεῖο τοῦ ἐγκεφάλου του ἔπαθε διάρρηξη. Τοῦ ἤρθε συμφόρησις. Μόλις πρόφτασε ν' ἀπλώσει τὸ χέρι του καὶ νά κουδουνίσῃ. Τοῦ ἔδωσαν τίς πρώτες βοήθειες καὶ τὸν ἐπῆγαν σπίτι του.

Ἡ πληροφορία πὼς ἓνας τέτοιος ἐξουσιαστής ἔγινε μηδενικὸ σ' ἓνα δευτερόλεπτο, ἔπεσε σάν κεραυνὸς στοὺς κατωτέρους του. Ξαπλώθηκαν στίς καρέκλες, ξέχασαν ἀνοιχτοὺς τοὺς φακέλους καί, ρουφώντας μέ τὸ ἡδονικὸ των σφύριγμα τὴν τελευταία πρό πολλοῦ πιωμένη γουλιὰ τοῦ καφέ των, μαδοῦσαν τὴν ὑπόληψιν τοῦ προΐσταμένου πού ἔπεσε. Ἡ ράχη των, πού γινόταν κουλούρα μπροστά του, ἦταν τώρα ὀρθή καὶ στά χεῖλη των, πού τὸν λιθάνιζαν καὶ τὸν ὑμνοῦσαν, ὅταν ἦταν δυνατός, ἀνέβαιναν παρατσούκλια, σαρκαστικὲς ἱστορίες κι ἀστεῖα γιὰ τὸν ἀπόπληκτο.

— Βρέ τὸ συφοριασμένο τὸν «πλήν ἄλλ' ὅμως»! (Παρατσούκλι ἀπὸ μιά συνηθισμέ ἢ φράση τῶν ἐγγράφων του.) Πανταχοῦσα τοῦ ἤρθε!

— Νόμιζε πως υπόγραψε συμβόλαιο καί γιά τόν ἄλλον αἰώνα, πλὴν ἄλλ' ὅμως ἀκυρώθηκε!

— Δέ θά μᾶς ξανακολλήσῃ ὀρθοῦς στὸν τοῖχο... Δυὸ ὥρες ὀρθοστασία γιά νά υπογράψῃ τὰ χαρτιά μας ὁ «πλὴν ἄλλ' ὅμως»... Σάν ἀνδριά- ντες...

— Χειρότερα! Ὁ ἀνδριάς ἀπλώνει τουλάχιστον τὸ ἓνα χέρι... Καί τὸ πόδι... Ἐμεῖς κολόνα! Βρὲ τὸ συφοριασμένο, πῶς τὴν ἔφαγε!

— Κεραμίδα!

— Νά 'ξερα, ἔλεγε κρυφά σέ κάποιο φίλο του ὁ α' γραμματέας (πιθα- νὸς του διάδοχος), νά 'ξερα τί θά γίνῃ τώρα τὸ καταπράσινο παράσημο τοῦ Μεγάλου Δένδρου τῆς Βενεζουέλας πού εἶχε... Ὁλόκληρο φόρτω- μα κουβαλοῦσε στίς δοξολογίες ἀπὸ τέτοια χαλκώματα στό στήθος του — ὁ φουκαράς ὁ «πλὴν ἄλλ' ὅμως»!

Καθισμένος στό γραφεῖο του ὁ Κουτσόπετρος ἀράδιαζε μὲ ὑπομονή τὰ καθαρά ψιλοῦτσικα γράμματά του. Ἐκεῖ ἔφταναν ἓνας ἓνας οἱ συνά- δελφοί του, γελαστοί, ζωηροί, γιά νά τοῦ πάρουν τὰ συχαρίκια.

— Καί σ' ἄλλα μὲ ὑγεία, Γιώργη! Καθένας μὲ τὴ σειρά του!

— Στάσιμο σέ εἶχεν ὁ προϊστάμενος, νά κι αὐτός μ' ἓνα κόλπο στάσιμος...

— Λές; ἐρώτησεν ἄλλος ὑπάλληλος. Λές νά σιγουρέψαμε; Βρὲ μήπως τὸν ξαναἰδοῦμε καμιά μέρα στή γυριστὴ καρέκλα;

— Σώπα, καημένε!

Ὁ ἄρρωστος ἔχασε τὴ μιλιὰ του. Τὸ μπέρδεμα τῆς γλώσσας, πού εἶχε στὴν ἀρχή, ὅλο καὶ χειροτέρευε. Στὸ τέλος ἡ βροντερὴ του ὁμιλία, πού γέμιζε τὸ ὑπουργεῖο, κατάντησε συγχισμένα φωνήεντα, ἓνα θλιβερό βέλασμα, μέσα στό ὅποιο μόνο ἡ ἀφοσίωση τῆς γυναίκας του κατόρθω- νε κάποτε κάτι νά ξεχωρίσει.

Εἶχαν περάσει δυὸ μῆνες ἀπ' τὸ χτύπημα. Ὁ ἄρρωστος ἄρχισε νά βηματίζει στό δωμάτιο, κάποτε νά βγαίνει λίγο στό δημόσιο κήπο, νά κάθεται στοὺς μπάγκους καί νά κοιτάζῃ τὰ παιγνίδια τῶν μπεμπέδων. Μά ἡ μιλιὰ του χειροτέρευε. Δέν εἶχε μέσα οὔτε μιά συλλαβή. Κι ὅσο ἔχανε τὸ λόγο, τόσο φώναζε.

Μιά μέρα, μέσα στὴν κραυγὴ του καί στὴν ἐπίμονη κίνηση τῶν μυώ- νων τοῦ προσώπου του καί τῶν ματιῶν του, ἡ κυρία τμηματάρχου κατά- λαβε τὴν ἐπιθυμία του. Ἀπαιτοῦσε νά τὸν πᾶνε στό ὑπουργεῖο. Προ- σπάθησε νά τὸν πείσει ν' ἀλλάξῃ γνώμη. Ἀδύνατο! Ὅ,τι ἦταν ζωντανό ἀπάνω του τὸ κινοῦσε, γιά νά δείξῃ πῶς δέν ἐννοεῖ νά περιμένῃ. Τώρα ἀμέσως! Θά γίνῃ αὐτὸ πού θέλει. Ὁ γιατρός δέν ἀντιστάθηκε. «Ἀφοῦ τόσο πολὺ τὸ ζητᾷ», εἶπε, «πάρτε ἓνα ἀμάξι κι ἀνεβάστε τον μὲ προσο-

χή στη σκάλα. Μία φορά όμως. "Όχι δύο. 'Αποφεύγετε συγκινήσεις και σκάλες.» "Έτσι, την άλλη μέρα τό πρωί, λαχανιασμένος ό κλητήρας άνοιξε τήν πόρτα του πρώτου γραφείου κι είπε:

— "Ο κ. τμηματάρχης!

— Τί; "Ηρθε;

— Μάλιστα, τόν έφεραν μέσα.

— Τόν έφεραν ή ήρθε; ρώτησαν οί υπάλληλοι, ανήσυχoi, αφήνοντας τήν πένα.

— Τόν κρατούσεν ή γυναίκα του, απάντησεν ό κλητήρας, καί σιγά σιγά τόν έβαλε νά καθίσει στήν καρέκλα.

— Στή δική του;

— Στή δική του. Στή γυριστή καρέκλα.

Μόλις τελείωσαν αυτές οί λέξεις, ένα μακρύ κουδούνισμα «τρρρργκ!» χτύπησε στό αυτί τών υπαλλήλων. Τό κουδούνισμά του! Τό γνώρισαν! "Ο α' γραμματέας τινάχτηκεν, όπως στόν καλό καιρό, καί μέ μιά βαθιά υπόκλιση βρέθηκε μπροστά στόν προϊστάμενό του. "Ωχρός, αδύνατος, μ' ένα στράβωμα στό δεξί μάγουλο από τήν πάρεση*, αλλιώςτικός, μέ κάτι σάν πείσμα καί σάν δέηση μαζί στήν έκφρασή του, μέ καλοστρωμένες όμως πάντα τίς δέκα τρίχες του γυμνού του κρανίου, προσπαθούσε νά ύψώσει μέσα στό ύπουργείο τή σκιά του έαυτού του, τό παρελθόν του! Στό μάτι του ήταν ακόμα ή άπειλή κι ή διαταγή. Σέ λίγο άνοιξε τό στόμα κι άκούστηκε ή άναρθρη φωνή του.

— "Αααααα! έφώναξε στό γραμματέα.

"Εκείνος, ακίνητος καί στενοχωρημένος, στεκόταν. Δέν ένιωθε τίποτα. "Ο τμηματάρχης κοίταζεν άνυπόμονα τή γυναίκα του, σάν νά τής έλεγε: «Πές του νά μου άναφέρει τί έκαμε διά τήν υπόθεσιν τής δημοτικής όδοϋ Στροφωνίου!»

— "Ας μου γράψει σ' ένα χαρτί τί διατάσσει! είπεν ό γραμματέας στήν κυρία.

— Δέ μπορεί, απάντησεν αυτή μέ πνιγμένη φωνή. "Εχει πάρεση στό δεξί.

"Αλίμονο! "Ενω συχνά ή στοργή της άκουγε λέξεις μέσα στό βέλασμά του καί μάντευε τίς επιθυμίες του, έδω δέν καταλάβαινε τίποτα. Κρατούσε τή συγκίνησή της, σφίγγονταν ό λαιμός της. Κοίταζε πότε τόν άντρα της, πότε τόν υπάλληλο.

— "Α! "Α! "Α! έξακολούθησε ό τμηματάρχης.

Κι έδειξε κάτι χαρτιά. "Ηθελεν ίσως έγγραφα. Μά ποιά έγγραφα; Ποιούς φακέλους; Καινούριους; Εκκρεμείς; "Ο γραμματέας πήγε μέσα

πάρεση: παράλυση μυών.

καί γύρισε φορτωμένος φακέλους. Ὁ τμηματάρχης ἔβαλε τὰ γυαλιά καί τούς ἔψαχνε μέ τό ἀριστερό χέρι. Τούς ξεφύλλιζε, τούς κοιτάζε, τούς ξανακοίταζε..., τούς ἔσφιγγε, τούς τσαλάκωνε..., τούς ἀνοίγεν ἀπ' τό τέλος, ἀπ' τήν ἀρχή, ἀπ' τή μέση..., τούς ἔκλεινε, τούς ξανάνοιγε..., τούς πατοῦσε μέ τήν παλάμη του... Ἔπειτα, γυρίζοντας πρός τό γραμματέα, βέλαζεν ἀπειλητικά τή θλιθερή φωνή του, μέσα στήν ὁποία μόλις χρωματίζονταν δυό φωνήεντα, σάν α καί ο... Ἴσως νά βρῆκε πάλι ἀνοιχτά τὰ συρταράκια τῆς μνήμης του! Ἴσως νά βγαζε ἀπό μέσα τίποτε νόμους καί χρονολογίες... Ἴσως νά εἶχε νέες ἐρμηνεῖες. Μά ποιές ἐρμηνεῖες;

— Θά κουραστéis, Γιωργάκη, ἄφησέ τα, εἶπεν ἡ γυναῖκα του.

Κι ἔβαλεν ἀπάνω στά χαρτιά τό μικρό της χέρι, στολισμένο μέ τό μπριλάντι πού τῆς εἶχε χαρίσει στό γάμο του.

Ὁ τμηματάρχης ἐξακολούθησε νά φωνάζει θυμωμένος. Τέλος, ἔβαλε τό χέρι ἐπάνω στό ὦμο τῆς γυναίκας του καί, μέ πολλήν προσπάθεια, σηκώθηκε ἀπό τή γυριστή καρέκλα. Ἐφευγαν. Ἡ γυναῖκα του μέ προσοχή τόν κρατοῦσε. Ὁ κλητήρας ἐπίσης. Ἀντί ὅμως ὁ τμηματάρχης νά κατεβεῖ τή σκάλα, ἔδειξεν ἐπίμονα στή γυναῖκα του πώς θέλει νά μπεῖ σέ κάποιο γραφεῖο. Μάταια ἦταν ἡ ἀντίστασή της. Αὐτός ἐπίμονα ἔδειχνε τό γραφεῖο! Τοῦ ἀνοῖξαν τήν πόρτα. Στό βάθος τοῦ δωματίου ὁ Κουτσόπετρος, σκυμμένος, μέ τήν ἐλαφρή του καμπούρα, δῶρο τῆς ὑπηρεσίας, ἔγραφε τὰ ψιλά, καθαρά του γράμματα... Σ' αὐτόν ἴσια προχώρησεν ὁ τμηματάρχης καί τοῦ κουνοῦσε τό χέρι.

— Δώσε γρήγορα στόν κ. προϊστάμενο τὰ ἐκκρεμῆ! εἶπεν ὁ γραμματέας.

Ὁ τμηματάρχης πῆρε τούς ἐκκρεμεῖς φακέλους, τούς ἔψαξε βιαστικά μέ τό ἀριστερό χέρι, τούς τσαλάκωσε λίγο, ὅταν ἔξαφνα — τί κακή τύχη! — ἀνακάλυψε τόν φάκελον Ἀσπροποτάμου... Δέν εἶχεν ἐνεργηθεῖ*... Ἀκόμα νά ἐκτελεσθεῖ ἡ διαταγή του! Ὁ Κουτσόπετρος δέν τόν εἶχεν ἀκυρώσει, μέ τήν κρυφήν ἐλπίδα πώς ὁ νέος τμηματάρχης θά κοιτάξει καλύτερα τήν ὑπόθεση καί θά διατάξει ἐγκριτική ἐνέργεια. Ἦθελε καλά καί σώνει νά δώσει νερό στό μικρό ἐκεῖνο δῆμο... Οἱ λόξεις του! Ἀπ' τό μικρό του γραφεῖο προσπαθοῦσε νά κάμει τούς νόμους ἐλαστικούς κι ἐβίαζε τή γραφειοκρατία νά ὠφελήσῃ ἀνθρώπους. Ὁ τμηματάρχης, πού αὐτά τὰ εἶχε μυριστεῖ, ἀμείλικτος γιά τό γράμμα τοῦ νόμου καί γιά τήν πειθαρχία, πέταξε τό φάκελο στό τραπέζι.

— Ἀαααα! τραῦλισε δυνατά.

Καί τοῦ κουνοῦσεν ἀπειλητικά τό δάχτυλο, στά μοῦτρα του, μπροστά

ἐνεργηθεῖ: ἐκτελεσθεῖ.

ζητήσω τόν ύποβιβασμό σου, στή διεκπεραίωση* θά σέ ρίξω! Νά μάθεις νά ἐρμηνεύεις αὐθαιρέτως τόν ΑΡΞΔ'!» Πολύ ἀγωνίστηκεν ἡ γυναίκα του γιά νά τόν ἡσυχάσει. Τέλος, τήν ἄκουσε. Τόν στήριξε καί, μέ πολλή προσοχή, κατέβηκαν ἕνα ἕνα τά μαρμάρινα σκαλιά, ἐνῶ ἀκολουθοῦσεν ὁ γραμματέας κι ὁ κλητήρας. Δυό τρεῖς πολιτευόμενοι στή σκάλα ἐβγάλαν ἀπρόθυμα τό καπέλο. "Ὅσο γιά τούς ὑπαλλήλους, ἦρθε ἡ καρδιά τους στόν τόπο. "Αδिका τρόμαξαν. "Ὅχι. Δέ θά ξανακαθίσει στή γυριστή καρέκλα. "Ἐπese γιά πάντα!

Μόνο ὁ Κουτσόπετρος ξέχασε τίς τιμωρίες, τίς ἀπειλές καί τίς μπόρες. Ὁ ταπεινός αὐτός ὑπάλληλος πέταξε κάτω τήν πένα καί συλλογιζόταν. "Ὅχι πῶς ἔμεινε στάσιμος... Συλλογιζόταν τή δύναμη καί τήν κατάντια της... Ὁ νοῦς του ἔβλεπε κάτι ἀντικείμενα, τό φράκο τοῦ τμηματάρχη, τά παράσημά του καί τή φωτογραφία τοῦ βασιλέως Γεωργίου μέ τήν ὑπογραφή του — τά μόνα λείψανα τῆς παντοδυναμίας του. Καί τότε ὁ Κουτσόπετρος τέντωσε πάρα πολύ τή βαθιά ζαρωματιά πού εἶχε στό στόμα, τήν πικρότατη αὐτή καί τήν ἀγαθὴ μαζί ἔκφραση πού ἔδωσαν στή λεπτὴ του μάσκα ἡ γραφειοκρατία μαζί κι ἡ πείρα τοῦ κόσμου. "Ἐσκυψεν ἀπ' τό παράθυρο καί ξαναεῖδε τούς ἀνθρώπους... Νά τους! Τρέχουν καί σήμερα σάν τρελοί, κυνηγώντας ὑποθέσεις πού δέ θά 'φτανεν ἡ ζωὴ των νά τίς τελειώσουν! Ἀσθματικοὶ γέροι πολιτευόμενοι μέ σφυριχτό στούς βρόγχους ἀνεβαίνουν τήν κοπιαστική σκάλα τοῦ ὑπουργείου, γιά νά καταδιώξουν τόν πολιτικό των ἀντίπαλο. Ὑπάλληλος ὑπονομεύει τόν ὑπάλληλο μέ τόση σπάνια τέχνη, ὥστε θά ἦταν σπουδαῖος ἐφευρέτης, ἂν αὐτὴ τή δύναμη τήν χρησιμοποιοῦσεν ἄλλοῦ, γιά νά ὠφελήσει ἀνθρώπους. Σέ κάθε βῆμα ὁ Κουτσόπετρος εἶδε καί μιὰ ἐπίθεση, σέ κάθε φιλοδοξία μιὰ παγίδα, σέ κάθε γνώση καί σοφία ἕνα τρόπο γιά νά προδώσουν οἱ ἄνθρωποι τήν ἀγάπη καί τό ἔλεος. "Ἄς ἔρχονται συμφορῆσεις, ἄς γίνεται ἕνας παντοδύναμος ἄνθρωπος μηδενικὸ ἀμέσως, ἄς σέρνονται πόδια. «Ἀθάνατη ἀνυποψία!», συλλογίζεται ὁ γραμματέας, κοιτάζοντας τούς ἀνθρώπους πού τρέχουν. Θά ἐξακολουθήσουν τὰ τρεξίματα, τὰ σκουνητήματα, τὰ ξεδοντιάσματα, τὰ γδαρσίματα, τὰ κλωστήματα μεταξύ των! Γιατί; Γιά τὰ ἴδια τὰ κλωστήματα, τὰ σκουνητήματα καί τὰ γδαρσίματα. Αὐτὸς εἶν' ὁ σκοπός! «Ἄς μέινουμε ἔξω ἀπὸ τέτοιο σκοπό... Ἡ ἐπιτυχία εἶναι ντροπὴ!», εἶπεν ὁ στάσιμος γραμματέας, πού δέν ραδιούργησε στή ζωὴ του κανένα, ἐνῶ ξανακοίταξε τό κύμα τῶν ἀνθρώπων.

διεκπεραίωση: κατώτερη ὑπηρεσία ἐπιφορτισμένη μέ τήν καταχώρηση καί τήν ἀποστολὴ τῶν διαφόρων ἐγγράφων στοὺς ἀποδέκτες τους.

— “Άνοιξε, μωρέ! τοῦ φώναξαν οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι ἀνυπομονοὶ ἀπέ-
ξω, νά μάθουν τή σκηνή του μέ τόν τμηματάρχη.

Μά εἶχε κλειδώσει.

— Κουτσόπετρε! Θ’ ἀνοίξεις λοιπόν; Βρέ! Πές μας λοιπόν! Τί σοῦ φω-
ναζε, βρέ; Τί βέλαζεν ὁ Κεδίβης; Τί μανταλώθηκες; “Άνοιξε!

— Σκασμός! ἐμουρμούρισεν ὁ ὑπάλληλος, χωρίς νά κουνηθεῖ ἀπ’ τή
θέση του.

Ἄπ’ τό παράθυρο ἔσκυψε κι εἶδε στό δρόμο τό ἀμάξι. Ἀκόμα δέν εἶχε
ξεκινήσει! Προσπαθοῦσαν νά τοποθετήσουν καλύτερα τόν τμηματάρχη
Διαρκῶς τόν τύλιγαν καί τόν συγύριζαν. Ἐπὶ τέλους, κατάφεραν νά συ-
γυριστεῖ — καί σέ λίγο τό ἀμάξι ξεκίνησε κουβαλώντας τή Δύναμη... Κα-
νένας δέν ἔδωσε προσοχή καί μόνο ὁ Κουτσόπετρος παρακολούθησεν
ἀπ’ τό παράθυρο τήν πένθιμη συνοδεία.

Ἑρωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε προσεκτικά τό διήγημα ἀπαντήστε στίς ἐξῆς ἐρωτήσεις:
 - α) Τί συγκινεῖ ἰδιαίτερα τόν τμηματάρχη;
 - β) Πῶς συμπεριφέρεται στούς πολίτες καί πῶς στούς ὑφισταμένους του;
 - γ) Ποιά εἶναι τά πράγματικά τους αἰσθήματα ἀπέναντί του;
 - δ) Ποῦ βασίζει τήν ἐρμηνεία τοῦ νόμου ὁ τμηματάρχης καί ποῦ ὁ κατώτερος
ὑπάλληλος Κουτσόπετρος;
 - ε) Πῶς βλέπει τήν ἀποστολή του ὁ καθένας τους; (Νά στηρίξετε τίς ἀπαντήσεις
σας στά σχετικά χωρία τοῦ κειμένου.)

Ἴων Δραγούμης

Ὁ θάνατος τοῦ παλικάριου

(Ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίον *Μαρτύρων καί Ἡρώων αἵμα*)

*Τό βιβλίον δημοσιεύθηκε τό 1907, τρία χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Π.
Μελά. Ὁ συγγραφέας ἦταν ἀδελφός τῆς γυναίκας τοῦ Μελά, τῆς Να-
ταλίας. Στό βιβλίον αὐτό ὁ Δραγούμης ἀναφέρεται στήν κατάσταση τῆς
Μακεδονίας στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, τίς βιαιοπραγίες τῶν Βουλγά-
ρων κομιτατζήδων, καθώς καί τή δράση καί τό θάνατο τοῦ Π. Μελά
σπῆ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας τό 1804. Ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογό*

του άπευθυνόμενος προς τούς νέους γράφει για τό Μελά: «Μή λησμονείτε ποτέ τό θάνατο του Παλικάριου, αλλά πρό πάντων μή λησμονείτε τή ζωή του, τόν ένθουσιασμό του δηλαδή καί τή δύναμη καί τήν τόλμη, μή λησμονείτε καί τήν ιδέα πού για κείνη δούλεψε καί υπόφερε, ούτε τήν πανώρια χώρα όπου έσκοτώθη...»

στερα από τούς Βουλγάρους ήλθαν εκείνοι, πού ο λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρα. Ύστερα από τήν άγριάδα τών Βουλγάρων φάνηκε τών Έλλήνων ή γλύκα, εκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει ούδέ φαρμακώνει, εκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίζει, εκείνη πού μ' έναν καλό λόγο μαγεύει, καί φωτίζει καί τή φεγγοβολή της άκολουθούν καί σκοτώνονται γι' αúτήν οι άνθρωποι από λατρεία.

Έρχονται από χωριά άντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· άλλοι όμως φοβούνται ακόμα, μήν εκδικηθούν έπειτα οι Βούλγαροι· τόσες φορές τούς άφησαν στη μέση οι Έλληνες. Διψούσαν καλοσύνη καί άγάπη καί ήσυχία, μά χαμήλωναν από προφύλαξη τά μάτια, νά μή δούν, καί σφαλούσαν τήν καρδιά, νά μήν άκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν άκολουθήσουν. Καί σά νά τρόμαξε τό Παλικάρι, όταν είδε πώς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τούς ξετρομάξει από τούς Βουλγάρους. Δέν ήξερε πώς θανατώνουν, αúτός πού πονούσε κι ένα μαμούνι* νά έβλεπε νά σκότωναν κι ένα σκύλο νά χτυπούσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμάται πώς ο ίδιος είναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά εκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, άλλ' άνυπομονώ νά τό κάμω», γράφει τής γυναικός του. Δέν ήξερε νά εκδικηθεί σέ άλλους επάνω για άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά καί σωστή νά ήταν ή τιμωρία καί δίκια, του φαίνονταν άσχημη, γιατί δέν ήξερε αν είχε δικαίωμα αúτός νά τιμωρήσει· για τέτοια δουλειά δέν ήταν καμωμένος· δέν ήταν δήμιος. Καί όμως είπε: για τήν Πατρίδα μου καί αúτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ενός βουνού φανερώθηκε τή χαραυγή ο Ζήσης μέ τά έννια παλικάρια του πού ως τήν ώρα εκείνη έμενε κρυμμένος στο χωριό, από τό φόβο τών Βουλγάρων· γιατί, ύστερα από τόν καπετάν Βαγγέλη, οι Βούλγαροι αúτόν ήθελαν νά ξεπαστρέψουν. Άμα είδε τόν Παύλο είπε: «Τώρα πού έχω πλάτες, θά τούς πάρει ο διάβολος», καί τούς οδήγησε όλους άμέσως στο λημέρι, σ' ένα δάσος από όξίες, κοντά στο χωριό του. Τυλίχθηκαν στίς κάπες τους πού είχαν γίνει μολύβι από τή βροχή

μαμούνι: έντομο, ζωύφιο.

καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποῦ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σάν λάσπη γεναμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμύδια καί κρασί· τοὺς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιά ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά, ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τοὺς φιλοῦν σάν σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνός παπᾶ· καί πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸ μου, ἐάν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καί νά τὸν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι, ὄχι!... Μά τὴν ἀλήθειαν πολὺ θά ἀγαπῶ καί τὴν Πατρίδα καί τὸ Γένος, διότι ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνει ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη.» Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καί τὸ Παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστὰ του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζί μέ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ, γλυκὰ σάν χριστιανός, στοὺς χωριανούς καί τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς, καί τοὺς λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησία καί τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα, καί γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη, καί μέ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καί τοὺς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νά διαταχθεῖ καί νά ἐκτελεσθεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία, γιὰ νά τοὺς δώσει καιρὸ νά μετανιώσουν. Καί, ἀγάλι ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καί αὐτοὺς σάν ἀδελφούς καί τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποῦ ἔμαθαν στὴ Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τοὺς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δυὸ μέ κλάματα, τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νά μοιρασθοῦν στὴ φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καί ἱατρικά γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σέ χωριὸ πῆγαινε καί ὀρμήνευε* τοὺς χωριανούς, καί φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποῦ μπορούσαν νά τὰ βαστά-

ὀρμηνεω (ἐρμηνεύω): συμβουλεύω.

ξουν καί νά τά φυλάξουν, καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά, καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

Ερωτήσεις

1. Πῶς ὑποδέχονται οἱ κάτοικοι τῆς σκλαβωμένης Μακεδονίας τοὺς Ἕλληνες; Γιατί ἀναγκάζονται νά κρύβουν τὰ αἰσθήματά τους;
2. Μέ ποιές ἐκφράσεις περιγράφει ὁ συγγραφέας τὴν ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων;
3. Γιατί δέν μπορεῖ νά σκοτώσει τοὺς ἐχθροὺς ὁ Π. Μελάς; Ποιά πάλη γίνεται μέσα του; Ποιό συναίσθημα τελικὰ ἐπικρατεῖ;
4. Ὁ Μελάς εἶναι μιὰ εὐγενική μορφή ἀγωνιστή; μπορεῖτε νά βρεῖτε μερικά χωρία πού νά δικαιολογοῦν αὐτὴ τὴν ἀποψη;

Νίκος Καζαντζάκης

Ἡ σύναξη τῶν Καπεταναίων

Γιὰ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953) ἔγινε λόγος καὶ ἄλλου (Κεῖμ. Νεοελ. Λογ. Α, σελ. 139). Κρυφὸς σκοπὸς τοῦ συγγραφέα, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, ἦταν νά σώσει, ντύνοντάς το μέ λέξεις, τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου, ὅπως τὸ πρωταντίκρισαν καὶ τὸ δημιουργήσαν τὰ παιδικὰ του μάτια. Αὐτὸ τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Κρήτης στὰ ἥρωικά χρόνια τῶν ἀγώνων τῆς γιὰ τὴ λευτεριά. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ νά παίρνουν ὅλα τεράστιες διαστάσεις στὰ παιδικὰ του μάτια. Οἱ ἀγῶνες, οἱ ἄνθρωποι, τὰ γεγονότα εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά. Ἔτσι τὸ μυθιστόρημα ξετυλίγεται μέσα σέ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐπική.

Βασιλικιά γιορτὴ ἡ Κοίμηση τῆς Παναγίας· ἡ μέρα πού ὀσαφξαν οἱ παραγιοὶ τὰ πρόβατα· καὶ τὴν ὥρα πού τὰ συγύριζαν στίς σοῦβλες, βουλεύουνταν, παραταριά* στὸν αὐλόγυρο τῆς μεγάλης μάντρας, οἱ καπετάνιοι. Ἐπίσημη μέρα, κι εἶχε ἔρθει σὴ-μερα, ἀνηφόρισε πεζὸς στὸ βουνό, νά παρασταθεῖ στὴν ἔθνο-σύναξη, κι ὁ παππούς.

Ὅλοι ὅλοι δεκατέσσερις. Καθένας εἶχε τὰ ἱστορικά του, γραμμένα κι

παραταριά: σὲ παράταξη.

ἄγραφα, οἱ πιο γεροὶ εἶχαν μπερὶ κιάλα, μὲ τίς φουφούλες, μὲ τίς κουμπούρες, μὲ τὸ κρητικὸ κεφαλομάντιλο, στὸ τραγούδι. Ἕνας ἀγέρας πύρινος, σάν τὸ φωτοστέφανο πού 'χουν οἱ ἅγιοι μάρτυρες στὰ κονίσματα, συσήλιζε* γύρω ἀπὸ τ' ἄσπρα τοὺς κεφάλια.

Τρεῖς ἦταν, στὴ σύναξη ἐτούτη, οἱ ἀθάνατοι· τοὺς εἶχαν θρονιάσει σ' ἓνα μακροσκάμνι, στρωμένο μὲ ἄρνοπροβίες· δεξόζερβά τοὺς κάθουνταν ἄραδις*, σέ κοτρόνια, ὅχι οἱ πιὸ παρακατιανοί, παρὰ οἱ πιὸ νιούτσι-κοί, ἐβδομήντα χρονῶν καὶ κάτω.

Στὸ μακροσκάμνι στὴ μέση, ὁ παππούς. Ἐκατὸ χρονῶν λιοντάρι, τὰ γένια του ποτάμιζαν καὶ τοῦ σκέπαζαν τὸ ἀνοιχτὸ ὀλοδάστω στήθος κι ἔκρυβαν τίς δεμένες λαβωματιές πού 'χε πάρει στὸ Μεγάλο Σηκωμό*. Οἱ φρυδάρες του χοντρές, ἀγκαθωτές, τοῦ 'κρυβαν τὰ μάτια καὶ τίς ἀνασῆκωνε μὲ τὴ φύχτα του, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ δεῖ. Καὶ στὰ βαθιά του γεράματα τὰ μάγουλά του πυροκοκκίνιζαν, καὶ σὰ θύμωνε, σφυροκοποῦσε τὸ αἷμα του στὰ μελίγγια κι οἱ φλέβες του δὲν εἶχαν ἀκόμα ξεραθεῖ, κυλοῦσαν ἀσκόνταφτα καὶ πότιζαν τὸ ἑκατοχρονίτικο κορμί. Κι αὐτὸ διψομαχοῦσε, ἔπινε ἀχόρταγα, δὲν εἶχε ἀκόμα μπουχτίσει τὸν κόσμο· τὸν ἄγγιζε, τὸν ἄκουγε, τὸν θωροῦσε, τὸν γεύουνταν, τὸν ὀσμίζουνταν μὲ τὴν ἴδια λαχτάρα σάν ὄντας ἦταν εἴκοσι χρονῶν. Ἐβλεπε τοὺς ἀνθρώπους, τώρα στὰ γεράματα, μικροὺς μικροὺς, σὰ νὰ περνοδιάβαιναν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πόδια του, καὶ τοὺς ψυχοπονοῦσε κι ἀκουμποῦσε τὴ χέρα του ἀπάνω στὰ κεφάλια τοὺς, γιὰ νὰ τοὺς δώσει κουράγιο. Δὲν τοῦ ἄρεσε καθόλου νὰ θωράει τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ χύνεται· ὅμως, σάν ξεποτοῦσε πόλεμος, τὰ μάτια του θόλωναν, ξεχνοῦσε πῶς κι οἱ Τοῦρκοι εἶναι κι αὐτοὶ ἀνθρώποι καὶ δὲ χόρταινε τὸ χερί του νὰ χτυπάει.

Τὸν καμάρωναν οἱ χωριανοί, σὰ δρῦ, κι ἔρχουνταν καὶ κάθιζαν κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο του, τὴν Κυριακὴ καὶ τίς μεγάλες γιορτές, στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ. Ἐμοιαζε, τώρα πού γέρασε, μὲ τοὺς παλιούς θεοὺς, τοὺς ἀθάνατους· κι ὅταν ἦταν νὰ γίνει γεροντοσύναξη, νὰ βουλευτοῦν οἱ Κρητικοὶ γιὰ θάνατο κι ἐλευτερίαν, τὸν ἔφερναν πάντα καὶ τὸν θρόνιαζαν στὴ μέση, κι ὅταν ἓνας ἓνας σηκώνουνταν οἱ καπετάνιοι νὰ μιλήσουν, αὐτόν κοιτάζαν κι ἔπαιρναν φόρα.

Θρόνιασαν λοιπόν καὶ σήμερα ἀψηλά, καταμεσίς τῆς σύναξης, τὸν παππού· δεξὰ του ἦρθε καὶ θρονιάστηκε ἓνα ἄλλο θεριό, ὁ καπετάν Μάντακας. Κοντοσγουρογένης, χοντρολαίμης, χοντροκόκαλος, μὲ χαρακτηρισμένο τὸ πρόσωπο ἀπὸ τίς τούρκικες σπαθιές. Τοῦ 'λειπε τὸ ἓνα

συσήλιζε: λαμπύριζε, τρεμόπαιζε.

ἄραδις: στὴ σειρά.

Μεγάλο Σηκωμό: ἐννοεῖ τὸ εἰκοσιένα.

αὐτί· τοῦ τό 'χε φάει ἓνας Τοῦρκος στά '21...

Ζερβά τοῦ παπποῦ στρωνιάστηκε ὁ καπετάν Κατσιρμάς, ὁ κευρσάρως. Ἀψηλός, ξερακιανός σάν κατάρτι карабиоῦ, ξουρισμένος, λιοψημένος κι ἀλλήθωρος. Τοῦτος δέν εἶχε τή βαθίαν ἀρχοντιά τοῦ παπποῦ, μήτε τήν καμαρωτή λεβεντιά τοῦ καπετάν Μάντακα· ἦταν ἀγριόθωρος κι ἀδروسύντυχος*, δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη παρά στό δυνατόν ἄντρα...

Ἦρθαν καί κάθισαν, ἀραδιά ἀπάνω σέ κοτρόνια, κι οἱ ἐπίλοιποι ἔντεκα καπεταναῖοι. Νιούτοικοι ἐτοῦτοι, ἀπό ἐβδομήντα χρονῶν καί κάτω, λογιῆς λογιῆς, ἄλλοι στυφοί καί λιγομίλητοι, ἄλλοι πρόσχαροι καί χωρατατζήδες, ἄντρες δυσκολοκίνητοι καί θεόρατοι σά δράκοι, γιά μικροκαμωμένοι καί γοργοκίνητοι σά χαμαντράκια. Ἦταν νοικοκυραῖοι στά χωριά τους, κι ἄλλοι βοσκοί καί μύριζαν ἰδρωτίλα καί θυμάρι, κι ἓνας γούμενός ἀπό τή μονή τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ, γαλαζομάτης καί ποταμογένης, κι ἓνας δάσκαλος ἀπό τήν Ἐμπαρο, κουτσός, μαραγκιασμένος, δέν τόν ἐπιανε τό μάτι σου, τί 'ναι ἐτοῦτο τό ἀποζούρι, ἔλεγες, τί γυρεῦει τό κουνελόπουλο αὐτό μέσα στή σύναξη τῶν θεριῶν; Μά ἔπρεπε νά τόν δεῖς στόν πόλεμο, νά σαστίσει ὁ νοῦς σου· ἔπρεπε νά τόν δεῖς στά γλέντια, νά παίζει τή λύρα, καί νά σηκώνουνται οἱ πέτρες νά χορεύουν! Κι ὅταν μιλοῦσε, δῶσε μου, Θέ μου, δέκα αὐτιά, ἔλεγες, νά τόν ἀκούω! Ἦρθε κι ὁ καπετάν Πολυξίγκης, καλοκαρδισμένος, γελαστός, μέ τίς ἀσημένιες πιστόλες του...

Ὅλοι στράφηκαν, βλεφάρισαν κατά τόν πρωτόγερο· κι ὁ παππούς σηκώθηκε· ἄπλωσε τά ξερά στριμμένα μπράτσα του μέ τά χιονάτα φαρδομάνικα· βαριά ἀκούστηκε ἡ φωνή του μέσα στό χαλέπεδο βουνό:

— Καλῶς ὀρίσατε, καπεταναῖοι, στά βουνά μου· δυό πράματα ἔχει ὁ Κρητικός, αὐτά 'ναι ὁλάκερο τό βίός του — τό Θεό καί τό τουφέκι. Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ τουφεκιοῦ ἀνοίγω σήμερα τή σύναξη ἐτοῦτη· ἔχουμε πάλι νά μιλήσουμε γιά τήν Κρήτη· καθένας ἄς σηκωθεί κι ἄς πεῖ τή γνώμη του λεύτερα! Μά πρῶτας, ὁ ἅγιος γούμενος τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ ἄς κάμει ἀγιασμό!

Εἶχε βάλει κιόλα τό πετραχήλι του ὁ γούμενος, ζύγωσε σ' ἓνα ἀρόλιθο πού 'χε ἀκόμα νερό τῆς βροχῆς, ἔσκυψε, ξεριζώσε μίαν τούφα θυμάρι γιά ἀγιαστούρα κι ἄρχισε νά λέει τίς εὐκές· σηκώθηκαν οἱ καπεταναῖοι, ἔβγαλαν τά φέσια τους καί τά κεφαλομάντιλα, ἄκουγαν. Λίγα καταλάβαιναν ἀπό τῆς ἐκκλησιᾶς τά λόγια — Θεός, νίκας κατά βαρβάρων, δικαιοσύνη καί ἔλεος... — μά μήτε κι αὐτά τά 'χαν ἀνάγκη· ἔβλεπαν αὐτοί ὁλόρθη τήν Κρήτη νά στέκεται στό μαντρόγυρο· ἐτοῦτο τοῦ καπετάν Σήφακα, μαυροφορεμένη Μάνα, ξυπόλυτη, πεινασμένη, ὅλο

ἀδروسύντυχος: αὐτός πού μιλάει τραχιά, ὀργισμένα.

αἵματα, κι εἶχε σηκώσει τὰ χέρια της στὸν οὐρανὸ καὶ δέουνταν...

Ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους, κάθισαν. Κάμποσιν ὦρα κανένας δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσει· κομπιασμένος ἦταν ὁ λαϊμός, πικραμένος πολὺ ὁ λόγος, δὲν ἔβγαине. Μὰ πάλι ὁ παπποὺς ἀναντράνισε πρῶτος· στράφηκε δεξιά του:

— Καπετάν Μάντακα, εἶπε, ἔφαες ἐσύ μέ τήν·κουτάλα τὸ μπαρουτί, δυὸ γενεές καὶ βάλε πάλευες τὴ στεριά, ὁ νοὺς σου, κι ἂν εἶχε ἀέρα καταστάλαξε μέ τὰ γεράματα, μίλησε τὸ λοιπόν, δῶσε γνώμη.

— Ἄς μιλήσουν οἱ νιότεροί μου, ἀποκρίθηκε αὐτός.

Στράφηκε ὁ παπποὺς ζερβά του:

— Καί τοῦ λόγου σου, καπετάν Κατσιρμᾶ; Δυὸ γενεές καὶ βάλε πάλευες τὴ θάλασσα, εἶδες κι ἔπαθες καὶ τοῦ λόγου σου πολλὰ, κι ἡ γνώμη σου ἔχει βάρος· μίλησε.

— Πράμα δὲν ἔχω νὰ πῶ, ἀποκρίθηκε αὐτὸς κατσοφιασμένος· πού δὲν ἔχει δύναμη, δὲν ἔχει γνώμη· ἄς μιλήσουν οἱ νιότεροί μου.

— Ἄς μιλήσουν τὸ λοιπόν οἱ νιότεροι! ἔκαμε ὁ παπποὺς καὶ σταύρωσε τὰ χέρια ἀπάνω στὶς πιστόλες του, ν' ἀκούσει.

Ὁ γούμενος τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ σηκώθηκε. Ἦταν κοντός καὶ τετράγκωνος, τὰ μάγουλά του, τὸ κούτελό του, τὰ ροζωμένα μπράτσα του, ὁ λαϊμός του, ὅ,τι ἀπὸ τὸ κορμί του φαίνονταν, ἦταν πετσοκομμένα ἀπὸ σπαθιές, κατατρυπημένα ἀπὸ μπάλες· στράφηκε, κάρφωσε τὰ μάτια του στὸν καπετάν Μιχάλη:

— Καπετάν Μιχάλη, εἶπε, θαρρῶ πὼς στήν ἀφεντιά σου πρῶτα ἀπ' ὅλους ὁ λόγος· ἡ ἀφεντιά σου μᾶς κάλεσε, γλίτωσης μέσα ἀπὸ τὴ σφαγὴ κι ἤρθες, κι ὥς ἤρθες ἔκαμες κάλεσμα τί ἔχεις τὸ λοιπόν νὰ μᾶς πεῖς;

Ὁ καπετάν Μιχάλης σηκώθηκε· χοχλάκιζε τὸ αἷμα του· ἀκούμπησε στήν κᾶνα τοῦ τουφεκιοῦ του.

— Ἀδέρφια καπεταναῖοι, εἶπε, καλὰ τὸ κατέχετε, δὲν μπορῶ ἐγὼ νὰ κλῶθω τὰ λόγια· θὰ μιλήσω τὸ λοιπόν τσεκουράτα καὶ ξερά, καὶ νὰ μέ συμπαθατέ. Σφίγγει πάλι ἡ θελιά νὰ πνίξει τὴν Κρήτη. Ξεμπάρκαραν νιζάμηδες* καὶ δερβισιάδες*, πῆραν ἀέρα οἱ Τοῦρκοι, ἔσφαξαν τ' ἀδερφιά μας στὸ Μεγάλο Κάστρο. Δὲν εἴμαστε ἄρνια, τὸ αἷμα τῶν σκοτωμένων βουάει, σηκωθεῖτε ἀπάνω, καπεταναῖοι, Ἐλευτερία ἢ Θάνατος!

Εἶπε καὶ κάθισε.

Κουνήθηκαν οἱ καπετανοκεφαλές, ἔσμιξαν συδὺ, συντρεῖς, γρικήθη-κε συγκρατηχτό, βουερό μούρμουρο. Ὁ γερο-Καμπανάρος, ὁ βαρὺς

νιζάμηδες: ὀπλίτες τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

δερβισιάδες: μωαμεθανοὶ μοναχοί.

δημογέρος, σηκώθηκε, κόπηκε ή βουή. Είχε γερά θέμελα μυαλού, μετρημένος, ακριβομίλητος, όταν στή σύναξη σηκώνουνταν νά μιλήσει, οι ξαναμμένοι κι άψόθυμοι μάζευαν τά φρύδια, κρύο νερό πάλι θά τούς περεχούσε, κι οί φρόνιμοι αναγάλλιαζαν.

— Γιά σκότωσε τό βασιλιά γιά μήν τόν φοθερίζεις! φώναξε στυλοματιάζοντας αύστηρά τόν καπετάν Μιχάλη. Πότε θά βάλουμε, γιά όνομα του Θεού, γνώση; Πόσες φορές δέν κινήσαμε τίς φοθέρες, μά δέν είχαμε ανάκαρα* νά πāμε παραπέρα, νά πετάξουμε τό Σουλτάνο όξω από τήν Κρήτη, στό ανάθεμα — καί νά τά χάλια μας! Δέντρα κι άμπέλια κι άνθρῳποι ξεπατώνουνται κάθε πού θά μάς καπνίσει, καί παίρνουμε, έμείς οί καπεταναίοι, χιλιάδες ψυχές στό λαϊμό μας! Καί τώρα, τί σκοπούς ξετρέχεις, καπετάν Μιχάλη; Νά αίματοκυλήσουμε πάλι τήν Κρήτη; Είσαι μυαλωμένος άντρας, καί γιά νά τό λές, πάει νά πει πώς έφερεις κιόλα καρabiές τά τουφέκια καί τά μπαρουτόβολα καί τ' άλεύρια καί τά πετσιά καί τ' άλόγατα· καί κάμποσα κανόνια νά πατήσουμε τά κάστρα. Πάει νά πει πώς συνεννοήθηκες μέ τόν "Έλληνα καί μέ τό Μόσκοβο κι όλοι, μονοκοπανιάς, θά χυθούμε του Σουλτάνου. Σίγουρα πράματα! Πές μας τό λοιπόν κι έμάς τό μυστικό, καπετάν Μιχάλη, ν' αναγαλλιάσει ή καρδιά μας!

"Όλοι στράφηκαν κατά τόν καπετάν Μιχάλη, μά αύτός δέ σηκώνουνταν νά δώσει άπόκριση· είχε βάλει μέσα στό στόμα του τά μουστάκια του καί τά δάγκανε. Ποιό μυστικό φαφλατίζει ό γέρος έτοϋτος; Δέν είχε μυστικό· δέν τόν έπεμπε μαντατοφόρο ό Μόσκοβος μήτε ό "Έλληνας, ήρθε από δικού του, τόν έπεψε ή Κρήτη, πού κάθεσαι μέσα του καί φωνάζει κι όδύρεται.

Μά ό δάσκαλος τότε, μέ τό γαϊτανένιο κάτασπρο μουστάκι, ό κοντός, ό χλωμός καί λειψανάβατος*, πήδηξε άπάνω στό κοτρόνι όπου κάθουνταν καί κίνησε τό γλωσσαράκι του ροδάνι:

— Σίγουρα πράματα θέλει ό γερο-Καμπανάρος, γιά νά κινήσει — καράβια τίς θροφές καί τ' άρματα, καί νά κατεβάσει κι ό Μόσκοβος τ' άσκέρια του, νά μπει στά αίματα κι ή κακομοίρα ή Μάνα* μέ τούς τρεις φουστανελάδες της! Μά πότε, γερο-Καμπανάρο, γίνηκε ένα μεγάλο πράμα στον κόσμο μέ τέτοια σιγουράδα; Πότε ή φρονιμάδα ξεσήκωσε τούς άνθρώπους νά παρατήσουν τά σπίτια τους καί τό χουζούρι τους καί νά πιάσουν τά βουνά, νά ζητούν έλευτερία; Μά αύτό θά πει παλικά-

ανάκαρα: δύναμη, διάθεση

λειψανάβατος: λέγεται γιά τό ψωμί πού δέ ζυμώθηκε καλά καί δέ-φούσκωσε.

Έμεινε λειψό. Γιά τόν άνθρωπο, λειψός.

Μάνα: έννοει τήν Ελλάδα.

ριά: νά κινᾷς καί νά μὴν εἶσαι σίγουρος. Δέν εἶναι ἔμπορος, καπετάν Καμπανάρο, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πολεμιστῆς· πολεμιστὲς εἴμαστε οἱ Κρητικοί κι ὄχι πρᾶματευτάδες. "Ἐνα μπουρλότο εἶναι ἡ καρδιά τοῦ Κρητικοῦ καί χιμάει καί τρακάρει μέ τὴν ἀρμάδα τοῦ Σουλτάνου καί τὴν τινάζει στὸν ἀγέρα! — Ἐμπρός τό λοιπόν, στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, φωνάζω κι ἐγὼ μέ τὸν καπετάν Μιχάλη, στ' ἄρματα, ἀδέρφια! — Αὐτὸ εἶχα νά πῶ, καπεταναῖοι, κι ὁ πού 'χει αὐτιά ν' ἀκούσει ἄς τ' ἀκούσει!

— "Ἐχε τὴν εὐκὴ μου, δάσκαλε, μουρμούρισε ὁ γούμενος καί σήκωσε κατὰ τό δάσκαλο τό δεξὸ του χέρι, σά νά τὸν βλογοῦσε· ἔχε τὴν εὐκὴ μου! τοῦ 'πε' δυνατά, νά τὸν ἀκούσουν ὅλοι· δέν κρατάει ζυγαριά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι, δέν κρατάει ζυγαριά, κρατάει σπαθί, ἔχεις δίκιο!

— «Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύτερη ζωὴ — παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή!» πέταξε τό λόγο του κι ὁ καπετάν Τριαλῶνης ἀπὸ τὴ Γεράπετρα.

Ἦταν ἓνα ἀγριομούστακο χαμαντράκι πού 'χε ξεσκολίσει καί καλούτσικα γράμματα, εἶχε φτάσει ὥς τό Ὀχτωήχι καί κάτεχε ξεστήθου τό Ρήγα Φερραῖο καί τὴ φυλλάδα τοῦ Ἀγαθάγγελου· καί στὴν ἀντριγιά δέν εἶχε τό ταίρι του. Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς χιμοῦσε μέ-τόσην ἀποκοτιά στ' ἀσκέρια τῆς Τουρκίας, γιατί 'ταν γιὸς καλικάντζαρου καί δέν τὸν ἐπιανε μπάλα· δὲ φοβόταν θάνατο, γιατί κρατοῦσε τίμιο ξύλο· μὰ μερικοὶ ψυχανεμίζονταν πὼς τό τίμιο ξύλο ἦταν ἡ καρδιά του.

Ὁ γερο-Καμπανάρος κούνησε τὴ γεμάτη γνώση κεφάλι του:

— Τό μπουζούκι τοῦ Ρήγα Φερραῖου, μουρμούρισε, θά μᾶς φάει!

Εἶχαν τώρα σηκωθεῖ οἱ καπεταναῖοι, ἀναστατωμένοι ἀπὸ τὰ λόγια καί τ' ἀντίλογα, κουβέντιαζαν καί λογομαχοῦσαν συδυό, συντρεῖς, συμπέντε· λίγοι ἦταν οἱ φρόνιμοι, περισσεύαν οἱ παλικάρες, ἀποφασισμένοι νά τὰ παίξουν πάλι ὅλα γιὰ ὅλα. Ὁ καπετάν Κατσιρμάς, μέ τ' ἀλλήθωρα, πονηροέργωτα μάτια του λοξοτηροῦσε ὅλο ἐτοῦτο τό καπετανομάνι πού τρικύμιζε μέσα στὴν αὐλόμαντρα καί βούιζε σάν τὴ θάλασσα. Ὁ καπετάν Μάντακας ἀναθίβανε τὰ νιάτα του κι ἀναστέναζε: «Ἐ μωρὲ κρατοῦν κοντύλι ἐτοῦτοι καί χαρτί καί λογαριάζουν! Ἐμεῖς στὸν καιρὸ μας σέρναμε μιὰ φωνή: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! καί τό μυαλό μας σάλευε καί πέφταμε ὑπάνω στὰ μπεντένια* τοῦ Κάστρου, νά τὰ ρίξουμε. Χάλασε ὁ ἄνθρωπος, μίκρανε, καπετάν Σήφακα!» Μὰ ὁ παππούς κοίταζε σπλαχνικά τοὺς νιότερους γύρα του νά στρουφογυρίζουν καί χαμογελοῦσε: «Ὅλα καλά, συλλογίζονταν, ἔχω ἐμπιστοσύνη... Κατεβαίνουν στὰ χῶματα οἱ γέροι, ἀνεβαίνουν πάλι ἀπὸ τὰ χῶματα, ξανακαινουργωμένοι, ἀθάνατη εἶναι ἡ Κρήτη...» Σηκώθηκε:

ΜΠΕΝΤΕΝΙΑ: ἐπάλξεις.

— “Έ παιδιά, φώναξε, σύναξη είναι έτούτε γερωντική, δέν είναι χα-
βρα· καθίστε νά φτάσουμε σ’ ένα τέλος! ‘Ο καπετάν Καμπανάρος από
τή μιά μεριά, ό καπετάν δάσκαλος από τήν άλλη, δυό δρόμοι· συναπαν-
τηθήκαμε σ’ έτοῦτα τά βουνά γιά νά διαλέξουμε· διαλέχτε!

‘Ο καπετάν Πολυξίγκης σηκώθηκε· έστριψε τό ξανθό του μοσκομυρι-
σμένο μουστάκι, έσκυψε τό κεφάλι, χαιρέτησε τούς τρεις γερόντους·

— ‘Αδέρφια καπετάνιοι, είπε, κεφαλές τής ‘Ανατολικής Κρήτης,
όποιος σηκώνεται νά μιλήσει μπροστά σας έχει χρέος νά κρατάει ψιλή
ζυγαριά, νά ζυγιάζει τά λόγια του. Ζύγιασα τά λόγια μου, καπετάνιοι,
ακούστε με: “Αν περιμένουμε, καπετάν Καμπανάρο, ν’ άράξουν οί кара-
βιές πού θές καί νά κουνήσει τά στραβοπόδará της ή άρκούδα νά κατέ-
θει από τό βορρά γιά τό χατίρι μας, ποτέ δέ θά λευτερωθούμε. Καί μήτε
καί θά ‘μαστε, ό Θεός νά μέ σχωρέσει, άξιοι νά λευτερωθούμε. ‘Από
όσα κατάλαβα στά λίγα χρόνια πού ζώ καί ζώνουμε, δέν είναι ή λευτε-
ριά πέσε πίτα νά σέ φάω· είναι κάστρο, καί τό παίρνεις μέ τό σπαθί σου.
“Όποιος δέχεται από ξένα χέρια τή λευτεριά, είναι σκλάβος. Φωτιά, τό
λοιπόν, στά χωριά, τσεκούρι στά δεντρά, ξεπάτωμα, κλάματα κι αίματα,
καί νά πέσουμε κάτω τσακισμένοι, καί πάλι νά σηκωθούμε, νά ξαναρχί-
σει τό πάλεμα καί τό θρήνο ή Κρήτη. ‘Εκατό, διακόσια, τρακόσια χρόνια,
δέν κατέχω· μά μία μέρα — άλλος δρόμος δέν ύπάρχει, καί μήν άκούτε
τούς καπετάν Καμπανάρους — μία μέρα, ναί, μά τόν άφέντην ήλιο πού
άλέθει από πάνω μας, μία μέρα θά δοῦμε έλευτεριά!

Είχε βγάλει τό φέσι του ό καπετάν Πολυξίγκης καί τό ξανθό κεφάλι
μέσα στόν ήλιο άχνιζε. Πολλοί καπεταναίοι άναψαν, έσυραν φωνή μεγά-
λη: «‘Ελευτεριά ή Θάνατος!» καί πετάχτηκαν άπάνω.

Μιάν ώρα ακόμα βάσταξε ή συντυχιά· τά ‘βαλαν όλα κάτω, πού καί
πώς καί ποιοί νά σμίξουν, νά πιάσουν τά περάσματα, νά μπλοκάρουν τά
τουρκοχώρια, νά ταμπουρωθούν στ’ άψηλά μοναστήρια.

Τούς έφεραν κρασί, έσταξαν στή γής, πήραν κι έδωκαν όρκους. Οί
τρεις πρωτόγεροι σηκώθηκαν από τό μακροσκάμνι τους· ό ήλιος ήθελε
ένα κοντάρι νά βασιλέψει, πήρε τέλος ή συντυχιά.

Σταυροφιλήθηκαν τό λοιπόν οί καπεταναίοι καί χώρισαν.

Έρωτήσεις

1. Τί είναι αυτό πού καθορίζει τήν ιεραρχία στή σύναξη;
2. Νά παρατηρήσετε μέ ποίο τρόπο (μέ ποιά διαδικασία) γίνεται ή συζήτηση.
3. Νά συζητήσετε τίς δυό αντίθετες προτάσεις. Τί ύποστηρίζει ή καθεμιά καί μέ
ποιά έπιχειρήματα;

4. Ποιές από τις πράξεις και τις εικόνες φέρνουν στο νου σας αντίστοιχες όμη- ρικές;
5. Τι παρατηρήσεις έχετε να κάνετε για τη γλώσσα και τό ύφος του Καζαν- τζάκη;
6. Είναι σωστή ή άποψη ότι όποιος δέν έχει δύναμη δέν έχει ούτε γνώμη;

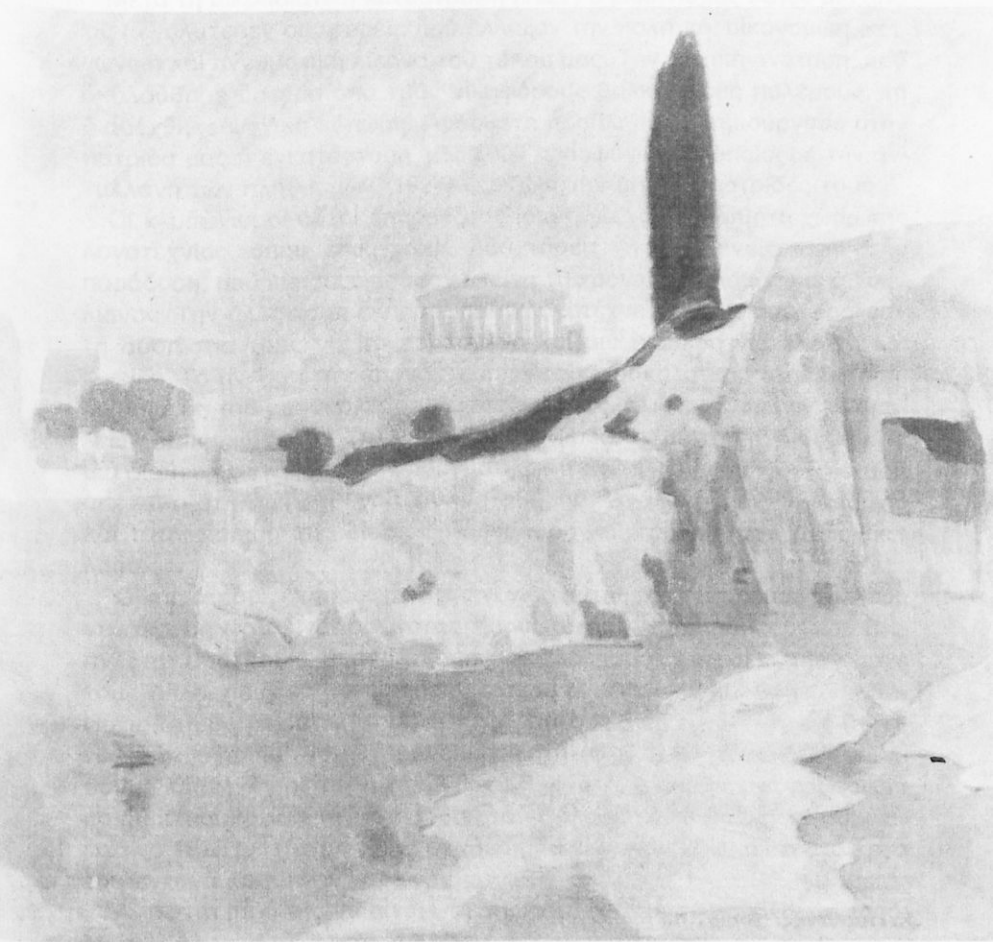
Γενικές έρωτήσεις

1. α) Ποιά είναι τά σπουδαιότερα χαρακτηριστικά του συμβολι- σμού; β) Ποιός από τούς ποιητές της περιόδου πού έξετάσα- με μπορεί να θεωρηθεί ως κυριότερος εκπρόσωπός του;
2. Ποιά είναι τά βασικά χαρακτηριστικά του παρνασσισμού;
3. Ός προς τί διαφέρει ή Νέα Άθηναική Σχολή από την παλιά;
4. Ποιές σημαντικές αλλαγές παρατηρούνται κατά τό τέλος του 19ου και τις άρχές του 20ου αιώνα στην πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή της Έλλάδας;
5. Γιατί ό Παλαμάς απέτέλεσε κορυφαία μορφή της Νέας Άθη- ναϊκής Σχολής;
6. α) Ποιά είναι τά βασικά χαρακτηριστικά του ήθογραφικού διη- γήματος και μυθιστορήματος; β) Ποιοί είναι βασικοί λόγοι της ανάπτυξης του ήθογραφικού διηγήματος και μυθιστορήμα- τος;
7. Ποιές ήταν οί συνέπειες της ήττας του 1897 και τών βαλκανι- κών πολέμων για την πατρίδα και τη λογοτεχνία μας;
8. Ός προς τί ανανέωσε την ελληνική ποίηση ό Κ. Π. Καβάφης;
9. Σέ ποιούς πεζογράφους κυριαρχεί περισσότερο τό ήθογραφι- κό στοιχείο και σέ ποιούς οί κοινωνικοί προβληματισμοί;
10. Γιατί θέτουμε ως άφετηρία της Νέας Άθηναικής Σχολής τό 1880 και ως τελευταίο όριο της τό 1922;

Ζ. Ἡ νεώτερη Λογοτεχνία

α. Ἀπό τό 1922 ὡς τό 1945.

β. Μεταπολεμική περίοδος.

Κ. Παρθένης: Γύρω από την Ακρόπολη.

α. Περίοδος 1922-1945

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή (1922) ό ελληνισμός έζησε μιά από τις μεγαλύτερες συμφορές, πού άλλαξαν τήν πολιτική, οίκονομική, κοινωνική καί πνευματική εικόνα του τόπου μας. Τήν ψυχική ανάταση, πού ακολούθησε ύστερα από τούς νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους, τή διαδέχθηκε ψυχική κόπωση. Πρόσθετα προβλήματα δημιούργησε στήν πατρίδα μας ή έγκατάσταση 1.500.000 προσφύγων, οί όποιοι μέ τήν ανταλλαγή τών πληθυσμών (1924) ξεριζώθηκαν από τις πατρίδες τους.

Οί κλυδωνισμοί αυτοί επηρεάζουν ιδιαίτερα τόν ευαίσθητο χώρο της λογοτεχνίας, όπου επικρατούν δύο τάσεις: ή μία μένει πιστή στήν παράδοση, πού εκπροσωπούσαν εκείνα τά χρόνια ό Παλαμής καί ό Σικελιανός. Τήν άλλη τάση εκπροσωπούν λογοτέχνες, οί όποιοι εκφράζουν τή δυσπιστία τους γιά τά περασμένα καί μιά διάθεση γιά έλεγχο καί κριτική. Τό πνεύμα της απογοήτευσης φαίνεται καλύτερα στήν ποίηση. Οί ποιητές του μεσοπολέμου **Ρώμος Φιλύρας**, **Κώστας Ουράνης**, **Ναπολέων Λαπαθιώτης** καί **Τέλλος Άγρας** εκφράζουν μέ τό έργο τους είτε μιά διάθεση φυγής από τήν πραγματικότητα είτε μιά απαισιόδοξη στάση απέναντι στή ζωή καί ένα αίσθημα φθοράς. Άνάλογη διάθεση υπάρχει καί στήν ποίηση της **Μαρίας Πολυδούρη** καί του **Μήτσου Παπανικολάου**.

Ό κυριότερος εκπρόσωπος της γενιάς αυτής, πού επηρέασε πολλούς νεωτέρους του, είναι ό **Κώστας Καρυωτάκης**. Ή ποίησή του, πού διαπνέεται από βαθιά απογοήτευση καί σαρκασμό, εκφράζει τήν έποχή του. Άλλοι ποιητές αυτής της περιόδου αναζήτησαν καί βρήκαν καταφύγιο στή θρησκευτική τους πίστη. Σ' αυτούς ανήκει καί ό **Τάκης Παπατσώνης**. Ή ποίησή του έχει πνευματικότητα. Έδώ θά πρέπει νά αναφέρουμε καί τήν περίπτωση του **Κώστα Βάρναλη**, ό όποιος στά πρώτα του ποιήματα συνεχίζει τήν παράδοση του Παλαμά καί του Σικελιανού, ενώ από τό 1922 μέ τήν ποιητική σύνθεση *Τό φώς πού καίει* δίνει στο έργο του έντονο κοινωνικό χαρακτήρα.

Άντίθετα μέ ό,τι συμβαίνει στήν ποίηση, ή πεζογραφία είναι περισσό-

τερο δεμένη μέ τά περασμένα. Οί πεζογράφοι συχεχίζουη τήν παράδο-
ση τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ **Στράτης Μυριβήλης**, ὅπως καί ὁ Καρκαβίτσας
παιλιότερα, δείχνει ἰδιαιτέρη φροντίδα γιά τήν γλώσσα, πού τή στολίζει
μέ πολλά λυρικά στοιχεῖα. Τό καλύτερο ἔργο του, *Ἡ Ζωή ἐν Τάφω*, ἔνα
ἀντιπολεμικό μυθιστόρημα, ἐπηρέασε τοὺς πεζογράφους τῆς γενιᾶς
τοῦ '30. Ὁ **Φῶτης Κόντογλου**, λάτρης τῶν πνευματικῶν μας παραδό-
σεων, διακρίνεται γιά τό ἰδιότυπο ὕφος του καί τίς ἀναζητήσεις του. Ἡ
γλώσσα του, ἔντονα χρωματισμένη μέ λαϊκά στοιχεῖα, θυμίζει τή γλώσ-
σα τῶν παραμυθιῶν. Ἀναφέρουμε ἀκόμη τόν **Κωστή Μπαστιά**, πού
ἔγραψε πεζά ἔργα μέ θρησκευτικό συνήθως περιεχόμενο καί τό **Θράσο**
Καστανάκη, μαθητή τοῦ Ψυχάρη, πού συνεχίζει τήν παράδοση τοῦ
δημοτικισμοῦ.

Λίγα χρόνια ἀργότερα ἡ λογοτεχνία μας, ἀφοῦ ξεπέρασε τίς δονήσεις
τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἐμφανίζει ἀξιόλογη ἀνανέωση. Σ' αὐτό
συνέβαλαν κυρίως σημαντικοί λογοτέχνες, πού ἦρθαν ἀπό τά μικρασια-
τικά παράλια καί τήν Πόλη μεταφέροντας στήν Ἑλλάδα τό νοσταλγικό
ὄραμα τῆς χαμένης πατρίδας. Οἱ **Γ. Σεφέρης**, **Γ. Θεοδοκάς**, **Ἡλίας Βενέ-
ζης**, **Φ. Κόντογλου**, **Κ. Πολίτης** καί **Στρ. Δούκας** δημιουργοῦν τίς προϋ-
ποθέσεις γιά μιᾶ σημαντική ἄνοδο. Οἱ λογοτέχνες τῆς γενιᾶς αὐτῆς,
πού ὀνομάζεται **γενιά τοῦ '30**, ἔχουν τά ἑξῆς χαρακτηριστικά: α) ρέ-
πουν πρὸς τή μελέτη, β) ἀντιμετωπίζουν μέ ὑπευθυνότητα τά πνευματι-
κά ζητήματα, γ) ἀρνοῦνται τίς παραδοσιακές μορφές, δ) βρίσκονται σέ
ἐπικοινωνία μέ τά εὐρωπαϊκά πνευματικά ρεύματα καί ε) προσπαθοῦν
νά χαράξουν νέους δρόμους.

Ὁ κυριότερος ἐκφραστής τῶν τάσεων αὐτῶν εἶναι ὁ ποιητής **Γ. Σεφέ-
ρης**, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε στά γράμματά μας μέ τήν ποιητική συλλογή
Στροφή (1931). Ὁ Σεφέρης ἀνανέωσε τήν πλούσια λυρική μας παράδο-
ση μέ τίς γόνιμες ἐπιδράσεις πού δέχτηκε ἀπό τή μελέτη τῆς εὐρωπαϊ-
κῆς ποίησης, καί ἰδίως τοῦ **Ἐλίου**, τόν ὁποῖο μετέφρασε στά ἑλληνικά.
Παράλληλα μελέτησε μέ εὐαισθησία καί βαρύτητα πολλά θέματα τῆς
ἐλληνικῆς παιδείας. Ἡ 10ετία '30 - '40 εἶναι ἀπό τίς γονιμότερες περιό-
δους τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ. Ἐμφανίζονται, ἐκτός ἀπό τό Σεφέρη,
σημαντικοί σύγχρονοι ποιητές μας, ὅπως ὁ **Ὁδ.** **Ἐλύτης**, ὁ **Γ. Ρίτσος**, ὁ
Νίκηφ. Βρετάκος κ.ἄ. Στήν ἀνανέωση τῆς ποιητικῆς γλώσσας συνέβαλε
ὁ **ὑπερρεαλισμός**, μιᾶ ἐπαναστατική σχολή, πού ξεκίνησε ἀπό τή Γαλλία
τό 1924, ὅταν ὁ **Μπρετόν** δημοσίευσε τό πρῶτο της*μανιφέστο.

Ὁ ὑπερρεαλισμός ἐπηρεασμένος ἀπό τίς θεωρίες τοῦ **Φρόυντ** γιά τό
ἀσυνείδητο καί τά ὄνειρα, πίστευε ὅτι μέ τή συγχώνευση τοῦ ὀνείρου
καί τῆς πραγματικότητας θά κατέληγε σέ ἕνα εἶδος ἀπόλυτης πραγμα-

τικότητας, μιᾶς ὑπερ-πραγματικότητας. Οἱ ὑπερρεαλιστές ποιητές χρησιμοποίησαν στήν πρώτη περίοδο τήν αὐτόματη γραφή, γιά νά καταγράψουν τή σκέψη τους χωρίς κανένα λογικό ἔλεγχο. Τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ εἶναι τά ἑξῆς: α) ἐλευθερία στή μορφή, β) ἀπουσία θέματος, γ) ἀπουσία λογικοῦ εἰρμού καί ἐλέγχου, δ) παράτολμοι συνδυασμοί εἰκόνων καί λέξεων πού βασίζονται στήν αὐθαίρεσά καί στήν τύχη, καί ε) ἀπουσία στίξης.

Στήν Ἑλλάδα τίς πρῶτες ἐπιδράσεις τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ τίς βρίσκουμε στά ποιήματα τοῦ **Νικήτα Ράντου**. Ὁρθόδοξοι ὑπερρεαλιστές πού χρησιμοποίησαν τήν αὐτόματη γραφή ἦταν ὁ **Ἀνδρέας Ἐμπειρικός** καί ὁ **Νίκος Ἐγγονόπουλος**. Ἄλλοι ὁπαδοί αὐτῆς τῆς σχολῆς εἶναι ὁ **Νίκος Γκάτσος** καί ὁ **Ὁδ. Ἐλύτης**. Ὁ τελευταῖος ἐπηηρεασμένος ἀπό τήν ἐλευθερία τῆς σχολῆς αὐτῆς δημιουργεῖ, στήν πρώτη κυρίως περίοδο, μιᾶ ποίηση νεανική, χαρούμενη, γεμάτη φῶς καί αἰσιοδοξία. Ἀλλά καί ἄλλοι ποιητές, ὅπως ὁ **Γιάννης Ρίτσος** καί ὁ **Νικηφόρος Βρεττάκος**, δέχονται, ὡς ἓνα σημεῖο, τόν ὑπερρεαλισμό καί ἐγκαταλείπουν τήν παλιά τεχντροπία. Ἀπό τοὺς ἄλλους ποιητές τῆς γενιᾶς τοῦ '30 σημειώνουμε ἐδῶ τόν **Γ. Σαραντάρη**, τόν **Δ. Ι. Ἀντωνίου**, τό **Θ. Γ. Βαφόπουλο**, τή **Ζωή Καρέλη** καί τόν **Γ. Θέμελη**. Συμπερασματικά, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Γ. Σεφέρης καί ὁ ὑπερρεαλισμός ἐπηρέασαν γόνιμα τήν ποίησή μας καί συνέβαλαν στήν ἀνανέωσή της.

Πλούσια σέ ἀξιόλογα ἔργα εἶναι καί ἡ **Πεζογραφία** μετά τό '30. Οἱ πεζογράφοι ἀπομακρύνονται ἀπό τήν ἡθογραφία καί στρέφονται πρὸς τόν ψυχικό κόσμο τῶν ἡρώων τους. Τῇ θέσῃ τοῦ διηγήματος, πού ὑποχωρεῖ, παίρνει τώρα τό μυθιστόρημα. Ἡ γλώσσα εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τό φόρτο τῶν λυρικῶν στολιδίων.

Σημαντικὴ θέσῃ ἀνάμεσα στοὺς μυθιστοριογράφους κατέχει ὁ **Ἀγγελος Τερζάκης**. Ἀπὸ τά ἔργα του σημειώνουμε τό ἱστορικό του μυθιστόρημα *Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ* πού διακρίνεται γιά τήν ἐπική του σύνθεση καί τίς ἀφηγηματικές του ἀρετές. Ἄλλος πεζογράφος πού ἄντλησε τά θέματά του ἀπὸ τήν ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι ὁ **Θ. Πετσάλης**. Στό μυθιστόρημά του *Μαυρόλυκοι* δίνει μιᾶ πλατιά εἰκόνα τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ προσπάθεια τοῦ **Π. Πρεβελάκη**, ὁ ὁποῖος στόν *Κρητικό* παρουσιάζει μέ ἀφηγηματικὴ δύναμη τοὺς ἀγῶνες τῆς Κρήτης γιά τήν ἐλευθερία.

Ὁ θεωρητικὸς πεζογράφος τῆς γενιᾶς τοῦ '30 εἶναι ὁ **Γ. Θεοτοκάς**.

ὑπερρεαλιστές ποιητές: Ἐκτός ἀπὸ τόν Μπρετόν σημειώνουμε ἐδῶ τοὺς ὑπερρεαλιστές ποιητές *Τριστάν Τσαρά*, *Ρεβερντί*, *Σουπώ*, *Ἐλύάρ* καί *Αραγόν*.

Φωτογραφία της γενιάς του '30.

Διακρίνεται για την τάση του προς τό στοχασμό καί για τό καθαρό του ὕφος. Οἱ εἰκόνες του ἀπευθύνονται περισσότερο στή σκέψη. Τό κύριο μυθιστόρημά του εἶναι ἡ *Ἀργώ*. Ἐδῶ ἀνήκει καί ὁ **Ἡλ. Βενέζης**, ὁ ὁποῖος μετέφερε στά βιβλία του τίς ἐμπειρίες του ἀπό τή ζωή του στήν αἰολική πατρίδα καί ἀπό τήν καταστροφή. Ἡ ἀνετη ἀφήγηση τοῦ Βενέζη εἶναι στολισμένη μέ πολλά λυρικά στοιχεῖα. Ὁ πολυγραφότερος πεζογράφος εἶναι ὁ **Μ. Καραγάτσης**. Ἰδιαίτερη θέση στό ἔργο του κατέχουν τά μεγάλα μυθιστορήματά του. Σ' αὐτή τή λογοτεχνική γενιά ἀνήκει καί ὁ **Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος**, παρ' ὅλο πού ἐμφανίσθηκε νωρίτερα (1925) σέ πολύ νεαρή ηλικία. Καλλιέργησε μέ ἐπιτυχία τήν ποίηση, τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ταξιδιωτική ἐντύπωση, τό δοκίμιο κ.ἄ. Κυρίως ὅμως εἶναι πεζογράφος.

Διαφορετικούς δρόμους ἀκολούθησαν ὁ **Κοσμάς Πολίτης**, ὁ **Στέλιος Ξεφλούδας** καί ὁ **Γιάννης Μπεράτης**. Ἡ ἀφήγηση τοῦ **Κοσμά Πολίτη** μέ τίς γοργές εἰκόνες καί τό ἐλλειπτικό ὕφος δημιουργεῖ στόν ἀναγνώστη μιά συναισθηματική ὑποβολή. Ὁ **Στέλιος Ξεφλούδας** χρησιμοποιεῖ στό μονόλογό του μιά διάθεση ὑποβολῆς πού πλησιάζει τό ὄνειρο. Παράλληλο δρόμο ἀκολουθεῖ καί ὁ **Γιάννης Μπεράτης**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα ἔργα πού ἀναφέρονται στόν πόλεμο τοῦ '40, *Τό Πλατύ Ποτάμι*. Ὁ **Ν. Γ. Πεντζίκης** μέ τήν ἀφήγησή του προβάλλει τή ροή ἑνός ἐσωτερικοῦ μονολόγου. Γιά νά τό πετύχει αὐτό στηρίζεται σέ αὐθαίρετους συνειρμούς* καί χρησιμοποιεῖ τήν ὑπόθεση ὡς πρόσχημα γιά τήν ἀφήγηση. Τήν ἴδια ἀδιαφορία γιά τό ἀφηγηματικό του ὕλικό δείχνει καί ὁ **Γιάννης Σκαρίμπας**.

αὐθαίρετους συνειρμούς: Συνδέσεις δηλαδή παραστάσεων μέ ἐξωτερικές ὁμοιότητες χωρίς λογικό εἰρμό.

Ἡ μουσικότητα τοῦ στίχου, ἡ προσεκτικὴ ἐπιλογή τοῦ λεξιλογίου κι ἡ ἐξωτερικέυση κυρίως τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων τοῦ ποιητῆ, εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά τῆς ποίησης τοῦ συμβολισμοῦ. Ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ βρούμε καὶ στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη. Αὐτὸς ὅμως — καὶ σ' αὐτὸ διαφέρει ἀπὸ τοὺς ποιητές

τῆς ἐποχῆς του — χρησιμοποιῶντας καμιά φορά ἀντιποιητικές λέξεις καὶ σπάζοντας τὴ μονοτονία τοῦ στίχου, κατορθώνει νὰ διοχετεύσει στὴν ποίησή του τὴν ἐντονη ἀπαισιοδοξία του μέ γνησιότητα.

1. Τελευταῖο ταξίδι

αλό ταξίδι, ἀλαργινό καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καὶ στῆς νυχτός τὴν ἀγκαλιά, μέ τὰ χρυσὰ σου φῶτα!
Νά 'μουν στὴν Πλώρη σου ἤθελα, γιὰ νὰ κοιτάζω γύρου
σέ λιτανεία νὰ περνοῦν τὰ ὄνειράτα τὰ πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στό πέλαγος καὶ στή ζωὴ νὰ παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας πέτρα νὰ ρίχνω πίσω,
νά μου λιανίζεις τὴν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νὰ ξέρω ποῦ μέ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ψυχικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ ἐκφράζει τὸ ποίημα;
2. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα διατυπώνεται ἡ ἄποψη: «Ἡ μουσικότητα... συμβολισμοῦ». Μπορεῖτε νὰ τὴ δικαιολογήσετε;

2. Σάββατο βράδυ

άββατο βράδυ: ανοίγουνε στο δρόμο σά λουλούδια
οί άπλές καρδιές, παθητικά ν' ανέβουνε τραγούδια
πού τή χαρά ή τόν άπαλό του έρωτα ψάλλουν πόνο,
ένω γιά μένα ή έβδομάδα έτέλειωσε καί μόνο.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα ζωής θέλει νά δώσει ο ποιητής μέ τούς τρεις πρώτους στίχους;
2. Ποιά ψυχική του κατάσταση εκφράζει ο ποιητής μέ τόν τέταρτο στίχο;

3. Ένα σπιτάκι απόμερο

να σπιτάκι απόμερο, στο δείλι, στον έλαιώνα,
μιά καμαρούλα φτωχική, μιά βαθιά πολυθρόνα,
μιά κόρη πού στοχαστικά τόν ουρανό κοιτάει,
ώ, μιά ζωή πού χάνεται καί μέ τόν ήλιο πάει!

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα ζωής παρουσιάζουν οί στίχοι 1-3;
2. Ποιά ψυχική κατάσταση του ποιητή εκφράζει ο στίχος 4;

4. Μίσθια δουλειά

ίσθια* δουλειά, σωροί χαρτιών, έγνοιες μικρές, καί λύπες
άθλιες, μέ περιμένανε σήμερα καθώς πάντα.
Μόνο είδα, φεύγοντας πρωί, στην πόρτα μου τολύπες
τά ρόδα, καί γυρίζοντας έκοψα μιά γιρλάντα.

Έρωτήσεις

Τό ποίημα εκφράζει μιά διάθεση άνίας. Σέ ποιούς στίχους κυριαρχεί αυτή ή διάθεση καί σέ ποιούς στίχους αλλάζει; (Πρέπει νά 'χετε υπόψη σας ότι ο Καρυωτάκης ήταν δημόσιος υπάλληλος).

μίσθια δουλειά: δουλειά μισθωτή, πού προσφέρεται μέ άμοιβή.

Νοσταλγίες

Χαρακτηριστικό αυτού του ποιήματος είναι η ευαισθησία. 'Ανήκει στη συλλογή Νοσταλγίες που δημοσιεύτηκε στα 1920, όταν ο ποιητής ήταν 30 ετών.

οιάζω τούς γέρους ναυτικούς μέ τίς ρυτιδωμένες
καί τίς σφιγγώδεις τίς μορφές, πού είδα στήν Όλλανδία
παράμερα στῶν λιμανιῶν τούς φάρους καθισμένους
νά βλέπουνε, ἀμίλητοι, νά φεύγουνε τά πλοῖα.

Τά μάτια τους, πού εἶχανε δεῖ κυκλῶνες καί ναυάγια
λαχταριστά, νοσταλγικά τά παρακολουθοῦσαν
καθῶς σηκῶναν τίς βαριές πού τρίζαν ἄγκυρές τους
καί μπρός στούς φάρους ἤρεμα, πελώρια περνοῦσαν.

Σέ λίγο στήν ἀπέραντη τή θάλασσα ἀλαργεῦαν
καί χάνουνταν, ἀφήνοντας στήν πορφυρή τή δύση
έναν καπνό, πού αὐλάκωνε τόν οὐρανό πρίν σθῆσει.

Κι ὅμως οἱ γέροι ναυτικοί, ἀκίνητοι στούς φάρους
μέ τή μεγάλη πίπα τους σθησμένη πιά στό στόμα
πρός τά καράβια πού 'φυγαν ἐκοίταζαν — ἀκόμα.

Ἑρωτήσεις

1. Τί κοινό ἔχει ὁ ποιητής μέ τούς Όλλανδοὺς γέρους ναυτικούς; (Προτοῦ ἀπαντήσετε νά διαβάσετε τό βιογραφικό σημεῖωμα τοῦ Οὐράνη).
2. Τό ποίημα βασίζεται σέ μιὰ συνεχή ἀντίθεση; ποιές εἶναι οἱ δυό ἀντίθετες εἰκόνες καί μέ ποιές λέξεις ἐκφράζονται;
3. Ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ στό ποίημά του τόν ἐνεστώτα, τόν παρατατικό καί τόν ἀόριστο: τί τό ἰδιαίτερο προσθέτουν στήν εἰκόνα αὐτοῖ οἱ χρόνοι;

“Ένα σπιτάκι έρημικό...

να σπιτάκι έρημικό στην άκροθαλασσιά,
λουσμένο στ' άσημένιο φώς του πράου αποσπερίτη...

“Άνθος κανένα δέν άνθεϊ. Δέν καίει ζεστή φωτιά.
Γέλιο ούτε θρήνος δέν ήχεϊ, κι ώστόσο είναι ένα σπίτι,

σκήτη* όλη θάλπος γλυκερό τής περισυλλογής,
φωλιά γι' άγάπη, του όρφανου κι απόδημου πατρίδα,
ένας χαμένος θησαυρός, μιά κερδισμένη έλπίδα —
ένα σπιτάκι στην πλατιά κι άμετρη πάνω γής...

Έρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις ή φράσεις εκφράζουν τή διάθεση του ποιητή;
2. Ό ποιητής στηρίζει τό ποίημα σέ μιά άντιθετική εικόνα. Τί πετυχαίνει μέ αυτό;
3. Ποιό είναι τό νόημα του τελευταίου στίχου σέ σχέση μέ τούς προηγούμενους;

Θράσος Καστανάκης

Ό Ρασκάγιας

(άπόσπασμα)

Τό διήγημα άνήκει στην όμώνυμη συλλογή διηγημάτων του Καστανάκη. Ρασκάγιας είναι τό όνομα ενός σερβιτόρου στο ξενοδοχείο Μέτρο και Τάξη του Ζιζίνου. Ίδιόρρυθμος τύπος καί χωρατατζής ό Ρασκάγιας κατάφερε νά προσελκύει στο έστιατόριο μιά πολυπληθή πελατεία από πλούσιους ανθρώπους διαφόρων φυλών καί νά τούς διασκεδάξει μέ τά καμώματά του. Τό άφεντικό όμως (ό νεαρός Ζιζίνος πού άνέλαβε τό ξενοδοχείο ύστερα από τό θάνατο του πατέρα του) δέν καταλάβαινε τά χωρατά του· νόμιζε πώς ένοχλούσαν τούς πελάτες καί

οκήτη: κελί μοναχού.

του έκανε δριμύτατες ουστάσεις νά σταματήσει, μάλιστα όταν ένας νεοφερμένος πελάτης, πού δέν ήξερε τά «χούγια» του Ρασκάγια, έφυγε θυμωμένος καί νησιτικός, γιατί άργούσαν νά του σερβίρουν. Όταν παρ' όλα αυτά την άλλη μέρα ό Ρασκάγιας άρχισε πάλι τά καμώματά του, τόσο όργίστηκε τό άφεντικό πού τόν έδιωξε κακήν κακώς. Μέ την άπόλυση όμως του Ρασκάγιας ή πελατεία άρχισε νά άραιώνει. Ένας μάλιστα άπό τούς πιό παραλήδες ξένους, ό Μπαρμπαρουζος, έβαλε τά χρήματα καί άνοιξε στό όνομα του Ρασκάγια ένα έσπιατόριο κοντά στού Ζιζίνου. Τό άποτέλεσμα ήταν νά κλείσει τό έσπιατόριο του Ζιζίνου, γιατί έφυγαν οι πελάτες του καί ό καλύτερος μάγειράς του.

Είχαμε περάσει τόν Αύγουστο. Οί νύχτες μέ την ύστερη καλοκαιριάτικη γλύκα, ή θάλασσα βουθή μέ τά λειψά φώτα της παραλίας, κάτι φαναράκια άντίκρυ στά πολεμικά της Τουλώνας, ένας προβολέας πού χύνουνταν κι έπαιζε μέ την άδειοσύνη τ' ουρανού, ένας φωνόγραφος πού βράχνιαζε στά μακρινά, κι ό τόπος μοσκοβολούσε ζέστη, πεύκο καί μύδια. Δέν είχαν όρεξη νά κοιμηθούν.

— Από τόν καιρό πού ήμουν φοιτητής δέν τά κατάφερνα νά συνεννοηθώ μέ τόν ύπνο, έξηγουσε ό μάγερας. Τώρα τό ξενύχτι μου έγινε συνήθεια.

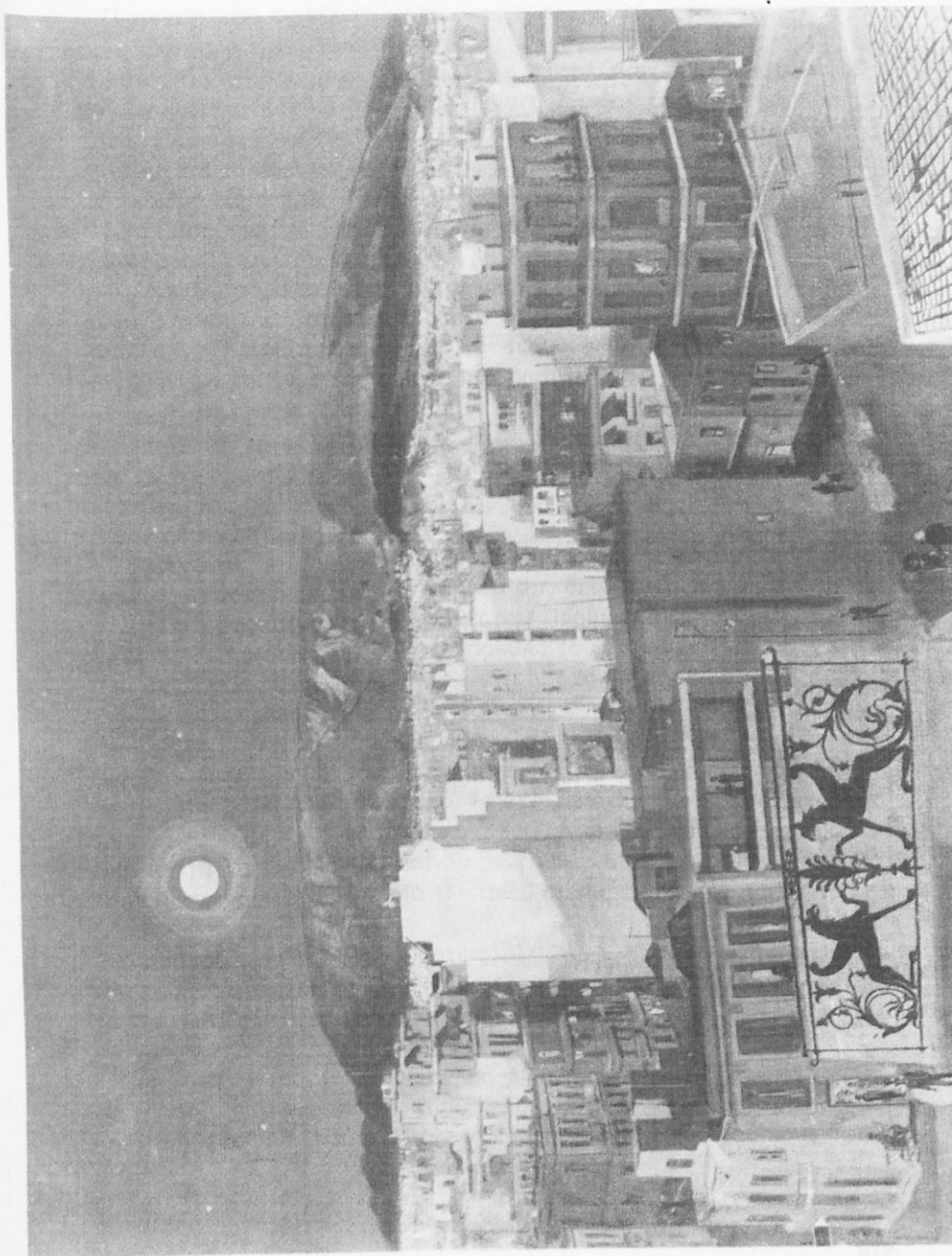
— Μέ τό Μεγάλο Ζιζίνο, τό μακαρίτη, άρχιζε ό Ρασκάγιας, στά λιμάνια, παίρναμε γραμμή τίς ταβέρνες. Ή μιά έκλεινε, δυό βήματα κι ήμασταν στή δίπλα, συνέχεια παρακάτω. Δέ μās έκανε καρδιά νά κοιμηθούμε. Άμα πās γιά ύπνο, κατάλαβες, σημαίνει πώς σέ τσάκισε ή δουλειά ή πώς σέ πήραν τά χρόνια. Καί τά δυό δυσάρεστα... Καί μέσα στό κρεβάτι, συλλογιέσαι. Κι αυτό δυσάρεστο...

Ό μάγερας έπαιρνε μιά πέτρα, την έριχνε πιτηδέια, έκανε πεταλίδες στήν όψη του νερού, πού άντιλαλούσε τότε σά σπηλιά. Ό Ρασκάγιας στεκότανε σιωπηλός κι άκίνητος, νά τελειώσει τό παιχνίδι. Ό μάγερας ξανάρχιζε. Ξανάρχιζαν τόν περίπατό τους. Σταματούσαν καί άνάπνεαν βαθιά.

— Οί βαθιές άναπνοές, μου έλεγε ένας άρμένης παπάς πού είχαμε γνωρίσει στό Άλγέρι μέ τό Μεγάλο Ζιζίνο, οι βαθιές άναπνοές είναι τό μυστικό της μακροβιότητας!

Κι ό Ρασκάγιας σταματούσε στή μέση του δρόμου, άνοιγε τά πόδια του κι άνάπνεε όσο μπορούσε πιό δυνατά, καί μέ τό σπόμα καί μέ τή μύτη, γιά νά γίνεται μεγαλύτερος ό θόρυβος της ύγιεινής του. Έβρισκε πώς ό μάγερας δέν τά κατάφερνε:

— Έσείς οι διανοούμενοι...

Σπ. Βασιλείου: *Παλιά Άθήνα.*

Πλησίαζε, τοῦ ἔσιαζε τό στήθος, τοῦ σήκωνε τό κεφάλι:

— “Ἔτσι τώρα: ἔν, δύο!...

Αὐτός ὁ μάγερας ἦταν παιδί μάλαμα. Καταλάβαινε πώς μπορούσε νά τοῦ ἀνοίξει τήν καρδιά του. Πόσο δυνατά μύριζε ὁ ἀέρας, οἱ βάρκες, τὰ καϊκία πού τὰ ἔχανε τραθήξει οἱ ψαράδες στόν ἄμμο, οἱ καρίνες μέ τό κατράμι καί τή θαλασσίλα. Κι αὐτός ὁ προβολέας, πού ἀνεβοκατέβαινε στό κουφό διάστημα, ἦταν μεγάλη συντροφιά...

Κι ὁ Ρασκάγιας, πρώτη φορά, τοῦ μίλησε γιά τό Ζιζίνο, γιά τήν ἀνθρώπινη ἀδικία:

— “Ἄδικο πράμα πού ἔρχονται ὅλοι τους γιά μένα, πού εἶμαι ἓνας ἀνεπρόκοπος, ἐνῶ τό παιδί ξέρει τή δουλειά του. Τό ἔχει τό μαγαζί σάν κούκλα, μά δέν καταλαβαίνουν, καί τό παιδί ἔχει κάμει χρέη καί δέν πηγαίνει πιά κανένας τους, παρά μονάχα ἐκεῖνος ὁ Βέλγος. Δέν μπορεί νά τὰ βγάλει πέρα. Γιατί δέν πηγαίνουν σ’ αὐτόν; Τό μαγαζί του, ἡ καθαριότητα, τό φαγί πρώτης - ὅλα πρώτης! Καί τόν ἀφήσανε ξαιτίας μου. Ἐσύ τό καταλαβαίνεις; Εἶναι μεγάλη ἀδικία. Κι εἶν’ ὥς τό λαιμό βουτηγμένος στά χρέη.

Δέν εἶχε κρατηθεῖ καί τὰ εἶπε.

Τόν ἔτρωγε τό σαράκι καί γύρευε συμβουλή ἀπό τό μάγερα, τί νά κάμει, πώς νά ξαναβάλει τὰ πράματα στή θέση τους.

Ὁ μάγερας στήν ἀρχή ξαφνιάστηκε. Περίμενε πώς ὁ δικός μας θά ἦταν ἐνθουσιασμένος μέ τήν κατρακύλα τοῦ Ζιζίνου.

— Μά, τελοσπάντων, σέ πέταξε στό δρόμο, ἔτσι γιά τό τίποτε!

— “Α! παρακαλῶ, μέ εἶχε εἰδοποιήσει, μοῦ τό ἔχει πει καθαρά· δέν ἔχω παράπονο. Ὑστερα — παιδί πράμα — τί τὰ θέλεις! Δέν ἔζησε ἀρκετά, δέν ξέρει ἀπό κόσμο, ἐνῶ ἐλόγου μου;... Δέν μπορεί νά νιώσει πώς οἱ πελάτες, σ’ αὐτά ἐδῶ τὰ κέντρα, δέν ἔρχονται γιά νά φᾶνε, μά γιά νά κάμουν τό κέφι τους, νά ποῦνε μιά κουβέντα. Ὅλοχρονίς ξεκουράζονται, καί τό καλοκαίρι κατεβαίνουν ὥς ἐδῶ νά κάμουν πάλι διακοπές. Λοιπόν, στενοχωριούνται. Μά τί φταίει, σέ παρακαλῶ, τό παιδί;

“Ἐνα βράδυ ἐκεῖνοι οἱ τραυματίες, οἱ Ρῶσοι, φέραν τήν εἶδηση πώς θά τοῦ κάναν κατάσχεση τοῦ Ζιζίνου. Ἄρχισε τότε ὁ Ρασκάγιας νά λέει γιά τό Μεγάλο Ζιζίνο. Ἦτανε στό τσακίρ κέφι καί πήρε δρόμο ἡ γλώσσα του - ἱστορίες πού δέν τίς εἶχε πει ἀκόμη σέ κανένα.

Οἱ πελάτες ἄκουαν. Οἱ δυο σάλες γιομάτες, τόν φωνάζαν ἀπό τραπέζι σέ τραπέζι, νά τοὺς τὰ πει. Κι αὐτός δέν ἔπαυε. Μέ τό γόητρο τοῦ μακαρίτη ἤθελε νά λανσάρει* πάλι τό κατάστημα τοῦ γιοῦ - ἔβρισκε ἀφορμή:

λανσάρω:πρῶτος θέτω σέ χρήση, προσβάλλω.

— Ο γιός του είναι ολόφτυστος ό πατέρας, κι αυτό τό έστιατόριο πöχει είναι τό καμάρι τής παραλίας: *Μέτρο καί Τάξη*, τά καλύτερα ύλικά! Έστιατόριο γιά βασιλιάδες!

Μά γρήγορα οί πελάτες μυρίστηκαν τό κόλπο του, τό 'παν καί σ' άλλους, κι έρχονταν κόσμος καί ντουινιάς ν' άκούσουν αυτόν τόν παράξενο άνθρωπο, πού εξυμνούσε τά καλά του αντίπαλου, όπου δέν πατούσε πιά ψυχή παρά μονάχα εκείνος ό μουρμούρης ό Βέλγος πού είπαμε. Τόν άφήνανε τό Ρασκάγια νά διηγείται, καί στό τέλος:

— Μέτρο καί τάξη, λοιπόν..., καί λιγώνονταν στά γέλια.

— Μέτρο καί τάξη! του φώναζαν κι οί καινούριοι, πού δέν καλοξέραν τά ζητήματα.

Ό Ρασκάγιας τά 'χασε πιά καί δέν έβρισκε τί άλλο νά σκαρώσει, γιά νά τούς καταφέρει νά ξαναπάνε στού Ζιζίνου.

Ένα μεσημέρι πού ήταν ό Μπαρμπαρούζος μέ τίς πιό φιλικές του κοπέλες, κι όλο ψιθύριζε κρυφά καί χαμογελαστός στήν παρέα, πλησίασε πικραμένος ό Ρασκάγιας, ψευτοκάθισε στήν άκρη του τραπεζιού..., μά, πρίν άνοιξει τό στόμα του, ό άλλος τόν κοίταξε άπό πάνω ως κάτω, μέ μιά ματιά σκληρή, τό μουτρο σουφρωμένο, έχθρικό, καί του είπε:

— Δέ σου πάν οί μελαγχολίες, Ρασκάγια. Ή χωρατατζής ή θυμωμένος. Τ' άλλα δέ σου πάνε!

Κι ό Ρασκάγιας κόπηκε. Είχε χρόνια νά τή νιώσει μονομιās έτσι ξεηλückωτη τήν ψυχή του, καί νά μαζωχτούν τόσες ρυτίδες γύρω στά χείλια του. Στάθηκε λίγο άκόμη. Έφυγε, άνέβηκε στήν κάμαρά του καί δέ φάνηκε ως τή νύχτα άργά, πού ήρθε ό μάγερας καί χτύπησε στήν πόρτα. Τή μισάνοιξε, κρατώντας τό πόμολο. Τά μάτια του ήταν κόκκινα. Τά σκούπιζε νευρικά, σάν νά του είχε μπεί κάτι μέσα καί νά του πονούσαν.

— Πάει ό Ζιζίνος, του τό πήραν τό μαγαζί! είπε ό μάγερας.

Του ξήγησε τό πώς έγινε ή κατάσχεση, μιά άτελειώτη εξιστόρηση, πίσω άπό τή μισόκλειστη πόρτα.

Ό Ρασκάγιας κρατούσε σφιχτά τό πόμολο καί κοίταζε τή μεγάλη τζαμαρία, άπ' όπου φαινόταν ή θάλασσα.

Είχε φεγγάρι. Ένα θεόρατο πλεούμενο, μέ τά φώτα του άναμμένα, μόλις σάλευε μέσα στόν καθρέφτη του νερού.

Άπό τόν άνοιχτό διάδρομο έρχόταν ή άρμύρα, ύστερα ένα φύσημα πιό δυνατό, ύστερα πάλι ένας άνασασμός βαθύς άπό τούς βράχους κι άπό τά φύκια. Στό αντιφέγγισμα του φεγγαριού, μέ τά πεταλουδένια του πανιά πέρασε ένα γρήγορο κότερο. Ξεδιάκρινες πίσω καί τήν παιδιάτικη βαρκούλα του. Κι όλοένα φυσούσε μιά βαρύτατη αύλαία γαλήνης.

Άμα τελείωσε ό μάγερας, ό Ρασκάγιας έκλεισε τήν πόρτα, τήν κλεί-

δωσε. Κάθισε στο κρεβάτι. 'Ο ιδρώτας ξεστάλαζε στάηηλίγγια, κατέβαινε στοηηούνη του. Δέν είηε δύναμη νά σηκώσει τό χέρι, μόνο τό 'ερνε, μέ τήν παλάμη άνοιχτή, πάνω στο σεντόνη. Στο κεφάλι του χτυπούσε ένας σπασμός αίμα, δυό φτερούγες άνοιγανε, πέφτανε σά σπαθί και του 'κοβαν τή σκέψη - μιά βουερή θολούρα σφύριζε μέσα στ' αυτιά του. "Έπεσε μπρούμυτα στο κρεβάτι. Κατά τά ημερώματα ανακάθισε, είδε πώς ό καιρός είηε χαλάσει - ένα τρελό μαϊστράλι, τά παραθυρόφυλλα χτυπούσαν και πίσω, στο χτήμα του έφημέριου, ξεδιάκρινες τίς γιγάντιες μιμόζες*, τίς μαγνόλιες* πού άνεμοδέρναν μέ τό σφυρητό τής κακοκαιρίας - μιά τό πλακωναν, μιά τό ξεσκέπαζαν τό άνηφοράκι του καμπαναριού.

Σηκώθηκε ό Ρασκάγιας. Πήγε στο λαβομάνο*, στή σκοτεινή γωνιά τής κάμαρας, σταυροκοπήθηκε, πλύθηκε. "Έκανε θόρυβο, όπως του άρεζε, μέ τό νερό μέσα στα ρουθούνια του. "Έβγαλε τό γελέκο, τό πουκάμισο, και ξανάρχισε νά πλένεται από τήν καλή. Πήρε τήν τσατσάρα, τή βούρτσα, έκαμε τή χωρίστρα του. Ξουρίστηκε. Χωρίς νά βλέπει στον καθρέφτη, όπως όταν ήτανε στο μέτωπο, μέ τούς Έγγλέζους, κι είηε πάρει τή συνήθεια.

"Έτσι, σάν γαμπρός, πολύ έπίσημος, κατέθηκε τό πρωί στο δρόμο κι έκανε πώς σεργιανάει. "Ήξερε τήν ώρα πού περνούσε τ' αυτοκίνητο του Μπαρμπαρούζου για τά μπάνια. Τόν είδε. Τ' αυτοκίνητο στάθηκε, τόν πήρε μέσα. Και τό μεσημέρι, τό ίδιο αυτοκίνητο μέ τά κορίτσια, τό γέρο και τό Ρασκάγια φρενάρισε στήν πόρτα του έστιατόριου. Τά ίδια τά καθημερινά. Οί δυό τραπεζαρίες γεμάτες. Μά ένας καλός παρατηρητής θά σημείωνε πώς τά μούτρα του λεγόμενου ήταν κατσούφικα και πώς μέ δυσκολία χαμογελούσε στους συναδέλφους του, πού τόν έφώναζαν κάθε τόσο και χωρατεύαν. Ήταν κατεβασμένα και τά παντελόνια του· ή έπισημότητα ξακολουθούσε, και δέν του πήγαινε.

Σέ λίγο ή άτμόσφαιρα βάραινε κι άλλο. Οί παλαιότεροι όμολογούσανε διακριτικά πώς δέν τόν είηανε δεϊ ποτέ τους τό Ρασκάγια νά 'ναι έτσι μουτρωμένος. Δέ θελήσανε νά ρωτήσουν. Τέλος, ένας από τούς αγαπημένους του, πού ήτανε δημοσιογράφος και δούλευε μέ κάτι κινηματογραφικές εταιρείες, ένας μπελαλής κι άνοικονόμητος, τόν έπιασε από τό μανίκι. Δέν τόν άφηγε:

— Πές μου, κάτι συμβάινει και μού τό κρύβεις...

'Ο άλλος κόμπιαζε, έκανε νά μιλήσει, έγερνε τό κεφάλι δεξιά, έγερνε

μιμόζα: φυτό μέ ώραία λουλούδια.

μαγνόλια: φυτό διακοσμητικό.

λαβομάνο: νιπτήρας.

τό κεφάλι άριστερά. Σέ λίγο, δέν κρατήθηκε:

— Δέν κάνει...- δέν τίς βαστάω τίς άδικίες!

Καί τραθήχτηκε άπότομα, έφυγε, πήγε μέσα νά πιει κάτι.

Στό μεταξύ ό Μπαρμπαρουζος, σ' εκείνο τό τραπέζι του βάθους, δέν κατάφερνε νά κρύψει τά νεύρα του. Καί τά τρία κορίτσια του άκεφα, τό 'να δέν τούς άρεζε, τ' άλλο τούς βρωμούσε, καί κάθε λίγο καί λιγάκι στρέφανε νά δούν τό Ρασκάγια πού 'χε ξαναγουρίσει. 'Η πιό μικρή μάλιστα, πού πάντα έλεγε τό λογάκι της καί δέν έστρεγε νά πιει, άν δέν τή σερβίριζε ό συνάδελφος, άρχισε νά του τά ψέλνει του γέρου. "Εσκυβε στή μέση πού τόν είχαν... Καί του τά 'λεγε ξεδιάντροπα. 'Ο Μπαρμπαρουζος τήν άκουε. Κι έλόγου του δέν έπινε, άν δέν του τό σερβίριζε τούτη τό κρασί, κι αυτό ήταν μεταξύ τους ένας δεσμός, πού δημιουργούσε άνάγκες καί συμβιθασμούς.

— "Αν άληθινά τόν άγαπάς αυτό τόν άνθρωπο...

— Άγαπώ μόνο τήν εύθυμία του! άποκρίθηκε ό Μπαρμπαρουζος.

— "Αν πραγματικά ήθελες νά τόν προστατέψεις...

— Προστατεύω μόνο τήν εύθυμία του!

— Μόνο τό κεφάκι σου! Φτηνά πράματα. Καί πέραν τούτου μηδέν!

Κι έσφιξε ή μικρή τά χείλια της, σάν νά μήν είχε σκοπό νά ξαναμιλήσει.

'Ο Μπαρμπαρουζος γέλασε. Γύρευε κάποια διέξοδο νά ύποχωρήσει, γιατί πιότερο κι άπό τά λόγια της κοπέλας τόν άνησυχούσε ή στάση του Ρασκάγια, πού 'κανε πώς δέν τόν ξέρει. Ούτε πλησίαζε, ούτε γυρνούσε νά δεί πρόσ τό μέρος τους. Τόν άνησυχούσε, γιατί ένιωθε πάντα τόση κατάπληξη μπρός στους χαρούμενους ανθρώπους, ώστε περίμενε άπ' αυτούς τά πιό τολμηρά κινήματα. Κάθε τρέλα! Αισθανόταν πώς ένας τύπος σάν τό Ρασκάγια ήταν ικανός νά τότε στείλει στό διάολο μ' όλα του τά έκατομμύρια. 'Ισως καί νά τόν περιφρονούσε, ίσως καί νά τότε λυπόταν... Πάντως, τά 'χε βρασμένα τά λεφτά του. Καί πού δέχτηκε νά τότε βοηθήσει, ήταν έτσι, ένεκα φιλίας... Μά τώρα ό Ρασκάγιας του έκοθε τή φιλία, του 'δειχνε πώς ή μοναδική του φροντίδα ήτανε νά μή μείνει ό γιός του Μεγάλου Ζιζίνου στους δρόμους. Κι όλα τ' άλλα τ' άψηφούσε.

— Δέν μπορώ...- ένας άχαίρευτος άνθρωπος σάν κι έμένα νά ρίξει κάτω, νά τό ρημάξει ένα τέτοιο παιδί πού ξέρει άπό δουλειά. Είναι άδικα πράματα. Δέν τά σηκώνω!... Καταλαβαίνεις, στά ύστεργά μου νά κάνω έγώ συναγωνισμό στό γιό του Μεγάλου Ζιζίνου, πού δέν άφήσαμε λιμάνι γιά λιμάνι, καί πέθανε στά χέρια μου, καί τώρα έγώ...- τέτοιες δουλειές στό γιό του! Δέν τά σηκώνω!...

Αυτά έλεγε του Μπαρμπαρούζου όλο τό πρωινό πού πηγαίνανε μέσα

στ' αὐτοκίνητο· καί κατόπι, στό μπάνιο, ὅσο πού ντυνόταν ὁ Μπαρμπαροῦζος μέσα στήν καμπίνα του, ὁ ἄλλος ἀπ' ἔξω τήν ἴδια λίμα.

Ὁ Μπαρμπαροῦζος συλλογιζόταν τώρα νά βρεῖ κάποια λύση νόστιμη. Κάτω ἀπό τά χοντρά φρύδια κοίταζε τό Ρασκάγια, πού 'χε καθίσει στό τραπέζι τῆς μοναχικῆς κυρίας. Τοῦ κουβέντιαζε. Τήν ἄκουε, μέ τό κεφάλι μέσα στίς παλάμες.

Κι ὁ γέρος ξαφνικά τά 'νίωσε τά μάτια του νά βουρκώνουν. Ἡ Μεσόγειο τοῦ ἀγάθευε* τήν ψυχή. Ἔσκυψε στ' αὐτί τῆς μικρῆς, κάτι τῆς εἶπε καί τό μουτράκι τῆς ἄστραψε. Τά πράματα κανονίζονταν! Τῆς ἀνέθετε ν' ἀρχίσει καινούριες διαπραγματεύσεις μέ τό Ρασκάγια. Τήν ὥρα λοιπόν πού φεῦγαν κι ἐνῶ ὁ Μπαρμπαροῦζος τραβοῦσε μπρός χωρίς νά χαιρετήσῃ, τόν πλησίασε ἡ κοπέλα καί τόν κάλεσε τ' ἀπόγεμα σπίτι. Θά 'στελνε τ' αὐτοκίνητο νά τόν πάρει.

Αὕτῃ τῇ φορά ὁ Ρασκάγιας δέν πρόφτασε οὔτε νά φάει. Εἶχε βγεῖ στήν παραλία ἀπό τό Καζίνο ὡς τίς πρῶτες παραγκούλες τοῦ Ἁγίου Ἑλμου, καί πάλι πίσω. Ἦτανε μεγάλη ἡρημιά. Κάτι οἰκογένειες, πού εἶχανε φάει μπρός στίς τέντες τους, κοιμόντανε πάνω στήν ἄμμο. Δυό ἀλγερίνοι φυσικάδες, βουβοί, ἀθόρυβοι, φαντάσματα τῆς ἀθάστατης ζέστης, πηγαῖναν μέ μεγάλα δύσκολα βήματα. Στόν ἴοιο τοῦ μεγάλου καϊκιου, πού ἀπό τά χτές ἦταν τραθηγμένο στή στεριά, μαλῶναν δυό ἀλανιάρηδες σκύλοι, πηδοχιμοῦσαν, ἀρπάζονταν, μά τά βαβίσματά τους λιῶνανε μέσα στό ἀπέραντο ἡλιασμα καί στή σιωπή του, ὅπως σθῆνουν καί μέσα στήν καταιγίδα οἱ φωνές.

Δέν εἶχε καταλάβει πῶς πέρασε ἡ ὥρα, ὅταν εἶδε τό αὐτοκίνητο πού στάθηκε στήν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου. Ἦταν ἡ μεγάλη στιγμή του, ὅπου ἐπιτέλους θά κατάφερνε αὐτός ὁ ἀνεπρόκοπος νά βάλει τά πράματα στή θέση τους καί νά σώσει τό γιό τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου.

Τό βράδυ, ἅμα γύρισε, ἦτανε μαζί του ὁ Μπαρμπαροῦζος κι οἱ τρεῖς κοπέλες, χαρούμενοι ὅλοι τους καί λίγο στό κέφι! Τά γέλια τους ἀναστάτωναν τίς δυό αἰθουσες. Ὁ γέρος στάθηκε στό μπάρ μέ τά κορίτσια γύρω, ζήτησε τό οὐίσκι. Στό ἓνα χέρι του ἡ μπουκάλα, στό ἄλλο τό ποτήρι.

— Μέτρο, τάξη κι εὐθυμία! Νά μᾶς ζήσει ὁ Ρασκάγιας!

Ἄναψε ἀμέσως ὁ ἐνθουσιασμός καί στ' ἄλλα τραπέζια:

— Νά μᾶς ζήσει!

Ἀκόμη κι αὕτῃ ἡ μοναχικὴ κυρία σήκωσε τό ποτήρι· μέ τῇ δειλῇ φωνῇ τῆς ἔκαμε κάτι σάν ζητωκραυγές, καί τά ματάκια τῆς παίζαν ὁλόχαρα.

Ἔτρεξε μέσα στήν κουζίνα καί διηγήθηκε στό μάγερα καί στά γκαρ-

ἀγαθεύω: καλοσυνεύω, ἡρεμῶ, γαληνεύω.

σόνια, με τρόπο κι έχεμύθεια*, πώς θά συντρόφευε μέ τό Ζιζίνο καί πώς τό κατάστημα απ' έδω κι έμπρός θά λεγόταν: *Μέτρο, Τάξη κι Εύθυμία*.

Τήν ίδια νύχτα πήγε ό μάγερας πρέσθης, γιατί δέν τολμούσε ό Ρασκάγιας. Πήγε στό Ζιζίνο, τότε βρήκε, άθλιο καί ζαρωμένο, στήν κάμαρά του, στή σοφίτα πού του άφήκαν οί δανειστές, καί του είπε πώς θά 'πρεπε νά ένωθούν καί τά δύο καταστήματα:

— Μά μου τό πήραν τό δικό μου...- δέν έχω πεντάρα τσακιστή.

— Μή σκοτίζεσαι τώρα γι' αυτά. Έσύ είσαι δουλεутής. Ό Ρασκάγιας δέ μπορεί νά κοιτάξει τή δουλειά μονάχος του...

— Τί κάθεσαι καί λές; Πιάνει σαράντα χιλιάδες τή μέρα!

— Δέ σημαίνει! Σέ χρειάζεται, είναι ηλικιωμένος άνθρωπος... Άνε-πρόκοπος, πού τό λέει κι ό ίδιος.

Ό Ζιζίνος μυρίστηκε τήν υπόθεση. Κοίταξε καλά καλά τό μάγερα. Οί δύο τους κανόνισαν τά καθέκαστα, ήρθε ένας εργάτης, ένας βαφέας, πάλι από τό Παρίσι, κι άρχισε τήν καινούρια έπιγραφή: *Μέτρο, Τάξη κι Εύθυμία*. Όπου χαμογέλασε ό Ζιζίνος κι έριξε μιά ματιά στό Ρασκάγια. Χαμογέλασε κι αυτός.

Ή πελατεία, οί δουλειές όλο καί περίσσευαν.

Μά οί δύο του άποφεύγανε ν' ανταμώνουνε. Άμα ήταν οί γνώριμοι συνάδελφοι, ό Ρασκάγιας έκανε τήν εμφάνισή του μέ τό δοχείο του πάγου, έκανε τ' άστεία του, έλεγε ένα λόγο έδω, ένα πείραγμα πιό πέρα, έπιανε κουβέντες. Μά κατόπι χανότανε διακριτικά. Δέν ήθελε νά πολυφαίνεται. Νά μήν έχει τό ύφος άφεντικού.

Στήν κάμαρά του, άμα πήγαινε νά κοιμηθεϊ, άρχιζε νά κουβεντιάζει μονάχος του. Φούντωνε τό μεράκι του, πού δέν τό μπιστευόταν ούτε του μάγερα: ό Ζιζίνος, αυτό τό λεβεντόπαιδο, τόν περιφρονούσε! Καί δέν είχε άδικο... Καί τήν άλλη μέρα, καί κάθε μέρα, γινόταν πιό διακριτικός.

Τό καλοκαίρι άργόσθηνε.

Τό έστιατόριό τους ήταν τό μόνο πού σ' όλη τήν περιφέρεια εξακολουθούσε άκόμη νά τραβά κόσμο.

Μιά νύχτα, μεσάνυχτα, πού ό κόσμος έφυγε, ήρθε μιά παρέα παλικάρια, φίλοι του Ζιζίνου, συμμαθητές του (σ' εκείνο τό σκολειό όπου τόν είχε βάλει ή θειά του), πού είχανε φύγει στόν Καναδά καί γύριζαν τώρα στήν πατρίδα μέ τίς τσέπες γεμάτες. Κι ό Ζιζίνος άλλαξε. Σπάγαν γλέντι. Όπου ζητήσανε νά καθίσει μαζί τους κι ό Ρασκάγιας. Ήρθε κοντά τους κι ό μάγερας. Έπινε ό Ζιζίνος, φώναζε, χωράτευε. Ένας άκατα-

έχεμύθεια: μυστικότητα.

νόητος Ζιζίνος, πρωτόιδωτος. Μά τό Ρασκάγια τόν ἀγρίευε τούτη ἡ ἀλλαγὴ. "Ἐκανε πῶς πίνει καὶ δέν ἔπινε. Πετάριζαν* τὰ μάτια του ἀνήσυχα. "Ἐτρεμε, πῶς ὁ Ζιζίνος, ἀπάνω στό μεθύσι του, θά γύρευε νά βγάλει τό ἄχτι του καὶ θά τοῦ 'λεγε λόγια βαριά. Τ' ἄκουε κιόλας, τόν ἔβλεπε πῶς θά σηκωνόταν καὶ θά τοῦ τὰ 'λεγε ἀφρίζοντας. Γιά τοῦτο δέν ἔπρεπε νά πιεῖ, νά μὴ βρεθεῖ κι ἐλόγου του μεθυσμένος. Δέν ξέρεις τί μπορεῖ νά γίνει.

Καὶ ξαφνικά ἀνατρίχιασε, νιώθοντας τὰ χέρια τοῦ Ζιζίνου νά τόν πιάνουν ἀπὸ τοὺς ὤμους. Εἶδε τό στόμα τοῦ Ζιζίνου πού ἔσκυβε καὶ τόν φιλοῦσε στό κούτελο, στά μηλίγγια, κι ἄκουσε τὴ φωνή του, πού ἦτανε δυνατὴ καὶ πού ὥστόσο ἔτρεμε:

— Ρασκάγια, δέν ἔγινε τό ταίρι σου σ' οὐλονε τόν κόσμο!

Τὸν ξαναφίλησε τό παιδί, καὶ κάθισε δίπλα του. Οἱ ἄλλοι τσούγκριζαν τὰ ποτήρια. Κι ὁ κόσμος ἔγινε ἀλλιώτικος. Καὶ πίναν στὴν ὑγεία του, κι ὁ Ζιζίνος τοῦ βαστοῦσε τὸ χέρι καὶ τόν κοίταζε, καὶ κατόπι ἔκρυψε τὸ κεφάλι μέσα στοὺς ἀγκῶνες. Ὁ μάγεραις ἔβαλε στὴν πιανόλα* ἓνα τραγοῦδι ναπολιτάνικο. Μά δέν μποροῦσε ὁ Ρασκάγιας ν' ἀδειάσει τό ποτήρι του. Τό 'φερνε στά χεῖλια - δέν κατέβαινε. "Ἄμα εἶδε πῶς κάπως τόν ξεχάσαν, τράβηξε τὴν καρέκλα του κι ἔφυγε κρυφὰ κρυφὰ.

Πῆρε τό δρόμο τοῦ "Ἀγίου" Ἐλμου. Φυσοῦσε μιά στάλα ἀεράκι. Ὡραία νύχτα. Πῆγαινε, καὶ γελοῦσε, καὶ μουρμούριζε μπερδεμένα μιά μεθυσμένη κουβέντα τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου, τότε πού τὰ χαλάσαν καὶ κάμανε δέκα μέρες νά μιλήσουν - τὴν κουβέντα πού τοῦ εἶπε ὁ Μεγάλος Ζιζίνος, ἅμα τὰ σιάξαν. Καὶ πιο πάνω ὕστερα, στάθηκε, τέντωσε τὸ κορμί του κι ἄρχισε τίς βαθιὲς ἐκεῖνες ἀναπνοὲς πού τοῦ εἶχε μάθει ὁ ἀρμενόπαπας, φούσκωνε τὰ στήθια κι ἀνάπνεε μέ μεγάλο θόρυβο.

Ἑρωτήσεις

1. Πρὸς τό τέλος τοῦ διηγήματος ὁ Ζιζίνος λέει: «Ρασκάγια, δέν ἔγινε τό ταίρι σου σ' οὐλονε τόν κόσμο». Συμφωνεῖτε μέ τόν χαρακτηρισμό αὐτόν; "Ἄν ναι, γιατί;
2. Ὁ Ρασκάγιας δέν εἶχε τὰ προσόντα τοῦ Ζιζίνου. Πού ὀφειλόταν τό μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του;
3. Σέ ποιά πόλη νομίζετε ὅτι διαδραματίζονται τὰ γεγονότα;

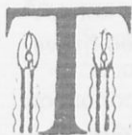
πεταρίζω: φτερουγίζω, ἀνοίγοκλείνω.

πιανόλα: αὐτόματο πιάνο.

Στράτης Μυριβήλης

‘Ο Καπιτάνιος

Τό διήγημα ζωντανεύει μιὰ ανάμνηση τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ συγγραφέα καί ἔχει τὰ γνωρίσματα τῆς δυνατῆς ἀφηγηματικῆς τέχνης του. Ἀνήκει σπὴ συλλογὴ διηγημάτων Τό γαλάζιο βιβλίο (1939).

ΤΟΝ ΚΑΠΙΤΑΝΙΟ μᾶς τότε φέρανε σπίτι σά μπατάρησε μεσοπέλαγα ἡ τρεχαντήρα μας ἡ «Βαγγελίστρα». Χριστούγεννα παραμονὴ ἐγίνε τό κακό, μιὰ μαύρη νύχτα, πού ξοριάστηκε* καί βούλιαξε τό καράβι ἀνάμεσα Μόλυθο* καί Κάβο - Μπαμπά. Χαθήκανε κι οἱ δυό ναῦτες τοῦ πατέρα, κι οὔτε βρέθηκαν ποτές τὰ λείψανά τους. Κι ἄ γλίτωσε ἀτός* του, τό χρωστοῦσε στοῦ καραβόσκυλο, τόν Καπιτάνιο μας. Σάν μούδιασε πιά ὁ πατέρας χεροπόδα, καί δέν εἶχε ἀνάκαρ* νά κολυμπήσει, τόν ἄρπαξε ὁ Καπιτάνιος ἀπό τό γιᾶκὰ καί κολυμποῦσε ἀπόκοντα. Κρατοῦσε τό κεφάλι του ἔξω ἀπό τό κύμα, ὥσπου ξενερίσανε* στήν ἀκρογιαλιά τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπό κείνη τῇ μέρα, πού μᾶς γύρισαν μέ τήν ψυχὴ στά δόντια, πού μᾶς γύρισαν μέ ξένο καράβι, ὁ πατέρας δέ μεταπάτησε πιά σέ πλεούμενο, κι ὁ Καπιτάνιος ἀπόμεινε καί κείνος στεριανός στοῦ σπίτι μας.

Ἦταν ἓνας σκύλαρος ὥς ἐκεῖ πάνω, κανελῆς, γεροδεμένος, μέ μιάν ἄσπρη βούλα στήν πλάτη, σάν πλατανόφυλλο. Ὅλοι τόν ἀγαποῦσανε γιὰτ' ἦτανε καλός, κι ἐμεῖς, τὰ παιδιά, τοῦ βγάζαμε τήν πίστη μέ τὰ τυραγνιστικά παιχνίδια. Ἦμασταν τέσσερα, ὅλα ἀγόρια, καί μόνο ἐγώ, ὁ μεγάλος, ἤμουνα σέ θέση νά καταλαβαίνω τό πιλάτεμα* πού τοῦ γινότανε. Ὁ Καπιτάνιος τὰ δεχόταν ὅλα μέ ἄσωση καλοσύνη.

Τ' ἀγαποῦσε τὰ παιδιά, ἔπαιζε μαζί τους ὑπομονετικά καί τούς φερνότανε μέ προστατευτικὴ ἀψηφισιά, χωρὶς ποτές νά θυμῶνει καί νά τὰ ξεσυνερίζεται*. Τόνε καθαλίκευαν τό λοιπόν καί κείνοι ἢ τόνε ζεύανε στοῦ ποδηλατάκι τοῦ Πετρῆ καί κάναν ἄρματοδρομίες στίς πλάκες τῆς αὐλῆς. Ὁ Καπιτάνιος, σάν πονοῦσε πολύ, μισόκλεινε τὰ μάτια καί ψευ-

Ξοριάστηκε: ἔπεσε σέ ξέρα.

Μόλυθος: χωριό τῆς Λέσθου, ἡ ἀρχαία Μήθυμνα.

ἀτός του: ὁ ἴδιος.

ἀνάκαρ: δύναμη.

Ξενερίζω: χάνω τὰ νερά μου.

πιλάτεμα: βασάνισμα.

Ξεσυνερίζομαι: φιλονικῶ μέ κάποιον, μνησικακῶ.

τόκλαιγε, ἢ ἔγλειφε τό χεράκι πού τότε παράσφιγγε. Ἐγώ, πού καταλάβαινα ὅσο κι ἡ μητέρα τό καλό πού μάς ἔκανε τή νύχτα τῆς καταστροφῆς ἐτοῦτο τό σκυλί, πολεμοῦσα νά τό προστατεύω ὅσο μπορούσα ἀπό τούς μικροὺς σταυρωτῆδες του.

Ἀκόμα ἀπορούσα πῶς ὁ Καπιτάνιος δέ σκέφτηκε ποτέ νά πάρει μέσα στό σπίτι μήτε τόσο δά ὕψος «μεγάλου εὐεργέτη». Καμιά φορά πού ἔβλεπα τόν πατέρα νά στέκεται ψηλός, μέ τά πόδια ἀνοιχτά, μπροστά στό μικρό πόρτο*, μέ τό ναυτικό του κασκέτο γερό πίσω στό σβέρκο, νά βλέπει μακριά τό πέλαγο, νά βλέπει ἐκεῖ πρὸς τόν Κάβο - Μπάμπά χωρίς νά μιλά, μέ τά χέρια στίς τσέπες, μ' ἔπιανε μιά συγκίνηση... Ἀγκάλιαζε τότες τόν Καπιτάνιο μας καί τότε φιλοῦσα κι ἔχωνα τό πρόσωπο κάτω ἀπό τὴν κεφάλια του. Κι αὐτός μ' ἔγλειφε πίσω ἀπό τ' ἄφτί καί φρούμαζε* μέσα στά μαλλιά μου. Τό ἔξερα πῶς χωρίς αὐτόνε θά ἔμειναν τέσσερα ὀρφανά στό δρόμο, κι ἤθελα νά μπορούσα νά τοῦ τό πῶ πόσο τό ἔξερα.

Σάν πηγαίναμε στό σκολεῖο μέ τόν Ἀντώνη, τό δεύτερο ἀδέρφι, μάς ἔπαιρνε τό καταπόδι ὡς τή σιδερένια ὀξώπορτα τῆς μεγάλης αὐλῆς του, χωρίς νά μπαίνει ποτέ μέσα στό προαύλιο. Σταματοῦσε ἐκεῖ, μπροστά στό πετρενιο κατῶφλι, κάθιζε στά πίσω πόδια καί μάς ἔβλεπε μέ τά καστανά μάτια του, μάς ἔβλεπε τρυφερά νά προχωρᾶμε μέσα, σαρώνοντας μέ τή φουντωτή οὐρά τό χῶμα. Ἐγερνε τό κεφάλι του πλῆι νά μάς δεῖ, ὅπως κάνουν οἱ μαμάδες νά καμαρώσουν τά μωρά τους. Σάν μάς ἔχανε ἀπό τά μάτια του, ἔδινε μιά καί γύριζε τρεχάτος σπίτι. Ἀπό κεῖ παραμόνευε τὴν ὥρα πού σχολοῦσαμε, καί μόλις ἄκουγε τό καμπανάκι πού χτυποῦσε ὁ ἐπιστάτης — ἀκουγότανε ὡς τό σπίτι αὐτό τό καμπανάκι —, ἄφηνε στή μέση τά παιχνίδια του ἢ τά κόκαλα πού τραγάνιζε καί, μιά καί δυό, ἐρχότανε στήν ὀξώπορτα τοῦ σκολεῖοῦ νά μάς προπάρει καί νά μάς πάει συνοδεία στό σπίτι.

Ὅλος ὁ κόσμος τόν ἀγαποῦσε τόν Καπιτάνιο, γιατί ἦτανε καλός. Μόνο ἓνας χασάπης, πού εἶχε τό μαγαζί του στήν ἀγκωνή* τοῦ δρόμου μας, δέν τότε χώνευε. Αὐτός εἶχε ἓνα χασαπόσκυλο, Μαχμούτ τότε λέγανε. Μαῦρο καί χοντρό σκυλί, κακό καί μπαμπέσικο. Ἀμα τόν ἔπιανε ἡ κακία του, ἀκολουθοῦσε ἓνα διαβάτη ὑπουλα, πῆγαινε πίσω του ἡσυχὰ καί, ξάφνου, στά καλά καθούμενα, τόν ἀρποῦσε ἀπό τό πόδι ἢ τοῦ ὀσκέζε τό βρακί*.

Ὁ χασάπης τοῦ ῥιχνε ἓνα σωρό μεζελίκια μέσα σ' ἓνα σπιτότοπο πού

πόρτο: λιμάνι.

φρούμαζω: ξεφυσῶ μέ τά ρουθούνια.

ἀγκωνή: γωνία.

βρακί: παντελόνι.

ήτανε παραδίπλα. Μόλις τὰ μυριζόταν ὁ Καπιτάνιος μας, πρόφταινε μέ μεγάλες τρεχάλες, τὸν ἀγρίευε, καί, χλάπ, χλούπ, κατάπινε σέ μιά στιγμή τὰ τζέρια καί τὰ διαλεχτά κόκαλα κι ὁ Μαχμούτ ἔβλεπε ἀπό μακριά κατατρομαγμένος. Ὁ πατέρας γελοῦσε κι ἔλεγε στό χασάπη νά ῥχεται νά τοῦ πλερώνει τή ζημιά. Αὐτός ὅμως τὸ ἔχε πάρει κατάκαρδα. Ἔβαλε ὄχτρα πάνω στὸν Καπιτάνιο μας.

Μιά μέρα, πού τότε τσάκωσε στά πράσα νά τρώει τοὺς κατιμάδες* τοῦ Μαχμούτ, ἔγινε ἔξω φρενῶν καί τίναξε πάνω του τὸ μεγάλο τὸ χασαπομάχαιρο. Τό γιντέκι βρῆκε τὸ σκυλί στό δεξί μπροστινὸ πόδι καί τὸ πλήγωσε λαφριά. Τό σήκωσε ψηλά, τὸ ἔλειψε κι ἔκλαιγε. Τύχη του νά γυρίζει σπίτι ὁ πατέρας κείνη τὴν ὥρα καί νά δεῖ τὸ κίνημα. Δίνει ἕνα σάλτο, ἀρπάει ἀπὸ χάμου τὸ χασαπομάχαιρο, κατόπι χιμᾶ καί πιάνει τὸ χασάπη. Τὸν γονατίζει μέ τὸ ἔνα χέρι, κατόπι τὸν ἀρχίζει στή ράχη διπλαριές μέ τὸ πλατὺ τοῦ γιντεκιού, νά ποῦ σέ πονεῖ καί νά ποῦ σέ σφάζει. Τοῦ ἔκαμε μαύρη τὴν πλάτη. Πρῶτη φορά τὸν εἶδα ἔτσι θυμωμένο τὸν πατέρα.

Μιά μέρα, καλοκαίρι ἦταν, ἀπόγεμα. Τελεύανε οἱ πάψες* καί ἡ μητέρα τοίμαζε κεῖνες ἑῖς μέρες τὸ μπαούλο μου, νά μέ ταξιδέψει στή Χώρα γιὰ τὸ Γυμνάσιο. Ξαφνικά σηκώθηκε μέσα στό χωριὸ μιά φασαρία... Ἔνα κακό... Ἡ γειτονιά ἔγινε ἀνάστατη. Ἔνα τσομπανόσκυλο εἶχε λυσσάξει πάνω στίς μάντρες, καί δάγκασε κάμποσα πρόβατα. Οἱ τσομπαναραῖοι τὸ κυνηγήσανε μέ πέτρες καί μέ ξύλα, νά τὸ σκοτώσουν· κι αὐτὸ ροβόλησε μέσα στά σπιτία. Ἦταν ἕνα κόκκινο σκυλί, ἀγριεμένο, μέ σηκωμένη τὴν τρίχα, σάν λύκος. Ἔτρεχε μέ τὸ κεφάλι χαμηλωμένο. Τὰ μάτια του ἦτανε κόκκινα, ἔριχνε λοξές ματιές κι εἶχε τὸ στόμα ἀνοιχτό. Ἀπὸ τὴν κρεμασμένη γλώσσα του τρέχανε τὰ σάλια. Ἀπὸ πίσω του φωνάζανε, χούγιαζαν, τοῦ πετοῦσανε στειλιάρια καί φορτωτῆρες κι οἱ γυναῖκες τσιρίζανε, μάζευαν τὰ μωρά τους καί σφαλοῦσανε μέ θόρυβο τίς πόρτες.

Πέρασε μπροστά ἀπὸ τὴν πόρτα μας, ὅπου τὰ δυὸ μικρότερα ἀδερφάκια παίζαν ὀλομόναχα μέ τὸν Καπιτάνιο. Τοῦ ἔχανε βαλμένη μιά σκουφίτσα μέ νταντέλες, τοῦ τὴ δέσανε κάτω ἀπ' τὸ σαγόνι στό μαῦρο λουρί, κι αὐτὸς πιά στεκόταν καί καμάρωνε ὅσο αὐτὰ ξεφώνιζαν ἀπὸ τὰ γέλια. Σάν ἄκουσε τὸ σαματὰ καί τὸ κακό πού γινόταν, πετάχτηκε πάνω, γάβγιξε φοβεριστικά καί στάθηκε μπροστά στά παιδιά περιμένοντας νά τὰ διαφεντέψει*. Τὸ τσομπανόσκυλο ἦρθε καταπάνω του, ξεφρενιασμένο

κατιμάνες: μικρά κομμάτια ἀπὸ κρέας τελευταίας ποιότητας.

πάψες: διακοπές.

διαφεντεύω: υπερασπίζομαι.

από την τρομάρα κι από την αρρώστια του. Νά τό δεῖ ὁ Καπιτάνιος νά περνᾷ ἀπό τό πόστο του, χύνεται καί τ' ἀρχίζει στίς δαγκωματιές. Κυλιστήκανε μιά κουβάρα στά χώματα, ἐνῶ τά παιδιά τρέξανε μέσα κλαίγοντας.

Τό λυσσασμένο σκυλί ἔφυγε σέ κακό χάλι, μέ τ' ἀφτιά πετσοκομμένα, μέ τή μούρη χωμένη στά αἵματα. Ὅμως κι ὁ Καπιτάνιος εἶχε δυό μικρές δαγκωματιές στά πόδια καί ἓνα ξέγδαρμα στό στέρνο.

Ὁ πατέρας ἦρθε σέ λίγο τρομαγμένος καί βαστικός. Τοῦ εἶπανε τί ἔτρεξε. Ὁ Καπιτάνιος, σάν τόν εἶδε, σταμάτησε νά γλείφει τίς λαβωματιές του καί τοῦ 'κανε ὅπως πάντα χαρές. Σηκώθηκε ὀρθίος στά πίσω πόδια κι ἀκούμπησε, ὅπως τό συνηθοῦσε, τά μπροστινά του στούς ὤμους τοῦ πατέρα. Αὐτό ἦταν ἓνα χάδι, πού μόνο ὁ πατέρας μποροῦσε νά τό σηκώσει. Κόντευε νά τόνε φτάξει στό μπόι ὁ σκύλος. Κουνοῦσε τήν οὐρά του θριαμβευτικά, φτερνιζότανε κι ἔτριβε τήν κεφάλαι του χαδιάρικα στά στήθος τοῦ πατέρα.

Ἐκεῖνος ἦτανε χλωμός, χλωμός σάν πεθαμένος καί τά πυκνά φρύδια του χαμηλῶνανε πολύ πάνω στά μάτια του. Κατέβασε ἀπό πάνω του τό σκυλί καί μοῦ 'πε νά φέρω τήν ἀλυσίδα. Τή στερέωσε στό λουρί του καί τόν ἔδεσε στό χαλκά τῆς πόρτας. Κάνοντας νά μπεῖ μέσα, πῆρε τό μάτι του τό σκουφάκι τῶν παιδιῶν, πού κείτονταν στά χώματα ματωμένο. Τό πῆρε καί τ' ἄναψε μ' ἓνα σπῖρτο, ὥσπου κήκε. Κατόπι μπῆκε στό σπῖτι, πῆγε στήν κρεβατοκάμαρη, ἄνοιξε τό μπαούλο του καί κάτῃ πῆρε μαζί του. Εἶδα τή μητέρα πού πολεμοῦσε νά τόν ἐμποδίσει. Τόν ἀκολουθοῦσε κλαίγοντας. "Ἐλεγε «ὄχι αὐτό... δέ θά τό κάνεις αὐτό» κι ὅλο ἔκλαιγε. Τήν εἶδανε τά δυό μικρά κι ἀρχινίσανε νά ξανακλαῖνε κι αὐτά. Ὁ πατέρας, χωρίς νά τῆς ἀπαντήσει, μέ κοίταξε μιά στιγμή σοβαρά, μέ μέτρησε μέ μιά ματιά ἀπό τά παπούτσια ὡς τήν κορφή καί μοῦ 'γνεψε:

— "Ἐλα μαζί μου...

Ξεκούμπωσε ἀπό τό χαλκά τήν ἀλυσίδα κι ἔσυρε μπρός μέ τόν Καπιτάνιο. Ἐγώ βάδιζα καταπόδι. Κανένας μας δέ μιλοῦσε. Μονάχα τό σκυλί ἔκανε παιχνίδια, πότε σέ μένα, πότε στόν πατέρα, χωρίς νά βρίσκει πουθενά ἀπόκριση. Περάσαμε ἔτσι τά τελευταῖα σπῖτια, περάσαμε τό μουράγιο, ὅπου κουρνιαζαν ἀράδα τά καῖκια φορτωμένα κυδῶνια. Μοσκοβολοῦσανε τά κυδῶνια, μοσκοβολοῦσανε καί τά φρεσκοκομμένα δαφνόκλαδα, πού βάζαν ἀνάμεσα στό πράμα οἱ καπιτανοί, φορτωμένα μαῦρα δαφνοκούκουτσα. Οἱ ἀλυσίδες κι οἱ πρυμάτσες* τῶν δεμένων караβιών μιά τεζέρνανε* καί μιά λασκάρανε. Καί ὁλόένα ἡ μουγγαμάρα

πρυμάτσες: τά σκοινιά μέ τά ὁποῖα δένουν τό πλοῖο ἀπό τήν πρύμη.
τεζάρανε: τέντωναν.

βάραινε ανάμεσό μας. 'Ο πατέρας σκυφτός κι άμίλητος, ό Καπιτάνιος στή μέση καί 'γώ από πίσω. Μπήκαμε στό χωραφόδρομο κι άνηφορίσαμε στή Δαφνούσα μας. 'Η Δαφνούσα ήταν ένα λιοχώραφο πάνω στό λόφο. 'Από κάτω, βαθιά, ένας γκρεμός καμιά δεκαριά όργιές, κι ή θάλασσα, πού άδιάκοπα άναδευότανε, γαλάζια καί πράσινη, μέσα στή θαλασσοβραχιά. 'Η ρούφνα* της άκουγόταν από μακριά, νανουριστική κι άσώπα-σθη, χρόνον-καιρό, μπουνάτσα ή χειμωνιά.

'Ο πατέρας σταμάτησε εκεί, άκρη, προς τή μεριά τής θάλασσας. Σταμάτησε κι ό Καπιτάνιος, χαρούμενος καί παιχνιδιάρης. Κάπου κάπου κοντανάσαινε από τήν άνηφοριά, μέ τή γλώσσα έξω, κυματιστή. Τέντωνε τήν άλυσίδα νά τρέξει, τσίτωνε τ' άφτιά του καί γύριζε γουστόζικα πλάι τήν κεφάλα του, νά δει ένα τζιτζίκι πού φώναζε πολύ κοντά του, πάνω σ' έναν κορμό. "Άπλωνε τό πόδι κατά τό ζουζούνι νά παίξει.

'Ο πατέρας έδωσε τήν άλυσίδα σ' ένα σκούνο κι έκατσε σέ μιάν άρχαία τετράγωνη πέτρα, πού ήταν εκεί, κάτω από τή μεγάλη έλιά. "Έκατσα καί 'γώ παράμερα, λαχανιασμένος από τόν άνήφορο, μέ τήν καρδιά σφιχτά κλειδωμένη.

'Ο Καπιτάνιος μās έβλεπε, μιά έμένα, μιά τόν πατέρα. Μās έβλεπε μέ κείνα τά καστανά, τ' άνθρωπίσια μάτια του, πού μιλούσανε τόσο έκφραστικά, καί ήξερα τόσο καλά τά νοήματά τους. Μās έβλεπε άνυπόμονα, ψευτόκλαιγε παρακαλεστικά, νά τότε λύσουμε, έκανε πώς δαγκάνει τήν άλυσίδα του, τάχα νά τήν κόψει. Κανένας μας δέν του άποκρενόταν. Τότες χιμούσε όρθιος πάνω στήν άλυσίδα στά πίσω πόδια, κουνούσε τό σκούνο νά τό ξεριζώσει, γάβγιζε χαρωπά, γάβγιζε μαλωτικά.

— "Αιντε λοιπόν, κάνετε γρήγορα, έλεγε. "Ως πότε θά βαστάξει τούτο τό χωρατό...

Τόν καταλάβαινα πολύ. Τόν καταλάβαινε κι ό πατέρας. 'Αναστέναξε βαθιά καί σηκώθηκε. Μου 'πε:

— Σύρε παρέκει, γύρισε κατά δω τή ράχη σου καί περίμενε νά σέ φωνάξω.

'Η καρδιά μου χτυπούσε, χτυπούσε. "Ηθελα νά μιλήσω, ν' άπλώσω τά χέρια μου νά τόν παρακαλέσω. Δέν είχα τό κουράγιο. Τόν ήξερα καλά τόν πατέρα. "Ό,τι έκανε ήτανε σωστό. "Ητανε καλό γιά όλους μας. Γι' αυτό δέν άλλαξε άπόφαση ποτές του. Πήγα παραπέρα δυό τρία βήματα κι άκούμπησα σέ μιά συκιά, χωρίς νά σηκώσω τά μάτια μου από πάνω τους.

'Ο πατέρας έβγαλε μέσα από τήν τσέπη του ένα πιστόλι. Τό ήξερα τό πιστόλι του. Ένα πλατύ, μεγάλο μπράουνινγκ. Ξεκούμπωσε τήν άσφά-

ρούφνα: ό θόρυβος πού κάνει ή θάλασσα στό άκρογιάλι.

λεια κι άκουσα τόν ξερό κρότο πού έκανε σάν τράβηξε πίσω τήν κάνη νά τό γιομίσει. Κατόπι πλησίασε τό σκυλί. Αυτό χύθηκε νά τόν άγκαλιάσει. Τότες ό πατέρας τραθήχτηκε πίσω, απόθεσε τό όπλο στήν πέτρα, ξαναπήγε στό σκυλί καί κόντηνε τήν άλυσίδα ώς τόν κορμό του σκούινου, νά μή μπορεί τό ζό νά κουνηθεί καί νά παίξει. 'Ο Καπιτάνιος γρίνιασε παραπονιάρικά, όμως ύποτάχτηκε καί σέ τουτό τό νέο παιχνίδι, καί περίμενε τή συνέχεια μέ τό κεφάλι χάμου. 'Ο πατέρας ξαναπήρε τό πιστόλι καί πήγε κοντά του. Τό 'βαλε μέσα στ' άφτί του. Τότες τό σκυλί κάνει μονομιās μιά μεταβολή καί γυρίζει πάλι κατάφατσα στόν πατέρα. Βλέπει τό πιστόλι στό χέρι του, γέρνει πλάι τό κεφάλι, όπως όταν ήθελε νά κάνει νοστιμάδες, τό γλείφει. Είναι κρύο τό σίδερο. Κοιτάζει τόν πατέρα μέ τά καστανά του μάτια, όλο αγάπη. Τόν κοιτάζει νά καταλάβει. Δοκιμάζει τήν κάνη μέ τά δόντια του. Πολύ σκληρή. "Άξαφνα καταλαβαίνει. Κουνά τήν ουρά του. Συλλογιέται πώς αυτό τό πράμα σίγουρα είναι κάτι πού πρόκειται νά τό τινάξει μακριά ό πατέρας, μέσα στά χόρτα ή μέσα στή θάλασσα, γιά νά τότε προστάξει κατόπι, όπως πάντα, νά χυθεί νά του τό φέρει. «"Αα - πόρτ!». Μέσα στά έξυπνα μάτια του είναι φανερωμένη ή νόηση γιά τή νέα κατεργαρία πού του έτοιμάζουν. Τόνη δέσσανε, νά δοῦνε πώς θά τά καταφέρει νά κάνει τό «άπόρτ». Αυτό είναι. Καταλαβαίνω πώς ό πατέρας δέν μπορεί νά τραθήξει τή σκαντάλη όσο τότε κοιτάζουν έτσι άθωα καί τρυφερά, αυτά τά καστανά, τά ανθρωπίσια μάτια. Μιά μικρή άστραπή έλπίδας περνά μέσ' από τήν καρδιά μου.

Ξαφνικά, πιάνει μέ τό δυνατό χέρι του τό σκυλί από τό σβέρκο, γυρίζει τή μούρη του πρός τή θάλασσα, καί του τραβά τήν πιστολιά από πολύ κοντά, μέσα στ' άφτί. "Όλα αυτά έγιναν στή στιγμή. 'Ο Καπιτάνιος σωριάστηκε χωρίς νά γαβγίξει καθόλου. Έκανε νά σηκώσει μονάχα δυό φορές τό κεφάλι πρός τά πίσω, όπως σάν ήθελε νά χασμουρηθεί, κλότσησε τά πίσω πόδια καί πέθανε γεμάτος άπορία.

'Ο πατέρας ξανασφάλισε τό πιστόλι, τό 'βαλε πίσω στήν τσέπη καί διάλεξε από τό πεζούλι μιά στενόμακρη μαρμαρόπετρα. Έλυσε τήν άλυσίδα από τό σκούινo κι έδεσε τήν πέτρα στήν άκρη. Κατόπι, χωρίς νά μέ άναγυρέψει μέ τό μάτι, φώναξε:

— "Έλα!

"Έπιασε κείνος τά μπροστινά πόδια μαζί μέ τή μαρμαρόπετρα, καί 'γώ τά πισινά. Έβαλα όλα μου τά δυνατά νά φανώ άντρας στά χέρια καί στήν ψυχή, καί μ' όλο πού ήμουνα ένα χεροδύναμο γιά τήν ήλικία μου άγόρι, δυσκολεύτηκα πολύ. Άνοιξαμε τά γόνατα, στεριώσαμε τά πόδια καί κουνήσαμε τό κουφάρι πάνω από τό βάραθρο. μία δύο... Στήν τρίτη,

ο πατέρας έκανε «χέι!», όπως σάν έδινε τὰ ὄρντινα* στό καράβι. Τ' ἄμολήσαμε τότες κι ἀπομείναμε στὸν τόπο, ὥσπου ἀκούσαμε ἀπὸ κάτου, βαθιά, τὴ χλαπαταγή πού 'κανε τὸ κορμί χτυπώντας μέσα στὴ θάλασσα. Τότες, σά νά 'ταν αὐτός ὁ κούφιος κρότος τὸ τέλος, κοιταχτήκαμε γρήγορα στὰ μάτια καί κινηθήκαμε ἀπὸ τὸν τόπο.

Ὁ πατέρας ἔκαμε τὸ σταυρὸ του ἀργά ἀργά καί ξανακάθισε στὴν ἀρχαία πέτρα. Ἔκαμε «ῶχ», σά νά 'γινε ξαφνικά πολὺ γέρος καί κουρασμένος. Ἐνίωσε ἐνοχλητικὸ τὸ μάτι μου ἀπάνω του, ἔσπρωξε πίσω τὸ κασκέτο του καί ἔβγαλε τὴν ταμπακέρα. Κατόπι μοῦ ξανάριξε μιὰ βιαστικὴ ματιά καί μ' ἔστειλε πίσω. Κούνησε τὸ χέρι του νά φύγω κι εἶπε:

— Ἄιντε, τράβα σπίτι, κι ἔρχουμαι...

Ἡ φωνή του ἦταν ἀδύνατη. Ἦθελε νά μείνει μόνος.

Γύρισα στό σπίτι φαρμακωμένος κι ἀμίλητος. Ἡ μητέρα καθότανε στό χαγιάτι, στό μικρὸ καναπέ, καί μόλις μέ εἶδε πάτησε τὰ κλάματα, ἀσυγκράτητα. Τότες μέ πήρανε κι ἐμένα τ' ἀναφιλητά καί μαζί μου ἔκλαιγε κι ὁ δεῦτερος ἀδερφός.

Τὰ δυὸ μικρά, πού δέν μπορούσανε νά καταλάβουν ἀκόμα τὴν ὀρφάνια πού ἔπεσε ξαφνικά μέσα στό σπίτι, ἦτανε μέσα στὴν αὐλὴ. Γιόμιζαν παστρικό νερό μέ τὸ πράσινο ποτιστηράκι τοῦ Πετρῆ τὴ γαβάθα τοῦ σκυλιοῦ. Νά 'ρθει νά πιεῖ νερό ὁ Καπιτάνιος μας.

Ἑρωτήσεις

1. Νά παρακολουθήσετε τὴν ἐξέλιξη τοῦ διηγήματος μέ τίς εἰκόνες-σκηνές πού δίνει ὁ συγγραφέας καί νά βρεῖτε τίς συναισθηματικές καταστάσεις πού ἐκφράζει ἡ καθεμιά.
2. Ποιὸς εἶναι ὁ ἥρωας αὐτοῦ τοῦ διηγήματος; Ἀξίζει αὐτὴ τὴν τιμὴ;
3. Ποιὸ εἶναι τὸ δίλημμα τοῦ πατέρα;
4. Εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἀπόφαση τοῦ πατέρα νά σκοτώσει τὸν Καπετάνιο;
5. Πῶς δείχνει ὁ συγγραφέας τὴ θλίψη τοῦ πατέρα;

ὄρντινα: διαταγές.

‘Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια

(ἀπόσπασμα, κεφ. 25)

Τό μυθιστόρημα ἀποτελεῖ τό δεύτερο μέρος μιᾶς τριλογίας (‘Η ζωή ἐν τάφῳ, ‘Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια, Παναγιά ἢ Γοργόνα). Ἀναφέρεται στήν περίοδο ἀμέσως μετά τή μικρασιατική καταστροφή. Τό πρῶτο μέρος ὅμως εἶναι συνέχεια τῆς Ζωῆς ἐν Τάφῳ· τά γεγονότα πού περιγράφει διαδραματίζονται στό μέτωπο καί συγκεκριμένα μέσα στό νοσοκομεῖο, ὅπου νοσηλεύεται ὁ ἀνθυπολοχαγός Βρανᾶς. Ὁ Βρανᾶς προτοῦ πεθάνει, ἐμπιστεύεται στό φίλο καί συμπολεμιστή του Λεωνή Δρίβα τά λιγοστά θυμητάρια του (ἐνα ρολόι κ.ἄ.) νά τά παραδώσει στή γυναίκα του, τή δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια. Ἐπιστρέφοντας ὁ Λεωνῆς στό νησί του ἐκτελεῖ τήν παραγγελία τοῦ φίλου του. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό ἀρχίζει τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ συγγραφέας περιγράφει τή μεταπολεμική κατάσταση καί ποικίλλει τήν ἀφήγησή του μέ ἐπεισόδια κοινωνικοῦ περιεχομένου. Στό ἀπόσπασμά μας δίνεται ζωντανά ἡ περιγραφή μιᾶς πυρκαγιάς.

ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΩΡΑ ἀκούστηκε ἕνας δυνατός κρότος, ἐκεῖ κατά τήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Καταπόδι φωνές. Ἀγριες φωνές καί σαματάς*. Κατόπι μπιστολιές. Ἀπανωτές μπιστολιές. Καί οἱ καμπάνες. Ἐνα ἀνατριχιαστικό, ξετρελαμένο καμπανητό. Ἀταχτο, ἐπίμονο καί βιαστικό. Πρῶτα ἀπό τό ἕνα καμπαναριό, μακριά κατά τό κάστρο, ὕστερα κι ἀπό τ’ ἄλλο μαζί. Ἡ βαθύφωνη καμπάνα τῆς Κάτω Παναγιάς.

Μιά φλόγα κοκκινωπή ξεμπουκάρησε* ἀπό κάπου, ἔγλειψε μέ τήν αἵματηρή της ἀντιλαμπή τά ντουθάρια καί τά κεραμίδια τῶν τριγυρινῶν σπιτιῶν. Καταπόδι ἄλλη μιά χίμηξε, ζό φανταστικό, θυμωμένο καί λυγερό. Ἐνα θεριό ὅλο γλώσσα. Βγήκε ἀπ’ ἕνα παράθυρο, καί πάλι τραβήχτηκε πίσω, σάν μέσα σέ σκοτεινό καταπίονα*. Κατόπι ξανατινάχτηκε, σβέλτη κι ἀπόμεινε νά κυματίζει, σάν σημαία πού στεριώθηκε σέ παρμένο καστρότοιχο. Ὁρμούσε καί λύγιζε, κρέμαγε καί πάλι στύλωνε ὀρθή καί σειόταν.

— Πυρκαγιά!

— Πρέπει νά πάω, λέει ὁ Δήμαρχος κι ἀνοίγει τό βῆμα.

σαματάς: φασαρία.

ξεμπουκάρησε: ξεπετάχτηκε.

καταπίονας: λάρυγκας, ἐδῶ· μεταφορικά.

Τρέχει σχεδόν καί τὰ παπούτσια του τρίζουν βιαστικά, ἐπίσημα. Ὑπερρεσιακά.

— Κι ἐμεῖς! λέν οἱ ἄλλοι καί πέφτουν καταπόδι του.

Τραβάει λαός κατὰ κεῖ, τρέχουν ἀπό παντοῦ. Ὅλα τὰ σοκάκια μαυρίζουν ἀπό τόν κόσμο, τὰ καλντερίμια* βουίζουν ἀπό τό ποδοβολητό καί τίς φωνές. Οἱ μανάδες τσιρίζουν τὰ ὀνόματα τῶν μικρῶν ἀλάνηδων*. Οἱ πυροσβέστες τοῦ Δήμου καταφτάνουν μέ τίς κάσκες τους, ἔρχονται μέ τήν κόκκινη ἀντλία τοῦ Δημαρχείου μέσα στόν ἀποθεωτικό ἀλαλαγμό τῶν γαβριάδων*. Εἶναι κάτι σάν ἀποκρίατικοί μακεδόνες, σοβαροί κι ἀξούριστοι κάτω ἀπό τίς περικεφαλαῖες τους, μέ τίς ἀγροτικές βράκες τους. Ὁ Δήμαρχος εἶναι κεῖ, κι ὁ ἀνθυποασπιστής στόν τόπο.

— Μ' ἄρέσει, ἄχ, πῶς μ' ἄρέσει νά βλέπω πυρκαγιά! λέει ἡ Ἀσπασία, καί τουρτουρίζει ἀπό τήν ἡδονή.

Ὁ Δρίβας γυρίζει καί βλέπει μέ περιέργεια τό θηλυκό πού ξεστόμισε τοῦτον τό νερωνικό* λόγο. Βλέπει μέσα στά μάτια τῆς τήν ἀντιλαμπή τῆς φωτιάς, νά χορεύει, μικροσκοπική μπαλαρίνα κοκκινοφόρα.

Ἐξ ἀπό τό σπίτι πού καιγόταν, οἱ χωροφυλάκοι τοῦ Σταθμοῦ μάταια πολεμούσανε νά κρατήσουν σέ ἀπόσταση τόν κόσμο, πού στριμωχνόταν γύρω μέ τήν ἴδιαν ὑστερική χαρά τῆς καταστροφῆς. Χιλιάδες μάτια, καί μέσα στίς φαρδιές κόρες τους χορεύει ὀργιαστικά ἡ μικρογραφία τῆς πορφυρῆς φλόγας. Ἦτανε τό τουρκόσπιτο τῆς ἐταιρείας τοῦ βαποριοῦ πού καιγόταν. Ἐκεῖ στό ἰσόγειο τ' ἀποθήκευαν ὅλα τους. Μηχανήματα, παλαμάρια*, φτιλῖα καί ἐκρηκτικά φυσίγγια. Στ' ἀπάνω πάτωμα δούλευαν οἱ ἐργάτες τὰ «μίγματα». Τά τρίβανε καί τ' ἀνεκάτευαν μέ τίς ἀναλογίες τους οἱ δυο εἰδικοί, δυο πρόσφυγες μινადόροι*. Τούς εἶχαν ἀπαγορευμένο νά δουλεύουνε τῇ νύχτα μέ τή λάμπα, ἀκόμα καί ν' ἀνάβουνε τσιγάρο κεῖ μέσα, τήν ὥρα τῆς δουλειᾶς. Αὐτοί, γιά νά βγάνουνε πιό πολλή δουλειά, δούλευαν ἀκόμα ὡς ἐκείνη τήν ὥρα, μέ τήν ἀστοχασία πού δίνει στόν ἄνθρωπο τό ἀδιάκοπο σμίξιμο μέ τόν κίντυνο. Πήραν φωτιά τὰ μίγματα κι ἄναψε τό σπίτι.

Οἱ πυροσβέστες κάναν ὅ,τι μπορούσανε μέ τή μικρή ἀντλία. Ἐνα πληθος ἄντρες καί γυναῖκες τῆς γειτονιάς κουβαλοῦσαν ἀδιάκοπα νερό μέ τούς γκαζόντενεκέδες ἢ βρέχανε τὰ γειτονικά παραθυρόφυλλα καί τίς στέγες. Ὅμως μέσα στό σπίτι οἱ φλόγες λαμπάδιαζαν στό ἀπάνω πάτω-

καλντερίμι: λιθόστρωτος δρόμος.

ἀλάνης: ἀλητόπαιδο, μάγκας.

γαβριάς: χαμίνι, μάγκας.

νερωνικός λόγος: λόγος σάν τοῦ Νέρωνα, ὅταν ἔβαλε φωτιά στή Ρώμη.

παλαμάρια: καραβόσκοινο.

μινადόρος: ἐργάτης πού ἀνοίγει ὑπνόμους γιά φουρνέλα.

μα από τὰ παράθυρα καί κανέννας δέν κοιτούσε* νά πλησιάσει. "Όλοι ξέρανε πώς ἐκεῖ μέσα ἀποθήκευαν τό ἐκρηχτικό ὑλικό. Φώναζαν ὥστόσο ὅλοι, φώναζαν ἀπό παντοῦ παραζαλισμένοι, σάν νά πολεμοῦσαν νά φυγατίσουν τή φωτιά μέ τὰ χουγιαχτά*, ὅπως τ' ἀγριογούρουνα στά δάση.

Ἡ πυρκαγιά φεγγοβολοῦσε ἓνα γύρω, κι ὁλωνῶν τὰ πρόσωπα ἦταν ἄλλοσούσουμα* ὅπως τὰ σπάθιζαν οἱ ἴσκιοι καί οἱ κόκκινες φεγγιές. "Όλοι ρωτοῦσαν μέ μεγάλες φωνές ἂν ἦτανε μέσα οἱ μιναδόροι, ἢ πρόφτασαν καί βγήκαν. Καί κανέννας δέν ἤξερε νά πεῖ. Μέσα σ' ὅλους ἦταν ἡ φρίκη καί ἡ συνανθρώπινη συμπάθεια γιά τή φοβερή περίπτωση μήπως ἀπόμειναν μέσα οἱ ἐργάτες. Καί ὅλοι μάκραιναν τό λαϊμό τους νά δοῦν, καί μέσα στ' ἀγριεμένα μάτια τους ἦταν ἡ ἄνομη ἐλπίδα τοῦ θεατῆ, πού περίμενε νά δεῖ κάτι φριχτό.

"Αἶφνα ὅλο τό πλῆθος τρικύμισε.

— Οἱ μιναδόροι! σηκώθηκε μιά φωνή ἀπό παντοῦ.

Ἡ ξυλένια ξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ εἶχε ἀνοίξει ἀπό μέσα καί χύθηκαν ἔξω, σά βαριά μεθυσμένοι, δυό ἄνθρωποι.

Ὁ ἓνας χτυποῦσε μέ τὰ χέρια τό πανταλόνι του πού κάπνιζε. Δέν εἶχε σπουδαῖα καψίματα αὐτός. Ὁ ἄλλος ὅμως, κεῖνος δέν ἦταν ἄνθρωπος πιά...

Μιά τσιριξιά φρίκης ἀπλώθηκε, οἱ γυναῖκες φωνές οὐρλιάξανε σάν σκυλίσιας.

Κι αὐτός ὁ γίγαντας, πού δέν ἦτανε πιά ἄνθρωπος, προχωροῦσε καί μουρμούριζε μπερδεμένα λόγια. Τά γόνατά του λυγοῦσαν, τὰ χέρια του κουνιόντανε μπρός πίσω. Πήγαινε σάν ἀνατολίτης μπεχλιβάνης*, πού κάνει τὰ τσαλίμια* του πρὶν ἀρχίσει τό μπάλεμα μέ τό σύντροφό του.

Μουρμούριζε ὁλοένα καί τραβοῦσε ἴσια πρὸς τ' ἀνηφορικό σοκάκι, γιά τό σπίτι του. Ἀποτραβιοῦνταν ὁ κόσμος, ἄνοιγαν μπροστά του ἓνα φαρδύ ἀνοιγμα νά περάσει, καί τότε βλέπανε μέ σηκωμένη τρίχα.

"Αἶφνα ἀκούστηκε μιά σκληριά:

— Γιάσαν!

Ξεσυρτή κι ἄγρια. Μιά γυναῖκα κατέβαινε τόν κατήφορο σάν παλαβή. Ξέσκιζε μέ τὰ νύχια τό μοῦτρο της, καί τὰ μαλλιά της τή δέρνανε. Τόν ἄρπαξε ἀπό τό χέρι... Σέ λίγο ἔστριψαν κι οἱ δυό τήν ἀγκωνή τοῦ δρόμου καί χάθηκαν.

κοτοῦσε: τολμοῦσε.

χουγιαχτό: ἄναρθρες δυνατές κραυγές.

ἄλλοσούσουμα: μέ ἄλλοιωμένα χαρακτηριστικά.

μπεχλιβάνης: παλαιστής.

τσαλίμια: κόλπα.

“Ὅμως σχεοον τὴν ἴδια στιγμή ξαναχίμηξε πίσω ἡ ἴδια γυναῖκα. Ρίχτηκε μέσα στὸν κόσμο ξεφωνίζοντας.

— Γλιτῶστε το, χριστιανοί! Γλιτῶστε το, χριστιανοί!

Πολεμοῦσε νά τρέξει στὸ σπίτι, πού καιγότανε πιά ὅλο τ' ἀπάνω πάτωμα μέ πιό μεγάλη ὁρμή ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀνοίξε ἡ ξώπορτα. Δυὸ πυροσβέστες τὴν ἄρπαξαν ἀπὸ τὰ χέρια, τὴν κράτησαν μέ τὸ ζόρι.

— Ποιό, καλὲ Σταυρή;

— Τό μωρόοο μ'! σκληρίζει ἡ γυναῖκα καὶ τινάζεται ξεφρενιασμένη πρὸς τίς φλόγες.

— Ἡ Φανούλα μ' εἶναι μέσα! Ἐγὼ ἡ γέρμη τὸ 'στεῖλα νά τὸν καλέσω! Ἐγὼ ἡ γέρμη!

Κεῖνη τὴ στιγμή προφταίνει ὁ Σισμάνογλου. Εἶναι λαχανιασμένος ἀπ' τὸ τρέξιμο. Ξεκαπέλωτος καὶ ξετραχηλισμένος. Κουνᾷ τὰ χέρια σάν τρελός, φωνάζει μέ παραμορφωμένο πρόσωπο. Φωνάζει δυνατὰ σάν τε-
λάλης:

— Τό νοῦ σας! Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι δυὸ κάσες μίγματα καὶ δυναμί-
τες!

Μονομιᾶς γίνεται μιά καινούρια χλαλοή*. Ὁ κόσμος ταιρίζει, τσαλα-
πατιέται νά φύγει, ξετρελαμένος ἀπ' τὸν πανικό.

— Τορπίλια! φωνάζουν ὅλοι. Εἶναι μέσα τὰ τορπίλια!

— Πᾶμε γρήγορα, λέει ὁ γιατρός καὶ τραβᾷ τίς δημαρχοποῦλες ἀπὸ
τὰ μπράτσα.

Τρέμει σύγκορμος.

Ὁ Δήμαρχος τρέχει καὶ κεῖνος, τοὺς σπρώχνει νά φύγουν. Ὁ Λεωνῆς
τὸν ἄρπᾷ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοῦ λέει γρήγορα στ' ἄφτι:

— Νουνέ, ἔχε τὸ νοῦ σου στίς γυναῖκες.

Τοῦ δείχνει τὴν Ἀδριανή καὶ τὴ Σαπφώ. Σύγκαιρα τινάζεται μέσ ἀπὸ
τὸν κόσμο καὶ μέ τρεῖς, τέσσερις δρασκελιές χώνεται μέσα στὴν ἀνοι-
χτὴ πόρτα τοῦ τουρκόσπιτου.

Δέ βλέπει τίποτα. Νιώθει μονάχα τὸν καπνὸ νά κατεβαίνει πηχτός
ἀπὸ τ' ἀπάνω πάτωμα, νά κυλᾷ μαῦρος ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς σκάλας, πού
φεγγοβολᾷ κόκκινο τὸ λοξό της τετράγωνο.

— Φανούλα! φωνάζει πνιγμένος. Φανούλα!

Σωπαίνει ν' ἀκούσει. Δέν ἀκούει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὰ δοκάρια πού τρί-
ζουν καὶ πέφτουνε στὸ πᾶνω πάτωμα, πᾶν' ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ὁ Ξερός
κρότος τῆς φωτιᾶς πού μασᾷ ξύλα καὶ σανίδια κεῖ πᾶνου. «Φανούλα!»
Μπαίνει σ' ἓνα δωμάτιο ὀλοσκότεινο, δίχως παράθυρο. «Φανούλα!» φω-
νάζει κι ἀφουκράζεται. Τίποτα. Ψάχνει μέ τὰ χέρια, μέ τὰ πόδια του.

χλαλοή: ὀχλοβοή, θορυβώδης συζήτηση σέ συγκέντρωση ὄχλου.

Μπερδεύεται σέ σκοινιά, σέ σφυριά, σέ κάσες. Βγαίνει καί τρυπώνει σ' άλλη κάμαρη. Τίποτα κι ἐκεῖ. Δέν ἔχει άλλη χώριση στό ἰσόγειο. «Πάει, θά κἀκε», συλλογίζεται. Ἕνα ἀναμμένο ξύλο πετάγεται σφυρίζοντας ἀπό τή σκάλα πρὸς τὸ μέρος του. Τὰ σκαλοπάτια γιομίζουν κόκκινα κάρβουνα. Πέφτει τρομαγμένος πρὸς τὰ πίσω, πιάνεται ἀπ' ἓνα πιθάρι χτισμένο στό χῶμα. Ἔτσι τοῦ ῥχεται καί χώνει μέσα τὸ μπράτσο. Τὸ χέρι του φουχτιάζει ἓνα κεφαλάκι καί δυὸ μαλακά χεράκια πού εἶναι κλειδωμένα πάνω σ' αὐτὸ τὸ κεφαλάκι γιὰ νὰ τὸ προστατέψουν.

Τὸ τραβάει μέ ἄγρια χαρά, ἡ καρδιά του κλοτσᾷ μέσα στὰ στήθια. Τὸ σέρνει, κι αὐτὸ ἀντιστέκεται καί κλαίει τρομαγμένα, καί πιάνεται ἀπὸ τὰ χεῖλια τοῦ πιθαριοῦ νὰ μὴν ξεκολλήσει. Τ' ἄρπαιε στὴ μασκάλη καί χύνεται ἔξω. Ὁ κόσμος ἔχει τραθηχτεῖ μακριά, ὥς κάτου στὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ Λεωνῆς ἀκούει ἓνα χιλιόφωνον ἀλαλαγμοῦ νὰ ξεσπάει στό φανέρωμά του. Εἶναι μιά πολυσύνθετη κραυγή, πού κυλάει σάν κύμα. Τρέχει πρὸς τὰ κεῖ. Μιά γυναίκα τὸν σέρνει, κλαίει σάν τρελή, μπερδουκλώνεται στὰ πόδια καί τοῦ φιλᾷ τὰ παπούτσια. Τῆς ἀφήνει τὸ παιδί, ξεμπερδεύει μέ δυσκολία ἀπὸ τὰ χέρια της καί γυρεύει τίς γυναῖκες. Δέν τίς βλέπει πουθενά.

— Ἀδριανή! φωνάζει δυνατά. Ἀδριανή!

Τὴν ἴδιαν ὥρα βλέπει τὴ Σαπφῶ νὰ τρέχει πρὸς τὸ μέρος του ἀπὸ πέρα.

— Ἐδῶ! τοῦ φωνάζει καί τρέχει.

Κουνᾷ ψηλά τὸ χέρι της νὰ τὴ δεῖ.

— Εἶναι κεῖ, στὸν ἄμμο... Μιά λυγοθυμιά, μά δέν εἶναι τίποτα. Τῆς πέρασε.

Τρέχει μαζί της, τὰ μηλίγγια του χτυποῦνε σφυριές. Ἡ ἀδερφή του εἶναι μέσα στὴν ἀγκαλιά τῶν κοριτσιῶν. Ὁ γιατρός τῆς χτυπᾷ λαφριά τὸ χέρι. Τῆς μιλᾷ σάν σέ παιδί.

— Μπράβοο! Δέν ἔχετε τίποτα. Συχάσετε... Νά τος κι ὁ ἀδερφός σας πού ἔρχεται...

Εἶναι κεῖ ὁ Σισμάνογλου, πού τῆς βάζει στό μέτωπο ἓνα μαντίλι βρεγμένο στὴ θάλασσα, εἶναι κι ὁ Δήμαρχος, πού δέν ξέρει πιά μήτε τί λέει, μήτε τί κάνει.

Ὁ Λεωνῆς τὴν παίρνει στὴν ἀγκαλιά του, σφίγγει τὸ μάγουλό της στό πρόσωπό του. Φωνάζει τρομαγμένος:

— Ἀδριανή!

Αὐτὴ ἀνοίγει τὰ μάτια, τὸν ἀγκαλιάζει κι ἀρχίζει νὰ κλαίει μ' ἀναφιλητά, μέ τὸ πρόσωπο μέσα στὴν τραχηλιά του.

— Δέν εἶναι τίποτα, λέει ὁ γιατρός.

Σκύβει από πάνω της, χαμογελά προστατευτικά και παίρνει τό ύφος του.

— Μιά λαφριά λιποθυμιά περαστική...

Ο Λεωνής σηκώνει τό κεφάλι καί τόν κοιτάζει από πολύ κοντά στό πρόσωπο.

— Μπορούσατε, θαρρώ, νά 'στε τώρα κοντά στό μιναδόρο, λέει. Κείνος δέν έχει μία λαφριά λιποθυμιά περαστική.

Ο Δήμαρχος είναι άνω κάτω από τή συγκίνηση.

— Λεωνή, γιέ μου, λέει, κι ή φωνή του τρέμει. "Ελα νά σέ φιλήσω. Είσαι άληθινός άντρας έσύ. Καί καλός άνθρωπος... Νά, σάν τόν πατέρα σου!

Έρωτήσεις

1. Στο άπόσπασμά μας ό συγγραφέας περιγράφει τήν πυρκαγιά καί τήν ψυχική κατάσταση τών ανθρώπων πού τήν παρακολουθούν. Νά βρείτε τά σημεία πού δείχνουν α) τό σταδιακό άπλωμα τής φωτιάς· β) τίς διακυμάνσεις στήν ψυχική κατάσταση του πλήθους καί τών προσώπων χωριστά.
2. Επίσης νά βρείτε: α) Ποιά μέσα χρησιμοποιούνται, γιά νά ειδοποιηθεί ό κόσμος· β) Ποιές συγκεκριμένες αντιδράσεις φανερώνουν τήν άγωνία του πλήθους.
3. Νά χαρακτηρίσετε τό Λεωνή: α) από τήν πράξη του· β) από τή συμπεριφορά του· γ) από τά λόγια πού λένε οί άλλοι γι' αυτόν.
4. Ο Μυριθήλης είναι άριστοτέχνης στίς περιγραφές. Διαβάστε ξανά τή δεύτερη παράγραφο καί παρατηρήστε μέ ποιιά έκφραστικά μέσα κατορθώνει ό συγγραφέας νά δώσει ζωντανή τήν εικόνα τής πυρκαγιάς.

Γενικές έρωτήσεις

1. Ποιές ήταν οί συνέπειες τής μικρασιατικής καταστροφής γιά τήν πατρίδα μας;
2. Ποιό πνεύμα επικρατεί αυτή τήν περίοδο στή λογοτεχνία μας;
3. Από ποιούς έκφράζεται στήν ποίηση;
4. Ποιός ποιητής είναι ό κυριότερος εκπρόσωπος τής λογοτεχνίας του μεσοπολέμου καί τί έκφράζει μέ τό έργο του;
5. Ποιός ποιητής αυτής τής περιόδου ανανεώνει τούς έκφραστικούς τρόπους καί θεωρείται πρόδρομος τής σύγχρονης ποίησης;
6. Ποιοί πεζογράφοι ανήκουν στήν περίοδο αυτή καί ποιιά είναι τά χαρακτηριστικά του έργου τους;

1. "Αρνηση

2. Λίγο ακόμα

Νά προσέξετε ιδιαίτερα ὅτι στὰ ποιήματα* αὐτὰ α) ὁ ποιητής ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του ἢ τίς σκέψεις του μέ λιτότητα καί β) αὐτή ἡ λιτότητα εἶναι γεμάτη ἐκφραστική δύναμη. Ἄς πάρουμε, γιά παράδειγμα, τὸ Λίγο ακόμα. Οἱ στίχοι 2-4 δίνουν χαρακτηριστικές εἰκόνες μιᾶς χαρούμενης φύσεως. Ποιὰ μέσα ὁμως χρησιμοποίησε ὁ ποιητής; Βασικά, οὐσιαστικά καί ρήματα: ἀμυγδαλιές - ἀνθίζουν, μάρμαρα - λά-

μπουν, θάλασσα - κυματίζει. Ἔτσι, μέ τούς 4 πρῶτους στίχους ὁ ἀναγνώστης ἔχει μπροστά του μιὰ πανοραμική εἰκόνα ἀπὸ ἀνθισμένες μυγδαλιές, ἀστραφτερά μάρμαρα, θάλασσα πού κυματίζει. Ὅλα αὐτὰ συνθέτουν μιὰ εἰκόνα γεμάτη φῶς καί χαρά. Ἀντικατοπτρίζουν, ἐπομένως, τὴν αἰσιοδοξία τοῦ ποιητῆ.

1. "Αρνηση

τό περιγιάλι τό κρυφὸ
κι ἄσπρο σάν περιστέρι
διψάσαμε τό μεσημέρι·
μά τό νερό γλυφό.

Πάνω στὴν ἄμμο τὴν ξανθὴ
γράψαμε τ' ὄνομά της·
ώραία πού φύσηξεν ὁ μπάτης
καί σβήστηκε ἡ γραφή.

Μέ τί καρδιά, μέ τί πνοή,
τί πόθους καί τί πάθος

ποιήματα: Ἀπὸ τὰ ποιήματα πού ἀκολουθοῦν ἡ Ἄρνηση καί τὸ Λίγο ακόμα ἔχουν μελοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ μουσικοσυνθέτη Μίκη Θεοδωράκη.

πήραμε τή ζωή μας· λάθος*!
κι αλλάξαμε ζωή.

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη και τή δεύτερη στροφή υπάρχει κι από μιά αντίθεση. Νά τίς επισημάνετε καί νά βρεῖτε τί θέλει νά ἐκφράσει μ' αὐτές ὁ ποιητής.
2. Ὁ Σεφέρης ἔγραψε τό ποίημα, ὅταν ἦταν περίπου 25 χρονῶν. Ἄν προσέξετε, θά δεῖτε πώς: α) σ' ὅλες τίς στροφές χρησιμοποιεῖ πληθυντικό ἀριθμό καί β) ὅ,τι ἐκφράζει στήν α' καί β' στροφή, στήν γ' στροφή τό γενικεύει (Μέ τί καρδιά... πήραμε τή ζωή μας...)· ἔχοντας αὐτά ὑπόψη ν' ἀπαντήσετε στό παρακάτω ἐρωτήματα:
α) Γιατί ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ πληθυντικό ἀριθμό; (μήπως ἐννοεῖ τή συντροφιά του; τούς συνομηλίκους του;...)
β) Τί ἐννοεῖ μέ τούς στίχους *Μέ τί καρδιά... ζωή μας*;
3. Γιατί ὁ ποιητής ἔδωσε στό ποίημα τόν τίτλο *Ἀρνηση*;
4. Ποιά ἡ διάθεση καί ποιός ὁ τόνος τοῦ ποιήματος;

2. Λίγο ἀκόμα

λίγο ἀκόμα

θά ἰδοῦμε τίς ἀμυγδαλιές ν' ἀνθίζουν
τά μάρμαρα νά λάμπουν στόν ἥλιο
τή θάλασσα νά κυματίζει

λίγο ἀκόμα,

νά σηκωθοῦμε λίγο ψηλότερα.

Ερωτήσεις

1. Ὁ ποιητής τά τοποθετεῖ ὅλα στό μέλλον. Τί κερδίζει ἔτσι τό ποίημα;
2. Ποιά ἡ σημασία τοῦ στίχου νά σηκωθοῦμε λίγο ψηλότερα; Πώς συνδέεται τό τελευταῖο δίστιχο μέ τήν πρώτη στροφή;

3. Δέ θέλω τίποτε ἄλλο παρά νά μιλήσω ἀπλά

Τό ποίημα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό "Ενας γέροντας στήν ἀκροποταμιά, πού γράφτηκε στό Κάιρο στίς 20 Ἰουνίου τοῦ 1942 καί ἀνήκει στή συλλογή "Ἡμερολόγιο καταστρώματος, Β (1944). "Ὅπως κι ὁλόκληρη ἡ

λάθος: ἦταν λάθος πού πήραμε ἔτσι τή ζωή μας.

συλλογή, τό ποίημα είναι έπηρασμένο από τόν πόλεμο, πού άκόμα συνεχιζόταν. Ή Έλλάδα εξακολουθεί νά είναι υπόδουλη κι ό ποιητής βρίσκεται μακριά της. Ό πόνος πού νιώθει γιά ό,τι γίνεται γύρω του τόν αναγκάζει νά πεί «Δέ θέλω παρά νά μιλήσω άπλά» καί νά συνεχίσει έτσι ως τό τέλος του άποσπάσματος.

έ θέλω τίποτε άλλο παρά νά μιλήσω άπλά, νά μου δοθεϊ έτούτη ή χάρη.

Γιατί καί τό τραγούδι τό φορτώσαμε μέ τόσες μουσικές πού σιγά σιγά βουλιάζει

καί τήν τέχνη μας τή στολίσουμε τόσο πολύ πού φαγώθηκε από τά μαλάματα τό πρόσωπό της

κι είναι καιρός νά πούμε τά λιγοστά μας λόγια, γιατί ή ψυχή μας αύριο κάνει πανιά.

Έρωτήσεις

1. Γράφει ό ποιητής άπλά; Νά δικαιολογήσετε τήν άπάντησή σας. (Πρέπει νά 'χετε υπόψη σας πώς οι ποιητές πρίν από τό Σεφέρη πρόσεχαν πολύ τή μουσικότητα του στίχου, τό μέτρο, τήν όμοιοκαταληξία κτλ.)
2. Ποιά είναι ή βασική ιδέα του άποσπάσματος;

Ή Δήλωση του Γιώργου Σεφέρη

Στό στυγνό δικτατορικό καθεστώς πού επιβλήθηκε στόν τόπο μας τήν 21η Άπριλίου 1967 ό έλληνικός λαός άντέδρασε όσο μπορούσε καί όπως μπορούσε. Άλλοι δυναμικά, άλλοι φεύγοντας στό έξωτερικό καί όργανώνοντας εκεί τήν αντίσταση καί άλλοι μέ τήν άρνησή τους νά όργανώνοντας μέ τή δικτατορία. Οι πνευματικοί άνθρωποι του τόπου συνεργαστούν μέ τή δικτατορία. Οι πνευματικοί άνθρωποι του τόπου μας σταμάτησαν νά δημοσιεύουν κείμενά τους δείχνοντας έτσι ότι δέν μπορεί νά υπάρξει πνευματική ζωή, όταν δέν υπάρχει έλευθερία. Τήν αντίδραση των πνευματικών ανθρώπων εκφράζει καί ή παρακάτω δήλωση του Γιώργου Σεφέρη πού ανακοινώθηκε από τό BBC, τό ραδιοφωνικό σταθμό τής Άγγλίας. Ή δήλωση έγινε στίς 28 Μαρτίου 1969 καί είχε μεγάλη άπήχηση εξαιτίας τής παγκόσμιας άκτινοβολίας του ποιητής μας, ό όποιος τό 1963 είχε τιμηθεί μέ τό Βραβείο Νόμπελ τής Λογοτεχνίας.

Ἡ δήλωση τοῦ Γιώργου Σεφέρη

(28 Μαρτίου 1969)

Πάει καιρός πού πήρα τήν ἀπόφαση νά κρατηθῶ ἔξω ἀπό τά πολιτικά τοῦ τόπου. Προσπάθησα ἄλλοτε νά τό ἐξηγήσω· αὐτό δέ σημαίνει διόλου πώς μοῦ εἶναι ἀδιάφορη ἡ πολιτική ζωή μας.

Ἔτσι, ἀπό τά χρόνια ἐκεῖνα, ὡς τώρα τελευταῖα, ἔπαψα κατὰ κανόνα νά ἀγγίζω τέτοια θέματα. Ἐξάλλου τά ὅσα δημοσίεψα ὡς τίς ἀρχές τοῦ 1967 καί ἡ κατοπινή στάση μου —δέν ἔχω δημοσιέψει τίποτε στήν Ἑλλάδα ἀπό τότε πού φιμώθηκε ἡ ἐλευθερία— ἔδειχναν, μοῦ φαίνεται, ἀρκετά καθαρά τή σκέψη μου.

Μολαταῦτα, μῆνες τώρα, αἰσθάνομαι μέσα μου καί γύρω μου, ὁλοένα πιό ἐπιτακτικά, τό χρέος νά πῶ ἓνα λόγο γιά τή σημερινή κατάστασή μας. Μέ ὅλη τή δυνατή συντομία, νά τί θά ἔλεγα:

Κλείνουν δυό χρόνια πού μᾶς ἔχει ἐπιβληθεῖ ἓνα καθεστῶς ὀλωσδιόλου ἀντίθετο μέ τά ἰδεώδη γιά τά ὁποῖα πολέμησε ὁ κόσμος μας καί τόσο περίλαμπρα ὁ λαός μας στὸν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο. Εἶναι μιά κατάσταση ὑποχρεωτικῆς νάρκης, ὅπου ὅσες πνευματικές ἀξίες κατορθώσαμε νά κρατήσουμε ζωντανές, μέ πόνους καί μέ κόπους, πᾶνε κι αὐτές νά καταποντιστοῦν μέσα στά ἑλῶδη στεκούμενα νερά. Δέν θά μοῦ ἦταν δύσκολο νά καταλάβω πώς τέτοιες ζημιές δέν λογαριάζουν πάρα πολύ γιά ὀρισμένους ἀνθρώπους. Δυστυχῶς δέν πρόκειται μόνον γι' αὐτό τὸν κίνδυνο. Ὅλοι πιά τό διδάχτηκαν καί τό ξέρουν πώς στίς δικτατορικές καταστάσεις ἡ ἀρχή μπορεῖ νά μοιάζει εὐκολη, ὅμως ἡ τραγωδία περιμένει ἀναπότρεπτη στό τέλος. Τό δράμα αὐτοῦ τοῦ τέλους μᾶς βασανίζει, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, ὅπως στοὺς παμπάλαιους χορούς τοῦ Αἰσχύλου. Ὅσο μένει ἡ ἀνωμαλία, τόσο προχωρεῖ τό κακό.

Εἶμαι ἓνας ἄνθρωπος χωρίς κανένα ἀπολύτως πολιτικό δεσμό καί, μπορῶ νά τό πῶ, μιλῶ χωρίς φόβο καί χωρίς πάθος. Βλέπω μπροστά μου τὸν γκρεμό ὅπου μᾶς ὀδηγεῖ ἡ καταπίεση πού κάλυψε τὸν τόπο. Αὕτῃ ἡ ἀνωμαλία πρέπει νά σταματήσει. Εἶναι ἐθνικὴ ἐπιταγή.

Τώρα ξαναγυρίζω στή σιωπὴ μου. Παρακαλῶ τό Θεό νά μὴ μέ φέρει ἄλλη φορά σέ παρόμοια ἀνάγκη νά ξαναμιλήσω.

Γιώργος Σεφέρης

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιές ἐκφράσεις παρουσιάζει ὁ Σεφέρης τήν κατάσταση στή δικτατορία;
2. Ποιά εἶναι τά «ἰδεώδη» γιά τά ὁποῖα μιλάει ὁ Σεφέρης;
3. Δικαιώθηκε ὁ ποιητής στίς προβλέψεις του γιά τό «δράμα τοῦ τέλους»;

Γιώργος Σαραντάρης

‘Ακόμα δέ μπόρεσα

‘Ο ποιητής Γιώργος Σαραντάρης πήρε μέρος στον πόλεμο του 1940. Τό ποίημά που ακολουθεί είναι έμπνευσμένο από αυτή την εμπειρία του. Σέ λίγους μήνες ο ποιητής πέθανε από τίς κακουχίες του μετώπου.

Ακόμα δέ μπόρεσα νά χύσω ένα δάκρυ
πάνω στήν καταστροφή
δέν κοιτάξα ακόμα καλά τούς πεθαμένους,
δέν πρόφτασα νά δώ πώς λείπουνε
από τή συντροφιά μου,
πώς έχασαν τόν αέρα πού έγώ αναπνέω
καί πώς ή μουσική τών λουλουδιών,
ο βόμβος τών όνομάτων πού έχουνε τά πράγματα
δέν έρχεται στ' αυτιά τους·
ακόμα δέν χλιμίντρισαν τ' άλογα
πού θά μέ φέρουν πλάι τους.
Νά τούς μιλήσω,
νά κλάψω μαζί τους
καί ύστερα νά τούς σηκώσω όρθιους·
όλοι νά σηκωθούμε σάν ένας άνθρωπος,
σάν τίποτα νά μήν είχε γίνει
σάν ή μάχη νά μήν είχε περάσει πάνω από τά κεφάλια μας.

Έρωτήσεις

1. Για ποιούς μιλάει ο ποιητής;
2. Ποιά διάθεση εκφράζει τό ποίημα;
3. Τί θά ήθελε ο ποιητής καί τί φανερώνει αυτή ή επιθυμία του;

Γιάννης Ρίτσος

1. 'Από τό «'Εμβατήριο τοῦ 'Ωκεανοῦ»

Ἡ συλλογή αὐτὴ τοῦ Ρίτσου, πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἓνα πολὺ ἐκτεταμένο ποίημα, ἐκδόθηκε τό 1940. Εἶναι γεμάτη μνῆμες τοῦ ποιητῆ ἀπό τή θάλασσα, πού κοντά της ἔζησε τά πρῶτα του χρόνια.

Οἱ γέροι ναυτικοί
πού δέν ἔχουν καῖκι, πού δέν ἔχουν πιά δίχτυα
κάθονται στό βράχο
καί καπνίζουν στήν πίπα τους
ταξίδια, σκιά καί μετάνοια.

Ὅμως ἐμεῖς
δέν ξέρουμε τίποτα
ἀπ' τή στάχτη στή γεύση τοῦ ταξιδιοῦ.
Ξέρουμε τό ταξίδι
καί τό γλαυκὸ ἡμικύκλιο τοῦ ὀρίζοντα
πού 'ναι σάν τ' ἄγριο φρύδι
θαλασσινοῦ θεοῦ.

Πηδᾶμε στίς βάρκες
λύνουμε τά σκοινιά καί τραγουδᾶμε τή θάλασσα
κοιτώντας τό ἀσημένιο σύννεφο
πλάϊ στ' ἀνοιξιάτικο φεγγάρι.

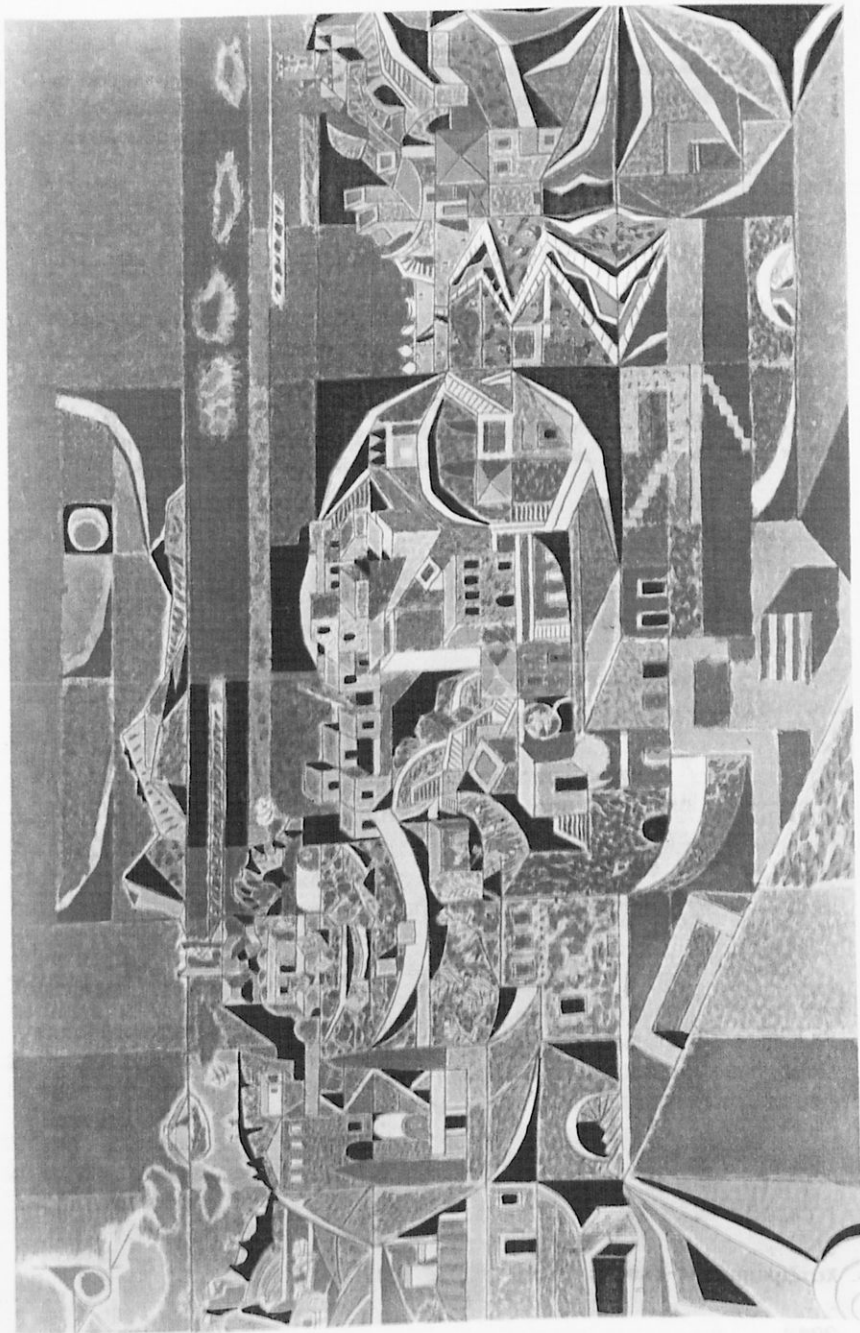
Ποιά διαμαντένια πολιτεία
κοιμᾶται πίσω ἀπ' τά βουνά;
Ποιά φῶτα τρέμουν πέρα στή νύχτα
καί μᾶς φωνάζουν;

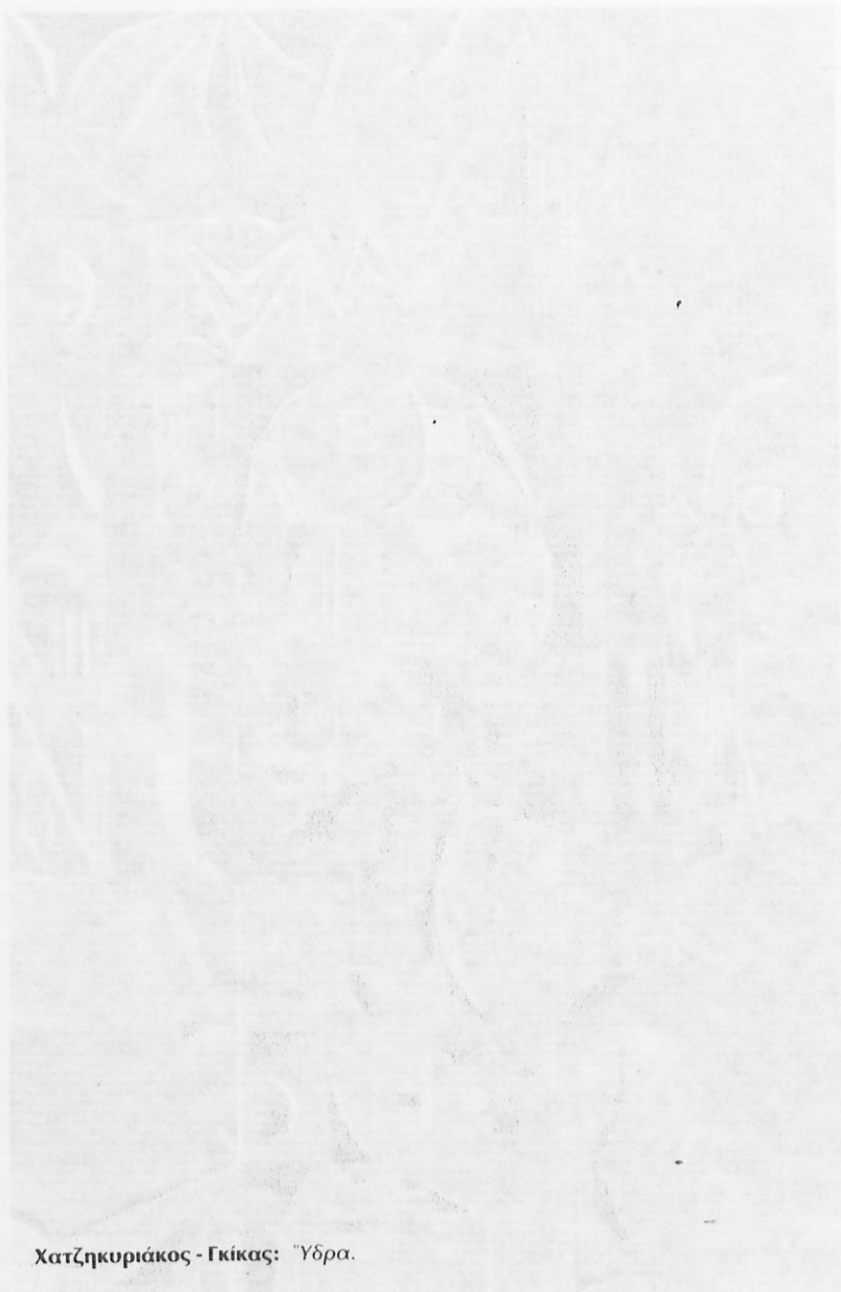
Ἀκούσαμε τό τραγούδι τῆς θάλασσας
καί δέ μπορούμε πιά νά κοιμηθοῦμε.

Μητέρα,
μὴ μοῦ κρατᾶς τό χέρι.

Ἑρωτήσεις

1. Στό ἀπόσπασμα κυριαρχοῦν δύο εἰκόνες ἀντίθετες. Ποιά εἶναι τά στοιχεῖα πού συνιστοῦν τὴν ἀντίθεσή τους;
2. Μὲ ποιές ἐκφράσεις δείχνει ὁ ποιητὴς τὴ λαχτάρα τῶν παιδιῶν γιὰ τὴ θάλασσα;

Χατζηκυριάκος - Γκίκας: "Υδρα.

3. Οί έκφράσεις «καπνίζουν στὴν πίπα τους... μετάνοια» καὶ «τό γλαυκὸ ἡμικύκλιο... θαλασσινοῦ θεοῦ» εἶναι οἱ πιὸ τολμηρές μεταφορικές συνδέσεις. Πῶς τίς ἀντιλαμβάνεσθε;

2. Ὕμνος καὶ Θρῆνος γιὰ τὴν Κύπρο

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974 τουρκικὰ στρατεύματα, παραβαίνοντας κάθε ἐννοια δικαίου καὶ ἠθικῆς, ἀποβιβάστηκαν σὸ μαρτυρικὸ νησί καὶ κατέλαβαν τὸ βόρειο τμῆμα του, ποῦ τὸ κατέχουν ὡς σήμερα. Ἡ εἰσβολὴ ἐκείνη, γνωστὴ ὡς ἐπιχείρηση Ἀττίλας, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα δεινὰ, νὰ ἐκδιωχτοῦν ἀπὸ τὰ σπιτία τους πάνω ἀπὸ 200 χιλ. Ἑλληνοκύπριοι, ποῦ κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες σὸ νότιο τμῆμα τοῦ νησιοῦ.

νησί πικρό, νησί γλυκό, νησί τυραγνισμένο
κάνω τὸν πόνο σου νὰ πῶ καὶ προσκυνῶ καὶ μένω.

Ἐσὺ τῆς θάλασσας ρυθμός, ὀλάνθιστο κλωνάρι,
πῶς σοῦ μαδῆσαν τ' ἄνθια σου διπλοῖ, τριπλοῖ βαρβάροι.

Τί θλιθερά ποῦ σεργιανᾶν τριγύρω σου τὰ ψάρια
κι ἀντίχριστοι νὰ παίζουνε τὴν τύχη σου στὰ ζάρια.

Κουράγιο, μικροκόρη μας, ποῦ μᾶς ἐγίνης μάνα
Ὕμνος καὶ Θρῆνος τῆς ζωῆς κι ἀνάστασης καμπόνα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοὶ ξένοι κατακτητές κατέλαβαν, κατὰ καιροὺς, τὸ νησί;
2. Ποιοὶ στίχοι ἐκφράζουν καλύτερα τὴν ἱστορικὴ του μοίρα;
3. Μὲ ποιά μέσα αἰσθητικὰ προσπαθεῖ ὁ ποιητὴς νὰ συνδυάσει τὸν ὕμνο μὲ τὸ θρῆνο; (Προτοῦ ἀπαντήσετε, νὰ παρατηρήσετε τίς εἰκόνες, τίς λέξεις, τὸ μέτρο καὶ τὸ ρυθμὸ τοῦ ποιήματος).
4. Μὲ ποῖο στίχο ἐκφράζει ὁ ποιητὴς τὴν αἰσιοδοξία του γιὰ τὸ μέλλον τοῦ νη. σιοῦ;

1. Προσκλητήριο

Τό ποίημα ἀνήκει στήν 'Οδοιπορία 1929-1957 καί πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937.

Κοιτάχτε αὐτή τή θάλασσα, πού δίχως
ἀχτή λαμποκοπᾷ· κι αὐτοῦ τοῦ δέντρου
τό λύγισμα· μέ πόση ἐμπιστοσύνη
δέν κρέμεται στὸν ἄνεμο! Κοιτάχτε
τά ράμφη τῶν πουλιῶν πού ἀκινητοῦνε
τό μεσημέρι, τοὺς σχισμένους βράχους...

Ἄσύγκριτη εἶναι ἡ μέρα πού ἀπ' τό βάθος
μέ κυκλικές ψηλώνει παρελάσεις
κι ἀπέραντος ὁ κόσμος!... Σηκωθεῖτε!
Ἡ θάλασσα ἀνεβαίνει στήν αὐλή μας
κι οἱ ὀρίζοντες χτυποῦν τίς πόρτες μας!

Πάνω ἀπ' τό δροσερό κι ἥσυχο κύμα
ξαναγουρίζει ἡ ἀνοιξη! Τ' ἀγέρι
πηδᾷ ἀπ' τῆς χαραυγῆς τῆ ρόδινη ἄχνα
σ' ὅλη τή γῆ! Τά μέτωπα ἀναπνέουν
κι ἀνθίζουν τά χαμόγελα πού πλέκουν
τό μέλλον τῆς ζωῆς!... Ἀγαπηθεῖτε!...

Γιατί, ἀδελφοί, νά κάνουμε τίς νύχτες
στοχαστικές, τίς μέρες νά βαραίνουν
ἀπ' τή μελαγχολία τους, τραηγμένες
στῶν θαλασσῶν τίς ἄκρες; Τί στοιχίζει
στ' ἀηδόνι τό τραγούδι κι ἡ εὐγένεια
στήν πρωινή βροχή; Ἀγαπηθεῖτε!...

Ἄς κλείσουμε κι ἐμεῖς τόν προορισμό μας
καθώς αὐτός ὁ ἥλιος ἐκεῖ πάνω.

Ἄς φεύγουμε ἀνεβαίνοντας καί τέλος
ἄς κάμψουμε τά σύνορα τοῦ κόσμου
καθώς ἐκεῖνος, μ' ἀναμμένα ρόδα!...

Ερωτήσεις

1. 'Ο ποιητής εκφράζει ένα ιδανικό ζωής. Ποιό είναι αυτό;
2. Τό ιδανικό αυτό ο ποιητής τό εκφράζει προβάλλοντας όρισμένες εικόνες από τή φύση. Νά τίς προσδιορίσετε καί νά βρεíte μέ ποιό τρόπο μάς προσκαλούν σ' αυτό τό ιδανικό ζωής.
3. Τί σημαίνει ό στίχος «οί όρίζοντες χτυπούν τήν πόρτα μας;»
4. Τί συμβαίνει κατά τόν ποιητή, όταν λείπει ή αγάπη;
5. Μέ ποιά εικόνα προβάλλει ό ποιητής τήν πορεία καί τόν αληθινό προσορισμό του ανθρώπου;

Μάνα καί γιός (1940)

της ιστορίας τό διάσελο* όρθιος ό γιός πολέμαγε
κι ή μάνα κράταε τά βουνά, όρθιος νά στέκει ό γιός της,
μπρούντζος, χιόνι καί σύννεφο. Κι άχολόγησε ή Πίνδος
σάν νά 'χε ό Διόνυσος* γιορτή. Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι άναπήδαγαν τά έλατα καί χορεύαν
οί πέτρες. Κι όλα φώναζαν:
«'Ιτε παίδες 'Ελλήνων*...»
Φωτεινές σπάθες οί ψυχές σταύρωναν στόν όρίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οί μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' άνέβαιναν.
Μέ τήν εύκή στόν ώμο τους κατά τό γιό πηγαίναν
καί τίς άεροτραμπάλιζε ό άνεμος φορτωμένες
κι έλυνε τά τσεμπέρια τους κι έπαιρνε τά μαλλιά τους
κι έδερνε τά φουστάνια τους καί τίς σπαθοκοπούσε,
μ' αυτές άντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι άνηφορίζαν στή γραμμή, όσο πού μέσ στά σύννεφα
χάνονταν όρθομέτωπες ή μιά πίσω άπ' τήν άλλη.

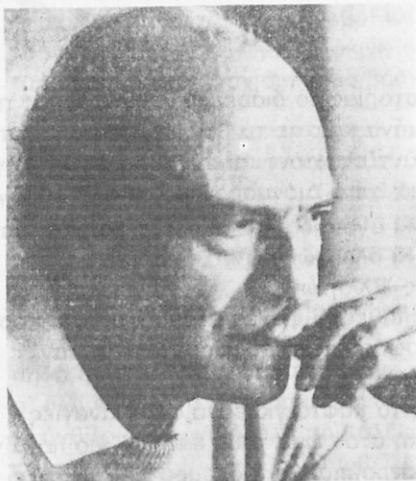
διάσελο: ή επιφάνεια του έδάφους στά χαμηλότερα σημεία μιάς κορυφογραμμής. 'Ο αυχέννας.

Διόνυσος: Θεός του κρασιού καί των άμπελιών, πού λατρευόταν μέ θορυβώδεις καί ένθουσιώδεις γιορτές.

'Ιτε παίδες 'Ελλήνων: ό γνωστός παίανας των αρχαίων. Κοίτα Αισχύλου Πέρσες 402.

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη στροφή έχουμε μία εικόνα βιβλική, κοσμογονική. Νά βρείτε τα στοιχεία που τη συνθέτουν.
2. Τί έννοει ο ποιητής με τους στίχους «κι όλα φώναζαν: "Ιτε παίδες Έλλήνων..."»;
3. Τί σημαίνει η παρομοίωση «σάν Παναγιές»;
4. Τί είναι αυτό που ο ποιητής θέλει νά εξάρει στη δεύτερη στροφή και με ποιούς έκφραστικούς τρόπους τό κατορθώνει;

Όδυσσέας Έλύτης

Άπό τό «Άξιον έστί»

Τό Άξιον έστί άπαρτίζουν τρεῖς ένότητες. Ή Γένεσις, τά Πάθη καί τό Άξιον έστί. Καί οἱ τρεῖς τίτλοι είναι παρμένοι άπό τήν έκκλησιαστική όρολογία. Άπό τά έκκλησιαστικά έπίσης κείμενα έχε έπηρεαστεῖ ή σύνθεση καί τό ύφος όλης τής ποιητικής συλλογής. Τά κείμενα που ακολουθοῦν άνήκουν στή δεύτερη ένότητα τής συλλογής, Τά Πάθη. Για τό σχολιασμό τους στηριχτήκαμε, βασικά, στό βιβλίό του Τάσου Λιγνάδη «Τό Άξιον έστί του Έλύτη».

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ*

ημερώνοντας τ' Ἀγιαννιοῦ, μέ τήν αὔριο τῶν Φώτων, λάβαμε τή διαταγή νά κινήσουμε πάλι μπροστά*, γιά τά μέρη ὅπου δέν ἔχει καθημερινές καί σκόλες. Ἐπρεπε, λέει, νά πιάσουμε τίς γραμμές πού κρατούσανε ὡς τότε οἱ Ἀρτινοί*, ἀπό Χειμάρρα ὡς Τεπελένι. Λόγω πού ἐκεῖνοι πολεμοῦσανε ἀπ' τήν πρώτη μέρα, συνέχεια, κι εἶχαν μείνει σκεδόν οἱ μισοί καί δέν ἀντέχανε ἄλλο.

Δώδεκα μέρες κιόλας εἶχαμε μεῖς πιό πίσω, στά χωριά. Κι ἀπάνω πού συνηθίζε τ' αὐτί μας πάλι στά γλυκά τριξίματα τῆς γῆς, καί δειλά συλλαβίζαμε τό γάβγισμα τοῦ σκύλου ἢ τόν ἀχό τῆς μακρινῆς καμπάνας, νά πού ἦταν ἀνάγκη, λέει, νά γυρίσουμε στό μόνο ἀχολοί πού ξέραμε: στό ἀργό καί στό βαρύ τῶν κανονιῶν, στό ξερό καί στό γρήγορο τῶν πολυβόλων.

Νύχτα πάνω στή νύχτα βαδίζαμε* ἀσταμάτητα, ἓνας πίσω ἀπ' τόν ἄλλο, ἴδια τυφλοί. Μέ κόπο ξεκολλώντας τό ποδάρι ἀπό τή λάσπη, ὅπου, φορές, ἐκαταβούλιαζε ἴσαμε τό γόνατο. Ἐπειδὴ τό πιό συχνά ψιχάλιζε στούς δρόμους ἔξω, καθὼς μέσ στήν ψυχὴ μας. Καί τίς λίγες φορές ὅπου κάναμε στάση νά ξεκουραστοῦμε, μήτε πού ἀλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί καί ἀμίλητοι, φέγγοντας μ' ἓνα μικρό δαδί, μία μία ἐμοιραζόμασταν τή σταφίδα. Ἡ φορές πάλι, ἂν ἦταν βολετό, λύναμε βιαστικά τά ροῦχα καί ξυνόμασταν μέ λύσσα ὥρες πολλές, ὅσο νά τρέξουν τά αἵματα. Τί μᾶς εἶχε ἀνέβει ἡ ψεῖρα ὡς τό λαιμό, κι ἦταν αὐτό πιό κι ἀπ' τήν κούραση ἀνυπόφερτο. Τέλος, κάποτε ἀκουγότανε στά σκοτεινά ἡ σφυρίχτρα, σημάδι ὅτι κινούσαμε, καί πάλι σάν τά ζά τραβούσαμε μπροστά νά κερδίσουμε δρόμο, πριχουὺ ξημερώσει καί μᾶς βάλουνε στόχο τ' ἀερόπλانا. Ἐπειδὴ ὁ Θεός δέν κάτεχε ἀπό στόχους ἢ τέτοια, κι ὅπως τό 'χε συνηθίειο του, στήν ἴδια πάντοτε ὥρα ξημέρωνε τό φῶς.

Τότες, χωμένοι μέσ στίς ρεματιές, γέρναμε τό κεφάλι ἀπό τό μέρος τό βαρύ, ὅπου δέ βγαίνουνε ὄνειρα. Καί τά πουλιά μᾶς θύμωναν, πού δέ δίναμε τάχα σημασία στά λόγια τους —ἴσως καί πού ἀσκημίζαμε χωρίς αἰτία τήν πλάση. Ἀλλης λογῆς ἐμεῖς χωριάτες, μ' ἄλλω λογῇ ξινά-

μέτωπο: ὁ ποιητής ἀναφέρεται στόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940.

μπροστά: γιά τήν πρώτη γραμμή.

οἱ Ἀρτινοί: τό σύνταγμα τῆς Ἀρτας.

βαδίζαμε: βάδιζαν τή νύχτα ἀπό τό φόβο τῶν ἀεροπορικῶν ἐπιδρομῶν.

ρια καί σιδερικά στά χέρια μας, πού ξορκισμένα νά 'ναι*.

Δώδεκα μέρες κιάλας, εἶχαμε μεῖς πιά πίσω στά χωριά κοιτάξει σέ κατρέφτη, ὥρες πολλές, τό γύρο τοῦ προσώπου μας. Κι ἀπάνω πού συνήθιζε ξανά τό μάτι μας τά γνώριμα παλιά σημάδια, καί δειλά συλλαβίζαμε τό χεῖλο τό γυμνό ἢ τό χορτάτο ἀπό τόν ὕπνο μάγουλο, νά πού τῇ δεύτερῃ τῇ νύχτα σάμπως πάλι ἀλλάζαμε, τήν τρίτη ἀκόμη πιά πολύ, τήν ὕστερη, τήν τέταρτη, πιά φανερό, δέν ἤμασταν οἱ ἴδιοι. Μόνε σά νά πηγαίναμε μπουλουκί ἀνάκατο, θαρροῦσες, ἀπ' ὅλες τίς γενιές καί τίς χρονιές*, ἄλλοι τῶν τωρινῶν καιρῶν κι ἄλλοι πολλά παλιῶν, πού 'χαν λευκάνει ἀπ' τά περίσσια γένια. Καπεταναῖοι ἀγέλαστοι μέ τό κεφαλοπᾶνι, καί παπάδες θερία, λοχίες τοῦ 97 ἢ τοῦ 12, μπαλτζῆδες* βλοσυροί πάνου ἀπ' τόν ὦμο σειώντας τό πελέκι, ἀπελάτες* καί σκουταροφόροι* μέ τό αἶμα ἐπάνω τους ἀκόμη Βουργάρων καί Τουρκῶν. "Ὅλοι μαζί, δίχως μιλιὰ, χρόνους ἀμέτρητους ἀγκομαχώντας πλάι πλάι, διαβαίναμε τίς ράχες, τά φαράγγια, δίχως νά λογαριάζουμε ἄλλο τίποτε. Γιατί καθῶς ὅταν βαροῦν ἀπανωτές ἀναποδιές τούς ἴδιους τούς ἀνθρώπους πάντα, συνηθᾶν ἐκεῖνοι στό Κακό, τέλος τοῦ ἀλλάζουν ὄνομα, τό λέν Γραμμένο ἢ Μοῖρα —ἔτσι κι ἐμεῖς ἐπροχωρούσαμε ἴσια πάνου σ' αὐτό πού λέγαμε Κατάρρα, ὅπως θά λέγαμε Ἀντάρρα ἢ Σύννεφο. Μέ κόπο ξεκολλώντας τό ποδάρι ἀπό τή λάσπη ὅπου φορές ἐκαταβούλιαζε ἴσαμε τό γόνατο. Ἐπειδή τό πιά συχνά, ψιχάλιζε στούς δρόμους ἔξω καθῶς μέσ στήν ψυχή μας.

Κι ὅτι ἤμασταν σιμά πολύ στά μέρη ὅπου δέν ἔχει καθημερινές καί σκόλες, μήτε ἀρρώστους καί γερούς, μήτε φτωχοῦς καί πλούσιους, τό καταλαβαίναμε. Γιατί κι ὁ βρόντος πέρα, κάτι σάν καταιγίδα πίσω ἀπ' τά βουνά, δυνάμωνε ὁλοένα, τόσο πού καθαρά στό τέλος νά διαθάζουμε τό ἀργό καί τό βαρύ τῶν κανονιῶν, τό ξερό καί τό γρήγορο τῶν πολυθόλων. "Ὑστερα καί γιατί, ὁλοένα πιά συχνά, τύχαινε τώρα ν' ἀπαντοῦμε, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος νά 'ρχόνται, οἱ ἀργές οἱ συνοδεῖες μέ τούς λαθωμένους. "Ὅπου ἀπιθῶνανε χάμου τά φορεῖα οἱ νοσοκόμοι, μέ τόν κόκκινο σταυρό στό περιβραχιόνιο, φτύνοντας μέσα στίς παλάμες, καί τό μάτι τους ἄγριο γιά τσιγάρο. Κι ὅπου κατόπι σάν ἀκούγανε γιά πού τραβούσαμε, κουνούσαν τό κεφάλι, ἀρχινώντας ἱστορίες γιά σημεία καί τέρα-

**Ἄλλης λογῆς... νά 'ναι:* ἦταν δηλαδή ὀπλισμένοι.

χρονιές: τούς συνοδεύουν καί οἱ νεκροί πολεμιστές.

μπαλτζῆδες: μπαλτζῆς σημαίνει μελισσοκόμος· ἐννοεῖ σκαπανεῖς ὀπλισμένους μέ πελέκι.

ἀπελάτες: φύλακες τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

σκουταροφόρος: ἀσπιδοφόρος.

τα. "Όμως έμείς τό μόνο πού προσέχαμε ήταν εκείνες οί φωνές μέσα στά σκοτεινά, πού ανέβαιναν, καυτές ακόμη από τήν πίσσα του βυθού ή τό θειάφι*. «Όι οι, μάνα μου», «οι οι, μάνα μου», καί κάποτε, πιό σπάνια, ένα πνιχτό μουσούνισμα, ίδιο ροχαλητό, πού 'λεγαν, όσοι ξέρανε, είναι αυτός ό ρόγχος του θανάτου.

Ήταν φορές πού έσέρνανε μαζί τους κι αιχμαλώτους, μόλις πιασμένους λίγες ώρες πρίν, στά ξαφνικά γιουρούσια* πού κάναν τά περίπολα. Βρωμούσανε κρασί τά χνώτα τους, κι οί τσέπες τους γιομάτες κονσέρβα ή σοκολάτες. "Όμως έμείς δέν είχαμε, ότι κομμένα τά γιοφύρια πίσω μας, καί τά λίγα μουλάρια μας κι εκείνα άνήμπορα μέσα στό χιόνι καί στή γλιστράδα τής λασπουριάς.

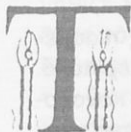
Τέλος, κάποια φορά, φανήκανε μακριά οί καπνοί πού ανέβαιναν μεριές μεριές, κι οί πρῶτες στόν όρίζοντα κόκκινες, λαμπερές φωτοβολίδες.

Έρωτήσεις

1. Ό ποιητής έπαναλαμβάνει πολλές φορές τή φράση «γιά τά μέρη όπου δέν έχει καθημερινές καί σκόλες». Γιατί;
2. Στίς τέσσερις πρῶτες παραγράφους ό ποιητής περιγράφει ρεαλιστικά τά βάσανα τής πορείας καί συγχρόνως δείχνει μεγάλη εύαισθησία απέναντι στή φύση. Νά επισημάνετε τά αντίστοιχα χωρία.
3. Γιατί ό ποιητής παρουσιάζει τούς νεκρούς του έθνικού μας παρελθόντος νά συμμετέχουν στήν πορεία;
4. Όταν διαβάσετε καί τό τρίτο ανάγνωσμα, στήν απάντηση τής έρωτήσεως 2 νά συμπεριλάβετε καί τό πρώτο ανάγνωσμα.

καυτές... θειάφι: μεταφορική έκφραση· έννοει τήν κόλαση του πολέμου.
γιουρούσι: έφοδος, έφόρμηση.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΟΔΟΣ*

ίς ημέρες εκείνες έκαναν σύναξη μυστική τά παιδιά* καί λάβα-
νε τήν απόφαση, έπειδή τά κακά μαντάτα* πλήθαιναν στήν
πρωτεύουσα, νά βγοῦν έξω σέ δρόμους καί σέ πλατείες μέ τό
μόνο πράγμα πού τούς είχε απομείνει: μιά παλάμη τόπο κάτω
ἀπό τ' ἀνοιχτό πουκάμισο* μέ τίς μαῦρες τρίχες καί τό σταυ-
ρουδάκι τοῦ ἡλίου. "Όπου εἶχε κράτος κι εξουσία ἡ "Ανοιξη*.

Καί έπειδή σίμωνε ἡ μέρα πού τό Γένος εἶχε συνήθειο νά γιορτάζει
τόν ἄλλο Σηκωμό*, τή μέρα πάλι εκείνη ὀρίσανε γιά τήν "Εξοδο. Καί
νωρίς έβγήκανε καταμπροστά στόν ἥλιο, μέ πάνου ὡς κάτω ἀπλωμένη
τήν ἀφοβιά σάν σημαία, οἱ νέοι μέ τά πρησμένα πόδια* πού τούς ἔλεγαν
ἀλητες. Καί ἀκολουθούσανε ἄντρες πολλοί, καί γυναῖκες, καί λαθωμέ-
νοι μέ τόν επίδεσμο καί τά δεκανίκια*. "Όπου ἔβλεπες ἄξαφνα στήν ὕψη
τους τόσες χαρακιές*, πού 'λεγες εἶχανε περάσει μέρες πολλές μέσα
σέ λίγην ὥρα.

Τέτοιας λογῆς ἀποκοτιές, ὥστόσο, μαθαίνοντες οἱ "Άλλοι*, σφόδρα
ταράχθηκαν*. Καί φορές τρεῖς μέ τό μάτι ἀναμετρώντας τό ἔχει τους,
λάβανε τήν απόφαση νά βγοῦν έξω σέ δρόμους καί σέ πλατείες, μέ τό
μόνο πράγμα πού τούς εἶχε απομείνει* μιά πήχη φωτιά κάτω ἀπ' τά σί-

ἐξοδος: ἐννοεῖ τή μεγάλη ἐκδήλωση διαμαρτυρίας πού ἔγινε στήν "Αθήνα μέ τήν
εὐκαιρία τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς 25ης Μαρτίου 1942. Οἱ ἀρχές Κατοχῆς ἀντιμετώ-
πισαν τήν ἐκδήλωση μέ ἱππικό καί μηχανοκίνητα. Τά θύματα ἦταν πολλά.

τά παιδιά: οἱ νέοι ἀποτελοῦσαν τόν κύριο ὄγκο τῆς ἐκδήλωσης.

μαντάτα: ὑπῆρχαν φήμες γιά ὀμηρίες, ἐκτελέσεις καί γιά προσάρτηση τῆς
Θράκης.

πουκάμισο: τό μόνο πού τούς ἀπόμεινε ἦταν ἡ μεγάλη τους καρδιά.

"Ανοιξη: ἡ "Ηβη.

Σηκωμό: ἐννοεῖ τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

πρησμένα πόδια: τό χειμῶνα ἐκεῖνο πολλοί εἶχαν πρηστῇ ἀπό ἀβιταμίνωση.

...τά δεκανίκια: οἱ ἀνάπηροι τοῦ πολέμου.

χαρακιές: εἶχαν γεράσει πρόωρα.

οἱ "Άλλοι: οἱ κατακτητές.

Σφόδρα ταράχθηκαν: ἡ ἐκφραση ἀπό τό Εὐαγγέλιο.

μέ τό μόνο... ἀπομείνει: "Η φράση «μιά πήχη φωτιά κάτω ἀπ' τά σίδερα» (τά
ὄπλα) ἀντιτίθεται στήν παρακάτω: μιά παλάμη κάτω ἀπό τ' ἀνοιχτό
πουκάμισο.

δερα, μέ τις μαῦρες κάνες καί τά δόντια τοῦ ἡλίου*. "Όπου μήτε κλῶνος μήτε ἀνθός, δάκρυο ποτέ δέν ἔβγαλαν*. Καί χτυπούσανε ὅπου νά 'ναι, σφαλώντας τά βλέφαρα μέ ἀπόγνωση*. Καί ἡ "Ανοιξη ὀλοένα τούς κυρίευε. Σά νά μήν ἦτανε ἄλλος δρόμος πάνω σ' ὀλάκερη τή γῆ, γιά νά περάσει ἡ "Ανοιξη παρά μονάχα αὐτός*, καί νά τόν εἶχαν πάρει ἀμίλητοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' ἀπ' τήν ἄκρη τῆς ἀπελπισιάς, τή Γαλήνη πού ἔμελλαν νά γίνουν*, οἱ νέοι μέ τά πρησμένα πόδια πού τούς ἔλεγαν ἀλῆτες, καί οἱ ἄντρες, καί οἱ γυναῖκες, καί οἱ λαβωμένοι μέ τόν ἐπίδεσμο καί τά δεκανίκια.

Καί περάσανε μέρες πολλές μέσα σέ λίγην ὥρα. Καί θερίσανε πληθος τά θηρία, καί ἄλλους ἐμάζωξαν. Καί τήν ἄλλη μέρα ἐστήσανε στόν τοῖχο τριάντα.

Ἑρωτήσεις

1. α) Ποιοί εἶναι αὐτοί πού παίρνουν μέρος στήν ἐκδήλωση;
β) Πῶς βαδίζουν πρὸς τό θάνατο;
γ) Πῶς παρουσιάζονται οἱ κατακτητές;
2. Τό ἀνάγνωσμα εἶναι ἐπηρασμένο στή σύνδεση τῶν προτάσεων, στό ὕφος καί τήν ἐπιλογή τῶν λέξεων ἀπό τό Εὐαγγέλιο καί τίς λαϊκές ἀφηγήσεις. Μπορεῖτε νά δικαιολογήσετε αὐτή τήν ἀποψη ἐπισημαίνοντας α) τό εἶδος τῆς συνδέσεως τῶν προτάσεων καί τῶν ὀρων τῆς, β) ὀρισμένες λέξεις ἢ φράσεις πού θυμίζουν Εὐαγγέλιο ἢ λαϊκές ἀφηγήσεις.
3. Νά ἐπισημάνετε τά κυριότερα ἐκφραστικά μέσα πού χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής.

τά δόντια τοῦ ἡλίου: ἀντίθεση στό προηγούμενο: «σταυρουδάκια τοῦ ἡλίου».

Ἐδῶ ὁ ἡλιος γίνεται θάνατος.

ὅπου... ἔβγαλαν: δέν ὑπῆρξαν ποτέ νέοι· σάν ρομπότ ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές.

μέ ἀπόγνωση: τέτοιο αἶσθημα πανικοῦ νιώθουν οἱ δολοφόνοι.

μονάχα αὐτός: ὁ δρόμος τοῦ θανάτου.

καί νά τόν εἶχαν... νά γίνουν: ἡ κανονική σειρά· καί νά τόν εἶχαν πάρει ἀμίλητοι οἱ νέοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' ἀπ' τήν ἄκρη τῆς ἀπελπισιάς τή Γαλήνη, πού ἔμελλαν νά γίνουν (σέ λίγο οἱ ἴδιοι), οἱ νέοι μέ τά πρησμένα κτλ.

[τῆς δικαιοσύνης ἤλιε νοητέ]

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ἤλιε νοητέ * καί μυρσίνη* σύ δοξαστική
μή παρακαλῶ σας μή * λησμονᾶτε τή χώρα μου!

Ἀετόμορφα ἔχει τὰ ψηλά βουνά * στά ἡφαίστεια κλήματα σειρά*
καί τὰ σπίτια πιό λευκά * στοῦ γλαυκοῦ τό γειτόνεμα*!

Τῆς Ἀσίας ἄν ἀγγίζει ἀπό τή μιά * τῆς Εὐρώπης λίγο ἄν ἀκουμπᾶ
στόν αἰθέρα στέκει νά * καί στή θάλασσα μόνη της*!

Καί δέν εἶναι μήτε ξένου λογισμός * καί δικοῦ της μήτε ἀγάπη μιά*
μόνο πένθος ἄχ παντοῦ * καί τό φῶς ἀνελέητο*!

Τά πικρά μου χέρια μέ τόν Κεραυνό * τὰ γυρίζω πίσω ἀπ' τόν Καιρό
τούς παλιούς φίλους καλῶ * μέ φοβέρες καί μ' αἵματα*!

Μά 'χουν ὅλα τὰ αἵματα ξαντιμεθεῖ * κι οἱ φοβέρες ἄχ λατομηθεῖ
καί στόν ἕναν ὁ ἄλλος μπαί * νουν ἐναντίον οἱ ἄνεμοι*!

Τῆς Δικαιοσύνης ἤλιε νοητέ * καί μυρσίνη σύ δοξαστική
μή παρακαλῶ σας μή * λησμονᾶτε τή χώρα μου!

ἤλιε νοητέ: ἡ φράση εἶναι ἐκκλησιαστική (π.χ. χαῖρε «*ὄχημα ἡλίου τοῦ νοη-*
τοῦ», στήν ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου).

μυρσίνη: μυρτιά· συμβολίζει τή δόξα.

στά ἡφαίστεια... σειρά: Προφανῶς ἐννοεῖ τίς σθησιμένες πλαγιές ἡφαιστειῶν,
οἱ τίς ὁποῖες οἱ νησιῶτες φυτεύουν κλήματα.

καί τὰ σπίτια... γειτόνεμα: τὰ σπίτια γίνονται λευκότερα σέ συνδυασμό μέ τό
γλαυκό χρῶμα.

στόν αἰθέρα... μόνη της!: ἡ Ἑλλάδα πατά καί ταξιδεύει πάνω στή θάλασσα.

καί δέν... ἀγάπη μιά: οὔτε κανεῖς ξένος τήν πόνεσε οὔτε κανεῖς δικός της τήν
ἀγάπησε, ὅσο τῆς ἀξίζει.

μόνο... ἀνελέητο!: μόνο ὁ θάνατος τή σημαδεύει σέ ἀντίθεση μέ τό φῶς, ποῦ
ξεσκεπάζει τὰ πάντα.

Τά πικρά... αἵματα!: Τό νόημα: Μέσα στή λάμψη τοῦ κεραυνοῦ κάνω ἐκκλη-
σεις μέ τὰ χέρια μου στό προγονικό παρελθόν· μέ κάθε μέσο καλῶ ὅποιον
ἀγάπησε αὐτή τή γῆ.

Μά 'χουν... οἱ ἄνεμοι! Τό νόημα: Ὅλα τὰ αἵματα ἔχουν ἀνταποδοθεῖ (ξαντι-
μεθεῖ τοῦ ρήμ. ξανπλώνω, ἐκδικούμαι) κι οἱ φοβέρες δέν πιά-
νουν πιά· πνέουν οἱ ἄνεμοι τοῦ μίσους· ἐννοεῖ τή διχόνοια).

Ν. Έγγονόπουλος: *Σύνθεση.*

Έρωτήσεις

1. α) Τί ζητάει ο ποιητής από τό πνεῦμα τῆς Δικαιοσύνης;
β) Πῶς παρουσιάζει τήν Ἑλλάδα ὁ ποιητής στό δεύτερο, τρίτο καί τέταρτο δίστιχο;
γ) Σέ ποιούς ἀπευθύνεται ὁ ποιητής στό πέμπτο καί ἕκτο δίστιχο καί γιά ποιούς κινδύνους μιλάει;
2. Νά προσδιορίσετε τό μέτρο. Τί παρατηρήσεις ἔχετε νά κάμετε γιά τήν ὁμοιοκαταληξία;

Νίκος Παππᾶς

Ὁ μικρός λαγός

Τό ποίημα ἀνήκει στή συλλογή Σήματα ἀπό μιά τρικυμία (1962).

ταν ἤμουνα πέντε χρονῶν
ἡ δασκάλα μου μοῦ εἶχε μιλήσει
γιά τή ζωούλα τοῦ μικροῦ λαγοῦ.
Γιά τή δειλή καρδιά του

τ' ἀνήσυχα πόδια του
γιά τά σταφύλια πού ἔκλεβε ἀπ' τήν αὐλή μας
γιά τά θεριά τοῦ κόσμου πού τόν κυνηγοῦν.
Κάτω ἀπό τό θρανίο μου ξεδίπλωνα

τ' ὄσπρο μου μαντιλάκι
γιά νά μαζέψω τά δάκρυά μου.
Μεγάλωσα.

Ἡ δασκάλα μου θά 'γινε γιαγιά,
ἐγώ γυρίζω μέ τούς στίχους μου στούς δρόμους
ὁ μικρός λαγός θά πέθανε
μ' ἀκόμα τά θεριά τοῦ κόσμου θά τόν κυνηγοῦν
κι αὐτόν κι ἐμένα...

Έρωτήσεις

1. Τί εἶναι γιά τόν ποιητή ὁ μικρός λαγός τῆς παιδικῆς του ἡλικίας καί τί συμβολίζει ὁ μικρός λαγός, ὅταν, μεγάλος πιά, γράφει τό ποίημα;

Ἡ βοδάμαξα

(ἀπόσπασμα)

Τό ποίημα συμβολίζει τήν καρτερικότητα καί τό μόχθο τοῦ ἀνθρώπου, πού καθαγιάζεται διαμέσου τῶν αἰώνων.

ρμα τῆς ἀγιοσύνης
καί τῶν παρθενικῶν γερατειῶν τῶν γονιῶν μας,
φερμένη ἀπ' τή γῆ Χαναάν
στόν κάμπο τό θεσσαλικό μέ τά σιτάρια,
πού 'ναι μέγας καί βουθός σάν ἐκκλησιά ὑπομονῆς
κάτω ἀπ' τοῦ ἡλίου τή φωτιά!...

Πηγαίνεις ἀργά, σά βιβλική χελώνα,
σηκώνοντας τή μοίρα τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς,
πιό λυπημένη ἀπ' τό μαγγανοπήγαδο καί τό σαλιγκάρι,
μέ ρόδες σκοτεινές, δίχως ἀχτίνες,
φέτες γριᾶς βαλανιδιάς πελεκημένες ἀπ' τόν πρόγονο,
κυλᾶς πάνω στόν κάμπο πού δέν ἔχει δρόμους
μά εἶναι δίσκος τοξωτός μ' ἀνατολή καί δύση
καί τό θεό ἀνάμεσα μεγάλο
γιά νά σκεπάζει τά χωράφια μας!...

Ξανθό βουνό ἀπ' ἄχερο σηκώνεις τό θεριστή τό μήνα
γλιστρώντας σέ πελώρια ψάθα ψαλιδισμένη
ἀπ' τίς φεγγαροπρόσωπες θερίστρες ἀδερφές μου,
καί πᾶς μονάχη κάτω ἀπ' τό λιοπύρι,
γιατί ὁ ἀφέντης σου πληγώθηκε ἀπ' τό κάμα
καί μέσ στό θησαυρό του βουλιαγμένος,
πιό κίτρινος ἀπ' τ' ἄχερο,
πιό γυμνός ἀπ' τήν πέτρα,
νειρεύεται, μπορεῖ, μιά πετροπέρδικα
νά λούζεται σέ μιά βουνίσια ἀνάβρα!...

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζει ἡ ποιήτρια τή βοδάμαξα; Γιατί δίνει αὐτούς τούς χαρακτηρισμούς; Τή βοηθοῦν νά πετύχει τό σκοπό της;

2. Ὁ θεσσαλικός κάμπος εἶναι «μεγάλος καὶ βουθός σάν ἐκκλησία ὑπομονῆς»· ἡ βοδάμαξα «μέ ρόδες σκοτεινές, δίχως ἀχτίνες»· ὁ θεός μεγάλος ἀνάμεσα σ' ἀνατολή καὶ δύση· οἱ θερίστρες «φεγγαροπρόσωπες». Ἐξηγήστε τί θέλει νά ἐκφράσει μέ αὐτά ἡ ποιήτρια.

Ἀνδρέας Καραντώνης

Γύρω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση

Εχουμε τὴ γνώμη, πὼς ἡ ποίηση αὐτὴ, πού ἄλλοτε τὴ λέμε μοντέρνα καὶ ἄλλοτε σύγχρονη, εἶναι ὁ τέταρτος, κατὰ ἱστορικὴ σειρὰ, αἰσθητικὸς σταθμὸς στὴν ἐξέλιξη τῆς ποιητικῆς μας ἱστορίας. Τὸ τέταρτο μεγάλο καὶ αὐτόνομο πιά ποιητικὸ ρεῦμα, πού ὁδήγησε τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου σέ νέους προσανατολισμούς καὶ νέα ἐκφραστικὰ πεπρωμένα. Πρῶτος σταθμὸς εἶναι τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὸ κρητικὸ θέατρο, πού κατὰληξαν στὸ ἀποκορύφωμα τοῦ Σολωμοῦ καὶ στὴν ἐπτανησιακὴ σχολή, γενικά. Δεύτερος, εἶναι ὁ ποιητικὸς δημοτικισμὸς, μέ τὸν Παλαμᾶ, τὸ Σικελιανό καὶ τὴ λαμπρὴ ποιητικὴ πλειάδα τους. Βέβαια, ὁ ποιητικὸς δημοτικισμὸς, ἔχει μεγάλη ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Σολωμό, καὶ ξεκινᾷ κι αὐτός ἀπὸ τίς ἴδιες πηγές. Μά γρήγορα ὀλοκληρώθηκε σέ κάτι ἄλλο, σ' αὐτὸ πού μᾶς ἔδω-σε μιὰ νέα ποιητικὴ ἐκφραστικὴ, βασισμένη στὴ συγχρονισμένη, γιὰ τοὺς καιροὺς ἐκεῖνους, ἀνάπτυξη τῆς ἀκατέργαστης λαϊκῆς γλώσσας καὶ στὴν ἀνάδειξη τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, πού ἤθελε ν' ἀναπτύξει ἕναν πολιτισμὸ δικό του, ἑλληνικὸ μαζί καὶ εὐρωπαϊκό. Τρί-το ποιητικὸ σταθμὸ, πρέπει νά θεωρήσουμε τὴ μοναδικὴ περίπτωση τοῦ Καβάφη. Ὁ Καβάφης ἦταν μιὰ ἔμπρακτη, καὶ χωρὶς θεωρίες καὶ μανιφέστα, ἐπανάσταση, κατὰ τοῦ ὀρχηστρικοῦ λυρισμοῦ, πού εἶχε δυὸ κύρια γνωρίσματα: τὴ διάθεση γιὰ «τραγούδι», πού, ἀνεβαίνοντας σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο, γινόνταν ὕμνος, καὶ τὴ μεγαλόπρεπη καὶ πλουσιοστολισμένη γλώσσα, τὴ γλώσσα τῆς μεγάλης ἀνάσας, τὴ γλώσσα τῆς ἔμπνευσης. Ὁ Καβάφης ἀπομακρύνθηκε ἀπ' αὐτὰ, καθὼς κι ἀπ' ὅλη τὴ σχετικὴ ποιητικὴ θεματογραφία. Καὶ καθὼς ὅλη ἡ νεώτερη ποίηση γύ-ρεψε νά πλησιάζει τὸν ἄνθρωπο μέ μέσα πιὸ ἀπλά, πιὸ ἄμεσα, πιὸ «βυ-θομετρικά», ὁ Καβάφης βρίσκεται σάν ἕνας προάγγελος τῆς ποίησης

αὐτῆς, ἓνας συνοδοιπόρος τοῦ Τ. Σ. "Ἐλιοτ" καί τοῦ "Ἐζρα Πάουντ", πού θεωροῦνται σάν οἱ Διόσκουροι* τοῦ μοντέρνου ποιητικοῦ λόγου, διδάσκαλοι ἐντελῶς νέων μυστικῶν ποιητικῆς τέχνης καί νοοτροπίας, πού σήμερα πιά ἔχουν ἀποκρυπτογραφηθεῖ καί εἶναι σέ κοινή χρήση. Τά ἐφαρμόζουν κι ἐκεῖνοι πού δέν ἦρθαν ποτέ σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τά κείμενα τῶν διδασκάλων. Ὁ Καβάφης, στό μεσουράνημα ἀκόμη τοῦ ποιητικοῦ δημοτικισμοῦ, εἶχε στήσει τή γέφυρά του πρός τή σημερινή ποίηση, τή μοντέρνα, ὅμως ἡ ὑπαρξή της, πολύ ἀργότερα ἀνακαλύφθηκε, μετά τό 1935, ὅταν ἡ νέα ποίηση εἶχε ἀρχίσει νά δηλώνει τήν παρουσία της ἐνεργητικά καί θαρρετά, μέ τό Σεφέρη, τόν Ἐλύτη, καί τούς πρῶτους ὑπερρεαλιστές, τό Νικήτα Ράντο, τόν Ἀνδρέα Ἐμπειρικό καί τόν Ἐγγονόπουλο. Ἔτσι, μέ τά ὀνόματα αὐτά, ἐρχόμαστε στόν τέταρτο, καί τελευταῖο γιά τήν ὥρα, μεγάλο ποιητικό μας σταθμό. Τό σταθμό αὐτό, τόν ἐγκαινιάζει ἡ λεγόμενη ποιητική γενεά τοῦ 1930. "Ὑστερ" ἀπό τόσα χρόνια, βλέπουμε πῶς δέν ἐπρόκειτο γιά μιὰ τυχαία ἐμφάνιση ἐνός ἡ δύο νεωτεριστῶν ποιητῶν, ἀλλά γιά ἓνα κίνημα ποιητικό μέ βαθύτερες ρίζες καί μέ πλατύτατο μέλλον. Τό κίνημα αὐτό, σέ λίγα χρόνια μέσα, σέ πέντε ἄς ποῦμε, πέτυχε μιὰ ριζική μεταβολή τοῦ ὕλικου, τοῦ μηχανισμοῦ; τῆς θεματογραφίας, τῆς ψυχολογίας καί τῆς φρασεολογίας τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Αὐτή ἡ ἀλλαγή δέν ἦταν ἓνα φαινόμενο προσωρινό ἢ μιὰ ὑπόθεση λίγων ἀτόμων, μιὰ μόδα περαστική νά ποῦμε, ὅπως ἦταν οἱ διάφορες ἀπόπειρες γιά ποιητική ἀνανέωση, γιά ξεπέραςμα τῆς παράδοσης καί γιά ἐκμοντερνισμό, πού σημειώθηκαν ἀπό τό 1915 ὡς τό 1930. Τό νέο κίνημα κατόρθωσε νά ἐπιβάλλει σ' ὅλους τούς νεώτερους, ἀπό τούς νέους τοῦ 1940, ὡς τούς νέους τοῦ 1960, σάν ἓνα μόνιμο ποιητικό καθεστῶς, τό σύνολο τῶν ἀλλαγῶν πού πραγματοποιοῖσε.

Πῶς πραγματοποιήθηκε αὐτή ἡ γόνιμη ἀλλαγή πού ἐπέτρεψε στήν ποίησή μας νά δώσει νέους, ωραίους καρπούς, καί νά ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νά δίνει; Ἡ ἀπάντηση φαίνεται εὐκόλη: ἀπλούστατα, θά πεῖ κανεῖς, βρέθηκαν ἓνα δυο ποιητές μέ ἀξιόλογο ταλέντο, ὁ Σεφέρης, ὁ Ἐλύτης,

Τ. Σ. "Ἐλιοτ (1888-1965): Ἀγγλος ποιητής καί δοκιμογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τό ποίημά του "Ἐρημη χώρα μετέφρασε στά ἑλληνικά ὁ ποιητής Γ. Σεφέρης.

"Ἐζρα Πάουντ (1885-1972): Σημαντικός Ἀμερικανός ποιητής καί κριτικός· συνέβαλε στήν ἀνανέωση τῆς σύγχρονης ποίησης καί ἐπηρέασε πολλούς μεταγενεστέρους του.

Διόσκουροι: Οἱ μυθικοὶ ἥρωες Κάστορας καί Πολυδεύκης, γιοί τοῦ Δία καί τῆς Λήδας, καί ἀδελφία τῆς Ἑλένης. Μτφ. διδυμοὶ ἀδελφοί.

μερικοί άλλοι, και τό θαῦμα ἔγινε. "Ὅμως, τά πράγματα δέν εἶναι ἀπόλυτα ἔτσι. Φυσικά, τό ταλέντο τό ποιητικό, τό δαιμόνιο, ἡ ἔντονη προσωπικότητα, εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ὁποιασδήποτε ποιητικῆς δημιουργίας. Μά δέν πρέπει νά λησμονοῦμε, πῶς σέ λογοτεχνίες νεαρές, σάν τήν νεοελληνική, πού εἶναι τόσο βαρυμένη κι ἀπό λαμπρές, πανάρχαιες παραδόσεις, μά πού αἰσθάνεται καί τήν ἀνάγκη νά παρακολουθήσει τή πορεία τῶν μεγάλων συγχρόνων λογοτεχνιῶν, ὁ ποιητής δέν μπορεί νά εἶναι ἀπλά ἓνα τυφλό ταλέντο καί μόνο. Χρειάζεται καί μιά βαθύτερη ποιητική συνείδηση, ἕνας νοῦς κριτικός νά φωλιάζει μέσα στόν ποιητή καί, μαζί, ὁ ποιητής αὐτός νά αἰσθάνεται τό καθήκον του πρός τή γλώσσα, πρός τήν ἱστορία καί τά ζωντανά προβλήματα τῆς φυλῆς του. Μιά τέτοια συνείδηση εἶχαν ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Σικελιανός, ἀκόμα καί ὁ Καβάφης, ὅσο κι ἂν στόν Καβάφη τό θέμα παρουσιάζει κι ἄλλες πλευρές. Μά κι ὁ Βαλαωρίτης, πού, σάν ποιητής, εἶναι κατώτερος ἀπό τοὺς ἄλλους, εἶχε κι αὐτός καταστρώσει μιά ποιητική, σύμφωνα μέ τήν ὁποία γύρευε νά σαρκώσει σέ ἔργα τά ἰδανικά του γιά τό ἔθνος, μέ βάση τήν ἀγροτική γλώσσα τοῦ λαοῦ καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς κλεφτουριάς. Λοιπόν, τήν ἀλλαγὴ αὐτή, τή στερνή, γιά τήν ὁποία μιλάμε τώρα, συμβαίνει νά τήν ἀρχίσει ἓνας ποιητής καί μέ ταλέντο πλούσιο προικισμένος, ἀλλά καί μέ συνείδηση βαθιά πῶς ἀνήκε στόν καιρό του, μιά συνείδηση ὅμως ἑλληνική, μιά συνείδηση ὅπου εἶχαν συγκλίνει μέσα τῆς ὅλες οἱ λογοτεχνικές μας παραδόσεις, καί περισσότερο ἀπ' ὅλα, ὁ δημοτικισμός. "Ὅταν ὁ Σεφέρης, στά 1931, μέ τή συλλογὴ του «Στροφή», ἀνακαίνισε τόν ἔμμετρο λυρικό μας λόγο, φτάνοντάς τον σέ μίαν ἐσωτερικὴ μουσικότητα καί μιά γλωσσικὴ καθαρότητα παρόμοια μ' ἐκείνην τῶν στίχων ἑνός Μαλλαρμέ* κι ἑνός Βαλερύ*, ἰδίως ἑνός Βαλερύ, πού ἐκείνη τὴν ὥρα ἀντιπροσώπευε τὴν ἄκρα ἐξέλιξη τῆς ποίησης, ἦταν γιομάτος ἀπὸ «Ἐρωτόκριτο», Σολωμό, Παλαμᾶ καί Σικελιανό. Ἀλλά εἶχε μέσα του ὥριμη καί μιά νέα ψυχολογία, μιά νέα ἄποψη, νά ἐκφράσει: ἐκείνη τὴ μελαγχολία, ἐκείνη τὴν πικρία, ἐκείνη τὴ δυσθυμία, πού εἶχε καταλάβει τὴ γενεὰ τῶν νέων, πού ζῆσαν τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή, δηλαδή πού παρευρέθηκαν στό θάνατο τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ιδέας. Αὐτὴν τὴν τόσο ἑλληνικὴ ψυχολογία, τὴν ἐξέφρασε ὁ Σεφέρης, μετουσιώνοντας στὴ γλώσσα μας, ἐπαναλαμβάνοντας γιά λογαριασμό τῆς γλώσσας μας, τὴ νέα ποιητικὴ, πού εἶχε τότε κάνει ἑνδοξο τόν Ἑλιοτ μέ τό ποίημά του «Ἐρημὴ Χώρα».

Μαλλαρμέ Στέφανος (1842-1898): Γάλλος ποιητής, ἀρχηγός τῆς κινήσεως τοῦ συμβολισμοῦ.

Βαλερύ Πῶλ (1871-1945): Γάλλος ποιητής. Ἀνήκει στοὺς συμβολιστές.

Κι από τότε, δηλαδή από τὰ 1935, ἀρχίζει, ουσιαστικά, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ποιητικοῦ κλίματος στὴν Ἑλλάδα: ἐγκαταλείπεται ὁλότελα ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τῶν ποιημάτων τῆς παράδοσης, καὶ τὸ ποίημα ἐμφανίζεται καὶ μέσα κι ἔξω σάν κάτι τὸ ἐντλῶς νέο. Τὸ νέο ποίημα δὲν ἔχει πιά κανονικό στίχο, δὲν ἔχει ὁμοιοκαταληξία, δὲν ἔχει φανερό θέμα, δὲν ἔχει, συχνά, στίξη, δὲν ἔχει ἐξωτερικό λογικό εἰρμό, δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς παλιᾶς «λυρικῆς μελωδίας», κι ἔχει ἀποβάλλει ἐντελῶς τὸ παλαιό πλούσιο καὶ πομπῶδες γλωσσικό του ἔνδυμα, αὐτὸ τὸ λαμπρό περίβλημα πού ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ νὰ μὴ μιλάει ἀπλά, ἀλλὰ νὰ ψέλνει, νὰ φωνάζει κάποτε ἢ νὰ τραγουδάει. Μὰ σέ καμιὰ περίπτωσιν δὲν τὸν ἄφηνε νὰ εἶναι αὐτὸ πού λέμε «πεζός»...

Τό μυθιστόρημα

Τό μυθιστόρημα είναι ένα από τά κυριότερα είδη του πεζού λόγου. Τά άλλα δύο είδη είναι **τό διήγημα** καί ή **νουβέλα**. Γιά τό διήγημα έχετε διδαχθεί πέρσι (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Τάξη Β', σελ. 100).

Τό μυθιστόρημα είναι φανταστικό* πεζογράφημα, έμπνευσμένο συνήθως από τήν πραγματικότητα, στό όποιο περιγράφονται μέ πειστικότητα άνθρωποι τύποι, πού βρίσκονται στό επίκεντρο τών γεγονότων. Τό μυθιστόρημα διαφέρει από τό διήγημα στά έξής:

- α) Ή υπόθεσή του συνήθως απλώνεται σέ μεγαλύτερη χρονική καί τοπική έκταση.
- β) Αναφέρεται σε περισσότερα γεγονότα καί πρόσωπα.
- γ) Έχει μεγαλύτερο πλάτος συνθέσεως, γιατί περιέχει περισσότερη ύλη, έξιτορει πολλές περιπέτειες πέρα από τήν κύρια υπόθεση. Είναι οί λεγόμενες **παρεκβάσεις**.

Εἶδη μυθιστορημάτων

Τά συνηθέστερα είδη είναι τά αισθηματικά, ψυχολογικά, κοινωνικά καί ιστορικά. Μεγάλη ανάπτυξη του μυθιστορήματος στήν Εὐρώπη παρατηρεῖται τό 19ο αἰ. Τότε εμφανίζονται κορυφαῖοι μυθιστοριογράφοι, κυρίως στή Γαλλία. Από τούς σημαντικότερους είναι ὁ **Όνορέ ντέ Μπαλζάκ**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ρεαλιστικά μυθιστορήματα. Ὁ Μπαλζάκ στήν *Άνθρώπινη κωμωδία* (γενικός τίτλος τών μυθιστορημάτων του) παρουσιάζει περίπου 2000 πρόσωπα άνεπανάληπτα. Ὁ **Έμίλ Ζολά** ἔγραψε νατουραλιστικά μυθιστορήματα (*Νανά* 1880, *Άνθρώπινο κτήνος* 1890). Μετά τόν Μπαλζάκ ανανέωσαν τό γαλλικό μυθιστόρημα ὁ **Σταντάλ** (*Τό κόκκινο καί τό μαῦρο*, 1830 — *Τό μοναστήρι τῆς Πάρμας*, 1889) καί αργότερα ὁ **Φλωμπέρ** (*Μαντάμ Μποβαρύ*, 1857).

Τόν ἴδιο αἶωνα στή Ρωσία ζοῦν οἱ μεγάλοι μυθιστοριογράφοι **Ν. Γκόγκολ**, **Φ. Ντοστογιέφσκι** καί **Λέων Τολστόι**. Σημαντικός ἔπίσης Ρώσος μυθιστοριογράφος τοῦ 19ου αἰ. είναι καί ὁ **Τουργκένιεφ**.

Τό ιστορικό μυθιστόρημα καλλιέργησαν πρώτοι οἱ Άγγλοι μέ εκπροσώπους τόν **Οὰώλτερ Σκόττ**, τόν **Κάρολο Ντίκενς** κ.ά.

Ή **νουβέλα** είναι ένα είδος πού βρίσκεται ανάμεσα στό διήγημα καί τό μυθιστόρημα. Έχει δηλαδή έκταση μεγαλύτερη από τό διήγημα καί μικρότερη από τό μυθιστόρημα. Έκτός από τήν ἔξωτερική αὐτή διάκρι-

φανταστικό: Μέ τόν ὄρο φανταστικό ἔννοοῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας μεταπλάθει μέ τή φαντασία ἀκόμη καί τά πραγματικά γεγονότα.

ση ή νουβέλα διαφέρει από τα άλλα είδη και στο περιεχόμενο:

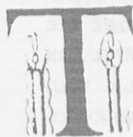
1. Διηγείται σύγχρονα μάλλον γεγονότα (πραγματικά ή πλαστά).
2. Έχει αισθηματικό μάλλον περιεχόμενο, με ψυχολογικές έμβασύνσεις και λεπτομερή ήθογράφηση.

Άσφαλής διάκριση της νουβέλας από το διήγημα και το μυθιστόρημα δέν μπορεί νά γίνει. Γι' αυτό άλλοι συγγραφείς ονομάζουν τίς νουβέλες πού έγγραφαν διηγήματα και άλλοι (σπανιότερα) μυθιστορήματα.

Γιώργος Θεοτοκάς

Άπό τό Έμερολόγιο του Λεωνή

Γιά τό Λεωνή, τό μυθιστόρημα μέ τά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Γιώργου Θεοτοκά, μιλήσαμε καί στό βιβλίο τῆς Β. Ἐδῶ παρουσιάζουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τό Έμερολόγιο τοῦ Λεωνή. Περιλαμβάνει μιά συζήτηση μέ ἕνα καθηγητή του.

ουχαία συνάντηση μέ τόν κ. Γκαλιμπούρ στόν Κήπο. Μέ κάλεσε καί κάθισα στό τραπέζι του. Συζήτηση γιά τό μέλλον μου.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Άπό τίς ἐκθέσεις σας παρατηρῶ ὅτι ἔχετε κάποια κλίση στή λογοτεχνία. Θά πρέπει νά τήν καλλιεργήσετε. Μπορεῖ μιά μέρα νά κάμετε κάτι καλό.

ΕΓΩ.—Ίσως γράψω κάτι μιά μέρα, ἀλλά ἡ λογοτεχνία γιά μένα δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλο τίποτα παρά ἕνα πάρεργο. Ἡ μεγάλη κλίση μου εἶναι ἡ ζωγραφική.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Ἐστω. Καλλιεργήστε τίς δυο κλίσεις παράλληλα. Οἱ δυο αὐτές τέχνες συναντιοῦνται καμιά φορά στό ἴδιο πρόσωπο. Κι ἡ ζωγραφική, βέβαια, ἔχει ἀπέναντι στή λογοτεχνία τοῦτο τό μεγάλο πλεονέκτημα, ὅτι μιλά μιά γλώσσα πού τήν καταλαβαίνουν ὅλα τά ἔθνη, δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό μεταφραστές. Γι' αὐτό, ἄλλωστε, ἂν πρόκειται μιά μέρα νά γράψετε, σᾶς συστήνω νά γράψετε γαλλικά.

ΕΓΩ.—Νομίζετε ὅτι εἶναι σωστό νά ἀρνηθεῖ κανεῖς τήν πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Δέν εἶπα τέτοιο πράμα, γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

ΕΓΩ.—Μά τό νά ἀρνηθεῖ κανεῖς τή γλώσσα του δέν εἶναι τό ἴδιο σάν νά ἀρνηθεῖ τήν πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Δέν πρόκειται νά ἀρνηθεῖτε τίποτα, δέν σᾶς συστήνω νά

γίνετε ένας ψεύτικος Γάλλος καί νά φοβᾶστε μήν τυχόν καταλάβει κανείς τήν ξένη καταγωγή σας. "Ίσια ἴσια, σᾶς λέω νά διατηρήσετε τήν ἐθνικότητά σας, τήν ἐθνική ιδιορρυθμία σας, τό ἑλληνικό σας πνεῦμα, τέλος πάντων καθετί πού σᾶς κάνει νά ξεχωρίζετε ἀνάμεσα στά ἔθνη, ὑπό τόν ὅρο βέβαια αὐτό νά ἔχει μιᾷ ἀνθρώπινη ἀξία. Ἀλλά ὅ,τι κι ἂν διατηρήσετε καί, γενικά, ὅ,τι ἔχετε νά πεῖτε, νομίζω πώς μπορείτε ἀξιόλογα νά τό πεῖτε σέ μιᾷ διεθνική γλώσσα, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἓνα πλήθος λόγιοι ὅλων τῶν ἐθνῶν ἔγραψαν στήν ἀρχαιότητα ἑλληνικά καί στό μεσαίωνα λατινικά.

ΕΓΩ.—Οἱ παλαιοί δέν εἶχαν ὀρισμένα συναισθήματα πού ἔχουμε ἐμεῖς ἢ δέν τά εἶχαν τόσο ἀναπτυγμένα.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Οἱ παλαιοί, ἀπλούστατα, ἦταν πιό σοφοί ἀπό μᾶς. Ἦταν χειραφετημένοι ἀπό πολλές προλήψεις* καί προκαταλήψεις μας. Ἐνῶσαν τό γράψιμο σάν αὐτό πού εἶναι ἀκριβῶς: ἓνα μέσο γιά νά ἐπικοινωνήσῃ κανεῖς μέ τήν ἀνθρωπότητα, μέ τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό ὅσο τό δυνατό πιό πλατιά καί πιό ἀποτελεσματικά. Προτιμοῦσαν λοιπόν νά μεταχειρίζονται γλώσσες ἐτοιμες, καλλιεργημένες ἀπό μεγάλες πνευματικές παραδόσεις καί καθιερωμένες, ὄχι σάν ιδιώματα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἐθνότητος, ἀλλά σάν ὄργανα τῆς ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν ἀναμεταξύ τους, σάν ἐκφραστικά μέσα ὁλόκληρων πολιτισμῶν. Σᾶς παρακαλῶ νά πιστέψετε ὅτι δέ σᾶς συστήνω τά γαλλικά ἐπειδὴ εἶμαι Γάλλος, ἀλλά ἐπειδὴ κρίνω ἀντικειμενικά πώς αὐτή ἡ γλώσσα ἔχει περίπου ὅλες τίς ιδιότητες πού θά τῆς χρειαζόντανε, ἂν ἔμελλε νά παίξῃ σήμερα στήν Εὐρώπῃ τόν ἴδιο ρόλο πού ἔπαιξαν ἄλλοτε τά λατινικά ἢ τά ἑλληνικά. Δέ σᾶς κάνω ἐθνική προπαγάνδα, σᾶς εἶπα καί ἄλλη φορά ὅτι ὁ πόλεμος μέ γιάτρεψε ἀπ' αὐτό τό εἶδος τίς μανίες.

ΕΓΩ.—Ἴσως ἔχετε δίκιο, ἀλλά δέ μοῦ φαίνεται πώς θά κατόρθωνα ποτέ νά ἀκολουθῶ τή συμβουλή σας. Δέ δυσκολεύομαι νά καταλάβω ἓνα διεθνιστικό ἰδανικό, νομίζω μάλιστα πώς εἶμαι κι ἐγώ, ὡς ἓνα σημεῖο, ἀρκετά κοσμοπολίτης, ἀλλά ὑπάρχει ἓνα πράγμα πού μέ δένει πολύ στενά μέ τό ἔθνος μου κι αὐτό εἶναι ἀκριβῶς ἡ γλώσσα. Δέν μπορείτε νά φανταστεῖτε τί εἶναι αὐτή ἡ μεγάλη χαρά πού μέ κατέχει, ὅταν πάω νά γράψω δυό στίχους καί νιώθω ὅτι ἀγγίζω μιᾷ γλώσσᾳ δροσερή, ὁλοκαίνουρια, ἀσχημάτιστη, ὅτι τήν πλάθω ὅπως θέλω, ὅτι συμμετέχω σ' ἓνα πολύ μεγάλο γεγονός, σ' ἓνα ἔργο προορισμένο νά ζῆσῃ αἰῶνες, ἴσως χιλιετηρίδες, στή διαμόρφωση μιᾶς καινούριας γλώσσας —καί ὅτι

προλήψεις: Γνώμες πού ἔχουν σχηματιστεῖ στό νοῦ ἀπό πρὶν μέ τήν ἐπίδραση ἐξωτερικῶν παραγόντων καί ἐμποδίζουν τόν ἄνθρωπο νά σκεφτεῖ καί νά ἐνεργήσῃ ἐλευθερά καί προσωπικά, νά χειραφετηθεῖ.

ή τόσο νέα αυτή γλώσσα είναι εξίσου ελληνική όσο κι η γλώσσα του Όμηρου!

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Μιλᾶτε σάν ἐρωτευμένος.

ΕΓΩ.—Ναί, ἴσως... Εἶναι κάτι πού, ὅταν τό πρωτόνιωσα, μοῦ φάνηκε σάν νά γεννήθηκα μιά δεύτερη φορά. Πώς εἶναι λοιπόν δυνατό νά ἐγκαταλείψω ποτέ τή γλώσσα μου;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Μπορεῖ νά ἔχετε δίκιο. Ἀλλά, κι ἂν δέν ἔχετε δίκιο, μοῦ ἀρέσει ὁ ἐνθουσιασμός σας.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό θέμα τῆς συζητήσεως;
2. Ποιά εἶναι ἡ ἀποψη πού ὑποστηρίζει ὁ κ. Γκαλιμπούρ καί ποιά εἶναι τά ἐπιχειρήματά του;
3. Ποιά εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ Λεωνῆ καί ποιά τά δικά του ἐπιχειρήματα;
4. Γιατί ὁ κ. Γκαλιμπούρ λέει στό Λεωνῆ ὅτι μιλάει «σάν ἐρωτευμένος»;
5. Ποιός ἀπό τούς δύο συνομιλητές νομίζετε πώς ἔχει δίκιο καί γιατί;

Ἡλίας Βενέζης

Τό Νούμερο 31328 (Ἀπόσπασμα ἀπό τό Κεφ. Β')

Τό φθινόπωρο τοῦ 1922 οἱ Τούρκοι μπήκαν στίς Κυδωνίες (Ἀιθαλί). Οἱ Ἕλληνες βρίσκονται σέ δύσκολη θέση, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας στό Κεφ. Β' τοῦ βιβλίου του «Διαταγή: τό σάπιο ἐμπόρευμα —τά παιδάκια κι οἱ γυναῖκες— θά μπαρκέρναν γιά τήν Ἑλλάδα. Μά οἱ ἄντρες, ἀπό δεκαοχτώ ἴσαμε σαρανταπέντε χρονῶ, θά φεύγαν γιά τό ἐσωτερικό, σκλάβοι στά ἐργατικά τάγματα». Ἀνάμεσά τους βρέθηκε κι ὁ συγγραφέας, πού ἦταν ἀκριβῶς 18 χρονῶν. Τό Νούμερο 31328 (αὐτό τόν ἀριθμό εἶχε ὁ Βενέζης ὡς αἰχμάλωτος) ἀποτελεῖ τή ζωντανή μαρτυρία μιᾶς φοβερῆς δοκιμασίας, πού κράτησε 14 περίπου μήνες.

Ἡ αἰχμαλωσία μόλις ἔχει ἀρχίσει· ὁ συγγραφέας βρίσκεται μέ ἄλλους ομηπατριώτες του σ' ἓνα ὑπόγειο σπητιοῦ, πού ἔχει μετατραπεί σέ φυλακή· ὅλα τά πρόσωπα εἶναι πραγματικά· ὁ Ἰάκωβος εἶναι ξενοδόχος, ὁ Ἡρόδοτος παιδί μέ λίγο μυαλό, ὁ Πέπας ἔβγαζε ἐφημερίδα, ὅσον καιρό οἱ Ἕλληνες ἦταν στή Μικρά Ἀσία κι ὁ Μανόλης, πού ἦταν καπετάνιος ἀπό τά Μοσχονήσια, εἶχε δυό παιδιά.

να χέρι μέ σπρώχνει δυνατά. Ὑστερα μιά κλοτσιά. Ξυπνῶ ἀπὸ τομα. Μές στό λίγο φῶς, στά δυό τρία σπαρματοῦτα πού ἀναψαν πάλι στό ὑπόγειο, ξεχωρίζω τίς πυκνές σκιές πού κουνιοῦνται καί σπρώχνονται πρὸς τὴν πόρτα. Φωνές ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ: Ὀνόματα —Χρῆστο, Κῶστα. Δυό τρεῖς στρατιῶτες γυρίζουν σ' ὅλες τίς γωνιές, μὴν ἀπόμεινε κανένας, καί κλοτσοῦν.

— Σηκωθείτε!

Ὁ καπετάνιος μ' ἔσπρωξε. Τὸν ρωτῶ σαστισμένος, σάν νά 'ρχουμαι ἀπὸ ἄλλον κόσμο.

— Τί εἶναι;

— Τό «ξάφρισμα»... μурμουρίζει μέ φωνή πού πολεμᾷ νά μὴν τρέμει.

Μᾶς βγάζουν ἀπ' τὸ κάτω μέρος τοῦ ὑπόγειου. Στὴ μικρὴ πόρτα στριμωχνόμαστε ὥπου νά βγοῦμε. Ἀκούγω μιά στιγμή τὸν Ἰάκωβο, δίπλα μου, νά μурμουρίζει: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ...», πολλές φορές.

Μᾶς ἀραδιάζουν σέ διπλὴ σειρά. Ἐκεῖ, πλάι στὴ θάλασσα. Μές στό λιμάνι ἀνάβουν τὰ φῶτα ἐνὸς βαποριοῦ, ἀπὸ κείνα πού παίρνουν τὰ γυναικόπαιδα*. Θά 'ναι περασμένα μεσάνυχτα. Τό ὑποθέτω ἀπ' τὴ Μεγάλη Ἀρκτο πού ἔχει χαμηλώσει πολύ. Ἕνας συμμαθητῆς μου καταγινόταν πολύ μέ τ' ἄστρα. Ἐκεῖνος μοῦ τὰ ἔμαθε. Ὁ Σείριος; Τόσες, τόσες χιλιάδες, τόσα δέκατα, τόσα χιλιοστὰ μακριά. Μῆτε ἓνα λιγότερο; Μῆτε. Τό ἀγιάζι εἶναι πολύ. Τουρτουρίζουμε.

Εἶμαι στὴν πρώτη σειρά. Δίπλα μου ὁ καπετάνιος. Ἀπὸ πίσω ὁ Ἡρόδοτος, ἓνας σκοτεινὸς βόλος, κοιτάζει μέ τὰ μεγάλα ἡλίθια μάτια του, γεμάτα ἀπορία, καί τρέμει.

Στό σπῖτι πάνω ἀπ' τὸ ὑπόγειο, πού εἶναι τὰ γραφεῖα τῆς Ἀστυνομίας, πολλὰ φῶτα. Μεθυσμένες φωνές τραγουδοῦν. Περιμένουμε.

Τέλος ἀνοίγει ἡ πόρτα. Ἕνας στρατιώτης κατεβαίνει μέ μιά λάμπα στό χέρι. Ἀπὸ πίσω του ἔρχεται ἓνας ἀξιωματικός. Εἶναι στουπί στό μεθύσι. Παραπατᾷ.

— Ἐλάτε! Ἐλάτε! φωνάζει ὁ ἀξιωματικός σέ κάποιον ἄλλον ἀπὸ μέσα. Ἀπόψε ἓναν παραπάνω γιὰ σᾶς!

Ἀπ' τὸ σπῖτι ἓνας ἄλλος ἀξιωματικός βγαίνει καί τὸν ἀκολουθεῖ. Ὁ στρατιώτης πάει στὴν ἄκρη τῆς γραμμῆς μας, χαμηλώνει τὴ λάμπα στά πρόσωπά μας, νά φωτιστοῦν, περιμένει.

ξάφρισμα: ἀφαίρεση τοῦ ἀφροῦ. Ἐδῶ μεταφορικά (οἱ Τοῦρκοι ἔπαιρναν, πολλές φορές στὴν τύχη, ὅσους ἤθελαν νά ἐκτελέσουν· αὐτοὶ οἱ αἰχμάλωτοι τὸ λέγανε ξάφρισμα).

παίρνουν τὰ γυναικόπαιδα: τὰ μεταφέρνανε στὴν Ἑλλάδα.

Πλησιάζει ἐκεῖ ὁ πρῶτος ἀξιωματικός. Εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος πού μᾶς χτυποῦσε τό πρῶι —τά φουτουριστικά σχέδια. Τό ξανθό μουστάκι του ἀπ' τῇ δεξιᾷ μεριά ἔχει γείρει λίγο περισσότερο— καί ὁ Σερίριος;... Ὁ ἀξιωματικός βλέπει μέ τό φῶς καί τραβᾷ ἓνα δικό μας ὄξω ἀπ' τῇ γραμμῇ, στό πλάι. Τόν κοιτάζει, γελά, ὕστερα προχωρεῖ παρακάτω. Τραβᾷ ἄλλον ἓνα.

— Κι ἐσύ, παλιόσκυλο! λέει.

Ἄλλον ἓνα. Τό φῶς, ὁ στρατιώτης μέ τῇ λάμπα, πλησιάζει ὁλοένα στό μέρος μας. Αὐτό τό φῶς λάμπει σά νά ἔχει μιά φοβερή ὑποχρέωση — ἔτσι, νά πρέπει. Μιά γρήγορη στιγμή ἀναρωτιέμαι ἂν διαλέγει μικρούς γιά μεγάλους. Μά βλέπω πῶς παίρνει ἀνακατωτά, ἀπ' ὅλα τά τσεσίτια*. Στό μεταξύ τό φῶς ἔφτασε. Εἶναι μπροστά μου. Αἰσθάνουμαι τά μικρά μου χρόνια ἀπροφύλαχτα, ἔτσι στήθος μέ στήθος. Ἡ ἀνάσα κόβεται. Τό χέρι τοῦ ἀξιωματικοῦ ἀπλώνεται νά μέ τραβήξει. Μά τήν ἴδια ἀκριβῶς στιγμή, μιά τιποτένια στιγμή, τάκ, ὁ ἀξιωματικός παραπάτησε ἀπ' τό μεθύσι. Γελά. Κάνει προσπάθεια νά ἰσορροπήσει, ἀλλά μέ τήν κίνηση τούτη ἡ θέση του ἀλλάζει κατά δυό πόντους. Δυό τιποτένιοι πόντοι. Τό χέρι του πέφτει ἴσα πάνου στόν καπετάνιο, δίπλα μου.

Ἀνασαίνω βαθιά. Ἄ, ἐκεῖ βαθιά εἶναι μιά σκληρή χαρά, μιά τέτοια σκληρή χαρά...

Ξεχωριστήκαν ἔξι σύντροφοί μας. Ὑστερα ἄλλος ἓνας, γίναν ἑφτά. Βλέπω μιά διμοιρία στρατιῶτες πού ἐτοιμάζονται. Κατεβαίνουν μέ τόν ὀπλισμό τους, ἓνας ἓνας. Μαζεύονται σέ μιάν ἄκρη δίπλα μας.

— Φτάνει! λέει ὁ ἀξιωματικός στό στρατιώτη μέ τῇ λάμπα.

Μά ἀμέσως, σάν νά θυμᾶται, γυρίζει πρός τό μέρος τοῦ ἄλλου ἀξιωματικοῦ:

— Ἄ, ἀλήθεια, κι ἐνάν γιά σᾶς! λέει. Διαλέξτε!

Τοῦτος ὁ ἄλλος πλησιάζει στή γραμμῇ. Ἡ καρδιά μας πάλι χτυπᾷ παλαβᾷ. Τραβᾷ ἓναν. Σκύβουμε νά δοῦμε: Ὁ Ἰάκωθος.

— Ὅχι ἐγώ! Ὅχι ἐγώ! παρακαλεῖ μέ ἀπελπισία ὁ φουκαράς. Ἐγώ Ἰτάλια ταμπαασί (Ἰταλός ὑπῆκοος), Ἰτάλια ταμπαασί... Αὔριο θά μέ γυρέψουν*...

— Σκύλο! μουγκρίζει ὁ ξανθός ἀξιωματικός, καί τόν τραβᾷ στή μπά-ντα.

Ὑστερα διατάζει στό ἀπόσπασμα:

— Νά γυρίσετε γρήγορα!

Οἱ στρατιῶτες πᾶν κοντά στούς συντρόφους μας πού ξεχωρίστηκαν.

ΤΣΕΣΙΠΙ: εἶδος, διαλογή.

αὔριο θά μέ γυρέψουν: περίμενε πῶς θά ἀπελευθερωθεῖ μέ ἐπέμβαση τῶν Ἰταλῶν.

— “Αν έχετε τίποτα, πάρτε το! τούς φωνάζει ό επικεφαλής του αποσπάσματος.

Μας βάζουν πρώτα εμάς μέσ στό υπόγειο. “Υστερα ξωπίσω μας έρχονται κι οι άλλοι, μηχανικά, νά πάρουν ό,τι έχουν. Για ποιό λόγο;

— Γρήγορα! φωνάζει ό λοχίας απόξω, βλέποντας πώς άργοπορούν.

Τό υπόγειο είναι γεμάτο σούσουρο. “Ένας άνθρωπος κλαίει νευρικά. Κάποιος άλλος λέει «γειαί σας». ‘Η ώρα περνά. ‘Ο λοχίας διατάζει πιό άγρια:

— Γρήγορα!

Στή γωνιά πού έχω λουφάξει* πλησιάζει ό βαρύς όγκος του καπετάνιου. Τόν βλέπω πού έρχεται, καί μέ πιάνει φόβος. Σκύβει σωπηλά. Κάνει νά σκαλίσει εκεί στό προσκέφαλό μας, σάματος νά έχει κάτι νά πάρει. “Υστερα πάλι σηκώνεται.

— Δέν έχω τίποτα, μουρμουρίζει άφηρημένα, σά νά θυμάται, αλήθεια, πώς δέν έχει νά πάρει τίποτα.

Κάνω κουράγιο.

— Νά, Μανόλη, λέω. Πάρε τίς δικές μου τίς κουβέρτες.

Τό λέω έτσι άσυλλόγιστα, μιά προσπάθεια νά του φανώ την τελευταία στιγμή τόσο δά χρήσιμος, μόλο πού είμαι σίγουρος πώς τίποτα δέν του χρειάζεται πιά.

— Τί τίς θέλω; αναρωτιέται κι αυτός σιγανά.

‘Ο λοχίας βρίζει, τρίτη φορά τώρα.

— “Αιντε, ουλάν!

Είναι φανερό πώς όλοι προσπαθούν νά μείνουν λίγο άκόμα, όσο είναι μπορετό, ν’ άργοπορήσουν.

Τέλος ό Μανόλης κουμπώνεται άπότομα, σά νά πήρε την άπόφαση. Δυό τρείς φθόγγοι τρίζουν στά δόντια του. Μόλις κατορθώνουν νά άνταμώνουν:

— “Ε... Γειαί σας...

Βάζει τά χέρια του στίς τσέπες καί χιμά στήν πόρτα. ‘Ο μεγάλος όγκος του διαλύεται μέσ στό σκοτάδι.

Χαμένος, παραλυμένος, ακούγω ένα διάστημα τά βήματά τους όξω πού φεύγουν. Σβήσαν.

Συμμαζεύουμαι πιό κοντά στόν Πέπα. Τρέμει. «Κύριε, Κύριε...» μουρμουρίζει. ‘Η καρδιά του χτυπά, τίκ τίκ.

— “Αραγες μέ τί τρόπο;... ρωτά σιγανά καί στέκεται, σάν νά φοβάται νά προχωρήσει τή σκέψη του.

Τά μάτια μου πολεμούν, πολεμούν ν’ άντισταθούν, δέ βαστούν πιά, λουφάζω: μένω σιωπηλός κι άκίνητος από άμηχανία ή φόβο.

μούσκεψαν. Ἡ σκηνή ἔρχεται καί ξανάρχεται ἐκεῖ, μέσ στό ὑποπτο φῶς, στό θόλο τοῦ υπόγειου — ἓνα παραπάτημα, δυό πόντοι. Αἰσθάνουμαι νά μέ πλακώνει τό φριχτό βάρος, πολεμῶ νά παλέψω. Μά τί φταίω; Τί φταίω; Αὔριο θά 'μαι ἐγώ, γιά μεθαύριο.

Ὅλοένα γίνεται περισσότερη ἡσυχία στό υπόγειο. Τά σπαρματοῦτα ἓνα ἓνα σθῆνουν. Ἰσαμε μιά ὥρα πέρασε. Ὁ Πέπας στριφογουρίζει, δέν μπορεῖ νά ἡσυχάσει. Τό ἄλογο, δίπλα μας, μετακινιέται, φαίνεται πῶς θέλει κι αὐτό νά ξαπλώσει. Λίγο ἀκόμα νά τόν πατήσῃ τόν Πέπα.

— Ἐχει τόπο παρακάτου; μέ ρωτᾷ ἀνήσυχος.

Τραβιέμαι ὅσο μπορῶ πρὸς τό μέρος πού ἄφησε ὁ Μανόλης.

— Δέν ἔχει πιά παρακάτου, λέω. Εἶναι ἄλλοι.

Ὁ Πέπας σηκώνεται, λύνει τό σκοινί πού εἶναι δεμένο τό ζό ἀπ' τό χαλκά καί τό τραβᾷ. Ξαναδένει ὕστερα τόν κόμπο πιό κοντά. Δέν ἔχει ἀφήσῃ παρά δυό πιθαμές μονάχα σκοινί ἀπ' τό στόμα τοῦ ζοῦ.

Πάλι ἔρχεται καί ξαπλώνει.

— Ἔτοι δέ θά μπορέσῃ νά πέσῃ χάμου, λέει.

Μά τό ἄλογο χλιμιντρίζει. Ἀδιάκοπα. Εἶναι φανερό πῶς διαμαρτύρεται. Ὁ σκοπός ὅξω ἀνησυχεῖ. Μπαίνει μέσα. Βλέπει τό κοντό δέσιμο τοῦ ζοῦ κι ἀνάβει.

— Γκιαούρ*! βλαστημᾷ καί δίνει μιά κλοτσιά στόν Πέπα. Ὑστερα ἀφήνει λάσκα τό σκοινί, νά 'χει ἄνεση τό ζό.

Θά 'χαν περάσῃ δυό ὥρες. Ὁ Πέπας συμμαζῶχτηκε, κάθετα γονατισμένος, γιά νά ἡσυχάσῃ τό ζό. Δέν ἀκούγονται πιά παρά ελάχιστοι θόρυβοι, σπασμωδικοί. Χάνονται γρήγορα. Μά σιγὰ σιγὰ τό αὐτί μου παίρνει, στό βάθος, πολλά βήματα. Σιγὰ. Σιγὰ. Ὅλοένα πλησιάζουν, γίνονται πιό καθαρά. Ἐρχονται ἀπ' τό δρόμο, ἀπ' τό μέρος πού φύγανε οἱ ἄλλοι πρὶν ἀπὸ δυό ὥρες. Ἀφουγκράζουμαι μέ ὀλάνοιχτα μάτια. Τέλος σταματοῦν ὅξω ἀπ' τό σπίτι. Μιλοῦν συναμεταξύ τους τούρκικα, δέν καταλαβαίνω.

— Γύρισαν..., μουρμουρίζει ὁ Πέπας.

— Ναί. Γύρισαν...

Εἶναι τό ἀπόσπασμα. Τελείωσε.

Μαζεύω τά ποδάρια μου καί κουκουλώνουμαι ὅλος ὡς τό κεφάλι. Ἔτοι πού εἶμαι τραηγμένος, εἶναι ἴσα ἴσα ὁ τόπος πού καθόταν ὁ Μανόλης, ἐδῶ καί λίγες ὥρες. Ἀπὸ κάτου ἀπ' τό προσκέφαλο, στήν ἄκρη, ἓνας μικρός βόλος μποδίζει τήν ἡσυχία μου. Λέω, θά 'ναι τίποτα ψωμί. Πάω νά τό βγάλω. Βάζω τό χέρι μου. Τραβῶ. Εἶναι ἄλλο πράμα. Τό πασπατεύω: μιά καπνοσακούλα. Χώνω τά δάχτυλά μου μέσα καί πιάνω ἓνα

γκιαούρ: ἄπιστος. Ἔτοι λένε οἱ Μωαμεθανοί κυρίως τοὺς Χριστιανούς. Ἡ ἐπιφωνία εἶναι ὀβριστική.

σκληρό μικρό πράμα. 'Ανάβω ένα σπίρτο, κοιτάζω, κοιτάζω, καί πολεμῶ νά θυμηθῶ. Εἶναι ένα μικρό φελουκάκι*, ένα τόσο δά πράμα, μιά μύτη μπροστά, μιά γραμμή γιά καρένα ἀποκάτω. "Ένα ἄτεχνο φελουκάκι μιά σταλιά, ἀπό πεῦκο...

Ἑρωτήσεις

1. Στό Νούμερο 31328 ὁ συγγραφέας δέν προσπαθεῖ νά ἐξωραΐσει τήν πραγματικότητα, ἀλλά νά δώσει μιά πιστή εἰκόνα τῆς. Θά τό διαπιστώσετε, ἂν μελετήσετε τό ἀπόσπασμα κι ἀπαντήσετε στό ἐξῆς ἐρώτημα: Πῶς ἀντιδρῶν μπροστά στό θάνατο α) ὁ συγγραφέας, β) ὁ 'Ιάκωβος, ὁ 'Ηρόδοτος, ὁ Πέπας καί γ) ὁ καπετάνιος.
2. Κατορθώνει ὁ συγγραφέας νά μᾶς μεταδώσει ὅλο τό κλίμα τοῦ τρόμου καί τῆς ἀγωνίας, πού ἐξῆσε ὁ ἴδιος κι οἱ συγκρατούμενοί του; "Αν νάι, νά ἐπισημάνετε τά σημαντικότερα χωρία.
3. Ποιό εἶναι τό σημαντικότερο πρόσωπο τοῦ ἀποσπάσματος καί γιατί;

Ἄγγελος Τερζάκης

«Σᾶς φέρνω τήν 'Ανάσταση»

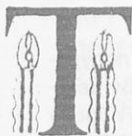
Ἀπόσπασμα ἀπό τό Κεφ. Ζ' τοῦ μυθιστορήματος Ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπῶ (1945).

Κεντρικά πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ Νικηφόρος Σγουρός κι ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπῶ. Ὁ Νικηφόρος Σγουρός ζεῖ στ' Ἀνάπλι (Ναύπλιο). Ὑστερα ἀπό πολλές περιπέτειες πηγαίνει στή Σπάρτη κι ἀπό ἐκεῖ στήν Καλαμάτα, ὅπου παίρνει μέρος στήν ἐπανάσταση τῶν βιλαίων ἐναντίον τῆς Ἰζαμπῶς, πού τελικά ἀποτυγχάνει. Μ' αὐτή, γενικά, τήν ἱστορία, μέσα στήν ὁποία μπλέκεται κι ὁ ἔρωτας τοῦ Νικηφόρου Σγουροῦ καί τῆς Ἰζαμπῶς, ὁ συγγραφέας κατορθώνει νά ζωντανέψει τή ζωή τῆς Φραγκοκρατοῦμενης Γελοποννήσου τό Βο αἶωνα. Πρόθεσή του ὅμως δέν εἶναι νά ἀναπαραστήσει μόνο μιά χρονική περίοδο, ὅπως ἔκαναν παλιότερα οἱ ρομαντικοί μυθιστοριογράφοι. Ὅπως θά φρανεῖ κι ἀπό τό ἀπόσπασμα, θελεῖ νά δώσει καί μιά εἰκόνα ἀπό τούς*

φελουκάκι: ὑποκορ. τοῦ φελούκα: βάρκα, πλοίαριο. Ὁ μικρός γιός τοῦ καπετάνιου συνήθιζε νά φτιάχνει φελουκάκια ἀπό πεῦκο. "Ένα ἀπ' αὐτά εἶχε μαζί του ὁ καπετάνιος.

Ἰζαμπῶ (καί Ἰσαβέλα): γεννήθηκε τό 1263 κι ἦταν κόρη τοῦ Γουλιέλμου Βιλαρδουίνου καί τῆς Ἄννας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς. Ἦταν γνωστή ὡς Κυρά τοῦ Μορέως, πού σέ μιά περίοδο (1297-1301) κυβέρνησε μόνη τῆς.

ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Φράγκων τοῦ λαοῦ τῆς Μεσσηνίας, ὅταν ἀρχίζει νά σκιρτάει μέσα του ὁ πόθος γιὰ ἐλευθερία. Στό ἀπόσπασμα ὁ Ν. Σγουρός ἀρχίζει τὴν προετοιμασία τῆς ἐξεγέρσεως. Μέσα του ξύπνησε ἡ ἐθνικὴ συνείδηση. Αὐτὸ τὸ ξύπνημα θέλει νά μεταδώσει καὶ στοὺς γύρω του.

Ο ΒΡΑΔΥ, ἀργά, ὁ πυρετός του δέν εἶχε καταπέσει. Ἦρθε νά σπρώξει τὴν πόρτα τοῦ σιδεράδικου καί, μπαίνοντας, ἄκουσε μ' ἀπορία του τὴ βαριά νά βροντάει στ' ἄμῳνι.

Ορθίος μπροστὰ στό καμίνι, σκεπάζοντας μέ τίς τετράγωνες πλάτες του τὴ λάμπη, στεκότανε πάλι ὁ σιδεράς. "Ἐλεγε ὁ Σγουρός πῶς θά τόν ἔθρισκε ἀκόμα νά κουλουριάζεται ἀπὸ τοὺς πό- νους στό στῤῥωμα, ἐκεῖ πού τόν ἄφησε χτές, κι ἀντὶς γι' αὐτὸ τόν ἔθρι- σκε στό πόδι, ἔτσι καθῶς τόν εἶχε πρωταντικρίσει. Σήκωσε στό δεξί του τὴ βαριά καὶ τὴν κατέβασε ρωμαλέα πάνω στό πυρωμένο σίδερο. Ἀπο- ρημένος ὁ Σγουρός ζύγωσε νά τόν κοιτάξει, σά νά μὴν πίστευε τὰ μάτια του. Ἦτανε πραγματικά αὐτός, μονάχα πού τό μάτι του τό εἶχε δεμένο μ' ἓνα στενὸ λουριδί βρώμικο, λοξὰ σφιγμένο γύρω στό κεφάλι.

Κοίταξε γύρω του. Ὁ Ζερβοχέρης δέν ἦταν ἐκεῖ, δέ θά εἶχε ἔρθει ἀκόμα. Σκέφτηκε νά καθίσει, νά τόν περιμένει, εἶδε ὅμως τοὺς ἄλλους πού τόν κοιτάζαν μ' ἀπορία. Κατάλαβε πῶς δέν ἦτανε τόσο ἡ ἀγνωστη σ' αὐτοὺς θωριά του, ὅσο τὰ ρούχα του πού τοὺς παραξένευαν. Τοῦ πέρασε ἡ σκέψη πῶς μπορεῖ νά τόν περνᾶνε γιὰ Φράγκο, ντράπηκε.

— Ὁ Παντελής δέν εἶν' ἐδῶ; ρώτησε ρωμείκα, δυνατά, γιὰ ν' ἀποδεί- ξει τὴν ἀληθινὴ του κατάσταση, κι εἶπε τό βαφτιστικὸ μονάχα τοῦ Ζερ- βοχέρη ἔτσι πού νά καταλάβουν ὅλοι πῶς ἦτανε μ' ἐκεῖνον σχετικὸς πολὺ.

Δέν τοῦ ἀποκρίθηκαν μέ προθυμία. Καθισμένοι χάμου οἱ βιλάνοι* κα- θῶς καὶ χτές, τόν κοιτάζαν ἀπὸ τὴ σκιά, λουφάζοντας.

— Θά τόν προσμένω, εἶπε καὶ στῤῥώθηκε κατάχαμα κι αὐτός, ἀνάμεσά τους.

Τοὺς ἔνιωσε πού τραβιόνταν ἀπὸ κοντά του, δύσπιστοι. Οἱ κουβέντες εἶχανε καταπέσει, σά νά φοβόνταν νά μιλήσουν τώρα πού ἦταν κι αὐτός ἐκεῖ. Τ' αὐτί του πῆρε μιά λέξη πού εἰπώθηκε πιὸ ἐκεῖ μурμουριστά: «Γασμοῦλος*»...

Πολύ τοῦ βαρυφάνηκε. Γασμοῦλος; Αὐτός γασμοῦλος; Στὴ θύμισή του ἀνάδεψε πάλι ἡ μισητὴ εἰκόνα τοῦ Σγουρομάλλη, πού ἐκεῖνος ἦτα- νε γασμοῦλος πραγματικά. Ἔκανε νά διαμαρτυρηθεῖ, αὐθόρμητα, ὅμως

βιλάνος: φτωχὸς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ.

γασμοῦλος: ὁ γεννημένος ἀπὸ πατέρα Φράγκο καὶ μητέρα Ἑλληνίδα.

την ίδια στιγμή ή πόρτα άνοιξε καί μπήκε ό Ζερβοχέρης.

“Ο κάπελας”, βλέποντάς τον, άστραψε ολάκερος. “Ηρθε κοντά του να στρωθεί καί τόν πήρε μέ τό ένα χέρι γύρω από τούς ώμους, σάν γιά νά τόν άγκαλιάσει. Ήταν ολότελα άλλιώτικος από χτές. Οί σκοτεινοί στοχασμοί, τό πρώτο σάστισμα πού τόν ξανάδε ύστερα από τόσον καιρό, είχανε περάσει τώρα καί στο άναμεταξύ τουτο ξύπνησε πάλι μέσα του ό παλιός Ζερβοχέρης, ό πρόσχαρος, μαζί μέ την άλλοτινή τρυφερότητα γιά τό παιδάριο από τ’ “Ανάπλι.

— Μοιάζω γιά γασμούλος; ρωτάει γελώντας δυνατά ό Σγουρός, ν’ ακούσουν οί άλλοι:

— Γασμούλος; γιατί;

— “Ετσι...ρωτώ.

Δέν κατάλαβε ό Ζερβοχέρης. Του έρχότανε πολύ άβολα, όταν δέν καταλάβαινε κάτι, καί τότε τά είχανε ολότελα. Τό μούτρο του έπαιρνε μιάν όψη άποσβολωμένη, πανικόβητη. Στά τελευταία, άφου κοίταξε σαστισμένα γύρω του σάν νά γύρευε βοήθεια, μπήκε στο νόημα:

— Ποιός είπε τέτοιο πράμα; ρωτάει άγριεμένος.

— Κανένas. “Ετσι τό λέω.

“Ο Ζερβοχέρης κοίταξε πάλι γύρω του, φοβερός. Μπάs κι είχε την άποκοτιά κανένas νά προσβάλει τό φίλο του; Οί βιλάνοι, νιώθοντας νά πλανιέται πάνω τους ή έξεταστική ματιά του, έσκυβαν ένας ένας τά κεφάλια περίτρομοι.

— “Ακου, είπε ό Σγουρός βάζοντάς του τό χέρι του πάνω στο μαλλιαρό μπράτσο, τά ρούχα τουτα πού φορώ άλήθεια μέ κάνουνε σάν Φράγκο ή σάν γασμούλο. “Αποφάσισα λοιπόν νά τά βγάλω. “Εχειs κανένα πού νά τά θέλει;

— Τί! θά τά πουλήσεις; σάστισε ό κάπελας. Είναι ρούχα άκριβά.

— “Οχι, θά τά πετάξω.

Καί, λέγοντας, έριξε ό Σγουρός τή μπέρτα από τούς ώμους του, έβγαλε καί τό βελουδένιο χιτώνιο καί, σωρό κουβάρι μαζί τά δυό, τά πέταξε πέρα. Είχε άπομείνει τώρα μονάχα μέ τό σωκάρδι* του. “Ανάσανε βαθιά, ξαλαφρωμένος. Σά νά κουβαλούσε τό βάρος τουτο τής σκλαβιάς από τή μέρα πού ξαναπάτησε τό χώμα του Μοριά κεί κάτω, στην Κλαρέντζα*. Πάνω στο σωκάρδι του φάνηκε ό κεντημένος “Αι - Θόδωρος.

— Ναί, ναί, είσαι εύγενικόπουλο, λέει σιγανά, μ’ έκστατικό χαμόγελο

κάπελας: ταβερνιάρης.

σωκάρδι: πουκάμισο.

Κλαρέντζα (καί Γλαρέντζα): έτσι λεγόταν ή Κυλλήνη τόν καιρό της Φραγκοκρατίας.

ὁ Ζερβοχέρης καρφώνοντας τὰ μάτια του εὐλαβικά στοῦ οἰκογενειακοῦ σημάδι, εἶσαι ἀπὸ μεγάλη γέννα...

— "Ὅχι, κάνει ζωηρά ὁ Σγουρός καί σηκώθηκε πάνω. "Ὅχι, δέν εἶμαι τίποτα! Εἶμαι Ρωμιός. "Ένας κι ἐγὼ ἀνάμεσό σας. Καί σὰς φέρνω τὴν Ἀνάσταση!

Τό εἶχε πεῖ δυνατά, ὅλοι γύρισαν καί τόν κοίταξαν. Ἀκούμπησε στ' ἄμόνι τῇ βαριά ὁ σιδεράς, σταμάτησε τό φυσερό ὁ παραγιός, ἡ Ἀναστασὼ ἀπὸ πέρα, κοντά στὴν κούνια, σηκώθηκε στά γόνατα.

Κι ὁ καλόγερος, πού ἦτανε δίπλα κι εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν κουθέντα, ἔτσι καθὼς τό συνηθίζουν νά κρυφακοῦνε οἱ καλογέροι, ἔβαλε μπρὸς στὰ μάτια του τό χέρι ἀντὴλιο, κοίταξε τό παλικάρι μιὰ στιγμή, κι ἀπόμεινε θαμπωμένος. Γιά τὴ σαλεμένη του τὴ φαντασία ὁ ξένος πού ὀρθωνότανε ξαφνικά μέσα στὴ λάμψη τοῦ καμινιοῦ, μισόγυμνος, δέν μπορούσε νά εἶναι ἄλλος κανένας. Ἦταν ὁ Ταξιάρχης...

Οἱ βιλάνοι τόν κοιτάζανε σαστισμένοι, λιγάκι ἀνήσυχοι. Κατάλαβε τὴ δύσκολη στιγμή ὁ Ζερβοχέρης.

— "Έ ἀδέρφια! νά σὰς γνωρίσω ἐδῶ ἓνα ἄξιο παλικάρι, τοὺς λέει δυνατά, μέ κάποια κρυφὴ ἔπαρση δείχνοντας τό Σγουρό. Τοῦ πέρασε τό χέρι κάτω ἀπὸ τό μπράτσο καί τόν ἔσφιξε κοντά του. — Εἶν' εὐγενικό-πουλο ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, φίλος μου γκαρδιακός, νά, ιδέστε, ἔχει καί τόν Ἀι-Θόδωρο κεντημένονε στοῦ σωκάρδι του —μεγάλῃ του ἡ χάρη! Σγουρό τονε λένε, τό βαφτιστικό του Νικηφόρο, ἀπὸ τοὺς μεγάλους τοὺς Σγουρούς, θά ἔχετε ἀκουστά...

— "Ὅχι, ὄχι, τίποτ' ἀπ' ὅλα τοῦτα, διαμαρτυρότανε τό παιδάριο μ' ὅλο πού καταλάβαινε τὴ λύπη πού κάνει στὸν Ζερβοχέρη.

"Ὅμως ἐκεῖνος δέν τόν πρόσεχε, τόν ἔδειχνε στοὺς βιλάνους καί σύγ-καιρα τοὺς ὀνομάτιζε ἓναν ἓνα, γιὰ νά τοὺς γνωρίσει κι αὐτός.

— Τοῦτος ἐδῶ εἶν' ὁ Σάββας ὁ ζευγάς, ἀπὸ τό Νησί*. Καί τοῦτος ὁ Ἀρτέμης, ὁ ράφτης ἀπὸ τὴν Κεσφίνα. Κάνε ἔτσι μωρὲ τό κεφάλι σου ἐσύ νά ἰδεῖ τό εὐγενικόπουλο τό Σεραφεῖμ τόν τσαγγάρη ἀπὸ τό Βλυσί-ρι. Ἀμὴ τόν Γεδεών τόν καλόγερο, τόν εἶδες τόν Γεδεών τόν καλόγερο ἀπὸ τό μοναστήρι τῶν Ἀγίων Πάντων; Ἔπесе ἄρρωστος στὴν Καλαμάτα καί γιὰ τοῦτο τόν βλέπεις τώρα ἐδῶ σέ λίγες μέρες θά μισέ-ψει.

Ὀνομάτισε καί τοὺς ἄλλους ὁ Ζερβοχέρης πού κάθονταν πιὸ πίσω. κοντά στὸν τοῖχο τό μαυρισμένο ἀπὸ τὴν ἀθάλη καί τὴ σκιά. Θά ἦτανε δώδεκα ἢ δεκαπέντε νοματέοι, ὅλοι ζωὲς σκοτεινές, δουλευτάδες τῆς πολιτείας, ξωμάχοι τοῦ κάμπου, βιλάνοι δίχως πρόσωπο, μ' ἓνα βαпти-

Νησί: ἡ Μεσοσηνή, πόλη τῆς Μεσοσηνίας.

στικό μονάχα γιά σημάδι. Στά τελευταία γύρισε καί κατά τό σιδερά ό Ζερβοχέρης, χαμηλώνοντας τό βλέφαρο, άτολμος πολύ.

— Καί τοῦτος εἶν' ό Τιμόθεος ό σιδεράς, ό μεγάλος άδερφός μου. εἶπε μέ φωνή συγκρατημένη.

Ό άνθρωπος μέ τή βαριά δέ στράφηκε. Κοπάνισε μία γερή στό σίδερο πού δούλευε πάνω στ' άμόνι, έσφιξε τίς χοντρές του τίς μασέλες καί βρουχήθηκε σιγανά. "Ύστερα έβαλε όρθια τή βαριά, σταύρωσε πάνω τά χέρια του καί κοιτάζοντας μέ τό μοναδικό του μάτι τόν Σγουρό στυλά:

— Ό Τιμόθεος ό στραβός, εἶπε τραχιά. Αὐτός εἶμαι!

Καθίσανε πάλι κάτω, ό Ζερβοχέρης κι ό Σγουρός. "Η Άναστασώ, μουλωχτά, στά τέσσερα, είχε σουρθεῖ εκεί πού πέσανε τά φράγκικα ρούχα τοῦ παιδάριου, καί βιαστικά, φοβισμένη, τά ξεδίπλωνε, τά πασπάτευε καί τά περιεργαζόταν. "Άφησε τά τρεμάμενα δάχτυλά της νά γλιστράνε πάνω στό μαλακό βελούδο, τό θολό της βλέμμα έκσταση άπέραντη τό πλημμύριζε καί θαυμασμός.

— "Ε, τί κάνεις αὐτοῦ, νύφη; ρωτάει μία στιγμή ξυπνώντας ή γριά. Τινάχτηκε ή νεαρή γυναίκα, κέρωσε.

— Γιά τ' όνομα τοῦ Θεοῦ! κάνει πνιχτά. Μέ χαντακώνεις, μάνα! Καί τό μάτι της, παλαθωμένο, κοίταξε τό σιδερά, μήν έχει άκούσει.

— Άλήθεια τό λές; ρωτάει σιγανά τό Σγουρό ό Ζερβοχέρης, θά τ' αλλάξεις τό ρούχο σου;

— Τ' άλλαξα κιόλας. Δές! εἶμαι λεύτερος σάν τό πουλί!

— Γιατί, Νικηφόρε;

— Γιατί δέ θέλω νά 'μαι σκλάβος.

Πάλι δέν καταλάβαινε ό κάπελας. Τό μάτι του άποσβολώθηκε, τό κυρίεψε ό πανικός. "Ύστερα: — Σκλάβος είναι ό βιλάνος, κάνει σκεφτικά, όχι ό άρχοντας.

— Σκλάβος είναι όποιος πουλήθηκε.

Κοίταζε μιλώντας τό καμίνι κι ή ματιά του χώνευε σέ ρέμβη' μακρινή. "Εγινε μία μικρή παύση.

— Πώς βρέθηκες ντυμένος έτσι; Πλούτηνες;

— Ναί, πλούτηνα. Στή Βενετιά πού ξεμπαρκάρησα πλουταίνεις εύκολα, άμα θέλεις...

Δέν άπόσωσε τήν κουβέντα του. Ρέμβασε. Τέλος:

— "Ηθελα νά γυρίσω άγνώριστος στό Μοριά, εἶπε, είχα λόγο. Νά, γιά τοῦτο άλλαξα ρούχο. Μιά συντροφιά έμποροι πού ξεκινάγανε γιά τήν

ρέμβη: ή εύχάριστη περιπλάνηση της φαντασίας καί της σκέψης (τό ρημ. ρεμβάζω).

Ἄχαϊα, μ' εὐκολύνανε νά ταξιδέψω. Ἀνακατεύτηκα μαζί τους, μπαρκά-
ρησα, βγήκα στήν Κλαρέντζα...

Ἕνα κεφάλι εἶχε χωθεῖ ἀνάμεσα στούς ὠμούς τους, δυό μάτια στρογ-
γυλά, χαζά, γυαλίσανε μέ λαιμαργία:

— Εἶναι μεγάλος τόπος ἡ Βενετιά, ἔ; ρωτάει μιά φωνή γυναικωτή, ἡ
φωνή τοῦ ράφτη. Στρώνουνε λέει τούς δρόμους μ' ἀσήμι, φύλλα ἀπό
ἀσήμι, —ψυχή μου!— καθώς ἐμεῖς ἐδῶ τά εἰκονίσματα!

— Ψέματα! ἔκανε ὀργισμένος ὁ Σγουρός.

Ὁ ἀνθρωπάκος ζάρωσε ἀπορημένος καί γύρω στά ματάκια του ἔπαιξε
ἓνα δουλικό, ζορισμένο χαμόγελο:

— Καλά, καλά! ὅπως ἀγαπᾷς. Λέω μονάχα αὐτό πού ἄκουσα...

Τόν κοίταξε ἀγαναχτισμένος ὁ Σγουρός.

— Ὅχι, ὄχι, νά μή λές αὐτό πού ἄκουσες, νά μήν τό λές ποτέ! ἔκανε
μέ παράδοξη ἔξαψη. Νά εἶσαι βιλάνος, μά νά μήν εἶσαι σκλάβος!

Οἱ ἄλλοι γύρω πάσανε νά κουβεντιάζουν, κοίταξαν ἀπορημένοι τόν
καινουριοφερμένο. Ἀλλόκοτος ἄνθρωπος, ἀλήθεια, ἀράθυμος* πολύ.
Τί εἶχε κι ὅλο ξεφώνιζε; τί νόημα ἔκρυβαν ἄραγε αὐτά πού ἔλεγε γι'
ἀνάσταση καί γιά σκλαβίες;

Ὅταν σηκώθηκαν νά φύγουν, ὁ Γεδεών ὁ καλόγερος κράτησε πίσω
τόν Ζερβοχέρη.

— Ἀλήθεια τό λές πώς τότε ξέρεις καιρό; ρωτάει ἐμπιστευτικά, δεί-
χνοντας μέ τό δάχτυλό του τό παιδάριο.

— Ἀλήθεια! κομπάζει* ὁ κάπελας.

— Καί πέρασε κι ἄλλη φορά ἀπό τά χώματά μας;

— Κι ἄλλη φορά, βέβαια! Κάθισε, τότε, στό καπηλειό μου.

Ὁ καλόγερος κάτι μурμουρίζε μπερδεμένα, μέ τό κορμί του
σκυφτό.

— Τί μασουλᾷς αὐτοῦ, καλόγερε;

— Δέν εἶναι, δέν εἶναι αὐτός πού λές, ἐγώ ξέρω, μурμουρίσε ὁ Γε-
δεών τεντώνοντας τό μάτι του σάν καί κάτι νά ὀραματιζόταν. Καί τρα-
βώντας κοντά του τόν Ζερβοχέρη μέ χέρι νευρικό καί τρεμάμενο:

— Εἶναι κάποιος ἄλλος σοῦ λέω... Ἄλλος!

Ὁ κάπελας τόν κοίταξε μέ περιφρόνηση, ξεγάντζωσε τό μπράτσο του
ἀπό τά δάχτυλα τοῦ καλόγερου καί τράθηξε νά προφτάσει τόν Σγουρό.
Τόν ἤξερε καλά τόν Γεδεών, δέν ἦτανε νά τοῦ δίνεις σημασία. Οἱ βιλά-
νοι τόν πίστευαν ἅγιον ἄνθρωπο, θεόπνευστο, ὅμως αὐτός τόν εἶχε γιά
παλαβό, τίποτ' ἄλλο.

ἀράθυμος: εὐέξαπτος, αὐτός πού θυμώνει εὐκολα.

κομπάζω: περηφανεύομαι.

Ερωτήσεις

1. Ὁ Νικηφόρος Σγουρός βγάζει τὰ φράγκικα ρούχα. Ποιά βαθύτερη σημασία ἔχει ἡ πράξη του;
2. Τί βαθύτερο νόημα ἔχει ἡ ἀπάντησή του στοῦ Ζερβοχέρη: «Ὁχι. Δέν εἶμαι τίποτα. Εἶμαι Ρωμιός. Ἐνας κι ἐγὼ ἀνάμεσά σας. Καί σᾶς φέρω τὴν Ἀνάσταση!»;
3. α) Ποιά εἰκόνα σχηματίζουμε γιὰ τὸν Νικ. Σγουρό καὶ ποιά γιὰ τοὺς βιλάνους; β) Πῶς φαντάζεται ὁ καλόγερος Γεδεὼν τὸν Ν. Σγουρό;
4. α) Σέ ποῖο εἶδος μπορούμε νὰ κατατάξουμε τὸ μυθιστόρημα; β) Σέ ποιά τεχνολογία ἀνήκει ἡ γραφή τοῦ συγγραφέα καὶ γιατί; (δὲς εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα γιὰ τὴ γενιά τοῦ 1880).

Κοσμάς Πολίτης

Στοῦ Χατζηφράγκου

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ Κεφ. 12)

Πρωταγωνιστές στοῦ ἀπόσπασμα ποὺ ἀκολουθεῖ, ὅπως καὶ σ' ὅλο τὸ μυθιστόρημα, εἶναι τὰ παιδιά. (Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ μυθιστόρημα βλ. στὰ «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», τάξη Α', σελ. 185).

Ἡ βδομάδα πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, τὰ παιδιά τοῦ Χατζηφράγκου εἶχαν παρακαλέσει —ποιὸν ἄλλο;— τὸν Παντελή, καὶ τοὺς ἔφτιαξε ἀπὸ χοντρό χαρτόνι ἓνα βασιλικὸ καράβι, κοντὰ ἓνα μέτρο μάκρος, μέ ὅλα τὰ σουσούμια* του. Δυὸ φουγάρα, δυὸ κατάρτια, κανόνια, ξάρτια, τοῦ ἀνέβασε καὶ τὸ μεγάλο σημαιοστολισμό, μ' ἑλληνικὲς παντιέρες* στὴν κορφή τῶν καταρτιῶν, στὴν πλώρη καὶ στὴν πρύμη. Τὸ μπογιάντισε ἄσπρο μέ λαδομπογιά, καὶ ζουγράφισε στίς δυὸ του μπάντες, μέ κεφαλαῖα γαλάζια γράμματα, τ' ὄνομά του: ΥΔΡΑ. Μ' αὐτὸ βγήκανε, παραμονὴ Χριστούγεννα, τὸ βραδινό νὰ «τὰ ποῦνε». Ὅχτῳ παιδιά μαζί, μέ φαναράκι, τρίγωνο καὶ τουμπελέκι*. Μὰ ἡ νεροποντὴ τοὺς ἔκανε χαλάστρες. Καὶ ἡ σύναξη* ἦταν μι-

σουσούμι: διακριτικὸ γνῶρισμα, χαρακτηριστικὸ.

παντιέρα (ιταλ. λέξη): σημαία.

τουμπελέκι: μακρουλὸ λαϊκὸ τύμπανο ποὺ ἔχει πῆλινο ἤχειο.

σύναξη: εἰσπραξή.

κρή, γιατί δέ μπορέσανε νά πάνε στό μαγαζιά τοῦ Φραγκομαχαλά. Ἐπαθε καί τό καράβι ἀρκετές ἀθαρίες, σάν νά'χε βγεῖ ἀπό ναυμαχία.

Τό ξαναβγάλενε ὥστόσο καί παραμονή Πρωτοχρονιά. Καινούρια νεροποντή —δέ γίνεται, θά 'χανε κάνει μάγια οἱ φραγκοπαπάδες— καί σάν ξαναγυρίσανε στό στέκι τους, στό μαγαζί τοῦ Παντελῆ, τό βασιλικό καράβι εἶχε πιά διαλυθεῖ. Ἀνήμερα Πρωτοχρονιά, ὁ καιρός γύρισε χιονιάς, ἔριξε κάμποσο ψιλό χιονόνερο, πού τοῖμπαγε τά χέρια καί τά μάγουλα. Καί σέ δυό μέρες, σάν ξαστέρωσε ὁ καιρός, τά βουνά φανήκανε κάτασπρα ὥσαμε τή μέση, κι ἓνα ξερό βοριαδάκι ξούριζε τό πρόσωπο. Μά τό καράβι, ὅπως εἶπαμε, εἶχε διαλυθεῖ, κι ἔτσι, σάν ἦρθανε τά Φῶτα —κάτω στόν Ἰορδάνη τόν ποταμό, κάθετα ἡ κυρά μας ἡ Παναγιά— τά 'πανε πόρτα πόρτα, κρατώντας δυό γιαιπωνέζικα φαναράκια...

Μέ τό ξεροθόρι σφίξανε τά κρέατα, ἀνάψανε τά αἵματα, κοκκινίσανε τά μάγουλα, καί τό μυαλό ξαράχνισε*. Μαζί μέ τούς καλικάντζαρους καί μέ τά κουτσοδαμονάκια, ἡ ἀγιαστούρα τοῦ παπᾶ ἔδωξε κι ἐκείνους τούς δυό ἴσκιους πού θρονιάζανε στήν τάξη*.

Ἀγοράσανε μιά μεταχειρισμένη μπάλα τοῦ φουτμπόλ μέ τή σύναξη ἀπό τά κάλαντα. Δυό ραφές της ἦτανε ξηλωμένες, μά, ὕστερ' ἀπό συμβούλιο, τή δώσανε σ' ἐκεῖνο τό μασόνο τό σκιτζή* καί τίς ξανάραψε. Δέν τούς πῆρε λεφτά. Ὅσο κι ἂν ἦτανε παλιά ἡ μπάλα, τήν κλότσαγες μιά χαρά, φώναζες ἄουτ, φάουλ, γκόλ, φρίκετ —δηλαδή, φρί κίκ*— ἔσπαζες καί κανένα τζάμι, ἔπεφτε καί πάνω στήν τάβλα τοῦ κουλουρτζῆ, καί τότε γινότανε μεγάλο ταθατούρι.

Τ' ἀγόρια θυμηθῆκανε παλιούς λογαριασμούς. Σάββατο ἀπόγεμα, μπροστά ὁ ἀρχηγός καί πίσω του οἱ νταῆδες (ὄχι ὁ Περικλῆς, οὔτε ὁ Γιακουμής, οὔτε ὁ Μηνᾶς κι ἓνας δυό ἄλλοι), ξεκινᾶνε γιά τῆς Τσικουδιάς τό Χάνι, μέ τίς τσέπες γεμάτες πέτρες.

— Βρέ σύ! φωνάζει ὁ ἀρχηγός, ἀπό μακριά, τοῦ Τσικουδιώτη ἀρχηγοῦ. Τόν περασμένο μήνα, πού ἀνταμώσαμε στό Τσαί, γιατί μέ στραβοκοίταξες;

— Καί τώρα σέ στραβοκοιτάω! ἀντιφωνάζει ὁ ἄλλος.

— Βρέ σύ, ξέρεις ποιός εἰμ' ἐγώ; Εἶμαι ἀνίψι τοῦ Κουταλιανοῦ*!

Ξαραχνιάζω: βγάζω τίς ἀράχνες. Ἐδῶ μεταφορ.: καθαρίζω.

στην τάξη: ἐννοεῖ πῶς τά παιδιά θυμόνταν τούς φίλους τους Σταυράκη καί

Ἀρίστο. Εἶχαν πάει νά κολυμπήσουν σέ μιά λίμνη κι ὁ Σταυράκης πνίγηκε.

σκιτζής: ἐπιδιορθωτής παλιῶν παπουτσιῶν, μπαλωματής.

φρί κίκ (free keek): ἐλεύθερο κτύπημα τῆς μπάλας.

Κουταλιανός Παναγής: Περιβόητος γιά τή δύναμη του. Διακρίθηκε στήν Ἀμερικὴ στήν πάλι καί στήν ἄρση βαρῶν.

— Καί δέν πᾶ νά 'σαι! Ἐγὼ βαστάω ἀπὸ πρωτοπαλίκaro τοῦ καπετάν Νταβέλη*!

— Βρέ σύ, θά σοῦ πιῶ τό αἷμα!

Βζίτ! σφύριξε ἡ πρώτη πέτρα ἀπὸ τό ἀντίθετο στρατόπεδο καί ἀναψε τό γλέντι.

Ἔρχεται μήνυμα στοῦ Χατζηφράγκου:

— Προφτάξετε! Σκοτώνονται στῆς Τσικουδιᾶς τό Χάνι! Φωνές:

— Κόνα* Παρασκευή!

— Κόνα Μαρία!

— Κόνα Παγώνα!

— Ποῦ εἶν' ὁ Νίκος; Νίκο! Νίκο! Πῆγε μαζί κι ὁ Νίκος;

— Κόνα Φωτεινή!

— Κόστα! Μὴν τὸν κουνήσεις ἀπὸ δῶ! Θά σέ σκοτώσω!

— Κόνα Ζωή!

— Κόνα Μαρία!

Γιουρούσι καμιά δεκαπενταριά μανάδες. Καί σέ μιά δυό ὥρες, γυρίζανε ξεμαλλιασμένες, σέρνοντας μαζί τους τό παιδομάνι, ἄλλος μ' ἀνοιγμένη μύτη, κρατώντας ἓνα ματωμένο μαντίλι κάτω ἀπ' τὰ ρουθούνια του, ἄλλος μέ μάτι μελανιασμένο, ἄλλος μέ δεμένο κεφάλι. Τούς κλείνανε στό σπίτι καί δούλευε παντόφλα.

Μά ὅπως καί νά 'ναι, δόξα σοι ὁ Θεός, ὁ μαχαλᾶς καβατζάρησε* τὴν κρίση καί ξαναβρῆκε τὸν παλιό ἑαυτὸ του.

Ἑρωτήσεις

1. Τί συνήθιζαν νά κάνουν τὰ παιδιά τὰ Χριστούγεννα;
2. Ποιές ἄλλες εἰκόνες μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν;
3. Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε ρεαλιστικές τίς παραπάνω εἰκόνες; Νά δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.

Μέλπω Ἀξιῶτη

Τό σπίτι μου (ἀπόσπασμα)

Μέ Τό σπίτι μου ἡ Μέλπω Ἀξιῶτη, πρὶν γεννηθῆκε στὴ Μύκονο, ἐκφρά-

Νταβέλης: ληστής τῆς ἐποχῆς.

Κόνα (=κοκόνια): κυρία, κυρά (σέ προσφωνήσεις).

καβατζάρω: παρακάμπτω (ἀκρωτήριο): ἐδῶ μεταφ. ξεπερνῶ, τακτοποιῶ.

ζει τὰ προσωπικά της βιώματα καί τίς σκέψεις της γιά τίς μεταβολές πού γίνονται στό νησί της καί τόν τρόπο ζωής τών κατοίκων του. 'Ο μηχανικός, πού κατά κάποιο τρόπο τήν αντιπροσωπεύει, είναι ἐπισκέπτης τοῦ νησιοῦ. 'Ο συγκολλητής τοῦ Μουσείου είναι τυφλός κι ἀντιπροσωπεύει κι αὐτός τήν ψυχή τοῦ νησιοῦ.

Επηρε νά νυχτώνει πιά γιά τὰ καλά, καί τότε στοῦ Γιώργη τό σπίτι ἐμπήκε μέσα ὁ γέρος. Εἶπανε λοιπόν τὰ καλησπερίσματα, ὁ γέρος ἤξερε πού εἶναι ἡ θέση ἡ δική του γιά νά πάει νά καθίσει κι ἐκάθισε. "Άσχετο τώρα ἂν ὁ τυφλός δέν μπορούσε νά τό δεῖ, μά μέ τὰ χρόνια τό μάτι τοῦ γέρου εἶχε στρογγυλεῖ καί τό χρῶμα θαρρεῖς πῶς ἐσκούρηνε, ἐνῶ μέσα στό σαλότο* ὅλα, ὅλα, εἶναι ὅπως ἀνέκαθεν ἦτανε καί τό φῶς χαμηλό. Τό λόγο ἔχει ὁ συγκολλητής. 'Ολοφάνερο εἶναι πῶς συνεχίζει μόνο γιά τό μηχανικό τήν ἀρχισμένη κουθέντα. 'Ο γέρος ὅμως ἀπαντᾷ. 'Ο μηχανικός σκέφτεται. Κι ὁ διάλογος εἶναι παράλυτος*.

— "Ὅπως λοιπόν σᾶς ἔλεγα ὅτι πολλοί μέ περιμένουν νά πεθάνω στήν τρύπα μου, βλέπετε ὅμως! 'Αργῶ.

— Μά δέν ἔχει δά τήν ἀνάγκη σου ὁ ξένος, γιά νά ποθάνεις, ἐτοῦτα δέν τοῦ χρειάζονται τὰ πατηκωμένα σπίτια μέσ στή Σκάρπα, πού νά τά τρώει ἡ θάλασσα, μέσ στίς γρασίες*. 'Εκεῖνος, μάτια μου, χτίζει τώρα στό μεϊντάνι*, πάνω στήν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ! Κι ἁμέ νά δεῖς τό θάμασμα, ὅπου σά θ' ἀγοράσει ὁ ξένος τή γῆς, ἐκεῖδᾶ γύρω ὁ τόπος μονομιᾶς ἀκριθαίνει!

«Σύμφωνα μέ τή λογική —συλλογίζεται ὁ μηχανικός— ὁ κόσμος αὐτός πρέπει νά εἶναι πεθαμένος, σύμφωνα ὅμως μέ ὅ,τι βλέπεις, εἶναι βέβαιο ὅτι ζεῖ».

— Τά ἔχομε ὅλα ἔτοιμα στό μπαούλο καί τίς κόφες, ὅπως γίνεται σέ νοσοκομεῖο πού μαζεύουν κάθε μέρα τὰ κρεβάτια καί τυλίγουν σεντόνια.

— 'Αμέ! "Άλλη φορά ὁ ξενιτεμένος στέκονταν στά πανιά πότε νά 'ρθει ἡ ὥρα νά γυρίσει στό σπιτικό του, καί τώρα σοῦ βαστᾷ τὰ πράματα δεμένα, γιά νά βγεῖ ὀξω ἀπ' τό σπίτι του.

— Κανείς δέ θά χρειάζεται, κανένας πιά δέ θά 'ναι ἀπό τούτους. "Άλλοι θά κατοικοῦν ἐδῶ· ὅπως ἐγώ. Δέ μέ χρειάζονται πιά στό Μουσεῖο.

σαλότο: σάλα.

παράλυτος: αὐτός πού δέν ἔχει συνοχή.

μεϊντάνι: πλατεία, ἀνοιχτό μέρος.

γρασίες: ὑγρασίες.

— Τώρα για τό Μουσείο έφέρανε ένα φύλακα μέ τά στρατιωτικά. Τή στολή.

— Τό βέβαιο είναι πώς έρχονται άπ' τήν 'Αμερική οί όμογενείς, βλέπουν τό μέρος όπου γεννήθηκαν, τό βρίσκουν πράγματι πολύ μοδέρνο, θαυμάζουν. Μά τί νά γίνει όμως, τί νά γίνει!

— 'Αμέ! 'Όσα δέν κάμει ό καιρός τ' άποτελέσει ό άνθρωπος.

«'Η ψυχή του νησιού —συλλογίζεται ό μηχανικός— πάει καί τρυπώνει σ' ένα χώρο όλο καί πιό συμπιεσμένο, πού συνεχώς τόν φοθερίζουν πώς θά τόν σκοτώσουν, αυτός όμως διατηρεί τή συμφωνία ανάμεσα στόν κάτοικο καί τήν πόλη».

— Καί σκέπτομαι κάτι πράγματα... Σέ λίγο λέω πώς δέ θά υπάρχει ούτε ένα παιδί μας νά ξέρει τό σπίτι, όπου έζησε έδω ένας ποιητής... ό Γιάννης ό Γρυπάρης.

— Δέ λές πού δέ θά ξέρουνε τά παιδιά μηδέ τό γάιδαρο! 'Εχουνε τώρα φερμένα τά μηχανικά.

— Καί συλλογίζομαι πώς νά γίνει, μά πώς νά γίνει... 'Εδω τόν κόβει ό γέρος.

— Καλέ, πλουτήνανε οί άνθρωποι, άλλαξανε τή φύση τωνε. Τώρα γι-νήκανε στεριανοί. Στόν καιρό μου ό κόσμος ήτανε έδω θαλασσινός, μέσ στην άρμύρα μέχρι τό λαιμό του! 'Όπου γινήκανε στεριανοί, ξενοδόχοι, πλήθος οί ξενοδόχοι, ύπηρετούνε τόν ξένο βλέπεις, έχουν καί τή μπουτίκα*, ύπερετούνε καί μέσα κει. 'Ετούτη ή μπουτίκα είναι άκόμα τό σπίτι σου, μά δέν είναι τό σπίτι σου, είναι προορισμένη στην πούληση. Θέλει ό ξένος νά πάρει τήν καρέκλα σου όπου κάθεσαι; έξάπαντός θά τήνε πάρει, θέλει τό πιατικό σου, όρίστε το τό πιατικό σου. 'Εχει, έχει πράμα μπόλικο, καί σά θά τελειώσει, θά 'ρθει άλλο πράμα, κι όλα, όλα πουλιούνται, όλα, όλα.

«'Η Εύρώπη ύποταγμένη —θυμήθηκε ό μηχανικός πού τό είχε διαβάσει για τόν Καναδά— από αιώνα σέ αιώνα σέ μεταναστεύσεις, σέ άποδημίες, σέ κύματα περιηγητών, χρωστά μιά κάποια έπιδεξιότητα σ' αυτές τίς συναναστροφές. Τό Κεμπέκ, πού ζούσε κατά τά τελευταία χρόνια κάτω άπ' τή ματιά του Θεού, ανακαλύπτει ξαφνικά πώς βρίσκεται κάτω άπ' τό βλέμμα του ξένου».

Έρωτήσεις

1. Γιατί ή συγγραφέας άποκαλεί τό διάλογο παράλυτο;
2. Νά σχολιάσετε τίς σκέψεις του μηχανικού πού παρεμβάλλονται στό κείμενο.

μπουτίκα: μπουτίκ, ειδικό κατάστημα μοντέρνων ένδυμάτων.

Ἡ σιωπή τῆς «Εὐαγγελίστριας»

Τό διήγημα τοῦ Καραγάτση πρωτοδημοσιεύτηκε στή Νέα Ἑστία τό 1931. Ἡ δράση του μάς μεταφέρει στά χρόνια τοῦ Ναπολέοντα, τότε πού ὁ Γάλλος στρατηλάτης συνεχίζοντας τό ἔργο τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης (1789) εἶχε γίνει τό σύμβολο τῆς λευτεριᾶς κι ἡ ἐλπίδα τῶν σκλαβωμένων λαῶν. Βρισκόμαστε στό Φθινόπωρο τοῦ 1799 κι ὁ Ναπολέων ἐπιστρέφει κρυφά ἀπό τήν Αἴγυπτο στή Γαλλία.

Λάζαρος ἐσκίασε τά μάτια μέ τήν παλάμη του καί κάρφωσε τό θαλασσίνο του μάτι σέ κάποιαν ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα. Ὑστερα, γυρνώντας πρός τόν καπετάν Ἀντρέα, εἶπε, δείχνοντας μέ τό χέρι ἀπλωμένο κατά τό νοτιά:

— Καράβι, καπετάνιο!

Ὁ καπετάν Ἀντρέας πλησίασε στήν κουπαστή, καί μέ βλέμμα λύκου περιεργάστηκε τό ἀσαφές σημάδι, πού μόλις μαρτυροῦσε τήν ἀσπράδα τῶν πανιών του στήν ἀπροσδιόριστη ὁμίχλη τοῦ ὀρίζοντα.

— Εἶναι φρεγάδα*, μονολόγησε, μά δέν βλέπω τήν παντιέρα*...

Ἕνας νέος, ψηλός, μελαχρινός, πλησίασε τόν καπετάνιο. Τό εὐρωπαϊκό κουστούμι του ἦταν μιά ἀντίθεση, μιά ἀνορθογραφία ἀνάμεσα στίς βράκες καί τά κοντόφουντα φέσια τῶν ψαριανῶν θαλασσινῶν. Φοροῦσε ρούχο πρασινωπό μέ μπάσκες* καί βελούδινα «μπραντμπούργκ»*, κίλιντα κολλητή ἀπό κίτρινο νανκίν*, καί μπότες μαῦρες μέ ἄσπρο ρεβέρ. Τό καπέλο του ἦταν ἀπό μουσαμά μαῦρο, καί εἶχε σχῆμα κώνου κολοβοῦ. Ἡ κορδέλα του ἐνωνόταν μπροστά μέ μιά μεγάλη χρυσή ἀγκράφα. Ἐβγαλε ἀπό τήν τσέπη του ἕνα μικρό κανοκιάλι*, τό ἄνοιξε, καί μέ προσοχή ἄρχισε νά κοιτάει κι αὐτός τό πολεμικό καράβι πού σχηματιζόταν σιγά σιγά στόν ὀρίζοντα.

— Εἶναι φρεγάτα τῆς ρεπούμπλικας τῆς Φράντζας* εἶπε. Βλέπω τήν

φρεγάδα: πολεμικό καράβι ἱστιοφόρο.

παντιέρα: σημαία, πολεμική κυρίως.

μπάσκες: πρόσθετο τμήμα ὑφάσματος στό κάτω μέρος τῆς ζακέτας.

μπραντμπούργκ: σιρίτια.

νανκίν: λεῖο καί πυκνό βαμβακερό ὑφασμα (ἀπό τήν ὁμώνυμη πόλη τῆς Α. Κίνας).

κανοκιάλι: ναυτικό τηλεσκόπιο.

τῆς ρεπούμπλικας τῆς Φράντζας: τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας.

παντιέρα τρικολόρ* στο πίσω ἄρμπουρο*.

Καί χαμογελώντας, πρόσθεσε μέ στόμφο: Μπλάβο* λιμπερτά*, μπιάνκο* φρατερνιτά*, ρόσο* ἔγκαλιτά*!

Ὁ καπετάν Ἀντρέας γύρισε βαρύς καί κάθισε σταυροπόδι στό κιλίμι, πού ἦταν στρωμένο κάτω ἀπό τό κατάρτι τῆς πρύμνης. Ὁ φραγκοντυμένος νέος τόν μιμήθηκε. Ξαπλώθηκε σέ τρόπο νά βλέπει τό γαλλικό καράβι, ἐνῶ μέ μάτι ἀφηρημένο διάβαζε ἕνα μικρό βιβλιαράκι, δεμένο μέ καφέ δέρμα. Ὁ Λάζαρος ἔβαλε ἀνάμεσα στίς γυμνές του γάμπες τῆ λαγουδέρα* τοῦ τιμονιοῦ κι ἄναψε τό τσιμπουκάκι του. Κι ἡ ἡσυχία ἀπλώθηκε στό καράβι. Δέν ἀκουγόταν, παρά ὁ φλοῖσθος τοῦ νεροῦ πού γλιστροῦσε στήν καρίνα, καί τό γουργούρισμα τῆς φασολάδας πού βραζε σ' ἕνα πελώριο τσουκάκι στόν ἀργάτη* τῆς πλώρης.

Ὁ ἥλιος βασίλεψε. Τά βουνά τῆς Κρήτης στό βάθος δεξιά φλογίστηκαν σέ μιά πελώρια πυρκαγιά. Κι ὕστερα λιποθύμησαν σ' ἕνα χλωμό μενεξεδένιο χρώμα, ἐνῶ οἱ κορφές —πυραμίδες ἀσημένιου χιονιοῦ— κρατουσαν μέσ στό δειλινό τῆ φωτερῆ λευκάδα τους. Ἡ ἀκύμαντη θάλασσα ἦταν σάν γάλα, χρωματισμένο μέ δυό σταγόνες μαβί μελάνι. Μιά ἰδέα ἀπόγειου* μόλις κατόρθωνε νά καμπυλώνει τά πανιά τοῦ καραβιοῦ. Κι ὁ δρόμος του ἦταν ἀργός καί ἀπαλός, πού νόμιζες πώς δέ θά τελειώνει ποτέ, πού δέ θά 'θελες νά 'παιρνε τέλος.

Οἱ φλόγες σβῆσαν στή δύση, καί τό μακρινό λυκόφως τῆς Ἀσπρης θάλασσας ἀπλώθηκε χρυσό καί θαμπό ἀπάνω στά νερά. Σκοτείνιασε. Ὁ ἀπόγειος* ἔφερνε ὁσμές ὑγρῆς βλάστησης ἀνακατεμένες μέ ἀχνούς θαλασσοιῆς ὁμίχλης.

Στό καράβι ἡσυχία. Ὁ καπετάν Ἀντρέας, καθισμένος σταυροπόδι στό κιλίμι του, κάπνιζε ἀμίλητος τό ναργιλέ του. Ὁ σύντροφός του παρακολουθοῦσε σάν σ'ὄνειρο τό καράβι πού μέσ στό σούρουπο πλησίαζε.

— Μᾶς ἔφτασε, μουρμούρισε.

— Εἶναι γοργοτάξιδο, εἶπε ὁ καπετάνιος. Θά μᾶς φτάσει καί θά μᾶς

τρικολόρ: τρίχρωμη.

ἄρμπουρο:κατάρτι.

μπλάβο: μπλέ.

λιμπερτά: ελευθερία.

μπιάνκι: ἄσπρο.

φρατερνιτά: ἀδελφoσύνη.

ρόσο: κόκκινο.

ἔγκαλιτά: ἰσοτήτα.

λαγουδέρα: ἡ λαβή τοῦ τιμονιοῦ.

ἀργάτης: βαρούλκο.

ὁ ἀπόγειος: ἄνεμος πού φυσάει ἀπὸ τῆ στεριά.

περάσει. Είναι καλοφτιαγμένο και δεν έχει τό φορτίο μας.

— Γοργοτάξιδο, καλοτάξιδο... μονολόγησε ο νέος.

Καί πραγματικά, ή φρεγάτα τούς είχε φτάσει και τούς προσπερνούσε. Δυό μεγάλες άσπρες γραμμές πάνω στο βαθύχρωμο σκάφος έδειχναν τά δυό έσωτερικά καταστρώματα. Οί γραμμές αυτές κοβόντανε από μαύρα τετράγωνα, πού ήταν οί μπουκαπόρτες* τών κανονιών. Τά πανιά του μόλις φουσκώναν στόν αδιόρατον άέρα. Μέ τή δύση, είχε κατεβάσει τή σημαία του. Ό νέος σηκώθηκε, και μέ τό κιάλι του άρχισε νά παρατηρεί τό μεγάλο καράβι, τά πανιά του, τίς γέφυρές του, τά πλευρά του, πού τά φώτιζεν ή στερνή άντανάκλαση τής μέρας. Έκεϊ στήν πλώρη, μέ μενάλα άσπρα γράμματα, ήταν γραμμένο τό όνομα τής φρεγάτας: «La Muiron».

— Πως τό λεν; ρώτησε ό καπετάνιος.

— Λά Μιρόν...

— Φράγκικα όνόματα...

Καί ή σιωπή ξανάπεσε στό μάρκο*. Μόνο ό νέος μурμουρίσε άνάμεσα στά δόντια του:

— Κατευόδιο, θαλασσοπούλι τής λευτεριάς...

Ή «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑ» είχε φορτώσει γλυκά κρασιά στήν Κύπρο κι έβαλε πλώρη γιά τήν Τσιβίτα - Βέκκια. Ό καπετάν Άντρέας έλπιζε στίς γλυκές μέρες του μεσογειακού χινόπωρου, γιά νά φτάσει χωρίς κόπο και κίνδυνο στό τυρρηνικό αυτό λιμάνι. Γιά μόνο επιβάτη είχε τόν Γιωργάκη Β..., Κυπραίό, έγκατεστημένο στό Λιθούρνο, πού γύριζε στή νέα του πατρίδα, ύστερ' από μιά πολύμηνη έπίσκεψη πού 'κανε στήν παλιά. Ό Γιωργάκης ήταν νεώτατος, τύπος μελαχρινού Άσιάτη, μέ κρίση και μόρφωση. Ό πατέρας του ήταν —καθώς έλεγε ό γιός του— πλούσιος άρματόρε* κι αυτός σπούδαζε ντιρίτο* στό Πανεπιστήμιο τής Πάδοβας. Ή Ίταλία ήταν κάτω από τήν επίδραση τής επαναστατημένης τότε Γαλλίας, και ό Κυπραίος φοιτητής ήταν βαθιά έπηρεασμένος από τό δημοκρατικό πνεύμα, πού πρό τριών χρόνων σκορπίστηκε στή Βόρεια Ίταλία μαζί μέ τό νικηφόρο στρατό του Βοναπάρτη. Γι' αυτό, τό πέραςμα τής γαλλικής φρεγάτας τόν συγκίνησε.. Κι ύστερα από μακρινή σκέψη, είπε, γυρνώντας κατά τόν καπετάν Άντρέα:

— Ή ρεπουμπλικ τής Φράντζας γέμισε νέες δόξεις! Ό τζενεράλε

μπουκαπόρτα: στόμιο.

μάρκο: πλήρωμα.

άρματόρε: έφοπλιστής.

ντιρίτο: νομικά.

Μποναπάρτ* έπεσε σάν κεραυνός στό Μισίρι*. Οί τύραννοι Μαμελοῦκοι έξολοθρεύτηκαν. Κι άλλη μιά χώρα έλεύτερη, μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ!

— Τά 'μαθα τά μαντάτα στήν Κάλυμνο, άπάντησε ό καπετάν 'Αντρέας, στόν πηγαϊμό, άπό 'να σφουγγαρά πού μόλις είχε γυρίσει άπό κει κάτω.

— Τί δόξα! 'Ο Σουλτάνος κηρύσσει τόν πόλεμο στους Φραντσέζους. Κι ό γενναίος Μποναπάρτ περνάει τό Πόρτ - Σαΐτ, χύνεται στήν έρημο καί νηκηφόρος μπαίνει στήν Παλαιστίνη. Τό Σάν Τζιοβάνι ντέ Λ' 'Ακρα πέφτει, τό Μπερούτι, ή Γιάφα. 'Ο Τούρκος φεύγει μπροστά του, κι αύτός άφήνει πίσω του λευτεριά!

— 'Ο Θεός νά δώσει, νά νικήσει τόν 'Αγαρηνό! 'Η ρεπούμπλικα τής Φράντζας δέν θά ξεχάσει τούς Χριστιανούς, τούς σκλάβους τοῦ Τούρκου.

— 'Από τό στόμα σου καί στοῦ Θεοῦ τ' αύτί, καπετάν 'Αντρέα. Καί 'γώ τό ἴδιο πιστεύω. Θ' άνατείλει μέρα δικαιοσύνης. Οί Φραντσέζοι λευτερώθηκαν άπό τό βασιλιά τους, καί τώρα λευτερώνουν λαούς άπ' τούς δεσπότες τους. "Α! σάν ό Μποναπάρτε χίμηξε στήν 'Ιταλία μέ τούς στρατιῶτες του! Νίκη, λευτεριά, θρίαμβος! Βλέπεις, καπετάνιο, οί δημοκρατίες βγάζουν μεγάλους πολίτες, γιατί ή άξία είναι έλεύτερη νά φανεί, κι αύτοί τή διοικούνε τή δημοκρατία καί τή δοξάζουνε. 'Ο Μποναπάρτ! 'Ο τριαντάχρονος τζενεράλε! 'Αστραπή καί κεραυνός, σκέψη κι έχτελεση, συντρίβει τούς έχθρους τής Δημοκρατίας! "Όλοι πέσαν άπάνω στό λίμπερο "Έθνος". Βασιλιάδες, πρίντζιπες, ιμπερατόροι*, όλοι νά πνίξουν τή λευτεριά μέσ στά σπάργανά της. Μά ή λευτεριά είναι γερή, κι ό έχτρός της φεύγει νικημένος.

'Ο Γιωργάκης άναστέναξε.

— Πότε θά λευτερωθούμε καί μεις; Πότε ή 'Ελλάδα θά γίνει λίμπερο στάτο*;

— 'Η δική μας λευτεριά θ' άργήσει άκόμα.

Τά στερνά λόγια τοῦ καπετάν 'Αντρέα ήταν γεμάτα θλίψη. 'Ο Γιωργάκης ξαφνιασμένος κοίταξε τό συνοφρυωμένο πρόσωπο τοῦ γερο-Ψαριανοῦ.

— Γιατί τό λές αύτό, καπετάνιο; Ποῦ τό ξέρεις; Τό ντιρετόριο* χαρίζει τήν άνεξαρτησία στους λαούς, κι οί τζενεράλοι του τήν ύπερασπι-

Τζενεράλε Μποναπάρτ: ό στρατηγός Βοναπάρτης.

Μισίρι: Αίγυπτος.

λίμπερο έθνος: έλεύθερο έθνος

ίμπερατόρος: αυτοκράτορας.

λίμπερο στάτο: έλεύθερο κράτος.

ντιρετόριο: Διευθυντήριο.

περάσει. Είναι καλοφτιαγμένο καί δέν ἔχει τό φορτίο μας.

— Γοργοτάξιδο, καλοτάξιδο... μονολόγησε ὁ νέος.

Καί πραγματικά, ἡ φρεγάτα τούς εἶχε φτάσει καί τούς προσπερνοῦσε. Δυό μεγάλες ἄσπρες γραμμές πάνω στό βαθύχρωμο σκάφος ἔδειχναν τά δυό ἐσωτερικά καταστρώματα. Οἱ γραμμές αὐτές κοβόντανε ἀπό μαῦρα τετράγωνα, πού ἦταν οἱ μπουκαπόρτες* τῶν κανονιῶν. Τά πανιά του μόλις φουσκῶναν στόν ἀδιόρατον ἀέρα. Μέ τή δύση, εἶχε κατεβάσει τή σημαία του. Ὁ νέος σηκώθηκε, καί μέ τό κιάλι του ἄρχισε νά παρατηρεῖ τό μεγάλο καράβι, τά πανιά του, τίς γέφυρές του, τά πλευρά του, πού τά φώτιζεν ἡ στερνή ἀντανάκλαση τῆς μέρας. Ἐκεῖ στήν πλώρη, μέ μενάλα ἄσπρα γράμματα, ἦταν γραμμένο τό ὄνομα τῆς φρεγάτας: «La Muiron».

— Πως τό λέν; ρώτησε ὁ καπετάνιος.

— Λά Μιρόν...

— Φράγκικα ὀνόματα...

Καί ἡ σιωπή ξανάπесе στό μπάρκο*. Μόνο ὁ νέος μурμουρίσε ἀνάμεσα στά δόντια του:

— Κατευόδιο, θαλασσοπούλι τῆς λευτεριᾶς...

Ἡ «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑ» εἶχε φορτώσει γλυκά κρασιά στήν Κύπρο κι ἔβαλε πλώρη γιά τήν Τσιβίτα - Βέκκια. Ὁ καπετάν Ἀντρέας ἔλπιζε στίς γλυκές μέρες τοῦ μεσογειακοῦ χινόπωρου, γιά νά φτάσει χωρίς κόπο καί κίνδυνο στό τυρρηνικό αὐτό λιμάνι. Γιά μόνο ἐπιβάτη εἶχε τόν Γιωργάκη Β..., Κυπραῖο, ἐγκατεστημένο στό Λιβοῦρνο, πού γύριζε στή νέα του πατρίδα, ὕστερ' ἀπό μιά πολύμηνη ἐπίσκεψη πού 'κανε στήν παλιά. Ὁ Γιωργάκης ἦταν νεώτατος, τύπος μελαχρινοῦ Ἀσιάτη, μέ κρίση καί μόρφωση. Ὁ πατέρας του ἦταν —καθώς ἔλεγε ὁ γιός του— πλούσιος ἄρματόρε* κι αὐτός σπούδαζε ντιρίτο* στό Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας. Ἡ Ἰταλία ἦταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς ἐπαναστατημένης τότε Γαλλίας, καί ὁ Κυπραῖος φοιτητής ἦταν βαθιά ἐπηρεασμένος ἀπό τό δημοκρατικό πνεῦμα, πού πρό τριῶν χρόνων σκορπίστηκε στή Βόρεια Ἰταλία μαζί μέ τό νικηφόρο στρατό τοῦ Βοναπάρτη. Γι' αὐτό, τό πέρασμα τῆς γαλλικῆς φρεγάτας τόν συγκίνησε.. Κι ὕστερα ἀπό μακρινή σκέψη, εἶπε, γυρνώντας κατά τόν καπετάν Ἀντρέα:

— Ἡ ρεπουμπλικ τῆς Φράντζας γέμισε νέες δόξες! Ὁ τζενεράλε

μπουκαπόρτα: στόμιο.

μπάρκο: πλήρωμα.

ἄρματόρε: ἐφοπλιστής.

ντιρίτο: νομικά.

Μποναπάρτ* έπεσε σάν κεραυνός στό Μισίρι*. Οί τύραννοι Μαμελοῦκοι έξολοθρεύτηκαν. Κι άλλη μιά χώρα έλεύτερη, μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ!

— Τά 'μαθα τά μαντάτα στήν Κάλυμνο, απάντησε ὁ καπετάν 'Αντρέας, στόν πηγαϊμό, ἀπό 'να σφουγγαρά πού μόλις εἶχε γυρίσει ἀπό κει κάτω.

— Τί δόξα! 'Ο Σουλτάνος κηρύσσει τόν πόλεμο στούς Φραντσέζους. Κι ὁ γενναῖος Μποναπάρτ περνάει τό Πόρτ - Σαῖτ, χύνεται στήν ἔρημο καί νηκηφόρος μπαίνει στήν Παλαιστίνη. Τό Σάν Τζιοβάνι ντέ λ' 'Άκρα πέφτει, τό Μπερούτι, ἡ Γιάφα. 'Ο Τοῦρκος φεύγει μπροστά του, κι αὐτός ἀφήνει πίσω του λευτεριά!

— 'Ο Θεός νά δώσει, νά νικήσει τόν 'Αγαρηνό! 'Η ρεπούμπλικα τῆς Φράντζας δέν θά ξεχάσει τούς Χριστιανούς, τούς σκλάβους τοῦ Τοῦρκου.

— 'Από τό στόμα σου καί στοῦ Θεοῦ τ' αὐτί, καπετάν 'Αντρέα. Καί 'γώ τό ἴδιο πιστεύω. Θ' ἀνατεῖλει μέρα δικαιοσύνης. Οἱ Φραντσέζοι λευτερώθηκαν ἀπό τό βασιλιά τους, καί τώρα λευτερώνουν λαούς ἀπ' τούς δεσπότες τους. "Α! σάν ὁ Μποναπάρτε χίμηξε στήν 'Ιταλία μέ τούς στρατιῶτες του! Νίκη, λευτεριά, θρίαμβος! Βλέπεις, καπετάνιο, οἱ δημοκρατίες βγάζουν μεγάλους πολίτες, γιατί ἡ ἀξία εἶναι έλεύτερη νά φανεῖ, κι αὐτοί τή διοικοῦνε τή δημοκρατία καί τή δοξάζουνε. 'Ο Μποναπάρτ! 'Ο τριαντάχρονος τζενεράλε! 'Αστραπή καί κεραυνός, σκέψη κι έχτελεση, συντρίβει τούς ἐχθρούς τῆς Δημοκρατίας! "Όλοι πέσαν ἀπάνω στό λίμπερο "Έθνος*. Βασιλιάδες, πρίντζιπες, ἱμπερατόροι*, ὅλοι νά πνίξουν τή λευτεριά μέσ στά σπάργανά της. Μά ἡ λευτεριά εἶναι γερή, κι ὁ ἐχθρός της φεύγει νικημένος.

'Ο Γιωργάκης ἀναστέναξε.

— Πότε θά λευτερωθοῦμε καί μεῖς; Πότε ἡ 'Ελλάδα θά γίνει λίμπερο στάτο*;

— 'Η δική μας λευτεριά θ' ἀργήσει ἀκόμα.

Τά στερνά λόγια τοῦ καπετάν 'Αντρέα ἦταν γεμάτα θλίψη. 'Ο Γιωργάκης ξαφνιασμένος κοίταξε τό συνοφρυωμένο πρόσωπο τοῦ γερο-Ψαριανοῦ.

— Γιατί τό λές αὐτό, καπετάνιο; Ποῦ τό ξέρεις; Τό ντιρετόριο* χαρίζει τήν ἀνεξαρτησία στούς λαούς, κι οἱ τζενεράλοι του τήν ὑπερασπίζ-

Τζενεράλε Μποναπάρτ: ὁ στρατηγός Βοναπάρτης.

Μισίρι: Αἴγυπτος.

λίμπερο ἔθνος: ἐλεύθερο ἔθνος

ἱμπερατόρος: αὐτοκράτορας.

λίμπερο στάτο: ἐλεύθερο κράτος.

ντιρετόριο: Διευθυντήριο.

ζουν μέ τούς γενναίους στρατιώτες τῆς Ρεπούμπλικας. Οἱ καιροί ἄλλαξαν. Ἡ μισή Ἰταλία εἶναι λίμπερη, καί νά τό Ἐτζίτο, τό Μισίρι, ὅπως τό λές, εἶναι κάτω ἀπό τά χρώματα τῆς Ἐπανάστασης. Γιατί τό λές αὐτό, καπετάνιο;

— Γιατί δέν εἶναι τό ἴδιο. Ἡ Ἰταλία εἶναι κοντά στή Φραγκιά. Οἱ Αὐστριακοί ἦταν ἐχτροί πού ἔπρεπε νά νικηθοῦν. Μά τόν Τούρκο, τί συμφέρο ἔχει ὁ Φραντσέζος νά τόν νικήσει;

— Μά τό Μισίρι, καπετάνιο, τό Μισίρι.

— Στό Μισίρι εἶχε συμφέρο νά πάει ὁ Μποναπάρτε γιά νά χτυπήσει τόν Ἰγγλέζο. Δέ θά μείνει πολύ ἐκεῖ. Θ' ἀναγκαστεῖ νά φύγει, γιατί ὁ λόρδος Νέλσον κρατάει τίς θάλασσες. Τό Μισίρι ἦταν κόλπο. Ὑστερα, σκέψου: Ἄν λευτερωθοῦμε ἀπ' τή Φραγκιά, ὅλη ἡ Εὐρώπη θά πέσει ἀπάνω μας. Τέτοια λευτεριά δέ μάς τή δίνουν, λευτεριά πού νά βγαίνει ἀπ' τήν Ἐπανάσταση τοῦ Παρισιοῦ. Ὅχι...

— Θά πολεμήσουμε! Χωρίς αἷμα δέν γίνεται τίποτα!

— Θά πολεμήσουμε, παιδί μου, μά τί θά κερδίσουμε; Τήν ἀνεξαρτησία, ἔ; Καί τί εἶναι ἀνεξαρτησία, ὅπως τή νομίζουνε οἱ Ἰγγλέζοι, οἱ Ρῶσοι, οἱ Αὐστριακοί; Νά σοῦ πῶ ἐγώ· τί εἶναι: Ἀντί γιά Σουλτάνος, βασιλιάς· ἀντί γιά πασάς, πρεφέτος· ἀντί γιά ζεϊμπέκης· σμπίρος· καί χαφιάς! Ἀνεξαρτησία χωρίς λευτεριά ἐγώ δέν τήν καταλαβαίνω.

— Ἐχεις δίκιο, καπετάνιο, ἔχεις δίκιο. Θά ἦταν κουτό νά φύγουμε ἀπ' τήν τυραννία τοῦ Τούρκου, γιά νά πέσουμε στήν τυραννία ἑνός βασιλιά, τυραννία χειρότερη, γιατί εἶναι ἀδικαιολόγητη στή συνείδησή μας. Ὁ Τούρκος εἶναι τύραννος μέ τή δύναμή του, μά ὁ βασιλιάς θά εἶναι ὁ δεσπότης μέ τή θέλησή μας. Οἱ Φραντσέζοι ἐπαναστάτησαν νά ρίξουν τό βασιλιά, καί μεῖς θά πολεμήσουμε γιά ν' ἀποχτήσουμε; Ὅχι, ὄχι!

— Ἡ δική μας Ἐπανάσταση θά εἶναι ἡ ἐπανάσταση τῆς Ἀνεξαρτησίας, τῆς Λευτεριάς. Θά διώξουμε τόν Τούρκο, γιά νά ζήσουμε ἐλευτέροι, θά πολεμήσουμε, γιά νά μὴν εἴμαστε σκλάβοι. Τό Ἑλληνικό κράτος θά εἶναι κράτος ἐλευθέρων ἀνθρώπων!

Ὁ Γιωργάκης σταυροκοπήθηκε.

— Μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ!

Ὅλη τή νύχτα, τό καράβι προχώρησε ἀργά πρὸς τά βορειοδυτικά. Καί τό πρωῒ περνοῦσε νότια ἀπὸ τά Κύθηρα. Ὁ ἥλιος παιγνίδιζε μέ τήν ἀκύμαντη θάλασσα πού σιγοφλοίσβιζε, περιμένοντας τό ζωοδότη μεσημεριάτικο μπάτη.

πρεφέτος: ἀνώτατος αξιωματοῦχος, κυρίως στρατιωτικός.

ζεϊμπέκης: ἀτακτος στρατιώτης Τούρκος.

σμπίρος: καταδότης.

Ὁ καπετάν Ἀντρέας, καθισμένος πάνω σ' ἓνα βαρέλι, μιλοῦσε μέ τούς ναῦτες του. Ὁ Γιωργάκης, πλάι στήν κουπαστή, κοιτοῦσε μέ συγκίνηση τό μυθολογικό νησί τῆς Ἀφροδίτης, πού ξάπλωνε τίς ἄγονες γραμμές του στά χάδια τοῦ χινοπωριάτικου φωτός.

Κατά τό μεσημεράκι, καθώς στρίβαν ἓναν κάθο, εἶδαν νά πλέει, κατά πάνω τους, μιά φρεγάτα. Τό Γιούνιον Τζάκ* μέ τό σταυρό τοῦ Ἄι - Γιώργη στολίζαν τή σημαία της. Τό καράβι ἦταν ἐγγλέζικο.

Μόλις ἀπό τό πολεμικό εἶδαν τήν «Εὐαγγελίστρια», τῆς κάναν σινιάλο νά σταματήσει· ὁ καπετάν Ἀντρέας πῆγε ὀρτσα* στόν ἄνεμο, καί τό μπάρκο ἔμεινε ἀκίνητο. Μιά βάρκα ἀποσπάρθηκε ἀπό τό Kent —τ' ὄνομά του ἦταν γραμμένο στήν πρύμη— καί πλησίασε πρός τό ψαριανό. Τά καπέλα τῶν ναυτῶν —εἶδος μιραμπό ἀπό μουσαμά— γυάλιζαν στόν ἥλιο. Στήν πρύμη στεκόταν ἓνας ἀξιωματικός μέ ἀσπρόμαυρη στολή.

— Τήν παντιέρα στό ἄρμπουρο, παιδιά! διάταξε ὁ καπετάν Ἀντρέας.

Κι ἀμέσως ὁ μαῦρος δικέφαλος ἀετός πασῶν τῶν Ρωσιῶν ὑψώθηκε μ' ἓνα φτερούγισμα στό κατάρτι τοῦ ψαριανοῦ καραβιοῦ.

Ἡ βάρκα μέ τούς Ἑγγλέζους ἀκοστάρισε*. Ὁ ἀξιωματικός πετάχτηκε στήν κουβέρτα*. Ἦταν δυνατός, ψηλός, καί φοροῦσε ἄσπρη περούκα κοτσιδάτη.

— Who is the master;* ρώτησε.

Ὁ καπετάν Ἀντρέας γύρισε κατά τόν Γιωργάκη:

— Ἐλα, παιδί μου, νά μάς κάνεις τό δραγουμάνο*. Ἐγώ δέν σκαμπάζω ἐγγλέζικα.

Ὁ Γιωργάκης πλησίασε τόν ἀξιωματικό κι ἄρχισαν νά συνεννοοῦνται ἀγγλικά.

— This ship is Russian;* ρώτησε ὁ Ἀγγλος.

Ὁ Γιωργάκης τοῦ ἔδειξε τήν κιτρινόμαυρη σημαία, πού κυμάτιζε στό κατάρτι. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ καπετάν Ἀντρέας ἔφερε ἀπό τήν κάμαρά του τό πασαπόρτι* τοῦ καραβιοῦ. Ἦταν ἓνα ἔγγραφο τῆς ρωσικῆς διοίκησης, γραμμένο σέ δυό γλώσσες, ρούσικα καί τούρκικα. Ἐνα μεταξωτό κορδόνι τό περιέβαλλε, πού κατέληγε σ' ἓνα μπρούντζινο βαρίδι ὥς ἓνα κιλό. Τό βαρίδι αὐτό ἦταν ἓνα κουτί κυλινδρικό μέ τό ρωσικό ἀετό σκα-

Γιούνιον Τζάκ: τό σῆμα τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ.

ὀρτσα: ἐνάντια.

ἀκοστάρισε: πλευρίσε.

κουβέρτα: κατάστρωμα.

Χοῦ ιζ δέ μάστερ:: Ποιός εἶναι ὁ καπετάνιος;

δραγουμάνος: διερμηνέας.

Δίς σίπ ιζ Ράσιαν: αὐτό τό πλοῖο εἶναι ρωσικό;

πασαπόρτι: τὰ ἔγγραφα τοῦ διαβατηρίου.

λισμένο στο καπάκι του. Μέσα, τό κουτί ήταν γεμάτο βουλοκέρι, χτυπημένο με τη μεγάλη σφραγίδα της Αυτοκρατορίας.

Ο Άγγλος εξέτασε με προσοχή τό έγγραφο. Κατόπι τό δίπλωσε καί τό επέστρεψε με σεβασμό στον καπετάνιο.

— All right!*

Κι αφήνοντας κατά μέρος κάθε επισημότητα, άρχισε νά μιλάει περί ανέμων καί υδάτων με μεγάλη έγκαρδιότητα. Ο Γιωργάκης τόν άκουγεν εύχάριστα καί του 'δινεν ό,τι πληροφορίες ζητούσε. Έξαφνα στάθηκε, καί με ύφος σοβαρό, έκανε μιάν έρώτηση. Ο Γιωργάκης τή μετάφρασε άμέσως στον καπετάν Αντρέα:

— Ρωτάει αν είδαμε κανένα φραντσέζικο καράβι.

Ο καπετάνιος πήρε ένα ύφος έκπληκτης φυσικής άγνοιας. Καράβι φράγκικο; Νό, μιλόρντ! Δέν είδε τίποτα! Δέν συνάντησε τίποτα!

Ο Γιωργάκης μετάφρασε στον Άγγλο τήν απάντηση του καπετάνιου.

— Άλλωστε, ούτ' έγώ είδα τίποτα, επρόσθεσε.

— Είναι μιά φρεγάτα πού θά θέλαμε έξαιρετικά νά βρίσκαμε, είπε ό κοιτσιδάτος αξιωματικός. Ύστερα, χαιρέτησε εύγενέστατα, πήδηξε στή βάρκα καί απομακρύνθηκε. Καί τά καράβια τράθηξαν τό δρόμο τους.

— Δέν τούς προδώσαμε! είπε με περηφάνια ό Γιωργάκης στον καπετάν Αντρέα σάν μεϊναν μόνοι.

— Όχι, δέν τούς προδώσαμε, επανέλαβε ό Ψαριανός. Η νίκη του Ιγγλέζου δέ μās συμφέρει. Γιατί, σάν νικήσει, αυτός θά φέρει τό βασιλιά τόν τύραννο στή Γαλλία. Καί μεϊς αγαπούμε τή Δημοκρατία της.

— Η νίκη του Άγγλου είναι ό τάφος του δημοκρατικού πνεύματος. Τό «Λά Μιρόν» έρχόταν από τήν Έτζιτο καί πήγαινε στή Φράντζα. Μπορεί νά 'χε μέσα χαρτιά σπουδαία καί μυστικά, μπορεί νά 'χε πρόσωπα πού νά μήν έπρεπε νά πέσουν στά χέρια του έχτρου. Με τό νά κρύψουμε τήν παρουσία της φρεγάτας σ' αυτά τά νερά άπ' τούς Ιγγλέζους, κάναμε μιά μεγάλη έκδούλεψη στήν Έπανάσταση, στή Δημοκρατία καί τή Λευτεριά!

— Εϊθε, Παναγία μου!

Κι ό καπετάν Αντρέας σταυροκοπήθηκε.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ή «Εύαγγελίστρια» σωπαίνει; Τί δείχνει αυτή ή σιωπή;
2. Ποιά είναι τά ιδανικά στά όποια πιστεύουν οί ήρωες του διηγήματος;
3. Πού όφείλεται ή αγάπη του καπετάνιου καί του Γιωργάκη πρός τή Γαλλία καί τό Ναπολέοντα; Είναι δικαιολογημένη;

*Ολ ράιτ: πολύ καλά.

4. Ὁ νεαρός δείχνει νά πιστεύει στή γαλλική βοήθεια. Ὁ καπετάνιος ὅμως εἶναι ἐπιφυλακτικός. Εἶναι δικαιολογημένες οἱ ἐπιφυλάξεις του;
5. Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι μέσα στό Λά Μιρόν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Βοναπάρτης πού γύριζε κρυφά στή Γαλλία, ἡ τελευταία φράση τοῦ Γεωργάκη «κάναμε μιά μεγάλη ἐκδούλεψη στήν Ἐπανάσταση, στή Δημοκρατία καί τή Λευτεριά» ἀνταποκρίνονται στήν πραγματικότητα;

Γενικές ἐρωτήσεις

1. Ποιοί λογοτέχνες προέρχονται ἀπό τίς μικρασιατικές περιοχές;
2. Ποιά εἶναι τά βασικά χαρακτηριστικά τῶν λογοτεχνῶν τῆς γενιᾶς τοῦ '30;
3. Ποιός εἶναι ὁ κυριότερος ἐκφραστής τῶν νέων τάσεων στήν ποίηση καί ποιά εἶναι ἡ προσφορά του;
4. Ποιοί ποιητές παρουσιάζονται στή 10ετία '30-'40;
5. Ποιά ἀλλαγή στό ποιητικό κλίμα παρατηρεῖται τό 1935 στήν Ἑλλάδα; (Προτοῦ ἀπαντήσετε διαβάστε τήν τελευταία παράγραφο ἀπό τό κείμενο τοῦ Ἄν. Καραντώνη, γύρω ἀπό τή σύγχρονη ἐλληνική ποίηση).
6. Ποιά εἶναι τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ;
7. Ποιός εἶναι ὁ ἀρχηγός τῆς σχολῆς καί ποιά ὀνόματα ἄλλων Γάλλων ὑπερρεαλιστῶν ξέρετε;
8. Ποιοί εἶναι οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ὑπερρεαλιστές;
9. Τί ξέρετε γιά τήν ποίηση τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη;
10. Ποιό λογοτεχνικό εἶδος καλλιεργοῦν κυρίως οἱ πεζογράφοι αὐτῆς τῆς περιόδου;
11. Ποιός εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικότερος;
12. Ποιά εἶναι τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς πεζογραφίας αὐτῆς τῆς περιόδου;

β) Μεταπολεμική λογοτεχνία

Τό χρονικό όριο της μεταπολεμικής λογοτεχνίας συμπίπτει με τό τέλος του πολέμου (1945), παρ' όλο πού μερικοί λογοτέχνες έμφανίστηκαν λίγα χρόνια νωρίτερα. Παράλληλα, τήν περίοδο αύτή, λογοτέχνες της γενιάς του '30 δημοσιεύουν αξιόλογα βιβλία τους.

Γιά τή νεώτερη έλληνική ποίηση σημαντική ύπῆρξε ή συμβολή του Καβάφη, έπειδή προετοίμασε τό δρόμο άπαλλάσσοντάς την άπό κάθε έμπόδιο πού δέν τήν άφηνε νά αναπτυχθεί· τέτοια έμπόδια ήταν ή έπεξεργασία του στίχου, ή φροντίδα γιά τήν όμοιοκαταληξία, τή γλώσσα κτλ. Βέβαια, γιά νά βρεί ή νεώτερη έλληνική ποίηση, καί ιδίως ή πρώτη μεταπολεμική, τό δρόμο της, άποφασιστικός ήταν ό ρόλος των ποιητών της γενιάς του '30 είτε αύτοί άκολούθησαν τόν ύπερρεαλισμό είτε όχι (Σεφέρης, Έλύτης, Έμπειρίκος, Έγγονόπουλος, Ρίτσος, Βρεττάκος, Σαραντάρης, Ράντος κτλ.)

Είναι κάπως δύσκολο νά κατατάξουμε τούς ποιητές της μεταπολεμικής περιόδου σέ σχολές, γιατί κανείς σχεδόν ποιητής δέν άκολουθεί μιά όρισμένη σχολή. Θά προσπαθήσουμε όμως νά τούς κατατάξουμε λαμβάνοντας ύπόψη τήν ποιητική τους γραφή καί τό χώρο, μέσα στον όποιο κινήθηκαν καί έκφράστηκαν. Τρεις κύκλους ποιητών μπορούμε νά διακρίνουμε.

Στόν **πρώτο κύκλο** περιλαμβάνονται οί ποιητές πού άνήκουν στη λεγόμενη σχολή της Θεσσαλονίκης. Ό κύκλος αύτός προσπάθησε νά έκφράσει τό μαρτύριο του σύγχρονου ανθρώπου μπροστά στο φαινόμενο της ζωής καί του θανάτου, νά καταγράψει τούς άγωνιώδεις κραδασμούς της άνθρώπινης ύπαρξης.

Στό **δεύτερο κύκλο** άνήκουν όσοι συνέχισαν, κατά κάποιο τρόπο, τήν παράδοση των ποιητών —ύπερρεαλιστών καί μή— της γενιάς του '30. Οί ποιητές αύτοί διαμορφώνουν τό ποιητικό τους ύλικό άντλώντας άπό τή δραματική έμπειρία της κατοχής καί της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Στήν ποιητική τους όμως γραφή άλλοι άκολουθούν τόν ύπερρεαλισμό καί άλλοι ξεκινούν άπό αύτόν καί συνεχίζουν τό δικό τους δρόμο.

Στόν **τρίτο κύκλο**, πού είναι καί ό μεγαλύτερος, άνήκουν οί ποιητές πού είτε έμπνεύστηκαν άπό τήν περίοδο του πολέμου καί της κατοχής είτε προβάλλουν τούς κοινωνικούς τους προβληματισμούς. Γενικά οί

παραπάνω τρεις κύκλοι περιλαμβάνουν ποιητές που ακολουθούν τους νέους έκφραστικούς τρόπους. Παράλληλα όμως εμφανίζονται ποιητές που έμειναν, ως προς τη μορφή, προσκολλημένοι στην παραδοσιακή ποίηση, και ποιητές που έζησαν και εκφράζουν όλο το άγχος της μεταπολεμικής περιόδου και τους προβληματισμούς των δύσκολων εκείνων καιρών. Φυσικά η νεοελληνική ποίηση δεν σταματάει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά, αλλά συνεχίζεται με τους ποιητές που εμφανίστηκαν κυρίως μετά το 1960, οι οποίοι προσπάθησαν να αλλάξουν τους έκφραστικούς τους τρόπους και έχουν δώσει αρκετά δείγματα των έπιτευγμάτων τους.

Οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι εγκαταλείπουν, ως ένα σημείο, τη λυρική πεζογραφία των παλαιότερων και ασχολούνται κυρίως με σύγχρονα προβλήματα. Δεν αποδίδουν φωτογραφικά την όποιαδήποτε πραγματικότητα, αλλά με το έργο τους παίρνουν πολλές φορές προσωπική θέση στα προβλήματα που απασχολούν τους ανθρώπους της εποχής τους. Ή ίδια δυσκολία, που συναντήσαμε στην κατάταξη των ποιητών, ισχύει και για τους πεζογράφους. Θα μπορούσαμε να τους κατατάξουμε σε πέντε κύκλους.

Στόν **πρώτο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που συνδέονται περισσότερο με την παράδοση και την τεχνοτροπία της προηγούμενης γενιάς. Άλλοι από αυτούς καλλιέργησαν την ήθογραφία, χωρίς όμως να πετύχουν ουσιαστική ανανέωση του είδους, και άλλοι ασχολήθηκαν με την αστική πεζογραφία. Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν και αρκετές γυναίκες. Πολλοί επίσης καλλιέργησαν τό ιστορικό μυθιστόρημα και τη μυθιστοριακή πεζογραφία.

Στό **δεύτερο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που έδωσαν με το έργο τους την τραγική διάψευση των ελπίδων του μεταπολεμικού ανθρώπου, τη σύγχυση και την αγωνία του.

Στόν **τρίτο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που περιέγραψαν τις οδυνηρές έμπειρίες του πολέμου και της κατοχής, οι όποιες τόσο έπηρέασαν την έλληνική πραγματικότητα.

Στόν **τέταρτο κύκλο** κατατάσσονται οι πεζογράφοι μας που ασχολήθηκαν κυρίως με τον κοινωνικό προβληματισμό και έθιξαν θέματα που συνδέονται άμεσα με την έλληνική πραγματικότητα.

Τέλος στόν **πέμπτο κύκλο** κατατάσσονται οι νεώτεροι πεζογράφοι που εμφανίστηκαν γύρω στα 1960 και που εισάγουν στό έργο τους, ακολουθώντας την παράλληλη εξέλιξη της εύρωπαϊκής λογοτεχνίας, τά θέματα της μοναξιάς, της ένοχής, του παράλογου της ζωής κ.ά. Ός

πρός τή μορφή πειραματίζονται αναζητώντας νέους έκφραστικούς τρόπους. Αποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀναζητήσεων εἶναι νά δημιουργηθεῖ στὸν πεζό λόγο μιά γλώσσα, πού σέ μερικές περιπτώσεις, πλησιάζει τήν ποιητική. Ἔτσι καί ἡ σύγχρονη πεζογραφία μας ἀνανεώνεται παράλληλα μέ τήν ποίηση.

Γιῶργος Θέμελης

Μέ βρῆκε ἡ νέα ἡμέρα...

Τό ποίημα εἶναι ἀπό τή συλλογή "Ἀνθρωποι καί πουλιά. Ὁ τίτλος εἶναι συμβολικός: "Ἀνθρωποι εἶναι τὰ αἰσθήματα· πουλιά εἶναι τὰ πράγματα· ἄνθρωποι καί πουλιά σημαίνει συναισθηματική στάση ἀπέναντι στά πράγματα. Στό ποίημα αὐτό ὁ ποιητής ἐκφράζει τή χαρά τῆς ζωῆς σέ περίοδο ἀνάρρωσης.

Μέ βρῆκε ἡ νέα ἡμέρα
μές στ' οὐρανοῦ τήν ξαστεριά
μέ τά πολλά παράθυρα.

Ὅμορφος εἶναι ὁ κόσμος —
ἡ βρύση τοῦ ματιοῦ.

Ἐνα λαμπρό ρουμπίνι
ἀπό ματόκλαδο.

Μές στοῦ νεροῦ τή διάφανη ὥρα,
μέ τά κοχύλια καί μέ τ' ἄστρα,
ἕνα γυμνό καθάριο πρόσωπο.

Μάτια βαθιά,
σφιγμένα χεῖλη
ἀπάνω σ' ἕνα στόμα
πού περιμένει.

Μές στ' οὐρανοῦ τῇ διάφανη ὥρα
ἔσκυψα καί κοίταξα
κι ἔγινα ὅλο μάτια.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοί στίχοι ὑπαίνισσονται ὅτι ὁ ποιητής βρίσκεται σέ περίοδο ἀνάρρωσης;
2. Ὁ ποιητής βλέπει μέ καινούρια μάτια τῇ φύσῃ καί τόν ἑαυτό του. Πῶς περιγράφεται ὁ οὐρανός, τό νερό, τό πρόσωπο τοῦ ποιητῆ; Τί αἰσθήματα προκαλοῦν ὅλα αὐτά στήν ψυχή τοῦ ποιητῆ;
3. Δικαιολογεῖται ὅτι ὁ ποιητής «ἔγινε ὅλο μάτια;»

Τάκης Βαρβιτσιώτης

Σέ κάποιον ἄλλο οὐρανό

ραῖα τραγούδια
μοῦ ἔφερε
τοῦτος ὁ μήνας,
τό πρωτοβρόχι.

Τί χαρά,
τί ἀσφοδέλια*,
τί κρίνοι!
Ἡ ἀπόστασή μου ἀπ' τόν οὐρανό
μικραίνει.
Σβήνουν τά βήματα.
Σέ κάποιον ἄλλο οὐρανό
μιά πιό γλυκιά φωνή ἀνεβαίνει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ διάθεση τοῦ ποιητῆ; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκάλεσε τή διάθεση αὐτή;
2. Ποιός εἶναι ὁ «ἄλλος οὐρανός» καί ἡ «πιό γλυκιά φωνή»;
3. Στό ποιῆμα ὑπάρχει αἴτιο καί ἀποτέλεσμα. Ἐξηγήστε τή σχέση.

ἀσφοδέλι: σφερδούκλι· εἶδος λουλουδιοῦ.

Καλοκαίρι 1956

Σ' ὁλόκληρο τό ποίημα κυριαρχοῦν βασικά δύο φράσεις πού εἶναι τοποθετημένες στήν ἀρχή τῆς πρώτης καί τῆς τρίτης στροφῆς: καλοσουνάτη ἡ ζωή καί ἐξαίσιο καλοκαίρι ἐφετινό. Νά προσέξετε ἰδιαίτερα τά ἐξῆς: α) Μέ τί παρομοιάζει ὁ ποιητής τήν καλοσουνάτη ζωή, β) Μέ ποιᾶς ἡλικίας τίς αἰσθήσεις βλέπει τό καλοκαίρι καί γ) Ποῦ βρίσκει τήν ἥρεμη εὐτυχία.

Καλοσουνάτη ἡ ζωή, —σάν τή νοικοκυρά ενός περασμένου καιροῦ, μέ τή μπροστοποδιά καί τό φακιόλι*, στήν πόρτα ἤ στό παράθυρο, γιά ν' ἀνταλλάξει, μέ τή γειτόνισσα, μιᾶ φιλική κουβέντα σέ δύο δουλειές ἀνάμεσα. Κι ἔρχεται ὁ ξένος, ἄξαφνα, σάν ζαλισμένος ἀπ' τό δρόμο, σάν χαμένος σέ δρόμους πού αὐτός μόνο γνώρισε, καί μέσα στή σκοτεινή δροσιά τοῦ πόρτεγου* τόν μπάζει, ἕνα πότηρι κρύο νερό νά τοῦ προσφέρει.

Κι αὐτός, σάμπως νά βρῆκε, ἀπρόσμενα, τό δρόμο πού ἀληθινά ἔπρεπε νά πάρει, ἀμέσως πολύ περίεργος γίνεται γι' αὐτό καί κεῖνο τό καθημερινό, τό ἐλάχιστο, πού τό γνωρίζει, ἐντούτοις, πού ἕναν καιρό ἄλλον, ἔφηβος, τό εἶχε ρωτήσει.

Ἐξαίσιο καλοκαίρι ἐφετινό, πού μοῦ προσφέρεσαι, ὅπως, παιδί ὅταν ἤμουν, ἀφηνόσουν στίς παρθένες* αἰσθήσεις μου, εὐλογημένο νά 'σαι γιά ὅλη τούτη τήν ἥρεμη εὐτυχία: τόν πυρωμένον ἥλιο, τό σκονισμένο δρόμο, τά νερά, τά πεῦκα τῆς Πεντέλης, τά τζιτζίκια πού ὅλη ἡ ὕπαρξή τους εἶναι τό τραγοῦδι.

φακιόλι: κεφαλόδεσμος, πού μπαίνει κάτω ἀπό τή μαντίλα.

πόρτεγο: εἴσοδος.

παρθένος: ἄγνος.

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ καλοσυνάτη ζωὴ παραμοιάζεται μέ τή νοικοκυρά ενός περασμένου καιροῦ. Μέ ποιές ἐπιπλέον ἀναλυτικότερες εἰκόνες ἐκφράζει ὁ ποιητής ἀκριβέστερα τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς καλοσυνάτης ζωῆς;
2. Ποῦ βρίσκει ὁ ποιητής τὴν ἥρεμη εὐτυχία; Νά συζητήσετε αὐτὴ τὴν ἀποψη.
3. Ὁ ποιητής ἐκφράζεται μέ στίχους ποῦ ξετυλίγονται σέ τόνο ἥρεμης κουβέντας. Μπορεῖτε νά δικαιολογήσετε αὐτὴ τὴν ἀποψη;
4. Ποιὰ ψυχικὴ διάθεση κυριαρχεῖ σ' ὁλόκληρο τό ποίημα;

Τάκης Σινόπουλος

Ὁ Ὀδυσσεύς στό ποτάμι (ἀπόσπασμα)

*Τό ποίημα ἀναφέρεται στή συνάντηση τοῦ Ὀδυσσεύα μέ τή Ναυσικά
στό νησί τῶν Φαίακων καί ἀνήκει στή συλλογὴ Μεταίχμιο Β' (1957).*

να φεγγάρι ὀλονυχτίς ταξίδευε
πάνω στήν ἀσημένια σου χορδὴ
ποτάμι σιγανό
ποτάμι.

Ἦσυχος ἥλιος τώρα ἀπλώνεται στή γῆ
ξεσταίνει τό αἷμα σου μέ φῶς.

Ὑστερα θά ῥθει τό κορίτσι τό ἀλαφρό

θά κρούσει φωτεινές παλάμες

ἡ πέτρα τοῦ ὕπνου θά κυλήσει ἀπό τά μάτια σου

θά σηκωθείς μέσα στήν πρασινόλευκη σιωπῇ

κι οἱ νύμφες θά τρομάξουνε

θά φύγουν στήν κοιλάδα γοργοπόδαρες

καί τό κορίτσι τ' ἄσπρο θά ἔναι δροσερό

σά δέντρο κάτω ἀπό τό φῶς

πιό πέρα τ' ἄλλα δέντρα κι ἡ σιωπῇ

θά στρίψουν θά κοιτάξουν

τό δέντρο μέ τό φόρεμα τῆς ἀνοιξῆς

νά σκύθει ἀτάραχο ν' ἀγγίζει τό ποτάμι

τὴν ἀσημένια σου χορδὴ

ποτάμι σιγανό

ποτάμι.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα δίνει ὁ ποιητής μέ τούς τέσσερις πρώτους στίχους;
2. Νά μελετήσετε τό ποίημα ἀπό τό στίχο: «Ὑστερα θά 'ρθει τό κορίτσι τό ἀλαφρό» ὡς τό τέλος καί α) νά σημειώσετε μέ ποιές λέξεις κι ἄλλα ἐκφραστικά μέσα κατορθώνει ὁ ποιητής νά δώσει τήν εἰκόνα τῆς συνάντησης Ὀδυσσεά καί Ναυσικάς, β) νά κάμετε σύγκριση μέ τήν ἀντίστοιχη σκηνή τῆς Ὀδύσσειας (Ραψ. Ζ, στ. 110 κ.ἐ).

Μίλτος Σαχτούρης

Τό ψωμί

να τεράστιο καρβέλι, μιά πελώρια φραντζόλα ζεστό
ψωμί, εἶχε πέσει στό δρόμο ἀπό τόν οὐρανό·
ἕνα παιδί μέ πράσινο κοντό βρακάκι καί μέ μαχαίρι
ἔκοθε καί μοίραζε στόν κόσμο γύρω,

ὅμως καί μιά μικρή, ἕνας μικρός ἄσπρος ἄγγελος, κι αὐτή
μ' ἕνα μαχαίρι ἔκοθε καί μοίραζε
κομμάτια γνήσιο οὐρανό.

Κι ὅλοι τώρα τρέχαν σ' αὐτή, λίγοι πηγαῖναν στό ψωμί,
ὅλοι τρέχανε στόν μικρόν ἄγγελο πού μοίραζε οὐρανό!
Ἄς μήν τό κρύβουμε. Διψᾶμε γιά οὐρανό.

Ἑρωτήσεις

1. Στό ποίημα ὑπάρχουν ὀρισμένα στοιχεῖα πού δέν συλλαμβάνονται μέ τή λογική. Ποιά εἶναι αὐτά καί τί πετυχαίνει μ' αὐτά ὁ ποιητής;
2. Γιατί ὁ ποιητής βάζει τά παιδιά (καί μάλιστα ἕνα ἀγόρι καί ἕνα κορίτσι) νά μοιράζουν ψωμί καί οὐρανό στούς ἀνθρώπους;
3. Ποιές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου τονίζει ὁ ποιητής; Ποιά θεωρεῖ βασικότερη;

Ποιήματα πού μᾶς διάβασε ἓνα βράδυ ὁ λοχίας otto v...

Τό ποίημα ἀνήκει στή συλλογή 'Εποχές. "Όλα τά ποιήματα αὐτῆς τῆς συλλογῆς γράφτηκαν στή διάρκεια τῆς Κατοχῆς (1941-1944). 'Εδῶ μιλάει ἓνας Γερμανός λοχίας.

ἔ δύο λεφτά θ' ἀκουσεῖ τό παράγγελμα «'Εμπρός»
Δέν πρέπει νά σκεφτεῖ κανένας τίποτ' ἄλλο
'Εμπρός ἢ σημαία μας κι ἐμεῖς ἐφ' ὅπλου λόγχῃ ἀπό πίσω
'Απόψε θά χτυπήσεις ἀνελέητα καί θά χτυπηθεῖς
Θά τραβήξεις μπροστά τραγουδώντας ρυθμικά ἐμβατήρια
Θά τραβήξεις μπροστά πού μαντεύονται χιλιάδες ἀνήσυχα μάτια
'Εκεῖ πού χιλιάδες χέρια σφίγγονται γύρω ἀπό μί' ἄλλη σημαία
'Ετοιμα νά χτυπήσουνε καί νά χτυπηθοῦν.

Σ' ἓνα λεφτό πρέπει πιά νά μᾶς δώσουν τό σύνθημα
Μιά λεζούλα μικρή μέσ στή νύχτα, πού σέ λίγο ἐξαίσιαθά λάμπει.

(Κι ἐγώ πού 'χω μιά ψυχὴ παιδική καί δειλὴ
Πού δέ θέλει τίποτα ἄλλο νά ξέρει ἀπ' τὴν ἀγάπη
Κι ἐγώ πολεμῶ τόσα χρόνια χωρὶς, Θέ μου, νά μάθω γιατί
Καί δέ βλέπω μπροστά τόσα χρόνια παρά μόνο τό δίδυμο ἀδερφό μου.)

'Ερωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται καθαρά σέ δύο ἐνότητες. 'Η δευτέρη μάλιστα εἶναι κλεισμένη σέ παρένθεση. Ποιό εἶναι τό πνεῦμα πού κυριαρχεῖ στήν καθεμίᾳ ἐνό-τητα;
2. Τί σημαίνει ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος;
3. 'Ο λοχίας λέει ὅτι «πολεμάει τόσα χρόνια». Τί φανερῶνει αὐτό;

Ἡ ὀρθοδοξία

Ἡ βαθιά θρησκευτική πίστη, τὰ μυστήρια τῆς ὀρθοδοξίας βοηθοῦν τὸν ποιητὴ νὰ ἐπουλῶνει τίς πληγές, ποὺ ἀνοίγει στὴν ψυχὴ ὁ παράλογος κόσμος. Ὁ ποιητὴς βλέπει στὴν ὀρθοδοξία τὴν ἀγέραστη γαλήνια ὁμορφιά.

Τελευτὰ πού εἶναι τὸ σκοτάδι στὶς εἰκόνες τῶν προγόνων·
ἄμωμα* χέρια μεταληπτικά*,
ρουχα πού τὰ ὄραξεν ἡ γαλήνη καὶ δέ γνωρίζουν ἄνεμο,
βαθιά τὸ ἐλέησον ἀπ' τοὺς αὐλοὺς βράχους,
τὰ μάτια σὰν καρποὶ εὐωδάτοι.
Κι ὁ ψάλτης ὀλοσωμος ἀνεβαίνει στό πλατάνι τῆς φωνῆς,
καημένε κόσμε,
θυμίαμα ἢ γαλάζια ὀσμή κι ὁ καπνὸς ἀσημένιος
κερί νὰ στάζει ὀλοένα στά παιδόπουλα,
καημένε κόσμε,
σὰ βγαίνουν —ὦ χαρὰ πρώτη— μέ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ μέ τίς λαμπάδες
κι ὕστερα ἡ μεγάλη χαρὰ νὰ συντροφεύουν τ' Ἅγια.
Ὁ παπα - Γιάννης τυλιγμένος τ' ἄσπρο του φελόνι*,
καλὸς πατέρας καὶ καλὸς παππούς μέ τὸ σιρόκο* στὴ γενειάδα,
χρόνια, αἰῶνες χρόνια καὶ νιάτα πῶχει ἡ ὁμορφιά.

Ἑρωτήσεις

1. Βαθιά γοητεία καὶ ἀγαλλίαση πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκαλεῖ τὰ αἰσθήματα αὐτά;
2. Νὰ ἐπισημάνετε τίς εἰκόνες πού ἐκφράζουν τὴν ὀρθοδοξία καὶ νὰ δεῖξετε ποιά ἀπὴχηση ἔχει ἡ καθεμίᾳ στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ.
3. Μετὰ τὴν ἀπεικόνιση τῆς ὀρθοδοξίας δικαιολογεῖται ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος; Ἄν ναί, γιατί;
4. Ὁ ποιητὴς δύο φορές ἀναφωνεῖ «καημένε κόσμε». Γιατί;

ἄμωμα: ἄμεμπτος, ἄγνός.

μεταληπτικός: ἄξιος γιὰ μετάληψη.

φελόνι: ἱερατικὸ ἄμφιο.

σιρόκο: νοτιανατολικὸς ἄνεμος.

Τό διπλό βιβλίο

(ἀπόσπασμα)

Ένα από τὰ συνηθέστερα θέματα τῆς λογοτεχνίας μας, πού συναντοῦμε ἀπό τόν Ὅμηρο ὡς τὸ δημοτικό τραγούδι καί τούς σύγχρονους συγγραφείς, εἶναι ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου. Στὸ ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιστροφή τοῦ Σκουρογιάννη στὴν πατρίδα του γίνεται πηγὴ μιᾶς μεγάλης δυστυχίας.

[Ὁ γυρισμός]

ΠΗΡΕ, λοιπόν, τὴ μικρὴ του τὴ σύνταξη γιὰ τὰ εἴκοσι χρόνια του, εἶχε βέβαια καί κάτι λεπτὰ μαζεμένα μέ τὴν τόση τὴ στέρηση καί ξεκίνησε ἀμέσως γιὰ τὴν Ἑλλάδα — πίσω γιὰ τὸ Ντομπρίνοβο — Ἥλιοχώριον, ἐπαρχία Δωδώνης. Μέσα γιὰ μέσα στὴν καρδιά τοῦ Πίνδου. Δημήτριος Σκουρογιάννης — ἡ Μήτρους πού λέγαμε — ὁ ἐπιστήθιος φίλος μου καί φίλος πολὺ καί τοῦ συγγραφέα μας. Στὰ σαράντα πέντε του πιά μὰ γερός ἀκόμα σὰ βούβαλος, στρογγυλοπρόσωπος, ἀγριομάλλης, μεγαλόκορμος καί στραβοπόδαρος, ὅπως εἶναι ὅλοι τους ἀπὸ κεῖνα τὰ μέρη, ἀπὸ κεῖνα τὰ βουνά τὰ μεγάλα.

Καί γύρισε ὁ Σκουρογιάννης ἐκεῖ. Ἔτσι πού τὸ ἔχε τάξει στὸν ἑαυτὸ του. Αὐτὸ τὸ Ντομπρίνοβο ἦταν τὸ στήριγμα τῆς καρδιάς του στὰ χρόνια τῆς ξενιτιάς, ἦταν τὸ τέρμα τοῦ μακρινοῦ ταξιδιοῦ του — κι ἡ ἀνταμοιβή του μαζί. Τὰ μεγάλα βουνά τῆς πατρίδας ἔρχονταν καί ξανάρχονταν στὴν ἐρημία τοῦ ξένου τοῦ τόπου, σκεπάζοντας μέ τὴν ἀχλύ τὴ γαλάζια τους τὴν καταχνιά τῆς βορεινῆς πολιτείας. Καί τὸ βράδυ πάλι, καθὼς ἔκλεινε ἀποσταμένος τὰ μάτια του, τὸ ξερό, μονότονο ὅλη μέρα κροτάλισμα τῶν σιδερικῶν πού βούιζε ἀκόμα στ' αὐτιά του σκεπαζότανε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ κεῖνο τὸ γνῶριμο, τὸ βαθύ τους ἀνάσασμα τῶν χιλιάδων καί χιλιάδων πεύκων κι ἑλατων στὸν Πίνδο — ἐκεῖ, σέ κείνον τὸν τόπο, πού ἔ'ταν ὁ τόπος του, ὅσο δέν ἦτανε κανενός — κι ἀποκοιμότανε μέσα σ' αὐτό.

Κρυφά, νὰ μὴ φανερώνεται στοὺς ἄλλους καί τὸν ἀποπαίρνουνε μέ τίς σαχλαμάρες καί τὰ πειράγματα τοῦ ἑλληνικοῦ καφενεῖου, αὐτὸν τὸ γυρισμὸ δούλευε μέσα του — καί τὸν χαιρόταν πού θὰ τὸν εἶχε. Νά

τελειώσει καμιά φορά μέ τίς νόρμες*, τά ακόρντ*, τά ὀρντουνγκ*, τά συρματόσκοινα καί νά τελειώσει καί μέ τήν ἄσφαλο, τό τσιμέντο καί τ' ἄλουμίνιο, νά φτάσει κάποτε κει:

— Κόβι, Μήτηρου μ', κόβε νά γυρίσουμε καμιά φορά...

Καί καμιά φορά ξεχνιόταν ὥστόσο, ξεσπούσε μπροστά στούς ἄλλους: — «'Ιμεῖς ἀπό τοῦ Ντουμπρίνουβον — «'Ιμεῖς ἐκεῖ στό Ντουμπρίνουβον... 'Ιδεάν δέν ἔχετε ἐσεῖς...»

— Παράτα μας, ρέ Σκουρογιάννη, μ' αὐτό τό Ντομπρίνοβο, τοῦ ριχνόνταν ὅλοι.

Τότες ἔσκυβε τό κεφάλι, φούσκωνε τά μάγουλά του, μετάνιωνε πού τοῦ ξέφυγε καί τό ξανάπε, σῶπαινε κι ὀρκιζότανε μέσα του νά φυλάγεται, νά τό φυλάει γιά τόν ἑαυτό του, θησαυρό του, καημό του.

Αὔγουστος ἦταν. Ἀπό τή Θεσσαλονίκη πού κατέθηκε μέ τό τρένο — τίποτα δέ στάθηκε νά δεῖ — γραμμή λεωφορεῖο καί στήν Κοζάνη, γραμμή κι ἀπό κει γιά τήν Κόνιτσα. Ἐκεῖ τό νοίκιασε τό μικρό ἡμιφορτηγό γιά τίς ἑξι βαλίτσες του, κάτι δέματα, κάτι πακέτα, ἄλλα μικρότερα — τά καζάντια* του στή Γερμανία. Σέ τρεῖς τέσσερες ὥρες σταματήσανε στό μικρό μπακάλικο — ἦταν ἀπό τότε, πρίν φύγει. Τώρα μέ τό δρόμο πού φκιάξανε, τό μεγαλώσανε καί σταματοῦν ἐκεῖ τά λεωφορεῖα. Κατέβασε τά πράματα, πλήρωσε τόν ἄνθρωπο, ἔφυγε τό φορτηγάκι, αὐτός στάθηκε μιά στιγμή καί κοίταξε γύρω του. Ἀριστερά του τό βουνό τῆς Λάιστας, κάτω ἡ βαθιά ποταμιά πού πάει μέ τ' ἄλλα νερά νά βρεῖ τόν Ἀῶο. Τό χειμῶνα βουίζει, ἡ πλατιά της χαλικάριά λαμποκοπáει τώρα μέσα στόν ἥλιο. Πέρα, μπροστά του ὁ Γυφτόκαμπος. Ἀντίκρου του ἐκείνη ἡ πλαγιά μέ τά πεῦκα, τά ἐλάτια νά κατρακυλοῦν ἀραδιαστά, πυκνά, στητά, φουντωτά. Ξωπίσω της, πέρα, τά βουνά τά μεγάλα — ὅπως τά ἔφερε. Ὁ τόπος του.

Εἴκοσι χρόνια τά 'στεῖλε ταχτικά κάθε μήνα στούς γονιούς του τά ὀγδόντα του μάρκα καί νά 'ρθεῖ δέν θέλησε. Δέν ἦτανε μόνο γιά τά λεφτά, τήν οἰκονομία καί δέν ἦταν ὕστερα μονάχα γιά τή δικτατορία, τίς φασαρίες. Χωρίς νά τό ξέρει, χωρίς νά μπορεῖ νά σκεφτεῖ τέτοια πράματα ἦταν κι αὐτός ἀπό τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους πού δέν τό λιανίζουνε τ' ὄνειρό τους, τό θέλουν ἀκέριο, σωστό, μιά καί καλή, τό φκιάχνουνε μέσα τους, τό στήνουνε, τό δουλεύουν καί ξέρουν, μποροῦνε νά τήν καρτεροῦνε τήν ὥρα του.

νόρμες: κανόνες, κανονισμοί (λέξ. γερμ.): ἐδῶ ποσό ἐργασίας.

ἀκόρντ: συμφωνία ἐργασίας (λέξ. γερμ.)

ὀρντουνγκ: κανονισμός (λέξ. γερμ.), τάξη.

καζάντια: κέρδη ἀπό τήν ἐργασία ἢ τό ἐμπόριο.

Τό χωριό ἀρχίζει λίγο πιό κάτω ἀπ' τό δρόμο, κατηφορίζοντας ἀπό τούτη τή μεριά τῆς βαθιᾶς κοιλάδας. Τίποτα δέ φαίνεται ἀπό τό δρόμο. Μεγάλες καρυδιές τά κρύβουν, τά σκεπάζουν ὁλότελα τά πέτρινα σπίτια του ὡς κάτω στήν ἐκκλησία μέ τόν πελώριο πλάτανο μπρός της. Τό μεσημέρι κρατοῦσε ἀκόμα, ψυχή δέν ἦταν στό δρόμο. Τράβηξε τά πράματά του στήν ἄκρη, κάθισε στόν ἴσκιο πάνω σ' ἓνα κασόνι κι ἄκουγε τά τζιτζίκια. Σήκωσε μιά στιγμή τό κεφάλι κατά τό δέντρο, χαμογέλασε — τόν καλωσορίζανε.

Ἐκεῖ τόν βρῆκαν ἀργότερα, τόν γνωρίσανε, τόν βοηθήσαν νά κατεβάσουν τά πράματα, μπῆκε στό πατρικό του ἤρθαν ὅλοι, τόν καλωσορίσανε, τόν δεχτήκανε μετά χαρᾶς, μέινανε ὡς τό βράδυ μαζί του.

Εἶχε φτάσει.

Ἀπό τότε πού γίνηκε ὁ κόσμος οἱ Ντομπρινοβίτες ξενιτεύονται. Στό χωριό τους γυρίζουν ἅμα γεράσουν. Ποτές τους δέν ἦτανε ξυλοκόποι στά δάση πού ἔχουνε γύρω τους, ἀγωγιάτες στά βουνά τους, τσομπαναραῖοι, μαστόροι, χρυσοκοί, καλαντζήδες*. "Ἐνα παρακλάδι τῆς Ἑγνατίας περνοῦσε ἀπό κεῖ. Τό παίρνανε καί τραβοῦσαν — ὅπου τούς βγάλει. Ξενιτευόντανε γιά νά καζαντίσουν*. Στά Γιάννενα, τῇ Θεσσαλονίκῃ — τόν παλιό καιρό πηγαίνανε στά μέρη τῆς Μαύρης Θάλασσας, κάτω χαμηλά στή Μεσημβρία, τόν Πύργο, τήν παλιά Ἀνατολική Ρωμυλία — δικά τους ἦτανε κάποτε κεῖνα τά μέρη. Ὁ συγγραφέας μας λέει πῶς εἶναι ἄνθρωποι σέ τοῦτο τόν κόσμο πού τό ἔχουν στό αἷμα τους νά προκόβουν. Δέν πέφτουν ἔξω μέ τίς δουλειές, τά λεφτά. Οἱ Ντομπρινοβίτες εἶναι ἀπ' αὐτούς: Γερή καρδιά, γερό κορμί, σίγουρο μάτι.

Δίπατα πέτρινα σπίτια, ἐκκλησίες μεγάλες μέ πλατώματα πλακόστρωτα μπροστά τους, σχολεῖο δικό τους, πού φκιάξανε μόνοι τους, τά στενορύμια τοῦ χωριοῦ τους ὅλα καλντερίμι μέ δουλεμένη τήν πέτρα — τή μαρτυροῦνε τήν προκοπή πού κάναν στά ξένα καί πού τή φέραν καί δῶ.

Ξενιτεμένοι καί τώρα, πᾶνε καί τώρα τό καλοκαίρι, μέ τά γιωταχί τους, τά τρανζίστορ, τίς ἠλεκτρικές τους κουζίνες, μέ τίς νικέλινες πολυθρόνες πού κουβαλοῦνε μαζί τους γιά τίς αὐλές τους. Ἐργάτης στή Γερμανία ἀπό τό Ντομπρίνοβο δέν πῆγε κανένας — αὐτός ὁ Σκουρογιάννης μονάχα.

Κόσμος ἦτανε καί τώρα στό χωριό του, πολὺς, Αὔγουστο μήνα πού γύρισε. Καί χάρηκε βέβαια πού τούς βρῆκε τόσοσους ἐκεῖ. "Ἄλλοι τόν ξε-

καλαντζής: γανωματής.

καζαντίζω: κερδίζω, ἀποκτῶ περιουσία.

ραν, τούς ἤξερε, μ' ἄλλους βρεθήκανε νά 'χουν συγγένειες, παλιές γνωριμίες. Τό βράδυ ἀνεβαίνουνε καί μαζεύονται στό μπακαλικάκι τοῦ δρόμου, κατεβαίνουνε στήν ἐκκλησιά μέ τό μεγάλο της πλάτωμα, πότε πάλι στήν πλατεία τοῦ σχολείου — μιά τaráτσα πάνω ἀπό τή ρεματιά.

Θά 'θελε νά τούς ἔλεγε κάτι κι αὐτός γιά τά δικά του τῆς Γερμανίας, τήν ξενιτιά, τή νοσταλγία, τά βάσανα. 'Εδῶ τώρα μπορούσε νά τό λέει πιά καί νά μή φοβᾶται, πώς — «'Ιμεῖς ἐδῶ στό Ντομπρίνοβον»... Δικοί του ἀνθρώποι εἶναι γύρω του, Ντομπρινοβίτες, Ντομπρίνοβο εἶναι ὅλα.

Καί δέν τό λέει. 'Από τίς πρῶτες μέρες ἀκόμα ἀρχίζει νά νιώθει πώς κάπως εἶναι καί κάπως δέν εἶναι μαζί μέ τούς ἄλλους. Κάτι τοῦ λείπει γιά νά 'ναι μαζί τους, γιά νά 'ναι ἀπ' αὐτούς. 'Ο συγγραφέας μας νά 'ταν ἐδῶ, θά μπορούσε νά 'λεγε πώς αὐτός ἀπόμεινε ὅλα τά χρόνια τῆς Γερμανίας Ντομπρινοβίτης, οἱ ἄλλοι δέν εἶναι τίποτα πιά, ἀπό πουθενά δέν εἶναι. 'Όπου βρεθοῦνε, μόλις βρεθοῦνε, θ' ἀρχίσουν σέ λίγο καί λένε πάλι γιά τίς δουλειές τους, γιά τά λεφτά τους, τά μαγαζιά τους, τά πράματα, μηχανήματα, κτήματα πού ἀγόρασαν, πού θ' ἀγοράσουν. "Αν ἦταν ἐδῶ κανένας Μπρουσάκης, Σαββίδης, Γιαννόπουλος, ἀπό κείνους τούς φιλόσοφους τοῦ ἑλληνικοῦ καφενεῖου, θά 'χε πάλι τή σοφή τήν ἐξήγησή του — κοινωνία τῆς κατανάλωσης καί τό ξεριζῶμα, τήν ἀλλοτρίωση τῶν ἀνθρώπων καί τ' ἄλλα πού λέγανε.

'Ο Σκουρογιάννης δέ μπορούσε βέβαια νά σκέφτεται τέτοια πράματα, τόσο πολλά. "Αρχισε μόνο καί τό 'νωθε πώς ἦτανε μόνος μέσα σ' αὐτούς τούς ἀνθρώπους, ἔτσι σά λίγο ξένος ἀνάμεσά τους. Τοῦ φαίνονται λίγο παράξενοι — ἄλλος κόσμος εἶναι. "Αλλοι, λοιπόν, ἦταν ἐκεῖνοι οἱ φιλόσοφοι μέ τίς πολλές θεωρίες τους, τίς παρλαπίπες* καί τούς καυγάδες. Αὐτός ἦταν πού τούς ἀπόπαιρνε τότε — τούς θυμῆται τώρα καμιά φορά τό βράδυ, γυρίζοντας σπίτι. Καί κείνα τά βράδια τῆς ξενιτιάς, τό κουτό, βαρετό ξεροστάλιασμα στό σταθμό — δέν ξέρει βέβαια κι αὐτό νά τό πεῖ — ἂν ἄλλο δέν εἶχανε μέσα — ἦτανε κάπως σάν νά τούς δέναν, νά τούς ἐνῶναν — ἴδιος καημός, ἴδια πίκρα — κάπως κοντά σου τόν νιώθεις τόν ἄλλον. Πολύ σκορπισμένοι τοῦ φαίνονται τοῦτοι — μέσα στήν 'Ελλάδα, μέσα στό δικό τους τόν τόπο. Καί δέν τό λέει — «'Ιμεῖς ἰδῶ εἰς τό Ντομπρίνοβον — φοβᾶται ὁ Σκουρογιάννης μή τοῦ ριχτοῦνε, τόν ἀποπάρουν κι ἐδῶ.

"Εβαλε μαστόρους κι ἔφκιαξε τό 'να δωμάτιο, ἔφκιαξε δίπλα τό μαγειριό του, ταχτοποιήσε μέ μεράκι τά γερμανικά κουζινικά πού 'χε φέρει, ἔφκιαξε μπροστά τήν αὐλή τήν πλακόστρωτη, τήν περγολιά* τῆς. "Εφ-

παρλαπίπες: φλυαρίες.

περγολιά: κληματαριά.

κίαξε καί λίγο τό φράχτη — πήγε κι ἔφκιαξε καί τούς τάφους τῶν γονιῶν του στό νεκροταφεῖο — τά τέλειωσε ὅλα σωστά, νοικοκυρεμένα. Οἱ ἄλλοι θά φευγαν ὡς τό φθινόπωρο, αὐτός δέν ἔφευγε, ἐρχόταν. Κατέθηκε γιά λίγες μέρες στά Γιάννινα, κανόνισε τήν ἐπιταγή γιά τή σύνταξή του νά τοῦ τή στέλνουνε στό χωριό, ἔβαλε τά λεφτά του στήν τράπεζα, τέλειωσε μ' αὐτά, γύρισε πίσω.

Καιρός ἦτανε πιά νά περπατήσει καί λίγο τόν τόπο του. Πῆρε τό δισάκι του ἕνα πρωί — νά κατέβαινε ὡς κάτω στή ρεματιά, νά 'μπαινε λίγο στό δάσος. Κατέθηκε. Μικρά «πριόνια» δουλεύουν καί τώρα στήν ἄκρη τοῦ δάσους. Ἔκατσε λίγο — τήν εἶδε τήν τυράγνια τῶν ἀνθρώπων, τῶν μουλαριῶν νά κουβαλοῦν ὡς τά φορτηγά τούς μεγάλους κομμένους κορμούς. Πιο γνῶριμος τοῦ φάνηκε ὁ κόσμος αὐτός, πιο δικός του. Τράβηξε ὕστερα λίγο πιο πέρα, ἔκοψε ἀριστερά, μπῆκε στό μεγάλο δάσος. Πῆρε τό παλιό μονοπάτι τῶν τσομπαναριῶν, τῶν ξυλοκόπων, τῶν παλιῶν ληστάρχων πού τραβάει γιά τήν κορφή. Ἀνάσανε βαθιά τό βουνίσιον ἀγέρα, στάθηκε μιά στιγμή καί τ' ἄκουσε ζωντανό τό βούισμα ἐκεῖνο τῶν δέντρων — πού μακρινό τόν ἀκολουθοῦσε τότε στή Γερμανία. Ἐφτασε στό ξέφωτο πού ἔξερε, κοντά στήν κορφή — ἕνα μικρό λιβάδι — σκηνίτες ἐκεῖνα τά χρόνια τά φέρναν ἐδῶ καί βοσκοῦσανε τά μικρά κοπάδια τους.

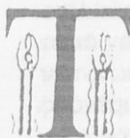
Γύρισε ἀργά στό χωριό μέ τό ἡλιοθασίλεμα — γραμμή γιά τό σπίτι — κανέναν δέν ἤθελε. Ἦτανε μιά μέρα καλή, κάτω στή ρεματιά, στή χαλικαριά, στά πριόνια, ψηλά στό βουνό. Τ' ὄνειρο τοῦ γυρισμοῦ του δέν τόν εἶχε γελάσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές συγκεκριμένες ἀναμνήσεις ἀπό τήν πατρίδα στήριζαν τό Σκουρογιάννη στήν ξενιτιά;
2. Ποιά κοινά σημεῖα καί ποιές διαφορές ἔχει ἀπό τόν ὁμηρικό Ὀδυσσεά;
3. Κάπως εἶναι καί κάπως δέν εἶναι μαζί μέ τούς ἄλλους: ποιές ἀλλαγές στή ζωή καί στίς συνήθειες τῶν συμπατριωτῶν του τόν ἀπομάκρυναν ἀπό κοντά τους; (Νά ὑπογραμμίσετε ὅλα τά σχετικά χωρία).
4. Πότε ἡ μοναξιά τοῦ Σκουρογιάννη ἦταν βαρύτερη; Ὅταν ἦταν ξενιτεμένος ἢ ὅταν ἐπέστρεψε στό χωριό του; Νά δικαιολογήσετε τή γνώμη σας.

Πολεμική ιστορία

Τό διήγημα πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στή συλλογή Ζητεῖται ἔλπίς (1954).

Τά τρία τέταρτα τῆς πόλης ἦταν ἐρείπια. Τίς δυό τελευταῖες βδομάδες ἡ πόλη εἶχε ἀλλάξει κύριο τρεῖς φορές. Ὁ πληθυσμός εἶχε φύγει ὅπως μπορούσε.

Ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, ἡ μάχη εἶχε φτάσει στό κορύφωμά της πίσω ἀπό τό σιδηροδρομικό σταθμό, δηλαδή πίσω ἀπό κεῖ πού ἦταν ἄλλοτε ὁ σιδηροδρομικός σταθμός. Καί οἱ δυό ἀντίπαλοι ἦταν γεροί. Ταμπουρωμένοι στά ἐρείπια τῶν σπιτιῶν, πίσω ἀπό τοίχους ὀρθίους ἀκόμα ἢ μισογκρεμισμένους, σέ ὑπόγεια πού εἶχανε χωθεῖ κι εἶχανε στήσει πολυβόλα...

Πίσω ἀπό ἕναν τοῖχο αὐτός γέμιζε τό τουφέκι του κι ἔριχνε. Γέμιζε κι ἔριχνε ὅπως καί οἱ ἄλλοι. Τρία χρόνια περίπου ἔκανε τήν ἴδια δουλειά: γέμιζε κι ἔριχνε.

— Θά βρέξει! εἶπε ἕνας ἄλλος φαντάρος δίπλα του.

— Ναί; Καί ξέχασες νά πάρεις τήν ὀμπρέλα σου, εἰρωνεύτηκε ὁ λοχίας.

Κάποιος γέλασε, μά τό γέλιο του πνίγηκε ἀπό μιά ριπή πολυβόλου πού γάζωσε τόν τοῖχο. Ὁ φαντάρος πού εἶχε πεῖ πώς θά βρέξει, ἔπιασε μέ τά δυό χέρια τήν κοιλιά του καί διπλώθηκε, στά δύο. Ὁ λοχίας ἔσκυψε πάνω του, τόν ξεδίπλωσε, τοῦ ἄνοιξε τά μάτια, κάτι ἄλλο ἔκανε ἀκόμα, ὕστερα τόν παράτησε ἐκεῖ καί ξανάπιασε τό πολυβόλο του.

Στό μεταξύ, αὐτός δέν εἶχε πάψει νά γεμίζει καί νά ρίχνει.

Δυό τετράγωνα χωρίζανε τούς δυό ἀντιπάλους. Κάπου ἑκατό μέτρα.

Μιά πινακίδα κλινικῆς, μ' ἕναν πράσινο σταυρό, ἔλεγε: ΗΣΥΧΙΑ.

— Κοιτάχτε κεῖ! φώναξε κάποιος.

Τήν ὥρα πού χάλαγε ὁ κόσμος, σχεδόν στή μέση τῆς ἀπόστασης πού χώριζε τούς ἀντιπάλους, ἕνα παιδί! Ἕνα ἀγόρι ἴσαμε 7-8 χρονῶ. Εἶχε βγεῖ μέσ' ἀπό τά χαλάσματα. Στεκότανε σύρριζα στόν τοῖχο.

Γιά λίγα δευτερόλεπτα οἱ δυό ἀντίπαλοι σταματήσανε νά ρίχνουν. Σά νά εἶχε δοθεῖ τό σύνθημα «Παύσατε πῦρ!».

Μά δέ βάσταξε πολύ αὐτή ἡ ἀνακωχή. Ἡ μάχη ξαναφούντωσε. Καί τό παιδί πάντα ἐκεῖ, σύρριζα στόν τοῖχο. Τότε αὐτός ἔπαψε νά γεμίζει καί

Άλ. Κοντόπουλος: Μάνα.

νά ρίχνει, ἄφησε το τουφεκι του, ἔπεσε μέ τήν κοιλιά στό χῶμα κι ἄρχισε νά σέρνεται πρός τό παιδί. Βροχή οἱ σφαίρες γύρω του...

Κοίταζε τό παιδί, πού καθότανε πάνω στό κρεβάτι, στό βάθος τοῦ δωματίου. Τό εἶχε πάει στό ἰσόγειο ἑνός σπιτιοῦ πού εἶχε ἀπομείνει μισογκρεμισμένο, ἕνα τετράγωνο πέρ' ἀπό κεῖ πού γινότανε ἡ μάχη. Ἀργότερα θά τό στέλνανε στά μετόπισθεν.

Μιά σφαῖρα τόν εἶχε πάρει στό ἀριστερό μπράτσο καθώς σερνότανε πρός τό παιδί. Τοῦ κάνανε ἕναν πρόχειρο ἐπίδεσμο.

Ἦτανε πολύ παράξενο πού γύρισε ζωντανός μαζί μέ τό παιδί. Τό λαβωμένο χέρι του τόν ἔβγαλε ἔξω ἀπό τή μάχη.

Τό παιδί καθότανε πάντα στό κρεβάτι καί τόν κοίταζε ἀμίλητο. Ἐριξε μιά ματιά γύρω του: τό σιδερένιο κρεβάτι, ὁ καναπές πού καθόταν αὐτός, ἕνα μπαούλο, κάτι καρέκλες, ἡ μιά σπασμένη, στόν τοῖχο δυό κάδρα πού παρίσταναν τοπία. Καί μιά φωτογραφία, δυό πρόσωπα, ἄντρας καί γυναίκα, ὄρθιοι ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλον, χαμογελώντας.

Ποιός ξέρει ποιοί νά μένανε κεῖ καί τί νά εἶχανε γίνει!

— "Ἔσωσα τή ζωή ἑνός παιδιοῦ! συλλογίστηκε.

Τό κοίταξε. Πῶς εἶχε ἀπομείνει μονάχο του μέσα στά ἐρείπια; Δέν τό εἶχε ρωτήσει τίποτα ἀκόμα. Ἦταν ἀλαφιασμένο. Τά μάτια του σκοτεινά, ἀγριεμένα.

— Σίγουρα θά μέ προτείνουνε γιά μετάλλιο, σκέφτηκε.

Ἔκανε ζέστη. Ἔβαλε τό χέρι του κι ἔτριψε τό στήθος του. Συλλογίστηκε τό σπίτι του, τοὺς φίλους του, τίς σπουδές του πού τίς εἶχε ἀφήσει στή μέση. Κοντολογίς, συλλογίστηκε ὅλα αὐτά πού συλλογιοῦνται οἱ φαντάροι στόν πόλεμο, ἐκτός ἀπό τήν κοπέλα πού κάθεται καί περιμένει... Δέν ὑπῆρχε γι' αὐτόν τέτοια κοπέλα.

— "Ἔσωσα τή ζωή ἑνός παιδιοῦ!

Τόν πῆρε ὁ ὕπνος.

Δέν τό εἶδε πάνω στό κρεβάτι σάν ἄνοιξε τά μάτια του. Ἦταν ἀριστερά, στή γωνία, πίσω ἀπό τό μπαούλο. Ἐπαιζε. Ἐπαιζε τόν πόλεμο. Εἶχε πάρει τό πόδι τῆς σπασμένης καρέκλας καί τό εἶχε γιά τουφεκί, πίσω ἀπό τό μπαούλο σάν πίσω ἀπό ὁδόφραγμα.

Δέν τόν εἶδε πού ξύπνησε. Καί συνέχισε νά παίζει τόν πόλεμο. Τό κοίταζε αὐτός, ἀκίνητος, ἀμίλητος. Τό εἶδε τώρα νά μεγαλώνει, νά γίνεται εἴκοσι χρονῶ, νά παίζει τόν πόλεμο, τόν ἀληθινό πόλεμο, ὅπως τόν ἔπαιζε κι αὐτός τρία χρόνια τώρα, ὅπως τόν παίζανε ἑκατομμύρια ἄλλοι...

— "Ἔσωσα τή ζωή ἑνός παιδιοῦ! συλλογίστηκε, μά τώρα ἦτανε ἀλλιώτικος ὁ συλλογισμός του.

Στό δρόμο, φασαρία, φωνές. Βγήκε νά δεῖ.

— Τί τρέχει; ρώτησε δυό φαντάρους πού περνάγανε βιαστικοί.

— Τί θές νά τρέχει; Ἐπὶ στιγμή σέ στιγμή τό τετράγωνο θά τιναχτεῖ
στον ἀέρα. Ὑποχωροῦμε!

Στάθηκε ἐκεῖ, καταμεσίς στοῦ δρόμο.

— Τί κάθεσαι καί χαζεύεις τοῦ λόγου σου; τοῦ φώναξε ἓνας ἀνθυπο-
λοχαγός. Δέν πῆρες εἶδηση τί θά γίνηι; Ἐκτός ἂν ξές ν' αὐτοκτονήσεις.

Στεκότανε ἀκόμα ἐκεῖ.

— Ἔσωσα τή ζωὴ ἑνὸς παιδιοῦ!

Τί παράξενα πού ἤχοῦσε μέσα του!

Ὁ ἥλιος χαμήλωνε. Σέ λίγο θ' ἄγγιζε τὸν ὀρίζοντα.

Δυό φαντάραι περάσανε δίπλα του. Πῆγε μαζί τους.

Ἑρωτήσεις

1. Τό διήγημα χωρίζεται σέ δυό ἐνότητες-σκηνές. Στὴν πρώτη κυριαρχεῖ μιὰ ἀνθρωπιὰ γεμάτη ἀγωνιστικότητα. Ποιά διάθεση κυριαρχεῖ στὴ δεύτερη καί τί συντελεῖ στὴ μεταστροφή;
2. Ἐκτός ἀπὸ αὐτὴ τὴ βασικὴ ἀντίθεση ὑπάρχουν στοῦ διήγημα καί ἄλλες ἀντιθέσεις πού ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ὡς μέσα τῆς τεχνικῆς του. Νά τίς ἐπισημάνετε.
3. Τό μήνυμα τοῦ διηγήματος αὐτοῦ συνδέεται μέ τό γενικὸ τίτλο τῆς συλλογῆς καί πῶς;
4. Τί θά κάνατε ἐσεῖς στὴ θέση τοῦ φαντάρου;

Νίκος Κάσδαγλης

Χῶμα καί νερό

Τό διήγημα ἀνήκει στὴ συλλογὴ Σπιλιάδες (1952). Ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος, ὁ νεαρός Ἀνέστης, σάν γνήσιος θαλασσινός ἀγαπάει μέ πάθος τὴ θάλασσα. Ὁ μόνος δεσμός πού τον δένει μέ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ ἀδερφός του, γιὰ τὸν ὁποῖο αἰσθάνεται βαθιὰ στοργή.

μικρός αδελφός γύρισε αλαφρά τό δοιάκι*, κι ἡ βάρκα πήρε τόν καιρό στά ὄρτσα*. Τώρα πάλευε μέ τό κύμα, κοντό καί κοφτό, γιατί δέν εἶχε κεφαλώσει* ἀκόμα τόν κάθο*, καί τό 'σπαγε μέ τή στρογγυλή τήν πλώρη της — καθώς εἶναι δά οἱ ψαράδικες οἱ βάρκες, πού τίς αλαφροσκώνει το κύμα καί δέ δύνεται νά τίς καθαλήσει.

Χοντρός καιρός· τό ἀνοιχτό πέλαγο κατέβαζε κύματα θερία στήν ἄκρη τοῦ κάθου, καί τά 'βλεπες ν' ἀσπρίζουνε, μακριά. Πάνω τους ἔβαλε ρότα* ὁ μικρός ἀδερφός, νά ξεσπάσει.

Βαρύθυμος, σκέφτηκε τήν κοπέλα πού ἀγαποῦσε ὁ ἀδερφός του. Τοῦ τά 'χε μολοήσει· χωριανή τους ἦταν, καί δέν τήν ἔθλεπε πρώτη φορά, μά στό πανηγύρι, πάνω στό χορό, ἕναν εὐρωπαϊκό πού τότε χόρευαν ἀγκαλιαστά, κατάλαθε πώς βρῆκε τό ταίρι του. Τήνε γύρεψε.

Χρόνια τώρα κάθονταν, οἱ δύο μονάχοι, στό ἄσπρο σπιτάκι, θεμελιωμένο στήν ἀμμουδερή πούντα*, ὁμορφο καί βολικό, μέ τό παράθυρό του στό λεβάντε*, νά τούς καλημερίζει ὁ ἥλιος. Στ' ἀκρογιάλι ἀράζαν τή βάρκα, τ' ἀξεθύμαστο μεράκι τους.

Μονοιάζανε τ' ἀδέρφια, κι εὐκολα τά σιάξαν· ὁ μέγας θά 'παιρνε τό σπίτι κι ὁ μικρός τή βάρκα. Τό σπίτι κόστιζε παραπάνω, ὅμως μερακλίδικο σκαρί σάν τή βάρκα τους δύσκολα θά 'βρισκες. Ὑστερα, τό σπίτι τό 'χε ἀνάγκη ὁ μέγας, πού θά 'φτιαχνε δικιά του φαμίλια.

Ἡ βάρκα καθατζάρισε*, τό χοντρό κύμα τήν πλάγιασε καί γιόμισε τό πανί της, ἔγειρε, κόντεψε νά πάρει νερά ἀπό τήν κουπαστή. Ἕνας γερο-ψαράς πού 'ρχόταν ἀπό τό πέλαγο, μέ ὅλες τίς μουδες μαζεμένες καί τό φλόκο*, τοῦ 'βαλε τίς φωνές:

— Βρέ Ἀνέστη! Πιάσε μουδες*· πιάσε μουδες! Δέν τότε νιώθεις τόν καιρό; Ποῦ πᾶς ἀπό δῶθε;

— Τραβάω συρτή*.

δοιάκι: ἡ λαβή τοῦ πηδαλιοῦ τῆς βάρκας, ἀλλιῶς λαγουδέρα.

ὄρτσα: μέ τήν πλώρη πρὸς τόν ἄνεμο.

κεφαλῶνω: φτάνω στήν κορυφή τοῦ κάθου.

κάθος: ἀπόκρημνο ἀκρωτήρι.

ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

πούντα: χαμηλό ἀκρωτήρι.

λεβάντες: ἀνατολικός ἄνεμος.

καθατζάρω: παρακάμπω τό ἀκρωτήρι (κάθο).

πιάσε μουδα: μάζεψε τό ἱστό.

φλόκος: τό μεγάλο μεσαῖο ἱστό τοῦ πλοίου.

συρτή: ἀλιευτικό ἐργαλεῖο πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθεκτικό νῆμα ἐφοδιασμένο μέ ἀγκίστρια· σύρεται ἀπὸ τή βάρκα.

— Μέρος πού τό 'βρες! Μήτε σφύρνα* δέν ἔχει. Τράβα πίσω, ν' ἀπαγκιάσει* κιόλας.

Πήγε νά βλαστημήσει ὁ 'Ανέστης ἀπό τή φούρκα του, τί ἀνακατωνόταν ὁ γέρος. Πολύ πού σκοτιζότανε γιά τή συρτή, τέτοιες ὥρες. Ἔσκυψε πάνω στό δοιάκι, καί οἱ βάρκες ξεμακρύναν, καί κουβαλοῦσε τὰ κύματα μέ τή σειρά, κι ἓνα πελώριο, βράχος σωστός, τσάκισε ξαφνικά σ' ἀφρούς μπροστά στήν πλώρη του καί πήδηξε στήν κουβέρτα. Τό νερό μέσ στή βάρκα ἀνέθηκε πάνω ἀπ' τὰ πατώματα, κι ἔσκυψε νά τ' ἀδειάσει μέ τό σφουγγάρι, μά ὁ νοῦς του γύριζε. Δέ φελοῦσε νά χασομεράει. Πῆρε βόλτα καί τὰ πρῦμνισε*, ὁ καιρός καί τό κύμα τότε σπρώχναν, νά μισεύγει* γοργά.

Τήν ἴδια μέρα ὁ 'Ανέστης πῆρε τὰ σκουτιά* του στή βάρκα κι ἔφυγε, ν' ἀφήσει τόν ἀδερφό νά συγυρίσει τό σπίτι του ὅπως τότε βολοῦσε*.

Πήγε σέ μακρινά μέρη, ἀψάρευτα, σέ ψαρότοπους γεμάτους σκαθάρια, λυθρίνια καί φαγκριά. Ταξίδευε πολλές ὥρες, γιά νά φτάσει στήν πολιτεία πού τὰ πουλοῦσε, ὅμως ποτέ δέν κάθισε νά γλεντήσει μέ φίλους τὰ λεφτά του. Ἀπό τό βράδυ κιόλας ξεκινοῦσε γιά τό ψάρεμα, καί σιγά σιγά ἀρχίνισαν νά λέν πώς εἶχε γίνει παράξενος κι ἀπόσκομος, πώς μόνο τή βάρκα του ἀγαποῦσε, κι ὥρες ὀλάκερες τῆς γλυκομιλοῦσε, σάν νά 'ταν πλάσμα ζωντανό.

Τό συνηθισμένο του ἀραξοβόλι — μιά μεγάλη σπηλιά στά σπλάχνα τοῦ θεριεμένου κάβου· λέγαν πώς ἦτανε στοιχειωμένη. Ἡ μπασιά* τῆς, χαμηλή, στρογγυλή τρύπα, ἴσα πού χωροῦσε νά περάσει μιά βάρκα ξαρμάτῳτῳ*. Κανένας δέν εἶχε μπεῖ μέσα, βαθιά, ὅσο πού ὁ μικρός ἀδερφός τήν ἔκαμε ἀποκούμπι στίς χειρότερες φουρτοῦνες.

Ἐνα βράδυ πού ὁ καιρός ἔδειχνε ἀσκημα σημάδια, κάτι ψαράδες τόν εἶδαν νά τρυπώνει μέσα. Τή νύχτα ξέσπασε τό μπουρίνι· ὁ ἄνεμος γύρισε ἀπό τή μεριά τοῦ πελάγου καί σήκωσε κύματα βουνά, πού σφάλισαν τήν μπασιά τῆς σπηλιάς. Οἱ ψαράδες θυμήθηκαν τόν ἀπόκοτο* πού

σφύρνα: εἶδος ψαριοῦ· ἀλλιῶς μύραινα.

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ μέρος προφυλαγμένο ἀπό τόν ἄνεμο.

πρυμνίζω: στρέφω τήν πρῦμνη τοῦ πλοίου πρὸς τόν ἄνεμο, πλέω μέ οὐριο ἄνεμο.

μισεύω: ἐδῶ πλέω.

σκουτιά: ρουχα

βολοῦσε: βόλευε.

μπασιά: εἴσοδος.

ξαρμάτῳτῳ: χωρίς ἄρμενα.

ἀπόκοτος: παράτολμος.

κλειστήκε, μηνύσανε στό λιμεναρχείο, καί κείνο ἔστειλε λιμενικούς μέ μιά δυνατή μπενζίνα νά τόνε γλιτώσει. Πήραν ἕναν ἀπό τούς ψαράδες ὁδηγό καί ξεκίνησαν. Σά φτάσανε κοντά στό βουνό, εἶδαν τά κύματα νά σκάζουν ἀγριεμένα στό βράχο. Δέν μπόρεσαν νά σιμώσουν, θά τσακίζονταν. Σφυρίξανε μέ τή σειρήνα καί ρίξανε ντουφεκίες πού πνίγηκαν μέσα στό μούγκρισμα τῆς θάλασσας. Ἀπό τή σπηλιά βγαῖναν οὐρλιαχτά πρωτάκουστα καί τρομερές βροντές, σάν νά σκάζανε δυναμίτες. Ἐλεγες πώς ἀπό τήν περασμένη νύχτα ξεπολυθῆκαν τά στοιχειά.

Κανένas δέν τούς ἀπάντησε· μήτε νά τούς ἀκούσει μπορούσε, μήτε καί ν' ἀκουστεῖ. Ὅταν τά κύματα χιμούσανε στό βράχο ξεπηδοῦσαν θεόρατα, καί σάν τραβιόνταν ξεσκεπάζανε μιά μεγάλη τρύπα, ἐκεῖ πού στίς ὥρες τῆς μπουνάτσας* ξεχώριζε ἡ στενή μπούκα* τῆς σπηλιάς.

Ὁ λιμενικός πού κουμαντάριζε τήν μπενζίνα ἔκαμε τό σταυρό του κι ἔδωσε ὄρντινο* νά γυρίσουν.

Ὑστερα ἀπό μέρες ὁ καιρός ἀρχίνησε νά κόβει, κι ὅσο πάγαινε καλμάριζε. Πρός τό βράδυ, ὁ χαμένος ἔφτασε σ' ἕνα ψαράδικο σπίτι, στήν ἀκροθαλασσιά. Ἦταν ἄγριος, καί τά μάτια του λάμπαν παράξενα. Δέν ξεθαρρεύτηκαν νά τοῦ μιλήσουν, καί κείνος τράβηξε γραμμή στό πηγάδι κι ἔβγαλε νερό μέ τόν κουβά· ἔχωσε μέσα τό κεφάλι του κι ἦπие ἀχόρταγα, σά διψασμένο ζό.

Ἀπό τότες ἔγινε ἀκόμα πιό μονόχνοτος. Δέμίλαγε σέ κανένα, σά δέν ἦταν ἀνάγκη, ἀπόφευγε τούς ἀνθρώπους.

Μιά βραδιά ἀράξανε δίπλα του ψαράδες· κοιμόταν καί δέν τούς ἐνιωσε. Κατά τά μεσάνυχτα ξύπνησαν καί τόν ἀκουσαν νά μιλάει μονάχος. Μπορεῖ νά κουβέντιαζε στή βάρκα του, μπορεῖ καί σά στοιχειά τῆς νύχτας καί τῆς θάλασσας. Οἱ ψαράδες θυμήθηκαν πόσο ἦταν παράξενος, καί φοβήθηκαν. Λεβάρανε* μαλακά τήν ἄγκυρα καί φύγαν.

Νόμιζες πώς ζήλευε τή βάρκα του. Ποτές δέν ἄφησε κανένα νά τήν πάρει, καί λέγανε πώς ἔκρυβε μέσα τά λεφτά του, πού ἀπό κουβέντα σέ κουβέντα τά κάμανε θησαυρό.

Ἐνα μήνα πρίν ἀπό τό γάμο τοῦ ἀδερφοῦ του, πῆγε σ' ἕνα μάστορα καί τοῦ παράγγειλε νά φτιάξει μιά βάρκα ὁλόιδια μέ τή δικιά του, κι ὅσο σκαρωνότανε στάθηκε ἀπό πάνω καί πασπάτευε τά μαδέρια, νά δεῖ μήν ἔκλωναν* πουθενά.

μπουνάτσα: νηνεμία, γαλήνη.

μπούκα: στόμιο.

ὄρντινο: διαταγή.

λεβάρω: σηκώνω τήν ἄγκυρα.

ἐκλωναν: γύριζαν.

Γιά καρίνα έβαλε καστανιά, γιά σκαρμούς καί κουπαστές μουριά, τά μαδέρια όλο ανατολίτικο ξύλο, νά 'ναι λαφρύ, γερό κι έλαστικό. Τήν κόντρα καρίνα τήν έφτιαξε από όξιά· τό άλμπουρο καί τήν άντένα από κυπαρίσσι γιομάτο ψιλούς κόμπους. Τό πανί τό 'κοψε μονάχος, κι όταν τό πήγε στή μηχανή, νά του τό ράψουνε, κάθισε κεί πέρα, μήν του χαλάσει ό ράφτης τό τσαλίμι*.

Τήν παραμονή του γάμου, πρωί πρωί, τοίμασε σά νύφη τήν καινούρια βάρκα, τήν έδεσε ρυμούλκι καί κίνησε γιά τό χωριό.

Στό δρόμο έπεςε ό καιρός· μπουνάτσα, χαρά Θεού. 'Η θάλασσα έμοιαζε γυαλί, όσο έφτανε τό μάτι. Μακριά, έβλεπες ανάλαφρες τίς ακρογιαλές νά σηκώνονται στόν άέρα, σάν νά μήν άκουμπούσανε στή γής. Κάπου κάπου ένα λαφρύ αεράκι χάιδευε μαλακά τήν όψη του νερού, τή σούρωνε ανάλαφρα, κι έπεφτε.

Ό Άνέστης τίς χαιρότανε τέτοιες μέρες· ψάρευε όπως ήθελε, κι ήτανε δύσκολο νά μή γιομίσει τό πανέρι του ως άπάνω. Αυτή τή φορά όμως βιαζόταν νά προφτάσει τό γάμο, κι ήξερε καλά πόσο δρόμο είχε μπροστά του. Κατέβασε τό πανί καί κάθισε στά κουπιά.

Σάν έφτασε στό χωριό, τήν άλλη μέρα μέ τό βασίλεμα του ήλιου, άκουσε τίς καμπάνες τής εκκλησιās νά χτυπάνε χαρούμενα. 'Η καρδιά του σφίχτηκε. Δέν είχε προφτάσει τό γάμο, κι ήτανε γρουσουζιά.

"Έδεσε γοργά τίς βάρκες καί, μ' όλη του τήν κούραση, πετάχτηκε ν' άπαντήσει τούς νιόνυφους. Άγαπούσε πολύ τόν άδερφό του, καί τόσοι μήνες πού πέρασε όλομόναχος θεριέψανε τή λαχτάρα του.

Δέ στάθηκε νά συγυριστεί. "Έτρεξε όπως ήταν, αζούριστος, ξυπόλυτος, μέ τή χοντρή μάλλινη φανέλα καί τό μουσαμαδένιο, ψημένο από τ' άλάτι πανταλόνι, μέ τά μαλλιά ανακατωμένα.

Τούς πρόφτασε στό δρόμο, τό γαμπρό ντυμένον τά καλά του μέ περίσσια φροντίδα, στό χέρι του τή νύφη, άσπροφορεμένη μέ τά πέπλα. Πίσω τους έρχόταν ολάκερο τό χωριό, πού χαλούσε τόν κόσμο στίς φωνές καί τά τραγούδια.

Μέσα σ' όλους, μόνο τόν άδερφό του είδε. Χύθηκε καί τόν άγκάλιασε, τά λόγια δέ βγαίνουν από τό στόμα του. Χαιρότανε γιά τή βάρκα πού 'φερε· ό άδερφός του είχε σπίτι νά κάτσει καί νά βάλει καί τή γυναίκα του, όμως τό ψωμί του πώς θάν τό 'βγαζε; "Ηθελε νά του δείξει τή βάρκα. Πιό όμορφη δέν είχε ξαναγίνει, μήτε πιό γρήγορη, στοίχημα έβανε· τό πανί της τό 'χε κόψει ό ίδιος.

Τά λόγια του τά 'χε πάντα λιγοστά, καί τώρα ή λαχτάρα τόν επνιγε. Κάποτε τ' άδέρφια νιώθανε χωρίς μιλιά ό ένας τόν άλλον, όμως είχανε

τσαλίμι: σκέρτσο, χάρη.

χάσει αυτό τό συνήθειο μέ τό μισεμό του. Πήρε τόν ἀδερφό του από τό χέρι, νά τόν τραθήξει στό λιμάνι.

— “Έλα, έλα, Τσαμπίκο! Έλα νά δεις!

Κείνος, ἀπαρχής ἦτανε πειραγένος πού ‘λειπε ὁ ἀδερφός του στό γάμο· καί νά τώρα πού ἐρχόταν, μά σέ τί χάλια!

Γύρισε στά πεθερικά του πού τούς κοιτάζαν, καλοντυμένοι κι ὁμορφοσυγυρισμένοι, τό αἷμα τοῦ ἀνέβηκε στό κεφάλι. Τί γύρευε καί τόν τραβοῦσε ἀπ’ τό μανίκι; Λευτερώθηκε μ’ ἓνα τίναγμα ἀπό τό χέρι πού τότε βαστοῦσε.

— “Άσε με λοιπόν, Ἀνέστη, μέ λίγδιασες!

“Υστερα, βλέποντας πού τά ‘χασε, τότε λυπήθηκε.

— Τράβα ν’ ἀλλάξεις κι ἔλα σπίτι γιά τό γλέντι.

Ὁ μικρός παραμέρισε στήν ἄκρη κι ἄφησε τήν παράτα νά περάσει. “Ὅλο τό χωριό τόν ἤξερε καί τότε χαιρετοῦσε, ὅμως κανένas δέ στάθηκε νά τότε ρωτήσῃ πού βρισκότανε καί τί ἔκανε τόσον καιρό. “Ὅλοι εἶχαν τήν παρέa τους, κοπέλεs καί παλικάρια, γελοῦσανε καί τραγουδοῦσαν. Κανένas δέν ξεχώρισε νά τοῦ κάμει συντροφιά. Παγαῖνανε στό γλέντι.

(Ὁ Ἀνέστηs ἔφυγε καί πῆγε νά δανειστῇ ρούχα. Ντύθηκε καί ἐπέστρεψε. Πῆγε στό τραπέζι τοῦ γάμου. Καθόταν μόνος του καί σέ μιά στιγμή βρῆκε τήν εὐκαιρία νά μιλήσῃ στόν ἀδερφό του.)

— Τσαμπίκο, πᾶμε στό λιμάνι!

— Τί θά κάνουμε στό λιμάνι, βρέ Ἀνέστη, σῆμερα κιόλαs, νυχτιάτικα. “Ἡ μπᾶs καί τοῖμαsεs τά παραγάδια; ρώτησε παίζοντας.

— Πᾶμε στό λιμάνι, Τσαμπίκο, πᾶμε νά δεις τῇ βάρκα πού σοῦ ‘φερα Δέν τό βαστοῦσα πού ‘φυγα καί σ’ ἄφησα χωρίς βάρκα. Τό σκαρί εἶναι ὁλόιδιο μέ τῆs δικιάs μας, τό πανί της σταφιδέno, τό ‘χω κόψει μονάχος. Έλα νά δεις, δέν ἔχει τό ταίρι της. Ἀπό πάνω στεκόμουν ὅσο τήνε φτιάχναν. Έλα, τήν ἔχω στό λιμάνι· σ’ τήν ἔφερα νά ψαρεύεις.

Εἶχε πάρει τό χέρι τοῦ ἀδερφοῦ του, εἶχε σηκωθεί ὀρθός καί μιλοῦσε μ’ ἄψη. Κείνος τόν κοίταξε συγκινημένος, μ’ ἀντίς γι’ αὐτόν ἀπάντησε ἡ νύφη:

— Δέν ἔχει ἀνάγκη νά ψαρεύει ὁ Τσαμπίκοs. Μοῦ δώσανε προίκα ἐν’ ἀμπέλι, ὅλο ἀμερικάνικο κλημα. Βγάνει διαλεχτό σταφύλι γιά τό τραπέζι, ὄχι κρασοστάφυλα. Δέν ξέρει ἀκόμα νά τό δουλέψει, ὅμως θά τότε μάθουνε τ’ ἀδέρφια μου. Δέ θά θαλασσοπνίγεται, νά μήν ξέρω πότε θά γυρίσει. Καί σύ, Ἀνέστη, τ’ ἀμπέλι ἔχει πολλή δουλειά καί πολύ ψωμί. Θ’ ἀφήσεις τῇ θάλασσα, νά ξεκουραστῇs κοντά μας.

Ὁ μικρός ἀδερφός τινάχτηκε ἀγριεμένος· τί γύρευε αὐτή ἡ ξένη ν’

ἀνακατωθεῖ στήν κουβέντα τῇ δικιά του; Μέσα του φούντωνε ἡ καταφρόνια τοῦ θαλασσινοῦ γιά τά σκουλήκια τῆς γῆς, πού τρέμουνε τῇ ζωῇ τους, στιμάρουν* τί θά φᾶν αὔριο καί φυλᾶν ἐνός χρόνου φαῖ σάν τά μερμηγκία.

— Ἐμένα δέ μέ γέννησε ἡ μάνα μου σκαφτιά! Ξέσπασε.

— Τό σκάσιμο μᾶς ἔδωσε νά φορᾶμε δικά μας ροῦχα! ἀπάντησε θυμωμένη ἡ πεθερά.

— Μάνα! ἔκαμε ἡ νύφη φοβισμένη.

Ὁ μεγάλος ἀδερφός ἔσπρωξε τό μικρό στήν καρέκλα του.

— Πίνε καί μὴ μιλᾷς! Πάλι τά 'καμες θάλασσα.

Ὅλοι πῆρανε χαμπάρι· εἶχανε γυρίσει καί τούς κοιτάζαν. Κάτι κοπέλες κρυφογέλασαν.

Ὁ Ἀνέστης ἔσκυψε στό ποτήρι του. Ντρεπότανε γιά τῇ φασαρία, γιά τά ξένα ροῦχα, πού γελάσανε μαζί του, καί δέν ἤθελε ν' ἀντιμιλήσει, μὴ ζορίσει τόν ἀδερφό του. Τοῦ ῥχότανε νά τσακίσει σάν ἄχερο τῇ γριά πού τότε ρεζίλεψε. Ὅμως, δέν ἔλεγε ψέματα. Αὐτά τά ροῦχα τά φοροῦσε χτές ὁ φίλος του, ὅλοι τόν εἶχανε δεῖ. Ὑστερα, γιατί νά τὴν πειράξει κι αὐτός; Γγίχτηκε* πού τοῦ 'πανε γιά τ' ἀμπέλι; Γιά καλό τοῦ τό 'παν. Ἦτανε τίμιο πράμα νά δουλεύεις τῇ γῆς. Κι ἂν ὁ ἀδερφός του μελετοῦσε νά παρατήσῃ τό ψάρεμα, γιά νά σκάβει, δέν τοῦ 'πεφτε λόγος. Κι ἡ νύφη του ἀκόμα εἶχε δίκιο νά ζηλεύει τῇ θάλασσα, νά θέλει τόν ἄντρα τῆς δικός της. Τί γύρευε δῶ πέρα, ἀγριάνθρωπος καί κακοντυμένος; Ἦρθε γιά νά κάμει τόν ἀδερφό του νά χαρεῖ, ἢ νά τότε ντροπιᾷσει;

Σηκώθηκε βαρύς, τό κεφάλι του γύριζε ἀπ' τό πιωτό. Εἶχε πολύν καιρό νά πιεῖ, τό ξέμαθε. Πῆγε νά γυρέψῃ ἀπ' τόν ἀδερφό του νά τότε συμπαθήσῃ πού τοῦ χάλασε τῇ χαρά του, μά ἡ γλώσσα του μπερδεύονταν καί τραύλιζε μισόλογα. Τά παράτησε καί γύρισε νά βγεῖ τρεκλίζοντας. Ἡ νύφη τόν κράτησε.

— Κάτσε νά σοῦ στρώσω ἐδῶ· πού θά κοιμηθεῖς;

— Συνήθισα νά κοιμᾶμαι στή βάρκα, κυρά, ἀπάντησε μέ δυσκολία.

Βγῆκε στήν αὐλή, καί πάλι γελάσανε μαζί του, βλέποντας πού δέν μπορούσε νά σταθεῖ στά πόδια του. Κάποιος τόν πῆρε ἀπό τό μπράτσο, τότε βοήθησε νά πάει παρακάτω καί τόν παράτησε στό δρόμο γιά τό λιμάνι· πάσκιζε νά περπατήσῃ, μά ὅλα στριφογυρίζανε. Κάθισε χάμω, νά συνεφέρει, κι ἔκλεισε τά μάτια.

Ξύπνησε μέ φοβερό ἀνακάτωμα στό στομάχι. Ἐνιωθε ζαλάδα· σηκώθηκε μέ κόπο, μά ὅ,τι εἶχε φάει τοῦ ἀνέβηκε ξαφνικά στό στόμα.

Ξαλάφρωσε, τό μυαλό του καθάρισε. Θαμποχάραζε πιά. Κατέβηκε ἀρ-

στιμάρω: ἐκτιμῶ, ὑπολογίζω.

γγίχτηκε: θίχτηκε.

τισμένες από την απόσταση άψές μυρουδιές της θάλασσας. Σάν ἔφτασε, πέταξε τὰ ρούχα του καί θούτηξε. Τό κρύο νερό τοῦ 'καμε καλό. Ἦτανε σκοτεινά, ὅμως τό μαῦρο, πηχτό σκοτάδι τῆς νύχτας ἔπαιρνε πιά ἓνα χρώμα γκριζωπό καί διάφανο. Ἦθελε νά ζήσει! ὅπως τό χαιρόταν ὁ ἴδιος, ὄχι ὅπως καταλάβαιναν οἱ ἄλλοι.

Σά βγῆκε, ἔριξε μιά πικραμένη ματιά στήν καινούρια βάρκα, πού σκαμπανέβαζε ξένοιαστη στά νερά τοῦ λιμανιοῦ. Τήν ἔφερε κοντά στήν ἀμμουδιά καί τήν τράβηξε ὄξω. Ἔκαμε δέμα τὰ ξένα ρούχα καί τ' ἄφησε. Γύρισε στόν οὐρανό, κι εἶδε στόν πουνέντη τὰ μικρά, σκόρπια νέφια πού φέρνανε τό μελτέμι. Φυσοῦσε κιόλας ψιλὸ ἀεράκι.

Μπῆκε στή βάρκα του καί λεθάρισε τήν ἄγκυρα· σήκωσε τό πανί καί κάθισε στό τιμόνι.

Μπροστά του ἀπλωνόταν ἀπέραντο τό πέλαγο.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές ἀλλαγές ἔφερε στή ζωὴ τοῦ Ἀνέστη ἡ ἀπόφαση τοῦ ἀδελφοῦ του νά παντρευτεῖ;
2. Τί προδίδει ἡ ἰδιαίτερη φροντίδα καί ἡ προσωπικὴ ἐπίβλεψη τοῦ Ἀνέστη στήν κατασκευὴ τῆς βάρκας;
3. Καί τὰ δύο ἀδελφία εἶναι ψαράδες· σέ τί διαφέρουν ὅμως μεταξύ τους;
4. Σέ ποιό δῖλημμα βρέθηκε ὁ Ἀνέστης κατὰ τὴ σύγκρουση; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ ἀπόφασή του νά γυρίσει στή θάλασσα;
5. Ποιά θαλασσινὴ εἰκόνα ἀπὸ τό διήγημα σᾶς γοήτευσε περισσότερο καί γιατί;

ΠΟΥΝΕΝΤΗΣ ἢ ΠΟΥΝΕΝΤΕΣ: δυτικὸς ἄνεμος, ὁ Ζέφυρος.

Γενικές έρωτήσεις

1. Ποιοί παλιότεροι ποιητές συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής ποίησης;
2. Σέ ποιούς κύκλους μπορούμε νά κατατάξουμε τούς ποιητές της μεταπολεμικής περιόδου;
3. Ποιοί ποιητές έμειναν περισσότερο προσκεκολλημένοι στην παλιά ποίηση ως προς τή μορφή;
4. Που διαφέρει βασικά ή μεταπολεμική ποίηση από τήν παραδοσιακή καί ειδικότερα της περιόδου 1922-1930;
5. Μέ ποιά προβλήματα ασχολούνται οί μεταπολεμικοί πεζογράφοι;
6. Σέ πόσους κύκλους μπορούμε νά κατατάξουμε τούς μεταπολεμικούς πεζογράφους καί ποιά είναι τά χαρακτηριστικά κάθε κύκλου;

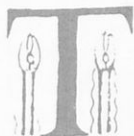
Ξένη Λογοτεχνία

1. Για τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
2. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
3. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
4. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
5. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
6. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
7. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
8. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
9. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.
10. Τα παιδιά που έχουν συντάξει σημαντικό επίτευγμα.

Πικάσσο: *Τό παιδί με τό σκύλο.*

Τό ἀηδόνι

οὔ Μάη τίς νύχτες κελαηδεῖ μέσ στους γαλήνιους κήπους
τ' ἀηδόνι τῆς ἀνατολῆς ἀνάμεσα στά ρόδα.
Τό τρυφερό τριαντάφυλλο δέ νιώθει οὔδ' ἐκ ἀκούει
καί κάτω ἀπό τό ἐρωτικό τραγούδι ἀποκοιμῆται.

Ποιητή, ὅταν τὴν ψυχρὴ ὁμορφιά θά τραγουδήσεις, σκέψου
μόνο τ' ἀηδόνι· ἀληθινά, πρὸς τί νά μπεῖς στὸν κόπο;
Τοὺς στίχους σου δὲν τοὺς ἀκούει μήτε τοὺς νιώθει ἐκείνη!
Ἀνθίζει, γιὰ νά φαίνεται, μὰ ἔναι κουφή ἢ καρδιά της.

Ἑρωτήσεις

1. Τί διαπιστώνει ὁ ποιητὴς στὴν πρώτη στροφή καί τί συμβουλεύει στὴ δεύτερη.
2. Ποιὸς εἶναι ὁ παραλληλισμὸς ποὺ κάνει ὁ ποιητὴς στό ποίημα;
3. Ἀκολουθεῖ ὁ ποιητὴς τὴ συμβουλή ποὺ δίνει ὁ ἴδιος; Ἄν ὄχι, γιατί;
4. Τό τριαντάφυλλο δὲν ἀκούει τὸ τραγούδι τοῦ ἀηδονιοῦ οὔτε ἡ «κουφή καρδιά» τοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ. Κι ὅμως αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει καί τοὺς δυὸ νά τραγουδοῦν. Γιατί;

Κάρολος Μπωντλαίρ

Ἄλμπатρος*

Ὁ Μπωντλαίρ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Γάλλους ποιητὲς ποὺ ὀδήγησαν τὴν ποίησιν ἀπὸ τὸ ρομαντισμὸ στό συμβολισμὸ. Τὸ ποίημα ἀνήκει στὴν ποιητικὴ τοῦ συλλογῆ Ἔνθη τοῦ Κακοῦ (1857). Νά προσέξετε ἰδιαίτερα τί συμβολίζει γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ τραγικὴ μοῖρα τῶν ἄλμπатρος.

υχνά, γιὰ νά περάσουνε τὴν ὥρα οἱ ναυτικοί,
ἄλμπатρος πιάνουνε, πουλιά μεγάλα τῆς θαλάσσης,
ποὺ ἀκολουθοῦνε σύντροφοι, τό πλοῖο, νωχελικοί
καθὼς γλιστράει στοῦ ὠκεανοῦ τίς ἀχανεῖς ἐκτάσεις.

ἄλμπатρος (ὁ): οἱ ἄλμπатρος εἶναι τὰ μεγαλύτερα θαλασσοπούλια· τὸ ἄνοιγμα τῶν φτερῶν τους ξεπερνᾷ τὰ τρία μέτρα.

Καί μόλις στό κατάστρωμα τοῦ καραβιοῦ βρεθοῦν
αὐτοί οἱ ρηγάδες* τ' οὐρανοῦ, ἀδέξιοι, ντροπιασμένοι,
τ' ἀποσταμένα τους φτερά στά πλάγια παρατοῦν
νά σέρνονται σάν τά κουπιά πού ἡ βάρκα τά πηγαίνει.

Πῶς κοίτεται ἔτσι ὁ φτερωτός ταξιδευτής δειλός!
Τ' ὠραῖο πουλί τί κωμικό κι ἀδέξιο πού ἀπομένει!
Ἕνας τους* μέ τήν πίπα του τό ράμφος του χτυπᾷ
κι ἄλλος*, χωλαίνοντας, τό πῶς πετοῦνε παρασταίνει.

Ἴδιος μέ τοῦτο ὁ Ποιητής τ' ἀγέρωχο πουλί
πού ζεῖ στή μπόρα κι ἀψηφᾷ τό βέλος τοῦ θανάτου,
σάν ἔρθει ἐξόριστος στή γῇ καί στήν ὄχλοβοή
μέσ' στά γιγάντια του φτερά χάνει τά βήματά του.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς κλιμακώνεται ἡ περιγραφή στίς τρεῖς πρῶτες στροφές καί μέ ποιές λέξεις, φράσεις ἢ ἄλλα μέσα αἰσθητοποιεῖται;
2. Νά μελετήσετε τήν τελευταία στροφή. α) Τί εἶναι γιά τόν Μπωντλαίρ ὁ ποιητής; β) Γιατί διάλεξε ὡς σύμβολο τόν ἀλμπατρος;

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

Τοπίο

κάμπος
μέ τά λιόδεντρα
ἀνοίγει καί κλείνει
σάν βεντάγια.

Πάνω στόν ἐλαιῶνα
ἓνας οὐρανός βαθύς
καί μιᾷ σκούρα βροχή
ἀπό κρύα ἀστέρια.
Καλαμιές καί σκιά τρέμουν

ρήγας: βασιλιάς.

ἓνας τους, ἄλλος: ἀπό τοὺς ναυτικούς.

στοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθη.
Ὁ γκρίζος ἀέρας κυματίζει.
Τὰ λιόδεντρα
φορτωμένα ἀπὸ κραυγές.
Ἕνα σμᾶρι
αἰχμάλωτα πουλιά
πού κουνᾶνε τὶς μακριές
μακριές οὐρές τους στὴ σκιά.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἰκόνες παρουσιάζει ὁ ποιητὴς σ' αὐτὸ τὸ ποίημα καὶ σέ ποιά γενικότερη εἰκόνα ἐντάσσονται;
2. Πῶς δείχνουν οἱ εἰκόνες αὐτές τὴν εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ;

Ὄνορέ ντέ Μπαλζάκ

Εὐγενία Γκραντέ (ἀπόσπασμα)

Ὁ Γκραντέ, παλιὸς βαρελάς, εἶχε ἓνα μεγάλο πάθος γιὰ τὰ χρήματα. Κατόρθωσε χάρις σὲς ἱκανότητες του νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὶς διαφορὲς καταστάσεις καὶ νὰ ἀποκτήσει τόσο μεγάλη περιουσία, ὥστε νὰ θεωρεῖται ὁ πλουσιότερος ἄνθρωπος σὸ Σομύρ. Ἡ φιλαργυρία του ὅμως ἦταν παθολογική. Ἐπέβαλε στὸν ἑαυτὸ του, στὴ γυναῖκα του καὶ τὴ μοναχοκόρη του Εὐγενία μιὰ στερημένη ζωή.

Μόνο δύο ἄνθρωποι στὴν πόλη ἤξεραν τὸ μέγεθος τῆς περιουσίας του· ὁ συμβολαιογράφος Κρουσό καὶ ὁ τραπεζίτης ντέ Γρασσέν. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο κρατοῦσαν κλειστὸ τὸ στόμα τους ἀπὸ ἐπαγγελματικὴ ἐχεμύθεια. Ἐλάχιστοι ἄνθρωποι πῆγαιναν σὸ σπίτι του. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν ὁ πρόεδρος τοῦ πρωτοδικείου, ἀνιψιὸς τοῦ συμβολαιογράφου Κρουσό, καὶ ὁ Ἀδόλφος, γιὸς τοῦ τραπεζίτη ντέ Γρασσέν. Καὶ οἱ δύο ἀνύπαντροι, ἐπιδίωκαν νὰ παντρευτοῦν τὴν Εὐγενία, γιὰ νὰ κληρονομήσουν τὴ μεγάλη περιουσία της. Αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ λόγος τῆς ἀντιζηλίας πού ὑπῆρχε σὲς δύο οἰκογένειες.

Ἕνα βράδυ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1819, πού ἡ Εὐγενία γιόρταζε τὰ γενέθλιά της — ἦταν 23 ἐτῶν — οἱ δύο ἀντίπαλες οἰκογένειες ἐπισκέπτονται τοὺς Γκραντέ. Παρακολουθήστε τὴ σκηνή.

άνου στο γεῦμα, ὁ πατέρας, ὅλος χαρά πού ἔβλεπε τήν Εὐγενία του ὁμορφότερη μέ τό καινούριο φόρεμα, φώναξε.

— Ἀφοῦ εἶναι ἡ γιορτή τῆς Εὐγενίας, ἄς ἀνάψουμε λοιπόν φωτιά! Θά 'ναι καλοσημαδιά!

— Ἡ δεσποινίς θά παντρευθεῖ μέσα στό χρόνο, σίγουρα! εἶπεν ἡ μακρο-Νανόν*, σηκώνοντας ἀπ τό τραπέζι ὅ,τι ἔμεινεν ἀπό μία χήνα, πού 'ναι σά φασιανός γιά τούς βαρελάδες.

— Δέ βλέπω στό Σωμύρ νά ὑπάρχει γαμπρός πού νά τῆς ταιριάζει, ἀπάντησεν ἡ κυρία Γκραντέ κοιτάζοντας τόν ἄντρα της μέ ὕφος φοβισμένο, πού μ' ὅλη την ἡλικία της, ἔδειχνε πώς ἐστέναζεν ἡ φτωχή κάτου ἀπό τήν πιό βαριά συζυγική σκλαβιά.

Ὁ Γκραντέ κοιτάξε τήν κόρη του κι εἶπε χαρούμενος.

— Εἶναι σήμερα εἴκοσι τριῶν χρονῶν τό κορίτσι. Σέ λίγο πρέπει νά σκεφτοῦμε γι' αὐτήν.

Ἡ Εὐγενία κι ἡ μητέρα της ἀλλάξανε σιωπηλά βλέμμα συνεννόησης.

Ἡ κυρία Γκραντέ ἦταν γυναίκα ἀδύνατη, στεγνή, κίτρινη σάν κυδῶνι, ἀργή κι ἀδέξια, μία ἀπό κείνες τίς γυναῖκες πού μοιάζουν καμωμένες γιά νά τυραγνιοῦνται. Χοντροκόκκαλη, μέ χοντρή μύτη, μεγάλο μέτωπο, μεγάλα μάτια, ἔδειχνε μέ τήν πρώτη ματιά κάποιαν ὁμοιότητα μέ κάτι χνουδωτά φρούτα, πού δέν ἔχουν πιά οὔτε γεύση οὔτε ζουμί. Τά δόντια της ἀριά καί μαῦρα, τό στόμα της σουφρωμένο καί τό πηγούνι της εἶχε τό σχῆμα γαλότσας. Ἦταν ἐξαίρετη γυναίκα, ἀληθινή λά Μπερτελλιέρ*. Ὁ ἀβάς Κρουσό* ἤξερε νά βρίσκει εὐκαιρίες νά τῆς λέει πώς στά νιάτα της δέν ἦταν πολύ ἄσχημη, κι ἐκείνη τό ἐπίστευε. Μιά ἀγγελική γλυκύτητα, μία ἐγκαρτέρηση ἐντόμου τυραγνισμένου ἀπό τά παιδιά, σπάνια εὐσέβεια, ἀδιατάραχη ἀγαθότητα ψυχῆς καί καλοσύνη καρδιάς τήν ἔκαναν νά τή λυποῦνται ὅλοι καί νά τή σέβονται.

Ὁ ἄντρας της δέν τῆς ἔδινε ποτέ περισσότερο ἀπό ἕξι φράγκα γιά τά μικρά της ἔξοδα. Ἄν καί γελοία κατά τό φαινόμενο, ἡ γυναίκα αὐτή, πού μέ τήν προίκα καί τίς κληρονομίες της ἔφερε στό Γκραντέ ἀπάνου ἀπό τρακόσιες χιλιάδες φράγκα, αἰσθανόταν πάντα τόσο βαθιά ταπείνωση γιά τήν ἐξάρτησή της αὐτή καί τή σκλαβιά, πού ἐναντίον της δέν τήν ἄφηνεν ἡ ἀπαλή της καρδιά νά ξεσηκωθεῖ, ὥστε ποτέ δέν ἐζήτησεν

μακρο-Νανόν: ἡ ὑπηρετρία τῶν Γκραντέ· ἦταν πολὺ ψηλὴ καὶ ἄσχημη γεροντοκόρη, ἀλλὰ γερὴ καὶ ἐργατικὴ. Ὁ Γκραντέ ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ἐργατικότητά της καὶ τὴν ἀφοσίωσή της.

λά Μονπελλιέρ: Τὸ πατρικὸ ὄνομα τῆς κυρίας Γκραντέ.

ἀβάς Κρουσό: ἀδερφὸς τοῦ συμβολαιογράφου Κρουσό, ἐφημέριος.

ούτε πεντάρα καί ποτέ δέν εἶπε λόγο γιά τά συμβόλαια πού τῆς ἔδιναν ὁ συμβολαιογράφος κύριος Κρουσό νά ὑπογράψει. Αὐτή ἡ ἀνόητη καί κρυφή περηφάνεια, αὐτή ἡ πάντα παραγνωρισμένη καί πάντα πληγωμένη ἀπό τόν κύριο Γκραντέ εὐγένεια ψυχῆς κυριαρχοῦσε πάντα στήν συμπεριφορά αὐτῆς τῆς γυναίκα.

Ἡ κυρία Γκραντέ ἔβαζε πάντα ἓνα φουστάνι ἀπό πρασινωπό μεταξωτό, πού εἶχε συνηθίσει νά τό διατηρεῖ ἓνα χρονό σχεδόν· φοροῦσε ἓνα μεγάλο βαμπακερό μαντίλι τοῦ λαμποῦ, καπέλο ψαθωτό καί μαύρη μεταξωτή ποδιά. Δέν ἔβγαине πολλές φορές ἀπό τό σπίτι κι ἔτσι λίγα παπούτσια χαλοῦσε. Τέλος ποτέ δέ ζητοῦσε γιά τόν ἑαυτό της τίποτε.

Ὁ Γκραντέ αἰσθανόταν καμιά φορά τύψεις, σάν θυμόταν πῶς εἶχε περάσει πολὺς καιρός ἀπό τήν ἡμέρα πού εἶχε δώσει ἕξι φράγκα στή γυναίκα του καί πουλώνοντας τήν ἐσοδείά τῆς χρονιάς κάτι ἐξεκολλοῦσε πάντα καί γι' αὐτήν. Τά τέσσερα πέντε λουδοβίκεια* πού πρόσφερε ὁ Ὁλλανδός ἢ ὁ Βέλγος ἀγοραστής τοῦ τρύγου τοῦ κυρίου Γκραντέ ἦταν τό πιό σίγουρο ἀπό τά εἰσοδήματα τῆς κυρίας Γκραντέ. Μά ὅταν ἔπαιρνε τά πέντε λουδοβίκεια της, ὁ ἄντρας της τῆς ἔλεγε συχνά, ὥσάν νά εἶχαν κοινή τή σακούλα.

— "Ἐχεις τίποτε ψιλὰ νά μέ δανείσεις;

Καί ἡ δυστυχισμένη γυναίκα, εὐτυχῆς, γιατί μποροῦσε νά προσφέρει κάτι σ' ἓναν ἄνθρωπο πού ὁ πνευματικός της τῆς τόν παριστοῦσε σάν αὐθέντη καί κύριόν της, τοῦ ἔδινε πάλι, στό διάστημα τοῦ χειμῶνα, μερικά τάλιρα ἀπό τά τυχερά της. Ὅταν ὁ Γκραντέ ἔβγαζεν ἀπό τήν τσέπη του τό τάλιρο, πού ἔδινε κάθε μήνα, γιά τά ψιλὰ ἔξοδα, τίς κλωστές, βελόνες καί τήν τουαλέτα τῆς κόρης του, δέ παράλειπε ποτέ, ἀφοῦ ὁμως ἔδενε πρῶτα τό πουγγί του, νά λέει στή γυναίκα του.

— Καί σύ, γυναίκα, θέλεις τίποτα;

— "Ἄσε, φίλε μου, βλέπουμε ἄλλη φορά! ἀπαντοῦσεν ἡ κυρία Γκραντέ μ' ἓνα αἶσθημα μητρικῆς ἀξιοπρεπείας.

Μετά τό δεῖπνο αὐτό, πού γιά πρώτη φορά ἔγινε λόγος γιά παντρειά τῆς Εὐγενίας, ἡ Νανόν ἐπῆγγε νά φέρει ἀπό τό δωμάτιο τοῦ κυρίου Γκραντέ μιά μπουτίλια κρασί ἀπό φραγκοστάφυλο καί λίγο ἔλειψε νά πέσει κατεβαίνοντας.

— Κτῆνος! τῆς ἐφώναξεν ὁ ἀφεντικός της. Θά 'πεφτες καί σύ σάν μερικῆς ἄλλες;

— Κύριε, ἓνα σκαλοπάτι τῆς σκάλας σας δέν κρατάει.

— Ἐχει δίκιο, εἶπεν ἡ κυρία Γκραντέ. Ἐπρεπεν ἀπό καιρό τώρα νά τό 'χες διορθώσει. Ἐχτές ἡ Εὐγενία λίγο ἔλειψε νά βγάλει τό πόδια της.

λουδοβίκια: χρυσά γαλλικά νομίσματα.

— "Έλα! είπεν ὁ Γκραντέ στή Νανόν, βλέποντάς την κατάχλωμη, ἀφοῦ εἶναι τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας καί λίγο ἔλειψε νά πέσεις, πάρε ἕνα ποτηράκι κρασί.

— Μά τήν πίστη μου, τό ἀξίζω, εἶπεν ἡ Νανόν. "Άλλοι στή θέση μου θά 'σπαζαν τή μποτίλια, μά ἐγώ κάλλιο θά τσάκιζα τόν ἀγκώνα μου.

— Φτωχή Νανόν! εἶπεν ὁ Γκραντέ κερνώντας την.

— Ἐχτύπησες; τῆς εἶπεν ἡ Εὐγενία κοιτώντας την μέ συμπόνια.

— "Όχι, γιατί κρατήθηκα ἀκουμπώντας στά νεφρά μου.

— Λοιπόν, ἀφοῦ εἶναι τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας, θά σᾶς διορθώσω τό σκαλοπάτι σας. Δέν ξέρετε τάχα καί σεῖς νά πατάτε στή γωνιά πού βα-
στάει ἀκόμα τό σκαλί.

ἽΟ Γκραντέ ἐπῆρε τό κερί, ἄφησε τή γυναῖκα του, τήν κόρη του καί τή Νανόν χωρίς ἄλλο φῶς παρά ἐκεῖνο πού ἔριχναν οἱ ζωηρές φλόγες τῆς φωτιάς καί πῆγε στό ζυμωτήριο νά βρεῖ καρφιά, σανίδες καί τὰ σύνεργά του.

— Νά 'ρθω νά σᾶς βοηθήσω; τοῦ ἐφώναξεν ἡ Νανόν ἀκούγοντάς τον νά χτυπάει στή σκάλα.

— "Όχι! "Όχι! Ξέρω τή δουλειά μου, ἀπάντησεν ὁ πρῶν βαρελάς.

Τή στιγμή πού ὁ Γκραντέ διόρθωνε μονάχος του τή σαραβαλιασμένη σκάλα του καί σφύριζε δυνατά ἕνα τραγοῦδι ἀπό τὰ παλιά του χρόνια, οἱ τρεῖς Κρουσό ἐχτύπησαν τήν πόρτα.

— Ἑσεῖς εἰστε, κύριε Κρουσό; ἐρώτησεν ἡ Νανόν κοιτώντας ἀπό τή μικρή γρίλια.

— Μάλιστα, ἀπάντησε ὁ πρόεδρος.

ἽΗ Νανόν ἄνοιξε τήν πόρτα καί ἡ φεγγοβολή τοῦ τζακιοῦ ἀντανα-
κλώντας κάτω ἀπό τό θόλο ἔφεξε στούς τρεῖς Κρουσό γιά νά ἰδοῦν
τήν πόρτα τῆς σάλας.

— "Α! Ἐρχεστε νά χαιρετήσετε γιά τή γιορτή; τούς εἶπεν ἡ Νανόν,
μιρίζοντας τὰ ἄνθη.

— Μέ συγχωρεῖτε, κύριοι, τούς ἐφώναξεν ὁ Γκραντέ γνωρίζοντας τή
φωνή τους, μιά στιγμούλα κι εἶμαι στή διάθεσή σας! Δέν κάνω τόν πε-
ρήφανο ἐγώ, μερεμετίζω μόνος μου ἕνα σκαλοπάτι.

— Κάντε τή δουλειά σας, ἐλεύθερα, κύριε Γκραντέ, εἶπεν ὁ πρόε-
δρος.

ἽΗ κυρία καί ἡ δεσποινίς Γκραντέ σηκώθηκαν. Ὁ πρόεδρος, βρίσκον-
τας τήν εὐκαιρία πού ἦταν σκότος, εἶπε τότε στήν Εὐγενία.

— Μοῦ ἐπιτρέπετε, δεσποινίς, νά σᾶς εὐχηθῶ, σήμερα πού 'ναι τὰ
γενέθλιά σας, χρόνια πολλά κι εὐτυχισμένα καί πάντα μέ ὑγεία.

Τῆς ἔδωσε ἕνα μεγάλο μπουκέτο ἀπό ἄνθη σπάνια στό Σωμύρ· ὥστε-

ρα, σφίγγοντάς την από τούς άγκώνες, τή φίλησε κι από τίς δυό μεριές του λαιμού, μέ φιλοφροσύνη πού έκαμε τήν Εύγενία νά ντραπεί. 'Ο πρόεδρος, πού έμοιαζε σάν σκουρολεπίδα, ένόμιζε πώς μ' αυτό τόν τρόπο έκανε κόρτε.

— Μήν έννοχλείστε, είπεν ό Γκραντέ μπαίνοντας. Βλέπω, τά καταφέρνετε στίς γιορτές, κύριε πρόεδρε!

— Μά σάν πρόκειται γιά τή δεσποινίδα, άπάντησε ό άβάς Κρουσό, προσφέροντας τό μπουκέτο του, όλες οι μέρες θά 'ταν γιά τόν άνεψιό μου μέρες γιορτής.

Καί φίλησε τό χέρι τής Εύγενίας.

"Όσο γιά τό συμβολαιογράφο Κρουσό, αυτός μ' όλη τήν άφέλεια φίλησε τή νέα καί στά δυό τά μάγουλα, λέγοντας.

— Πώς μεγαλώνει αυτό τό κορίτσι! Δώδεκα μήνες τό χρόνο!

Βάζοντας πάλι τό φώς μπροστά στό ρολόγι του τοίχου ό Γκραντέ, πού έλεγε καί ξανάλεγε πάντα έν' άστείο σάν του άρεζεν, είπε:

— Άφου είναι ή γιορτή τής Εύγενίας, άς ανάψουμε φωταψία.

"Εβγαλε προσεκτικά τά χέρια από τά πολύφωτα, έβαλε τόν κεροδόχο σέ κάθε βάση, πήρε από τά χέρια τής Νανόν ένα κεριό καινούριο, τυλιγμένο σ' ένα κομμάτι χαρτί, τό έμπηξε στήν τρύπα, τό στερέωσε, τό άναψε κι ύστερα πήγε κι έκάθισε δίπλα στή γυναίκα του κοιτώντας πότε τούς φίλους του, πότε τήν κόρη του καί πότε τά δυό κεριά.

'Ο άβάς Κρουσό, κοντούλης, παχουλός, καλοθρεμμένος, μέ ίσια κοκκινώτριχη περούκα, μέ μορφή γριάς χαρτοπαίχτρας, είπε τεντώνοντας τά πόδια του καλοποδεμένα σέ γερά παπούτσια μ' άσημένιες άγκράφες.

— Οι ντέ Γκρασσέν δέν ήρθαν;

— 'Όχι ακόμα, είπεν ό Γκραντέ.

— Μά θά 'ρθουν, έ; έρώτησεν ό γερο συμβολαιογράφος στραβώνοντας τό πρόσωπό του πού 'ταν όλο τρυπίτσες, σάν ξαφριστήρι.

— Πιστεύω, άπάντησε ή κυρία Γκραντέ.

— 'Ετελείωσεν ό τρύγος σας; έρώτησεν ό πρόεδρος ντέ Μπονφόν* τόν κύριο Γκραντέ.

— Παντού! του είπεν ό γερο άμπελουργός καί σηκώθηκε νά περπατήσει από τήν μιά ως τήν άλλη άκρη τής σάλας ύψώνοντας τό στήθος μέ κίνηση γεμάτη περηφάνια, όπως καί ή λέξη παντού.

'Από τήν πόρτα του διαδρόμου πού πήγαινε στήν κουζίνα είδε τη μακρο-Νανόν, καθισμένη μπρός στή φωτιά της, νά ανάβει ένα κεριό καί νά έτοιμάζεται νά γνέσει, γιά νά μήν καθίσει στή βεγγέρα*

πρόεδρος ντέ Μπονφόν: ό ύποψήφιος γαμπρός, άνιψιός των Κρουσό.
βεγγέρα: έσπερινή συγγέντρωση γιά διασκέδαση, έσπερίδα.

— Νανόν, τῆς εἶπε προχωρώντας στό διάδρομο, κάνε μου τή χάρη, σθῆσε τή φωτιά, τό φῶς, κι ἔλα νά καθίσεις μαζί μας. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ σάλα εἶναι ἀρκετά μεγάλη, ὥστε νά μᾶς χωράει ὅλους.

— Μά, κύριε, θά σᾶς ἔρθει καλός κόσμος.

— Καί σύ δέν τούς ἀξίζεις τάχα; "Όλοι ἔγιναν ἀπό τό πλευρό τοῦ Ἀδάμ ὅπως κι ἐλόγου σου.

Ἁ Γκραντέ ἐγύρισε πρός τό μέρος τοῦ προέδρου καί τοῦ εἶπε.

— Πωλήσατε τήν ἐσοδεία σας;

— "Όχι, μά τήν πίστη μου, τή φυλάγω. Ἄν τό κρασί εἶναι σήμερα καλό, σέ δυό χρόνια θά ᾽ναι καλύτερο. Οἱ νοικοκυραῖοι, καθῶς ξέρετε, ὀρκισθῆκαν νά κρατήσουν τίς τιμές πού συμφώνησαν, κι αὐτή τή χρονιά δέ θά μᾶς τήν καταφέρουν οἱ Βέλγοι. Ἄν φύγουν, ὦρα τους καλή, θά ξαναγυρίσουν.

— Ναί, μά πρέπει νά κρατήσουμε, εἶπεν ὁ Γκραντέ μέ ὕφος πού ἀνατρίχιασεν ὁ πρόεδρος.

— Νά βρίσκεται μήπως σέ παζάρια; σκέφθηκεν ὁ Κρουσό.

Ἐκεῖνη τή στιγμή ἓνα χτύπημα τοῦ μπαταδοῦρου* ἀνάγγειλε τήν οἰκογένεια τῶν ντέ Γκρασσέν καί ὁ ἐρχομός των ἔκοψε στή μέση μιὰ κουβέντα, πού εἶχε ἀρχίσει μεταξύ τοῦ ἀδᾶ καί τῆς κυρίας Γκραντέ.

Ἡ κυρία Ντέ Γκρασσέν ἦταν μιὰ ἀπό τίς ζωηρές κοντοῦλες, στρουμπουλές, ἄσπρες καί ροδοκόκκινες γυναῖκες πού μέ τήν καλογερίστικη ζωή τῶν ἐπαρχιῶν καί χωρίς καταχρήσεις διατηροῦνται νέες καί στά σαράντα τους ἀκόμα. Εἶναι σάν τὰ τελευταῖα τριαντάφυλλα τοῦ ξωκαλόκαιρου, πού ἡ ὄψη τους δίνει εὐχαρίστηση, μά τὰ φύλλα τους ἔχουν κάποια κρυάδα καί τό μύρο τους ξεθυμαίνει. Ντυνόταν ἀρκετά καλά, παράγγελλε τὰ φορέματά της στό Παρίσι ἐβγαζε τή μόδε στήν πόλη τοῦ Σομύρ κι ἔδινε βεγγέρες. Ὁ ἄντρας της, πρῶν κα' αὐτοματίας στήν Αὐτοκρατορική φρουρά, εἶχε πληγωθεῖ στό Ἀούστερλιτς καί ἀποστρατευμένος πιά, μ' ὅλη τήν ὑπόληψη πού ἔδειχνε στόν κύριο Γκραντέ, διατηροῦσε πάντα τήν ἐλευθεροστομία τῶν στρατιωτικῶν.

— Καλημέρα Γκραντέ, εἶπε στόν ἀμπελουργό ἀπλώνοντάς του τό χέρι καί παίρνοντας κάποιο ὕφος ὑπεροχῆς, πού ἐτσάκιζε πάντα τούς Κρουσό.

— Δεσποινίς, εἶπε στήν Εὐγενία, ἀφοῦ ἐχαιρέτησε πρῶτα τήν κυρία Γκραντέ, εἶστε πάντα ὁμορφη καί φρόνιμη, σι' ἀλήθεια, δέν ξέρω τί μπορεῖ κανεῖς νά σᾶς εὐχηθεῖ ἄλλο.

Ἦστερα τῆς πρόσφερε ἓνα μικρό κουτί, πού κουβαλοῦσε ὁ ὑπηρέτης του καί πού εἶχε μέσα ἓνα εἶδος ρεῖκι, ἄνθος πού τότε κοντά τό εἶχαν

μπαταδοῦρος: ρόπτρο ἐξώθυρας.

φέρει στην Εὐρώπη, πολύ σπάνιο.

Ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν φίλησε μέ πολλή τρυφερότητα τήν Εὐγενία καί σφίγγοντάς της τό χέρι τῆς εἶπε.

— “Ἐχει ἀναλάβει ὁ Ἀδόλφος” νά σᾶς προσφέρει ἓνα μικρό μου δῶρο γι’ ἀνάμνηση.

Ἕνας ψηλός νέος, ξανθός, χλωμός, λεπτός, μέ ἀρκετά καλοῦς τρόπους, δειλός κατά τά φαινόμενα, μά πού εἶχε ξοδέψει στό Παρίσι, ὅπου εἶχε πάει νά σπουδάσει νομικά, ὀχτώ δέκα χιλιάδες φράγκα, ἐκτός ἀπό τήν ταχτική του ἐπιχορήγηση, προχώρησε πρὸς τήν Εὐγενία, τή φίλησε κι ἀπό τά δύο μάγουλα καί τῆς πρόσφερε μία κασετίνα ἐργοχείρου, πού ὅλα τῆς τά σύνεργα ἦταν ἀπό ἐπιχρυσωμένο ἀσήμι, προστυχοπράματα στ’ ἀλήθεια, μ’ ὅλο πού ἡ πλάκα τῆς κλειδαριᾶς, ὅπου ἦταν ἀρκετά καλοσκολισμένο ἓνα μονόγραμμα Ε. Γ., ἔδινε τήν ἰδέα πὼς κάτι ἦταν. Ἀνοίγοντάς το ἡ Εὐγενία αἰσθάνθηκε μία ἀπό τίς ἀνεπάντεχες κι ὀλόγιμες χαρές πού κάνουν τά κορίτσια νά τρεμουλιάζουν, νά κοκκινίζουν καί ν’ ἀνατριχιάζουν ἀπό εὐχαρίστηση. Ἐγύρισε τά μάτια πρὸς τόν πατέρα της, ὡσάν νά τόν ἐρωτοῦσεν ἂν ἔπρεπε νά τό πάρει. Ὁ κύριος Γκραντέ εἶπε: «Πάρ’ το, κόρη μου», μέ ὕφος πού θά ἔκανε ἔνδοξο ἓνα ἡθοιοῖό. Οἱ τρεῖς Κρουσό ἔμειναν μέ τό στόμ’ ἀνοιχτό, βλέποντας τό χαρῶπό καί ζωηρό βλέμμα πού ἔριξε στόν Ἀδόλφο ἡ κληρονόμος, πού ἀκόμα δέ μπορούσε νά πιστέψει τέτοια πολυτέλεια.

Ὁ κύριος ντέ Γκρασσέν ἐπρόσφερε στόν Γκραντέ μία πρέζα ταμπάκου, πήρε κι αὐτός ἄλλη μία, τίναξε τή σκόνη τοῦ ταμπάκου πού ἔπεσε στήν κορδέλα τοῦ παρασήμου πού εἶχε κολλημένη στή μπουντουιέρα τοῦ μπλέ ρούχου του καί κατόπιν κοίταξε τούς Κρουσό μέ ὕφος πού ἔλεγε:

— Ἑσεῖς οὔτε γιά νά μοῦ γυαλίζετε τά παπούσια δέν εἴστε!

Ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν ἔριξε τά μάτια στά δυό γαλάζια μπουκάλια, ὅπου ἦταν βαλμένα τά ἄνθη τῶν Κρουσό, ψάχνοντας γιά τά δῶρα τους μέ τό προσποιημένο καλόβολο ὕφος γυναικῆς περιγελάστρας. Στή δύσκολη αὐτή περίσταση, ὁ ἀθάς Κρουσό ἄφησε τή συντροφιά νά καθίσει κύκλο μπρὸς στή φωτιά κι αὐτός πῆγε νά κάνει περίπατο στό βάθος τῆς σάλας μαζί μέ τόν κύριο Γκραντέ. Ὅταν βρέθηκαν στό ἀνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ τοῦ μακρυνότερου ἀπὸ τό μέρος πού καθόνταν οἱ ντέ Γκρασσέν, εἶπε στ’ αὐτὶ τοῦ Γκραντέ.

— Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πετοῦν τό χρήμα τους ἀπὸ τό παράθυρο.

— Καί τί μ’ αὐτό, ἀφοῦ τό χρήμα τους πέφτει στήν κάσα μου; ἀπάντησεν ὁ γερο-ἀμπελουργός.

Ἀδόλφος: ντέ Γκρασσέν, ὁ ἄλλος ὑποψήφιος γαμπρός.

— “Αν χρειαζόταν νά χαρίσετε ένα χρυσό ψαλίδι στην κόρη σας, είχατε τά μέσα νά τ’ αγοράσετε.

— Τῆς χαρίζω καλύτερ’ ἀπό ψαλίδια! ἀποκρίθηκεν ὁ Γκραντέ.

— Ὁ ἀνεψιός μου εἶν’ ἓνα νεροκολόκυθο! εἶπε μέσα του ὁ ἀβάς Κρουσό, κοιτώντας τόν πρόεδρο, πού τ’ ἀνακατωμένα μαλλιά του ἔκαναν πιό δυσάρεστο τό μελαχρινό του πρόσωπο. Δέν τοῦ ‘κοθε νά ‘βρει κάποιο μπιχλιμπίδι πού ν’ ἀξίζει, γιά νά τῆς χαρίσει;

— Θά παίξουμε τήν παρτίδα μας, κυρία Γκραντέ; εἶπεν ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν.

— Μά εἴμαστε μαζεμένοι ὅλοι καί μπορούμε νά κάνουμε δυό παιγνίδια...

Ἑρωτήσεις

1. Πόσα καί ποιά πρόσωπα κινεῖ στή σκηνή αὐτή ὁ Μπαλζάκ;
2. Ποιές πράξεις τοῦ Γκραντέ δείχουν τή φιλαργυρία του; (Ὑπογραμμίστε τά σχετικά χωρία).
3. Πῶς παρουσιάζει τίς γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γκραντέ ὁ συγγραφέας;
4. Γιατί, ἀφοῦ δέν εἶναι ἱκανοποιημένες ἀπό τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους δέν ἀντιδρῶν;
5. Οἱ οἰκογένειες Κρουσό καί ντέ Γκρασσέν ἔχουν ἓνα κοινό σκοπό: νά κάνουν νύφη τους τήν Εὐγενία Γκραντέ. Σέ τί διαφέρει ἡ τακτική τους;
6. Ποιές ἀνθρώπινες καί κοινωνικές ἀδυναμίες παρατηρεῖ ὁ Μπαλζάκ;
7. Ὁ συγγραφέας γιά νά κάνει πειστικούς, τοὺς ἀνθρώπινους τύπους χρησιμοποιεῖ ὀρισμένα μέσα, ὅπως π.χ. τήν περιγραφή καί τό διάλογο. Εἶναι ἀποτελεσματικά αὐτά τά μέσα γιά τό σκοπό του; Γιατί;

Μάξιμ Γκόρκι

Ἡ καρδιά τοῦ Ντανκό

Τό συμβολικό αὐτό παραμῦθι εἶναι ἀπό τό βιβλίον τοῦ Γκόρκι Βλέποντας καί Γράφοντας.

να σύννεφο σηκωνόταν ἀπ’ τή μεριά τῆς θάλασσας — μαῦρο, βαρύ, μέ βλοσυρά σχήματα, πού ‘μοιαζε κορυφογραμμὴ ὁροσειρᾶς. Τό σύννεφο σύρθηκε κατὰ τή στέπα. Λοσρίδες συννεφᾶκια σιγά σιγά ἀποκόπηκαν ἀπ’ τήν κορυφή του, τό προσπέρασαν γοργά, σθῆνοντας τ’ ἀστέρια τό ἓνα ὕστερ’ ἀπό τ’ ἄλλο. Ἡ θάλασσα βούιζε. Μακριά, στό βάθος τῆς στέπας, οὐρλιαζε κάποιο σκυ-

λί... Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐκνευριστική μέ τίς παράξενες μυρουδιές της, πού γαργαλοῦσαν τήν ὄσφρηση. Ἀπ' τά σύννεφα πέφτανε πάνω στή γῆς πυκνά κοπάδια οἱ ἴσκιοι, σέρνονταν πάνω σ' αὐτή, σέρνονταν, ἐξαφανίζονταν καί ξανάρχονταν... Στή θέση τοῦ φεγγαριοῦ ἀπόμεινε μονάχα ἓνας θαμπός λεκές στό χρῶμα τοῦ ὀπαλιοῦ, πού κι αὐτόν κάπου κάπου, τόν σκέπαζε ὁλότελα κάποιο μαυρογάλαζο κουρελάκι σύννεφου. Καί πέρα, στό βάθος τῆς στέπας, πού τώρα ἦταν μαύρη καί τρομερή, σάμπως κάτι νά 'κρυβε μέσα της, ἀναθαν μικρά μικρά γαλάζια φωτάκια. Πότε δῶ, πότε κεῖ τά φωτάκια αὐτά φαίνονταν γιά μιά στιγμή κι ἀμέσως ἐσθησαν, σάμπως νά 'χαν σκορπιστεῖ πάνω στή στέπα καμπόσοι ἀνθρώποι μακριά ὁ ἓνας ἀπ' τόν ἄλλον καί νά 'ψαχναν νά βροῦν κάτι, ἀνάθοντας σπίρτα, πού ὁ ἀέρας τά 'σθηνε τήν ἴδια στιγμή. Ἦταν κάτι πολύ παράξενες γαλάζιες φλογογλωσσίστσες πού σά νά 'θελαν νά ποῦν κάτι παραμυθένιο.

— Γρικᾶς κεῖνες κεῖ τίς σπίθες; — μέ ρώτησε ἡ γριά Ἰζεργκιλ.

— Κεῖνες κεῖ τίς γαλάζιες; — δείχνοντας κατά τή στέπα, εἶπα ἐγώ.

— Γαλάζιες; Ναί, αὐτές εἶναι... Πού θά πεῖ, πετᾶνε ὥστόσο! Ἄς εἶναι...

Μά γώ πιά δέν τίς γρικῶ. Δέ μπορῶ πιά νά δῶ πολλά πράματα.

— Καί τί εἶναι αὐτές οἱ σπίθες; — ρώτησα τή γριά.

Κάτι εἶχα ξανακούσει γιά τήν προέλευσή τους, ὅμως εἶχα περιέργεια νά ἰδῶ πῶς θά μοῦ τό διηγότανε ἡ γριά Ἰζεργκιλ.

— Οἱ σπίθες αὐτές εἶναι ἀπ' τήν ξαναμμένη καρδιά τοῦ Ντανκό. Ἦτανε ἓναν καιρό στὸν κόσμο κάποια καρδιά, πού μιά φορά λαμπάδιασε... Κι ἀπὸ τήν καρδιά κείνη εἶναι αὐτές οἱ σπίθες. Θά σ' τό διηγηθῶ πῶς γίνηκε... Εἶναι κι αὐτό ἓνα παλιό παραμῦθι... Παλιό, ὅλα παλιά! Βλέπεις πόσα πράματα καί θάματα γίνονταν τά παλιά χρόνια;... Μά τώρα πιά τίποτα τέτοιο δέ ματαβρίσκεται — μήτε ἀνθρώποι, μήτε ἔργα τους, μήτε παραμύθια σάν τά παλιά... Γιατί τάχατες;... Δέ μοῦ λές, γιατί; Μά πῶς νά μοῦ τό πεῖς τό γιατί;... Σάμπως ξέρεις καί τίποτα; Σάμπως ξέρετε καί τίποτα ὅλοι σας σεῖς οἱ νιοί; Ἀχ ἄχ!... Ὅμως ἂν καλοκοιτάζατε προσεχτικά πίσω σας, στά παλιά τά χρόνια — θά βρίσκατε κειπέρα κάθε ἐξηγήσῃ. Μά σεῖς δέ ρίχνετε μήτε μιά ματιά κειπέρα καί γιά τοῦτο δέ νιώθετε πῶς νά ζήσετε... Μηδᾶ, θαρρεῖς πῶς δέν τῇ βλέπω τῇ ζωῇ τῇ σημερινῇ; Ὡχ, ὅλα τά βλέπω κι ἄς εἶναι ἀδύναμα πιά ἀπ' τά γεράματα τὰ μάτια μου! Καί σάν κατασπαταλήσουν ἐτσιδᾶ τόν ἑαυτό τους καί περάσει ὁ καιρός, τότε ἀρχινᾶνε νά παραπονιοῦνται γιά τήν κακή τους τύχη. Καί τί σχέση μπορεῖ νά 'χει ἡ τύχη; Ὁ κάθε ἀνθρώπος εἶν' ὁ ἴδιος ἡ τύχη του. Λογῆς λογῆς ἀνθρώπους βλέπω σήμερα, μά, νά, δυνατούς δέ βλέπω! Ποῦ νά 'ναι τάχα κρυμμένοι οἱ δυνατοί;... Κι οἱ ὁμορφονιοί ὅσο πᾶει λιγοστεύουν κι αὐτοί.

Ἡ γριά ἀπόμεινε σκεπτική. Ἀποροῦσε, φαίνεται, ποῦ νά κρυβόντουσαν οἱ δυνατοί κι οἱ ὁμορφοὶ ἄνθρωποι τῆς ζωῆς καί στύλωσε τὰ μάτια τῆς κατὰ τὴ σκοτεινὴ στέπα παρατηρώντας τὴν ἐπίμονα, σάμπως ἀπ' αὐτὴν περίμενε τὴν ἀπάντησή.

Περίμενα τό παραμῦθι τῆς καί σῶπαινα, γιατί φοβόμουν νά τῆς κάνω ἐρωτήσεις πού μπορεῖ νά τὴν παράσερναν σ' ἄλλα θέματα.

Καί κάποια στιγμή ἄρχισε νά μιλάει.

«Τά πολύ παλιά χρόνια, ὁ τόπος πού κατοικοῦσαν κάποιοι ἄνθρωποι, ἦταν ἀπὸ τίς τρεῖς μεριές περιφραγμένος μέ δάση ἀδιαπέραστα κι ἀπ' τὴν τέταρτη ξανοιγόταν μιά στέπα. Οἱ ἄνθρωποι κείνοι ἦτανε χαρούμενοι, δυνατοί καί θαρρετοί. Μά κάποτε μιά μεγάλη συμφορά τοὺς βρῆκε. Φυλές ἄγριες φτάσανε ἀπ' ἄλλους τόπους καί τοὺς παλιούς κάτοικους κεινούς, τοὺς κυνήγησαν καί τοὺς στρίμωξαν στὰ κατάβαθα τοῦ δάσους. Κειπέρα ἦταν βάλτοι καί σκοτάδι, γιατί τό δάσος ἦτανε παλιό, καί τὰ κλαριά τῶν δεντρῶνε τόσο πυκνά εἶχανε μπλέξει, πού κρύβανε τὸν οὐρανὸ κι οἱ ἡλιαχτίδες μέ κόπο κατάφερναν ν' ἀνοίξουν κάποιο πέρασμα ἀνάμεσ' ἀπὸ τίς πυκνές φυλλωσιές ἴσαμε τοὺς βάλτους. Ὅμως, σάν πέφτανε οἱ ἡλιαχτίδες πάνω στὰ βαλτόνερα, ἀναδινόταν μιά τόσο τρομερὴ βρώμα, πού ἀπ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι πεθαίνανε ἀράδα. Τότες οἱ γυναῖκες καί τὰ παιδιὰ τῆς φυλῆς κεινῆς ἀρχίσανε νά κλαῖνε κι οἱ πατεράδες κυριευτήκανε ἀπὸ πίκρα ἀνείπωτη. Ἐπρεπε νά φύγουνε ἀπὸ κείνο τό δάσος. Καί γιὰ τοῦτο δυὸ ἦταν οἱ δρόμοι: ὁ ἓνας πίσω, στὰ παλιά τους λημέρια, πού κειπέρα τώρα βρίσκονταν ἐχθροὶ δυνατοί καί κακοί, κι ὁ ἄλλος μπροστά, πού κειπέρα ὀρθώνονταν δέντρα γιγάντια, σφιχταγκαλιασμένα πυκνά πυκνά, μέ τὰ δυνατὰ κλαριά τους καί μέ τίς χοντρές ρίζες τους χωμένες βαθιά μέσα στίς λάσπες τοῦ βάλτου. Κεῖνα τὰ πέτρινα δέντρα στέκονταν βουθὰ κι ἀκίνητα τὴ μέρα, μέσα στό γκρίζο σύθαμπο, κι ἔμοιαζαν σάν νά περισφίγγανε ἀκόμα πιό πολύ τοὺς ἄνθρώπους, τὰ βράδια, σάν ἄναβαν τίς φωτιές. Καί παντοτινά, ὅλημερίς κι ὅλονυχτίς, τριγύρω στοὺς ἄνθρώπους κεινούς, ἦταν ἓνας κρῖκος ἀπὸ πυκνὸ σκοτάδι, πού τοὺς ἔζωνε λές κι ἤθελε νά τοὺς πνίξει, κι αὐτοὶ ἦτανε μαθημένοι στῆς στέπας τὴν ἀπλοχωριά. Κι ἀκόμα πιό τρομαχτικά ἦτανε σά φύσαγε ἀγέρας πάνω στίς δεντροκορφές καί τό δάσος ὀλάκερο βούιζε πνιχτά, λές καί φοβέριζε καί τραγούδαγε ἐπικήδειο τραγούδι γιὰ κείνους τοὺς ἄνθρώπους. Οἱ ἄνθρωποι ὥστόσο κείνοι ἦτανε ἀρκετὰ δυνατοί καί θά μπορούσαν νά πᾶνε νά πολεμήσουν-μέχρι θάνατο μέ τοὺς ἄλλους, πού μιά φορά τοὺς εἶχανε νικήσει, ὅμως δέν εἶχανε τό δικαίωμα νά σκοτωθοῦνε στίς μάχες, γιατί τηρούσανε κάποιες ἱερές διαθῆκες, κι ἅμα χανόνταν αὐτοί, μαζί τους θά χανόνταν ἀπ' τὴ ζωὴ κι

οί ιερές διαθήκες. Καί γιά τοῦτον τό λόγο, κάθονταν καί σκέφτονταν τίς ἀτέλειωτες νύχτες κάτω ἀπό τό πνιχτό βουητό τοῦ δάσους, μέσα στή φαρμακερή βρώμα τοῦ βάλτου. Κάθονταν ὅλοι τους ἐτσιδά, κι οἱ ἴσκιοι ἀπ' τίς φωτιές πηδοκοποῦσαν γύρω τους σ' ἓνα βουβό χορό καί τοὺς φαινόταν πῶς δέ χόρευαν οἱ ἴσκιοι, μά πῶς τὰ κακὰ πνεύματα τοῦ δάσους καί τοῦ βάλτου πανηγυρίζανε...

Οἱ ἀνθρώποι ὅλο κάθονταν καί σκέφτονταν σιωπώντας. "Ὅμως τίποτα, μήτε ἡ δουλειά, μήτε οἱ κόποι δέν ἀποκάνουν ἔτσι τό κορμί καί τήν ψυχή τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τό ἀποκάνουν οἱ σκέψεις, οἱ σκέψεις οἱ θλιβερές. Κι ἀποκάνανε καί τοῦτοι οἱ δύστυχοι ἀπ' τήν πολλή τή σκέψη... Τούς κυρίεψε τρομάρα τέτοια, πού ἔκανε τὰ δυνατά τους χέρια νά κρέμονται ἀνήμπορα, οἱ γυναῖκες αὖξησαν τήν τρομάρα, μοιρολογώντας κεινούς πού πέθαναν ἀπ' τή βρώμα τοῦ βάλτου καί τρέμοντας γιά τό τί θ' ἀπογίνουν οἱ ζωντανοί, ἔτσι πού καταντήσανε ἀπό τήν τρομάρα πού τοὺς εἶχε κυριέψει. Καί οἱ κουθέντες δειλιασμένες ἀρχινήσανε ν' ἀκούγονται μέσα στό δάσος, πολύ σιγανές καί δισταχτικές στήν ἀρχή κι ὀλοένα πιό δυναμωμένες ἀργότερα... Τώρα πιά θέλανε νά πᾶνε ὀλοίσια στόν ἐχθρό νά τοῦ προσφέρουν τήν ἀνεξαρτησία του καί πιά κανέναν ἀπό κεινούς πού τρέμανε τό θάνατο δέ φοβόταν τή ζωή τοῦ σκλάβου... Μά πάνω σ' αὐτό, φάνηκε ὁ Ντανκό, καί τοὺς ἔσωσε ὅλους, αὐτός, ὁ ἔνας».

Φαίνεται πῶς ἡ γριά διηγόταν συχνά αὐτό τό παραμῦθι γιά τή φλογοβόλα καρδιά τοῦ Ντανκό. Μιλοῦσε τραγουδιστά κι ἡ φωνή της τριζάτη καί πνιχτή ζωγράφιζε ξεκάθαρα μπρός μου τό βουητό τοῦ δάσους, πού ἀνάμεσά του πέθαιναν ἀπ' τίς δηλητηριώδικες ἀναθυμιάσεις τοῦ βάλτου κείνοι οἱ κακόμοιροι, οἱ καταδιωγμένοι ἄνθρωποι...

«Ὁ Ντανκό ἦταν ἓνας ἀπό δαύτους, νιός κι ὁμορφος. Οἱ ὁμορφοὶ εἶναι πάντοτες καί τολμηροί. Καί τότες ἔτσι μίλησε στοὺς συντρόφους του:

«— Μέ τή σκέψη μονάχα δέ μετακινιέται ἡ πέτρα. Κι ὁποῖος δέν κάνει τίποτα, ἓνα τίποτα ἀπομένει κι ὁ ἴδιος. Τί ξοδιάζουμε τίς δυνάμεις μας στή σκέψη καί στήν πίκρα; Σηκωθεῖτε, ἐλάτε νά τραθῆξουμε μέσ' ἀπ' τό δάσος καί νά τό διαβούμε, θά 'χει, βέβαια, κάπου τό τέλος του κι αὐτό. "Ὅλα στόν κόσμο ἔχουν τέλος! 'Ελάτε! Πάμε! Μπρός!...

«Τόν κοιτάξανε οἱ ἄλλοι κι εἶδανε πῶς ἦταν ὁ πιό καλύτερος ἀπ' ὅλους, γιατί στά μάτια του φεγγοβολοῦσε πολλή δύναμη καί πολλή ζωανή φλόγα.

«— Ὁδήγησέ μας! —τοῦ ἀποκριθήκανε.

«Τότε ὁ Ντανκό στάθηκε ὁδηγός τους καί ξεκίνησε...»

Ἡ γριά σῶπασε καί κοίταξε κατὰ τή στέπα πού κειπέρα ὀλοένα πού

κνωνε τό σκοτάδι. Οί σπίθες από τή φλόγα τής καρδιάς του Ντανκό άναβαν κάπου μακριά καί φάνταζαν ίδια γαλάζια, άνάλαφρα, άέρινα λουλουδάκια πού άνθιζαν μονάχα μία στιγμή.

»Κι ό Ντανκό τούς όδήγησε. "Όλοι μέ μία καρδιά τόν άκολούθησαν, γιατί πίστευαν σ' αυτόν. Δύσκολος ήτανε κείνος ό δρόμος! Σκοτάδι παντού. Καί στό κάθε βήμα ό βάλτος άνοιγε τό άχόρταγο σαπισμένο στόμα, καταπίνοντας τούς άνθρώπους. Καί τά δέντρα φράζανε τό δρόμο σάν τείχη δυνατά. Τά κλαριά τους ήταν σφιχτομπλεγμένα. Οί ρίζες τους, ίδια φίδια, ήταν άπλωμένες παντού καί τό κάθε βήμα στοίχιζε πολύν ιδρώτα καί αίμα στους άνθρώπους. Προχωρούσανε ώρες πολλές... Τό δάσος γινότανε όλοένα καί πιό πυκνό, κι όλοένα λιγόστευαν του κόσμου οί δυνάμεις! Καί τότε άρχινήσανε νά γκρινιάζουν καί νά τά βάζουν μέ τόν Ντανκό, κατηγορώντας τον πώς αυτός ένας νιός καί δίχως πείρα καταπιάστηκε νά τούς όδηγήσει κάπου πού μήδ' ό ίδιος ήξερε καλά καλά. Μά κείνο προχώραγε μπροστά, πάντα ζωηρός καί ξέγνοιαστος.

»Μά κάποια φορα ξέσπασε μπόρα δυνατή στό δάσος κείνο. Τά δέντρα μουρμουρίζανε πνιχτά, άπειλητικά. Καί τόση σκοτεινιά άπλώθηκε στό δάσος μέσα, λές καί μαζώχτηκαν κειπέρα μονομιΐς όλες οί νύχτες, όσες ήτανε στόν κόσμο από γεννησιμιού του. Περπατάγανε οί μικροί άνθρώποι άνάμεσα άπ' τά γιγάντια κείνα δέντρα καί τά τρομαχτικά άστραπόθροντα. Περπατάγανε. Καί τά γιγάντια δέντρα, καθώς κουνιόντανε, τριζομαχοΰσαν καί βουΐζαν θυμωμένα τραγούδια. Κι οί άστράπες πετώντας πάνω άπ' τίς δεντροκορφές του δάσους τό φωτίζανε γιά μία στιγμή μέ κάποιο γαλάζιο, κρύο φώς καί χάνονταν μέ τήν ίδια γρηγοράδα πού 'ρχόνταν, κατατρομάζοντας τόν κόσμο. Καί τά δέντρα, σάν φωτιζόνταν μέ τό κρύο φώς τής άστραπής, έμοιαζαν σάν όντα ζωντανά, πού άπλωναν γύρω άπ' τούς άνθρώπους, πού λαχταρούσαν νά ξεφύγουν άπ' τήν αιχμαλωσία του σκοταδιού, τά ροζιασμένα μακριά χέρια τους καί τά 'μπλεκαν σέ πυκνό δίχτυ, προσπαθώντας νά σταματήσουν τή φυγή. Μά μέσ' άπ' τή σκοτεινιά τών πυκνών κλαριών κοίταζε αυτούς πού διάβαιναν κάτι τρομαχτικό, σκοτεινό καί ψυχρό. Ήτανε ένας πολύ δύσκολος δρόμος αυτός, κι οί άνθρώποι, άποσταμένοι από δαΰτον, λιποψύχησαν. Μά ντρεπόντανε νά όμολογήσουν τήν άδυναμία τους καί γιά τοΰτο, τυφλωμένοι από κακία καί θυμό, τά 'βαζαν μέ τόν Ντανκό, τόν άνθρωπο πού προσφέρθηκε νά γίνει όδηγός τους. Καί τόν κατηγορούσανε πώς δέν ήτανε ικανός γιά τή δουλειά πού κατ'απίαστηκε. Έτσι πού λές!

»Σταματήσανε, τό λοιπόν, καί κάτω άπ' τό θριαμβευτικό βουητό του δάσους, μέσα σέ κείνο τό τρεμουλιαστό μαΰρο σκοτάδι, άποσταμένοι κι

όλο κακία, άρχινήσανε νά βρίζουνε τόν Ντανκό.

— Σύ, — τοῦ λέγανε — εἶς ἕνας τιποτένιος καί βλαβερός ἄνθρωπος γιά μᾶς! Μᾶς κουβάλησες ἴσαμε δῶ καί μᾶς κατακούρασες καί γιά τοῦτο πρέπει νά λείψεις!

— Σεῖς οἱ ἴδιοι εἶπατε: «Ὁδηγήσέ μας!» κι ἐγώ στάθηκα ὁδηγός σας! — φώναξε ὁ Ντανκό, — κοιτάζοντάς τους κατάματα καί μέ τό στήθος τεντωμένο. — Νιώθω πῶς ἔχω μέσα μου τή δύναμη νά σᾶς ὀδηγήσω καί γιά τοῦτο δέχτηκα! Μά σεῖς; Τί κάνατε σεῖς ὅλοι σας, γιά νά βοηθήσετε τόν ἑαυτό σας; Βαδίζατε μονάχα καί δέν εἶχατε τή γνώση νά διατηρήσετε τίς δυνάμεις σας γιά δρόμο πιό μακρινό! Σεῖς μονάχα βαδίζατε, ἴδιο κοπάδι πρόβατα!

— Μά τά λόγια τοῦτα τούς ἀγρίεψανε ἀκόμα πιό πολύ.

— Θά πεθάνεις! Θά πεθάνεις! — μουγκρίζανε ὅλοι.

— Καί τό δᾶσος ὁλόένα βούιζε καί βούιζε μαζί μέ τά ξεφωνητά τοῦ κόσμου κι οἱ ἄστραπές ξεσκίζανε καί κατακουρελιάζανε τή μαύρη σκοτεινιά. Ὁ Ντανκό κοίταζε κεινούς, πού γιά χατήρι τους ἀνάλαβε τόν ἄγωνα, κι ἔβλεπε πῶς στέκονταν μπροστά του ἴδια θεριά. Πληθος πολύ τόν κύκλωνε, μά δέν ὑπῆρχε εὐγένεια σέ κανενός τή μορφή καί δέν μπορούσε νά ἐλπίσει ἔλεος ἀπό δαύτους. Τότε καί στή δική του ψυχή ἀνάβρασε ἡ ἀγανάκτηση, ὅμως ἀπό συμπόνια γιά τούς ἄλλους, ἔσθησε παρευθύς. Ἀγαποῦσε τούς ἀνθρώπους καί σκέφτηκε πῶς μπορούσαν νά χαθοῦνε δίχως αὐτόν. Καί κείνη τή στιγμή στήν καρδιά του λαμπάδισε ἡ φλόγα τοῦ πόθου νά τούς σώσει, νά τούς βγάλει στόν καλό δρόμο καί τότες στά μάτια του ἄστραψαν οἱ ἀχτίδες κείνης τῆς πανίσχυρης φλόγας... Μά οἱ ἄλλοι, βλέποντας τήν τέτοια ἀλλαγὴ στή μορφή του θάρρεψαν πῶς ὁ Ντανκό ἀγρίεψε καί θύμωσε, γιά τοῦτο ἄστραψαν τόσο τά μάτια του καί σταθήκανε προσεχτικοί, ἴδιοι λύκοι, προσμένοντας πῶς θά ριχνόταν νά χτυπηθεῖ μαζί τους καί τόν κύκλωναν ὁλόένα πιό σφιχτά καί πιό ἀπόκοντα γιά νά ἔχουν πιότερη εὐκολία νά τόν ἀδράξουν καί νά τόν ξεκάνουν. Καί κείνος ἔνιωσε κιόλας τήν τέτοια σκέψη τους καί γιά τοῦτο ἡ καρδιά του ἄναψε ἀκόμα πιό πολύ, γιατί ἡ σκέψη τους αὐτή, τοῦ ἔφερε πίκρα μεγάλη.

— Καί τό δᾶσος ξακολουθοῦσε τό σκοτεινό του τραγούδι, καί τ' ἄστραπόβροντα χαλοῦσαν κόσμο κι ἡ βροχή ἔπεφτε μέ τό τουλούμι, πού λένε...

— Τί νά κάνω γιά τούς ἀνθρώπους; — ξεφώνισε πιό δυνατά κι ἀπ' τίς βροντές ὁ Ντανκό.

— Κι ὁλομεμῆς ξέσκισε μέ τά δυό του χέρια τά στήθη, ξερίζωσε μέσα-θέ τους τήν καρδιά του καί τήν κράτησε ψηλά, πάν' ἀπ' τό κεφάλι του.

— Κι ἡ καρδιά τοῦ Ντανκό, λαμποκοποῦσε σάν ἥλιος, καί πιό πολύ ἀπ'

τόν ήλιο, και τό δάσος ολάκερο σώπασε έκστατικό, καθώς φωτιζόταν από κείνη τή λαμπάδα τής άπεραντής αγάπης γιά τούς άνθρώπους κι ή σκοτεινιά σκορπίστηκε από τό φώς τής τό δυνατό και τρεμάμενη χάθηκε βαθιά στό δάσος και ρίχτηκε στό σαπισμένο στόμα του βάλτου. Κι οι άνθρώποι κατάπληχτοι, απόμειναν ακίνητοι, σά νά 'τανε από πέτρα.

— Πάμε! — ξεφώνισε ό Ντανκό κι όρμησε μπροστά, στή θέση του, κρατώντας ψηλά τήν άναμμένη καρδιά του και φωτίζοντας μέ τή φλόγα τής τό δρόμο.

— Όλοι ρίχτηκαν πίσω του, σάν μαγεμένοι. Τότες τό δάσος ξανάρχισε νά βουίζει, κινώντας μέ κατάπληξη τίς δεντροκορφές του, μά τό βουητό του τό 'πνιξε τό ποδοβολητό των ανθρώπων πού 'τρεχαν. Όλοι τρέχανε γοργά και θαρρετά, παρασυρμένοι άπ' τό θαυμαστό θέαμα τής φλογισμένης καρδιάς. Και τώρα πολλοί χάνονταν δίχως παράπονα και κλάψεις. Κι ό Ντανκό ήταν πάντα μπροστά, κι ή καρδιά του όλένα έβγαλε φλόγες!

— Και ξαφνικά τό δάσος πισωπάτησε μπροστά του, πισωπάτησε κι απόμεινε στό βάθος πυκνό και βουβό κι ό Ντανκό κι όλ' οι άνθρώποι πού 'μειναν μαζί του βουτήχτηκαν στή θάλασσα του ήλιόφωτου και του καθαρού αγέρα, πού 'χε ξεπλυθεί μέ τή βροχή. Ή μόπορα βρισκότανε πέρα, πίσω τους, πάν' άπ' τό δάσος, μά δωπέρα άστραφτε ό ήλιος, ανάσαινε ή στέπα, λαμποκοπούσανε τά χορταράκια διαμαντοστολισμένα άπ' τή βροχή, κι ό ποταμός έλαμπε χρυσαφένιος... Ήταν βράδυ κι άπ' τό ήλιοθασίλεμα τά νερά του ποταμού φαίνονταν κόκκινα σάν τό αίμα πού 'τρεχε σέ καυτερό κύμα άπ' τά ξεσκισμένα στήθια του Ντανκό.

— Κι ό περήφανος λεβεντονιός έριξε μιά ματιά πέρα, μπροστά του, στήν άπεραντοσύνη τής στέπας, έριξε μιά χαρούμενη ματιά στή λεύτερη γής και γέλασε ευχαριστημένα. Κι ύστερα έπεσε και πέθανε.

— Κι οι άνθρώποι χαρούμενοι και πλημμυρισμένοι από μιά καινούρια έλπίδα δέν παρατηρήσανε πώς ό Ντανκό πέθανε μηδέ είδανε πώς εξακολουθούσε ακόμα δίπλα στό νεκρό Ντανκό νά άνάβει ή τολμηρή καρδιά του. Μονάχα κάποιος προφυλαχτικός άνθρωπος τό παρατήρησε και, σάν νά φοβήθηκε κάτι, πάτησε μέ τό πόδι του τήν περήφανη καρδιά... Και τότες ή καρδιά σκορπίστηκε σέ σπίθες κι έσβησε...

— Νά, πούθε βαστάνε αυτές οι γαλάζιες σπίθες, πού φαίνονται πρίν άπό τή μόπορα».

Τώρα πού ή γριά τέλειωσε τ' όμορφό της παραμύθι, στή στέπα άπλώθηκε μιά τέτοια σιγαλιά, λές κι είχε άπομείνει κι αυτή κατάπληκτη μπροστά στή δύναμη του τολμηροϋ Ντανκό, πού έκαψε τήν καρδιά του γιά τούς άνθρώπους και πέθανε δίχως νά γυρέψει άπ' αυτούς καμιά

άμοιβή για τόν έαυτό του. Ή γριά άποκοιμήθηκε. Τήν κοιτάζα καί σκεφτόμουν: «Πόσα τάχα άκόμα παραμύθια κι άναμνήσεις νά διατηρήθηκαν στή μνήμη της;» Καί σκεφτόμουν τή μεγάλη φλογοβόλα καρδιά του Ντανκό καί τή φαντασία τών ανθρώπων πού δημιούργησε τόσες όμορφες καί δυνατός σέ νόημα παραδόσεις.

Φύσηξε άεράκι κι ή πνοή του άφησε νά φανεϊ κάτ' άπ' τά κουρέλια πού τό σκέπαζαν, τό στεγνωμένο στήθος τής γριάς Ήζεργκιλ, πού άποκοιμόταν όλοένα πιο βαθιά. Σκέπασα προσεχτικά τό γέρικο κορμί της καί ξάπλωσα κι εγώ καταγής, κοντά της. Στή στέπα ήταν ήσυχα καί σκοτεινά. Πάνω στόν ούρανό ξεακολουθούσαν ν' άργοδιαβαίνουν τά σύννεφα πληχτικά... Ή θάλασσα βούιζε πνιχτά καί θλιμμένα.

Ερωτήσεις

1. Πώς ζούσαν οί άνθρωποι στό βάλτο;
2. Τί σημαίνει ή φράση «όποιος δέν κάνει τίποτα, ένα τίποτα άπομένει κι ό ίδιος»;
3. Τί φανερώουν τά λόγια καί οί πράξεις του Νταγκό καί τί φανερώνει τό λαμπάδι της καρδιάς του;
4. Πώς συμπεριφέρονται οί άνθρωποι στόν Νταγκό;
5. Γιατί τό παραμύθι είναι συμβολικό;

Τζέμς Τζόυς

Τό πορτραίτο ενός καλλιτέχνη (άπόσπασμα)

Ό ήρωας του μυθιστορήματος, ό μικρός Στήβεν, είναι έσωτερικός σέ ένα Καθολικό Κολέγιο, όπου διδάσκουν ιερείς. Στό μάθημα τών Λατινικών δέ γράφει στό τετράδιό του, γιατί έσπασαν τά γυαλιά του. Για κακή του όμως τύχη μπαίνει μέσα στην τάξη ό αύστηρός έπιμελητής του σχολείου, ό ιερέας Ντόναλ, ό όποιος, άφου έδειρε πρώτα τόν άμελή φλέμιγκ, παρατηρεί ότι ό Στήβεν δέν έγραφε. Παρακολουθήστε τό έπεισόδιο.

«...σύ, παιδί μου, ποιός είσαι;»

Ή καρδιά του Στήβεν τινάχτηκε.

«Δαίδαλος, κύριε.»

«Γιατί δέν γράφεις σάν τούς άλλους;»

«Εγώ... τά ...»

Από τό φόβο του δέν μπορούσε νά μιλήσει.

«Γιατί δέ γράφει, πάτερ Ἄρναλ;»

«Ἐσπασε τὰ γυαλιά του», εἶπε ὁ πάτερ Ἄρναλ,» καί τόν ἀπήλλαξε ἀπό τήν ἐργασία.»

«Τά ἔσπασε; τί εἶναι αὐτό πού ἀκούω; Πῶς εἶπες ὅτι σέ λένε;» ρώτησε ὁ ἐπιμελητής.

«Δαίδαλο, κύριε.»

«Ἄ, Δαίδαλο. Παλιοτεμπέλη! Βλέπω τήν τεμπελιά στά μάτια σου. Γιατί ἔσπασες τὰ γυαλιά σου;»

Ὁ Στῆβεν κάτι μурμουρίσε ἐκεῖ, μπροστά σ' ὅλη τήν τάξη, τυφλός ἀπ' τό φόβο του.

«Ποῦ τὰ ἔσπασες τὰ γυαλιά σου;» ἐπανέλαβε ὁ ἐπιμελητής.

«Στό σκουπιδόλακκο, κύριε.»

«Ὦ χῶ! στό σκουπιδόλακκο», φώναξε ὁ ἐπιμελητής. «Τό ξέρω αὐτό τό κόλπο.»

Ὁ Στῆβεν σήκωσε γιά μιά στιγμή τὰ μάτια του μέ ἀπορία καί εἶδε τό γκριζό γερασμένο πρόσωπο τοῦ πάτερ Ντόλαν, τό φαλακρό του κεφάλι μέ τὰ λίγα μαλλιά στό πλάι, τό μετάλλινο σκελετό τῶν γυαλιῶν του καί τὰ ἄχρωμα μάτια του πού κοίταζαν μέσ' ἀπ' τὰ γυαλιά. Γιατί εἶπε ὅτι τό ξέρεи αὐτό τό κόλπο;

«Τεμπέλαρε!» φώναξε. «Ἐσπασα τὰ γυαλιά μου! Παλιό μαθητικό κόλπο! Ἄπλωσε ἀμέσως τό χέρι σου!»

Ὁ Στῆβεν ἔκλεισε τὰ μάτια του καί ἄπλωσε τό τρεμάμενο χέρι του μέ τήν παλάμη πρὸς τὰ πάνω. Ἐνίωσε τόν ἐπιμελητὴ νά τοῦ ἰσιώνει τὰ δάχτυλα μέ τό χάρακα καί μετά τό σούρσιμο τοῦ μανικιοῦ τοῦ ράσου του καθώς σήκωνε τό χάρακα γιά νά τόν χτυπήσει. Ἐνα καυτό σουβλερό χτύπημα, σάν τόν ἦχο ἀπό ραβδί πού σπάει ἔκανε τό τρεμάμενο χέρι του νά ζαρῶσει σάν ξερό φύλλο στή φωτιά. Ἀπὸ τόν κρότο καί τόν πόνο ζεματιστά δάκρυα τοῦ ἀνέβηκαν στά μάτια. Ὅλο του τό κορμί ἔτρεμε καί ἡ καυτή παλάμη του πηγαινοερχόταν σάν φύλλο πού τό σερνεὶ ὁ ἄνεμος. Μιά κραυγή ἀνέβηκε στά χεῖλη του, μιά παράκληση νά τόν ἀφήσουν. Ἀλλά ἂν καί τὰ δάκρυα ζεμάτιζαν τὰ μάτια του καί τὰ μέλη του ριγοῦσαν ἀπὸ τόν τρόπο καί τόν πόνο, συγκρατοῦσε τὰ ζεστά δάκρυα καί τήν κραυγή πού ἔκαιγε τό λαιμό του.

«Τό ἄλλο χέρι!» φώναξε ὁ ἐπιμελητής.

Ὁ Στῆβεν τράθηξε πίσω τό τρεμάμενο σακατεμένο δεξί του χέρι κι ἄπλωσε τ' ἀριστερό. Τό μανίκι τοῦ ράσου ξανασύρθηκε πίσω καθώς ὁ χάρακας ὑψωνόταν πάλι κι ἕνας δυνατός ἦχος κι ἕνας καυτός πόνος, πού σέ τρέλαινε, ἔκανε τό χέρι του καί τὰ δάχτυλά του νά γίνουν μιά πλαδαρή τρεμουλιαστή μάζα. Τά ζεματιστά δάκρυα ἀνάβλυσαν ἀπὸ τὰ

μάτια του, και ξαναμμένος από ντροπή, αγωνία και φόβο, τράβηξε πίσω τό χέρι του τρομαγμένος κι έβγαλε ένα μουγκρητό πόνου. Τό κορμί του τραντάχτηκε και παράλυσε απ' τόν τρόπο. Ντροπιασμένος κι εξαγριωμένος, ένιωθε τήν καυτή κραυγή ν' άνεβαίνει στο λαιμό του και τά ζεματιστά δάκρυα νά ξεπηδούν από τά μάτια του και νά κυλούν στα ξαναμμένα του μάγουλα.

«Γονάτισε», φώναξε ό έπιμελητής.

Ό Στήβεν γονάτισε γρήγορα σφίγγοντας τά πονεμένα του χέρια στα πλευρά του. Στή σκέψη ότι μέσα σέ δυό λεπτά ήταν σακατεμένα και πρησμένα, ένιωθε λύπη, λές και δέν ήταν δικά του αλλά κάποιου άλλου, πού τόν λυπόταν. Καθώς γονάτιζε, πνίγοντας τούς τελευταίους λυγμούς στο λαρύγγι του και νιώθοντας τόν καυτό πόνο μέσα στα πλευρά του, θυμόνταν τά χέρια του πού είχε απλώσει στον άέρα, μέ τίς παλάμες προς τά πάνω και το σκληρό άγγιγμα του έπιμελητή, όταν τέντωνε τά τρεμάμενα δάχτυλά του, και τή χτυπημένη κοκκινωπή μάζα, τήν παλάμη και τά δάχτυλά του πού έτρεμαν.

«Όλοι στη δουλειά σας», φώναξε ό έπιμελητής από τήν πόρτα. «Ό πάτερ Ντάλαν θά 'ρχεται κάθε μέρα νά βλέπει άν κανείς παλιοτεμπέλης χρειάζεται μαστίγωμα. Κάθε μέρα, κάθε μέρα.»

Ή πόρτα έκλεισε πίσω του.

Ή σηπλή τάξη συνέχισε ν' αντιγράφει τά θέματα. Ό πάτερ Άρναλ σηκώθηκε από τό κάθισμά του και πήγε ανάμεσά τους βοηθώντας τους μέ γλυκιά φωνή και λέγοντάς τους τά λάθη πού είχαν κάνει. Ή φωνή του ήταν γλυκιά και άπαλή. Μετά γύρισε στη θέση του και είπε στο Φλέμινγκ και στο Στήβεν:

«Έσεΐς οί δυό νά πάτε στη θέση σας.»

Ό Φλέμινγκ και ό Στήβεν σηκώθηκαν και πήγαν στη θέση τους. Ό Στήβεν, κόκκινος από ντροπή, άνοιξε γρήγορα τό βιβλίο του μέ άδύναμα χέρια και κόλλησε τό πρόσωπό του στη σελίδα.

Ήταν άδικο και σκληρό, γιατί ό γιατρός του είχε πεί νά μή διαβάξει χωρίς γυαλιά και γιατί είχε γράψει τό πρρώ στο σπίτι του νά του στείλουν ένα καινούριο ζευγάρι. Και ό πάτερ Άρναλ είπε ότι δέν έπρεπε νά μελετά έως ότου έρθουν τά καινούρια γυαλιά. Και μετά, νά τόν πούνε τεμπέλαρο μπροστά σ' όλόκληρη τήν τάξη και νά τόν χτυπήσουν, όταν αυτός μπροστά ήταν πάντα ό πρώτος ή ό δεύτερος και ήταν ό άρχηγός της ομάδος τών Γιόρκ! Πώς ήξερε ό έπιμελητής ότι ήταν κόλπο; Ένωσε τό άγγιγμα τών δαχτύλων του έπιμελητή καθώς ίσιωνε τό χέρι του και νόμισε ότι θά του 'σφιγγε τό χέρι, γιατί τά δάχτυλα ήταν μαλακά και δυνατά. Όμως μέσα σέ μία στιγμή είχε άκούσει τό σουρσιμο πού έκανε τό μανίκι του ράσου και τόν κρότο. Ήταν άδικο και σκληρό νά τόν κάνει

νά γονατίσει στή μέση τῆς τάξης. Κι ὁ πάτερ Ἄρναλ τοὺς εἶπε νά γυρίσουν στή θέση τους καί οἱ δύο χωρίς νά κάνει καμιὰ διάκριση ανάμεσά τους. Ἄκουγε τή χαμηλή καί γλυκιά φωνή τοῦ πάτερ Ἄρναλ νά διορθώνει τὰ θέματα. Ἴσως νά τό 'χε μετανιώσει καί νά 'θελε νά φανεῖ καλός. Ἄλλά ἦταν ἄδικο καί σκληρό. Ὁ ἐπιμελητής ἦταν ἱερωμένος, μά πάλι ἦταν ἄδικο καί σκληρό. Καί τό γκριζωπό του πρόσωπο καί τ' ἄχρωμα μάτια του πίσω ἀπ' τὰ γυαλιά μέ τόν μετάλλينو σκελετό εἶχαν σκληρό βλέμμα, γιατί εἶχε ἰσιώσει πρῶτα τὰ δάχτυλά του μέ τὰ δυνατά καί μαλακά του δάχτυλα γιά νά χτυπήσει καλύτερα καί πιό δυνατά.

«Εἶναι ἓνα βρωμερό παλιόπραμα, νά τί εἶναι», εἶπε ὁ Φλέμινγκ στό διάδρομο καθώς ἡ τάξη πήγαινε γιά τήν τραπεζαρία. «Νά χτυπήσει ἓνα παιδί γιά κάτι πού δέν ἦταν δικό του λάθος!»

«Ἀλήθεια, τυχαῖα τὰ ὅσες τὰ γυαλιά σου, ἔτσι δέν εἶναι;» ρώτησε ὁ Νάστου Ρῶς.

Ὁ Στήβεν ἔνωσε τήν καρδιά του γεμάτη ἀπ' τὰ λόγια τοῦ Φλέμινγκ καί δέν ἀπάντησε.

«Καί βέβαια!» εἶπε ὁ Φλέμινγκ. «Ἐγώ δέν θά τό ἀνεχόμουν. Θά πήγαινα νά τό πῶ στόν διευθυντή.»

«Ναί», εἶπε ὁ Σέσιλ Θάντερ μ' ἐνδιαφέρον. «Καί τόν εἶδα νά σηκώνει τό χάρακα πιό πάνω ἀπ' τόν ὦμο του, καί δέν ἔχει δικαίωμα νά τό κάνει αὐτό.»

«Σέ πόνεσε πολύ;» ρώτησε ὁ Νάστου Ρῶς.

«Πάρα πολύ», εἶπε ὁ Στήβεν.

«Ἐγώ δέν θά τό ἀνεχόμουν», ἐπανελάβε ὁ Φλέμινγκ, «ἀπό τό φαλάκρα ἢ ἀπό ὅποιονδήποτε ἄλλον. Εἶναι βρωμερό παλιόπραμα, νά, αὐτό, εἶναι. Θά πήγαινα κατευθεῖαν στό διευθυντή μετά τό φαγητό καί θά τοῦ τά 'λεγα ὅλα.»

«Ναί, πήγαινε, πήγαινε», εἶπε ὁ Σέσιλ Θάντερ.

«Ναί, πήγαινε, πήγαινε ἐπάνω καί πές τα ὅλα στό διευθυντή, Δαίδαλε», εἶπε ὁ Νάστου Ρῶς, «γιατί εἶπε ὅτι θά ῥθει πάλι αὔριο νά σέ χτυπήσει.»

«Ναί, ναί, πές τα στό διευθυντή», εἶπαν ὅλοι.

Κοντά τους ἦταν μερικά παιδιά ἀπ' τή δεύτερη τάξη τοῦ κλασικοῦ κι ἓνα ἀπ' αὐτά εἶπε:

«Ἡ Σύγκλητος* καί ὁ Ρωμαϊκός λαός ἀπεφάσισε ὅτι ὁ Δαίδαλος τιμωρήθηκε ἄδικο...»

*Ἡ Σύγκλητος... ἄδικο»: παρωδία τυπικῆς φράσης ἀπό τό μάθημα τῶν Λατινικῶν.

“Ένας γέρος υπηρέτης σκούπιζε στήν ἄκρη τὸ κεφαλόσκαλο. Τὸν ρώτησε ποῦ ἦταν τὸ δωμάτιο τοῦ διευθυντῆ κι ὁ γερο-υπηρέτης τοῦ ἔδειξε τὴν τελευταία πόρτα καὶ τὸν παρακολουθοῦσε καθὼς πῆγαινε πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ χτυποῦσε.

Δέν πῆρε ἀπάντηση. Χτύπησε ξανά, πιό δυνατά, καὶ ἡ καρδιά του τινάχτηκε, ὅταν ἄκουσε μιά πνιχτὴ φωνή νά λέει:

«Ἐμπρός.»

Γύρισε τὴν πετούγια καὶ ἄνοιξε τὴν πόρτα. Ἐψαξε ψηλαφιστά γιὰ τὴν πετούγια τῆς πράσινης πόρτας, ποῦ ἦταν ντυμένη μέ τσόχα. Τὴ βρῆκε καὶ σπρώχνοντας ἐλαφρά τὴν ἄνοιξε καὶ μπῆκε.

Εἶδε τὸ διευθυντὴ καθισμένο πίσω ἀπὸ ἓνα γραφεῖο. Ἐπάνω στοῦ γραφεῖο ἦταν ἓνα κρανίο καὶ στὸν ἀέρα πλανιόταν μιά παράξενη ἱερὴ μурωδιά, ὅπως ἀκριβῶς μυρίζουν τὰ παλιὰ δέρματα στὶς καρέκλες.

Ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατά, γιατί βρισκόταν σ’ ἓνα τόσο ἱερό καὶ σιωπηλὸ μέρος. Κοίταζε τὸ κρανίο καὶ τὸ καλοσυνάτο πρόσωπο τοῦ διευθυντῆ.

«Λοιπὸν, μικρὲ μου» εἶπε ὁ διευθυντής, «τί συμβαίνει;»

Ὁ Στῆβεν ξεροκατάπιε καὶ εἶπε:

«Ἔσπασα τὰ γυαλιά μου, κύριε.»

Ὁ διευθυντής ἄνοιξε τὸ στόμα του καὶ εἶπε:

«Ὦ!»

Μετά χαμογέλασε καὶ εἶπε πάλι:

«Ἀφοῦ λοιπὸν ἔσπασες τὰ γυαλιά σου, πρέπει νά γράψουμε στοῦ σπίτι σου νά σοῦ στείλουν ἓνα καινούριο ζευγάρι.»

«Ἐγραψα στοῦ σπίτι, κύριε», εἶπε ὁ Στῆβεν, «καὶ ὁ πάτερ Ἄρνολ εἶπε ὅτι δέν θά μελετάω ἔως ὅτου ἔρθουγ.»

«Πολύ σωστά», εἶπε ὁ διευθυντής.

Ὁ Στῆβεν κατάπιε πάλι αὐτὸ ποῦ τοῦ ἔχε σκαλώσει στοῦ λαιμοῦ καὶ προσπάθησε νά μὴν ἀφήσει τὰ πόδια του καὶ τὴ φωνή του νά τρέμουν.

«Ὅμως, κύριε...»

«Ναί...»

«Ὁ πάτερ Ντόλαν ἦρθε σήμερα καὶ μ’ ἔδειρε, γιατί δέν ἔγραφα θέμα».

Ὁ διευθυντής τὸν κοίταζε σιωπηλός. Ἐνιωθε τὸ αἷμα ν’ ἀνεβαίνει στοῦ προσώπου του καὶ τὰ δάκρυα στά μάτια του.

Ὁ διευθυντής εἶπε:

«Τ’ ὄνομά σου εἶναι Δαίδαλος, ἔτσι δέν εἶναι;»

«Μάλιστα, κύριε...»

«Καὶ ποῦ ἔσπασες τὰ γυαλιά σου;»

«Στὸ σκουπιδόλακκο, κύριε. Ἐνα παιδί βγαίνοντας ἀπ’ τὸ περίπτερο

μέ τα ποδήλατα μ' ἔρριξε χάμω κι ἔσπασαν. Δέν ξέρω πῶς τό λένε τό παιδί».

Ὁ διευθυντής τόν κοίταζε σωπηλός, χαμογέλασε καί εἶπε:

«Ἐ, καλά, κάποιο λάθος θά ἔγινε. Εἶμαι σίγουρος ὅτι ὁ πάτερ Ντόλαν δέν ἤξερε».

«Μά τοῦ τό εἶπα ὅτι τά 'σπασα, κύριε, καί μ' ἔδειρε».

«Τοῦ εἶπες ὅτι ἔγραψες στό σπίτι σου νά σοῦ στείλουν ἄλλο ζευγάρι;» ρώτησε ὁ διευθυντής.

«Ὁχι, κύριε».

«Ἐ, καλά», εἶπε ὁ διευθυντής, «ὁ πάτερ Ντόλαν δέν κατάλαβε. Μπορεῖς νά πεῖς ὅτι ἐγώ σέ ἀπήλλαξα ἀπ' τά μαθήματά σου γιά λίγες μέρες».

Ὁ Στήβεν, γρήγορα, ἀπό φόβο μή φανερωθεῖ τό τρεμούλιασμά του, εἶπε:

«Μάλιστα, κύριε, ἀλλά ὁ πάτερ Ντόλαν εἶπε ὅτι θά ἔρθει πάλι αὔριο νά μέ δείρει.»

«Πολύ καλά», εἶπε ὁ διευθυντής, «εἶναι ἓνα λάθος, θά μιλήσω ἐγώ ὁ ἴδιος στόν πάτερ Ντόλαν. Ἐντάξει;»

Ὁ Στήβεν ἔνιωσε τά δάκρυα νά πλημμυρίζουν τά μάτια του καί μουρμούρισε:

«Μάλιστα, κύριε, εὐχαριστῶ».

Ὁ διευθυντής τοῦ ἄπλωσε τό χέρι, ἀπ' τό πλάι τοῦ γραφείου, ἐκεῖ πού ἦταν τό κρανίο, κι ὁ Στήβεν, δίνοντάς του τό δικό του ἔνιωσε γιά μιά στιγμή, τήν κρύα καί ὑγρή παλάμη.

«Τώρα ἀντίο», εἶπε ὁ διευθυντής, τραβώντας τό χέρι του καί χαιρετώντας μέ ἓνα σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ.

«Χαίρετε, κύριε», εἶπε ὁ Στήβεν.

Ὑποκλίθηκε καί βγήκε ἡσυχά ἀπ' τό δωμάτιο, κλείνοντας τήν πόρτα σιγά καί προσεκτικά.

Ὅταν ὅμως πέρασε τό γερο-ὑπηρετή, στό κεφαλόσκαλο, καί βρέθηκε ξανά στό στενο καί σκοτεινό διάδρομο, ἄρχισε νά περπατάει πιό γρήγορα. Ὅλο καί πιό γρήγορα, μέσα στό μισοσκόταδο. Ἐσπρωξε μέ τόν ἀγκώνα του τήν τελευταία πόρτα, κατέθηκε βιαστικά τά σκαλιά, πέρασε σχεδόν τρέχοντας τούς δύο διαδρόμους καί βγήκε στό ὑπαιθρο.

Ἄκουγε τίς φωνές τῶν παιδιῶν στά γήπεδα. Ἀρχισε νά τρέχει ὅλο καί πιό γρήγορα, πέρασε τό σκουπιδόλακκο κι ἔφθασε λαχανιασμένος στό γήπεδο τῆς τρίτης τάξης.

Τά παιδιά τόν εἶδαν πού ἔτρεχε. Μαζεύτηκαν τριγύρω του, σπρώχνοντας τό ἓνα τ' ἄλλο γιά ν' ἀκούσουν.

«Πές μας! πές μας!»

«Τί είπες;»

«Πήγες μέσα;»

«Τί είπες;»

«Πές μας! πές μας!»

Τούς είπε όλα όσα είχαν πει αυτός κι ο διευθυντής κι όταν τέλειωσε, όλα τα παιδιά πέταξαν τά καπέλα τους στόν άέρα καί φώναξαν:

«Ζήτω!»

“Αρπαζαν τά καπέλα τους, τά ξανάριχναν ψηλά καί φώναζαν:.

«Ζήτω! ζήτω!»

“Έκαναν τά χέρια τους σκαμνάκι, τόν σήκωσαν ψηλά καί τόν κουβαλούσαν, ώσπου πάλεψε γιά νά τούς ξεφύγει. Κι όταν ξεφύγε, σκορπίστηκαν πρός όλες τίς διευθύνσεις, πέταγαν τά καπέλα τους καί φώναζαν:

«Ζήτω!»

‘Αποδοκίμασαν τρείς φορές τό φαλακρό Ντόλαν καί τρείς φορές φώναξαν ζήτω γιά τόν Κόνμη καί είπαν ότι δέν υπήρξε ποτέ πιό δίκαιος διευθυντής στό Κλόνγκκουζ.

Τά ζήτω καταλάγιασαν μέσα στόν έλαφρό γκριζο άέρα. Ήταν μόνος. Ήταν εύτυχισμένος καί έλεύθερος. Δέν θά κρατούσε μούτρα στόν πάτερ Ντόλαν. Θά ‘ταν ήσυχος καί υπάκουος. Θά ‘θελε νά μπορούσε νά κάνει κάτι γι’ αυτόν, γιά νά του δείξει ότι δέν του κρατούσε κακία. ‘Ο άέρας ήταν άπαλός καί γκριζος. “Έπεφτε τό βράδυ. ‘Ο άέρας μύριζε βράδυ. Ήταν ή μυρωδιά τών χωραφιών στην έξοχή, εκεί πού βγάζουν τά λαχανικά καί τά στοιβάζουν καί τά τρώνε, όταν πηγαίνουν μέ τά πόδια στού στρατηγού Μπάρτον. ‘Η ίδια μυρωδιά πού έχει τό δασάκι πίσω άπ’ την καλύθα όπου μαζεύανε τά σκουπίδια άπ’ τά δέντρα.

Τά παιδιά παίζανε τά συννηθισμένα τους παιχνίδια. Στην άνάλαφρη γκριζα ήσυχία μπορούσε ν’ άκούσει τά χτυπήματα της μπάλας. Κι άπό δώ κι άπό εκεί, μέσα στην ήσυχη άτμόσφαιρα, τά μπαστούνια του κρίκετ: πίκ, πάκ, πόκ, πάκ, όπως κάνουν οί σταγόνες του νερού στην πηγή, όταν πέφτουν σιγά σιγά στην ξέχειλη γούρνα.

‘Ερωτήσεις

1. Ποιά ήταν ή ψυχική κατάσταση του Στήβεν μετά τόν ξυλοδαρμό; (Νά έπισημάνετε τά σχετικά χωρία).
2. Πώς άντέδρασαν οί συμμαθητές του γιά την άδικία πού του έγινε;
3. Τί πάλι γίνεται μέσα του προτού άποφασίσει νά άναφέρει τό έπεισόδιο στό διευθυντή; (Νά βρείτε τά σχετικά χωρία).
4. Ποιές ήταν οί αντιδράσεις τών συμμαθητών του καί του ίδιου του Στήβεν μετά τό διάθημά του; Μπορείτε νά τίς δικαιολογήσετε;

Συμβουλή τῆς παλιᾶς πατρίδας στόν Ἀμερικανό ταξιδιώτη

Τό κείμενο ἀνήκει στό βιβλίο Μὲ λένε Ἀράμ. Περιγράφοντας τὴ ζωὴ τοῦ Ἀράμ ἀπὸ τὰ 7 ὡς τὰ 17 τοῦ χρόνιου, ὁ συγγραφέας ἐπιστρέφει στὶς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας καὶ μᾶς δίνει εἰκόνες ἀπὸ τὴ μικρὴ πόλιν ὅπου ἔζησε μὲ τοὺς δικούς του, γεμάτες χάρη καὶ χιουμοριστικὴ διάθεση.

ιά χρονιά, ὁ θεῖος μου Μελίκ ταξίδευε ἀπὸ τὸ Φρέσνυ στὴ Νέα Ὑόρκη. Πρὶν μπεῖ στό τρένο, ὁ θεῖος τοῦ Γκαρό τὸν ἐπισκέφτηκε καὶ τοῦ μίλησε γιὰ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδιοῦ.

— Ὅταν μπεῖς στό τρένο, εἶπε ὁ γέρος, διάλεξε τὴ θέση σου προσεχτικά, κάτσε κάτω καὶ μὴ κοιτάζεις γύρω σου.

— Μάλιστα, ἀπάντησε ὁ θεῖος μου.

— Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὰ λεπτά ἀφοῦ ξεκινήσει τὸ τρένο, εἶπε ὁ γέρος, δυὸ ἄντρες μὲ στολὴ θὰ διασχίσουν τὸ διάδρομο καὶ θὰ σοῦ ζητήσουν τὸ εἰσιτήριό σου. Ἀγνόησέ τους, θὰ ἔναι ἀπατεῶνες.

— Πῶς θὰ τὸ καταλάβω;

— Θὰ τὸ καταλάβεις. Δὲν εἶσαι πιά παιδί.

— Βέβαια.

— Πρὶν ξεμακρύνεις εἴκοσι μίλια, ἓνας περιποητικὸς νέος θὰ ῥθει κοντά σου καὶ θὰ σοῦ προσφέρει τσιγάρο. Πές του πῶς δὲν καπνίζεις. Τὸ τσιγάρο θὰ ἔχει ναρκωτικό.

— Καλά.

— Τὴν ὥρα πού θὰ πηγαίνεις γιὰ φαγητό, μιά πολὺ ὁμορφὴ νέα γυναίκα θὰ πέσει πάνω σου ἐπιτήδες καὶ σχεδὸν θὰ σ' ἀγκαλιάσει. Θὰ ἔναι ἐξαιρετικὰ ὁμιλητικὴ καὶ ἐλκυστικὴ καὶ τὸ ἀντρικὸ σου ἐνστικτο θὰ σέ παρασύρει νὰ πιᾶσεις φιλία μαζί της. Μὴν ἀκούσεις τὴν παρόρμησή σου καὶ πῆγαινε νὰ φᾶς. Ἡ γυναίκα θὰ ἔναι καμιά τοῦ δρόμου.

— Τί; ρώτησε ὁ θεῖος μου.

— Τοῦ δρόμου, φώναξε ὁ γέρος. Πῆγαινε νὰ φᾶς. Παράγγειλε τὸ καλύτερο φαγητό κι ἂν ἡ αἶθουσα εἶναι γεμάτη καὶ ἡ ὁμορφὴ γυναίκα καθίσει στό τραπέζι ἀπέναντί σου, μὴ τὴν κοιτᾷς στά μάτια. Ἄν μιλάει, κάνε τὸν κουφό.

— Μάλιστα.

— Κάνε τὸν κουφό, ἐπανέλαβε ὁ γέρος. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ τὴν ἀποφύγεις.

— Ν' αποφύγω τί;
— Ν' αποφύγεις όλη αύτή τήν άμαρτωλή ύπόθεση. "Εχω ταξιδέψει.
Ξέρω τί λέω.

— Ναί.

— "Ας μή πούμε τίποτ' άλλο σχετικά μ' αυτό.

— Βέβαια.

— "Ας μή ξαναμιλήσουμε γι' αυτό, τέρμα. "Εχω έφτά παιδιά. 'Η ζωή μου ύπήρξε γεμάτη καί δίκαιη. "Ας μή τό σκεφτούμε πιά άλλο. "Εχω χτήματα, άμπέλια, δέντρα, ζώα καί λεφτά. Δέ μπορεί κανείς νά τά 'χει όλα.

— Μάλιστα.

— Γυρίζοντας πίσω στή θέση σου από τό φαγητό, είπε ό γέρος, θά περάσεις από τό καπνιστήριο. "Εκεί θά βρεις νά παίζουν χαρτιά. Οί παίκτες θά 'ναι τρεις μεσόκοποι άντρες. Θά σου γνέσουν ύποχρεωτικά, κι ένας άπ' αυτούς θά σέ καλέσει νά πάρεις μέρος στό παιχνίδι. "Απάντησε τους «δέ μιλάω άγγλικά».

— Βέβαια.

— Αύτά είνai όλα.

— Εύχαριστώ πολύ, έκανε ό θεϊός μου.

— Καί κάτι άκόμα, είπε ό γέρος. "Όταν πās στό κρεβάτι τό βράδυ, βγάλε τά λεφτά σου από τήν τσέπη καί βάλτα στό παπούτσι σου. Βάλε τό παπούτσι σου κάτω από τό μαξιλάρι σου, κράτα τό κεφάλι σου πάνω στό μαξιλάρι όλη νύχτα καί πρόσεξε μή σέ πάρει ό ύπνος.

— Ναί.

— Αύτά είν' όλα.

Ό γέρος έφυγε καί τήν άλλη μέρα ό θεϊός μου ό Μελίκ μπήκε στό τρένο καί ταξίδεψε κατευθείαν Νέα 'Υόρκη, διασχίζοντας τήν 'Αμερική. Οί δυό άντρες μέ τή στολή δέν ήταν άπατεώνες, ό νέος μέ τό ύποπτο τσιγάρο δέ φάνηκε, ή νέα όμορφη γυναίκα δέν κάθισε άπέναντί του στό τραπέζι του φαγητού καί δέ γινόταν χαρτοπαιξία στό καπνιστήριο. Ό θεϊός μου έβαλε τά λεφτά του στό παπούτσι κι έβαλε τό παπούτσι του κάτω άπ' τό μαξιλάρι καί τό κεφάλι του πάνω στό μαξιλάρι καί δέν κοιμήθηκε όλη τή νύχτα, τήν πρώτη νύχτα. 'Αλλά τή δεύτερη νύχτα άφησε κατά μέρος αύτή τήν ιεροτελεστία.

Τή δεύτερη μέρα, αύτός ό ίδιος πρόσφερε τσιγάρο σ' ένα νεαρό, πού τό δέχτηκε. Στο φαγητό ό θεϊός μου πήγε καί κάθισε μόνος του στό τραπέζι μέ μιά νέα κυρία. "Αρχισε νά παίζει πόκερ στό καπνιστήριο καί πολύ πρίν τό τρένο φτάσει στή Νέα 'Υόρκη, ό θεϊός μου τούς ήξερε όλους στήν άμαξοστοιχία καί όλοι τόν ήξεραν. Μιά φορά, ένw τό τρένο

πέρναγε μέσα απ' τό 'Οχάιο, ό θεϊός μου, ό νεαρός πού δέχτηκε τό τσιγάρο καί δυό νέες κυρίες, πού πήγαιναν στό Βάσαρ, σχημάτισαν ένα κουαρτέτο κι άρχισαν νά τραγουδάνε. Τό ταξίδι ήταν πολύ εύχάριστο.

"Όταν ό θεϊός Μελίκ γύρισε πίσω από τή Νέα 'Υόρκη, ό γερο-θεϊός Γκαρό τόν επισκέφτηκε πάλι.

— Βλέπω είσαι μιά χαρά! είπε. 'Ακολούθησες τίς συμβουλές μου;

— Καί βέβαια, έκανε ό θεϊός μου.

'Ο γέρος κοίταξε πέρα, μακριά στό διάστημα.

— Είμαι εύχαριστημένος, είπε, πού κάποιος έπωφελήθηκε από τήν προσωπική μου πείρα.

Ερωτήσεις

1. Τί συμβουλεύει ό γέρος καί μέ ποιό τρόπο;
2. Τί φανερώνουν οί συμβουλές του;
3. Βλέπουμε ότι οί συμβουλές αυτές δέν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Τί θέλει νά δείξει μέ αυτό ό συγγραφέας;
4. Σέ ποιά σημεία διακρίνετε τή χιουμοριστική διάθεση;

Ε. Χουάιτ

'Ο άνθρωπος μέ τό μηχανάκι

Τό διήγημα αυτό μέ τό πηγαίο χιούμορ καί τό λογικό παραλογισμό του θέτει ένα από τά πιό καυτά προβλήματα τής μηχανοκρατούμενης εποχής μας: τή σχέση ανθρώπου καί μηχανής.

όλις μπήκε ό άνθρωπος κουβαλώντας τό μηχανάκι, οί πιό πολλοί από μās άνασκήκωσαν τά μάτια από τά ποτήρια, γιατί τέτοιο πράγμα δέν τό 'χαμε ξαναδει. 'Ο άνθρωπος άκούμπησε τό μηχανάκι πάνω στό μπάρ, πλάι στην κάνουλα τής μπίρας. "Επιασε όλο τόν τόπο καί τό 'βλεπες πώς ό μπάρμαν δέν τό πήρε από καλό μάτι, νά 'χει μπροστά του τούτο τό βαρύ καί κακομούτσουνο μαραφέτι*.

— Δυό ούίσκι καί νερό, είπε ό άνθρωπος.

— "Ενα διπλό, ρώτησε ό μπάρμαν.

μαραφέτι: σόνεργο, έργαλειο (περιφρονητικά).

Τζιόρτζιο ντε Κίρικο: *"Αλογα σέ ελληνικό άκρογάλι.*

— "Όχι, είπε ο άνθρωπος. Δυό ούισκι καί νερό, παρακαλώ.

Κοίταξε τόν μπάρμαν κατάματα, όχι ακριβώς έχθρικά, ίσα ίσα όχι και τόσο απόλυτα φιλικά.

Τόσα χρόνια συναναστροφής μέ όλων τών λογίων τούς τύπους πού μπεινοθαίνουν στά καπηλειά, είχαν χαρίσει στόν μπάρμαν αρκετή ανοχή. Όστόσο, δέν έδειξε καί τόση προθυμία μέ τοῦτο τόν τύπο — ήταν σίγουρο πώς δέν τοῦ ἄρесе καθόλου τό μηχανάκι. Αυτό νά λέγεται. Σήκωσε ἕνα τσιγάρο πού σιγόκαιγε στό τεζάκι* τράβηξε μιά ρουφηξιά καί τό ξανάφησε στή θέση του. "Επειτα γέμισε δυό ποτήρια μέ ούισκι καί δυό ποτήρια νερό καί τά 'σπρωξε μπροστά στόν ἄνθρωπο. "Εμείς παρακολουθούσαμε. "Όποτε σ' ἕνα μπάρ συμβαίνει κάτι καί ελάχιστα άσυνήθιστο, τό μυρίζεσαι άμέσως καί προσέχεις νά δεις.

Ο άνθρωπος όμως δέν έδειξε κανένα σημάδι πώς άποτελοῦσε τό κέντρο τής γενικής προσοχής. "Ακούμπησε στό τεζάκι ἕνα χαρτονόμισμα τών πέντε δολαρίων. "Επειτα ἤπιε τό ἕνα ούισκι άφού τό άραίωσε μέ νερό. Σήκωσε τό άλλο ποτήρι, ξεβίδωσε ἕνα καπάκι στό μηχανάκι καί ἔχυσε μέσα τό ούισκι. Κατόπιν ἔχυσε καί τό νερό.

Ο μπάρμαν τόν έβλεπε σκυθρωπός.

— Δέν γελάω, τοῦ εἶπε μέ σιγανή φωνή. "Ο σύντροφός σου μοῦ πιάνει ὅλο τόν τόπο. Γιατί δέν τό άκουμπās στό μπάγκο δίπλα στήν πόρτα, πού ἔχει χῶρο;

— Χωράμε ὅλοι ἐδῶ, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

— Δέν μοῦ κάνει γούστο, εἶπε ὁ μπάρμαν. Βάλε τό καταραμένο ρημάδι σου πλάι στήν πόρτα. Κανείς δέν σ' τό άγγίζει.

Ο ἄνθρωπος χαμογέλασε.

— "Επρεπε νά τό δεις τό άπόγεμα, εἶπε. "Ηταν σπουδαίو. Σήμερα ήταν ἡ τρίτη μέρα τοῦ τουρνουά*. Φαντάσου τρεῖς ἡμέρες άδιάκοπης πνευματικῆς εργασίας; Καί μέ τούς άσους τοῦ κόσμου! Στήν άρχή τοῦ παιχνιδιοῦ κέρδισε ἕνα άθαντάζ* κι ἔπειτα δυό ὁλόκληρες ὥρες τό ἔκμεταλλεύθηκε λαμπρά. Στό τέλος στρίμωξε στή γωνιά τό βασιλιά τοῦ αντιπάλου. Σαρώνει ἕνα πύργο κι ἕνα τρελό*, καί τόν ξεμπερδεψε. Ξέρεις πόσα κέρδισε στό σκάκι μέσα σέ τρεῖς μέρες;

— Πόσα; ρώτησε ὁ μπάρμαν.

— Πέντε χιλιάδες δολάρια, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Τώρα θέλει κομμάτι ξεκούραση, νά πιεῖ κι ἕνα ποτηράκι.

τεζάκι: μπάγκος.

τουρνουά: περιοδεία, γύρος.

άθαντάζ: στηριγμα.

τρελός: ὀνομασία τοῦ άξιοματικού στό σκάκι.

Ὁ μπάρμαν σφούγγιξε μηχανικά μέ τήν πετσέτα του τό τεζάκι.

— Πήγαινε το ἄλλου, νά τά πιεῖ ἐκεῖ! εἶπε ἀλύγιστος. Μοῦ φτάνουνε οἱ σκοτοῦρες μου.

Ὁ ἄνθρωπος κούνησε τό κεφάλι καί χαμογέλασε.

— "Ὁχι. Μᾶς ἄρέσει ἐδῶ.

"Ἐδεῖξε τ' ἄδεια ποτήρια.

— Ἀπό τά ἴδια, παρακαλῶ.

Ὁ μπάρμαν ἀργοσάλεψε τό κεφάλι. "Ἐδειχνε μισοζαλισμένος, ἀλλά εἶχε σκυλιάσει.

— Τράβα τό ρημάδι πιό κεῖ, φώναξε. Δέν πουλάω οὔισκι σέ ἀγδύρτες*.

— Ἀγύρτες! εἶπε τό μηχανάκι. Τό σωστό εἶναι ἀγύρτες!

Λίγο πιό πέρα κάποιοι πελάτης, πού βρισκόταν κιόλας στό τρίτο διπλό, ἦταν ἔτοιμος ν' ἀνακατευθεῖ στή συζήτηση, πού τήν παρακολουθοῦσε ἀπ' τήν ἀρχή προσεχτικά. Ἦταν μεσόκοπος. Ἡ γραβάτα του τραβηγμένη ἀπό τό κολάρο, καί τό κολάρο ξεκούμπωτο. "Ὅ,τι εἶχε ρουφήξει τό τρίτο ποτήρι καί τό σπύρτο* τόν ἔκανε πρόθυμο νά ὑποστηρίξει τούς καταπιεσμένους καί διψασμένους.

— Ἀφοῦ τό μηχανάκι θέλει νά πιεῖ, γιατί δέν τοῦ δίνεις; εἶπε στόν μπάρμαν. Παράτα τίς γκρίνιες.

Ὁ ἄνθρωπος μέ τό μηχανάκι γύρισε στόν καινούριο του φίλο καί τόν χαιρέτησε πρόσχαρα κι εὐγνώμονα, σηκώνοντας τό χέρι ὡς τό κούτελο.

Ἡ ἐπόμενη κουθέντα του προοριζόταν γι' αὐτόν, λές κι ἐπίτηδες παραγνώριζε τήν ὑπαρξη τοῦ μπάρμαν.

— Καταλαβαίνεις, τώρα, πῶς εἶναι σάν κουραστεῖς διανοητικά. Πῶς τό τραβάς ἕνα ποτηράκι.

— Πῶς δέν καταλαβαίνω; εἶπε ὁ φίλος. Τό φυσικότερο πράγμα στόν κόσμο.

Σηκώθηκε σαματάς στό μπάρ. Ἄλλοι ταχθήκανε μέ τόν μπάρμαν, ἄλλοι πάλι μέ τό μηχανάκι. Κάποιοι ψηλός, κατσούφης, πού στεκόταν δίπλα μου, μουρμούρισε:

— "Ἄλλο ἕνα οὔισκι Μπίλ, καί μπόλικο λεμόνι.

— Ξινό! εἶπε ἀνόρεχτα τό μηχανάκι. Δέν ἀγοράζουν λεμόνι σέ τοῦτες τίς τρύπες!

— "Ε, φτάνει! βρόντηξε ὁ μπάρμαν τό χέρι του στό τεζάκι. Θά τραβήξεις πιό πέρα τό ρημάδι ἢ θά τοῦ κοπανίσω μιά νά γίνει κομμάτια; Δέν ἔχω κέφι, σοῦ λέω. Ἐχω στό κεφάλι μου ὅλη τή δουλειά καί δέ θέλω

ἀγδύρτης: ἀπατεώνας.

σπύρτο: οἶνοπνευμα.

κουβεντες από μηχανικούς ἐγκέφαλους ἢ ὅπως διάβολο ἀλλιώτικα λέγεται.

Ὁ ἄνθρωπος ἀγνόησε τὸ τελεσίγραφο. Γύρισε στοῦ φίλου του, πού τὸ ποτήρι του ἦταν τώρα ἄδειο.

— Δέν εἶναι μόνο πού ξεπατώθηκε παίζοντας σκάκι τρεῖς μέρες, εἶπε καλόγνωμα. Ξέρεις καί γιὰ τί ἄλλο θέλει νά πιεῖ;

— Ὅχι, εἶπε ὁ φίλος. Γιὰ τί;

— Ἐκλεψε! εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ μηχανάκι χαχάνισε πονηρά. "Ενας λεβιές* σάλεψε ἀνάλαφρα, κι ἓνα φῶς ἀναβόσθησε στοῦ καντράν*.

Ὁ φίλος κατσούφιασε. "Εμοιαζε σάν νά 'χε θιγῇ ἡ ἀξιοπρέπειά του, σάν νά μὴν εἶχαν ἐκτιμήσει καλὰ τὴ νοημοσύνη του.

— Κανεῖς δέν μπορεῖ νά κλέψει στοῦ σκάκι, εἶπε. Ἀδύνατο. Στοῦ σκάκι ὅλα εἶναι ἀνοιχτά. Ἡ φύση τοῦ παιγνιδίου εἶναι τέτοια, ὥστε ἀποκλείεται ἡ ἀπάτη.

— Ἔτσι νόμιζα ὡς τώρα κι ἐγώ, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά ὑπάρχει ἓνας τρόπος.

— Ἐ, λοιπόν, δέν μου κάνει ἐντύπωση, εἶπε ὁ μπάρμαν. Ἀπ' τὴν πρώτη ματιὰ πού 'ριξα σ' αὐτὸ τὸ ρημάδι, κατάλαβα τί λήσταρχος εἶναι!

— Δυὸ οὐίσκι μέ νερό, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

— Δέν σοῦ δίνω ἄλλο οὐίσκι, εἶπε ὁ μπάρμαν.

"Ερίξε μιά ματιὰ στὸν μηχανικὸ ἐγκέφαλο.

— Καί ποῦ ξέρω γώ ἂν δέν μέθυσε κιόλας;

— Ἀπλούστατο. Ρῶτα το κάτι, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Οἱ πελάτες ἀνάδεψαν καί κοιτούσανε στὸν καθρέφτη. Ψοφούσαμε ἀπὸ περιέργεια. Καρτερούσαμε. Ἦταν ἡ σειρά τοῦ μπάρμαν νά «παίξει».

— Νά ρωτήσω τί; Σάν τί; εἶπε ὁ μπάρμαν.

— Δέν ἔχει σημασία. Διάλεξε δυὸ πολυψήφιους ἀριθμούς καί πές τους νά τοὺς πολλαπλασιάσεις. Δέν πολλαπλασιάζεις πολυψήφιους ἀριθμούς σάν εἶσαι μεθυσμένος. Ἔτσι;

Τὸ μηχανάκι ἀνασάλεψε σάν νά ἐτοιμαζόταν.

— Δέκα χιλιάδες ὀκτακόσια ἐξηνταδύο ἐπὶ ἐνενηνταεννέα, εἶπε μέ κακία ὁ μπάρμαν.

Θά 'λεγε κανεῖς ὅτι διάλεξε τὰ δυὸ ἐννιάρια γιὰ νά τὸ κάνει πιὸ δύσκολο.

Τὸ μηχανάκι δονήθηκε. Ἄναψε μιά λάμπα κι ἓνας λεβιές τινάχτηκε

λεβιές: μοχλός.

καντράν: πλαίσιο, ὅπου εἶναι τοποθετημένα τὰ ὄργανα ἐλέγχου τῆς μηχανῆς.

ἀπότομα.

— “Ένα ἑκατομμύριο ἑβδομηνταπέντε χιλιάδες τρακόσια τριανταοκτώ, εἶπε τό μηχανάκι.

Πνοή δέν ἀκουγόταν σ' ὅλο τό μπάρ. Κοιτάζαμε κακόκεφα στόν καθρέφτη. “Άλλοι ἐξετάζανε τά μούτρα τους, ἄλλοι λοξοκοιτοῦσαν τόν ἄνθρωπο καί τό μηχανάκι.

Τέλος, κάποιος νεαρός μέ κλίση στά μαθηματικά, ἔπιασε χαρτί καί μολύβι καί ἀποτραβήχτηκε.

— Σωστά, εἶπε ἔπειτα ἀπό καμποσα λεπτά. Δέν μπορεῖς νά πεῖς πῶς εἶναι μεθυσμένο.

“Όλοι κοιτούσαμε τώρα τόν μπάρμαν. Ἀπρόθυμος, γέμισε δυό ποτήρια μέ οὔσκι καί δυό μέ νερό. “Ό ἄνθρωπος ἤπιε τό δικό του. Ἐπειτα ἔδωσε καί στό μηχανάκι. Τό φῶς στό μηχανάκι σιγόσθησε. “Ένας ἀπό τούς λεβιέδες του κρέμασε σάν ψόφιος.

Κάμποσο μέσα στό μπάρ ἔμοιαζε ὅπως σέ καράβι πού ἔπесε σέ ἀπανεμιά. “Όλοι μας πασχίζαμε νά χωνέψουμε τήν κατάσταση μέ τή βοήθεια τοῦ σπύρτου. Μερικά ποτήρια ξαναγέμισαν. Οἱ πιό πολλοί μας ζητούσαμε βοήθεια ἀπ' τόν καθρέφτη — τήν τελευταία καταφυγή μας.

“Ό φίλος μέ τό ξεκούμπωτο κολάρο καθάρισε τή θέση του. Στέρωσε στά πόδια του καί στάθηκε ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τό μηχανάκι. Πέρασε τό ἕνα χέρι γύρω στόν ἄνθρωπο καί τ' ἄλλο γύρω στό μηχανάκι.

— “Άντε νά φύγουμε ἀπό δῶ. Πᾶμε κάπου ἄλλου.

— Ἐντάξει, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. “Ό,τι ἤθελα νά σ' τό πῶ. Ἐχω τό αὐτοκίνητό μου ἀπ' ἔξω.

Πλήρωσε τά ποτά ἀφήνοντας ἕνα μικρό φιλοδώρημα. “Ήσυχα ἤσυχα, ἀλλά κάπως ἀβέβαια, ἔβαλε τό μηχανάκι παραμάσχαλα καί μέ τό φίλο του ξεκίνησαν καί βγήκαν στό δρόμο.

“Ό μπάρμαν τούς παρακολούθησε ὥσπου χάθηκαν κι ἔπειτα γύρισε στή δουλειά του.

— Ἐχει τό αὐτοκίνητό του ἀπ' ἔξω, εἶπε μέ σαρκασμό. Πῶς σᾶς φαίνεται πάλι τοῦτο;

Κάποιος πελάτης κοντά στήν πόρτα παράτησε τό ποτήρι, πῆγε ὡς τό παράθυρο, σήκωσε τό κουρτινάκι καί κοίταξε ὄξω. Κοίταξε μιά στιγμή κι ἔπειτα γύρισε στή θέση του.

— Πολύ πιό σπουδαῖο ἀμάξι ἀπ' ὅ,τι φαντάζεσαι, εἶπε στόν μπάρμαν. Ὀλόκληρη «Κάντιλακ»! Καί ποιός ἀπ' τούς τρεῖς θαρρεῖς πῶς σοφάρε;

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἡ στάση τῶν θαμῶνων τοῦ μπάρ καί τοῦ ἴδιου τοῦ μπάρμαν ἀπέναντι στό μηχανάκι; Νά βρεῖτε τίς λέξεις καί τίς φράσεις μέ τίς ὁποῖες ἐκφράζουν

- τή στάση τους αυτή.
2. Ποιά θα ήταν ή δική σας στάση απέναντι στο μηχανάκι. Προσπαθήστε να τη δικαιολογήσετε.
 3. Τό μηχανάκι έκτελει δύσκολους λογαριασμούς, διορθώνει γλωσσικά τούς ανθρώπους, παίζει σκάκι, οδηγεί αυτοκίνητο. Τί θέλει να δείξει με αυτά ο συγγραφέας.

Πικάσσο: Ζήτω ή ειρήνη.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
Α' ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Παραλογές - 'Ακριτικά τραγούδια 'Ιστορικά Μοιρολόγια	867-1025: 'Ακμή της Μα- κεδονικής Δυναστείας Τουρκοκρατία	
Β' ΑΠΟ ΤΗ ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ Τό έπος τοῦ Διγενῆ 'Ακρί- τα (ἀρχές 11ου αἰῶνα) Προδρομικά ποιήματα (12ος αἰῶνας)	1071 Ἦττα τοῦ Μαντζι- κέρτ. Οἱ Βυζαντινοί χά- νουν τή Ν. Ἱταλία καί τήν ἀνατολική Μ. Ἀσία. 1081-1180 Δυναστεία τῶν Κομνηνῶν	
Γ' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ 1631 Ἡ Βοσκοπούλα 1635 Ἡ θυσία τοῦ Ἀβρα- άμ 1635 Ὁ Β. Κορνάρος γρά- φει τόν Ἑρωτόκριτο.	1645 Ἀρχίζει ὁ πόλεμος τῶν Τούρκων στήν Κρή- τη. 1669 Ἡ Κρήτη παραδίνε- ται στούς Τούρκους.	1648 Συνθήκη τῆς Βεστ- φαλίας 1664 Οἱ Αὐστριακοί νι- κοῦν τούς Τούρκους. Μο- λιέρου <i>Ταρτοῦφος</i>. 1677 Σπινόζα: Ἡθική

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
Δ' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑ-ΦΩΤΙΣΜΟΣ (1669-1820) 1748 Γέννηση 'Αδ. Κοραή (Σμύρνη). 1757 Γέννηση Ρήγα Βελεστινλή. 1771 Γέννηση Ι. Βηλαρά 1790-91 'Ο Ρήγας στή Βιέννη. 1792 Γέννηση του 'Ανδρ. Κάλθου στή Ζάκυνθο. 1797 Γέννηση Μακρυγιάννη. 1798 Γέννηση Δ. Σολωμού.	1768-74 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. 1769-70 Κίνημα 'Ορλώφ. Καταστροφή της Πελοποννήσου. 1774 Συνθήκη του Κιουσούκ Καϊναρτζι. 1797 Οί Γάλλοι δημοκρατικοί καταλαμβάνουν τή 'Εφτάνησα. 1798 'Εκτέλεση του Ρήγα	1719 Ντεφόε: <i>Ροβινσώνας Κροῦσος</i>. 1762-96 Αικατερίνη Β', αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας 1774 Γκαίτε <i>Βέρθερος</i> 1776 Διακήρυξη τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας. 1789 Γαλλική Ἐπανάσταση 1790 Γκαίτε: <i>Φάουστ</i> 1797 Συνθήκη τοῦ Καμποφόρμιο.
Ε' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ ΩΣ ΤΟ 1880 1808-1816 'Ο Δ. Σολωμός στήν Ἰταλία.	1803 'Ο 'Αλή πασάς καταλαμβάνει τό Σούλι. 1806 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. 1809 Οί Ἀγγλοι στή Ζάκυνθο.	1802 Θάνατος τοῦ Β. Οὐγκώ. 1804 'Ο Ναπολέων γίνεται αὐτοκράτορας. 1805 Ναυμαχία τοῦ Τραφάλγκαρ. 1809 'Ο Μέττερνιχ γίνεται καγκελάριος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1823 Δ. Σολωμού Ὕμνος εἰς τὴν Ἑλευθερίαν. 1824 Α. Κάλβου Ἡ Λύρα. 1826 Α. Κάλβου Λυρικά 1830 Α. Μάτεση Ὁ Βασιλικός. 1833 Ὁ Α. Κοραῆς πεθαίνει στὸ Παρίσι. Δ. Σολωμοῦ ὁ Κρητικός, οἱ Ἑλευθεροὶ Πολιορκημένοι (20 σχεδιάσμα, 1833-34). 1857 Θάνατος τοῦ Σολωμοῦ στὴν Κέρκυρα. 1859 Ὁ Ι. Πολυλάς ἐκδίδει Τὰ εὕρισκόμενα τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Γέννηση Κ. Παλαμά. 1863 Γέννηση Κ. Καβάφη.	1814 Ἰδρύεται ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία. 1821 Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. 1825 Ἀπόβαση ἱμπριαῖμ στὴν Πελοπόννησο. 1826 Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου. 1827 Ὁ Ι. Καποδίστριας ἐκλέγεται κυβερνήτης. Ναυμαχία Ναβαρίνου. 1830 Ἡ Ἑλλάδα γίνεται ἀνεξάρτητο κράτος. 1831 Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια. 1833 Ὁ βασιλιάς Ὁθωνας φτάνει στὸ Ναύπλιο. 1834 Ἡ Ἀθήνα γίνεται πρωτεύουσα. 1843 Κίνημα 3ης Σεπτεμβρίου. 1862 Ὁ Ὁθωνας παραιτεῖται. 1863 Γεώργιος Α' βασιλέας. 1864 Ἡ Ἀγγλία παραχωρεῖ τὰ Ἰόνια νησιά στὴν Ἑλλάδα.	1812 Μπαίρον Τσάιλντ Χάρολντ 1828-29 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. Συνθήκη τῆς Ἀνδριανουπόλεως. 1830 Ἰουλιανὴ Ἐπανάσταση. 1832 Θάνατος τοῦ Γκαῖτε 1838 Κ. Ντίκενς Ὁλιβερ Τουίστ. 1862 Β. Οὕγκω Οἱ Ἀθλοῖ. 1865 Δολοφονία Προέδρου Λίνκολν. 1866 Ντοστογιέφσκι Ἐγκλημα καὶ Τιμωρία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1869 Θάνατος Α. Κάλβου. Ν.Γ. Πολίτη <i>Νεοελληνική Μυθολογία</i>.	1866-69 Κρητική Έπανά- σταση. 1875 Ό Χαρ. Τρικούπης πρωθυπουργός. 1878 Συνθήκη Όγ. Στεφά- νου. Παραχώρηση Κύ- πρου στους Όγγλους.	1870-71 Γαλλογερμανι- κός Πόλεμος.
ΣΤ΄-Ζ΄ Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΝΕΩΤΕΡΗ ΛΟ- ΓΟΤΕΧΝΙΑ 1886 Κ. Παλαμά <i>Τά τρα- γούδια της Πατρίδος μου</i>. 1888 Γιάννη Ψυχάρη <i>Τό ταξίδι μου</i>. 1897 Κ. Παλαμά <i>Όλμθοι καί άνάπαιστοι</i>. 1911 Θάνατος Όλ. Παπα- διαμάντη (γένν. 1851). 1912 Θάνατος Λ. Μαβίλη	1881 Προσάρτηση της Θεσσαλίας καί της περιο- χής Όρτας. 1882-85 Ό Χαρ. Τρικού- πης όργανώνει τό Έλλ. κράτος. 1895 Έκλογική ήττα του Τρικούπη. 1897 Κρητική επανάστα- ση. Όττα της Έλλάδας στόν πόλεμο μέ τούς Τούρκους. 1898 Ό Κρήτη αυτόνομη. 1903-1908 Μακεδονικοί άγώνες. 1909 Τό επαναστατικό κί- νημα στό Γουδί. 1911 Κυβέρνηση Έλ. Βε- νιζέλου. 1912-13 Βαλκανικοί Πό- λεμοι. 1914-18 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. 1916 Ό Βενιζέλος στή Θεσσαλονίκη.	1888 Γέννηση του Όγ- λου ποιητή Ό. Όλιοτ. 1908 Κίνημα Νεοτούρκων 1914-18 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1917 Α. Σικελιανού <i>Μήτηρ Θεοῦ</i>. Ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση. 1931 Γ. Σεφέρη <i>Στροφή</i>.	1922 Μικρασιατική καταστροφή. 1923 Συνθήκη Λωζάνης. 1924-35 Ἑλληνική Δημοκρατία. 1936 Δικτατορία Μεταξά. 1940-41 Ἑλληνοϊταλικός πόλεμος. 1941-44 Γερμανοϊταλική Κατοχή. 1944 Ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας.	1920 Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν 1922 Ἄνοδος τοῦ Μουσολίνι στὴν Ἰταλία. 1933 Ἄνοδος τοῦ Χίτλερ στὴ Γερμανία. 1939-45 Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη τό 1925. Είναι για-
τρός άκτινολόγος. Στην ποίηση έμφανίστηκε τό 1945 μέ τή συλλογή *Έποχές*.
Ακολούθησαν οί ποιητικές συλλογές *Έποχές 2* (1948), *Έποχές 3* (1951), *Η*
συνέχεια (1954), *Η συνέχεια 2*, *Η συνέχεια 3* (1962). *Ο στόχος*. Οί μικρές αυτές
συλλογές συγκεντρώθηκαν καί έκδόθηκαν μέ τόν τίτλο *Τά ποιήματα 1941-1971*.
Έκδόσεις: Πλειάς.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ Ο ΕΛΛΗΝ. Συγγραφέας τής *Έλληνικής Νομαρχίας*, πού δημοσιεύ-
θηκε τό 1806 καί κυκλοφόρησε κρυφά στην τουρκοκρατούμενη Έλλάδα. Ακόμη
ή έρευνα δέν έλυσε τό πρόβλημα τής πατρότητας του βιβλίου. Όλοι όσοι άσχο-
λήθηκαν μέ τό θέμα συμφωνούν ότι ό συγγραφέας καταγόταν από την Ήπειρο,
ότι ταξίδεψε σέ διάφορα ευρωπαϊκά κέντρα, άσχολήθηκε μέ τό εμπόριο καί ήξε-
ρε ξένες γλώσσες. Τό βιβλίο είναι καρπός από τό σπόρο του Ρήγα.

ΑΞΙΩΤΗ ΜΕΛΠΩ (1903-1975). Γεννήθηκε καί πέθανε στην Αθήνα από γονείς
Μυκονιάτες. Στά πεζογραφήματά της δέν ακολουθεί τό συνηθισμένο τρόπο
γραφής: υπόθεση, πλοκή, έπεισόδια. Τά γεγονότα παρελαύνουν άσύνδετα κι
ανάμεσά τους παρεμβάλλεται πάντα ή συγγραφέας. Έργα της πεζά: *Δύσκολες*
νύχτες, μυθιστόρημα, 1938. *Θέλετε νά χορέψουμε Μαρία*, μυθιστόρημα, 1940, *Ει-*
κοστός αιώνας, μυθιστόρημα, 1946. *Τό σπίτι μου*, διήγηση, 1965. *Η Κάδμω*, πεζο-
γράφημα, 1972 κ.ά.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. (Λευκάδα 1824-1879) Μετά τίς πρώτες σπουδές
του στη Λευκάδα καί στην Κέρκυρα, πηγαίνει στην Εύρώπη (Γενεύη, Παρίσι,
Πίζα), όπου σπουδάζει Νομικά. Στη Γαλλία έρχεται σ' έπαφή μέ τό ρομαντισμό,
πού άκμάζει εκείνη την εποχή καί δέχεται την επίδρασή του. Ο Βαλαωρίτης
όμως άνήκει στην έφτανησιώτικη παράδοση. Έτσι συνδυάζει τό ρομαντισμό μέ
τή δημοτική γλώσσα αλλά καί μέ την ήρωική άτμόσφαιρα τής κλεφτουριάς μέ
την όποία ψυχικά συγγενεύει κι από την όποία έμπνέεται. Αναμείχτηκε ενεργά
καί στην πολιτική: άγωνίστηκε γιά την ένωση τής Έφτανήσου μέ την Έλλάδα
καί διετέλεσε — μετά την ένωση (1864) — βουλευτής. Έργα του: *Στιχοιργήμα-*
τα (1845), *Μνημόσυνα* (1857), *Η κυρά Φροσύνη* (1859), *Αθανάσης Διάκος* (1859)
καί *Φωτεινός*.

ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ ΤΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη τό 1916. Σπούδασε Νομι-
κά. Η ποίησή του κινείται στό χώρο του συμβολισμού· βασικά στοιχεία της ή
εικόνα καί ή μουσικότητα των στίχων. Ένας κόσμος παιδικής τρυφερότητας μέ
κάποια δόση ρομαντισμού διαποτίζει τά ποιήματά του. Έργα του: *Φύλλα ύπνου*

(1949), *Ἐπιτάφιος* (1951), *Τό χειμερινό ἡλιοστάσιο*, *Τό Ἀλφαβητάριο* (1955), *Ἡ γέννηση τῶν πηγῶν* (1959), *Τό πέπλο καί τό χαμόγελο* (1963). Τά ποιήματά του βραβεύτηκαν μέ τό Α΄ Βραβεῖο Δήμου Θεσσαλονίκης (1959) καί τό Βραβεῖο τῆς Ὁμάδας τῶν Δώδεκα (1961). Ἐχει μεταφράσει ἀρκετούς ξένους ποιητές.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1884-1974). Γεννήθηκε στόν Πύργο τῆς Βουλγαρίας καί σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα. Συνέχισε τίς σπουδές του στό Παρίσι. Ὑπηρέτησε στή Μέση Ἐκπαίδευση. Στήν ποίησή του κυριαρχεῖ τό λυρικό αἶσθημα καί ἡ φυσιολατρία. Μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τή Γαλλία ἡ ποίησή του ἀπόχτησε ἔντονο κοινωνικό χαρακτήρα. "Ἄλλο γνώρισμά του εἶναι ἡ σάτιρα, τήν ὁποία χρησιμοποιεῖ μέ εὐστοχία στήν ποίηση καί τήν πεζογραφία του." Ἔργα του: α) ποίηση: *Κηρήθρες* (1905), *Ὁ προσκυνητής*, *Τό φῶς πού καίει* (1922), *Σκλάβοι πολιορκημένοι*, (1927), *Ὀργή λαοῦ* (1975) β) πεζά: *Ἡ ἀληθινή ἀπολογία τοῦ Σωκράτη* (1931), *Ἡμερολόγιο τῆς Πηνελόπης* (1946) κ.ἄ. γ) θέατρο: *Ἀτταλος ὁ Γ΄* (1970).

BENEZHS ΗΛΙΑΣ (1904-1973). Ψευδώνυμο τοῦ Ἡλία Μέλλου. Γεννήθηκε στό Ἀιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας. Ἦρθε στήν Ἑλλάδα τό 1919, ὅπου ἐγκαταστάθηκε μόνιμα ἕνα χρόνο μετά τή μικρασιατική καταστροφή (1922). Τό πεζογραφικό του ἔργο εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπό τήν τραγωδία τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀπό τίς ἐμπειρίες τῶν προσφύγων καί τόν ἀγῶνα τους νά ριζώσουν στήν καινουργία πατρίδα. Ὁ βασικός τόνος στά ἔργα του εἶναι χαμηλόφωνος καί γεμάτος ἀπό γλυκιά νοσταλγία. Ἔργα του: *Μυθιστορήματα: Τό νούμερο 31328* (1931), *Γαλήνη* (1939), *Αἰολική γῆ* (1943), *Ἐξοδος* (1950), *Ὁκεανός* (1956). Διηγήματα: *Ὁ Μανόλης Λέκας* (1928), *Αἰγαῖο* (1941), *Ἄνεμοι* (1944), *Ὡρα πολέμου* (1946), *Νικημένος* (1955), Θεατρικό: *Μπλόκ σ'* (1945). Ταξιδιωτικά: *Φθινόπωρο στήν Ἰταλία* (1950), *Ἀμερικανική γῆ* (1955), *Ἀργοναῦτες* (1962). Ἐγινε ἀκαδημαϊκός.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1771-1823). Γιατρός καί ποιητής. Γεννήθηκε στό Κύθηρα ἀπό Ἠπειρώτες γονεῖς καί ἔζησε στό Γιάννενα. Σπούδασε ἰατρική στήν Ἰταλία καί ἔγινε προσωπικός γιατρός τοῦ Βελῆ, γιοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Βηλαράς ἀγωνίστηκε γιά τήν προβολή τῆς ἐκφραστικῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί ἀσχολήθηκε μέ τήν ποίηση. Εἶναι ἀπό τούς προδρόμους τοῦ Σολωμοῦ. Ἔργα του: *Ἡ ρομενικὴ γλῶσσα* (1814), *Ἰωάννου Βηλαρά, Ποιήματα καί πεζά τινα, ἐκδοθέντα παρὰ Ἀθανασίου Πολίτου* (1827).

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1849-1896). Γεννήθηκε στή Βιζύη τῆς Θράκης καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἡ ποίησή του ταλαντεύεται ἀνάμεσα στό παλιό καί τό καινούριο καί δέν κατόρθωσε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς ἀδυναμίες τοῦ ρομαντισμοῦ. Μέ τό πεζογραφικό του ἔργο ὅμως ὑπῆρξε πρωτοπόρος καί δικαίως τόν ἀποκάλεσαν πατέρα τοῦ διηγήματος. Εἶναι ἀπό τούς πρῶτους πού ἔγραψαν ἡθογραφικό διήγημα ἀντλώντας τά θέματά του ἀπό τίς παιδικές του ἀναμνήσεις, τήν οἰκογενειακή του ζωή καί τό περιβάλλον τοῦ χωριοῦ του. Κύριο χαρακτηριστικό του εἶναι πῶς μέ τά διηγήματά του κατορθώνει νά παρουσιάσει ὁλοκληρωμένους

χαρακτήρες, που τούς ψυχογραφεί σέ βάθος. "Έγραψε σέ καθαρεύουσα γλώσσα, στο διάλογο όμως χρησιμοποιεί τή δημοτική. Έργα του: α) Ποίηση: *Ποιητικά Πρωτόλεια*, Κων/λη 1873. *Ο Κόδρος*, έπικόν ποίημα, 1874. *Βοσπορίδες αύραι*, 1876 (άνέκδοτο). *Άθιίδες αύραι*, Λονδίνο 1883 (1884). *Άλλα ποιήματα. Ποιήματα από τά χειρόγραφα «Λυρικά»*. Παιδικά (άνέκδοτα). Πεζά: Δημοσιεύτηκαν στήν *Έστία* από τό 1883-1895. Είηαι τά διηγήματα *Τό άμάρτημα τής μητρός μου*, 1883. *Ποίος ήτον ό φονεύς του άδελφου μου*, 1883. *Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως*, 1883. *Αί συνέπειαι τής παλθιάς ιστορίας*, 1884. *Τό μόνον τής ζωής του ταξιδιον*, 1884. *Μοσκόβ Σελήμ*, 1895. Μελέτες: *Άνά τόν Έλικώνα*, 1930. *Άπαντα*: Τόμ. 1, 1955 (όπου και τά άνέκδοτα ποιήματα. Επιμέλεια: Κ. Μαμώνη).

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1912 στίς Κροκεές τής Σπάρτης. Στίχους άρχισε νά γράφει από τήν παιδική του ήλικία και ήδη τό 1929 τύπωσε τά μαθητικά του πρωτόλεια μέ τόν τίτλο *Κάτω από σκιές και Φώτα*. Η ποίησή του διακρίνεται γιά τό θεματικό και λυρικό πλούτο της καθώς και γιά μιά νέα τεχνική που συμβάλλει στήν άναμόρφωση του ποιητικού μας λόγου. Έχει εκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές. Τό 1972 εκδόθηκε έπιλογή από τό ποιητικό του έργο μέ τό γενικό τίτλο *Όδοιπορία σέ τρεις τόμους* στίς Έκδόσεις Διογένους.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945), Γεννήθηκε στη Ναύπακτο και πέθανε στήν Άθήνα. Ιστοριοδίφης και λογοτέχνης. Στά διηγήματά του κυριαρχεί τό ήρωικό στοιχείο. Έκτός από τό καθαυτό λογοτεχνικό του έργο, εξέδωσε: *Άθηναϊκόν Άρχεϊόν*, 1901. *Άρχεϊόν Μακρυγιάννη*, 1907. *Άπομνημονεύματα Σπυρομήλιου*, 1926. *Στρατιωτικά Ένθυμήματα του Κασομούλη*, 1940. Έργα του: *Ιστορίες του Γιάννου Έπαχτίτη* (Ψευδώνυμο του Βλαχογιάννη), 1893. *Ό πετεινός*, 1912. *Μεγάλα χρόνια*, 1913. *Η πεταλούδα*, 1920. *Του Χάρου ό χαλασμός*, πεζή σάτιρα, 1923. *Έρμος κόσμος*, διήγημα, 1923. *Γύροι τής άνέμης*, παραμύθια, 1923. *Λόγοι και άντίλογοι*, μικρά πεζά (1912-1914), 1925. *Τά παλικάρια τά παλιά*, 1931.

ΓΚΟΡΚΙ ΜΑΞΙΜ (1868-1936), Φιλολογικό ψευδώνυμο του Άλ. Πεσκόφ. Ρώσος συγγραφέας από τούς κορυφαίους τής σοβιετικής λογοτεχνίας κι από τούς πιο γνήσιους εκπροσώπους του ρεαλισμού. Έργα του: *Η μάνα* (1907), *Οι έξομολογήσεις* (1908), *Τά Πανεπιστήμιά μου*, *Βλέποντας και γράφοντας* κ.ά. Σημειώνουμε έπίσης τά θεατρικά του έργα *Ό βυθός* και *Οι Μικροαστοί*.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1870-1942), Γεννήθηκε στή Σίφνο και πέθανε στήν Άθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Στήν αρχή έπηρεάστηκε από τόν παρνασσισμό κι άργότερα από τό συμβολισμό. Κύρια χαρακτηριστικά τής ποίησής του είναι ή άσφυγη τεχνική και ή πλαστική έπεξεργασία του στίχου (σύμφωνα μέ τίς άπαιτήσεις του παρνασσισμού), αλλά και ή μουσικότητα και ή ύποβλητικότητα (σύμφωνα μέ τίς άρχές του συμβολισμού). Γρήγορα έγκατέλειψε τή δημιουργική ποίηση κι άφιερώθηκε στή μετάφραση των τραγικών τής αρχαιότητας. Έργα του: α) Ποίηση: *Σκαρβαίοι και Τερρακότες*, 1919, β' έκδ. 1928. β) Μεταφράσεις: *Αίσχylου τραγωδίες*, *Σοφοκλή τραγωδίες*: *Ηλέκτρα*, *Φιλοκτήτης*, *Άντιγόνη*, *Αΐας*. Πλάτωνα: *Πολιτεία*, *Ευθύδημος*.

ΔΙΚΤΑΙΟΣ ΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Κωνσταντουράκη. Γεννήθηκε στο Ήράκλειο της Κρήτης τό 1919. Η ποίησή του διακρίνεται για τόν προσωπικό της τόνο καί τό λεπτό αίσθημα πού τή διαποτίζει. Έκτός από τήν ποίηση ασχολήθηκε καί μέ τό δοκίμιο, μετάφρασε πολλά έργα καί συνέταξε διάφορες ανθολογίες. Έργα του: Ποιητικά: *Δώδεκα έφιαλτικές βενιέτες* (1936), *Άγνεία* (1938), *Άντιφατικός άνθρωπος* (1938), *Έλούσοθα* (1945), *Τά τετράδια του Άρη Δικταίου* (1948-1949), *Πολιτεία Α΄* (1956), *Πολιτεία Β΄* (1958). Δοκίμια: *Θεωρία ποιήσεως*. Άνθολογίες: *Άνθολογία παγκόσμιου ποιήσεως 2500 π.Χ., 1960*.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Όδ. Άλεπουδέλη. Γεννήθηκε στο Ήράκλειο της Κρήτης τό 1911. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Άθήνας καί φιλολογία στη Σορβόνη. Θεωρείται από τούς πιο σημαντικούς σύγχρονους ποιητές: ανανέωσε τήν ελληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αισιοδοξία του. Ποίηση χαρούμενη, νεανική, πλημμυρισμένη από φώς καί από Αίγαιο, φτάνει αργότερα στη σφαίρα του ύψηλου καί σέ πολυφωνικότερες συνθέσεις μέ τό *Άξιον έστί*. Έργα του: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ήλιος ό πρώτος* (1943), *Άσμα ήρωικό καί πένθιμο για τό χαμένο άνθυπολοχαγό της Άλβανίας* (1945), *Έξι καί μία τύψεις για τόν ούρανό* (1960), *Άξιον έστί* (1960), *Τό φωτόδεντρο* (1971), *Τό μονόγραμμα* (1972), *Τά έτεροθαλή* (1974), κ.ά.

ΘΕΜΕΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1900-1976). Γεννήθηκε στη Σάμο. Άπό τό 1930 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, όπου έργαζόταν ως καθηγητής. Στην ποίησή του εκφράζει τίς έμπειρίες καί τούς στοχασμούς του για τή ζωή καί τόν κόσμο μέ ύποκειμενικό ιδεαλισμό. Έκτός από ποιήματα έγραψε καί πολλές κριτικές μελέτες καί δοκίμια, μετάφρασε αρχαίες τραγωδίες καί επιγράμματα. Έργα του: *Γυμνό παράθυρο* (1945), *Άνθρωποι καί πουλιά* (1947), *Όδή για νά θυμόμαστε τούς ήρωες* (1949), *Άκολουθία* (1950), *Συνομιλίες* (1953), *Δενδρόκηπος* (1955), *Τό πρόσωπο καί τό είδωλο* (1959), *Φωτοσκιάσεις* (1961), *Ή Νόνα παίζει* (1961), *Τό δίχτυ τών ψυχών* (1965), *Έξοδος* (1968), *Ήλιοσκόπιο* (1971), *Δενδρόκηπος II* (1973), *Περιστροφή* (1973), *Κήποι* (1974), *Ars Poetica* (1974).

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1906-1966). Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά καταγόταν από τή Χίο. Νέος εγκαταστάθηκε στην Άθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Άσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Είναι από τούς σημαντικότερους εκπροσώπους της γενιάς του '30. Διακρίνεται για τό λιτό ύφος του καί τήν καθαρότητα τών στοχασμών του. Έργα του: *Πεζογραφήματα: Ώρες άργίας* (1931), *Άργώ* (1936), *Εύριπίδης Πεντοζάλης* (1937), *Τό δαιμόνιο* (1938), *Λεωνής* (1940), *Ίερά όδός* (1950), *Άσθενείς καί όδοιπόροι* (1964), *Ή άκρη του δρόμου* (1964), Δοκίμια, ταξιδιωτικά: *Έλεύθερο πνεύμα* (1929), *Έμπρός στο κοινωνικό πρόβλημα* (1932), *Στό κατώφλι τών νέων καιρών* (1945), *Δοκίμιο για τήν Άμερική* (1954), *Προβλήματα του καιρού μας* (1956), *Πνευματική πορεία* (1961), *Ταξίδι στη Μέση Άνατολή καί τό Άγιον Όρος* (1961), Θέατρο: *Θέατρο Α΄* (1944), *Θέατρο Β΄* (1947), *Θεατρικά έργα*, τομ. 4.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1872-1923). Γεννήθηκε καί πέθανε στην Κέρκυρα.

Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα φιλολογίας, μαθηματικῶν, φυσικῶν καὶ φιλοσοφίας. Στὰ πρῶτα του διηγήματα ἔδωσε μέ ρεαλιστικὴ ἀκρίβεια εἰκόνες ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ τὰ πάθη τῆς ἐποχῆς του. Στὰ μεγαλύτερα ὅμως διηγήματα καὶ μυθιστορήματά του ὁ κοινωνικὸς προβληματισμὸς εἶναι περισσότερο ἔντονος. Ἐκεῖνο πού τὸν ἐνδιαφέρει βασικά εἶναι νὰ ὁλοκληρώσει τοὺς χαρακτήρες του, νὰ τοὺς ψυχογραφήσει καὶ μέ τὴν ἱστορία τους νὰ δώσει μιὰν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του. Ὅλα τὰ ἄλλα, ἡ γλῶσσα, ἡ περιγραφή, ἡ ἀφήγηση, πού δημιουργοῦν ἓνα ὕψος λιτό καὶ αὐστηρό, ὑποτάσσονται σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ἔργα του: α) Ποίηση: *Σονέτα* β) Πεζά: *Ἡ τιμὴ καὶ τὸ χρῆμα*, διήγημα, Κέρκυρα 1916, Ἀθήνα 1921. *Κατάδικος*, διήγημα 1919. *Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλα*, ἠθογραφία, 1920. *Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους*, Ὁ Ἀπελλῆς κ.ἄ.

ΚΑΒΑΦΗΣ Κ. Π. (1863-1933) Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴν Ἀλεξάνδρεια. Οἱ σπουδές του δὲν ἦταν συστηματικές. Ἐζησε σὲ μιὰ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει ἡ ἐπιρροὴ τῶν ρομαντικῶν ποιητῶν τῆς Ἀθήνας, πού ἀργότερα ἐπισκιαστήκαν ἀπὸ τὴ μεγάλη μορφή τοῦ Παλαμά. Αὐτὸς ὅμως, ἀντίθετα πρὸς τὸ ρεῦμα πού ὑπῆρχε, δημιούργησε τὴ δική του ποίηση σπάζοντας τὰ καθιερωμένα σχήματα στὴ γλῶσσα, στὸ στίχο καὶ στὰ θέματα, πού τὰ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς ἐμπειρίας του καὶ ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ μιας παρελθόν, ἰδιαίτερα τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου. Στὴν ἀρχὴ ἡ ποίησή του συνάντησε ἀντίδραση. Ἀπὸ τὸ 1930 ὅμως ἀρχίζει νὰ βρίσκει ἀνταπόκριση. Σήμερα ὁ Καβάφης θεωρεῖται ὡς ὁ σημαντικότερος νεοέλληνας ποιητὴς μέ παγκόσμια ἀναγνώριση τῆς ἀξίας του. Ὁ δρόμος πού ἀκολούθησε ἡ σύγχρονη ἐλληνικὴ ποίηση (ἀπὸ τὴ γενιά κυρίως τοῦ '30 καὶ ὕστερα) θὰ ἦταν ἴσως διαφορετικὸς, ἂν δὲν εἶχε προηγηθεῖ ὁ Καβάφης. Γιατί οἱ ποιητές μας, ἂν ἀναγνώρισαν τὴ γενναία καὶ καθαρή ποίηση τοῦ Σολωμοῦ καὶ στάθηκαν σκεπτικοὶ μπροστὰ στὴ μεγαλόστομη ρητορεία τοῦ Παλαμά, μέ τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη λύσανε πολλὰ προβλήματα πού ἔχουν σχέση μέ τὴν τεχνικὴ τοῦ στίχου, τὴ γλῶσσα καὶ τὸ θέμα.

Ἔργα του: Ποιήματα: *Ἀλεξάνδρεια* 1935, *Ἀνέκδοτα ποιήματα* (1882-1923), Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ (1884-1957) Παράδειγμα ἐργατικότητας καὶ δημιουργικότητας ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἓνα ἐξαιρετικὰ πλούσιο καὶ πολὺπλευρο ἔργο: Ποίηση, θεατρικὰ ἔργα σὲ στίχους, φιλοσοφικὰ δοκίμια, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις· ἔχει μεταφράσει τὸν Ὅμηρο (μαζί μέ τὸν καθηγητὴ Ι. Θ. Κακριδῆ), τὴ Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη, τὸ Φάουστ τοῦ Γκαίτε. Ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνήσυχτα πνεύματα τοῦ καιροῦ μας, ταξίδεψε σὲ ὅλο σχεδὸν τὸν κόσμο καὶ κατέγραψε τίς ἐντυπώσεις του. Ὁ ἴδιος ὁ Καζαντζάκης θεωρεῖ ὡς κατεξοχὴ ἔργο του τὴν *Ὀδύσσεια*, ἐπικὸ ποίημα σὲ 33.333 δεκαεφτασύλλαβους στίχους. Παγκόσμια γνωστὸς ὅμως ἔγινε μέ τὰ μυθιστορηματά του, πού τὰ ἔγραψε στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια: *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπά*, *Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται*, *Ὁ Καπετάν Μιχάλης*, *Ὁ Φτωχοῦλης τοῦ Θεοῦ*, *Ὁ τελευταῖος Πειρασμὸς* εἶναι μυθιστορήματα πού ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ πολλὲς ξένες γλώσσες. Μετὰ τὸ θάνατό του τυπώθηκαν τὰ βιβλία *Ἀναφορά στὸ Γκρέκο* καὶ *Οἱ ἀδερφοφάδες*, καθὼς καὶ ἡ ποιητικὴ συλλογὴ

του Τερτσίνες. Ο Καζαντζάκης διακρίνεται για την πλούσια φαντασία του, τη βαθιά και πλατιά πνευματική του συγκρότηση, τον έντονο προβληματισμό και την αγωνία του για τα μεταφυσικά και ήθικά προβλήματα του ανθρώπου.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (1792-1869), Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Σέ ηλικία δέκα ετών πήγε στην Ιταλία με τον πατέρα του. Εκεί γνώρισε αργότερα το μεγάλο συμπατριώτη του αλλά Ιταλό ποιητή Ούγο Φόσκολο και έζησε μερικά χρόνια μαζί του ως γραμματέας του. Δεν έκαμε συστηματικές σπουδές και είναι σχεδόν αυτοδίδακτος. Εντούτοις η αγάπη του για τα γράμματα και τη μάθηση τον ανέδειξε σε έναν από τους πιο μορφωμένους ανθρώπους του καιρού του. Η Ελληνική Επανάσταση ενέπνευσε τον Κάλβο. Έγραψε είκοσι ώδες. Οι πρώτες δέκα με τον τίτλο *Λύραι* τυπώθηκαν το 1824 στη Γενεύη και οι άλλες δέκα το 1826 στο Παρίσι. Οι ώδες του δονούντα από θερμό πατριωτισμό και διακρίνονται για τον ύψηλο και σοβαρό τόνο τους, την ιδιόρρυθμη γλώσσα και την πρωτότυπη τεχνική τους. Άλλα ποιήματα στα ελληνικά δεν έγραψε. Το 1826 ήρθε στην Ελλάδα και από το 1827 ως το 1852 έμεινε στην Κέρκυρα, όπου διετέλεσε καθηγητής στην Ιόνιο Ακαδημία. Από το 1852 ως το θάνατό του έζησε στην Άγγλία, όπου και τάφηκε. Το 1960 με ενέργειες του ελληνικού κράτους έγινε η άνακομιδή των όστων του Κάλβου στην ιδιαίτερη πατρίδα του Ζάκυνθο. Ως ποιητής έμεινε άγνωστος ως το 1888, όποτε τον «ανάκλυψε» και τον παρουσίασε στο ελληνικό κοινό ο Παλαμάς. Από τότε γράφτηκαν πολλά για τον Κάλβο και την ποίησή του και σήμερα θεωρείται από τους κορυφαίους ποιητές μας. Βασικό βοήθημα για τη μελέτη της ζωής και του έργου του είναι τό αφιέρωμα της Νέας Έστίας (Σεπτ. 1960).

ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ Μ. (Άθήνα 1908-1960), Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτρη Ροδόπουλου. Σπούδασε Νομικά. Είναι ο πολυγραφότερος πεζογράφος της γενιάς του '30. Διακρίνεται για την πλούσια φαντασία και τη νατουραλιστική καταγραφή της ζωής που συνοδεύεται από μία άπαισιόδοξη διάθεση. Έργα του: *Μυθιστορήματα: Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* (1933). *Χίμαιρα* (1940). *Γιούγκερμαν* (1940). *Ο κοτζάμπασης του Καστρόπυργου* (1944). *Ο μεγάλος ύπνος* (1946). *Αϊμα χαμένο και κερδισμένο* (1947). *Ο αντιπλοίαρχος Βασίλης Λάσκος* (1948). *Τά στερνά του Μίχαλου* (1949). *Ο θάνατος κι ο Θόδωρος* (1955). *Ο κίτρινος Φάκελος* (1956). *Σέργιος και Βάκχος* (1959). *Τό 10* (1962). *Διηγήματα: Τό συναξάρι των άμαρτωλών* (1935). *Η λιτανεία των άσεβών* (1940). *Νυχτερινή ιστορία* (1943). *Πυρετός* (1945). *Τό νερό της βροχής* (1950). *Τό μεγάλο συναξάρι* (1952). Θέατρο: *Μπάρ Έλδοράδο. Κάρμεν*. Έγραψε επίσης μία τρίτομη *Ιστορία των Έλλήνων*.

ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΡΕΑΣ, Κριτικός και ποιητής. Γεννήθηκε στην Άνδρο στί 1910 και νωρίς άσχολήθηκε με τη λογοτεχνία και ιδιαίτερα με την ποίηση. Μελέτησε τό έργο του Κ. Παλαμά και πρώτος αυτός παρουσίασε τον ποιητή Γ. Σεφέρη. Εξέδωσε τό περιοδικό *Τά Νέα Γράμματα*, όπου δημοσίευσε πολλά δοκίμια και κριτικές γύρω από τη σύγχρονη ποίηση. Θεωρείται αξιόλογος κριτικός της γενιάς του '30. Έργα του: *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης* (1931), *Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση* (1962), *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του Τριάντα* (1962), *Γύρω στίον Παλαμά* (1932) κ.ά.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (1865-1922). Γεννήθηκε στα Λεχαινά και πέθανε στο Μαρούσι της Αθήνας. Γιατρός στην αρχή στο εμπορικό ναυτικό κι ύστερα στον ελληνικό στρατό. Άρχισε γράφοντας στην καθαρεύουσα, αργότερα όμως έγινε θερμός οπαδός της δημοτικής. Λαμπρός χειριστής της γλώσσας, που κάποτε γίνεται περίτεχνη, έγραψε διηγήματα που διακρίνονται για την άρτια οργάνωσή τους. Δεν περιορίστηκε όμως στην απλή ήθογραφία: προσπάθησε να δώσει και μία ρεαλιστική εικόνα της εποχής του. (Ζητιάνος) Έργα του: Πεζά: *Διηγήματα*, 1892. *Η λυγερή*, 1896. *Ο ζητιάνος*, 1897. *Λόγια της Πλώρης*, 1899. *Παλιές αγάπες*, 1900. *Ο Αρχαιολόγος*, 1904. *Διηγήματα του γυλιού*, 1922. *Διηγήματα για τα Παλικάρια μας*, 1922.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΝΙΚΟΣ. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1926. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Έπιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ποίησή του, με τη μοντέρνα τεχνική της, εκφράζει την αγωνία και το άγχος της εποχής. Είναι διαποτισμένη με θρησκευτικότητα, πλούσιο στοχασμό και λυρικό τόνο. Έργα του: *Η επιστροφή του Χριστού* (1954), *Νέες δοκιμές* (1954), *Σημείο* (1955), *Είκοσι ποιήματα* (1955), *Διάλογοι* (1956), *Ποιήματα* (1961), *Η έλαφος των άστρων* (1962), *Ο ύπνόσαυκος* (1964), *Πενθήματα* (1969), *Χορταριασμένα χάσματα* (1974). Πήρε το κρατικό βραβείο ποίησης (1962) και το βραβείο της Ομάδας των Δώδεκα (1963).

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1896-1928). Γεννήθηκε στην Τρίπολη και σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος και υπηρέτησε σε διάφορες έπαρχιακές πόλεις με τελευταία την Πρέβεζα, όπου αυτοκτόνησε. Είναι από τους σημαντικότερους ποιητές του μεσοπολέμου και η ποίησή του επηρέασε πολλούς νεώτερους ποιητές. Εκφράζει με το έργο του το πνεύμα της διάλυσης και της δυσπιστίας της εποχής του. Έργα του: *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων* (1919), *Νηπενθή* (1921), *Ελεγεία και σάτιρες* (1927). Μετάφρασε επίσης ξένους ποιητές κυρίως Γάλλους, και έγραψε ελάχιστα πεζά.

ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ ΝΙΚΟΣ. Γεννήθηκε στην Κω το 1928 και είναι μόνιμα εγκατεστημένος στη Ρόδο. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία και δημοσίευσε πρωτότυπες εργασίες του και μεταφράσεις στις Έποχές και σε άλλα περιοδικά. Έργα του: α) *Διηγήματα: Σπιλιάδες* (1952), *Μυθολογία* (1977). β) *Μυθιστορήματα: Τα δόντια της μυλόπετρας* (1955), *Κεκαρμένοι* (1959), *Εγώ είμι Κύριος ο Θεός σου* (1961), *Η δίψα* (1970).

ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (1795-1872). Αγωνιστής του Εικοσιένα από τη Σιάτιστα. Πολέμησε στο Μεσολόγγι κατά τη διάρκεια της Πολιορκίας καθώς και σε άλλες μάχες. Ήταν μορφωμένος και μετά την απελευθέρωση πήρε διάφορα αξιώματα: έκτακτος στρατοδίκης, Φρούραρχος Αθηνών κτλ. Το 1832 άρχισε να γράφει τα «*Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων από το 1821 μέχρι το 1833*». Το έργο του αυτό το τελείωσε το 1841. Έκατο χρόνια αργότερα το έργο εκδόθηκε σε τρεις τόμους με επιμέλεια του Γιάννη Βλαχογιάννη.

ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ ΘΡΑΣΟΣ (1901-1967) Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και έζησε τα χρόνια της ζωής του στο Παρίσι, όπου και πέθανε. Παρακολούθησε από κοντά τη διδασκαλία του Ψυχάρη στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Έγραψε κυρίως μυθιστορήματα και διηγήματα. Είναι πεζογράφος με αξιόλογη συνθετική δύναμη και ψυχογραφική ικανότητα. Έργα του: *Μυθιστορήματα: Πρίγκιπες* (1924), *Στό χορό της Εύρώπης* (1929), *Η φυλή των ανθρώπων* (1932), *Μυστήρια της Ρωμιουσίνης* (1933), *Μεγάλοι άστοι* (1935), *Τόν καιρό της Ειρήνης* (1942), *Ο Χατζη-Μανουήλ* (1956), *Η παγίδα* (1962). Διηγήματα: *Η χορεύτρια Κοντεσσίνα Φελετσιτά* (1928), *Τό Παρίσι της νύχτας και του Έρωτα* (1929), *Τό μαστίγιο και οι πολυέλεοι* (1930), *Ο όμογενής Βλαδίμηρος* (1936), *Ο Ρασκάγιας* (1939), *Η φάρσα της νιότης* (1944), *Έφτά ιστορίες* (1944), *Η προδομένη Γαλλία* (1945), *Έπιλογή, δέκα διηγήματα* (1944).

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1861-1920) Γεννήθηκε στο χωριό Άνω Βιάνου της Κρήτης και πέθανε στο Ήράκλειο. Άσχολήθηκε με τη δημοσιογραφία. Μελέτησε τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και ξένη λογοτεχνία. Καλλιέργησε με έπιτυχία το χρονογράφημα. Τό καλύτερο έργο του πού τόν επέβαλε ως πεζογράφο είναι *ο Πατούχας*. Έργα του: Διηγήματα: *Αθ. Φέξης*, 1884. *Ο Πατούχας*, 1892. *Οι Άθλιοι των Αθηνών*, 1895. *Όταν ήμουν δάσκαλος και άλλα διάφορα διηγήματα*, Φέξης, 1916. *Πρώτη Αγάπη*, διήγημα, Χανιά, 1919. *Ενώ διέβαινα*, 1916 (χρονογραφήματα).

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ (1895-1965) Γεννήθηκε στο Αιβαλί (Κυδωνίες) της Μ. Ασίας. Τό έργο του ξεχωρίζει γιά τό ιδιότυπο ύφος του και τόν έντονα χρωματισμένο λόγο του. Ο Κόντογλου διοχετεύει στά έργα του τή βαθιά αγάπη του στην ιδιαίτερη πατρίδα του και τή μεγάλη άφοσίωσή του στις παραδόσεις μας και στην όρθοδοξία. Παράλληλα μέ τήν πεζογραφική του επίδοση, άσχολήθηκε μέ τή ζωγραφική και άναδείχτηκε ένας από τούς πιό σημαντικούς άγιογράφους. Έργα του: *Pedro Cazas* (1919), *Βασάντα* (1923), *Ταξίδια* (1928), *Φημισμένοι άντρες και λησμονημένοι* (1942), *Ιστορίες και περιστατικά* (1944), *Μυστικός κήπος* (1944), *Αρχαίοι άνθρωποι* (1945), *Τ' Αιβαλί, ή πατρίδα μου*, *Η πονεμένη Ρωμιουσίνη* κ.ά.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ (1748-1833) Γεννήθηκε στη Σμύρνη. Σπούδασε ιατρική στο Μονπελλιέ της Γαλλίας και έγκαταστάθηκε τό 1788 στο Παρίσι. Ο 18ος αιώνας διαμόρφωσε τό στοχασμό του. Ήταν ό πιό φωτισμένος από τούς διδασκάλους του Γένους και άφιέρωσε όλη του τή ζωή στην άναγέννηση της ελληνικής παιδείας. Πίστευε ότι προϋπόθεση γιά τήν άποτίναξη του δουλικού ζυγού και τή διασφάλιση της έλευθερίας ήταν ή παιδεία του Γένους. Έργα του: *Άδελφική διδασκαλία* (1798), *Άσμα πολεμιστήριον* (1802) *Σάλπισμα Πολεμιστήριον* (1801), *Πρόδρομος Έλληνικής Βιβλιοθήκης* (1805), *Έλληνική Βιβλιοθήκη*, περιλαμβάνει 16 τόμους (1807-1826), *Έλληνικής Βιβλιοθήκης πάρεργα τόμοι 9* (1807-1826). *Άτακτα Τόμοι 1-5*, (1828-1835).

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ. Γεννήθηκε στη Σητεία της Κρήτης. Ή άκριβης χρονολογία της γεννήσεως καί του θανάτου του δέν είναι γνωστή. Ύπολογίζεται ὅτι γεννήθηκε γύρω στά 1600 καί πέθανε στά 1670-1680. Είναι ὁ μεγαλύτερος ποιητής στήν περίοδο τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας. Ή ποιήσή του ἔχει τήν ἴδια θερμότητα καί ἀμεσότητα ἐκφρασης μέ τά δημοτικά μας τραγούδια. Ἄλλο χάρισμα πού διαθέτει εἶναι ἡ ἀφηγηματική δύναμη καί ἡ δημιουργική πνοή. Ἔργα του: *Θυσία τοῦ Ἀθραάμ* (ἐκδ. ἀ΄ Βενετία 1696), *Ἐρωτόκριτος* (ἐκδ. ἀ΄ Βενετία 1713).

ΚΩΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (1753-1844), Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Γεννήθηκε στίς Μηλιές τοῦ Πηλίου καί χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος. Γιά ἓνα διάστημα ἦταν Διευθυντής τῆς Σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου. Σπούδασε φιλοσοφία. Δίδαξε στά Ἀμπελάκια καί ἴδρυσε τή σχολή τῶν Μηλιῶν (1816), τήν ὁποία πλοῦτισε μέ πολλά βιβλία. Ἔργα του: *Νεωτερική Γεωγραφία* (1791), τήν ὁποία συνέγραψε μέ τό Δανιήλ Φιλίππιδι. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης καί μέ μεταφράσεις ξένων ἔργων.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (Ληξούρι 1811-1901), Σπούδασε στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία τῆς Κέρκυρας, Νομικά στή Γαλλία καί στήν Ἰταλία. Προοδευτικός καί μαχητικός, πολέμησε μέ τό ἔργο του τήν πρόληψη, τή δεισιδαιμονία, τήν πλάνη, τήν ἀδικία, τήν ὑποκρισία καί καθετί πού στέκεται ἐμπόδιο στήν ἐλευθερία καί τήν πρόοδο. Διώχτηκε γι' αὐτό καί κατατρέχτηκε πολύ, ἀλλά συνέχισε τόν ἀγῶνα του πάντα μέ τό ἴδιο θάρρος καί μέ τό ἴδιο πείσμα. Ἔργα του: *Ποιήματα: Τό Ληξούρι εἰς τούς 1836* (1845) *Στιχουργήματα διάφορα* (1872). Πεζά: *Τά μυστήρια τῆς Κεφαλωνίας* (1856). *Ἰδοῦ ὁ ἄνθρωπος* (1866). Τά Ἀπαντα τοῦ Λασκαράτου σέ 3 τόμους, Ἐκδόσεις Ἀτлас 1959.

ΛΟΡΚΑ ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ (1899-1936), Ἰσπανός λυρικός ποιητής. Γεννήθηκε κοντά στή Γρανάδα. Σπούδασε φιλοσοφία καί νομικά καί ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση καί τό θέατρο. Ή ποιήσή του δέχεται τίς ἐπιδράσεις ἀπό τίς νέες τάσεις πού ἐπικρατοῦσαν στήν Εὐρώπη, ἀλλά εἶναι βαθιά ριζωμένη στήν παράδοση τῆς πατρίδας του. Οἱ ἥρωες τῶν θεατρικῶν του ἔργων εἶναι οἱ ἀπλοί ἄνθρωποι τῆς Ἀνδaluσίας μέ τίς χαρές, τά πάθη καί τά δικά τους ἥθη. Ἔργα του α) Ποίηση: *Τσιγκάνικα τραγούδια* (1927). *Τσιγκάνικα ρομανσέρο θ* Ἱθάκας: *Ἡ θαυμαστή μπαλωματοῦ* (1930), *Δόν Περίλμπιν καί Μπελίσσα* (1931), *Ματωμένος γάμος* (1933), *Γιέρμα* (1934), *Τό σπίτι τῆς Μπερνάντα Ἀλμπα* (1936) κ.ἄ. Ἐκτελέστηκε ἀπό τούς φαλαγγίτες τοῦ Φράνκο.

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1797-1864), Γεννήθηκε στή Δωρίδα κι ὁ πατέρας του ἦταν ἄρματολός. Ἐπιφανής ἀγωνιστής τοῦ Εἰκοσιένα διακρίθηκε ἰδιαίτερα στήν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης καί στούς Μύλους τῆς Λέρνης ὅπου νίκησε τόν Ἱμπραήμ (16 Ἰανουαρίου 1825). Μετά τήν ἀπελευθέρωση ἀγωνίστηκε κατά τῆς ἀπολυταρχίας ζητώντας πολιτικές ἐλευθερίες καί Σύνταγμα. Ἦταν ὁ κύριος ἐμπνευστής τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Πῆρε τό βαθμό τοῦ Στρατηγοῦ. Παράλληλα μέ τούς ἀγῶνες του ἔγραψε τά *Ἀπομνημονεύματα*, ἔρ-

γο πού αναδειχνει τό Μακρυγιάννη σέ λαμπρό πεζογράφο μέ πηγαία άφηγηματική δύναμη καί ειλικρίνεια αισθημάτων. Τό έργο του δονείται από έλληνικότητα καί από άγάπη γιά τήν πατρίδα καί τήν έλευθερία. Τό ανακάλυψε, τό άποκατέστησε καί τό δημοσίευσε ό λογοτέχνης Γιάννης Βλαχογιάννης τό 1907.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι καί πέθανε στην Άθήνα. «Ό Μαλακάσης κατέχει πιά στέρα τή θέση του στην παράδοση του νεοελληνικού ποιητικού λόγου καί βρίσκεται έξω από κάθε άμφιβολία ή διαπίστωση πώς πολλά από τά ποιήματά του θά λογαριάζονται πάντα σαν πηγαία καί αυτόδύναμα λυρικά ξεσπάσματα, γεμάτα καθαρότητα, ευγένεια, χάρη καί πάθος» (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος). Έργα του: Ποίηση: *Συντρίμματα*, 1899. *Ωρες*, 1903. *Πεπρωμένο*, 1909. *Άσφόδελοι*, 1918. *Ό Μπαταριάς, ό Τάκη Πλούμας, Μπάυρον*, 1920. *Αντίφωνα*, 1931. *Τά έρωτικά*, 1939. *Τά Μεσολογγίτικα*, 1946. Άπαντα: τόμ. 1-2, 1964 (Γ. Βαλέτας).

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ (Κεφαλονιά 1826 - Κέρκυρα 1911). Σπούδασε Νομικά καί Φιλολογία στην Ιταλία. Έπιστρέφοντας, τό 1852, έγκαταστάθηκε όριστικά στην Κέρκυρα κι έγινε φίλος του Σολωμού καί μέλος τής συντροφιάς του. Άσχολήθηκε άποκλειστικά μέ τήν ποίηση κι έδωσε επίσης λίγες μεταφράσεις κλασικών έργων. Η ποίησή του διακρίνεται γιά τήν προσήλωσή της στη σολωμική παράδοση τόσο στα θέματα όσο καί στη στιχουργική επεξεργασία. Έργα του: *Ό όρκος* (1875). *Ποιητικά έργα* (1890). *Μικρά ταξίδια* (1898).

ΜΑΤΕΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (Ζάκυνθος 1794 - Σύρος 1875). Φίλος του Σολωμού καί όπαδός του στίς γλωσσικές του πεποιθήσεις, ό Μάτεσης έγραψε ποιήματα πού διακρίνονται γιά τήν απλότητα καί τήν ευγένεια των αισθημάτων καί πραγματεία γιά τήν ύποστήριξη τής δημοτικής γλώσσας. Επίσης μετέφρασε έργα τής αρχαίας ελληνικής καί τής Εύρωπαϊκής λογοτεχνίας. Τό βασικό έργο του όμως είναι τό θεατρικό δράμα *Ό Βασιλικός* (1830).

ΜΠΑΛΖΑΚ ΟΝΟΡΕ (1799-1850). Γάλλος μυθιστοριογράφος. Πέρασε τή ζωή του μέ πολλές στερήσεις καί εργαζόταν πολύ. Στα έργα του δίνει εικόνες σχετικά μέ τά ήθη των ανθρώπων τής εποχής του. Οι ήρωες των μυθιστορημάτων του καθιερώθηκαν ως ανθρώπινοι τύποι. Είναι μαζί μέ τό Μολιέρο οι μεγαλύτεροι δημιουργοί ανθρώπινων τύπων. Στα κείμενά του δείχνει ιδιαίτερο πάθος γιά τή λεπτομέρεια. Τό μυθιστόρημά του είναι ρεαλιστικό. Ό Μπαλζάκ θεωρείται δάσκαλος του μυθιστορήματος. Έργα του: *Ευγενία Γκραντέ* (1834). *Τό κρίνο στην κοιλάδα* (1837). *Ό πατέρας Γκοριό* (1835). *Οι Σουάνοι* (1829). *Η άναζήτηση του απόλυτου* (1835) κ.ά. Έχοντας ως παράδειγμα τό Δάντη έδωσε γενικό τίτλο στο έργο του *Άνθρώπινη κωμωδία*.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1904 - 1968). Γεννήθηκε στην Άθήνα. Είναι από τούς πιο σημαντικούς πεζογράφους μας. Τα έργα του διακρίνονται γιά τό βαθύ και σεμνό ήρωικό τους πνεύμα καί τή λιτή καί γνήσια έκφραση. Έργα του: *Διασπορά*

(1930), *Αυτότιμωρούμενος* (1935), *Στιγμές* (1940), *Όδοιπορικό του '43* (1946), *Στρόβιλος* (1961), *Τό πλατύ ποτάμι* (1965).

ΜΠΟΥΜΗ-ΠΑΠΠΑ ΡΙΤΑ. Γεννήθηκε στη Σύρο τό 1906. Από τό 1920 - 1928 σπούδασε στην Ίταλία ιταλική καί γαλλική φιλολογία καί παιδαγωγικά. Τό 1930 όρίστηκε διευθύντρια στό Βρεφοκομείο καί Νηπιαγωγείο τής Σύρου. Από τό 1939 ζει στην Άθήνα. Η ποίησή της χαρακτηρίζεται από μιά τρυφερή γυναικεία εύαισθησία, πού καταλήγει σέ ένα εύγενικό καί μελαγχολικό λυρισμό. Έργα της: *Τά τραγούδια τής αγάπης* (1930), *Οί σφυγμοί τής σιγής* (1935), *Καινούρια Χλόη* (1949), *Τό ρόδο τής Ύπαπαντής* (1960), *Λαμπρό Φθινόπωρο* (1961), *Χίλια σκοτωμένα κορίτσια* (1963), κ.ά.

ΜΠΩΝΤΛΑΪΡ ΚΑΡΟΛΟΣ (1821-1887). Γεννήθηκε καί πέθανε στό Παρίσι. Η συλλογή του *Άνθη του κακού* (1857) αποτέλεσε σταθμό όχι μόνο γιά τή γαλλική, αλλά καί γιά τήν εύρωπαϊκή ποίηση. Μέ τήν ποίησή του άνοιξε καινούριο δρόμο πού φέρνει από τό ρομαντισμό στη νεώτερη ποίηση. Τήν άξία του χαρακτήρισε εύστοχα ό Ούγκώ μέ τήν περίφημη φράση του: «Τά Άνθη του Κακού φέρνουν μιά καινούρια άνατριχίλα στην Τέχνη». Άλλα του έργα: *Ρομαντική Τέχνη*, *Μικρά ποιήματα σέ πεζό*. Μετάφρασε επίσης τά έργα του Έντγκαρ Πόε.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ (1892-1969). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Εύστρ. Σταματοπούλου. Γεννήθηκε στη Συκαμιά τής Λέσβου. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική καί τή Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του, γιά νά πάρει μέρος ώς έθελοντής στους Βαλκανικούς Πολέμους. Η περιπέτειά του αύτή του έδωσε τό ύλικό γιά τά πρώτα, καί σπουδαιότερα, έργα του. Ό Μυριβήλης είναι ίσως ό πιό προικισμένος πεζογράφος τής γενιάς του '30, μέ δυνατό ταλέντο καί έντονο προσωπικό ύφος. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαίο αίσθημα καί πλούσια καί φροντισμένη γλώσσα. Έργα του: *Μυθιστορήματα: Η ζωή εν τάφω* (1924), *Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια* (1933), *Ό Βασίλης ό Άρβανίτης* (1943), *Τά Παγανά* (1945), *Η Παναγιά ή γοργόνα* (1949). Διηγήματα: *Κόκκινες ίστορίες* (1915), *Διηγήματα* (1928), *Τό πράσινο βιβλίό* (1935), *Τό γαλάζιο βιβλίό* (1939), *Τό κόκκινο βιβλίό* (1952), *Τό βυσαίνι βιβλίό* (1959). Έγινε άκαδημαϊκός.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (1867-1951). Άσχολήθηκε άποκλειστικά μέ τήν πεζογραφία καί έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα καί θεατρικά έργα. Ήταν από τίς πιό σημαντικές πνευματικές προσωπικότητες του καιρού του καί τό έργο του είναι πλούσιο σέ όγκο. Άν κι ή πολυγραφία του άποθαίνει κάποτε σέ βάρος τής ποιότητας του έργου του, ό Ξενόπουλος συνδυάζει τή λογοτεχνική φλέβα μέ τήν έπιδεξιότητα του τεχνίτη καί κατορθώνει νά ζωντανέψει στό έργο του τήν κοινωνία τής έποχής του. Τά πιό γνωστά έργα του είναι: *Διηγήματα: Η αναθρεφτή* (1900), *Τό ζακυνθινό μαντίλι* (1921), *Μυθιστορήματα: Μαργαρίτα Στέφα* (1893), *Ό κόκκινος βράχος* (1905), *Πλούσιοι καί φτωχοί* (1919). Θεάτρο: *Φωτεινή Σάντρη* (1908), *Στέλλα Βιολάντη* (1909), *Ό Πειρασμός* (1910), *Φοιτηταί* (1920), *Ό*

ποπολάρος (1934). Τά Ἄπαντα τοῦ Ξενόπουλου ἔχουν ἐκδοθεῖ σέ 11 τόμους στίς ἐκδόσεις Μπίρη.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1890-1953). Λογοτεχνικό ψευδώνυμο τοῦ Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καταγόταν ἀπό τό Λεωνίδιο τῆς Κυνουρίας. Ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Ταξίδεψε στήν Ἑλλάδα καί στήν Εὐρώπη καί τίς ἐντυπώσεις του τίς ἔδωσε στά ταξιδιωτικά του βιβλία. Σημαντική ἦταν ἡ προσφορά του στήν ἐξέλιξη τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Στήν ποίησή του εἶναι ἔντονη ἡ διάθεση τῆς φυγῆς καί τῆς νοσταλγίας. Ἔργα του: α) ποίηση: *Σάν ὄνειρο* (1907), *Spleen* (1912), *Νοσταλγίες* (1920). β) Ταξιδιωτικά: *Soly Sombra* (1934), *Σινᾶ, τό Θεοθάδιστον ὄρος* (1944), *Γλαυκοί δρόμοι* (1947), *Ταξίδια στήν Ἑλλάδα* (1949).

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στήν Πάτρα στίς 13 Ἰανουαρίου 1859 καί πέθανε στήν Ἀθήνα στίς 27 Φεβρουαρίου 1943. Πέρασε τά παιδικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Σπούδασε Νομικά. Τό 1926 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐπὶ πενήντα σχεδόν χρόνια ὑπῆρξε ἡ κορυφαία μορφή τῶν γραμμάτων μας. Ἀγωνίστηκε μέ πάθος γιά τήν ἐπικράτηση τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας καί τήν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους μας. Μέ τήν ποίησή του ἐκφράζει τά ἰδανικά τῆς γενιάς του, παραλληλῶς ὅμως πολλές φορές χαμηλώνει τή φωνή του, γιά νά διοχετεύσει τή νοσταλγία γιά τήν παιδική του ζωὴ καί τή θλίψη γιά τίς οἰκογενειακές του συμφορές. Ἀπό τίς ποιητικές του συλλογές οἱ σπουδαιότερες εἶναι: ὁ *δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, Ἡ *φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ*, *Οἱ καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας*, Ἡ *Πολιτεία καί ἡ μοναξιά*, *Οἱ βωμοί*. Ἔργα του: α) Ποίηση: *Τά τραγούδια τῆς πατρίδας μου*, 1886. *Ὁ ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς*, 1889. *Τά μάτια τῆς ψυχῆς μου*, 1892. *Ἰαμβοὶ καί ἀνάπαιστοι*, 1897. *Ὁ τάφος*, 1898. *Ἡ ἀσάλευτη ζωὴ*, 1904. *Ὁ δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, 1907. *Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ*, 1910. *Οἱ καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας μέ τά σατιρικά γυμνάσματα*, 1912. *Ἡ Πολιτεία καί ἡ μοναξιά*, 1912. *Βωμοί*, 1915. *Τά παράκαιρα*, 1918. *Τά δεκατετράστιχα*, Ἀλεξάνδρεια 1919. *Οἱ πεντασύλλαβοι*, *Τά παθητικά κρυφομιλήματα*, *Οἱ λύκοι*, *Δυὸ λουλούδια ἀπ' τὰ ξένα*, 1925. *Δειλοὶ καί σκληροὶ στίχοι*, Σικάγο 1928. *Ὁ κύκλος τῶν τετράστιχων* 1929. *Περάσματα καί χαιρετισμοί*, 1931. *Οἱ νύχτες τοῦ Φήμιου*, 1935. *Βραδινὴ φωτιά*, 1944. β) Πεζά: *Θάνατος Παλικαριοῦ*, 1901. *Τρισεύγενη*, δρᾶμα σέ τέσσερα μέρη, 1903. *Διηγήματα*, 1920. γ) Κριτικά: *Τά πρῶτα κριτικά*, 1913. *Πεζοὶ δρόμοι*, τόμ. 1-3, 1928-1934. *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου*. Ἡ *ποιητικὴ μου*, τόμ. 1-2, 1933-1940 κ.ἄ. δ) Ἄπαντα: Τόμοι 1-15, ἔκδοση ἰδρύματος Παλαμᾶ μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Γ. Κ. Κατσιμπαλή.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Μ. Γεννήθηκε τό 1901 στό Αἰτωλικό. Σπούδασε Φιλολογία. Λυρικός κι εὐαίσθητος, μ' ἐφόδια τή φιλογλογική του παιδεία καί τήν πνευματικὴ του ὀξυδέρκεια, ἀσχολήθηκε μέ ὅλα τά εἶδη τοῦ λόγου. Ἔργα του: Ποίηση: *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας*, 1924. *Λυρικά σχέδια*, 1933. *Ἀλκυόνη*, 1950. *Ὁ κύκλος τῶν ζωδίων*, 1952. *Τό παράθυρο τοῦ κόσμου*, 1950. Πεζά: *Οἱ δυὸ κι ἡ νύχτα*,

μυθιστόρημα, 1944. *Χαμοζωή*, μυθιστόρημα, 1945. *Τά έφτά κοιμισμένα παιδιά*, 1951 κ.ά. Ταξιδιωτικά: *Μορφές της ελληνικής γής*, 1937. *Έλληνικοί όρίζοντες*, 1940. *Σκαρβαίος ό ιερός· ή Αίγυπτος*, 1950. *Ευρώπη*, 1953. *Πολιτείες της Άνατολής*, 1954 κ.ά. Κριτικά, δοκίμια: *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*, τόμ. 1- 6, 1943-1956. *Όμιλίες της γυμνής ψυχής*, 1946. *Ό στοχασμός καί ό λόγος*, 1954 κ.ά.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (1851-1911). Γεννήθηκε καί πέθανε στή Σκίαθο. Ήταν γιός κληρικού. Γράφτηκε (1874) στή Φιλοσοφική Σχολή καί παράλληλα μάθαινε ξένες γλώσσες. Ή ζωή του ήταν γεμάτη στερήσεις. Γιά νά τήν άντιμετωπίσει εργάστηκε ως δημοσιογράφος καί μεταφραστής σ' έφημερίδες καί περιοδικά. Τά πρώτα του μυθιστορήματα (*Ή Μετανάστις*, *Οί έμποροι τών Έθνών*, *Ή Γυφτοπούλα*) είναι επηρεασμένα από τό ρομαντισμό. Από τό 1885 όμως αρχίζει νά γράφει ήθογραφικά διηγήματα. Πηγή έμπνευσής του ήταν πάντοτε ή χριστιανική του πίστη κι ή ζωή τών άπλών ανθρώπων της πατρίδας του, κυρίως. Γι' αυτό στά διηγήματά του αυτά υπάρχει έντονη νοσταλγία. Δέν δείχνει πάντοτε εξαιρετική φροντίδα γιά τό ύφος του. Ή γλώσσα του έμεινε ως τό τέλος ιδιότυπη καθαρεύουσα κι ή διάρθρωση τών διηγημάτων του είναι κάποτε χαλαρή. Αύτή όμως ή χαλάρωση κι ή άφροντισιά σέ συνδυασμό μέ τίς περιγραφές, πού είναι γεμάτες από τήν πνοή της λυρικής ποίησης, ίσως ν' άποτελούν τήν ιδιαίτερη χάρη της μεγάλης του τέχνης. Από τά μεγαλύτερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρείται ή *Φόνισσα*. Έργα του: Έχουν γίνει πολλές εκδόσεις τών έργων του. Αναφέρουμε τίς κυριότερες: 1) Βιβλιοθήκη Φέξη: 1912-1914 2) Ό εκδότης Ήλ. Δικαίος Χριστουγεννιάτικα (1916), Πασχαλινά (1912) καί Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα (1914) 3) Ό εκδότης Κ. Έλευθερουδάκης - Άπαντα 1. Τόμ. 1-5 (έπιμέλεια Γ. Βαλέτα, 1954-1956) 2. Τόμ. 1-3 (έπιμέλεια Μιχ. Περάνθη).

ΠΑΠΠΑΣ ΝΙΚΟΣ. Γεννήθηκε στά Τρίκαλα τό 1900. Σπούδασε Νομικά. Ξεκίνησε ως όπαδός της άδολης ποίησης, μέσα στά πλαίσια πού χάραξαν οί Γάλλοι συμβολιστές. Κατά τήν κατοχή όμως μεταστράφηκε σέ μιά «ρεαλιστική άντίληψη», όπως τή χαρακτηρίζει. Έργα του: Ποίηση: *Τά παραμύθια του ύπνοβάτη*, *Σήματα από μιά τρικυμία*, *Τά χέρια κ.ά.*

ΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ (1893-1974). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στήν Άθήνα, αλλά πολύ νωρίς ή οικογένειά του εγκαταστάθηκε στή Σμύρνη. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή ξαναγύρισε πρόσφυγας στήν Άθήνα. Είναι από τούς πιό σημαντικούς πεζογράφους μας. Τά έργα του διακρίνονται γιά τήν έκφραστική τους λεπτότητα καί τό μέτρο. Ό Πολίτης άντλεί τά θέματά του από τό άστικό περιβάλλον καί παρουσιάζει τόν κόσμο του μέ άσυνήθιστη πληρότητα καί γνησιότητα. Έργα του: *Λεμονόδασος* (1928), *Έκάτη* (1933), *Έρόικα* (1938), *Τρεις γυναίκες* (1943), *Τό Γυρί* (1945), *Ή Κορομηλιά* (1955) - νουβέλες, *Στου Χατζηφράγκου* (1964). Μετά τό θάνατό του εκδόθηκε τό μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού ό συγγραφέας δέν πρόλαβε νά τό τελειώσει. Έκτός από τήν καθαρά δημιουργική του παραγωγή, πλούσιο είναι καί τό μεταφραστικό του έργο.

ΠΟΥΣΚΙΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΡΓΙΕΒΙΤΣ (1799-1837). Ὁ μεγαλύτερος Ρώσος ποιητής τοῦ περασμένου αἰώνα. Ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα στὸν Καύκασο γιὰ τὰ σατιρικά του ποιήματα. Ὁ τόπος τῆς ἐξορίας του μέ τὴ μεγαλοπρεπὴ ἀγριότητα τῆς φύσης καὶ τὰ ἦθη τῶν ἡμιάγριων λαῶν στάθηκε πλούσια πηγὴ ἐμπνεύσεως. Ἡ γλώσσά του εἶναι πλούσια, λυγρὴ καὶ μελωδική. Ἡ ποίησή του εἶναι νηφάλια, ἀν καὶ ὁ χαρακτήρας του ἦταν βίαιος. Αὐτὸ ἐξάλλου στάθηκε ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του. Πέθανε σὲ μονομαχία, μόλις 38 ἐτῶν. Ἔργα του: *Ὠδὴ στὸ ἐγγχειρίδιο, Γαθριηλὶς, Ὁ Αἰχμάλωτος τοῦ Καυκάσου, Οἱ ἀδελφοὶ κακοῦργοι, Ἡ βρῦση τοῦ Μπαξέ Σερέ, Οἱ ἀτσιγγανοί, Ὁ Βόρις Γκοντουνόφ, Ὁ Εὐγένιος Ὁνέγκιν, Πολτάβα* κ.ἀ. Ἐγράψε ἀκόμα θεατρικὰ ἔργα (*Ὁ φιλάργυρος ἱππότης, Ὁ Μόζαρτ καὶ ὁ Σαλιέρι* κ.ἀ.) καθὼς καὶ διηγήματα: *Ἡ κόρη τοῦ λοχαγοῦ, Ἡ ντάμα πικά, Τὰ νέα τοῦ Μπέλκιν* κ.ἀ.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ (1757-1798). Πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Γεννήθηκε στὸ Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας. Ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴ Ζαγορά τοῦ Πηλίου. Ὑπηρέτησε ὡς γραμματικὸς στὴν Πόλη καὶ στὴ Βλαχία καὶ τὸ 1796 πῆγε στὴ Βιέννη, ὅπου ἀνέπτυξε ἐντονη πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση. Προσανατολίζεται ἰδεολογικά ἀπὸ τίς φιλελεύθερες ἰδέες τῆς Γαλλίας καὶ συλλαμβάνει τὸ σχέδιο νὰ ἀπελευθερωθοῦν ὅλοι οἱ σκλαβωμένοι στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία λαοί. Εἶχε γνωριμίες μέ Γάλλους πολιτικούς καὶ πνευματικούς ἀνθρώπους. Οἱ αὐστριακὲς ἀρχές τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν παρέδωσαν στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκτέλεσαν στὸ Βελιγράδι. Ἔργα του: *Σχολεῖον ντελικάτων ἐραστῶν* (1790), *Φυσικῆς Ἀπάνθισμα* (1790), *Ἠθικὸς τρίπους, Θούριος, Μεγάλη Χάρτα* (1797), *Νέα πολιτικὴ διοικήσεις* (1871).

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στὴ Μονεμβασία τὸ 1909. Ἀρχισε νὰ γράφει ποιήματα ἀπὸ τὰ μαθητικὰ του χρόνια. Ὅταν πρωτοεμφανίστηκε στὴν ποίηση προξένησε μεγάλῃ ἐντύπωση μέ τὴν ποιητικὴ του γνησιότητα καὶ τὸν ἐκφραστικὸ του πλοῦτο. «Νὰ παραμερίσουμε γιὰ νὰ περάσεις», ἔγραψε τότε γι' αὐτὸν ὁ Παλαμᾶς. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς ἐκπροσώπους τῆς γενιᾶς τοῦ '30. Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιὰ τὴν πλούσια καὶ πλατιά ροὴ της καὶ γιὰ τὸν προβληματισμὸ της σὲ πολλὰ καὶ ποικίλα θέματα, κυρίως κοινωνικά. Πολυγραφότατος, ἔχει ἐκδώσει πλῆθος ἀπὸ ποιητικὲς συλλογές. Τὸ 1975 τὰ ποιήματά του συγκεντρώθηκαν σὲ 4 μεγάλους τόμους (ἐκδ. Κέδρος), ἀλλὰ ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ του συνεχίζεται. Τελευταία συλλογὴ του τὸ *Γίνεσθαι* (1977). Ποιήματά του ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ πολλὲς γλώσσες.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ (Σύρος 1836 - Ἀθήνα 1904). Ἀπὸ Χιώτες γονεῖς γεννήθηκε στὴν Ἑρμούπολη. Πέρασε ἓνα μέρος τῆς παιδικῆς του ἡλικίας στὴ Γένουα τῆς Ἰταλίας. Ἀργότερα πῆγε στὴ Γερμανία ὅπου σπούδασε Νομικὰ καὶ Φιλοσοφία. Προικισμένος μέ εὐφυΐα καὶ κριτικὴ δύναμη, μορφωμένος καὶ γλωσσομαθὴς ὁ Ροΐδης ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τὴν πεζογραφία (θέατρο, μυθιστόρημα, δοκίμιο), ὅπου σημείωσε μεγάλῃ ἐπιτυχία καὶ ἐπηρέασε τὴν ἐποχὴ του. Ἔργα του: *Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα* (1866), ἱστορικὸ μυθιστόρημα πού μεταφράστηκε σὲ πολλὲς γλώσσες, *Περὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς ποιήσεως* (1877), *Περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλ-*

λάδι κριτικής (1877), *Πάρεργα* (1885), *Εἰδώλα*, γλωσσικές μελέτες (1893). Δημοσίευσε επίσης πολλά διηγήματα σέ διάφορα περιοδικά καί πλήθος μικρότερες μελέτες. Τά Ἀπαντά του σέ 2 τόμους, ἔκδ. Βίβλος (1955).

ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1919. Σπούδασε Νομικά. Ἀπό μικρός ἔγραφε στίχους. Ἡ ἐπίσημη ἐμφάνισή του στή λογοτεχνία ἔγινε τό 1954 μέ τή συλλογή διηγημάτων *Ζητεῖται ἐλπίς*. Ἄλλα ἔργα του: *Διηγήματα: Ἀρνοῦμαι* (1961). Μυθιστορήματα: *Σῆμα κινδύνου* (1959), *Τό λάθος* (1965), *Τό διαβατήριό* (1973). Τά βιβλία του ἔχουν μεταφραστεῖ σέ πολλές γλώσσες.

ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1908-1941). Ὁ πρόωρα χαμένος ποιητής μας (πέθανε ἀπό τίς κακουχίες τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου) ἀσχολήθηκε παράλληλα μέ τή φιλοσοφία καί τό δίκαιο κι ἦταν ἕνας ἀπό τοὺς πιό καλλιεργημένους ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ του. Δημοσίευσε ποιήματα, Φιλολογικές μελέτες καί φιλοσοφικά δοκίμια σέ διάφορα περιοδικά. Ἡ ποίησή του ἐντυπωσίαζε μέ τοὺς νέους ἐκφραστικούς της τρόπους, τή «μοντέρνα» τεχνική, τήν πυκνότητα καί τήν ἐλλειπτικότητα της. Ὅλο τό ἔργο του τυπώθηκε τό 1961 σέ ἕνα τόμο μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

ΣΑΡΟΓΙΑΝ ΟΥΙΛΙΑΜ (1908-), Ἀμερικανός πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Γιά τό δραματικό του ἔργο Ὁ χρόνος τῆς ζωῆς σου τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Πούλιτσερ, ἐνῶ μέ τό ἔργο του Ἀνθρώπινη Κωμωδία, πού ἔγινε κινηματογραφική ταινία πῆρε, τό βραβεῖο Ὁσκαρ (1942) ὡς ὁ καλύτερος συγγραφέας τῆς χρονιάς. Γόνιμος, εὐστροφος καί χιουμορίστας θεωρεῖται ἀπό τοὺς κριτικούς ὅτι συνδυάζει τήν καλοσύνη τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου καί τό ἀμερικανικό χριστιανικό πνεῦμα.

ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΜΙΛΤΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ὑδρα τό 1919. Ἡ ποίησή του ἔχει ἄμεση σχέση μέ τόν ὑπερρεαλισμό. Δέν ἔμεινε ὅμως δουλικά δεμένος μέ αὐτόν. Ὅλο τό ἔργο του εἶναι μιά διαρκὴς προσπάθεια γιά ἀποδέσμευση ἀπὸ τὰ καλούπια. Ἡ ποίησή του στηρίζεται στήν εἰκόνα, πού ἐκφράζει τήν τραγική πραγματικότητα μέσα ἀπὸ τήν ἀντίθεση: τόν κόσμο ὅπως εἶναι καί ὅπως τόν βλέπει ὁ ποιητής. Εἶναι μιά ποίηση ὑποβλητική. Ἔργα του: *Ἡ λησμονημένη* (1945), *Παραλογές* (1948), *Μέ τό πρόσωπο στὸν τοῖχο* (1952), *Ὅταν σὰς μιλῶ* (1956). *Τὰ φάσματα ἢ Ἡ χαρά στὸν ἄλλο δρόμο* (1958), *Περίπατος* (1960), *Τὰ στίγματα* (1962), *Σφραγίδα ἢ Ἡ ὁδοὸς σελήνη* (1964), *Τό σκεῦος* (1971). Τό ἔργο του συγκεντρώθηκε σέ ἕναν τόμο τό 1977 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ἀκολούθησε τό διπλωματικό κλάδο. Ἀποχώρησε ἀπὸ τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμὸ τοῦ πρεσβευτῆ. Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού μαζί μέ τόν Ἐλύτη συνέβαλε στήν ἀνανέωση τῆς ἐλληνικῆς ποίησης μέ τοὺς τολμηροὺς ἐκφραστικούς τρόπους. Στά ὠριμότερα ἔργα του παρατηρεῖται λιτότητα καί ἀδρότητα στὰ ἐκφραστικά μέσα καί ἕνας ἡρεμος καί χαμηλὸς τόνος. Τὰ θέματα του σχετίζονται μέ τό δράμα τοῦ μικρασιατικοῦ ἐλληνισμοῦ, τήν ἀγωνία

καί τήν προσμονή τοῦ πολέμου, τίς πικρές ἐμπειρίες καί τή μοίρα τοῦ ἐλληνισμοῦ μέσα στό χῶρο καί τήν ἱστορία. Ἔργα του: Ποιήματα: *Στροφή* (1931), *Ἡ Στέρνα* (1932), *Μυθιστόρημα* (1935). *Τετράδιο γυμνασμάτων* (1928-1935) 1940, *Ἡμερολόγιο καταστρώματος* (1940), *Ποιήματα 1* (1940), *Ἡμερολόγιο καταστρώματος Β'* (1944), *Κίχλη* (1947), «...Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν...» (1955), *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966). Ὅλες του οἱ συλλογές ἐκδόθηκαν ἐπανειλημμένα μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. Πεζά: *Δοκίμες* (τόμ. 2, 1974), *Μέρες* (τόμοι 5). Μετάφρασε Ἐλιοτ, τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, τό Ἄσμα ἀσμάτων. Τό 1963 τιμῆθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας.

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ (1884-1951). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἡ ποίησή του δονεῖται ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τόν ἄνθρωπο καί τή λατρεία του γιά τήν ἀρχαία ἐλληνική παράδοση καί τή φύση. Ἐκείνο πού ἰδιαίτερα πρέπει νά τοῦ ἀναγνωριστεῖ εἶναι ἡ ἔξοχη ποιότητα τοῦ λυρισμοῦ του. «Ἡ προσπάθεια τῆς γενιᾶς τοῦ 1880, ὁ πόθος γιά μιᾶ σύνθεση, ὅπου θά ἐμπαιναν τά λογῆς στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς παράδοσης καί μαζί οἱ πνευματικές ἐπιτεύξεις τῆς Δύσης, ὁλοκληρώνεται μέ τό ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ. Αὐτό πού ἐζήτησε ἐκείνη ἡ γενιά, τό ἐπέτυχε ὁ Σικελιανός» (Κ. Θ. Δημαρᾶς). Ἔργα του: α) Ποίηση: *Λυρικός βίος*, τόμ. Α-Γ, 1946-1947 Τόμ. Α', *Ἀλαφροῖσκιωτος, Ραψωδίες τοῦ Ἰονίου, Λυρικά Α'* Τόμ. Β', *Πρόλογος στή ζωή, Ἡ Συνειδηση τῆς Γῆς μου, ἡ Συνειδηση τῆς Φυλῆς μου, ἡ Συνειδηση τῆς Γυναίκας, ἡ Συνειδηση τῆς πίστεως, ἡ Συνειδηση τῆς προσωπικῆς δημιουργίας*. Τόμ. Γ', *Μήτηρ Θεοῦ, Τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων, Λυρικά Β'*, β) Τραγωδίες: Τόμ. 3 μέ τό γενικό τίτλο *Θυμέλη*. Τόμ. Α', *Ὁ διθύραμβος τοῦ Ρόδου, Ὁ Δαίμονας στήν Κρήτη, Σίβυλλα* (1950) Τόμ. Β', *Χριστός Λύόμενος, Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ* (1950) Τόμ. Γ', *Ἀσκληπιός* (1954). Σέ χωριστό τόμο ἐκδόθηκε ἡ τραγωδία *Ὁ Χριστός στή Ρώμη*. Ἄλλα ἔργα του: Πολλές μελέτες, ἄρθρα μεταφράσεις.

ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στόν Πύργο τῆς Ἡλείας. Σπούδασε ἱατρική. Ἔργα του: Ποίηση: *Μεταίχμιο*, 1951. *Ἄσματα*, 1953. *Ἡ γνωριμία μέ τόν Μάξ*, 1956. *Μεταίχμιο Β'*, 1957. *Ἑλένη*, 1957. *Ἡ νύχτα καί ἡ ἀντίστιξη*, 1957. *Τό ἄσμα τῆς Ἰωάννας καί τοῦ Κωνσταντίνου*, 1961. *Ἡ ποίηση τῆς ποίησης*, 1964. (Εἶναι συγκεντρωμένα καί στή συγκεντρωτική ἐκδοση *Συλλογή Ι*, 1976) *Πέτρες*, 1972. *Νεκρόδειπνος*, 1972. *Χρονικό* 1975. Κριτικά του σημειώματα δημοσιεύθηκαν σέ πολλά περιοδικά.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. (1798-1857) Γιός τοῦ ἄρχοντα Νικολάου Σολωμοῦ καί μιᾶς γυναίκας τοῦ λαοῦ, τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη, ὁ Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στή Ζάκυνθο. Σέ ἡλικία δέκα ἐτῶν φεύγει γιά τήν Ἰταλία, ὅπου μένει σπουδάζοντας (στό Λύκειο τῆς Κρεμόνας καί στό Πανεπιστήμιο τῆς Παθίας) δέκα χρόνια. Σπούδασε Νομικά ἀλλά στήν πραγματικότητα ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τή λογοτεχνία καί ἔγραψε κιόλας ἀξιόλογα ποιήματα στά ἰταλικά. Γυρίζοντας στή Ζάκυνθο ἀφήνει τά ἰταλικά καί ἀφοσιώνεται στήν ἐλληνική ποίηση καί γλώσσα. Μετά τά πρῶτα λυρικά τραγούδια του (Ἡ Ἀγνώριστη, Ἡ Ξανθούλα κ.ά.) γράφει τό 1823 Τόν Ὕμνο εἰς τήν Ἐλευθερίαν καί τήν ἐπόμενη χρονιά τήν Ὠδή στό

Μπάουρον. Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἔχει ἤδη ξεσπάσει καί ὁ Σολωμός βρῖσκει σ' αὐτή τήν πηγὴ τῆς ἐμπνευσης καί τὸ νόημα τῆς ποιήσεώς του. Τὸ 1828 πηγαίνει στὴν Κέρκυρα, ὅπου μένει ὡς τὸ θάνατό του. Τὰ γνωστότερα ἔργα του εἶναι: Ποιήματα: Ἡ Φαρμακωμένη, Ὁ Λάμπρος, Ὁ Κρητικός, οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, ὁ Πόρφυρας. Πεζά: Ὁ Διάλογος καὶ Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Στὰ τέλη τῆς ζωῆς του ξανάγραψε ποιήματα στὰ ἰταλικά μέ τὴν πρόθεση νὰ τὰ ἐπεξεργαστεῖ κατόπι στὰ ἑλληνικά. Παρ' ὅλο πού τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἔμεινε ἀποσπασματικό, ὁ Σολωμός εἶναι ὁ πῶς σημαντικός ποιητὴς τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Μὲ τὴ δύναμη τοῦ ταλέντου του ἀξιοποίησε τὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα, τὴ διαμόρφωσε ποιητικὰ καὶ δημιούργησε μ' αὐτὴν ἔργο μεγαλόπνοο, πού ἔγινε πρότυπο γιὰ τοὺς μεταγενέστερους ποιητὲς μας.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο τὸ 1907. Ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν πεζογραφία, ἔγραψε ὅμως καὶ θεατρικὰ ἔργα καὶ κριτικὰ ἄρθρα. Στὰ μυθιστορημά του περιγράφει μὲ ζωντάνια τὴ μικροαστικὴ ζωὴ. Ἐξαίρεση κάνει στὸ μυθιστόρημά του *Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ*, ὅπου ζωντανεύει τὴν ἐποχὴ τῆς φραγκοκρατίας στὴν Πελοπόννησο τὸν 13ο αἰώνα. Στὰ δοκίμια καὶ τίς μελέτες του ὑπάρχει βαθὺς στοχασμός καὶ φιλοσοφικὴ ἐνημέρωση. Ἔργα του: *Μυθιστορήματα: Δεσμῶτες* (τόμ. 1-2, 1932), *Ἡ παρακμὴ τῶν Σκληρῶν* (1933), *Ἡ μενεξεδένια πολιτεία* (1937), *Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ* (1945), *Ταξιδι μὲ τὸν Ἑσπερο* (1946), *Δίχως Θεό* (1951), *Μυστικὴ ζωὴ* (1957). *Διηγήματα: Ὁ ξεχασμένος* (1925), *Φθινοπωρινὴ συμφωνία* (1929), *Τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ θανάτου* (1943), *Ἡ στοργὴ* (νουβέλα, 1944), *Ἀπρίλης, Τὸ βιβλίο τοῦ γιου μου* (1946). Θεατρικά: *Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ* (1936), *Γαμήλιο ἐμβατήριον* (1937), *Ὁ σταυρός καὶ τὸ σπαθί* (1939), *Θεοφανὴς* (1953), *Νύχτα στὴ Μεσόγειο* (1958), *Θωμᾶς ὁ δῖψυχος* (1962), κ.ἄ. *Δοκίμια: Προσανατολισμός στὸν αἰώνα* (1963), *Ἑλληνικὴ ἐποποιία 1940-1941* (1964). Πέθανε τὸ 1979.

ΤΖΕΗΜΣ ΤΖΟΫΣ (1882-1941) Μεγάλος Ἰρλανδὸς συγγραφέας. Σπούδασε στὸ Δουβλίνο φιλοσοφία καὶ φιλολογία καὶ ἔζησε γιὰ πολλὰ χρόνια μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, πρῶτα στὴν Τεργέστη, ὅπου δίδαξε ξένες γλῶσσες καὶ ἀργότερα στὴ Ζυρίχη. Τὸ 1920 ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι. Ἔργα του: *Δουβλινέζοι, Τὸ πορτραῖτο ἐνός καλλιτέχνη, Ὁδυσσεύς, Finnegans Wake*.

ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1800-1874) Γεννήθηκε στὴ Ζάκυνθο καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ἦταν δικαστὴς κι ἔγινε κυρίως γνωστός ἀπὸ τὴ δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατόπι ἐργάστηκε ὡς βιβλιοφύλακας στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς. Τὸ ποιητικὸ ἔργο του διακρίνεται γιὰ τὸ θερμὸ πατριωτισμὸ του ἐνῶ στὴν τεχνотροπία ἀκολουθεῖ κυρίως τὴν παράδοση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἔργα του: *Τὸ φίλημα* (1833), *Ἀπλὴ γλῶσσα* (1847), *Κόριννα καὶ Πίνδαρος* (1853), *Οἱ γάμοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου* (1856). Ἐγράψε καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη.

ΧΑΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γεννήθηκε τὸ 1914 στὰ Γιάννενα. Καλλιέργησε κυρίως τὸ διήγημα. Τὸ ἔργο του διακρίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὰ προ-

βλήματά του. Έργα του: *Φωτιά* (μυθιστόρημα 1947), *Τό τέλος της μικρής μας Πόλης* (διηγήματα, 1962), *Άνυπεράσπιστοι* (διηγήματα, 1964), *Τό διπλό βιβλίο* (μυθιστόρημα, 1976), *Σπουδές* (διηγήματα, 1977).

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1868-1920). Γεννήθηκε στο Άργινιο. Σπούδασε Νομικά. Πέθανε ενώ ταξίδευε με πλοίο για την Ιταλία. Τόν έθαψαν στο κοιμητήριο του Πρίντεζι. Η ποίησή του είναι διαποτισμένη από ρομαντική διάθεση πού συνδυάστηκε με την ασάφεια και τη μουσικότητα του συμβολισμού. Στο πεζογραφικό του έργο ακολουθεί τό ρεαλισμό και ξεπερνώντας την παράδοση της ήθογραφίας στρέφει τό ενδιαφέρον του σέ θέματα περισσότερο κοινωνικά. Ξαναγύρισε όμως στο συμβολισμό μέ τό *Φθινόπωρο*. Έργα του: α) Ποίηση: *Τά τραγούδια της έρημιās*, 1898. *Τά έλεγεία και τά ειδύλλια*, 1898. *Άπλοί τρόποι*, 1920. *Βραδινοί θρύλοι*, 1920. β) Πεζά: *Άγάπη στο χωριό*, 1910. *Ό υπεράνθρωπος*, 1915. *Ό πύργος του άκροπόταμου*, 1915. *Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα*, 1916. *Φθινόπωρο*, 1917. *Άννιώ κι άλλα διηγήματα*, 1923. Συγκεντρωτική έκδοση. *Ποιήματα*, Ίκαρος (1955). Άπαντα, Πεζά 1-11, Ίκαρος (1956-1957).

ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο. Πότε γεννήθηκε και πότε πέθανε δέν ξέρουμε. Άκμάζει πάντως στά χρόνια 1585 - 1600. Μέ αυτή τή βάση ύπολογίζεται ή γέννησή του στά 1550 - 1555 και ό θάνατός του γύρω στο 1610. Είηαι «λογιότατος» συγγραφέας και πιθανό νά σπούδασε, όταν ήταν νέος, στην Ιταλία. Είηαι επιβλητική προσωπικότητα και ό καλύτερος θεατρικός συγγραφέας της περιόδου της Κρητικής Λογοτεχνίας. Άσχολήθηκε μέ όλα τά θεατρικά είδη: *Τραγωδία* (*Έρωφίλη*), *Κωμωδία* (*Κατζούρμπος*) και *ποιμενικό δράμα* (*Γύπαρης ή Πανώρια*).

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (1772-1847). Γεννήθηκε στην Καστοριά και μεγάλωσε στο Βουκουρέστι. Άνήκε στον κύκλο του Δημήτρη Καταρτζή. Σπούδασε Φιλολογία, φιλοσοφία, Ιατρική και Νομικά. Υπηρέτησε στίς αúλές των ήγεμόνων Μουρούζηδων και Ίω. Καρτζά ως πολιτειολόγος και λόγιος. Έγραψε και ποιήματα στα όποια μιμείται μεταγενέστερα «άνακρεόντεια» ποιήματα. Είηαι ή πρώτη αξιόλογη ποιητική φωνή πού άκούστηκε στην Έλλάδα μετά την άλωση της Κρήτης από τούς Τούρκους (1669). Έργα του: *Γραμματική της Αιολοδωρικής* (1805), *Λυρικά* (1811) κ.ά.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1854-1929). Γεννήθηκε στην Όδησσό και πέθανε στο Παρίσι. Καθηγητής της γλωσσολογίας στο Παρίσι από τό 1904 επηρέασε σημαντικά τή γενιά του 1880 και συνέβαλε στην επικράτηση του δημοτικισμού. Οί γλωσσικές του άντιλήψεις έφταναν καμιά φορά σέ άκρότητες. Για τή συνεισφορά του όμως στον άγώνα του δημοτικισμού δίκαια θεωρήθηκε ως άρχηγός του. Έργα του: Πεζά: *Τό ταξίδι μου*, 1888. *Τ' όνειρο του Γιαννίρη*, 1897. *Τά δυό άδέρφια*, 1910-1911, *Στόν ίσκιο του πλατάνου*, δεκαπέντε διηγήματα, 1911. *Άγνή*, 1912-13 κ.ά. Άπαντα, επιμέλεια Ν. Βρεττάκου, τόμ. 1-3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

	Σελ.
1. Νεοελληνική Λογοτεχνία. Οί άρχές.	7
2. Τά δημοτικά τραγούδια. Εισαγωγή.	7
3. Παραλογές:	
— Τού γιοφυριού τής Άρτας. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	10
— Τού κύρ Βοριά. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	13
4. Άκρϊτικά:	
— Ο θάνατος του Διγενή. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	16
5. Ίστορικά:	
— Τής Άγια Σοφιάς. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	18
— Τό παιδομάζωμα. Γ. Ίωάννου, Τά δημοτικά μας τραγούδια. ...	21
— Τού Δράμαλη. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	21
6. Μοιρολόγια:	
— Τρία μοιρολόγια. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	23
8. Φώτη Κόντογλου: Τά έμορφα τραγούδια μας, ή άναπνοή τής φυ- λης μας (δοκίμιο). — Πονεμένη Ρομιοσύνη	25
9. Γενικές Έρωτήσεις ...	35

Β' Η ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ - ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1000-1600)

1. Ίστορική έπισκόπηση: Τό έπος του Διγενή Άκρίτα. Προδρομικά ποιήματα.	39
Φραγκοκρατία. Μετά τήν άλωση.	41

Γ' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ - ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Εισαγωγή.	45
2. Ή Βοσκοπούλα. Έκδ. Έρμης (έπιμ. Στ. Άλεξίου)	46
3. Ή θυσία του Άβραάμ. Έκδ. Γ. Μέγα.	48
4. Έρωφίλη. Έκδ. Ξανθουδίδη.	52
5. Έρωτόκριτος. Έκδ. Γαλαξίας.	54
6. Γενικές έρωτήσεις.	61

Δ' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ (1669-1820)

1. Εισαγωγή.	65
-------------------	----

2. Ρήγα Βελεστινλή: <i>Τά δίκαια τοῦ ἀνθρώπου</i> . Βασ. Βιβλ. τομ. 10. .	67
3. Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ: Ἀπό τίς «Διδαχές».	71
4. Δανιήλ Φιλιππίδη - Γρηγ. Κωνσταντᾶ: <i>Γεωγραφία Νεωτερική: Τό Πήλιο</i> , Ἐκδ. Ἑρμῆς (ἐπιμ. Κ. Θ. Δημαρᾶ)	72
5. Ἀωνύμου τοῦ Ἑλλήνος: <i>Ἑλληνική Νομαρχία</i> : Νά ἐλευθερωθοῦμε μόνοι μας, Ἐκδ. Κάλβος.	78
6. Ἀδαμαντίου Κοραῆ: <i>Ὁ Παπατρέχας</i> . Ἀπόσπασμα ἀπό τὰ προλεγόμενα τῆς Ἰλιάδας.	81
7. Ἰωάννη Βηλαρᾶ: <i>Σύρε γραφή μου στό καλό</i> (ἀπόσπασμα, ποίημα).	86
8. — <i>Ἐπίγραμμα στή βρύση τοῦ ἱατροῦ Τσαπραζλή</i> (ποίημα)	86
9. Ἀθανάσιου Χριστόπουλου: <i>Φίλε Στέφανε</i> (ποίημα). Λυρικά.	87
10. Γενικές ἐρωτήσεις.	89

Ε' Ο 19ος ΑΙΩΝΑΣ ΩΣ ΤΟ 1880

α. Τά Ἀπομνημονεύματα

1. Εἰσαγωγή	93
2. Ἰω. Μακρυγιάννη: Ἀποσπάσματα: <i>Ἡ ἀπάντηση στό Δεριγνύ, Εἶστε πολλὰ ὀλίγοι, Τό τραγούδι, Στό παγκύρι τ' Ἀγιαννιοῦ, Τά ἀγάλματα, Εἴμαστε στό ἐμεῖς</i> . Ἐκδ. Γαλαξίας.	94
3. Θεόδωρου Κολοκοτρώνη (Γ. Τερτσέτη). Ἀποσπάσματα: <i>Τό Μισολόγγι, ἐχάθη</i>	100
— <i>Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελοῦς</i>	104
4. Νικολάου Κασομούλη: Ἀπό τὰ <i>Στρατιωτικά ἐνθυμήματα</i>	104

β. Ἡ Ἑπανησιακή Σχολή

1. Εἰσαγωγή.	107
2. Διονύσιου Σολωμοῦ: Ἀπό τόν <i>Ὕμνο εἰς τήν Ἑλευθερίαν</i> . Ἀπαντα (Λ. Πολίτης).	109
3. <i>Ἡ σκιά τοῦ Ὁμήρου</i> . Ἀπαντα (Λ. Πολίτης).	111
4. Ἀπό τοὺς <i>Ἐλεύθερους πολιορκημένους</i> . Σχ. Β, 1.	112
5. Ἀνδρέα Κάλβου: <i>Αἱ Εὐχαί</i> . Ὁδαί.	114
6. Γεράσιμου Μαρκορᾶ: Ἀπό τόν <i>Ὀρκο</i> . Ἀπαντα (Γ. Βαλέτας).	118
7. Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη: Ἀπό τό <i>Φωτεινό</i> . Ἐκδ. Ἑρμῆς (Γ. Σαββίδης).	119
8. Ἀντώνιου Μάτεση: Ἀπό τό <i>Βασιλικό</i> . Ἐκδ. Ἑρμῆς.	122
9. Ἀνδρέα Λασκαράτου: <i>Ὁ ἀδιάκριτος</i> . Ἀπαντα (Α. Μοσχολάκης).	130
10. Λορέντζου Μαβίλη: <i>Ἀφιέρωση</i>	132
11. Λίνου Πολίτη: <i>Σολωμός</i> (ἀπόσπασμα, μελέτη). Θέματα τῆς Λογοτεχνίας μας.	133

γ. Οἱ Φαναριῶτες καί ἡ Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν

1. Εἰσαγωγή.	136
----------------------	-----

2. Άγνωστου συγγραφέα: Ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ ἐν Ἑλλάδι (ἀπόσπασμα), Ἐκδ. Γαλαξίας.	138
3. Ἐμμανουὴλ Ροΐδης: Τὸ ξεστούπωμα (διήγημα).	141
4. Γενικὲς ἐρωτήσεις	144

ΣΤ' Ἡ ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

1. Εἰσαγωγή.	147
2. Κωστή Παλαμά: Μεσολόγγι. Ἀσάλευτη ζωὴ.	152
3. — Τὸ σπῖτι πού γεννήθηκα. Παράκαιρα.	153
4. — Πατέρες. Βωμοί.	155
5. — Ἀπὸ τὸν Τάφο. Τάφος.	156
6. — Ἀπὸ τὸ Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου.	157
7. Ἀγγελου Σικελιανοῦ: Στὸν Ἀκροκόρινθο. Σονέτα.	159
8. — Τὰ γύρα μου. Ἀλαφροϊσκικτος.	160
9. — Τρεχαντήρα. Σονέτα.	162
10. Κων/νου Χατζόπουλου: Πέρασες κι εἶχες στὰ μαλλιά. Βραδινὸι θρύλοι.	164
11. — Καὶ πάντα προσμένω. Βραδινὸι Θρύλοι.	164
12. Μιλτιάδης Μαλακάσης: Ὁ Τάκης Πλούμας. Συντρίμματα (Β' ἔκδ.).	165
13. Ἰωάννης Γρυπάρης: Τὸ μελέμι. Σκαρβαῖοι.	167
14. Κ. Π. Κἀβάφης: Τὸ πρῶτο σκαλί. Ποιήματα. Ἐκδ. Ἰκαρος.	169
15. — Ὑπὲρ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας πολεμήσαντες.	170
16. — 27 Ἰουνίου 1906, 2 μ.μ.	171
17. Κώστα Βάρναλης: Ἡ θάλασσα. Τὸ φῶς πού καίει.	173
18. Νίκου Καζαντζάκης: Ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά (θέατρο).	174
19. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Τὸ ξεκίνημα τοῦ Παλαμά (ἀποσπ. - μελέτη). Κ. Παλαμάς.	176
20. Γεωργίου Βιζυηνοῦ: Τὸ μόνο τῆς ζωῆς μου ταξίδιον (ἀποσπ.). Ἄπαντα.	179
21. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη: Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπῖτι. Ἄπαντα (Γ. Βαλέτας).	192
22. — Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ. Ἄπαντα (Γ. Βαλέτας).	204
23. Ἀνδρέα Καρκαβίτσα: Ὁ Ζητιάνος (ἀπόσπασμα).	209
24. Γιάννη Ψυχάρη: Οἱ ἀρχαῖοι (ἀποσπ.). Τὸ ταξίδι μου. Ἐκδ. Ἑρμῆς.	215
25. Γρηγορίου Ξενόπουλου: Τὸ συννεφάκι. Βασ. Βιβλ.	218
26. Ἰωάννη Κονδυλάκη: Κακό συναπάντημα. Πρῶτη ἀγάπη.	223
27. Παύλου Νιρβάνα: Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία. Βασ. Βιβλ.	228
28. Γιάννη Βλαχογιάννη: Κρυφὰ χαράματα. Τὰ παλικάρια τὰ παλιά.	232
29. Κων/νου Θεοτόκη: Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους (ἀπόσπασμα).	236
30. Ζαχαρία Παπαντωνίου: Ὁ κ. τμηματάρχης ἔρχεται. Διηγήματα.	244
31. Ἰωνα Δραγοῦμη: Ὁ θάνατος τοῦ παλικαριοῦ. Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἶμα.	251

32. Νίκου Καζαντζάκη: <i>Ἡ σύναξη τῶν Καπεταναίων</i> . Καπετάν Μιχάλης.	254
33. Γενικές ἐρωτήσεις.	261

Ζ' Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

α. Ἡ Περίοδος ἀπὸ τὸ 1922 ὡς τὸ 1945

1. Εἰσαγωγή.	265
2. Κώστα Καρυωτάκη: <i>Τελευταῖο ταξίδι</i> . Ἑλεγεία καὶ σάτιρες.	270
3. — <i>Σάββατο βράδυ</i> . Ἑλεγεία καὶ σάτιρες.	271
4. — <i>Ἐνα σπιτάκι ἀπόμερο</i> . Ἑλεγεία καὶ σάτιρες.	271
5. — <i>Μίσθια δουλειά</i> . Ἑλεγεία καὶ σάτιρες.	271
6. Κώστα Οὐράνη: <i>Νοσταλγίες</i> . Νοσταλγίες.	272
7. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Ἐνα σπιτάκι ἐρημικό</i> . Λυρικά σχέδια.	273
8. Θράσου Καστανάκη: <i>Ρασκάγιας</i> (ἀπόσπασμα).	273
9. Στράτη Μυριβήλη: <i>Ὁ Καπιτάνιος</i> . Τὸ γαλάζιο βιβλίο.	284
10. — <i>Ἀπὸ τῆ Δασκάλα μέ τὰ χρυσά μάτια</i> (ἀπόσπασμα).	291
11. Γενικές ἐρωτήσεις.	296
12. Γιώργου Σεφέρη: <i>Ἀρνηση</i> . Ποιήματα. Ἐκδ. Ἴκαρος.	297
13. — <i>Λίγο ἀκόμα</i> . Ποιήματα. Ἐκδ. Ἴκαρος.	298
14. — <i>Δέ θέλω τίποτε ἄλλο</i> . Ποιήματα.	298
15. — <i>Δήλωση</i>	299
16. Γιώργου Σαραντάρη: <i>Ἀκόμα δέ μπόρεσα</i> . Τά ποιήματα.	301
17. Γιάννη Ρίτσου: <i>Ἀπὸ τὸ Ἐμβατήριο τοῦ Ὤκεανοῦ</i>	302
18. — <i>Ὕμνος καὶ θρῆνος γιὰ τὴν Κύπρο</i>	305
19. Νικηφόρου Βρεττάκου: <i>Προσκλητήριο</i> . Ὀδοιπορία 1929-1957.	306
20. — <i>Μάνα καὶ γιός</i> . Ὀδοιπορία 1929-1957.	307
21. Ὀδυσσέα Ἐλύτη: <i>Ἡ πορεία πρὸς τὸ μέτωπο</i> . Τὸ "Ἄξιον ἐστί.	308
22. — <i>Ἡ μεγάλη ἔξοδος</i> . Τὸ "Ἄξιον ἐστί.	312
23. — <i>Τῆς δικαιοσύνης ἤλιε νοητέ</i> . Τὸ "Ἄξιον ἐστί.	314
24. Νίκου Παππά: <i>Ὁ μικρὸς λαγός</i> . Σήματα ἀπὸ μιά τρικυμία.	317
25. Ρίτας Μπούμη - Παππά: <i>Βοδάμαξα</i> . Καινούρια χλόη.	318
26. Ἀνδρέα Καραντώνη: <i>Γύρω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ ποίηση</i> (ἀποσπ. - μελέτη).	319
27. Τὸ μυθιστόρημα καὶ ἡ νουβέλα. Σημείωμα.	323
28. Γιώργου Θεοτοκά: <i>Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό τοῦ Λεωνῆ</i> . Λεωνῆς.	324
29. Ἡλία Βενέζη: <i>Ἀπὸ τὸ νούμερο 31-328</i>	326
30. Ἀγγελου Τερζάκη: <i>Σὰς φέρνω τὴν ἀνάσταση</i> (ἀποσπ.) Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ.	331
31. Κοσμᾶ Πολίτη: <i>Στοῦ Χατζηφράγκου</i> (ἀπόσπασμα).	337
32. Μέλπωσ Ἀεῖωτη: <i>Τὸ σπίτι μου</i> (ἀποσπ.).	339
33. Μ. Καραγάτση: <i>Ἡ σιωπὴ τῆς Εὐαγγελίστριας</i> . Περ. Νέα Ἑστία 1931.	342
34. Γενικές ἐρωτήσεις.	349

β. Μεταπολεμική περίοδος

1. Είσαγωγή.	350
2. Γιώργου Θέμελη: <i>Μέ βρήκε ή νέα ήμερα</i> . "Άνθρωποι καί πουλιά.	352
3. Τάκη Βαρβιτσιώτη: <i>Σέ κάποιον άλλο ούρανό</i> . Περ. Κοχλίας.	353
4. "Άρη Δικταίου: <i>Καλοκαίρι 1956</i> . Ποιήματα 1934-65.	354
5. Τάκη Σινόπουλου: <i>Ο Όδυσσέας στό ποτάμι</i> . Μεταίχμιο Β.	355
6. Μίλτου Σαχτούρη: <i>Τό ψωμί</i> . Τά φάσματα ή ή χαρά στόν άλλο κόσμο.	356
7. Μανόλη "Αναγνωστάκη: <i>Ποιήματα πού μάς διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας Ott V</i> . Έποχές.	357
8. Νίκου Καρούζου: <i>Η Όρθοδοξία</i> . "Υπνόσακκος.	358
9. Δημήτρη Χατζή: <i>Άπό τό Διπλό βιβλίο</i> (άπόσπασμα).	359
10. Άντώνη Σαμαράκη: <i>Πολεμική ιστορία</i> . Ζητείται έλπίς.	364
11. Νίκου Κάσδαγλη: <i>Χώμα καί νερό</i> . Σπηλιάδες.	368
12. Γενικές έρωτήσεις.	376

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ — ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. "Αλέξανδρος Πούσκιν: <i>Τό αηδόνι</i> . Άνθ. Παγκ. Ποιήσεως (Μετ. Α. Δικταίου).	379
2. Κάρολος Μπωντλαίρ: <i>"Αλμπατρος</i> . (Μετ. "Αλεξ. Μπάρα)	379
3. Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα: <i>Τοπίο</i> (Μετ. Άνδρέα "Αγγελάκη)	380
4. Μπαλζάκ: <i>Εύγενία Γκραντέ</i> (άπόσπασμα. Μετ. Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου)	381
5. Μάξιμ Γκόρκι: <i>Τό παραμύθι του Ντανκό</i> . Βλέποντας καί γράφοντας (Μετ. Κορ. Μακρή)	388
6. Τζέιμς Τζόυς: <i>Τό πορτραίτο του καλλιτέχνη</i> (άπόσπασμα. Μετ. Μαντώσ "Αραβαντινού)	395
7. Ούίλιαμ Σαρογιάν: <i>Μέ λένε "Αράμ</i> (άπόσπασμα. Μετ. Μαίρης Κ. Στεργιοπούλου)	402
8. Ε. Χουάιτ: <i>Ο άνθρωπος μέ τό μηχανάκι</i> (Παγκ. Άνθολ. Διηγήματος - Μετ. "Αλέξανδρου Κοτζιά)	404
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	412
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ	417

Τό έξώφυλλο καί οί λετρίνες είναι του Π. Βαλασμάκη.

Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιοσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητάς αὐτῶν

Ἐντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τοῦτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατὰ τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

0020556166

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ 1981 (ΙΑ) ANTITYPIA 160.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3656/14-10-81

ΕΚΤ/ΣΗ & ΒΙΒ/ΣΙΑ : Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ κ' Σία Ο.Ε.

